Philip Freeman

ALEKSANDRAS MAKEDONIETIS

TYTO ALBA

Philip Freeman

ALEKSANDRAS MAKEDONIETIS

Iš anglų kalbos vertė
Vitalijus Šarkovas

VILNIUS 2012

UDK 938(092)
Fr-166

Philip FREEMAN
ALEXANDER THE GREAT
Simon & Schuster, 2011

ISBN 978-9986-16-909-3

Skiriu savo studentams

Turinys

CHRONOLOGINĖ LENTELĖ

Visos datos šioje knygoje žymi įvykius pr. Kr. (pr. m. e.), jeigu nenurodyta kitaip.

559 Kyras Didysis tampa Persijos karaliumi.

490 Pirmoji persų invazija į Graikiją, Maratono mūšis.

480 Antroji persų invazija į Graikiją, Termopilų mūšis.

431 Prasideda Peloponeso karai.

404 Baigiasi Peloponeso karai.

359 Gimsta Aleksandras (liepa).

343 Į Makedoniją mokyti Aleksandro atvyksta Aristotelis.

338 Filipas laimi Chaironėjos mūšį; Aleksandras aplanko Atėnus; Aleksandras bėga į tremtį.

337 Susirenka Korinto sąjunga, pritaria invazijai į Persijos imperiją.

336 Darėjas III tampa Persijos karaliumi; Aleksandras grįžta iš tremties; nužudomas Filipas; Aleksandras įžengia į Makedonijos sostą.

335 Aleksandras surengia žygį į Dunojaus žemes; įvyksta Tėbų sukilimas, po kurio miestas sugriaunamas.

334 Aleksandras persikelia į Mažąją Aziją; įvyksta Graniko mūšis; užimamas Miletas ir Halikarnasas.

333 Aleksandras atriša Gordijo mazgą; įvyksta Iso mūšis.

332 Apgulamas Tyras; paimama Gaza; Aleksandras įžengia į Egiptą.

331 Aleksandras aplanko orakulą Sivoje; Gaugamelų mūšis; Aleksandras įžengia į Babiloną.

330 Paimamas ir sudeginamas Persepolis; miršta Darėjas; Filoto sąmokslas.

329 Aleksandras persikelia per Hindukušą, pasiekia Okso upę, žygiuoja Samarkando link; nugali Besą.

328 Aleksandras nužudo Kleitą Juodąjį.

327 Aleksandras veda Roksaną; prieš jį rengiamas sąmokslas; Aleksandras įžengia į Indiją.

326 Mūšis prie Hidaspo; nukaunamas Bucefalas; maištas prie Hifasio.

325 Aleksandras pasiekia jūrą, žygiuoja per Gedrosijos dykumą; Nearchas su laivynu grįžta iš Indijos.

324 Aleksandras grįžta į Persiją, surengia masines tuoktuves Sūzuose; miršta Hefaistionas.

323 Aleksandras grįžta į Babiloną; birželį Aleksandras miršta.

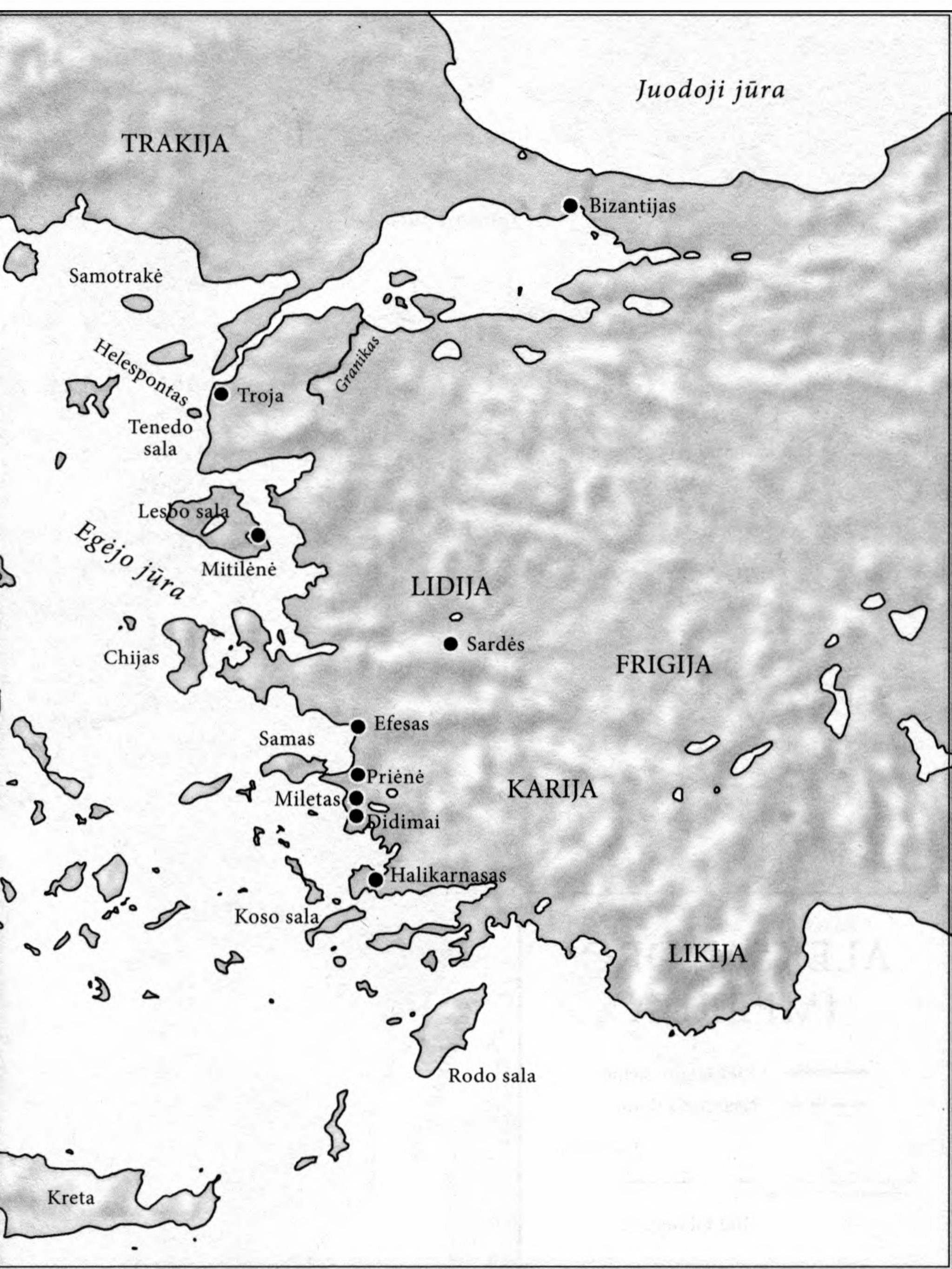
MAKEDONIJOS KARALIAI

Amintas I	?–apytiksliai 498
Aleksandras I	apytiksliai 498–454
Perdikas II	apytiksliai 454–413
Archelajas	413–399
Orestas	399–apytiksliai 398
Aeropas II	apytiksliai 398–395
Amintas II	395–394
Amintas III	393–apytiksliai 370
Aleksandras II	apytiksliai 370–367
Ptolemajas	367–365
Perdikas III	365–359
Filipas II	359–336
Aleksandras Didysis	336–323

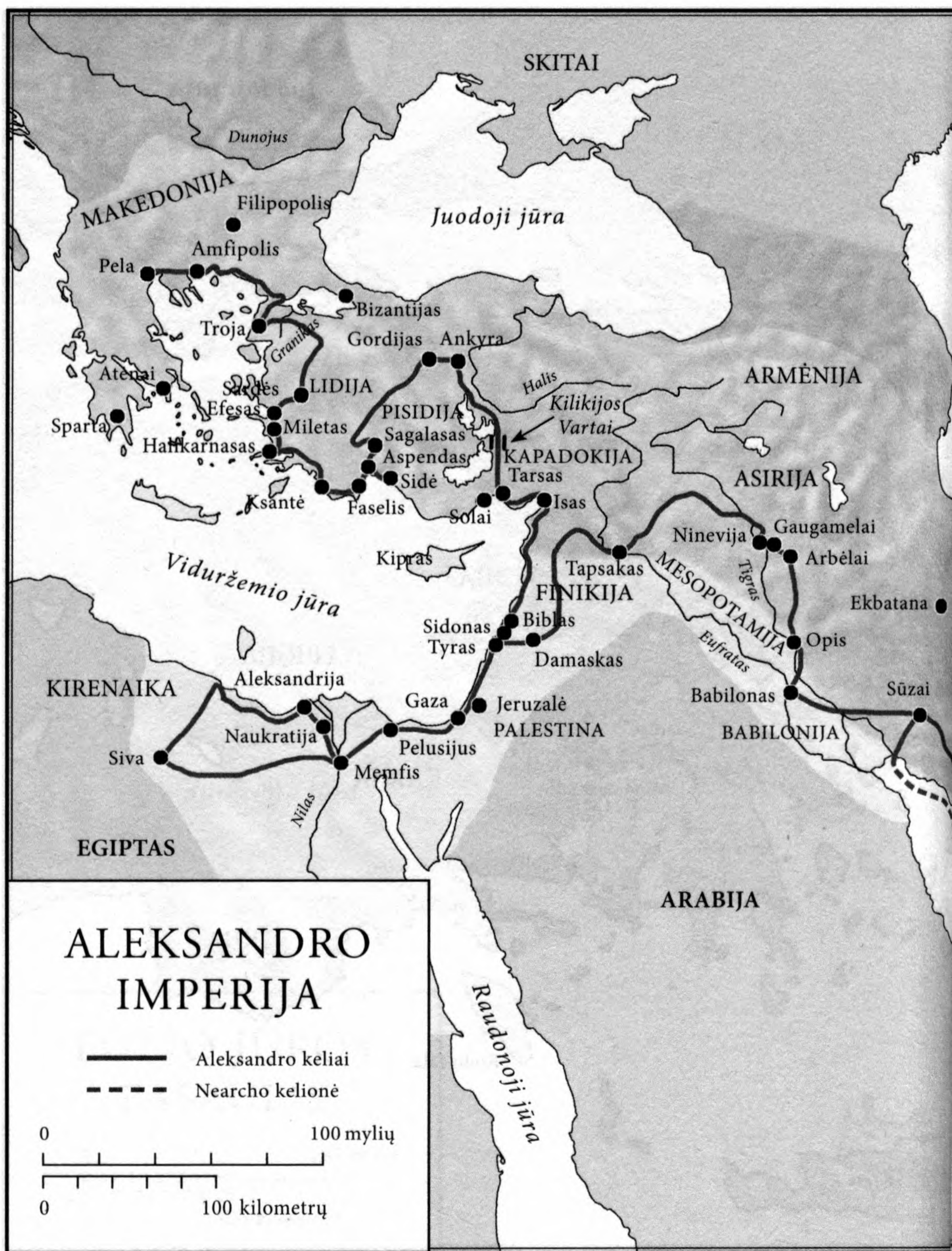
PERSIJOS KARALIAI

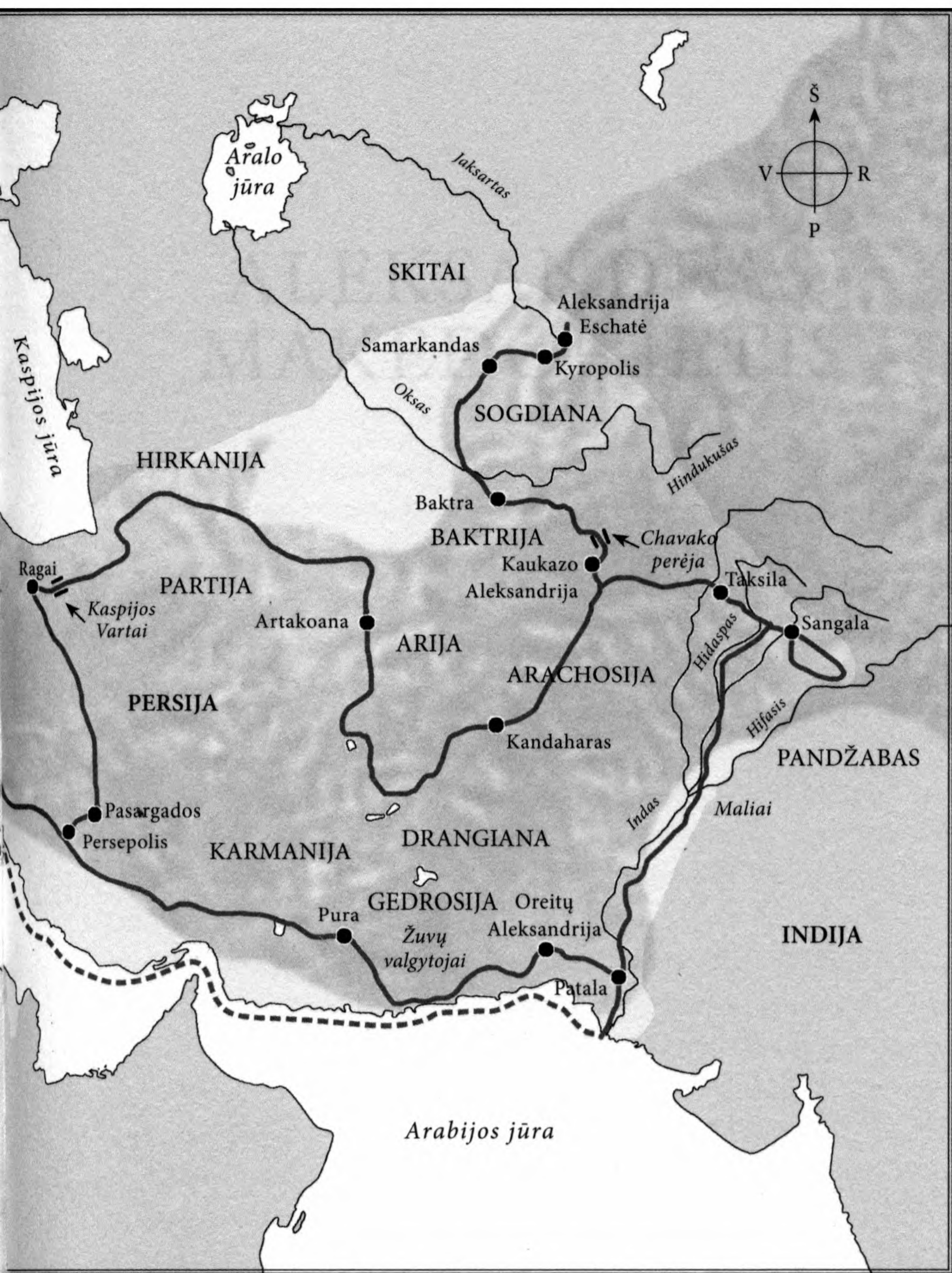
Kyras Didysis	559–530
Kambisas II	530–522
Bardija	522
Darėjas I	522–486
Kserksas I	486–465
Artakserksas I	465–424
Kserksas II	424
Darėjas II	424–404
Artakserksas II	404–359
Artakserksas III	359–338
Artakserksas IV	338–336
Darėjas III	336–330

Š
V
R
P
ILYRIJA
PAJONIJA
MAKEDONIJA
Amfipolis
Pela
CHALKIDIKĖ
Vergina
Metonė
Olintas
Dionas
Potidėja
EPYRAS
Olimpo kalnas
TESALIJA
Termopilai
Delfai
Chaironėja
Tėbai
Atėnai
Korintas
Olimpija
PELOPONESAS
Argas
Megalopolis
Sparta
Viduržemio jūra
EGĖJO JŪROS PASAULIS
0
100 mylių
0
100 kilometrų

Juodoji jūra
TRAKIJA
Bizantijas
Samotrakė
Helespontas
Granikas
Troja
Tenedo sala
Lesbo sala
Egėjo jūra
Mitilėnė
LIDIJA
Sardės
Chijas
FRIGIJA
Efesas
Samas
Priėnė
KARIJA
Miletas
Didimai
Halikarnasas
Koso sala
LIKIJA
Rodo sala
Kreta

SKITAI
Dunojus
MAKEDONIJA
Filipopolis
Juodoji jūra
Amfipolis
Pela
Bizantijas
Troja
Granikas
Gordijas
Ankyra
Atėnai
Sardės
LIDIJA
ARMĖNIJA
Halis
Efesas
PISIDIJA
Kilikijos Vartai
Sparta
Miletas
Sagalasas
Halikarnasas
Aspendas
KAPADOKIJA
Sidė
Tarsas
ASIRIJA
Ksantė
Faselis
Solai
Isas
Ninevija
Gaugamelai
Arbėlai
Kipras
Tapsakas
Viduržemio jūra
MESOPOTAMIJA
Tigras
FINIKIJA
Ekbatana
Biblas
Sidonas
Tyras
Eufratas
Opis
Damaskas
KIRENAIKA
Aleksandrija
Babilonas
Sūzai
Gaza
Jeruzalė
PALESTINA
BABILONIJA
Naukratija
Siva
Pelusijus
Memfis
Nilas
EGIPTAS
ARABIJA
ALEKSANDRO IMPERIJA
Aleksandro keliai
Nearcho kelionė
0
100 mylių
0
100 kilometrų
Raudonoji jūra

Aralo jūra
Jaksartas
Š
V
R
P
SKITAI
Aleksandrija Eschatė
Samarkandas
Kyropolis
Kaspijos jūra
Oksas
SOGDIANA
HIRKANIJA
Hindukušas
Baktra
BAKTRIJA
Chavako perėja
Kaukazo Aleksandrija
Ragai
PARTIJA
Kaspijos Vartai
Taksila
Artakoana
Sangala
ARIJA
Hidaspas
ARACHOSIJA
PERSIJA
Hifasis
Kandaharas
PANDŽABAS
Pasargados
Persepolis
Indas
Maliai
KARMANIJA
DRANGIANA
GEDROSIJA
Oreitų Aleksandrija
Pura
Žuvų valgytojai
INDIJA
Patala
Arabijos jūra

ALEKSANDRAS MAKEDONIETIS

AUTORIAUS PASTABOS IR PADĖKA

Jeigu kas nors nustebs, kodėl sumaniau rašyti apie Aleksandrą, nors jau tiek daug istorikų apie jį rašė, tegu iš pradžių perskaito visus jų raštus, o paskui manuosius.

ARIANAS

Senovės graikų istorikas Arianas manė, kad jo parašyta Aleksandro biografija yra unikali ir pranoksta visus ankstesnius veikalus apie šio Makedonijos karaliaus gyvenimą. Aš nesu toks pretenzingas. Yra šimtai puikių studijų apie įvairius Aleksandro gyvenimo aspektus, taip pat išleista keletas akademinių biografijų, kurios pranoksta manąją išsamumu ir argumentavimu. Tad kodėl reikia rašyti dar vieną knygą apie Aleksandrą? Atsakymas yra iš dalies egoistiškas. Aš susižavėjau šiuo žmogumi, todėl negalėjau atsispirti galimybei pasinerti į senovės bei šiuolaikinius šaltinius apie jo gyvenimą, aplankyti jo kelionės vietas ir įsivaizduoti jį jojantį savo žirgu Bucefalu per Makedonijos lygumas ar žygiuojantį per Irano ir Afganistano dykumas bei kalnus. Tačiau svarbiausia mano paskata buvo noras parašyti pasakojamojo pobūdžio Aleksandro biografiją. Viliuosi, kad šis naratyvas yra moksliškai pagrįstas ir kartu suprantamas tiems, kurie mėgsta istoriją, bet tikriausiai

neskaitė jokių kitų knygų apie Aleksandro gyvenimą ir nėra antikinio pasaulio žinovai.

Manuosius Aleksandro tyrimus parėmė draugai ir pagalbininkai. Kolegos Lutherio koledže nepaprastai padėjo man rinkti medžiagą šiai knygai ir ją parašyti. Joëlle Delbourgo savo patarimais kantriai vedė mane per leidybos pasaulį, o redaktorius Bobas Benderis, jo padėjėja Johanna Li ir Philipas Metcalfas iš *Simon* & *Schuster* apsaugojo mane nuo daugybės klaidų. Lutherio koledžo, Bowdoino koledžo ir Harvardo universiteto bibliotekos maloningai padėjo man rasti reikalingus šaltinius. Kai ėjau Aleksandro pėdomis, mano vedliai, vietos gyventojai, nepaprastai dosniai dalijosi savo žiniomis, ypač Katikiotes Lazaros Graikijoje, Osama Iskanderas Egipte ir Mine'as Karahanas Turkijoje. Mano žmona Alison kaip visada buvo svarbiausia padėjėja ir mėgstamiausia fotografė. Galiausiai esu be galo dėkingas savo studentams, kurie džiugiai kentėjo per antikos istorijos paskaitas ir niekada nesiskųsdavo, kai versdavau juos perskaityti dar vieną knygą ar aplankyti dar vieną muziejų.

I

MAKEDONIJA

Aleksandras gimė hekatombajono mėnesio šeštą dieną
(makedonai šį mėnesį vadina loju), tą pačią dieną,
kai buvo sudeginta Artemidės šventykla Efese.

PLUTARCHAS

Iš Dzeuso šventovės Olimpijoje išjojo vienišas pasiuntinys ir kalvota Alfėjo pakrante nuskubėjo rytų link. Jam už nugaros iš olimpinių žaidynių stadiono plūdo minios žiūrovų, kurie čia buvo sugužėję iš visų Graikijos miestų. Jie ką tik baigė žiūrėti netikėtai pasibaigusias žirgų lenktynes. Už keleto mylių nuo miesto palei upę einantis kelias išsišakojo. Viena atšaka vedė į pietus spartiečių žemės link, bet raitelio kelionės tikslas buvo šiaurėje, už aukštų Arkadijos kalnų. Tik retkarčiais sustodamas pamainyti arklių ir kelias valandas numigti, kai pasitaikydavo galimybė, jaunuolis skriete skriejo stačių, didingų kalnų slėniais. Jo žinios laukiantis karalius nebūtų pakentęs jokios gaišaties.

Netrukus raitelis nusigavo į sodrų Argo slėnį, legendinę Heraklio gimtinę, ir nuskubėjo toliau į šiaurę; prajojęs senąją Mikėnų tvirtovę, iš kurios anksčiau valdė Agamemnonas, vedęs graikus užkariauti Trojos, ir, perskriejęs per Korinto uostamiestį, jis kirto siaurą sąsmauką ir pa-

teko į Megarą, dorėnų žemę. Kelias į netoliese įsikūrusius Atėnus suko į rytus, bet raitelis patraukė toliau į šiaurę; prajojęs Tėbus ir įveikęs siaurą Termopilų perėją, kur daugiau kaip prieš šimtmetį trys šimtai spartiečių stojo prieš visą Persijos kariuomenę, jis atsidūrė Tesalijoje. Po ilgos kelionės per jos kalvų pievas prieš jį pagaliau iškilo Olimpo kalno didybė. Jis apjojo kalną rytine puse nuostabiu Tempės slėniu ir nuskriejo toliau Egėjo jūros pakrante, kol galiausiai pasiekė derlingas Makedonijos lygumas.

Laikydamasis dešinio kranto, raitelis pralėkė pro Diono šventyklas ir nušuoliavo per plačias Makedonijos žemumas, kurias toli horizonte juosė kalnai. Kelias link karalių kapų Verginoje driekėsi į vakarus, bet jis pasuko į rytus, pakraščiu apjojo sostinę Pelą, persikėlė per Aksijo upę ir, įveikęs daugelį mylių pakrante, pasiekė Chalkidikės pusiasalį. Galop jis nusigavo į Makedonijos kariuomenės stovyklą prie senos Korinto kolonijos Potidėjos sienų. Pastaraisiais metais atėniečiai, ilgai kovoję dėl gausių Makedonijos medienos ir mineralinių žaliavų išteklių, buvo užvaldę šį miestą, tačiau dabar jis jau nepriklausė jiems. Prieš pat žygūno atvykimą Makedonijos karalius Filipas II užėmė miestą.

Išvargęs pasiuntinys nulipo nuo arklio ir įžengė į Filipo palapinę. Triumfuojantis karalius buvo dar tik bebaigiąs trečią savo gyvenimo dešimtmetį, bet jau daug pasiekęs – silpną ir pavojų grasomą karalystę šiauriniame civilizacijos pakraštyje jis buvo bepaverčiąs galingiausia valstybe graikų pasaulyje. Filipas, linksmai nusiteikęs po Potidėjos užkariavimo ir pagal makedonų tradiciją neabejotinai ištuštinęs gausybę taurių vyno, pasveikino raitelį, bet liepė jam palaukti, nes prieš pat jam pasirodant buvo atvykęs kitas pasiuntinys. Pirmasis pasiuntinys pranešė karaliui, kad Parmenionas, jo mėgstamas karvedys, dideliame mūšyje nugalėjo laukines ilyrų gentis ir pašalino pavojų vakarinėms greitai besiplečiančios Filipo karalystės sienoms. Tada į priekį išėjo raitelis iš Olimpijos, pasveikino Filipą ir pranešė, kad žirgas, kurį karalius pasiuntė dalyvauti olimpinėse žaidynėse, laimėjo pirmą vietą. Tuomet karalius

pastebėjo, kad į palapinę įėjo trečias pasiuntinys. Šis nusilenkė ir pasakė Filipui, kad jo žmona Olimpiada pagimdė berniuką; karalius pavadins jį Aleksandru.

Tą naktį per puotą karaliaus rūmuose turbūt buvo išgertos marių marios vyno – net matuojant makedonų saikais. Netrukus Filipas išleido potvarkį pažymėti labiausiai jį nudžiuginusią gerą žinią – įsakė nukaldinti ypatingą sidabrinę monetą jo žirgo pergalės garbei.

Aleksandras, Filipo sūnus, gimė 106-ųjų olimpinių žaidynių metais, Elpino vadovavimo Atėnuose metais, trečiaisiais Artakserkso III, didžiojo Persijos karaliaus, valdymo metais – arba, pagal mūsų skaičiavimą, 356 metų pr. Kr. liepą. Kiekviena graikų valstybė turėjo savą kalendorių, pagrįstą vietinėmis šventėmis. Atėnuose buvo ką tik prasidėję Naujieji metai – atėniečiai juos pasitiko patekėjus pirmajai jaunačiai po vasaros saulėgrįžos, atnašaudami dievams šimtus gyvūnų. Šimtus mylių šiauriau, Makedonijoje, šis mėnuo buvo vadinamas kitaip, bet pakrantės lygumos vis dar kepė vasaros karštyje. O žiemą, kai atėniečiai mėgavosi švelniu Viduržemio jūros klimatu, makedonai drebėjo nuo šiaurės vėjo.

Aleksandro tėvynę nuo Graikijos skyrė Olimpo ir jį supančių kalnų siena. Dauguma graikų, tiesą sakant, tuo labai džiaugėsi, nes, jų akimis, makedonai nedaug kuo skyrėsi nuo barbarų. Makedonijos šiaurės kalnai ir lygumos kultūringiems pietų graikams buvo tokios pat svetimos kaip Skitijos stepės ar tamsūs keltų miškai.

Žvelgiant iš viršaus, Makedonijos žemė atrodo tarsi didelis dubuo, pakreiptas į Egėjo jūrą. Jos pietuose, vakaruose ir šiaurėje stūkso aukšti kalnai, iš jų srūva upės ir teka per javų laukus ir ganyklų gausias lygumas. Žvelgiant į pietus, šalies kraštovaizdyje išsiskiria Olimpo kalnas, siekiantis beveik dešimties tūkstančių pėdų aukštį. Vakaruose ir šiaurėje stūkso

beveik tokie pat aukšti kalnai, kurie pasagos formos linkiu driekiasi nuo Olimpo iki Aksijo upės ir už jos. Rytuose į jūrą įsirėžia didelis tripirštis Chalkidikės pusiasalis.

Tačiau senovės Makedoniją supo ne tik sunkiai įkopiami kalnai. Pietuose Filipo karalystę nuo Graikijos skyrė garsieji Tesalijos kariai raitininkai, o vakaruose nuolat kėlė grėsmę galingos ilyrų gentys. Iš šiaurės plėšikiškus antpuolius rengdavo pajonai ir agrianai, įsikūrę kalnuose, kuriuose dalijosi vietą su liūtais, lokiais ir taurais. Rytuose už Strimono upės Bizantijo link driekėsi laukinė Trakijos žemė, kur gyveno tatuiruoti kariai, meistriškai kalantys įmantrius auksinius papuošalus, o vienintele garbinga pragyvenimo priemone laikantys plėšikavimą.

Pati Makedonija buvo pasidalijusi į dvi labai skirtingas sritis. Pietų, vakarų ir šiaurės kalnai nuo seno teikė prieglobstį užkietėjusiems laisvūnams piemenims, visą gyvenimą tupinėjantiems aplink avis ir ožkas, kurias jie augino dėl mėsos, pieno ir vilnos. Vasarą makedonai ganydavo savo bandas kalnų ganyklose aukštai virš lygumų, bet šaltais žiemos mėnesiais būdavo priversti perginti gyvulius į pakrantės žemumas. Jose gyveno makedonai žemdirbiai, auginantys javus ir puoselėjantys vynuogynus. Tad būtinybės priversti kalniečiai išmoko dalį metų gyventi šalia savųjų žemumų giminaičių, kaip užmokestį duodami jiems dalį savo bandų ir tręšdami jų laukus gyvulių mėšlu.

Kartų kartas kalnų makedonai iš Pelagonijos, Linko, Orestidės, Elimėjos ir Pierijos sričių aplink Olimpo kalną kovojo su vilkais, lokiais ir žmogaus pavidalo grobuonimis, kurie kėsinosi į jų bandas. Visą savo gyvenimą jie nepaliaujamai grūmėsi, kad apgintų savo teises į auginamus gyvulius. Atšiauriose, sunkiai pereinamose vietovėse gyvenantiems kalniečiams gentis buvo viskas, o genties išlikimas savo ruožtu priklausė nuo vado drąsos, gudrumo ir diplomatiškumo. Jeigu užpuolikai ilyrai naktį pagrobdavo geriausius genties avinus, vadas nedelsdamas vesdavo savo karius į atsakomąjį žygį atsiimti gyvulių ir negailestingai nužudyti

vagių. Jeigu žemumų žemdirbiai grasindavo atimti iš jų žiemos ganyklų privilegijas, kalniečių vadas kviesdavo juos į nuostabią puotą, meilikaudavo jiems begaliniais pasakojimais apie jų senolių kilnumą ir atvirai bandydavo papirkti jų vadus žadėdamas riebių avių ir šiltų vilnonių apsiaustų. Kalniečių valdovai buvo makedonų pasaulio karaliai. Nors toli pietuose graikai kalbėjo apie demokratiją ir svarstė įstatymus savo miestų tarybose, šaltuose šiaurės kalnuose makedonai per amžius gyveno ir mirė pagal savo vadų žodį.

Makedonijos lygumos buvo turtingos miežių ir kviečių, bet graikai labiausiai geidė jos kalnų išteklių. Tokie miestai kaip Atėnai, augant gyventojų skaičiui, seniai buvo iškirtę visus medžius savo kalvose, o Makedonijos kalnai buvo vis dar apaugę aukštais pušų ir ąžuolų, reikalingų karo ir prekiniams laivams statyti, miškais. Po šiais miškais, ypač Rytų Makedonijos kalnuose, slypėjo geležies, sidabro ir aukso klodai.

Nors piemenys kalnų makedonai daug kuo skyrėsi nuo žemumų žemdirbių, jie turėjo bendrą kalbą, kuri siejo juos kaip tautą – ir skyrė nuo graikų pietuose. Makedonų tarmė buvo taip nutolusi nuo Atėnų ar Spartos graikų tarmių, kad galėjo būti laikoma visiškai atskira kalba. Praėjus daugeliui metų po gimimo, būdamas Vidurio Azijoje, vieną naktį per girtą puotą Aleksandras taip supyko, kad ėmė šaukti ant savo sargybinių makedoniškai, o ne įprasta jam graikų kalba. Dar vėliau jo kareiviai pašiepė teisiamą karininką už tai, kad šis kreipdamasis į juos kalbėjo graikiškai, o ne įprasta paprastiems kareiviams ir žemesnės grandies vadams makedonų kalba. Makedonai garsėjo keistais žodžiais ir keista tartimi – jie neįstengdavo taisyklingai ištarti graikų kalbos garsų, net kai stengdavosi. Nors jų karaliai turėjo senovinius graikiškus vardus, Makedonijos žmonės vadindavo Filipą *Bilippos*, o ne įprastu graikams *Philippos*. Dėl to pretenzingi makedonų kritikai Atėnų taryboje tik dar labiau juos niekino. Kalba, kaip politika, kultūra ir daugybė kitų dalykų, patvirtino graikų nuomonę, kad makedonai yra

atskira tauta, barbarai iš už Olimpo, nors jų karaliai ir stengėsi elgtis kaip graikai. Ir dauguma makedonų tuo tik didžiavosi. Jie laikė graikus silpnais, išlepusiais, pasipūtusiais, seniai praradusiais bet kokį vyriškumą ir drąsą, kurią jie turėjo, kai daugiau kaip prieš šimtmetį atrėmė persų puolimą. Nors makedonų kilmingieji studijavo graikų filosofiją ir deklamavo Homero poeziją, paprasti makedonų kareiviai didžiavosi tuo, kad jie ne graikai.

Aleksandras gimė šeimoje, kuri savo karališkąsias šaknis siejo su didžiu herojumi Herakliu – bent jau tokią istoriją šeima pasakojo savo rūmų lankytojams. Pasak graikų istoriko Herodoto, apsilankiusio Makedonijoje prieš šimtmetį iki Aleksandro gimimo ir rinkusio apie karalystę visas įmanomas paskalas, kurias tik išgirsdavo, makedonų karalių šeimos pradininkas buvo graikas pabėgėlis, vardu Perdikas, atvykęs iš Argo Pietų Graikijoje. Heraklio sūnaus Temeno palikuonis Perdikas kartu su savo dviem vyresniais broliais buvo išvarytas iš Argo. Po ilgų klajonių broliai galiausiai atvyko į šiaurę, į Makedoniją. Vakarų kalnuose jie rado prieglobstį pas vietos vadą ir jo malonią žmoną. Laikai buvo sunkūs visiems, taigi jaunasis Perdikas ir jo broliai pelnydavo duoną dirbdami paprastus žemės ūkio darbus. Vieną dieną vado žmona, pati kepdavusi jiems duoną, pastebėjo, kad Perdikui skirtasis kepalas kiekvieną dieną išauga dukart didesnis už kitų. Kai ji pasakė apie tai savo vyrui, vadas išsigando, kad tai blogas pranašiškas ženklas, ir liepė broliams tuojau pat išvykti. Broliai pareikalavo atlygio už savo darbą, bet susierzinęs vadas sušuko, kad jie gaus nebent tik saulę, šviečiančią į kambarį. Du vyresnieji broliai jau buvo bešoką kautis, bet jaunasis Perdikas paėmė savo peilį, ramiai aprėžė juo saulės šviesą ant aslos ir pasakė, kad jie priima vado pasiūlymą. Tada jis triskart pasisėmė tos saulės į savo sudriskusių

drabužių užantį ir išėjo, o kartu su juo – ir kiti du broliai. Netrukus vadas suprato, kad Perdikas atliko kažkokias paslaptingas apeigas, kurios kėlė grėsmę jo valdymui, ir pasiuntė karius nužudyti brolių. Tačiau netoliese tekanti upė stebuklingai pakilo, užtvėrė kareiviams kelią ir leido Perdikui ir jo broliams pabėgti į Pierijos kalvas šiauriau Olimpo. Ten broliai iš Argo apsigyveno Mido sodais vadinamoje vietoje, kur vieną dieną jaunąjį Aleksandrą mokys Aristotelis, ir įkūrė karalystę, kuri laikui bėgant iš aukštumų išsiplėtė į našias dirbamąsias žemes palei pakrantę.

Po Perdiko pasikeitus šešioms kartoms, šią istoriją Herodotui papasakojo karalius Aleksandras I, tiesioginis Aleksandro Didžiojo protėvis. Aleksandras I pradėjo savo valdymą per Persijos karus su Graikija penktojo šimtmečio pradžioje ir po Atėnų ir Spartos pergalių prieš Persiją troško susieti savo karališkąją šeimą su nugalėtojais. Taigi į Makedonijos įkūrimo istoriją reikia žiūrėti labai skeptiškai, nors pasakojime ir galima įžvelgti istorijos prošvaisčių. Makedonų karalių šeimos sąsajos su graikų dievų palikuonimis yra vaizduotės vaisius, bet laipsniška vietinės kalnų genties ekspansija iš kalvų šalia Olimpo kalno į pakrantės lygumas už Verginos yra visai tikėtina. Karinga kalniečių gentis, įtvirtinusi savo valdžią gretimose žiemos ganyklų žemėse, tikrai galėjo padėti tvirtą pamatą būsimai Makedonijos karalystei.

Kad ir kiek tiesos būtų tame pasakojime, Aleksandras I neišleido Herodoto keliauti toliau nepapasakojęs dar keleto istorijų, liudijančių jo amžiną meilę graikams. Pasak Aleksandro, persai, įsiveržę į kaimyninę Trakiją, pasiuntė pasiuntinius į jo tėvo Aminto rūmus, reikalaudami, kad jis pripažintų didžiojo karaliaus viršenybę ir simboliškai išreikštų paklusnumą dovanodamas jam žemės ir vandens. Apimtas siaubo senasis Amintas sutiko ir net pakvietė juos tą vakarą į puotą. Per ją Persijos pasiuntiniai ėmė begėdiškai glamonėti puotoje dalyvaujančias karaliaus šeimos žmonas ir dukteris, bet senasis karalius buvo pernelyg įbaugintas, kad prieštarautų. Jaunasis Aleksandras netvėrė iš pykčio, nors išoriškai

liko santūrus, ir paprasčiausiai pasiūlė tėvui palikti svečius. Kai karalius išėjo, jo sūnus maloniai pakvietė persus pasimėgauti Makedonijos moterimis kaip tik jie pageidausią. Tačiau mirktelėjęs jis pasiūlė leisti moterims pasitraukti kelioms minutėms, kad pasigražintų prieš prasidedant orgijai. Nekantraujantys persai mielai sutiko; kai moterys išėjo, Aleksandras liepė savo kariams užsidengti veidus, apsirengti moteriškais drabužiais ir grįžti pas svečius. Kai persai ėmė nusirenginėti, šalia jų sėdintys persirengę kariai pagal Aleksandro ženklą išsitraukė durklus ir perpjovė jiems gerkles. Nors makedonai vyrai patys elgėsi su savo moterimis kaip su kilnojamuoju turtu, vargas buvo svetimšaliui, kuris jas paliesdavo.

Net jeigu ši istorija ir prasimanyta, praėjus vos keletui metų, Aleksandras I, jau tapęs karaliumi, ištekino savo tikrą seserį už aukšto Persijos pareigūno ir buvo laikomas ištikimu didžiojo karaliaus sąjungininku. Persai net pasiuntė jį kaip savo atstovą į Atėnus, kad pamėgintų įtikinti miestą pasiduoti, o paskutiniame mūšyje prie Platajų 479 m. jis su savo kariais makedonais kovojo prieš graikus – nors ir tvirtino mūšio išvakarėse slapta perdavęs graikams persų puolimo planą. Vėliau graikai nutarė pamiršti Aleksandro I dviveidiškumą ir net pagerbti jį kaip graikų draugą, bet tik todėl, kad jo medienos ir mineralinių žaliavų išteklių jie troško labiau negu atkeršyti už klastą.

Aleksandras I buvo sumanus diplomatas ir siekdamas išplėsti savo karalystę sudarydavo sąjungas su bet kuo ir prieš bet ką. Jis buvo ištikimas Persijos imperijos valdinys, kai jam tai buvo naudinga, ir Graikijos patriotas, kai didysis karalius atsuko jam nugarą. Kai Aleksandras buvo nužudytas – taip dažnai nutikdavo Makedonijos karalių istorijoje – jo sūnus Perdikas II per Peloponeso karą tarp Atėnų ir Spartos tęsė savo tėvo tarptautinių intrigų politiką. Perdikas per šį konfliktą keitė sąjungininkus tiek daug kartų, kad ilgainiui makedonai nebegalėjo supaisyti, drauge su kuo ir prieš ką jie kariauja.

Perdiką nužudė jo nesantuokinis sūnus Archelajas; pasitelkdamas nežabotą klastą, smurtą bei gausybę heteroseksualių ir homoseksualių meilės trikampių, kurie buvo kasdienio gyvenimo dalis Makedonijos rūmuose, jis užėmė sostą ir ėmė vykdyti intensyvią helenizacijos programą. Ankstesnieji karaliai jau seniai skleidė graikų kultūrą tarp kilmingųjų, bet Archelajas padarė tai svarbiausiu prioritetu. Nors liaudis šaipėsi iš graikų mėgdžiojimo ir toliau gyveno kaip ir prieš daugelį šimtmečių, į Makedonijos rūmus valdant naujajam karaliui ėmė gausiai plūsti graikų menininkai ir mokslo žmonės. Tarp daugelio intelektualų, atsiviliotų į rūmus dosniomis dovanomis, buvo Atėnų dramaturgas Euripidas, kuris atvyko, kai jo gyvenimo saulė jau krypo vakarop, ir parašė ten *Bakchantes* – spalvingą pasakojimą apie beprotišką geidulingumą ir žudynes. Įkvėpimo šiam kūriniui jis neabejotinai sėmėsi iš makedonų kilmingųjų gyvenimo.

399-aisiais, tais pačiais metais, kai Sokratas buvo priverstas Atėnuose išgerti maudos nuodų, Archelają per medžioklę nužudė jo draugas ir meilužis Krateras. Netrukus Makedonija pasinėrė į kruvinas dinastines kovas ir alinančius pasienio karus. Karaliai iškildavo ir krisdavo greitai, kartais po keletą per vienus metus, kol pagaliau 393-iaisiais į valdžios viršūnę prasibrovė Amintas III, Aleksandro Didžiojo senelis, jis sostą užėmė ilgam. Tačiau jo ilgas viešpatavimas neatnešė daug stabilumo karalystei, rūmuose nežabotai šėlo intrigos, ir net jo žmona Euridikė su savo jaunu meilužiu rezgė sąmokslą jį nužudyti, nors jiems nieko neišdegė. Kai 370-aisiais, sulaukęs stebinamai žilos senatvės, Amintas mirė, sostą paveldėjo jo sūnus Aleksandras II, bet jau kitais metais jį nužudė jo pusbrolis Ptolemajas. Po dvejų metų Ptolemają savo ruožtu nužudė Perdikas III, bet ir pats netrukus žuvo kovodamas su atsigaunančiais ilyrais ir paliko labai silpną sostą paskutiniam gyvam Aminto sūnui. Nepatyręs jaunuolis atsidūrė beveik beviltiškoje padėtyje. Makedonijoje prasidėjo suirutė, nes susikivirčiję kilmingieji sukėlė vidaus karą, o iš išorės iš visų pusių puolė barbarai ir graikai, ypač atėniečiai, nepaliauja-

mai siekdami susilpninti, padalyti ir užvaldyti apgultą karalystę. Niekas netikėjo, kad naujasis karalius Filipas turi nors kokią galimybę išsaugoti Makedoniją.

Kartą, po daugelio metų, Aleksandras Azijoje triukšmingai vakarojo, švęsdamas sunkiai pasiektas pergales. Vynui liejantis upėmis, kai kurie iš Aleksandro puotos bičiulių ėmė menkinti jo tėvo Filipo pasiekimus. Aleksandras prisidėjo prie jų, girdamasis, kad užkariavimai nuo Dunojaus iki Indijos sienų gali varžytis su Heraklio pergalėmis – kur ten su jais lygintis nereikšmingiems jo tėvo pasiekimams. Tada atsistojo vienas iš senųjų Filipo karvedžių ir pavadino girtą karalių nedėkingu stačioku. Be savo tėvo – daug iškilesnio žmogaus, negu tu kada nors būsi – pasiekimų tu būtum niekas, pareiškė jis.

Aleksandras savo rankom pervėrė tą vyrą ietimi už įžūlumą, nors žinojo, kad paskutiniuose kario žodžiuose esama tiesos. Istorikai taip žavėjosi Aleksandru Didžiuoju, kad neatkreipė dėmesio, koks genialus buvo jo tėvas. O juk viskam, ką pasiekė jo sūnus, pamatą padėjo Filipas – savo neprilygstamais diplomatiniais gebėjimais, meistriškomis intrigomis ir didelėmis karybos naujovėmis.

Kai po savo brolio mirties jaunasis Filipas įžengė į Makedonijos sostą, mažai kas būtų lažinęsis, kad naujasis valdovas ir jo karalystė išliks. Iš pirmo žvilgsnio Filipas buvo tipiškas kilmingas makedonas – ugningo temperamento, nesaikingas prie taurės, be galo mėgstantis karą, arklius, gražias moteris ir dailius jaunus berniukus. Tačiau jis puikiai pažinojo žmonių širdis ir turėjo beribę Makedonijos viziją.

Taip pat Filipas tiksliai žinojo, kaip nutraukti Makedonijos nesėkmių grandinę. Kai jam buvo tik penkiolika metų, jo brolis karalius nusiuntė jį kaip įkaitą į Graikijos Tėbų miestą. Senovės Tėbai neturėjo tokios įtakos

kaip Atėnai ir Sparta, bet ketvirtojo šimtmečio pradžioje pasinaudojo valdžios vakuumu, atsiradusiu Peloponeso karo pabaigoje, ir pavertė savo kariuomenę galingiausia jėga Graikijoje. 371 m. tėbiečiai sutriuškino galinguosius Spartos karius Leuktrų mūšyje ir amžiams sugriovė spartiečių nenugalimumo mitą. Makedonai nedelsdami susiderėjo dėl sąjungos su tėbiečiais ir nusiuntė jiems įkaitų, kad patikintų laikysiąsi savo įsipareigojimų. Kol makedonai laikėsi susitarimo su Tėbais, su įkaitais buvo elgiamasi kaip su gerbiamais svečiais, bet Makedonijai pažeidus sutartį jų laukė kankinama mirtis.

Filipui pasisekė, kad jis buvo paskirtas gyventi Tėbų karvedžio Pameno, kuris labai artimai draugavo su Epameinondu, išplėšusiu pergalę Leuktrų mūšyje, rūmuose. Tuo metu, kai kiti makedonų įkaitai puotavo ir lakstė paskui vietines merginas, Filipas visą laiką leisdavo mokydamasis iš Tėbų karvedžių naujausių karybos būdų. Iki Filipo laikų Makedonijos kariuomenė buvo sudaryta iš valstiečių pėstininkų, kuriems vadovavo nedrausmingi kilmingieji raiteliai. Kaip ir riteriai viduramžiais, šie Makedonijos raiteliai tarėsi esą didvyriškumo kare įkūnijimas, o žemesnę padėtį užimančius žemdirbius bei piemenis pėstininkus laikė tik gyvu taikiniu priešo ietims. Tačiau Tėbuose Filipas išvydo visiškai kitokio pobūdžio kariuomenę.

Tėbiečių karybos pagrindas buvo puikiai fiziškai parengti hoplitai. Jais tapdavo laisvieji gyventojai, turintys lėšų įsigyti bronzinį šalmą, storą krūtinės šarvą, kojas saugančius antblauzdžius ir apsiginkluoti nuo aštuonių iki dešimties pėdų ilgio ietimi geležiniu antgaliu, naudojama durti, o ne sviesti. Be to, kiekvienas karys turėjo aštrų kaip skustuvas geležinį kardą ir beveik trijų pėdų pločio sunkų skydą (*hoplon*) ant kairės rankos. Kadangi negalėdavo apsisaugoti nuo priešų iš dešinės pusės, hoplitai turėdavo pasikliauti greta stovinčiu draugu, ir ši aplinkybė skatindavo stiprų vienybės jausmą mūšyje. Kai hoplitai petys į petį žengdavo pulti priešų, jų darni greta tapdavo mirties siena.

Tėbų hoplitai nepaliaujamai lavindavosi, ir visi – ir eiliniai kareiviai, ir turtingi raiteliai – laikydavosi geležinės drausmės. Geriausi Tėbų kariai būdavo paskiriami į Šventąjį būrį, elitinį pėstininkų korpusą, susidedantį iš šimto penkiasdešimties porų meilužių vyrų, išlaikomų valstybės. Siejami meilės saitų, kareiviai kovodavo dar įnirtingiau, kad apsaugotų savo partnerius ir padarytų jiems įspūdį. Jie daugiausia prisidėjo prie pergalės prieš spartiečius Leuktruose ir buvo puikiausi kareiviai, kuriuos kada nors buvo pagimdžiusi Graikija.

Filipas taip pat stebėjo, kaip priimami sprendimai demokratiniame Tėbų tautos susirinkime, ir padarė savas išvadas. Jis pamatė, kad sistema, kurioje kiekvienas vyras gali reikšti savo nuomonę ir balsuoti, turi nemenkų trūkumų. Susirinkimuose nesiliaudavo debatai, o politinės partijos stengdavosi sutriuškinti savo varžovų galią. Filipas pamatė, kad valstybė su senąja monarchija, tokia kaip Makedonijoje, gali veikti daug ryžtingiau negu Graikijos miestai ir būti neįveikiama mūšio lauke – jeigu jai vadovaus tinkamas karalius.

Po trejų metų Filipas, kai jo brolis Perdikas nužudė jųdviejų pusbrolį Ptolemają ir užgrobė sostą, grįžo iš Tėbų į Makedoniją. Po keleto metų Perdikas išžygiavo kautis su ilyrais, o Filipui pavedė valdyti karalystę. Praėjus kelioms savaitėms Perdikas su keturiais tūkstančiais makedonų karių žuvo mūšyje. Tada Bardilis, Ilyrijos karalius, susiruošė pulti Makedonijos centrinę dalį, o pajonai šiauriniame pasienyje nedelsdami pasinaudojo sumaištimi ir įsiveržė į Makedonijos gilumą. Tarsi būtų negana išorinių bėdų, dėl sosto susivaržė dar mažiausiai penki kiti makedonų didikai. Vieną iš šitų kandidatų palaikė trakai, kitą – atėniečiai, o visi trys Filipo netikri broliai taip pat rezgė sąmokslus, siekdami tapti karaliais.

Filipas nedelsdamas vieną brolį suėmė ir nužudė, kitus du ištrėmė, paskui papirko trakus, kad šie nužudytų savo favoritą. Galiausiai jis sudarė slaptą sandorį su atėniečiais, kad jie neberemtų savo kandidato Argėjo, ir šiam netrukus su saujele samdinių, kuriuos pasamdė savo paties lėšomis, teko kovoti prieš Filipą. Filipas lengvai jį nugalėjo ir labai demonstratyviai paleido samdinius atėniečius sveikus ir gyvus namo. 359 m. rudenį Filipas jau gana tvirtai sėdėjo Makedonijos soste, bet karaliaus karūna ant jo galvos vis tiek laikėsi, švelniai tariant, nepatikimai. Ilyrai, pajonai, trakai, atėniečiai ir ypač kiti makedonų didikai tik ir laukė progos nuversti šį protingą jauną valdovą.

Tą žiemą Filipas pradėjo kurti tokią kariuomenę, apie kokią svajojo Tėbuose. Daugiausia dėmesio jis skyrė drausmei ir muštruodavo savo karius tol, kol jie galėdavo atlikti sudėtingus mūšio lauko manevrus net užmerktomis akimis. Filipas vaikė juos su visa ginkluote daugybę mylių po kalnus, kol jie imdavo kristi iš nuovargio. Karininkai, kurie anksčiau manė, kad paikos kariškos drausmės taisyklės negalioja tokiems aukštiems asmenims kaip jie, netrukus suprato labai klydę. Vienas didikas prarado vadovaujamas pareigas, nes maudėsi stovykloje, kitas buvo viešai išplaktas už tai, kad išgėrė vandens puodelį prieš paleidžiamas iš rikiuotės. Tačiau tą šaltą žiemą Filipo pertvarkos pamažu pradėjo veikti, o kareiviai ir karininkai ėmė didžiuotis savo naujaisiais gebėjimais.

Tačiau Filipas žinojo, kad drausmės ir *esprit de corps** nepakanka, norint nugalėti barbarus ar graikų hoplitus. Įveikti ordas klykiančių ilyrų ir nepriekaištingai išmuštruotus Šventojo būrio profesionalus jis galėjo tik su visiškai naujo pobūdžio kariuomene. Jis suprato, kad tradiciniais kovos būdais jo kariai priešininkų, ypač hoplitų, neįveiks. Sunkūs hoplitų šarvai buvo pernelyg brangūs Makedonijos žemdirbiams ir ožkaganiams, taigi Filipas nusprendė pakeisti taisykles. Jo naujosios ka-

---

* Kariuomenės moralė (*pranc.*).

riuomenės kariai nedėvėjo beveik jokių šarvų ir turėjo tik mažą skydą, kad net vargingiausias jaunuolis iš Makedonijos kalvų galėtų tikti karinei tarnybai. Priėmęs šį sprendimą Filipas smarkiai pagausino kareivių išteklius ir dabar galėjo surinkti daugiau karių negu bet kuris Graikijos miestas. Tačiau kaip tokie lengvai ginkluoti valstiečiai galėjo įveikti baisiuosius hoplitus? Tokią galią jiems suteikė Filipo išrasta naujovė – *sarissa*. Standartinės hoplitų ietys buvo nuo aštuonių iki dešimties pėdų ilgio, o sarisa buvo beveik aštuoniolikos pėdų ilgio. Žygiuodami glaudžiomis gretomis su atstatytomis ietimis makedonų pėstininkai galėjo perverti jomis hoplitus, kol šių ietys dar nesiekė jų pačių. Žinoma, sarisų veiksmingumas priklausė nuo makedonų drausmės ir gebėjimo veikti kaip kumščiui. Jei bent vienas pėstininkas pasukdavo savo sarisą per toli į kairę ar į dešinę, visa rikiuotė beviltiškai susipainiodavo. Smarkiai apsišarvavę ir sunkiais skydais nešini graikų ar barbarų kariai negalėjo kautis sarisomis, nes norint, kad dūris būtų mirtinas, jas reikėjo laikyti abiem rankom; o makedonų pėstininkams sunkūs šarvai ir ginkluotė nekliudė. Nepaliaujamai lavindamiesi makedonai išmoko taip puikiai valdyti savo ilgas ietis, kad netrukus galėjo pasukti kartu bet kuria kryptimi, akimirksniu atverti bei suglausti gretas ir pulti priešą gąsdinančiu greičiu. Sarisa buvo sumanyta siekiant įveikti hoplitus, bet mirtį nešanti ietininkų rikiuotė buvo veiksminga ir kovojant su barbarų kariais, kai šie puldavo makedonų gretas.

Kurdamas naujovišką pėstininkų kariuomenę, Filipas pertvarkė ir raitininkų dalinius, siekdamas, kad jie koordinuotų savo veiksmus su pėstininkais. Makedonų kilmingieji jau negalėjo patys vieni pulti priešo, siekdami pelnyti šlovę. Filipo kariuomenės raitininkai veikė glaudžiai su pėstininkais – laukdavo, kol sarisos atvers priešų gretose ganėtinai platų tarpą, tada prasiveržsaid pro jį ir puldavo neginamą užnugarį. Filipas taip pat buvo vienas iš pirmųjų karvedžių istorijoje, suformavusių labai įgudusių inžinierių dalinį. Ilgainiui šie kariai išmoko tiesti tiltus per

sraunias upes, iškirsdavo kelius per dangų remiančius kalnus ir apsiaus-čiai naudodami bauginančias naujas karo mašinas užimdavo miestus.

Kad ir kokios įspūdingos Filipo naujovės atrodė pratybų laukuose, niekas nežinojo, ar jos gali atnešti pergalę mūšyje. Pirmas didelis išban-dymas laukė kitais metais, kai jaunasis Makedonijos karalius pradėjo puolimą prieš ilyrus, kuriems vadovavo Bardilis, tas pats žmogus, dėl kurio kaltės prieš dvejus metus žuvo Filipo brolis. Šaltiniuose šis mūšis išsamiai neaprašytas, bet žinoma, kad Filipas atsivedė bent dešimt tūks-tančių karių – beveik visus karo tarnybai tinkamo amžiaus Makedonijos vyrus. Filipas buvo pasiryžęs pašalinti grėsmę savo karalystės vakarinei sienai ir įrodyti esąs gabus karvedys. Karalius pašėlusiai rizikavo, nes nuo šio karo žygio sėkmės priklausė ne tik jo, bet ir visos Makedonijos likimas, pralaimėjusi ji būtų visiškai nusilpusi ir pasidalyta kaimynų.

Nors Bardilis atsivedė beveik tiek pat karių, pamatęs priešų pajėgas, ėmė dvejoti ir nusiuntė Filipui žinią, siūlydamas paliaubas; Makedoni-jos karalius apie tai nenorėjo net girdėti. Jis pats vedė savo pėstininkus į kovą prieš ilyrus, tačiau, užuot puolęs jų priešakinę liniją kaktomuša, jis pritaikė iš pažiūros keistą strategiją smogti priešui įkypuoju pleištu. Tai reiškė, kad makedonų priešakinė linija smogė kairiajam priešo sparnui, o dešinėje pusėje stovintys ilyrų kariai buvo priversti tik stebėti kovą. Ily-rų vadai draudė savo dešiniojo sparno kariams palikti pradines pozicijas, bet noras kautis su priešais ir padėti saviškiams juos tarytum magnetas traukė į kairę. Kaip tik to Filipas ir tikėjosi. Kai dešinysis ilyrų sparnas pamažu pasislinko pirmyn, jų gretų centre atsivėrė tarpas – ir į jį įsiveržė Filipo raitininkai. Sutelkę visas savo jėgas makedonų raiteliai sėkmin-gai prasiveržė į ilyrų pajėgų užnugarį ir sukėlė sumaištį priešo gretose. Mūšis virė daug valandų, bet galiausiai makedonai iš visų pusių apsupo ilyrus ir tūkstančius jų nukovė. Tai buvo sumani novatoriška strategija, kurią Filipas, kaip ir jo sūnus Aleksandras, ištobulino ir nepaprastai sėk-mingai naudojo triuškindamas priešus kituose mūšiuose.

Bardilis paprašė taikos ir Filipas, pasiekęs savo tikslą, maloningai patenkino jo prašymą. Ilyrų vadas sutiko pasitraukti iš visų Vakarų Makedonijos teritorijų, kurias jis anksčiau buvo užėmęs. Kad padarytų sandorį patrauklesnį, jis pasiūlė Filipui vesti savo dukterį Audatą. Kaip buvo įprasta visame senovės pasaulyje, Balkanuose santuoka buvo naudojama užtikrinti susitarimus ir sutvirtinti sąjungas. Meilė tokiose politinėse sąjungose mažai ką reiškė. Moters užduotis buvo susieti dvi karalystes, gimdyti vaikus ir būti įkaite, laiduojančia, kad jos šalis laikysis susitarimo. Dažnai vyras meilus jai būdavo tik tol, kol ji pastodavo ir pagimdydavo jam vaiką, geriausia sūnų. Jeigu vyras vesdavo kitas moteris arba mieliau rinkdavosi sugulovių ar berniukų glamones, žmona dėl to nė kiek nesisielodavo. Tokiose politinėse santuokose moteriai buvo svarbiausia, kad būtų gerbiamas jos, kaip karalienės, statusas, o jos pagimdytam sūnui būtų suteikta derama vieta eilėje į sostą.

Filipas taip noriai sudarydavo vedybines sąjungas, jog tai buvo neįprasta net Makedonijos karaliui, ir pagarsėjo senovės pasaulyje tuo, kad per kiekvieną karą vesdavo vis naują žmoną. Per savo gyvenimą jis vedė septynias moteris. Kai gimdydama dukterį Audata mirė, jis vedė Filą iš Elimėjos, kalnų regiono šalies pietuose, siekdamas užmegzti kuo glaudesnius ryšius su Makedonijos kalnų gentimis – tai buvo svarbus jo strateginis tikslas. Netrukus po vestuvių ji irgi mirė, palikdama dvidešimt penkerių metų Filipą be karalienės ir, svarbiausia, be vyriškosios lyties įpėdinio. Tada jis nedelsdamas vedė dvi moteris iš Tesalijos, kad sustiprintų ryšius su šia karalyste prie savo valdų pietinės sienos. Pirmoji nuotaka iš Tesalijos galų gale pagimdė jam dukterį ir davė jai Tesalonikės vardą – vėliau jos garbei bus pavadintas didelis miestas. Antroji 357 m. pagaliau pagimdė Filipui sūnų. Išdidus tėvas pavadino jį Aridėju – bet netrukus paaiškėjo, kad berniukas protiškai atsilikęs ir netinkamas paveldėti sostą. Vyriausias Filipo sūnus buvo tyliai nustumtas į šalį ir per kitus trisdešimt metų retai rodėsi viešumoje.

Tada karalius nukreipė savo žvilgsnį į Epyro karalystę (įsikūrusią apytikriai dabartinės Albanijos teritorijoje) Adrijos pakrantėje, į pietus nuo Ilyrijos ir į šiaurę nuo Graikijos. Epyras ilgai kentė nuo ilyrų antpuolių, taigi sąjunga su Makedonija, nukreipta prieš jų bendrą priešą, buvo naudinga abiem valstybėms. Filipui taip pat itin svarbu buvo apsaugoti pietvakarinę sieną, nes per ją ėjo prekybos keliai tarp Adrijos ir Makedonijos. Epyro valdovas Aribas neturėjo dukterų ištekinti ir pats jau buvo vedęs savo vyriausią dukterėčią, bet jo jaunesnė dukterėčia buvo vis dar netekėjusi. Jos vardas buvo Olimpiada.

Plutarcho pasakojimu, Filipas ir Olimpiada prieš keletą metų jau buvo susitikę Samotrakės saloje: „Pasakojama, kad Filipas, būdamas labai jaunas, Samotrakėje buvo įšvęstas dalyvauti misterijose kartu su Olimpiada, kuri buvo našlaitė ir dar vaikas. Juodu pamilo vienas kitą ir su jos dėdės Aribo sutikimu susižadėjo."

Šio susitikimo aplinkybės pernelyg keistos, kad jis iš tiesų būtų galėjęs įvykti, nors atsitiktinį, anot Plutarcho, dviejų jaunų įsimylėjėlių susitikimą veikiausiai lėmė politika, o ne romantiški jausmai.

Samotrakė – maža kalnuota sala šiaurinėje Egėjo jūros dalyje, tarp Makedonijos ir Trojos. Vienas iš jos pasididžiavimų buvo šiaurinėje pakrantėje įsikūręs religinis centras, skirtas garbinti dvyniams dievams, vadinamiems Kabeirais, drauge su galingomis deivėmis, irgi garbintomis toje vietoje; jie globojo keliautojus, skatino vaisingumą ir žadėjo savo išpažinėjams nemirtingumą. Makedonai buvo neseniai pradėję domėtis Samotrake ir dosniai paaukojo šventyklai, galbūt vedami nuoširdžių religinių jausmų, o gal, labiau tikėtina, noro tapti senojo graikų kulto nariais. Žinant, kaip gudriai jaunasis Filipas pasitelkdavo diplomatiją, religinę ir kitokią, kad sudarytų sąjungas ir sustiprintų savo ryšius su graikų pasauliu, jo sprendimas prisidėti prie vietinės religijos išpažinėjų kulto nė kiek nestebina. Tačiau kaip atsitiko, kad Epyro kilmingoji nuotaka ir jos dėdė karalius atsidūrė atokioje saloje toli nuo namų per tą pačią

vasaros šventę kaip ir Makedonijos karaliaus sūnus? Atrodo, kad Aribas labai sąmoningai surengė savo dukterėčios ir jaunojo Filipo susitikimą, vildamasis padėti pagrindą būsimai sąjungai tarp karalysčių. Vykdamas į Samotrakę Filipas pats turbūt planavo sudaryti su juo sąjungą ir tikėtina, kad jam labiau rūpėjo pasikalbėti su Aribu praktiniais klausimais – apie tai, kaip pašalinti ilyrų grėsmę, – negu grožėtis paauglės Olimpiados akimis. Tačiau galimas daiktas, kad mergina jam iš tiesų patiko – ji buvo graži, protinga, aistringa, žodžiu, turėjo visas savybes, kurios galėjo sužavėti gabų kilmingą jaunuolį ir sužadinti jam viltį pradėti sūnų, vertą paveldėti sostą. Be to, jos šeima tvirtino kilusi iš Achilo, iškiliausio Trojos kare kovojusio graiko. Sumaišyti savo protėvio Heraklio kraują su Achilo krauju tikriausiai buvo ypač stiprus stimulas ją vesti.

Nors tekant už Filipo Olimpiadai buvo ne daugiau kaip aštuoniolika, rūmų intrigos ir varžybos jai nebuvo naujiena. Tačiau Epyre ją bent jau supo šeima ir draugai, o Makedonijos sostinėje Peloje ji buvo vieniša. Vestuvių naktį, uždengta šydu, ji buvo nuvesta į nuotakos kambarį; įkandin atėjo Filipas ir uždarė duris. Kai ji pirmą kartą vykdė svarbiausią žmonos pareigą, už durų mergelių choras giedojo himnus vaisingumo deivei.

Vėliau buvo pasakojama, kad naktį prieš vestuves, kai Olimpiada miegojo savo lovoje, rūmus sudrebino griaustinis ir į kambarį įskriejęs žaibas trenkė jai į įsčias, bet jos nesužeidė. Legendos taip pat byloja, kad Filipas netrukus susapnavo dedantis ant savo žmonos įsčių antspaudą su liūto atvaizdu, pranašautojas Aristandras iš Telmeso išaiškino sapną kaip ženklą, kad Olimpiada jau nešiojanti įsčiose sūnų, kuris būsiąs narsus kaip liūtas. Tokios stebuklingo pradėjimo ir dieviškos kilmės istorijos buvo pasakojamos apie daugelį senovės pasaulio didvyrių, tačiau jeigu Filipas tą pirmąją naktį būtų nors kiek suabejojęs Olimpiados skaistybe, būtų gėdingai išvaręs ją atgal pas dėdę.

Pirmosiomis vedybinio gyvenimo savaitėmis Filipas tikriausiai visiškai atsidėjo santykiams su Olimpiada, siekdamas kuo greičiau pradėti

sūnų. Laukė ilgi karo žygiai, tad jis žinojo netrukus nebeturėsiantis galimybės lankytis jos miegamajame. Filipas buvo jėgų kupinas jaunuolis, garsėjantis seksualiniu apetitu, taigi iš Epyro kilusi jaunoji nuotaka jo dėmesio sulaukdavo dažnai. Tačiau vieną vėlyvą naktį pirmosiomis vedybinio gyvenimo savaitėmis atėjęs į Olimpiados miegamąjį, kad atliktų savo pareigą, Filipas, pasak Plutarcho, pamatė savo žmoną miegančią šalia didžiulės gyvatės. Jis žinojo, kad Olimpiada, kaip buvo būdinga moterims jos kalnuotoje tėvynėje, aistringai praktikavo neįprastas religines apeigas. Daugelis jų buvo susijusios su gyvatėmis ir, kol buvo atliekamos slaptai, Filipas neprieštaravo, bet pamatęs, kad savo ekstaziškiems ritualams žmona nešasi gyvates į lovą, nepaprastai sunerimo. Bijodamas kokių nors jos apžavų ir nenorėdamas įžeisti kurios nors dievybės, Filipas tyliai pasišalino ir nuo to laiko į jos miegamąjį ateidavo tik retkarčiais.

Nesvarbu, ar darbą atliko Filipas, ar vienas iš dievų, kaip vėliau tvirtino Olimpiada, aišku viena – netrukus ji pastojo. Po devynių mėnesių, karštą 356 m. Makedonijos vasarą, kai Filipas kovojo dėl Potidėjos ir laukė žinių, kokią vietą užėmė jo žirgas olimpinėse žaidynėse, žmona jam pagimdė sūnų. Vėliau buvo pasakojama, kad Aleksandro, kaip ir daugelio senovės didvyrių, gimimą lydėjo nepaprasti įvykiai. Buvo kalbama, kad didi deivės Artemidės šventykla Efese, Mažosios Azijos vakarų pakrantėje, sudegė, nes deivė išvyko į Makedoniją būti pribuvėja gimstant karaliaus sūnui. Tuo metu Efese buvę persų dvasininkai, vadinami magais – *magi*, ėmę kaip pakvaišę lakstyti aplink šventyklos griuvėsius, daužė sau veidus ir šaukė, kad šią dieną gimė žmogus, kuris atneš Azijai didžiulę nelaimę. Kiti, blaiviau mąstantys autoriai nurodė, kad šventykla buvusi labai degi ir jau anksčiau ne kartą buvo supleškėjusi iki pamatų, o tą kartą ją padegęs pakrikusio proto žmogus. Vaikystę Aleksandras praleido Peloje ir gyveno panašiai kaip visų makedonų didikų vaikai. Rūmuose jis gyveno savo motinos kambariuose ir savo tėvą Filipą, kuris tais

metais dažnai kariaudavo pasieniuose, matydavo retai. Kaip buvo įprasta karaliaus rūmuose, kasdienius vaiko ugdymo rūpesčius Olimpiada pavedė matronai iš įžymios šeimos. Aleksandro auklė buvo moteris, vardu Lanikė, jos brolis, Kleitas Juodasis, vieną dieną išgelbės Aleksandrui gyvybę. Tačiau motina visada buvo šalia savo sūnaus ir rūpinosi jo gerove. Ji buvo pasiryžusi užtikrinti jam teisėtą Filipo įpėdinio vietą bet kokia kaina ir nepailstamai siekė šio tikslo. Motina ir sūnus nuo pat pradžių buvo artimi, ir glaudūs jųdviejų ryšiai išliko visą Aleksandro gyvenimą, nors kartais jį tai erzino.

Tačiau Aleksandras augo ne kaip paikinamas ir lepinamas karaliaus sūnus. Beveik nuo pat pirmos dienos, kai išmoko vaikščioti, jis ėmė mokytis karo meno. Labiausiai patyrę Filipo veteranai mokė jį šaudyti iš lanko, fechtuotis ir ypač stengėsi tobulinti jojimo įgūdžius. Beveik kiekvieną dieną Aleksandras sėsdavo ant mėgstamo žirgo ir skriedavo juo per Makedonijos lygumas. Jo pirmasis mokytojas buvo šiurkštus senas tironas, vardu Leonidas, toks pats žavus ir subtilus kaip ir jo bendravardis, nepalaužiamas spartiečių karalius, kuris kovėsi su persais Termopiluose. Kilęs iš Epyro, Leonidas buvo Olimpiados giminaitis, bet jis anaiptol nenuolaidžiavo savo jaunajam auklėtiniui. Kaip vėlesniais metais pasakojo Aleksandras, Leonidas pusryčiais laikė sunkų nakties žygį, o vakariene – lengvus pusryčius. Jo mokytojas taip pat turėjo papratimą apieškoti jo drabužius prie krūtinės, norėdamas įsitikinti, kad motina ten nepaslėpė jokių skanėstų savo sūnui. Leonidas buvo toks šykštus, kad vieną dieną, kai Aleksandras buvo bemetąs į aukuro ugnį pilnas rieškučias smilkalų, jis supeikė berniuką, sakydamas, kad švaistytis gerais smilkalais galėsiąs tik užkariavęs Azijos prieskonių rinkas, bet ne dabar. (Po daugelio metų, kai užkariavo visus Artimuosius Rytus, Aleksandras nusiuntė savo pasenusiam mokytojui didžiulį krovinį smilkalų, miros ir parašė laišką, kad dabar jis gali būti šiek tiek dosnesnis dievams.) Vis dėlto Aleksandras mylėjo savo priekabųjį mokytoją ir laikė jį antruoju tėvu.

Kiti mokytojai mokė anksti subrendusį Aleksandrą skaitymo ir rašymo meno, tad nuo pat vaikystės jis pamėgo graikų literatūrą, ypač Homero poeziją. Viena iš pirmųjų Aleksandro vaikystės pramogų turbūt buvo žaisti su savo draugais graikų ir trojėnų karą prie įsivaizduojamos Trojos sienų. Karaliaus sūnus taip pat buvo nepaprastai gabus muzikai ir tapo įgudusiu lyrininku. Jo kitas mėgstamas vaikystės mokytojas buvo netašytas, bet linksmas graikas, vardu Lisimachas, garsėjantis savo humoro jausmu ir nevalyvumu. Jis praminė Aleksandrą Achilu, o save vadino Feniksu, to senovės didvyrio mokytojo vardu. Vėliau Lisimachas atvyks pas Aleksandrą į Aziją ir dėl jo jaunasis karalius patirs vieną iš dramatiškiausių nuotykių savo gyvenime.

Vienoje iš ankstyvųjų Aleksandro gyvenimo istorijų pasakojama, kad, Filipui eilinį kartą išvykus į karo žygį, jaunasis karaliaus sūnus, turbūt septynerių ar aštuonerių metų, priėmė į Makedonijos rūmus atvykusius didžiojo Persijos karaliaus pasiuntinius. Aleksandras buvo malonus bei draugiškas svečiams ir pelnė jų pagarbą, nes, užuot klausinėjęs visokių niekų, teiravosi apie Persijos kelių ilgį ir būklę, atstumą iki Persijos sostinės, apie tai, koks žmogus didysis karalius, kokia jo kariuomenė.

Mes negalime būti tikri, bet tikėtina, kad šie pasiuntiniai atvyko į Pelą pakviesti grįžti namo trijų garsių persų tremtinių ir patikinti jų, jog Persijoje jie būsią saugūs. Vienas iš šių vyrų buvo Artabazas, įtakingas persų vadas, prieš keletą metų su savo bičiuliais satrapais įsivėlęs į sąmokslą prieš karalių. Kiti du – Artabazo žentas Memnonas, graikas iš Rodo salos, ir egiptietis, vardu Menapis. Jie atvyko į Makedoniją ieškodami saugaus prieglobsčio ir ketindami pralaukti neramumus Persijos rūmuose. Šie vyrai tikriausiai buvo tikras žinių apie Persiją lobynas jaunajam Aleksandrui, ir labai tikėtina, kad jiems viešint Peloje berniukas stengėsi kiek galima daugiau sužinoti apie didžiąją imperiją į rytus nuo Makedonijos. Net tokio jauno amžiaus jis svajojo užkariauti kitas karalystes ir dažnai skųsdavosi savo draugams, kad Filipo sėkmė kare jį smar-

kiai liūdina: „Vaikai, mano tėvas viską paims, ir aš su jumis nebegalėsiu atlikti nė vieno didelio ir garbingo žygio!“

Filipas plėtė Makedonijos karalystę tiesiog stulbinamais tempais. Metus prieš gimstant Aleksandrui jis užėmė seną Atėnų avanpostą Amfipolį už Strimono upės prie sienos su Trakija. Užimdamas jis nepadarė miestui ir jo dėkingiems gyventojams beveik jokios žalos, ir šie strateginiai vartai į rytus tapo svarbiu įgulos miestu ir prekybos centru, per kurį ėjo viso Strimono slėnio medienos ir mineralinių žaliavų išteklių srautai. Tais pačiais metais Filipas paėmė Atėnų tvirtovę Pidną Makedonijos pakrantėje, vos už keleto dienų kelio nuo Verginos, nors gretimas avanpostas Metonė liko atėniečių rankose. Kitais metais jo kariuomenė vėl puolė rytų kryptimi ir užėmė trakų Krenido miestą, įsikūrusį šalia Amfipolio. Trakų karalius Ketriporis įsiuto netekęs šio miesto, juo labiau kad Filipui atiteko didžiuliai gretimų aukso kasyklų turtai. Niekada nepasižymėjęs kuklumu, dabar Filipas pademonstravo ligi tol graikų pasaulyje neregėtą išpuikimą – pavadino miestą savo vardu. Nuo tos dienos iki tol, kol šv. Paulius romėnų laikais aplankė miestą ir įsteigė jame pirmąją krikščionių bažnyčią Europoje, senasis trakų miestas buvo žinomas Filipų pavadinimu.

Gaudamas pajamų iš kasyklų prie Amfipolio ir Filipų, jaunas Makedonijos karalius įgijo galimybę padidinti savo kariuomenę ir aprūpinti ją puikiausiais ginklais ir arkliais. Turėdamas naujų išteklių Filipas 354 m. apsiautė Metonę, siekdamas galutinai išstumti atėniečius iš Makedonijos centrinės dalies. Užvirė įnirtinga kova, bet galop Filipas paėmė miestą. Tačiau už pergalę jam teko sumokėti akimi – neteko jos mūšyje. Nežinia, ar tai buvo tik atsitiktinis sužeidimas, ar dievų kerštas už tai, kad žiūrėjo į Olimpiadą, gulinčią su savo meiluže gyvate, kaip vėliau buvo tvirtinama, tačiau Filipas liko aklas viena akimi.

Negalia neatbaidė Filipo nuo karų, ir jis pradėjo plėsti savo įtaką pietų kryptimi, Tesalijoje – iš pradžių sudarė su ja sąjungą, o paskui užėmė

svarbų Pagaso uostą. Jis įtraukė į savo kariuomenę daug garsiųjų Tesalijos raitininkų, ir jie tapo svarbia jo, o paskui ir Aleksandro karinių pajėgų sudedamąja dalimi. 349 m. Filipas vėl įsiveržė į Chalkidikės pusiasalį ir puolė Olinto miestą. Ši gerai apsaugota gyvenvietė ilgą laiką buvo regiono prekybos centras ir Chalkidikės sąjungos, nukreiptos prieš Spartą, o paskui prieš Atėnus, sostinė. Miestas gerai sutarė su Makedonija, bet kai Filipas paėmė Amfipolį, gyventojai suprato, kas jų laukia, ir sudarė gynybinę sutartį su Atėnais. Atėniečiai pažadėjo pagalbą, bet Atėnų taryba niekaip negalėjo galutinai sutarti, ką reikia daryti. Kai aplink Olinto kaklą ėmė veržtis kilpa, atėniečiai diskutavo ir delsė, kol galop Filipas apsupo miestą. Karaliaus taranai griovė miesto sienas, o ant miesto gynėjų pylėsi strėlės – ant bronzinių jų antgalių buvo išraižytas Filipo vardas. Kai pagaliau paėmė miestą, Filipas buvo neįprastai atšiaurus. Jis nusiaubė miestą, sulygino jį su žeme, o likusius gyvus jo gyventojus pardavė į vergovę. Nusiaubdamas Olintą, Filipas pasiuntė graikams žinią, kad nors jis maloningas, gali elgtis ir negailestingai, jeigu jam priešinamasi.

Garsus Atėnų oratorius Demostenas – anot legendos, įveikęs vaikystės kalbos sutrikimą garsiai kalbėdamas prisidėjęs į burną akmenukų – buvo vienas iš pirmųjų graikų, kurie suprato, kad Filipas kelia mirtiną grėsmę seniesiems Graikijos miestams. Filipo užkariavimus šiaurėje jis suvokė kaip laiptų, vedančių Atėnų link, pakopas. Jis kaip įmanydamas stengėsi įtikinti savo tautiečius pasipriešinti Makedonijos karaliui, kol dar ne per vėlu:

> *Negi neatkreipėte dėmesio į Filipo užkariavimus? Negi nematote, kaip jis pasikėlė iš silpnybės į galybę? Iš pradžių jis paima Amfipolį, tada Pidną, ką kalbėti apie Potidėją. Paskui atėjo Metonės ir Tesalijos eilė... Tada jis užpuolė trakus, pašalino jų vadus ir pakeitė juos savais žmonėmis... Galiausiai jis užgrobė Olintą – ir aš net neminėsiu jo karo žygių Ilyrijoje ir Pajonijoje!*

Nors buvo neprilygstamas oratorius, Demostenas neįstengė įtikinti apatiškų atėniečių nors kiek rimčiau, ne vien simboliškai, pasipriešinti Filipui ir jo vadovaujamai Makedonijos kariuomenei. Dauguma graikų tiesiog nenorėjo tikėti, kad barbarai iš už Olimpo kalno kelia bent kiek didesnį pavojų jų gyvenimo būdui. Pasiuntiniai, kuriuos atėniečiai nusiuntė į Pelą, tuojau susižavėjo lyra skambinančiu dešimtmečiu Aleksandru, o paskui, papirkti Filipo, sudarė su juo taiką ir nekliudė jam užimti dar daugiau Graikijos teritorijos.

Bet netrukus Filipui pasitaikė dar palankesnė proga išplėsti savo įtaką į pietus ir kartu įteisinti savo valdžią graikų akyse. Delfų šventykla, kurioje buvo įsikūręs garsiausias dievo Apolono orakulas, nuo seno buvo šventa visų graikų lankoma vieta. Karaliai, kariai, prekiautojai ir žemdirbiai galėjo nekliudomi atvykti į šventyklą ir klausti dievo patarimo, kaip jiems elgtis – ar eiti į karą, ar pradėti naują verslą, ar vesti kaimynystėje gyvenančią merginą. Delfai buvo įsikūrę aukštai ant Parnaso kalno šlaito Fokidės apylinkėse, Vidurio Graikijoje. 356-aisiais, tais pačiais metais, kai gimė Aleksandras, kilo ginčas tarp aplink Delfus esančių vietovių gyventojų ir miestų, priklausančių amfiktionijai, regioninei miestų sąjungai, skirtai orakului saugoti. Netrukus ginčas virto nuožmiu konfliktu, vadinamuoju šventuoju karu tarp Fokidės gyventojų bei jų sąjungininkų kitose Graikijos vietovėse, įskaitant Atėnus, ir amfiktionijos narių, pirmiausia Tėbų. Karas truko daugelį metų, bet nė viena pusė nepajėgė įgyti pranašumo.

348 m. išvargę tėbiečiai paprašė Filipo stoti į jų pusę ir sutriuškinti Fokidės sukilėlius kartą ir visiems laikams. Makedonijos karalius dvejojo, nes norėjo išvengti tiesioginio karo su Atėnais, bet atėniečiai – nuolatos įtikinėjami Demosteno – pagaliau pradėjo rimtai žiūrėti į Filipo keliamą grėsmę. Tarp Atėnų ir Pelos zujo pasiuntinių delegacijos, bandydamos išspręsti konfliktą taikiai. Buvo dalijami pažadai, keičiamasi priesaikomis, bet virš žemės pakibo tamsus karo debesis. Pagaliau Filipas

ryžosi smarkiai surizikuoti ir išžygiavo link Termopilų, vartų į Graikiją, kur persai, traukdami sunaikinti Atėnų, sutriuškino spartiečius. Remdamasis savo kariuomene Filipas pagaliau privertė amfiktioniją imtis ryžtingų veiksmų prieš Fokidės sukilėlius ir išeiti iš aklavietės. Išvydę Makedonijos karius prie savo sienų, Fokidės gyventojai pasidavė, ir Filipui buvo suteikta garbės vieta amfiktionijoje. Atėnai buvo nepatenkinti, bet nenorėjo veltis į konfliktą. Taip Filipas, derindamas meistrišką diplomatiją ir grasinimą karu, tapo galingiausios politinės sąjungos Graikijoje hegemonu.

Vieną dieną Aleksandras, maždaug dvylikos metų, susirado draugą, kuris lydės jį iki pat Indijos. Istorija apie jų susitikimą nuo seno buvo vienas iš garsiausių pasakojimų apie nepaprastą Aleksandro gyvenimą, puikiai atskleidžiantis jo būdą, o ypatingą žavesį jai teikia tai, kad šis draugas buvo žirgas, vardu Bucefalas.

Tą dieną, kaip reta, buvo ir pats Filipas. Į mažą Diono miestą Olimpo kalno papėdėje iš Tesalijos atvykęs arklių augintojas Filoneikas paklausė, ar negalėtų parodyti karaliui savo prekių. Filipas, visada troškęs naujo eržilo joti į mūšį, mielai sutiko ir kartu su Aleksandru nulydėjo prekiautoją į žolingas lygumas šalia miesto. Tada, minios nuostabai, Filoneikas išvedė į priekį Bucefalą. Tai buvo iš tikrųjų didingas gyvūnas, aukštas ir galingas, juodas it naktis, su balta žvaigžde ant kaktos ir jaučio galvos pavidalo įdagu, įspaustu augintojo ūkyje (iš čia ir vardas *Bu-cephalas* – „jaučiagalvis"). Filoneikas žinojo, kad Filipui ir kitiems arklių mylėtojams makedonų didikams žirgas krito į akį, todėl atsainiai užsiminė tikriausiai negalėsiąs išsiskirti su tokiu gyvūnu už mažiau kaip trylika talentų. Šios neįtikėtinos kainos būtų užtekę žmogui pragyventi visą gyvenimą, bet Filipas tik gūžtelėjo pečiais. Nors žirgas buvo išties pribloškiantis, Filipas

iškart pastebėjo, kad jis baikštus ir sunkiai suvaldomas – stojo piestu net prieš labiausiai patyrusį arklininką ir nesileido niekieno užsėdamas. Kokia nauda, manė karalius, pirkti žirgą, net tokį nuostabų kaip Bucefalas, jeigu negalėsi juo joti.

Filipas liepė išvesti žirgą, bet Aleksandras paprieštaravo tėvui ir pareiškė, kad šis atsisako neįkainojamo eržilo, nes jam trūksta drąsos ir įgūdžių jį suvaldyti. Karalius nebuvo pratęs, kad jį kas peiktų valdinių akivaizdoje, ypač jo jaunas sūnus, bet Aleksandras netvėrė pasipiktinimu ir pakartojo savo kaltinimą. Filipas supyko ir sužaibavo į sūnų savo vienintele akimi:

– Tu įžeidinėji vyresnius už save, lyg daugiau už juos žinotum ir geriau galėtum sutramdyti žirgą.

– Be abejo, geriau už bet ką kitą jį sutramdyčiau!

– O jeigu nesutramdysi, kokią bausmę skiri sau už akiplėšiškumą?

– Sumokėsiu visą žirgo kainą.

Net Filipas susižavėjo sūnaus pasipūtimu ir kartu su savo didikais nusijuokė iš tokios jaunatviškos arogancijos. Jis sutiko lažintis ir liepė savo arklininkams atvesti tą žirgą Aleksandrui.

Aleksandras buvo drąsus, bet nekvailas. Rūmų kariai matė tik laukinę Bucefalo prigimtį, o berniukas pastebėjo šį tą daugiau – kad arklys tampa nevaldomas tik tada, kai saulė yra už jo. Bucefalas baidėsi savo paties šešėlio ant žemės. Išmanusis Aleksandras paėmė pavadį ir švelniai pasuko eržilą saulės kryptimi, kad priešais jį nekristų šešėlis. Tada ėmė glostyti arklį ir švelniai kalbėjosi su juo, kol jis nurimo. Tada, savo tėvo ir stebinčios minios nuostabai, Aleksandras nusimetė apsiaustą ir vienu šuoliu atsidūrė ant arklio nugaros. Bucefalas jau ruošėsi priešintis, bet berniukas laikė jį įtempęs pavadį ir šis ėmė risnoti per lygumą. Pamažu Aleksandras prisiderino prie žirgo, atleido pavadį ir ėmė varyti galingą eržilą šuoliais per pievas. Visi persigando, kad valdovo sūnus neužsimuš-

tų, bet Aleksandras su Bucefalu nuskriejo toli nuo minios, paskui grįžo ir galiausiai prijojo prie tėvo. Visi susirinkusieji pratrūko pritariamai šaukti, o Filipas, netverdamas iš pasididžiavimo, nusibraukė džiaugsmo ašarą ir pabučiavo savo sūnų, kai šis nulipo nuo žirgo. Tada apkabino Aleksandrą ir pranašiškai paskelbė: „Sūnau, ieškok sau tinkamos karalystės – Makedonija tau per maža!"

Filipas matė, kad Aleksandras pasiekė amžių, kai dvasia ir protu ėmė pranokti savo vaikystės mokytojus. Kada nors jis turėjo tapti karaliumi ir užimti jo vietą augančios graikų pasaulio galybės priešakyje, todėl, manė Filipas, jį turi mokyti šviesiausias amžiaus žmogus, ir jis neabejojo, kad toks žmogus yra ne kas kitas, o Aristotelis. Jo pasirinkimas buvo neįprastas, nes tuo metu Aristotelis buvo beveik nežinomas pabėgėlis, gyvenantis tremtyje, tačiau Filipas pažinojo šį žmogų, vieną dieną tapsiantį vienu žymiausių filosofų istorijoje, nuo pat jųdviejų vaikystės laikų. Aristotelis buvo kilęs iš gretimo Stageiros miesto Chalkidikės pusiasalyje, bet užaugo Makedonijos karaliaus, Filipo tėvo Aminto, rūmuose, kur jo paties tėvas buvo asmeninis karaliaus gydytojas. Filipas buvo tik metais ar dvejais jaunesnis už Aristotelį, taigi berniukai augo kartu. Septyniolikos metų Aristotelis išvyko iš Makedonijos į Atėnus ir dvidešimt metų mokėsi garsiojoje Platono akademijoje. Kai Platonas mirė, Aristotelis tikėjosi galėsiąs tapti mokyklos vadovu, bet Demostenas ir makedonams priešiška partija išvarė jį iš miesto kaltindami ryšiais su Filipu. Tais pačiais metais jo nepaklusnų gimtąjį Stageiros miestą sugriovė Filipo kariuomenė, taigi Aristotelis pabėgo į šalia Trojos įsikūrusį miestą, kurį Persijos vardu valdė tironas Hermijas. Jis praleido ten trejus metus ir net vedė tirono įdukrą, bet kai Hermijas buvo nužudytas, pasitraukė į gretimą Lesbo salą, kur mokė salos gyventojus savo išminties ir tyrinėjo vietos augaliją

ir gyvūniją. Po trejų metų, Filipui pakvietus grįžti į Pelą ir tapti Aleksandro mokytoju, Aristotelis nedelsdamas pasinaudojo šia galimybe.

Aristotelis buvo talentingas mokytojas. Jis atskleidė Aleksandrui visatos stebuklus, apie kuriuos buvo sužinojęs iš Platono, kuris, savo ruožtu, patyrė apie juos iš Sokrato. Liesomis kojomis, mažomis akimis, stipriai švepluojantis, piktinančiai besirengiantis ir apmaustęs pirštus neskoningais žiedais, Aristotelis turbūt pasirodė juokingas Makedonijos karaliaus sūnui, bet kai prakalbo, Aleksandras suprato prieš save matąs genijų. Priešingai negu Platonas, kuris pirmiausia vertino teoriją ir apmąstymus, Aristotelis buvo praktikos žmogus. Jis karštai domėjosi gamtos sandara ir jį ne rečiau galėjai rasti iki kelių įbridusį į pelkę ir renkantį buožgalvius skrodimui negu bibliotekoje, studijuojantį poetikos meną. Tais laikais, kai dar nebuvo specializacijos, Aristotelis studijavo ir rašė apie viską. Tai jis, galima sakyti, sukūrė logiką ir padarė išvadą, kad visata turbūt buvo sukurta visagalio pirminio judintojo, kuriam jo kūrinys visiškai nerūpi. Aristotelis buvo pirmas didis mokslininkas eksperimentuotojas, puikiai išmanantis fiziką, astronomiją, biologiją, embriologiją, meteorologiją ir dar daug kitų dalykų. Stebėdamas ir eksperimentuodamas jis suprato, kad Žemė yra apvali ir kad banginiai yra žinduoliai, o ne žuvys. Jis tapo etikos studijų pradininku ir teigė, kad didžiausios dorybės kyla iš saikingumo. Jis paskelbė, kad žmogus yra visuomeninis gyvūnas – tai yra būtybė, kurios tikrieji namai yra *polis*, arba miestas. Atskirto nuo kitų, skelbė jis, žmogaus gyvenimas būtų beprasmis, o gyventi be draugų apskritai neverta. Tačiau, kaip ir beveik visi tų laikų žmonės, jis manė, kad vergovė yra natūrali, o vyrai iš prigimties viršesni už moteris. Jis taip pat laikėsi nuomonės, kad barbariškų tautų žmonės yra menkesni už graikus, todėl su jais turi būti elgiamasi atitinkamai.

Aristotelis turbūt išdėstė Aleksandrui visas šias ir kitas idėjas, bet labiausiai jo mokinį, regis, domino medicina, mokslas ir poezija. Aristotelis gydymo meno išmoko iš savo tėvo ir perdavė šias žinias Aleksandrui.

Vėliau, tapęs karvedžiu, Aleksandras garsėjo tuo, kad pats gydė mūšio lauke sužeistų savo karių žaizdas ir skyrė jiems vaistų. Jis rinko augalų pavyzdžius ir siųsdavo juos savo mokytojui, taip pat sudarinėjo anksčiau neregėto tikslumo pasaulio žemėlapius. Jis mėgo skaityti, ypač Homero *Iliadą*, kurią laikė neprilygstamu karybos vadovu. Aristotelis parengė Aleksandrui šio epo egzempliorių ir šis nešiojosi jį savo karo žygiuose specialioje skrynelėje. Naktį Aleksandras pagarbiai pasidėdavo jį po pagalve – šalia labai aštraus durklo.

Miezos vietovėje į vakarus nuo Pelos, kur Makedonijos lygumos atsiremia į aukštus kalnus, Aristotelis auklėjo Aleksandrą ir kitus jaunus didikus, daugelis iš jų tapo ištikimiausiais karaliaus sūnaus šalininkais. Tarp jų buvo jo draugas Ptolemajas, tolimas karaliaus šeimos giminaitis iš laukinių Makedonijos kalnų, vieną dieną jis taps Egipto faraonu. Tarp jų taip pat buvo patikimo Filipo bičiulio Antipatro sūnus, jaunuolis, vardu Kasandras, nors jis visą gyvenimą kentė dėl blogos sveikatos, bet sugebėjo tapti galingu karaliumi po Aleksandro mirties. Truputį vyresnis Laomedontas iš Lesbo salos Egėjo jūroje nepaprastai pagelbės Aleksandrui savo puikiu persų kalbos mokėjimu, o jo draugas makedonas Marsijas taps vienu iš pirmųjų Aleksandro biografų. Aleksandras taip pat susidraugavo su Nearchu, kilusiu iš Kretos salos, kuriam jūreivystės įgūdžiai padės įveikti Indijos vandenyną. Tačiau artimiausiu draugu iš visų bendramokslių, Aristotelio mokinių, Aleksandrui taps Hefaistionas iš Pelos.

Plutarcho aprašymu, Aleksandras buvo tvirto kūno sudėjimo, rausvo veido, skvarbių akių. Jis buvo mažesnio ūgio negu vidutinis makedonas, bet tai jam niekada netrukdė nei žaisti vaikystėje, nei kautis, kai suaugo. Jo atvaizdą išsaugojo marmuriniai biustai, Filipo samdytų rūmų meni-

ninkų iškalti tuo metu, kai jis buvo gyvas. Daugeliu aspektų jie laikėsi graikų meno tradicijų, vaizdavo švariai nusiskutusį jaunuolį liesais žandais, kvadratiniu žandikauliu ir nuožmiu, ryžto kupinu žvilgsniu. Nepaprastai detalus dramblio kaulo Aleksandro raižinys iš Filipo kapo Verginoje vaizduoja panašių bruožų jaunuolį raumeningu kaklu ir giliai įdubusiomis akimis, įdėmiai žvelgiančiomis į dangų. Plutarchas taip pat teigia, kad nuo jo odos sklido labai malonus aromatas. Nežinia, ar tai tiesa, tačiau saldūs kvapai senovės pasaulyje dažnai būdavo siejami su dievais, kaip viduramžių Europoje – su krikščionių šventaisiais.

Rūmuose buvo gausybė galimybių nežabotai tenkinti lytinius geidulius pačiais įvairiausiais būdais, todėl aplinkiniai turbūt manė, kad paauglys Aleksandras begėdiškai tuo naudosis. Tačiau jis buvo stebinamai abejingas kūno malonumams, nors visais kitais atžvilgiais smarkus ir drąsus. Aleksandras labai vertino savitvardą, nuo jo sklido tokiam amžiui nebūdinga rimtis. Nuo vaikystės jis su moterimis buvo neįprastai pagarbus, nors jo pasaulyje su vergėmis, sugulovėmis ir net žmonomis buvo elgiamasi kaip su nuosavybe. Akivaizdus Aleksandro abejingumas merginoms motinai Olimpiadai kėlė tokį susirūpinimą, kad ji užsakė jam gražuolės trakės prostitutės, vardu Kalikseina, paslaugas, vildamasi sužadinti jo susidomėjimą moterimis, bet jos pastangos buvo perniek. Atrodo, geidulingos glamonės ir nuovargis po sueities kėlė jaunuoliui didelių keblumų. Kaip Aleksandras sakėsi po daugelio metų, miegas ir suartėjimas su moterimi labiau negu bet kas kita verčia jį jaustis mirtingą.

Vieną dieną, paklaustas, ar nenorėtų per ateinančias olimpines žaidynes dalyvauti bėgimo varžybose, Aleksandras sutiko, bet iškėlė sąlygą, kad lenktyniaus tik su karaliais. Jeigu kas nors abejojo karaliaus sūnaus noru vadovauti ir siekti garbės mūšio lauke, jis išsklaidė šias abejones suka-

kęs vos šešiolikos metų, kai Filipas, išvykdamas į karo žygį prieš savo nepaklusnų sąjungininką Bizantiją, paliko savo sūnų Peloje ir paskyrė jį Makedonijos karalystės regentu. Kai įteikė Aleksandrui karališkąjį žiedą su antspaudu, suteikdamas sūnui teisę valdyti jo vardu, Filipas tikrai nepagailėjo rūstaus tėviško persergėjimo gerai iš anksto apgalvoti visus veiksmus. Žiedas jam buvo įteiktas kaip išbandymas. Jeigu per keletą regentavimo mėnesių Aleksandras sugebės atsispirti valdžios pagundoms, manė Filipas, vadinasi, jis tinkamas būti jo įpėdiniu.

Tačiau prie tokios karalystės kaip Makedonija sienų visada būdavo priešų, laukiančių progos pulti. Filipo kariuomenė daugelį metų tramdė laukinius medams giminiškus trakus šiauriniuose kalnuose. Pasiekus žinioms, kad Filipas su savo kariais išvyko į tolimą Bizantiją, o soste liko tik paauglys sūnus, medai nutarė, kad išmušė jų sėkmės valanda. Genčių kariai paliko savo slėptuves kalnuose ir ėmė leistis į Strimono slėnį prie Amfipolio, ketindamiaplėšikauti ir atkeršyti.

Žiniai apie tai pasiekus Pelą, Aleksandras surinko visas tėvo paliktas pajėgas ir išskubėjo į šiaurę pajusti savo pirmojo mūšio skonio. Detalių išlikę nedaug, bet mes žinome, kad per kelias savaites Aleksandras sutriuškino medus ir užėmė jų žemę. Nors ji buvo beveik niekam tinkama, nebent ožkoms ganyti, kalnuose buvo gausu geležies, būtinos ginklams kalti. Tada Aleksandras priėmė drąsų sprendimą, kuris pranašavo būsimą Azijos kolonizaciją, ir medų tvirtovėje apgyvendino makedonus ir svetimšalius, o gyvenvietę pervadino Aleksandropoliu. Plutarchas teigia, kad Filipas buvo patenkintas, kai išgirdo žinią apie Aleksandro pergalę, bet paauglio sprendimas pavadinti miestą savo vardu bylojo, jog jį reikia akylai stebėti.

Netrukus Aleksandras gavo dar geresnę progą parodyti, ko yra vertas. Atėnai ir jų nesiliaujantys sąmokslai perpildė Filipo kantrybės taurę. Demostenas daugelį metų įtikinėjo atėniečius, kad jų miestui didžiausią grėsmę kelia ne Sparta, Tėbai ar net ne Persija, o Makedonija. Ne-

apsikęsdamas, kad Atėnų jūrų plėšikai puldinėja makedonų pakrantes, ir matydamas, jog miestas išvien su persais stengiasi sutriuškinti jo karalystę, Filipas nusprendė smogti pirmas. Jis užgrobė pro Makedoniją plaukiantį, iš Juodosios jūros grūdus gabenantį Atėnų laivyną ir atėmė iš miesto svarbiausią maisto šaltinį. Tada, niekam nespėjus susivokti, kas vyksta, jis su savo kariuomene patraukė į pietus ir užėmė Elatėjos miestą, įsikūrusį šiauriau Tėbų. Filipas tikėjosi išprovokuoti atėniečius padaryti kokią nors kvailystę – ir šie jo nenuvylė. Atėnai vis dar turėjo didelę galią jūrose, bet sausumoje jie nebuvo kovoję reikšmingų mūšių jau ištisus dešimtmečius. Vis dėlto Demostenas meilikaudamas kurstė atėniečių karingumą – girdi, jie juk esą Maratono nugalėtojų įpėdiniai ir tikrai sutriuškins mūšio lauke šį išsišokėlį barbarą. Atėniečiai taip pat sudarė sąjungą su Tėbais ir įspėjo savo šiaurinį kaimyną, kad Filipas sunaikins juos žygiuodamas pulti Atėnų. Taigi vieną karštą 338 m. rugpjūčio pradžios dieną atėniečiai ir jų sąjungininkai, įskaitant rinktinį Tėbų Šventąjį būrį, atvyko į Filipo stovyklą siaurame slėnyje Vidurio Graikijoje šalia Chaironėjos kaimo.

Toje pelkėtoje lygumoje, kurios skersmuo kiek didesnis kaip mylia, iš viso susirinko maždaug šešiasdešimt tūkstančių karių, ir abiejų pusių kariuomenės skaičiumi buvo apytikriai lygios. Tačiau atėniečiai daugiausia buvo prekiautojai ir žemdirbiai, o makedonai – profesionalūs kareiviai, kurie daugelį metų kovojo ir su graikų hoplitais, ir su įvairiausiais laukiniais kariais iš kalnų šiaurėje. Vis dėlto daugiausia nerimo Filipui kėlė tie trys šimtai Tėbų Šventojo būrio meilužių nuožmiais veidais. Neįveikęs jų, jis nebūtų laimėjęs mūšio. Todėl nuostabu, kad Filipas paskyrė savo sūnų Aleksandrą, dabar aštuoniolikmetį, vadovauti kovai lemiamoje vietoje – tame makedonų rikiuotės sparne, kuris buvo priešais Šventąjį būrį.

Filipo strategija iš esmės buvo tokia pati, kokią jis prieš daugelį metų pirmiausia pritaikė kovodamas su ilyrais. Atėniečiai ir jų sąjungininkai išsirikiavo tiesia linija išilgai slėnio, o makedonai sustojo įkypuoju pleiš-

tu ir ėmė spausti atėniečių liniją tik toli kairėje. Kai Filipas įsakė savo kariams pulti, atėniečiai kairėje pusėje pajuto visą makedonų puolimo jėgą, o stovintieji dešinėje liko nekliudyti. Iš pradžių atėniečiai atlaikė priešų puolimą ir net ėmė stumti juos atgal. Toliau dešinėje pusėje stovintys kariai pamatė makedonus besitraukiant ir suardė rikiuotę, norėdami prisidėti prie puolimo – kaip Filipas ir žinojo atsitiksiant. Drausmingesni tėbiečiai, vadovaujami Šventojo būrio, išlaikė savo liniją, o atėniečių linijos centre atsivėrė tarpas ir į jį skubiai įsiveržė Aleksandro raitininkai. Jis greitai apsupo tėbiečius, o jo tėvas žengė prieš atėniečius. Maratono sūnūs nerangiai griuvinėjo ir bėgo; koks tūkstantis jų žuvo ir dukart daugiau pakliuvo į nelaisvę. Daugelis geriausių Atėnų karvedžių gynė savo pozicijas ir žuvo, bet kai kurie siaubo apimti pabėgo iš mūšio lauko, tarp jų ir oratorius Demostenas. Eiliniams Tėbų kariams sekėsi ne ką geriau, bet Šventojo būrio kariai išsirikiavo ratu ir stojo prieš Aleksandrą ir jo makedonus, pasirengę kovoti žūtbūtinai. Netrukus jų kūnai ėmė kristi vienas ant kito ir pagaliau nebeliko kam kautis. Tik keletas pernelyg sunkiai sužeistų ir negalinčių pasipriešinti buvo paimti gyvi, o kiti krito, kur stovėjo. Filipas pagerbė žuvusius Šventojo būrio karius – palaidojo juos mūšio lauke ir pašlovino jų drąsą aukšta liūto statula; ji vis dar stovi ramiame Chaironėjos slėnyje.

Filipas buvo maloningas nugalėtojas, nors ir nenorėjo pripažinti lemiamo Aleksandro vaidmens mūšyje. Karalius būtų galėjęs žygiuoti į pietus, bet, užuot sunaikinęs ir Tėbus, ir Atėnus, jis pasiuntė į Atėnų tarybą Aleksandro vadovaujamą pasiuntinių delegaciją sudaryti taikos. Filipo didžiadvasiškumas buvo pagrįstas paprastu išskaičiavimu, kad Atėnai, ypač jo karinis jūrų laivynas, jam bus vertingesni sveiki. Jis pasižadėjo gerbti visų atėniečių turtą ir gyvybę, negana to, grąžino Chaironėjoje paimtus atėniečius belaisvius sveikus ir be išpirkos. Jis leido atėniečiams pasilikti jų valdomas Egėjo jūros salas ir pažadėjo mieste nelaikyti makedonų karių įgulos. Už tai tik prašė, kad Atėnai taptų jo sąjungininku – ir nieko

daugiau. Taryba buvo tokia dėkinga, kad prie miesto sienų nebus makedonų karių, jog sutiko išpildyti visus Filipo prašymus ir suteikė karaliui ir jo sūnui Atėnų pilietybę. Atėniečiai net pastatė turguje Filipo statulą.

Aleksandrui būti pasiuntiniu Atėnuose turbūt buvo didis įvykis, vienintelis kartas, kai jis aplankė garsiausią Graikijos miestą. Ten jis pamatė virš miesto iškilusį Akropolį, vainikuojamą Partenono su paauksuota skaisčiosios deivės Atėnės statula. Kaip ir visi senovės graikų statiniai, Akropolio pastatai ir skulptūros buvo nudažyti ryškiomis spalvomis – joks graikas nebūtų pakentęs pliko balto marmuro. Aleksandras neabejotinai apsilankė Dioniso teatre Partenono šlaite, toje pačioje vietoje, kur pirmą kartą buvo suvaidintas Sofoklio *Oidipas karalius*. Ant Pnikso kalvos priešais Akropolį buvo tarybos susitikimo vieta, kur Periklis paskelbė, kad ateinančios kartos žavėsis viskuo, ką pasiekė Atėnai. Netoliese buvo Akademija, kur mokėsi jo mokytojas Aristotelis, ir agora, kur Sokratas kankino nelaimingus piliečius, versdamas juos suabejoti švenčiausiais įsitikinimais. Tą nuostabią vasarą priešais jį driekėsi visi Atėnai, Graikijos istorijos ir kultūros širdis, kurios atvaizdą jis puoselės širdyje visą savo gyvenimą.

Tuo tarpu Filipas neleido laiko veltui ir įtvirtino savo įtaką Graikijoje. Tą žiemą jis sušaukė visų Graikijos miestų atstovų susirinkimą Korinte. Po jo pergalės Chaironėjoje niekas nedrįso atsisakyti, išskyrus visados karingą Spartos valstybę. Filipas būtų galėjęs nušluoti Spartą nuo žemės, bet ji nekėlė jam jokios grėsmės ir pamąstęs jis tikriausiai nutarė, kad spartiečiams nedalyvaujant susirinkimas atrodys beveik savanoriškas. Korinte išdėstytos karaliaus sąlygos buvo paprastos – graikų valstybės turi gyventi tarpusavy taikiai, ginti viena kitą užpuolimo atveju, paklusti centrinės atstovų tarybos – *synedrion* sprendimams, sudaryti sąjungą su

Makedonija ir prisiekti laikyti jį ir jo palikuonis vieningų karinių pajėgų vadais. Nors Korinto sąjunga buvo sukurta demokratiškai, nekilo jokios abejonės, kad Filipas dabar tapo neginčijamu visos Graikijos valdovu.

Priimdamas pirmąjį sprendimą kaip karinis sąjungos vadas, Filipas iškėlė drąsų planą, kurį jis brandino daugelį metų – užpulti Persijos imperiją. Atsižvelgiant į politinę tų laikų Persijos padėtį, jo sumanymas nebuvo donkichotiškas. Tiesą sakant, Atėnų oratorius Isokratas, tada jau įkopęs į dešimtą dešimtį, propagavo tokį panhelenistinį karo žygį daugelį dešimtmečių, nors daugiausia norėdamas, kad graikai kariautų su kuo nors kitu, o ne tarpusavy. Tačiau tik pasenęs Isokratas pagaliau pamatė vadą, turintį karinę galią ir valdžią suvienyti graikus didžiam karo žygiui prieš Persiją, kad atkeršytų už praeities žiaurumus ir išlaisvintų graikų miestus Egėjo jūros pakrantėje Azijoje nuo persų valdžios. Filipui didingi panhelenistiniai idealai rūpėjo ne daugiau negu demokratija, bet gerbiamo oratoriaus idėjos puikiai tiko paremti karaliaus karines ambicijas. Jis, žinoma, nepuoselėjo paikų svajonių užkariauti visą Persijos imperiją, bet jos turtingi graikų miestai gretimoje Mažojoje Azijoje buvo toli nuo Persijos centrinės dalies. Po ilgus metus trukusių sukilimų Egipte ir kituose regionuose imperija buvo išsekusi, o Sūzų rūmus apėmusi sumaištis po didžiojo karaliaus Artakserkso III nužudymo, kurį suorganizavo eunuchas didysis viziris Bagojas. Valdžia Persijoje atiteko Arsui, jaunam ir nepatyrusiam Artakserkso III sūnui, kuris, tapęs Artakserksu IV, buvo tvirtai pamintas po savo tėvo žudiko padu. Geresnio laiko Filipui negalėjo ir būti. Graikams susivienijus, o persų vadovybę apėmus krizei, graikų miestai kitoje Egėjo jūros pusėje tapo viliojamai pažeidžiami. Korinto sąjunga neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik išrinkti Filipą jungtinio graikų ir makedonų karo žygio prieš Persijos imperiją vadu.

Planuodamas invaziją Filipas pasirūpino dar labiau sustiprinti savo, kaip visų graikų globėjo bei jų reikalų tvarkytojo, įvaizdį ir nurodė prie Dzeuso šventyklos Olimpijoje pastatyti vadinamąjį Filipėjoną. Šį didin-

gą apskritą statinį juosė kolonos, prabangios auksinės ir dramblio kaulo statulos, vaizduojančios Filipą ir jo šeimą, įskaitant Olimpiadą ir Aleksandrą. Kai kas manė, kad Filipas siekia padaryti save ir Makedonijos karališkosios šeimos narius pusdieviais. Ir anksčiau yra pasitaikę, kai mirtingiems didvyriams buvo rodomi ypatingos pagarbos ženklai, besiribojantys su garbinimu, bet graikų istorijoje dar niekada nebuvo pastatyta šventovė gyvam valdovui. Egipto faraonai buvo laikomi dieviškais tarpininkais tarp dievų ir žmonių, bet net didysis Persijos karalius nebuvo garbinamas kaip dievas. Makedonų kilmingieji savo karalių laikė pirmuoju tarp lygių – palaimintu dievų, be abejo, bet ne vienu iš dievų. Kad ir kokie buvo Filipo ketinimai – paskelbti savo valdžią po pergalės Chaironėjoje ar kas nors daugiau, faktas, kad Olimpiados ir jos sūnaus atvaizdai buvo įtraukti į Filipėjoną, aiškiai bylojo, jog Filipas Aleksandrą laikė neginčijamu Makedonijos sosto įpėdiniu.

Tada ėmė dėtis tokie keisti dalykai, kokių retai pasitaikydavo net audringoje Makedonijos rūmų istorijoje. Vos tik grįžęs į Pelą, Filipas paskelbė, kad skiriasi su Olimpiada, nes įtaria ją svetimavimu, ir veda kitą žmoną, šį kartą iš senos, nepriekaištingos kilmės makedonų šeimos. Be to, jis ėmė skleisti gandus, kad Aleksandras nesąs jo tikras sūnus. Kodėl Filipas kėlė sąmyšį rūmuose nepagrįstais kaltinimais tokioje svarbioje savo ekspansinių planų stadijoje? Filipas buvo pasirengęs siųsti savo karvedžius Atalą, Parmenioną ir Amintą į kitą Egėjo jūros krantą paruošti kelio invazijai į Persiją. Iš graikų ir barbarų sąjungininkų buvo surinkta tūkstančiai karių ir daugybė tonų maisto atsargų. Atrodė beprotiška dėl vidinių ginčų rizikuoti Persijos valdomų Mažosios Azijos miestų užkariavimu.

Ir vis dėlto Filipas turbūt turėjo labai rimtą pagrindą taip netikėtai atstumti Olimpiadą ir Aleksandrą. Tokį jo elgesį tikriausiai lėmė poli-

tinis manevravimas tarp įtakingiausių Makedonijos šeimų. Olimpiada visada buvo jiems pašalietė, pusiau laukinė svetimšalė iš Epyro kalnų, gyvačių garbintoja, kuriai rūpėjo tik užtikrinti savo sūnui Filipo įpėdinio statusą. Jeigu karalius būtų vedęs mėlynojo makedonų kraujo nuotaką, o ji būtų pagimdžiusi jam sūnų, tas berniukas būtų turėjęs teisę paveldėti sostą. Filipas buvo dar tik neseniai įkopęs į penktą dešimtį ir turėjo dar daug laiko pradėti sūnų, kuris būtų suaugęs daug anksčiau, negu Filipas pasenęs. Likimo valia jo karvedys Atalas turėjo globojamą dukterėčią, vardu Kleopatra, jauną, gražią ir, kaip jis tikėjosi, vaisingą. Atalas buvo vedęs Parmeniono dukterį, taigi Kleopatros vaikas būtų susijęs su beveik visomis valdančiomis Pelos šeimomis. Jų požiūriu, gryno makedonų kraujo įpėdinis būtų tinkamesnis negu pusiau epyrietis Aleksandras.

Filipas manė, kad jam naudinga atstumti Olimpiadą ir jos sūnų. Per dvidešimt metų po Aleksandro gimimo jis retai miegodavo su Olimpiada ir niekada neužmiršo šiurpaus reginio, kaip ji gulėjo lovoje susivijusi su gyvate. Filipo manymu, jos sūnus Aleksandras buvo puikus vaikinas, pravartus mūšyje, bet pernelyg talentingas ir ambicingas, kad būtų jam naudingas. Buvo gaila jį prarasti, tačiau Filipas buvo įsitikinęs, kad susilauks kitų sūnų, kurie užims jo vietą.

Norėdamas parodyti neturįs nieko prieš Aleksandrą, Filipas pakvietė jį į vestuvių puotą. Kaip ir per visas makedonų šventes, vynas liejosi gausiai, o Filipas gėrė daugiausia iš visų susirinkusiųjų. Šventei užtrukus iki vėlumos, Atalas atsistojo ir pasiūlė išgerti už nuotaką, savo dukterėčią, ir labai girtą Filipą. Jis paragino visus makedonus pasimelsti dievams, kad jie netrukus apdovanotų porą teisėtu sosto įpėdiniu. Aleksandrą taip įsiutino šis neslepiamas įžeidimas, kad jis sviedė į Atalą savo taurę, klausdamas, ar tik šis nelaikąs jo pavainikiu. Filipas pašoko, išsitraukė kardą ir žengė prie sūnaus, ketindamas jam kirsti, bet susvyravo ir pargriuvo. Aleksandras pažvelgė į jį su pasibjaurėjimu ir sušuko: „Pažiūrėkit, vyrai,

į žmogų, kuris ketino žygiuoti iš Europos į Aziją, o parpuolė, žengdamas nuo vieno gulto prie kito!" Taip taręs, Aleksandras išbėgo iš salės. Auštant jis su motina pabėgo pas jos šeimą į Epyro kalnus.

Ėjo mėnesiai, bet Peloje likusiam Filipui pyktis neatlėgo; Aleksandras, pabuvojęs Epyre, persikėlė pas draugus į Ilyriją. Kitą vasarą Kleopatra pagimdė dukterį, – jai buvo duotas Europos vardas, – o ne sūnų, kaip tikėjosi Filipas ir makedonų kilmingieji. Tačiau laikas dabar spaudė, nes netrukus turėjo prasidėti planuotas žygis į Persiją. Kariai buvo parengti, maisto atsargos paruoštos. Persijos rūmuose buvo kilusi dar niekada anksčiau neregėta sumaištis, nes Artakserksas IV buvo nužudytas – vėl eunucho Bagojo – ir jį pakeitė naujas didysis karalius Darėjas III (persų kalba Darayavaush). Filipas net nusiuntė pasiuntinį į Delfus paklausti Apolono šventyklos orakulo, ar dievai pritaria jo numatytam žygiui. Kai buvo paaukotos atitinkamos aukos, žynė atsakė eilėmis: „Bulius paruoštas skersti, galas ateis netrukus, aukotojas jau yra."

Tai buvo tipiškai dviprasmiškas Delfų atsakymas, bet Filipas nusprendė interpretuoti jį kaip palankų sau, manydamas, kad bulius yra Persija, o jis pats – aukotojas. Jo valdiniai netrukus pažvelgė į šį atsakymą kitaip.

Karaliui pradėti ilgą ir tolimą karą neturint įpėdinio buvo pavojingas sumanymas. Net kai kurios senos Makedonijos šeimos ėmė jaudintis, kad karalystėje nekiltų sumaištis, jeigu Filipas žūtų Azijoje. O galiausiai į protą karalių atvedė atvykęs jo senas draugas Demaratas iš Korinto. Susitikęs su juo, po įprastų mandagumo žodžių Filipas paklausė, ar graikų miestai vis dar kivirčijasi. Demaratas papurtė galvą, o paskui, kaip galėjo tik senas bičiulis, paklausė, kaip Filipas gali sutvarkyti Graikijos reikalus, jeigu nemoka susitvarkyti net savoje šeimoje. Jis paragino Filipą atitaisyti padarytas skriaudas ir užbaigti asmeninius nesutarimus. Demaratas patarė karaliui prieš išvykstant į Aziją susitaikyti su sūnumi ir grąžinti jam įpėdinio statusą. Filipas sutriko, bet suprato, kad Demaratas kalba

išmintingai, ir nenoriai jo paklausė. Netrukus į Ilyrijos kalnus išvyko pasiuntiniai pakviesti Aleksandro grįžti namo.

Filipas šiltai sutiko į Pelą sugrįžusį sūnų, bet netrukus ėmė gailėtis dėl savo maloningumo. Vos tik Aleksandras sugrįžo, į Makedoniją atvyko Piksodaro, persų satrapo Karijoje, pietvakarių Mažojoje Azijoje, pasiuntinys. Šis satrapas iš savo sesers Ados neseniai buvo paveržęs Karijos sostą ir dabar norėjo užsitikrinti, kad išsaugos jį ir tuo atveju, jeigu Filipui pavyktų nusigauti iki Halikarnaso. Jis siūlė išleisti savo dukterį už vyriausio Filipo sūnaus, netikro Aleksandro brolio, protiškai atsilikusio Aridėjo. Filipas būtų įgijęs svarbaus graikų miesto Egėjo jūros pakrantėje paramą, o Piksodaras būtų užmezgęs naudingus ryšius su Makedonijos karaliaus šeima, oficialiai nenutraukdamas santykių su Persija. Filipui pasiūlymas įspūdžio nepadarė, tačiau jis derėjosi ir delsė, baigdamas pasiruošimus savo karo žygiui. Tačiau apie šias derybas išgirdo Aleksandras ir jo artimiausi draugai, ir jaunuolis nedelsdamas pasiuntė į Kariją savo paties pasiuntinį – Tesalą, aktorių, pagarsėjusį savo vaidmenimis tragedijose. Tesalas paklausė Piksodaro, kodėl jis nori gauti pusgalvį žentą, nors galėtų vietoj jo gauti Aleksandrą? Piksodaras susižavėjo galimybe ištekinti savo dukterį už Filipo įpėdinio ir noriai sutiko.

Kai žinios apie Aleksandro užkulisines derybas pasiekė Pelą, Filipas įsiuto. Jis įsiveržė į Aleksandro miegamąjį ir pareikalavo pasiaiškinti, kodėl jis veikdamas savo tėvui už nugaros siekia įsitraukti į Karijos intriganto, kuris esąs tik apgailėtinas didžiojo karaliaus vergas, šeimą. Filipas pareiškė, kad taip kvailai elgdamasis Aleksandras parodęs, jog nėra daug vilčių, kad jis bus vertas tapti karaliumi. Kaip jis drįsęs klausyti savo draugų išdavikiškų patarimų ir uzurpuoti karaliaus prerogatyvą! Aleksandras, sučiuptas už rankos ir nenorėdamas mesti iššūkio savo tėvui taip greitai po sugrįžimo iš tremties, pripažino pasielgęs neišmintingai. Filipas vis dar tūžo, bet, užuot vertęs sūnų vėl palikti Makedo-

niją, įsakė atsiųsti jam grandinėmis surakintą aktorių Tesalą ir ištrėmė keturis artimiausius Aleksandro draugus – Ptolemają, Nearchą, Harpalą ir Erigijų.

Dabar buvo pats laikas pradėti žygį, bet laukė dar viena, paskutinė užduotis, kurią Filipas turėjo įvykdyti prieš palikdamas Makedoniją. Neseni nesutarimai su Olimpiada ir Aleksandru įžeidė Filipo sąjungininkus Epyre. Tos šalies karalius, taip pat vardu Aleksandras, buvo Olimpiados brolis ir Filipui išvykus į kitą Egėjo jūros pusę galėjo sukelti bėdų, jeigu jo pasipiktinimas dėl elgesio su seserimi nebūtų numaldytas. Todėl Filipas nusprendė ištekinti už Epyro Aleksandro savo paties dukterį. Ši duktė, taip pat vardu Kleopatra, kaip ir nauja Filipo žmona, buvo Olimpiados vaikas, taigi tikra Aleksandro jaunesnioji sesuo. Pašaliečiui vienodų vardų ir šeimos santykių painiava turbūt atrodė visiškai nesuvokiama, tačiau makedonams buvo aišku, kad Filipas suteikė didelę garbę Epyro Aleksandrui – leido jam vesti savo paties dukterėčią.

Filipas suprato, kad šios vestuvės gali būti daug daugiau, negu tik ryšių tarp Makedonijos ir Epyro sutvirtinimas. Kadangi karalius netrukus turėjo ilgiems metams išvykti į Aziją, tai buvo paskutinė galimybė palinksminti ir dosniai, kaip dera tikram makedonui, pavaišinti svečius, kokia turbūt nepasitaikys daugelį metų. Todėl jis nusprendė pakviesti draugus, aukštus postus turinčius asmenis ir pasiuntinius iš visos Graikijos apsilankyti prašmatniose iškilmėse Verginoje. Pela buvo administracinė dabartinės karalystės sostinė, bet senovėj Vergina buvo Makedonijos širdis ir jos karalių laidojimo vieta.

Filipas įsakė surengti sporto žaidynes, aukų atnašavimą dievams ir dosnią puotą. Svečiai iš Graikijos atnaujino savo ištikimybės jam, kaip Korinto sąjungos vadovui, pažadus. Atėnų pasiuntinys net atnešė kara-

liui auksinę karūną ir paskelbė, kad jeigu kas nors drįs regzti sąmokslą prieš Filipą ir pabėgs į Atėnus ieškoti prieglobsčio, bus grąžintas į Makedoniją teisingumui įvykdyti. Garsus aktorius Neoptolemas valstybinės šventės proga sukūrė karaliui giesmę, kurioje paskelbė:

Tavo svajonės kyla aukščiau debesų,
tu svajoji apie platesnius javų laukus,
apie rūmus, neregėtai didingus...
Bet mirtis artėja, staigi, netikėta,
kuri atima iš mūsų ateities viltis.

Filipą sužavėjo šios eilės, kuriose buvo kalbama, savaime suprantama, apie besiartinantį Persijos karaliaus galą.

Žaidynes buvo numatyta pradėti kitą dieną; saulei tekant Verginos teatre ant kalvos šlaito turėjo būti surengtos atidarymo iškilmės. Dar nė nepradėjus aušti minios žmonių susirinko užsiimti vietų, taigi kai tą vasaros rytą danguje pasirodė rausvaskvernė aušra, karaliaus jau laukė daugybė žmonių. Filipas buvo pastatęs nuostabų įėjimą į teatrą su meistriškai iškaltomis, auksu papuoštomis dvylikos Olimpo dievų statulomis iš šonų. Tik nepaprastai išsiblaškęs svečias galėjo nepastebėti vienos papildomos figūros tarp dievų – statulos, vaizduojančios patį Filipą, sėdintį soste, tarytum jis būtų tryliktas dievų panteono narys.

Pagaliau karalius įžengė į teatrą, apsirengęs akinamai baltu drabužiu. Tą rytą jis paleido savo asmens sargybinius, pasitikėdamas jį garbinančių valdinių geranoriškumu. Minios pakilo iš savo vietų ir iš visų plaučių džiaugsmingai sveikino karalių. Iš vienos pusės šalia Filipo ėjo jo naujasis žentas, Epyro karalius Aleksandras, o iš kitos – jo sūnus ir įpėdinis Aleksandras. Filipui tai turbūt buvo žavinga akimirka. Po daugelio metų karų ir kovų dėl sosto išsaugojimo ir Makedonijos karalystės išplėtimo aplink jį susirinko iškiliausi Graikijos vyrai ir šaukė jo vardą. Persijos

turtai tik ir laukė, kol juos užgrobs geriausia kariuomenė, kokią kada nors pažino pasaulis. Ir jis turėjo sūnų Aleksandrą, užsispyrusį, bet daug žadantį jaunuolį, kuris vieną dieną taps jo karalystės valdovu ir tęs jo darbus.

Tada prie karaliaus prisiartino kitas jaunuolis. Tai buvo visiems gerai pažįstamas karaliaus asmens sargybinis, taigi niekam nesukėlė jokių įtarimų, kad jis stovėjo prie įėjimo į teatrą. Niekas nepastebėjo, kaip jis iš po apsiausto išsitraukė gražiai inkrustuotą keltišką durklą, puolė prie karaliaus ir dūrė jam į širdį.

Kai jaunasis žudikas pabėgo, susirinkusieji pratrūko šaukti. Karalius parkrito, ant žemės iš žaizdos pasiliejo kraujas. Paskutinis dalykas, kurį jis pamatė mirtingųjų pasaulyje išleisdamas savo paskutinį atodūsį, buvo į jį žvelgiančios sūnaus Aleksandro akys.

II

GRAIKIJA

Aleksandras, turėdamas dvidešimt metų, paveldėjo karalystę, kuriai dėl smarkaus kaimynų pavydo ir baisios neapykantos iš visų pusių grėsė pavojai.

PLUTARCHAS

Žmogus, kuris nužudė Filipą, buvo vardu Pausanijas, kilmingos makedonų šeimos iš kalnuotosios Orestidės atžala. Jis buvo pakviestas tarnauti į Filipo rūmus ir netrukus dėl savo grožio įgijo karaliaus palankumą. Tačiau kai Pausanijas visiškai subrendo ir tapo suaugusiu vyru, Filipas prarado susidomėjimą savo jaunuoju meilužiu ir nukreipė dėmesį į kitą jauną vyrą, taip pat vardu Pausanijas. Pirmasis Pausanijas netvėrė pavydu ir ėmė šmeižti varžovą, šnabždėdamas kiekvienam, kas tik klausėsi, kad karaliaus naujasis lovos bičiulis esąs hermafroditas ir begėdiškas pasileidėlis, kuris leidžia naudotis savo kūnu bet kam. Tačiau antrasis Pausanijas buvo drąsus kareivis ir garbingas žmogus, todėl negalėjo pakelti tokio šmeižto. Netrukus, greta Filipo pirmose gretose kovodamas viename iš nesuskaičiuojamų mūšių su ilyrais, jaunuolis sąmoningai puolė į patį kruvinos kovos verpetą, kad gyvybės kaina įrodytų savo drąsą ir vyriškumą.

Pirmojo Pausanijo nelaimei, jo žuvęs varžovas buvo Atalo – vieno iš Filipo karvedžių ir priešakinių pajėgų, siunčiamų į Mažąją Aziją paruošti kelio karaliaus invazijai į Persiją, vado – draugas. Atalas, kaip minėta, taip pat buvo Kleopatros, naujausios Filipo nuotakos, dėdė ir įtakingas asmuo tarp makedonų didikų, jo parama karaliui buvo labai svarbi. Išgirdęs, kad jo jaunasis draugas Pausanijas paaukojo gyvybę, norėdamas apginti savo garbę ir paneigti gandus, kuriuos skleidė pirmasis Pausanijas, Atalas sugalvojo gudrų makedonišką būdą atkeršyti už draugo žūtį ir nubausti šmeižiką.

Atalas pakvietė gyvąjį Pausaniją pietų ir ėmė karališkai vaišinti jaunuolį valgiais ir gėrimais. Makedonai paprastai per savo puotas skiesdavo vyną vandeniu, bet Atalas vis pripildavo į Pausanijo taurę gryno vyno, kol šis neteko sąmonės ant pietų gulto. Tada Atalas išžagino jaunuolį ir paragino visus svečius padaryti tą patį. Kai jie baigė, Atalas liepė nunešti Pausaniją į arklides ir atidavė savo mulų varovams, kad jį grupiškai išžagintų žemiausi rūmų tarnai.

Kitą dieną atgavęs sąmonę Pausanijas pamatė tapęs rūmų pajuokos objektu. Jis nuskubėjo pas Filipą, reikalaudamas nubausti Atalą, bet karalius dvejojo. Jis nuoširdžiai bjaurėjosi begėdišku savo kariuomenės vado elgesiu, tačiau matė jį platesniame kontekste. Atalui buvo skirtas reikšmingas vaidmuo Persijos puolimo planuose, be to, jis buvo svarbus karaliaus rėmėjas; jeigu jis būtų nubaudęs karvedį, jo šeima ir draugai Makedonijoje galėjo atsisukti prieš karalių. Todėl Filipas išsisukinėjo nuo įtūžusio Pausanijo pažadais įvykdyti teisingumą ateityje. O kol kas jis pabandė nuramdyti jaunuolio pyktį puikiomis dovanomis ir garbinga vieta tarp savo asmens sargybinių.

Bet Pausaniją nebuvo taip lengva nuraminti. Jis vykdė savo pareigas ir stengėsi nekreipti dėmesio į juoką už nugaros, bet matė, kad Atalas neprarado karaliaus malonės ir buvo nusiųstas anapus Egėjo jūros. Naujasis asmens sargybinis ieškojo paguodos lankydamas kviestinio graikų

sofisto Hermokrato paskaitas. Vieną dieną, kai Hermokratas kalbėjo apie šlovę, Pausanijas paklausė filosofo, kaip geriausiai pasiekti amžiną šlovę. Hermokratas atsakė, kad tikriausias būdas yra nužudyti garsų žmogų. Pausanijui to ir tereikėjo. Jo skriaudėjas Atalas buvo išvykęs į Aziją ir todėl nepasiekiamas, bet Filipas, jo buvęs meilužis ir žmogus, atsisakęs įvykdyti teisingumą ir nubausti jo skriaudėją, buvo visai šalia.

Epyro karaliaus Aleksandro ir Filipo dukters Kleopatros karališkųjų vestuvių rytą Pausanijas buvo pasirengęs veikti. Jis buvo suplanavęs pabėgti su trimis prijaučiančiais draugais, irgi karaliaus asmens sargybiniais. Tarp medžių prie pat teatro jo turėjo laukti žirgas. Taigi kai įsmeigė durklą Filipui tarp šonkaulių ir pamatė, kaip karalius susmuko ant žemės, Pausanijas visai pagrįstai galėjo tikėtis pabėgsiąs į saugią vietą. Atėniečiai, nepaisydami savo pažadų, tikrai būtų maloniai sutikę žmogų, nužudžiusį jų nekenčiamą priešą. Visa Graikija, svajojo Pausanijas, šlovins jo vardą, jo garbei bus statomos šventovės, o Delfuose galbūt net auksinė statula. Jis bus amžinai gyvas visų laisvę ir teisingumą mylinčių žmonių atmintyje.

Todėl Pausanijas nustebo, kad reikalai iš karto pradėjo klostytis be galo prastai. Kai spruko iš teatro, jo trys draugai, užuot padėję pabėgti, puolė jį vytis su ištrauktais kardais. Pausanijas buvo bepasiekiąs laukiantį žirgą, tačiau viena koja įsipainiojo į vynmedžio šakas ir jis pargriuvo ant žemės. Persekiotojai greitai pavijo ir tučtuojau nužudė suglumusį Pausaniją. Jis mirė po medžiais Verginoje nespėjęs ištarti nė žodžio. Jo kūnas buvo pakabintas ant kryžiaus kaip vergo, kad visi matytų jo nešlovę.

Nieko nuostabaus, kad istorikai nuo senovės laikų iki pat dabar domėjosi Filipo nužudymu ir įsivaizdavo įvairius sąmokslus, kuriuos surezgė kur kas įtakingesni asmenys, stovintys už keršto trokštančio nuskriausto meilužio. Įtarimas pirmiausia krito ant Olimpiados, Aleksandro motinos, o ne ant paties Aleksandro, nors galima pagrįstai teigti, kad karaliaus sūnus turėjo ir motyvų, ir galimybių organizuoti tėvo nužudymą.

Filipas netrukus rengėsi išvykti į karo žygį prieš Persiją ir visai neketino dalytis su sūnumi garbe, kurią tikrai būtų atnešęs tas žygis. Aleksandras būtų buvęs paliktas namie regentu, galbūt daugeliui metų, kol Filipas Azijoje būtų kardu didinęs savo galią ir žėręsis turtus.

Olimpiados elgesys prieš Filipo nužudymą ir po jo, kaip pasakojama, piršo mintį, kad ji prisidėjo prie karaliaus nužudymo. Po skyrybų ji nepaliaujamai ragino savo brolį paskelbti Filipui karą, tačiau kai Filipas pasiūlė Epyro karaliui vesti savo dukterį, šis numojo ranka į seseriai užtrauktą nešlovę. Kai kurių šaltinių teigimu, tada ji ėmė užjaučiamai klausytis jaunojo Pausanijo, kai šis skundėsi dėl Atalo jam padarytos didžiulės skriaudos. Tai tiesiog neįsivaizduojama, pritarusi jam Olimpiada, palikti neatlygintą tokią skriaudą; pasakojama, kad, Pausanijui atskleidus jai savo planus, ji padrąsinusi jį ir net parūpinusi žirgą jam pabėgti. Sklido kalbos, jog ji uždėjo mirusiam Pausanijui ant galvos auksinę karūną, kai jo kūnas kabojo ant kryžiaus. Kai po kelių dienų kūnas buvo nuimtas, ji sudeginusi jį virš savo vyro palaikų ir vėliau pastačiusi Pausanijui kapą šalia Filipo palaidojimo vietos.

Sunku pasakyti, kiek šiuose pasakojimuose yra tiesos – jeigu tai apskritai ne gryni prasimanymai, – bet tikrai žinome, kad po Filipo mirties Olimpiada gėlė savo priešams kaip angis. Kai Aleksandras buvo išvykęs, ji privertė Filipo jaunąją nuotaką Kleopatrą žiūrėti, kaip jos duktė, dar kūdikis, buvo iškepta gyva, ir taip pastūmėjo ją į savižudybę. Pasakojama, kad Aleksandrą motinos elgesys sukrėtęs, bet jis jos nenubaudė.

Gali kilti klausimų ir apie patį Aleksandrą: gal ir jis buvo prisidėjęs prie Filipo nužudymo, o gal žinojo apie sąmokslą, bet nesiėmė priemonių užkirsti jam kelią? Mums nelemta sužinoti atsakymų. Plutarchas užrašė istoriją, kad po to, kai Atalas niekšiškai nuskriaudė Pausaniją, šis atėjo pas Aleksandrą ieškoti užuojautos ir patarimo. Aleksandras išklausė jo skundų, bet, užuot siūlęs pagalbą, paprasčiausiai pacitavo Euripido ištrauką: „Ir uošvį, ir jaunikį, ir nuotaką.“

Šią mįslingą eilutę iš *Medėjos*, kurioje nuskriausta žmona rezga sąmokslą, norėdama atkeršyti savo vyrui, jo naujai nuotakai ir nuotakos tėvui, Pausanijas supratęs kaip siūlymą nužudyti Atalą, Filipą ir Kleopatrą. Tačiau veikiausiai ši istorija, kaip ir daugelis pasakojimų apie Filipo mirtį, buvo sugalvota vėliau. Galime būti tikri tik tuo, kad Aleksandrui tėvo nužudymas – nepaisant to, ar jis pats prie jo prisidėjo, ar ne – buvo labai naudingas.

Aleksandras atliko ištikimo sūnaus pareigas ir palaidojo Filipą su visais karališkos pagarbos ženklais didžiajame kape Verginoje. Filipo kūnas iš pradžių buvo padėtas ant laužo, tada pagal tradiciją sudegintas priešais visą Makedonijos kariuomenę. Kai ugnis nurimo, Filipo kaulus surinko, nuplovė juos vynu, paskui suvyniojo į karališką purpurinį apsiaustą. Palaikai buvo įdėti į stulbinamą auksinę skrynią, viršuje papuoštą šešiolikakampe žvaigžde, iš šonų – įmantriomis mėlynomis stiklinėmis rozetėmis, o apačioje – išraižytomis liūto kojomis. Skrynia su palaikais buvo įdėta į akmeninį sarkofagą, o šis patalpintas į didingą kapą kartu su sidabrinėmis taurėmis, šarvais, ginklais, auksiniu vainiku, kuris būtų tikęs net pačiam Dzeusui, ir daugeliu kitų neįkainojamų daiktų, vertų Makedonijos karaliaus. Virš įėjimo į kapą buvo spalvingai nutapyta medžioklės, vieno iš Filipo pomėgių, scena. Galiausiai priešais kapą Aleksandras įsakė pastatyti mažą šventyklą, skirtą garbinti jo tėvui kaip dieviškam didvyriui. Miręs Filipas pagaliau gavo tai, ko siekė gyvenime – vietą tarp dievų.

Vos tik Filipas buvo palaidotas, Aleksandras pradėjo kovas dėl sosto. Vienas iš pirmųjų į jo pusę stojo kitas Aleksandras, kilęs iš Linko, kalnuoto Vakarų Makedonijos regiono. Jis karštai pasveikino Aleksandrą kaip karalių dar net nespėjus atšalti Filipo kūnui ir palydėjo į rūmus, nors tokį jo elgesį turbūt lėmė veikiau noras apsaugoti save negu tikras

atsidavimas. Du Aleksandro iš Linko broliai netrukus buvo apkaltinti prisidėję prie Filipo nužudymo ir nubausti mirtimi, taigi visai įmanoma, kad jų brolis norėjo kuo akivaizdžiau atsiriboti nuo jų veiksmų.

Bet svarbiausias naujojo karaliaus sąjungininkas buvo suktas senasis Antipatras, vienas iš Filipo vyriausiųjų kariuomenės vadų. Jis ištikimai tarnavo Filipo broliui Perdikui, paskui Filipui, o dabar savo ateitį siejo su Aleksandru ir padėjo jam įsitvirtinti soste. Jis žinojo, kad raktas į valdžią Makedonijoje yra kariuomenė, todėl atlydėjo jaunuolį į karių susirinkimą. Aleksandras žinojo, kad karių parama atvertų jam tiesų kelią į sostą, bet palenkti juos į savo pusę bus nelengva. Daugelis kareivių buvo išvarginti tarnybos nesibaigiančiuose Filipo karuose, toli nuo savo namų ir šeimų. Gana daug jų į Filipo nužudymą žiūrėjo kaip į parankią dingstį atšaukti žygį į Persiją ir grįžti į savo ūkius. Kariai puikiai suprato, kad Aleksandrui netrukus mes iššūkį graikai pietuose ir barbarai šiaurėje, o tai reiškė, jog prisiekus naujajam karaliui jiems teks stoti į kovą, kuri truks ne vieną mėnesį, o gal ir ne vienus metus. Tačiau šią svarbią akimirką Aleksandras pasielgė kaip tik taip, kaip ir reikėjo. Ilgus metus mokęsis retorikos iš geriausių graikų meistrų ir turėjęs beveik antgamtinių gebėjimų įkvėpti žmones, jis tiesiog sužibėjo, kartu su kariais apraudodamas jų neprilygstamo karvedžio, savo mylimo tėvo, mirtį. Jis ragino kareivius pamiršti baimę ir atminti, kad jie yra iškiliausi kariai, kokius tik kada nors regėjo pasaulis. Jiems nieko nėra neįmanoma. Jeigu jie eis paskui jį, jie kartu pasieksią turtus ir šlovę, pranokstančią visas jų svajones. Tikriausiai tai buvo neįtikėtinai įtaigi kalba. Šie užgrūdinti veteranai, kurie netroško nieko daugiau, tik grįžti prie namų židinio, iš visos širdies džiaugsmingai pasveikino savo jaunąjį karalių ir pažadėjo sekti paskui jį, kad ir kur jis juos vestų. Žinoma, prisidėjo ir Aleksandro pažadai panaikinti makedonams visus mokesčius.

Dabar, kai pelnė kariuomenės paramą, kitas jo žingsnis buvo palenkti į savo pusę arba pašalinti galimus varžovus tarp makedonų kilmingų-

jų. Pagrindinis iš jų buvo Atalas, kartu su Parmenionu išsiųstas į Mažąją Aziją rengti dirvos invazijai į Persiją. Du karvedžiai į Aziją išvyko pavasarį, vos keletą mėnesių prieš Filipo nužudymą, ir su dešimčia tūkstančių karių pakrante nužygiavo iki Efeso, bet ten jų puolimą atrėmė persų karvedys Memnonas, kuris kartą kaip pabėgėlis gyveno Makedonijos rūmuose. Išgirdę žinią apie Filipo žūtį, du seni kariai suprato, kad be jų paramos jaunajam Aleksandrui nėra vilčių išsilaikyti soste. Atalą, neseniai vedusį Parmeniono dukterį, rėmė daugelis kilmingų Makedonijos šeimų, ir šalininkų skaičiumi jis nusileido tik Parmenionui. Parmenionas buvo atsargus, o Atalas nedelsdamas ėmė regzti planus nuversti Aleksandrą. Jis net susisiekė su Demostenu ir jo partija Atėnuose norėdamas išsiaiškinti, ar atėniečiai ištikimi naujajam karaliui, ir nenustebo sužinojęs, kad jie trokšta nusimesti makedonų jungą.

Bet Aleksandras, užaugęs rūsčiame ir neramiame Makedonijos karaliaus rūmų pasaulyje, buvo anaiptol ne naujokas politikoje; jis mokėjo sudaryti netikėtas sąjungas ir tyliai atsikratyti priešų. Aleksandras suprato, kad norėdamas valdyti savo tėvo imperiją ir pulti Persiją jis turi užsitikrinti daugumos patyrusių Filipo senųjų karvedžių paramą. Reikėjo tiesiog perprasti, kas ką yra pasirengęs išduoti ir už kokią kainą. Atalas vos prieš keletą mėnesių buvo viešai įžeidęs Aleksandrą Filipo vestuvių puotoje, jo dukterėčia pakeitė jo motiną, dėl jo Aleksandras buvo priverstas vykti į tremtį, taigi nekilo jokių abejonių, kuris kariuomenės vadas turi netekti galvos. Aleksandras nusiuntė savo ištikimą draugą Hekatėją į makedonų stovyklą kitame Egėjo jūros krante susitarti su Parmenionu ir pasirūpinti, kad Atalas niekada nesugrįžtų namo.

Parmenionas, visada paisantis savo naudos, suprato, kad remdamas Aleksandrą iškils pats ir laiduos iškilimą savo didelei šeimai. Tai reiškė, kad reikės paaukoti Atalą, tačiau visada gali susirasti kitą žentą. Netrukus Atalas buvo negyvas, bet kaina, kurios išsireikalavo Parmenionas, buvo didelė. Už paramą Aleksandrui per būsimąjį žygį į Persiją jis turėjo

būti antras svarbiausias asmuo po paties Aleksandro. Be to, beveik visi svarbūs postai Aleksandro kariuomenėje turėjo atitekti jo giminaičiams. Jaunasis karalius, troškęs pašalinti iš makedonų pajėgų senuosius savo tėvo bičiulius, su Parmeniono reikalavimais sutiko sunkia širdimi. Jis desperatiškai troško atsikratyti Filipo šešėlio ir tapti savarankišku valdovu. Tačiau Aleksandras buvo realistas ir pripažino, kad be Parmeniono jis neišsivers – bent jau kol kas.

Aleksandras neužmiršo ir savo vaikystės draugų, kuriuos Filipas ištrėmė po aferos su Piksodaru. Jis nusiuntė pasiuntinį pakviesti Ptolemajo, Nearcho, Harpalo ir Erigijaus prisidėti prie jo laukiančių kovų. Karalius žinojo, kad netrukus jam jų reikės, ir ilgam. Ir visi jie, išskyrus vieną, kuris pridarys Aleksandrui didelių bėdų, ištikimai tarnaus jam kare su Persija.

Kita Aleksandro užduotis buvo užgniaužti kylantį Graikijos miestų sukilimą. Nors ir buvo prisiekę remti Filipą ir jo įpėdinius, graikai nedelsdami pasinaudojo proga atgauti nepriklausomybę. Jie išvarė makedonų įgulas, sudarė tarpusavio sąjungas ir nusiuntė slaptus pranešimus persams, prašydami aukso sukilimui finansuoti. Niekas nenorėjo pripažinti Aleksandro Filipo įkurtos graikų sąjungos vadovu. Tesalai ir tėbiečiai sukilo prieš Aleksandrą, spartiečiai matė galimybę atgauti hegemoniją Pietų Graikijoje, o atėniečiai, vadovaujami Demosteno, paskelbė viešos padėkos dieną ir apdovanojo Filipo žudiką pomirtine karūna. Demostenas net liovėsi gedėti vos prieš kelias dienas mirusios savo mylimos dukters. Nieko nelaukdamas jis suniekino Aleksandrą taryboje, vaizduodamas jį kaip jauną kvailį, vaidinantį karalių savo tėvo soste.

Juo dėtas, bet kuris kitas naujas valdovas būtų siekęs iki galo sutvarkyti reikalus Makedonijoje ir įtvirtinti savo įtaką tėvynėje, užuot traukęs

prieš galingus priešus svetur, bet Aleksandras nebuvo tipiškas karalius. Jis su savo kariuomene nedelsdamas paliko Pelą ir išžygiavo į pietus, Tesalijos link. Tesalijos sukilėliai užkirto vienintelį kelią per Tempės slėnį šiek tiek piečiau Olimpo kalno ir privertė makedonus sustoti. Užuot savižudiškai bandęs pulti labai gerai įtvirtintas pozicijas, Aleksandras įsakė savo inžineriniam daliniui tiesti vingiuotą kelią kitoje Oso kalno pusėje, nuo kurios atsiveria jūra. Tesalams nespėjus suprasti, kas įvyko, Aleksandras su savo kariais apėjo jų sparną. Pajutę į savo gerklę įremtus makedonų kardus, Tesalijos miestai greitai pripažino Aleksandrą savo valdovu, Filipo įpėdiniu. Jie taip pat sutiko mokėti karaliui mokesčius ir, svarbiausia, prisidėti prie jo karo žygių savo puikiaisiais raitininkais, juos Aleksandras įtraukė į kariuomenę kaip pagalbinį dalinį.

Dar neišdžiūvus rašalui ant sutarties su Tesalija, Aleksandras išžygiavo toliau į pietus, į Termopilus, čia jis sušaukė amfiktioniją ir priėmė Vidurio Graikijos miestų ištikimybės priesaiką. Tada jis patraukė link Tėbų, miesto, kurį supančios sienos ilgus šimtmečius saugojo nuo užpuolikų. Tėbiečiai, kuriuos baisiai erzino Filipo valdymas, turėjo daugiau noro ir žmogiškųjų išteklių sukliudyti jo įžūliam sūnui perimti tėvo sostą negu bet kuris kitas graikų miestas. Miesto vyrai ruošėsi kovai, bet manė, kad ji prasidės po daugelio mėnesių, kai Aleksandras įtvirtins savo padėtį šiaurėje, todėl net žado neteko, kai po kelių dienų vieną rytą pamatė miestą apsupusius tūkstančius makedonų karių su visa ginkluote. Tėbiečiai suprato, kad jaunasis karalius yra ne šiaip koks išlepintas kilmingasis, o ambicingas kariuomenės vadas ir protingas strategas, kuris atvedė savo karius greičiau ir net geriau ginkluotus, negu kas nors galėjo tikėtis. Aleksandrui gręžiant juos žvilgsniu iš priešakinių makedonų gretų, tėbiečiai palūžo. Jie suprato nesą pasirengę – bent jau kol kas – pasipriešinti makedonams, todėl pasidavė ir pripažino Aleksandrą savo valdovu. Makedonų įgula buvo grąžinta į tvirtovę miesto pakraštyje, o Aleksandras tęsė savo žygį į pietus.

Kai kitą dieną į Atiką atjojęs raitelis paskelbė žinią, kad Tėbai pasidavė Aleksandrui, atėniečiai puolė į paniką. Kaimų gyventojai paliko savo išsibarsčiusius ūkius ir nuskubėjo ieškoti apsaugos į miestą. Niekas nelaukė makedonų puolimo taip greitai, todėl atėniečiai nepasirūpino sutvirtinti miesto sienų. Suskatę tvirtinti tvirtovės pylimus, jie išsiuntė pas Aleksandrą pasiuntinius, bandydami laimėti laiko. Tarp pasiuntinių buvo ir susigėdęs Demostenas, turintis rimtą pagrindą manyti, kad jaunajam karaliui nelabai patiks jo neseniai pasakyti šiurkštūs žodžiai ir slapti ryšiai su Persijos karaliumi. Demosteną apėmė tokia panika, kad Atėnų apylinkėse jis pasuko atgal ir nuskubėjo namo slėptis. Tačiau Aleksandrui, kaip ir jo tėvui, labiau rūpėjo gauti sveiką Atėnų karinį jūrų laivyną žygiui į Persiją negu pamatyti Akropolį liepsnose. Todėl jis maloniai priėmė pasiuntinius ir patikino juos, kad atėniečiams nėra ko bijoti.

Atėnai su palengvėjimu atsiduso, kai Aleksandras su savo kariuomene pražygiavo pro jų miestą ir, užuot jį puolęs, patraukė toliau į pietus – per sąsmauką į Peloponeso pusiasalį. Ten Aleksandras sukvietė Korinto sąjungos susirinkimą, ir jį budriai prižiūrėjo makedonų kariai. Įsibaiminę delegatai skubiai patvirtino jį visų graikų valdovu iki gyvos galvos. Paskui Aleksandras išvedė prieš delegatus pasiuntinį, šis tvirtino atvykęs iš graikų Efeso miesto, įsikūrusio Mažosios Azijos vakarų pakrantėje, ir surengė spalvingą Atėnų scenos vertą vaidinimą. Šis aistringas aktorius maldavo laisvosios Graikijos atstovus išvaduoti jo apgultą miestą nuo tironiško Persijos karaliaus valdymo. Supratę, ko iš jų norima, sąjungos nariai plodami atsistojo ir prisiekė padėti savo engiamiems užjūrio tautiečiams. Paskui jie paskyrė Aleksandrą vyriausiuoju įgaliotuoju atnaujinto panhelenistinio žygio prieš Persiją vadu.

Aleksandras nedelsdamas pateikė delegatams visiškai parengtą sąrašą, kiek žmonių, pinigų ir maisto atsargų jie turės duoti būsimajam karo žygiui. Atėniečiai buvo įpareigoti perduoti Aleksandro žinion savo laivyną su įgulomis, aprūpintomis maistu ir gėlu vandeniu. Kiti miestai – parūpinti tiek karių ir prekių, kiek karalius manys esant tinkama. Krito į akis, kad susirinkime nedalyvauja spartiečiai, – kaip visada, jie liko namie ir atsisakė prisidėti prie karo. Tačiau Aleksandras į spartiečių užsispyrimą pažiūrėjo nuolaidžiai (nors vėliau dėl to gailėjosi) ir pasitenkino promakedonišku režimu miestuose aplink kalnuotas Spartos sienas. Kaip ir tėvas, jis manė, jog užsispyrę spartiečiai naudingi kaip įrodymas, kad jo suburta sąjunga savanoriška. Jis manė galėsiąs lengvai su jais susidoroti, jeigu jie pradėtų kelti rūpesčių.

Baigus susirinkimo formalumus, valstybės veikėjai ir mokslo žmonės susispietė aplink Aleksandrą, varžydamiesi vienas su kitu dėl galimybės pasveikinti jaunąjį karalių. Jis priėmė jų karštas, nors ir nenuoširdžias pagyras natūraliai ir grakščiai, kaip politikas iš prigimties, ir akimis ieškojo minioje žmogaus, kurį labiausiai norėjo sutikti. Tas žmogus buvo Diogenas, filosofas kinikas, ištremtas iš graikų kolonijos Sinopės, įsikūrusios Juodosios jūros pakrantėje. Jis buvo išvarytas iš tėvynės už pinigų gadinimą ir didžiąją savo gyvenimo dalį praleido svetur – Atėnuose ir Korinte. Diogenas gyveno pagal savo filosofines nuostatas, nors aplinkiniams jo gyvensena kėlė juoką arba pasibjaurėjimą. Jis ir jo murzinų šalininkų grupė manė, kad gyventi reikia tiksliai laikantis gamtos dėsnių ir net kūniškas funkcijas atlikti viešai kaip šunims (iš šio gyvūno pavadinimo graikų kalba ir kilo terminas *kinikas*). Diogeno asketizmas buvo nuoširdus ir jis aktyviai siekė paskatinti ir kitus žmones atmesti visuomenės formalumus. Tuo metu jis gyveno didelėje statinėje Korinto priemiestyje. Aleksandras patraukė jo ieškoti ir surado jį ten besidžiaugiantį gražia diena, ryšintį tik strėnjuostę. Karalius stovėjo laukdamas, kol bus atpažintas, bet filosofas tik įdėmiai žvelgė į jį su švelnia panieka. Šiek tiek sutrikęs Aleksandras

pagaliau paklausė, ką galėtų dėl jo padaryti. Diogenas atsakė, kad jis galėtų pasitraukti į šalį, nes užstojąs jam saulę. Aleksandro draugai šaipėsi iš seno filosofo, vadino jį kvailiu ir bepročiu, bet jaunasis karalius ilgesingai atsakė: „Jeigu nebūčiau Aleksandras, norėčiau būti Diogenas."

Grįždamas namo per Vidurio Graikijos kalnus Aleksandras užsuko į šventą Delfų vietą prie Parnaso kalno. Kaip ir daugybė karalių anksčiau, jis norėjo paklausti orakulo apie savo būsimą karo žygį. Deja, jam buvo pasakyta, kad žynė, kalbanti Apolono vardu, išėjusi į savo buveinę ir dėl religinių priežasčių šią dieną nepranašaus, net visos Graikijos valdovui. Aleksandras išsyk nužygiavo į jos buveinę ir jėga atsitempė ją į šventovę. Toks poelgis buvo pasibaisėtinai šventvagiškas, tačiau Aleksandras pasiekė tai, ko norėjo – žynė sušuko: „Tu nenugalimas!" Kaip tik tai Aleksandras ir norėjo išgirsti. Jis paaukojo šventyklai kuklią sumą, surinko savo karius ir nužygiavo į šiaurę, atgal į Makedoniją.

Kai Aleksandras nusigavo į Pelą, laiko ilsėtis nebuvo. Pavasaris ėjo į pabaigą, ir jo valdų pasieniuose gyvenantys barbarai rengė išpuolius į Makedonijos teritorijos gilumą. Graikai pietuose buvo kuriam laikui pažaboti, bet gentys, gyvenančios į šiaurę nuo jo tėvynės, kėlė grėsmę karalystei ir griovė jo svajones apie žygį į Persiją. Nepažabojęs Balkanų, jis negalėjo vykti į Aziją. Jis turėjo taip pamokyti nepaklusnias gentis, kad ta pamoka joms ilgam įsimintų. Jo tėvas Filipas ne kartą kovėsi nedideliuose susirėmimuose šiaurėje, bet Aleksandras nutarė surengti didelio masto invaziją į žemes palei Dunojų.

Jaunasis karalius ėmėsi tokio drąsaus karo žygio dėl dviejų priežasčių. Visų pirma, prieš žygiuodamas kariauti su Persija, Aleksandras turėjo užtikrinti savo sienų saugumą. Jis neturėjo jokio supratimo, kiek gali trukti kovos Rytuose – galbūt net ne vienus metus – ir jis nebūtų galė-

jęs grįžti į Makedoniją jų neužbaigęs. Aleksandras turėjo padaryti tokį įspūdį Balkanų gentims, kad jos nebepuldinėtų jo karalystės, net jeigu jis būtų toli. Antra, žygis į šiauresnes žemes teikė puikią galimybę patobulinti karybos įgūdžius prieš puolant Persiją. Per šį žygį Aleksandras su savo kariais kops į kalnus, kelsis per upes, susidurs su netikėtais pavojais ir įveiks daugybę įvairiausio plauko nuožmių priešų. Ir jo kariai patirs, kad gali patikėti jam savo gyvybes.

Aleksandras su savo kariais paliko Amfipolį ir Egėjo jūros pakrante žygiavo į rytus Trakijos link. Jis persikėlė per Nesto upę šiek tiek vakariau graikų Abderos miesto, kuriame kadaise gyveno filosofas Demokritas, pirmasis iškėlęs teiginį, kad visa materija susideda iš nedalomų dalelių, vadinamų atomais. Aleksandras puikiai išmanė jo teorijas, bet neturėjo laiko aplankyti miesto; jis nuvedė savo kariuomenę šiaurės kryptimi į aukštus kalnus ir per aukštikalnių slėnius prasibrovė į įgulos miestą – Filipopolį Hebro upės slėnyje. Prieš keletą metų jo tėvas įkūrė šį pasienio avanpostą ginti šiaurines karalystės prieigas ir apgyvendino jame du tūkstančius graikų, makedonų ir trakų naujakurių, tokio pat gaivališko ir laukinio būdo kaip ir žemė aplink juos. Lankytojai praminė miestą Poneropoliu („sukčių miestu") ir negalėjo atsidžiaugti ištrūkę iš jo gyvi.

Galime būti beveik tikri, kad Aleksandras papildė savo gretas kai kuriais iš šių perėjūnų ir patraukė link didžiosios Hemo kalno sienos, besidriekiančios šiaurėje. Kad ir koks pavojingas buvo Filipopolis, jis vis dėlto buvo dar Makedonijos teritorijoje. O tarp Hemo kalno viršūnių gyveno tribalai, vieni iš nuožmiausių karių Europoje. Kažkur siaurame tarpeklyje tarp šių viršūnių, turbūt dabartinės Šipkos perėjoje, Aleksandro žvalgai aptiko tribalų karius. Jie buvo užėmę vienintelę kalnų perėją per šimtą mylių ir užtvėrę ją vežimais. Aleksandras priėjo arčiau ir ištyrė padėtį. Perėjos prieigos buvo stačios ir tokios siauros, kad vietos pereiti viena greta užteko tik keliems tuzinams vyrų. Kadangi buvo įsitvirtinę aukštoje vietoje, tribalai turėjo didžiulį pranašumą, bet Aleksandras iš-

vydo dar didesnį pavojų. Kalniečių genties kariai išdėstė vežimus taip, kad paleisti žemyn jie sutraiškytų jo karius ir suardytų rikiuotę. Aleksandrui tai buvo pirmas didelis jo, kaip karvedžio, gebėjimų išbandymas ir jis pasitiko jį su išradinga drąsa, kuri taps jo vadovavimo skiriamuoju bruožu.

Jis įsakė savo kariams kilti taku įprasta rikuote, bet būti pasirengusiems bet kuriuo metu atverti gretas ir praleisti jų sutraiškyti atidardančius vežimus. Jeigu tai būtų neįmanoma, jis liepė jiems kristi ant žemės ir suglausti priešais save skydus taip, kad jie sudarytų pakylą, – tada įsibėgėję vežimai perriedėsią per skydus ir praskriesią virš jų. Kariai labai bijojo, kad vežimai nesutrintų jų į košę, bet vis dėlto pradėjo puolimą. Kai tik keliu žemyn ėmė dardėti pirmieji vežimai, dalis gerai išmuštruotų makedonų pasitraukė į šalį ir juos praleido, o kiti suglaudė skydus ir pasirengė smūgiui. Makedonų gretą pasiekę vežimai su didžiule jėga trenkėsi į skydų sieną, bet praskriejo virš kareivių ir nuo smūgio subyrėjo į šipulius. Tuo metu Aleksandras su savo geriausiais vyrais pasislinko į kairę ir pradėjo aukštumos puolimą, o jo lankininkai apipylė nustebusius, bet neišsigandusius tribalus strėlių kruša. Genties nariai buvo drąsūs, bet prastai ginkluoti ir blogai organizuoti. Kai Aleksandras pasiekė viršutinę perėjos dalį, tribalai metė savo ginklus ir kiek įkabindami pasileido bėgti į šiaurinę kalno pusę. Makedonai nukovė daugiau kaip tūkstantį tribalų karių, užgrobė vertingą laimikį, taip pat paėmė į nelaisvę daug tribalų moterų ir vaikų parduoti vergų turguose. Karalius kartu su grobiu juos nusiuntė į Egėjo jūros pakrantę, siekdamas parodyti sugebąs vesti savo kariuomenę į pergalę.

Nuo perėjos viršaus Aleksandras per miškų ir kalvų viršūnes atidžiai nužvelgė apačioje besidriekiantį Dunojaus slėnį. Jo kariuomenė nusileido nuo kalnų ir netrukus priėjo mažą upę, vadinamą Lyginu, už trijų dienų kelio nuo Dunojaus. Tribalų karalius Sirmas, išgirdęs apie Aleksandro puolimą, išsiuntė didžiąją dalį savo genties moterų ir vaikų į saugią vietą,

didelę salą vidury Dunojaus, vadinamą Peuke (pušimi). Ten jau buvo susirinkusios gentys sąjungininkės ir netrukus prie jų prisidėjo pats Sirmas, teigdamas esąs pernelyg vertingas asmuo, kad rizikuotų savo gyvybe mūšyje. Kai Aleksandras nuo Lygino upės nužygiavo toliau, dauguma tribalų karių gudriai apėjo jį iš užnugario ir užėmė gynybines pozicijas tankioje giraitėje. Medžiai saugojo juos nuo sutelkto Aleksandro pėstininkų ir raitininkų puolimo. Jie ketino atimti iš Makedonijos karaliaus karinį pranašumą, kurį jo kariams teikė drausmingos gretos, ir kautis su jais vyras prieš vyrą tarp uolų ir medžių, kaip įprasta barbarams.

Kai Aleksandrui žvalgai pranešė, kad didžioji dalis tribalų dabar yra jam už nugaros, jis nedvejodamas apsuko savo kariuomenę ir sugrįžo prie Lygino. Grįžęs iš karto suprato, ko nori tribalai, tačiau nė nemanė eiti į jų spąstus. Jis išrikiavo savo pėstininkus gilia rikiuote su ilgomis sarisomis, nukreiptomis tiesiai į mišką priešais. Tada pavedė Parmeniono sūnui Filotui vadovauti raitininkų sparnui dešinėje, o likusią dalį raitelių išrikiavo kairėje pusėje. Pats Aleksandras užėmė kovos poziciją priešakinių pėstininkų gretų viduryje. Tribalai laukė puolimo, bet, užuot puolęs, karalius pasiuntė savo lankininkus ir laidyklininkus, kad jie išprovokuotų tribalus palikti savo miškingą slėptuvę. Netrukus tribalų kariai taip pasipiktino, kad su jais kovoja pagalbiniai kariuomenės daliniai, jog neteko savitvardos ir išbėgo į atvirą lauką prieš Aleksandro gretas, reikalaudami kraujo. Tada karalius ėmėsi įgyvendinti savąjį planą ir įsakė pėstininkams ir raitininkams pulti. Ietininkai badė tribalus artimoje kovoje, o raiteliai puolė juos iš šonų. Tribalai lyg didelė banda avių buvo suvaryti į tokį tankų būrį, kad makedonų raitininkai kaip ginklus panaudojo ne tik savo ietis, bet ir arklius – jie parblokšdavo genties vyrus ant žemės ir sutrypdavo juos kanopomis. Drąsūs, bet kvaili tribalai pagaliau palūžo ir ėmė bėgti į mišką, bet tik saujelė jų išsigelbėjo besiartinančioje tamsoje. Tą dieną gindami savo tėvynę žuvo trys tūkstančiai barbarų karių, o makedonai, Ptolemajo pranešimu, mūšyje neteko tik kokio pusšimčio kareivių.

Po trijų dienų Aleksandras stovėjo prie Dunojaus. Iš aštuntajame šimtmetyje pr. Kr. gyvenusio graikų poeto Hesiodo kūrinių Viduržemio jūros pasaulis žinojo, kad tolimasis Dunojus – kurį graikai vadino trakiškai, Istru – yra viena iš didžiausių pasaulio upių. Graikams tai buvo paslaptingas vandens kelias, prasidedantis kažkur Alpėse ir besidriekiantis per tamsius miškus bei laukinių genčių žemes iki Juodosios jūros. Palei jo krantus gyveno tokios tautos kaip keltai, germanai, dakai, skitai ir trakai, o vietovėje, į kurią atžygiavo Aleksandras, šiauriniame krante, – getai. Kaip entuziastingas graikų istoriko Herodoto mokinys, Aleksandras žinojo, kad getai senovės pasaulyje išsiskyrė savo išpažinimu vieną dievą ir tikėjo palaimingu sielos nemirtingumu. Žuvę šios genties kariai, skirtingai nuo graikų, kurie virsdavo išblyškusiais šešėliais niūriame požemių pasaulyje, iškeliaudavo pas dieviškąjį Zalmoksį, griaustinio ir žaibų valdovą. Kas penkerius metus getai pakeldavo burtais pasirinktą auką ant savo iečių smaigalių, kad ši nuneštų žinias jų dievui. Jeigu aukojamas žmogus mirdavo greitai, jie manydavo, kad atnašavimas pasisekė, o jeigu jo mirtis užsitęsdavo, pasirinkdavo kitą auką.

Graikai nuo seno prekiavo su Dunojaus slėnio gentimis grūdais, kailiais ir vergais. Daugiau kaip prieš šimtmetį šių šiaurinių žemių barbarai net matė galingą pietiečių kariuomenę prie savo sienų. Darėjas, didysis Persijos karalius, atvedė savo pajėgas prie Dunojaus, persikėlė per upę ilgu pontoniniu tiltu ir susikovė su skitais prie Juodosios jūros. Dabar jaunasis Aleksandras stovėjo prie tos pačios upės ir svarstė susiklosčiusią padėtį. Tribalai ir jų sąjungininkai buvo užėmę įtvirtintą salą su stačiais krantais plačios upės viduryje. Ant šiaurinių krantų stovėjo daugybė tūkstančių getų karių ir tyčiojosi iš makedonų kareivių, manydami, kad šie niekada jų nepasieks. Iš Juodosios jūros pakrantės į Aleksandro stovyklą atplaukė keletas laivų su maisto atsargomis, bet jų nepakako kariuomenei perkelti. Atrodė, kad toliau Aleksandras nepažengs.

Tada Aleksandrą apėmė troškimas, graikų kalba *pothos*, persikelti per upę į žemes, į kurias dar nebuvo žengusi nė vieno makedono koja. Jeigu Darėjas nuvedė Persijos kariuomenę į šiaurę nuo Dunojus, tai kodėl negali Aleksandras? Jo tėvas Filipas niekada net nesvajojo persikelti per šią upę. Toks drąsus žingsnis būtų įkvėpęs jo kariuomenę karo žygiui prieš Persiją ir padaręs deramą įspūdį nenuoramoms graikams. Tačiau kaip jis galėjo perkelti savo kariuomenę į kitą pusę? Jis neturėjo pakankamai laivų jai perkelti ir laiko tiltui statyti, o perplaukti upė buvo pernelyg plati.

Karalius, laimei, buvo skaitęs istoriją apie Ksenofonto ir dešimties tūkstančių graikų samdinių kovas Mesopotamijoje prieš septyniasdešimt metų. Susidūręs su panašiu galvosūkiu prie Eufrato, Ksenofontas rado išradingą sprendimą: „Kareiviai į savo palapines pridėjo šieno, o paskui užlankstė kraštus ir užsiuvo, kad vanduo negalėtų sudrėkinti užpildo. Ant jų jie persikėlė per upę."

Aleksandro kariai abejojo, ar sumanymas pavyks, bet jie pasitikėjo savo karaliumi ir pradėjo siūti plaustus. Dar pasitelkę keletą laivų iš Makedonijos ir pasisavinę visus luotus, kuriuos tik rado, daugiau kaip penki tūkstančiai pėstininkų ir raitininkų tą naktį persikėlė per upę.

Makedonijos kariuomenė saugiai pasiekė šiaurinį upės krantą ir iki aušros ilsėjosi aukštų kviečių lauke. Tada Aleksandras įsakė savo kariams tyliai prisiartinti prie getų stovyklos. Priekyje jis išrikiavo savo pėstininkus ir įsakė ietis laikyti pakreiptas į šonus, kad jos nulenktų žemyn kviečius ir žengiantiems įkandin būtų lengviau eiti. Kai jie atsidūrė ant nedirbamos žemės priešais getų stovyklą, Aleksandras pradėjo puolimą – jis vedė raitininkus dešiniajame sparne, o Nikanorui, kitam Parmeniono sūnui, patikėjo vadovauti pėstininkams. Getai buvo užklupti visiškai netikėtai. Jie apstulbo, kad Aleksandras įveikė Dunojų per vieną naktį, net nepastatęs tilto, kaip, anot jų protėvių pasakojimų, kartą padarė didysis Persijos karalius. Iš priekio juos spaudė tvirta makedonų ietininkų siena, o priešo

raitininkai smogė iš šono. Netrukus jie palūžo ir puolė bėgti aukštupio link į artimiausią miestą, bet Aleksandras visą laiką lipo jiems ant kulnų. Tada getai pasiėmė tiek savo moterų ir vaikų, kiek tik galėjo išgabenti ant arklių, ir nujojo bekraštėmis pievomis tolyn į šiaurę. Aleksandras pasiekė jų miestą, pagrobė visus vertingus daiktus – tarp kurių, žinoma, buvo daug puikių trakų auksinių dirbinių – ir sudegino jį iki pamatų.

Liepęs nugabenti grobį į kitą upės pusę, Aleksandras atliko religines apeigas, – taip nuolatos darys ir per žygį į Persiją. Jis atnašavo aukas Dzeusui Išganytojui (*Soterui* – šiuo graikišku žodžiu krikščionys vėliau vadins ir Kristų), savo protėviui Herakliui ir vietiniam dievui, įasmeninančiam Dunojų, dėkodamas už tai, kad leido jam saugiai persikelti per vandenis. Jis neturėjo jokio noro toliau vytis getų bėglių, nes savo tikslą jau buvo pasiekęs. Nuo Alpių iki Krymo greitai turėjo pasklisti žinia, kad su naujuoju Makedonijos karaliumi menki juokai. Užtikrinęs savo šiaurinės sienos saugumą, Aleksandras tą pačią dieną grįžo į stovyklą pietiniame Dunojaus krante.

Kai tik Aleksandras grįžo į savo stovyklą, tribalų karalius Sirmas atsiuntė savo pasiuntinius prašyti taikos. Mums tiksliai nežinoma, kokiomis sąlygomis buvo sudaryta taika, tačiau tarp jų tikriausiai buvo punktas, numatantis duoti Aleksandro kariuomenei karių, nes senovės šaltiniai teigia, kad tribalų kariai žygiavo su Aleksandru į Aziją. Dokumentai byloja, kad bent jau vienas iš šių trakų karių nuo Dunojaus liko gyventi mieste, kurį Makedonijos karalius įkūrė prie Okso krantų Vidurio Azijoje. Tartis dėl taikos atvyko ir kitų vietos genčių pasiuntiniai, bet įspūdingiausias buvo vienos keltų genties pasiuntinių apsilankymas. Per daugelį metų Aleksandras priims daug garsių delegacijų, bet šis susitikimas prie Dunojaus buvo vienas iš įsimintiniausių karaliaus gyvenime.

Keltai nuo seno gyveno Galijoje ir Germanijoje netoli Alpių, ganė galvijus, rinko kritusių priešų galvas ir pelnė įspūdingą bene atkakliausių karių pasaulyje vardą. Iš savo miškingos tėvynės į Britaniją, Airiją, Šiaurės Italiją ir aukštutinį Dunojaus slėnį jie buvo pradėję keltis tik prieš kelias kartas iki Aleksandro. Aleksandro draugas Ptolemajas, dalyvavęs tame susitikime, rašė, kad ta grupė keltų sukorė ilgą kelią iš vienos gyvenvietės netoli Adrijos jūros. Didžiausią įspūdį jam padarė jų ūgis, nes jie buvo bent galva aukštesni už makedonus; taip pat jis pasakoja, kad į makedonų stovyklą keltai įžengė tokie pasipūtę, tarytum tai jie padarė garbę Aleksandrui apsilankydami, o ne jis jiems, priimdamas jų delegaciją. Jie atvyko ieškodami draugystės su karaliumi ir norėdami apsikeisti taikos pažadais. Makedonijos karalius priėmė keltus šiltai ir smalsaudamas, nes jo mokytojas Aristotelis dažnai minėdavo juos per savo paskaitas apie dorybę. Aristotelis mokė, kad vyro drąsa esanti pasigėrėtina savybė, tačiau drąsos perteklius esąs nepageidaujamas. Kaip tokios perdėtos drąsos pavyzdį jis pateikdavo keltus, kurie tariamai puldavo net vandenyno bangas. Vaišindamas savo lankytojus gėrimais, Aleksandras paklausė, ko jie labiausiai bijo, tikėdamasis išgirsti „tavęs". Tačiau keltų pasiuntinių vadas pažvelgė karaliui tiesiai į akis ir atsakė, kad jie nebijo *nieko* – nebent tik, pridūrė jis juokdamasis, kad dangus nenukristų jiems ant galvų. Tačiau diplomatiškai pridūrė, jog labiausiai jie vertina draugystę su tokiu žmogumi kaip Aleksandras. Kai keltai išvyko iš stovyklos ir leidosi į ilgą kelionę namo, Aleksandras pasisuko į Ptolemają ir pareiškė, kad jie esą neįtikėtini pagyrūnai.

Nuo Dunojaus Aleksandras per kalnus patraukė į pietvakarius, į kalnuotą vietovę, kurią valdė Langaras, agrianų karalius. Aleksandras pažinojo Langarą daugelį metų ir prieš sugrįždamas į Makedoniją ketino leisti savo kariams pailsėti seno draugo valdose. Vos per keletą savaičių jo ka-

riuomenė buvo nužygiavusi šimtus mylių ir kovėsi keliuose sunkiuose mūšiuose, todėl išdidus vadas džiaugėsi galėdamas suteikti savo kareiviams atokvėpį. Per pirmas kelias dienas jis atnaujino ryšius su Langaru ir papildė savo kariuomenę geriausiais jo kariais, atkakliais kalniečiais, kurie taps svarbiu jo pajėgų Azijoje dėmeniu. Tai buvo vienas iš pirmųjų atvejų, kai Aleksandras priėmė į savo gretas ne graikų ir ne makedonų karius – tai buvo toliaregiška politika, bet vis dėlto ji nepaliaujamai kels nesutarimų tarp karaliaus ir jo karvedžių per karo žygį Persijoje.

Tačiau išvargusiems kariams pailsėti neteko. Netrukus į stovyklą atjojo pasiuntinys, nešdamas žinią, kad sukilo ilyrai, vadovaujami Kleito, seno Filipo priešininko Bardilio sūnaus. Prie Kleito prisidėjo Glaukijas, Adrijos jūros pakrantėje gyvenančių taulantų karalius, taip pat šiauriau įsikūrusi autariatų gentis. Tai buvo pribloškianti žinia Aleksandrui, nes priešiškų ilyrų genčių sąjunga galėjo užvilkinti jo žygį į Aziją ir net kėlė pavojų jo karalystės saugumui. Ilyrai nebuvo taip gerai organizuoti kaip makedonai, bet jie buvo drąsūs ir jų buvo daug.

Aleksandras suprato, kad turi veikti nedelsdamas, nors jo kariai buvo pervargę. Jis skubiai surinko žvalgybos informaciją apie sukilimą ir sužinojo, kad autariatai, apie kuriuos anksčiau jis nieko negirdėjo, buvo mažiausias iš jam gresiančių pavojų. Langaras atsainiai pavadino juos smulkme ir pasisiūlė numalšinti juos su savo agrianais, kol Aleksandras kovos su Kleitu. Makedonijos karalius buvo toks dėkingas, kad pažadėjo Langarui sugrįžęs išleisti už jo savo netikrą seserį Kiną. Ši Filipo ir jo pirmosios žmonos Audatos duktė buvo ištekėjusi už vieno iš tariamų sąmokslo prieš Filipą rengėjų, bet dabar šis jos pirmasis vyras buvo nužudytas, ir Kina vėl tapo „stumdoma figūra“ nesibaigiančiame karališkųjų vedybinių sąjungų žaidime.

Langaras mirs taip ir nespėjęs vesti savo nuotakos, bet tuo metu jis buvo be galo dėkingas už suteiktą galimybę prisidėti prie makedonų karaliaus šeimos, todėl su įkarščiu puolė vykdyti Aleksandro nurodymų ir

nusiaubė autariatų žemes. Tuo metu Aleksandras jau buvo nužygiavęs į ilyrų teritorijos gilumą ir nusigavęs netoli siena apsupto Pelijaus miesto, Kleito būstinės. Aleksandras skubėjo kuo greičiau pasiekti miestą, kad sutrukdytų Glaukijui ir jo taulantams susijungti su Kleitu. Makedonai atžygiavo taip netikėtai, kad nutraukė siaubingą už sienų vykstantį aukojimą. Aleksandro vyrams kraujas ir mirtis anaiptol nebuvo naujiena, bet karius ėmė pykinti pamačius trijų juodų avinų, trijų mažų berniukų ir trijų mergaičių liekanas ant vietos dievo aukuro. Viduržemio jūros pakrančių pasaulyje žmonės buvo aukojami retai, tačiau Europos kalnuose ir miškuose tai vis dar buvo praktikuojama.

Tačiau Aleksandrui labiau rūpėjo pavojinga padėtis, kurioje jis dabar atsidūrė. Pelijus buvo smarkiai įtvirtintas ir galėjo būti paimtas tik po ilgos apsiausties, o kalvose aplink miestą šeimininkavo ilyrai. Tarsi to dar būtų negana, jis gavo žinią, kad į slėnį atvyko Glaukijo kariuomenė. Makedonams buvo pavykę užspeisti Kleitą tarp miesto sienų, bet jeigu jie būtų pabandę imtis kokių nors veiksmų prieš karius juos supančiame slėnyje, miesto gynėjai tikrai būtų išbėgę lauk ir puolę juos iš užnugario. O jeigu jie būtų sumanę imti Pelijaus sienas, juos būtų puolęs Glaukijas. Aleksandras jau buvo nusiuntęs Filotą su raitininkų būriu ieškoti maisto gretimuose ūkiuose, bet, kai juos užklupo sutemos, turėjo pats vykti jų gelbėti. Aleksandrui tai buvo nepakenčiama. Jis negalėjo nei paimti miesto, nei pulti supančių priešų. Kelias pasitraukti dabar buvo atkirstas, o maisto atsargos beišsenkančios. Kleitas ir Glaukijas turbūt negalėjo atsidžiaugti įvilioję jauną Makedonijos karalių į tokius pavojingus spąstus. Dabar jiems tereikėjo suspausti gniaužtuvus, kad sutraiškytų Aleksandrą kartą ir visiems laikams.

Tačiau Aleksandras dar kartą pademonstravo genialius gebėjimus rasti neįprastų karybos būdų. Karalius žinojo, kad priešai gausesni, o jis pats neturi jokių galimybių pasitraukti ar paimti miestą. Atsidūręs tokioje beviltiškoje padėtyje, jis nusprendė surengti iškilmes.

Ankstyvą rytą aplinkinėse kalvose įsitaisę ilyrai pamatė karalių, rikiuojantį savo pėstininkus glaudžia rikiuote, susidedančia iš daugiau kaip šimto gretų. Kiekvienas makedonas pėstininkas laikė prieš save aštuoniolikos pėdų sarisą. Jiems buvo įsakyta judėti visiškoje tyloje ir pagal ženklą be garso iškelti ietis aukštyn. Makedonus stebintiems priešams atrodė, tarytum miškas netikėtai išdygsta lauke priešais miestą. Su neįtikėtinu tikslumu, kurį išugdė nepaliaujamos pratybos, pėstininkai kaip vienas durdavo savo sarisomis į priekį, paskui į dešinę, tada į kairę. Pagal Aleksandro nurodymą, netardami nė žodžio, jie žygiavo į priekį, paskui rikiuotė pasisukdavo į vieną ar kitą pusę.

Ilyrus šis pasirodymas sužavėjo. Patys jie kovojo senais būdais, ir vienintelė jų taisyklė buvo beatodairiška drąsa. Tačiau makedonai judėjo išvien kaip mašina, taip darniai, kad negalėjai atsigėrėti. Priešai buvo kone pradedą šaukti iš susižavėjimo, žiūrėdami, kaip Aleksandro karių gretos greitai žygiuoja pirmyn, tada įmantriai persirikiuoja, o paskui sustoja įkypuoju pleištu, nutaikytu tiesiai pirmyn. Tada makedonai, Aleksandrui davus ženklą, trenkė ietimis į skydus ir sušuko kovos šūkį, kuris galėjo prikelti net mirusiuosius. Ilyrus taip netikėtai užklupo šis puikus psichologinio karo manevras, kad apimti siaubo jie puolė bėgti, atverdami kelią Aleksandro kariuomenei atsitraukti.

Tačiau kelią per slėnį vis tiek teko skintis sunkia kova. Ilyrai greitai atsigavo nuo išgąsčio ir sudavė makedonams atsakomąjį smūgį. Jie įsitaisė ant mažos kalvos palei kelią ir kliudė trauktis, kol Aleksandras pasiuntė savo raitininkus jų nuvaryti. Vos tik nusigavę prie perkėlos per upę slėnio pakraštyje, makedonai išvydo tūkstančius ilyrų karių, atskubančių nuo kalvų brastos link. Aleksandras išrikiavo savo lankininkus upės viduryje, kad jie kaip įmanydami pridengtų besitraukiančius savo draugus, tada įsakė artileristams skubiai įsitaisyti kitoje upės pusėje ir šaudyti katapultomis į artėjančius raitelius iš kuo didesnio atstumo. Sviediniai pataikė į priešakines priešų gretas iš tokio didelio atstumo,

kad Glaukijas ir jo raitininkai toliau joti nedrįso. Jie buvo girdėję, kad katapultos naudojamos per apsiaustį, bet mažai kas iki Aleksandro naudojo jas prieš priešus mūšio lauke. Šis netradicinis sprendimas, atėjęs jaunajam karaliui į galvą iš nevilties, suteikė laiko likusiai daliai Makedonijos kariuomenės persikelti per upę į saugią vietą neprarandant nė vieno žmogaus.

Jeigu Aleksandro vietoje būtų buvęs koks nors kitas karvedys, jis būtų padėkojęs dievams už stebuklingą išsigelbėjimą ir kaip įmanydamas greičiau atsitraukęs į Makedoniją. Tačiau karalius nebuvo iš tų, kurie traukiasi iš kovos be pergalės. Po trijų dienų, kai Kleitas ir Glaukijas buvo įsitikinę, kad makedonai jau toli, Aleksandras, dengiamas tamsos, tyliai persikėlė atgal per upę. Vienas žvalgas pranešė jam, kad priešai įsirengė stovyklą kaip tik taip, kaip jis ir manė – nepastatę ginamosios sienos, neiškasę griovių ir nepaskyrę sargybinių, nes manė, kad makedonai nebegrįš. Aleksandras su savo kariais įsėlino į ilyrų stovyklą, pirmuosius priešus nužudė dar miegančius, o paskui puolė panikos apimtus barbarus taip staigiai, kad tie metė šalin ginklus ir puolė bėgti iš miesto, bet tik nedaugeliui pavyko pasprukti į kalnus. Kleitas padegė miestą ir pabėgo su Glaukiju ir jo taulantais; daugiau apie juos niekas nieko negirdėjo.

Kaip tik tada, kai Aleksandras ėmė puoselėti viltį pagaliau pradėti savo žygį į Aziją, iš pietų atėjo žinios, kad graikų valstybės vėl sukilo prieš jį. Kai jis daugeliui savaičių išvyko kariauti už civilizacijos ribų, nepatenkinti graikų miestai nutarė, kad pasitaikė puiki proga sukilti. Jie manė, kad nepatyręs jaunuolis, ką tik sukakęs dvidešimt vienus metus, neįstengs įveikti šiaurės barbarų genčių. Graikai nežinojo, ar Aleksandras žuvo, ar yra gyvas, bet karaliaus nebuvo taip ilgai, kad jie įsidrąsino išreikšti savo nepasitenkinimą. Ir, kaip visada, netruko atvykti persai, jie atsivežė

maišus aukso, kad papirktų graikus ir sutrukdytų makedonų planams surengti karo žygį į Aziją.

Atėnų oratorius Demostenas vėl vienas iš pirmųjų suskato kelti bėdų Aleksandrui. Tą vasarą jis pakilo į kalbėtojo pakylą Atėnų tautos susirinkime ir paskelbė, kad tribalai prie Dunojaus nukovę Aleksandrą ir sutriuškinę visą Makedonijos kariuomenę. Jis net atsivedė kruvinais raiščiais sutvarstytą tariamą to mūšio dalyvį, kuris pareiškė pats matęs Aleksandro žūtį. Atėniečiai atsistojo, džiaugsmingai sveikindami graikų nepriklausomybės atgimimą. Po visą šalį greitai pasklido žinia, kad jaunasis tironas nebegyvas, nes, kaip taikliai pažymi Arianas, „kaip dažnai pasitaiko, kai nėra tikrų žinių, žmonės mano, kad tiesa yra tai, ko jie labiausiai trokšta".

Iš visų Graikijos miestų karščiausiai sukilti troško Tėbai. Vos prieš trejus metus tėbiečiai su siaubu stebėjo, kaip Filipas ir Aleksandras Chaironėjoje sutriuškino jų kariuomenę. Paskui jie dukart iškentė pasidavimo pažeminimą ir turėjo įsileisti Makedonijos įgulą į Kadmėjos tvirtovę, iš kurios vėrėsi jų miestas. Tėbai, legendinis Oidipo miestas, Spartos nugalėtojas, buvo sumenkintas ir paverstas provincialiu Makedonijos imperijos avanpostu. Tėbiečiai negalėjo to pakęsti. Nors Chaironėjoje neteko daugelio savo geriausių karių, jie vis dar buvo išdidi tauta, tęsianti senąją karybos tradiciją. Pasak protėvių mitų, jie buvo kilę iš drakono dantų, pasėtų žemėje. Dabar jie pasiryžo įrodyti, kad vis dar gali kąsti.

Kibirkštis, nuo kurios įsiplieskė sukilimo liepsnos, įsižiebė, kai maža grupė tėbiečių tremtinių, kuriuos prieš keletą metų buvo ištrėmęs Filipas, slapčia grįžo į miestą, norėdami sukurstyti maištą. Makedonų įgula Tėbuose buvo taip įtikėjusi savo nenugalimumu, kad kareiviai net paprato išeiti už įtvirtintų Kadmėjos sienų ir vaikštinėti Tėbų gatvėmis, kuriose ieškodavo, be abejo, vyno ir moterų. Vieną naktį dviem tokiems kareiviams, Amintui ir Timolajui, tremtiniai surengė pasalą ir įžūliai juos nužudė. Tada žudikai atėjo į Tėbų tautos susirinkimą, pasigyrė savo

žygdarbiu ir paragino miesto piliečius prisidėti prie jų, primindami labiausiai puoselėtą graikų idealą: *eleutheria* – laisvę.

Tėbiečiai karštai priėmė kvietimą ir nuskubėjo į Kadmėją. Šis atramos punktas buvo įrengtas pietinėje miesto pusėje ant ovalo formos kalvos, besiremiančios į miesto sieną. Piliečiai neįstengė paimti tvirtovės, bet jiems užteko jėgų užspeisti besiginančius makedonus tarp jos sienų. Tėbiečiai greitai iškasė griovius ir pastatė sieną, kad užkariautojai negalėtų gauti maisto ir pastiprinimo, o jų tautos taryba nusiuntė pasiuntinius į draugiškus graikų miestus, prašydama pagalbos. Raiteliai išskubėjo ir į Arkadiją, Argą bei Elidę, visi šie miestai buvo įsikūrę tolimajame Peloponese. Tėbiečių nelaimei, dėl jų karingos istorijos gretimos valstybės buvo tapusios pikčiausiais Tėbų priešais. Net Peloponeso gyventojai nenorėjo suteikti jiems pagalbos. Tik Arkadija skyrė jiems pastiprinimą, bet atsiųsti kariai įsirengė stovyklą už trisdešimties mylių, netoli Korinto, ir laukė, kaip pasisuks įvykiai. Ne geriau Tėbų pasiuntiniams sekėsi ir Atėnuose, kur Demostenas – kaip jam buvo būdinga – surengė entuziastingą balsavimą, kad palaikytų drąsius Tėbų sukilėlius, o paskui nedarė nieko.

Tuo metu Kadmėjoje užspeista makedonų įgula stebėjo, kaip tėbiečiai stato dvigubas apsiausties sienas, norėdami visiškai juos įkalinti. Miestiečiai įrengė įtvirtinimus net už pietinės miesto sienos, kad makedonai nepabėgtų. Makedonų vadas įsakė savo kareiviams visais įmanomais būdais ruoštis kovai, bet be pastiprinimo jie nedaug ką galėjo padaryti, nebent laukti.

Tačiau Aleksandras nesėdėjo rankų susidėjęs. Tik išgirdęs apie sukilimą Tėbuose, jis metė visus reikalus Ilyrijoje ir nuskubėjo į pietus. Tėbai ir patys savaime buvo galinga jėga, o jeigu jiems būtų buvę leista susijungti su Peloponeso pėstininkais ir Persijos remiamu Atėnų kariniu jūrų laivynu, jie galėjo sudaryti grėsmingą sąjungą. Nedelsdamas nė dienos, Aleksandras su savo kariais išvyko iš Pelijaus ir žygiavo dieną naktį, beveik be poilsio. Sunkiai pereinamais Vidurio Graikijos kalnų takais jie nusigavo į

Vakarų Tesalijos lygumas, iš ten nuskubėjo toliau į pietus, įveikė Termopilų perėją ir kirtę Bojotiją pasiekė Tėbų apylinkes. Per vieną dieną nužygiuoti dvidešimt mylių viena sunkiausiai pereinamų Europos vietovių buvo ypatingas pasiekimas. Ir kadangi senovės laikais greita kariuomenė galėjo pralenkti žinias apie savo atvykimą, makedonai atkako prie Tėbų vartų sukilėliams nespėjus net sužinoti, kad jie jau atžygiuoja.

Vėlesnių įvykių paveikslas priklauso nuo to, kuriuo graikų istoriku tikėsime. Mūsų du pagrindiniai žinių apie Tėbų puolimą šaltiniai – Arianas ir Diodoras – pateikia dvi vienodai įtikinamas Aleksandro veiksmų mieste versijas. Jie sutaria dėl pagrindinių faktų, bet nurodo visiškai kitokius motyvus, kuriais vadovavosi karalius, ir pateikia visiškai skirtingus vertinimus, kiek jis pritarė veiksmams, kurie tapo takoskyra Graikijos istorijoje.

Abu autoriai rašo, kad Aleksandras įrengė stovyklą šalia šiaurinių miesto sienų, norėdamas duoti tėbiečiams laiko pagalvoti, ar nevertėtų nutraukti sukilimą. Karalius nenorėjo karo ir bandė jo išvengti – ne todėl, kad mylėjo Tėbus, o dėl to, kad kiekviena diena, kurią jis praleido Graikijoje, mažino jo galimybes pasiekti pergalę Azijoje. Jeigu būtų buvę įmanoma, Aleksandras būtų mieliau priėmęs tėbiečių pasidavimą ir jiems atleidęs. Jeigu jie būtų pasidavę, jis turbūt būtų nubaudęs mirtimi arba ištrėmęs tik keletą vadų ir pasitenkinęs kitų tėbiečių pasižadėjimu daugiau taip niekšiškai nesielgti. Tačiau tėbiečiai nepasidavė ir nepasižadėjo elgtis geriau. Miesto taryba sutartinai priėmė sprendimą kovoti.

Tūkstančiai Aleksandro makedonų ir sąjungininkų kareivių, įskaitant, kaip pabrėžia Arianas, Platajų, Orchomeno ir Tespijos, trijų gretimų miestų, kurie seniau buvo smarkiai nukentėję nuo Tėbų kariuomenės, karių būrius, apsupo Tėbus. Šie kareiviai užaugo girdėdami istorijas apie savuosius sudegintus miestus, atimtas žemes ir žiaurių Tėbų karių išniekintas motinas. Aleksandras buvo linkęs taikytis su tėbiečiais, bet daugelis tų, kurie prisidėjo prie jo žygio į Tėbus, troško keršto.

Ne vieną valandą Aleksandras laukė Tėbų pasidavimo ženklo, tačiau tėbiečiai, užuot pasidavę, pasiuntė pro vartus savo raitininkų ir didokas lengvai ginkluotų karių pajėgas, norėdami užklupti makedonus netikėtai. Išpuolis pavyko, nes Aleksandras nesitikėjo, kad mažiau karių turintys tėbiečiai puls pirmieji. Jiems pavyko nukauti keletą jo priešakinių gretų karių ir pabėgti atgal už miesto sienų. Susierzinęs Aleksandras kitą dieną perkėlė savo stovyklą į pietus nuo miesto, prie kelio į Atėnus. Ši vieta taip pat buvo arčiau jo karių, užspeistų Kadmėjoje. Karalius pasiuntė į miestą dar vieną šauklį paskelbti, kad jis vis dar sutinka atleisti tėbiečiams, nors jie nukovė keletą jo karių. Jis paskelbė, be abejo, tikėdamasis suskaldyti tėbiečių gretas, kad bet kuris miesto pilietis panorėjęs gali jam pasiduoti ir grįžti prie taikaus gyvenimo, kuris esąs jo dovana visiems graikams. Atsakydami į jo raginimą, tėbiečiai ėmė šaukti iš savo bokštų, kad kiekvienas Aleksandro kareivis, kuris nori prisidėti prie jų ir didžiojo karaliaus bei išsivaduoti iš Aleksandro tironijos, yra laukiamas mieste.

Arianas praleidžia šį epizodą ir dėl to, kas įvyko paskui, kaltina vieną iš Aleksandro karininkų, bet Diodoras pateikia kitokį aprašymą, daugeliu atžvilgių įtikimesnį. Jis teigia, kad kažkas Aleksandro viduje pratrūko, kai jis išgirdo tėbiečius vadinant jį tironu, juo labiau kad jie vadino didįjį Persijos karalių Graikijos išvaduotoju. Iš Platono *Valstybės* Aleksandras žinojo, kad tironija yra niekšingiausia valdymo forma, filosofo akimis, žemesnė net už demokratiją. Karalius neapsakomai įtūžo ir pareiškė nubausiąs Tėbus, kad jų likimas taptų pamoka kitiems miestams. „Jis nusprendė visiškai sugriauti miestą. Šiuo sąmoningu įbauginimo aktu jis tikėjosi pasiekti, kad daugiau niekas nedrįstų prieš jį sukilti", – pasakoja Diodoras. Tvirtai užsibrėžęs tokį tikslą, Aleksandras paliepė savo inžinieriams ruošti apsiausties mašinas ir ėmė rengti planus, kaip nušluoti Tėbus nuo Graikijos žemės paviršiaus.

Tačiau, pasak Ariano, Tėbų puolimas prasidėjo dėl sargybos kuopos vado, vardu Perdikas, klaidos. Šis karininkas buvo vienas ištikimiau-

sių Aleksandro šalininkų, kilmingos makedonų šeimos iš kalnuotosios Orestidės atžala. Jis drąsiai kovojo Aleksandro gretose Ilyrijoje ir ateityje taps vienu iš vyriausiųjų makedonų vadų, bet dabar jis buvo tiesiog labai uolus jaunas karys ir troško padaryti įspūdį savo karaliui. Perdikas su savo kuopa buvo įsirengęs stovyklą šalia priešo įtvirtinimų pietrytinėje miesto pusėje. Nutaikęs progą greitai įsiveržti pro vartus, jis su savo kariais taip ir padarė, nepasitaręs su Aleksandru. Niekam nespėjus susivokti, kas vyksta, Perdikas su savo kariais atsidūrė mieste, o įkandin jų įsiveržė kitas makedonų būrys. Tada Aleksandrui neliko kito pasirinkimo, tik įsakyti likusiai daliai kariuomenės prisidėti prie prasidėjusio puolimo.

Kad ir kuri įvykių versija teisinga, kova dėl Tėbų buvo nuožmi. Karalius įsakė agrianams ir Kretos lankininkams veržtis pro įtvirtinimus, o pėstininkus paliko atsargoje. Smarkusis Perdikas tuo metu įsibrovė į miesto gilumą ir buvo sunkiai sužeistas. Jo kariai nutempė jį į saugią vietą ir gydytojas vargais negalais išgelbėjo jam gyvybę, bet jo kariai tęsė puolimą netoli Heraklio šventyklos, stovinčios prie pat Kadmėjos. Ten jie apsupo didelį tėbiečių būrį ir manė užspeitę miestiečius į spąstus, bet Tėbų kariai šaukdami puolė įsibrovėlius. Aleksandro kariai buvo užklupti netikėtai, nepažįstamose gatvėse juos apėmė panika, todėl beveik septyniasdešimt jo lankininkų buvo nukauti per kelias minutes.

Aleksandras pamatė, kad išsigandę pagalbinių dalinių kariai bėga iš miesto, ir suprato turįs greitai ko nors imtis. Jis išrikiavo savo patyrusius makedonus, ginkluotus mirtį nešančiomis sarisomis, ir puolė tėbiečius, persekiojančius jo karius. Kai tėbiečiai susidūrė su tomis bauginančiomis ietimis, atėjo jų eilė panikuoti. Jie subėgo pro miesto vartus taip netvarkingai, kad paskutiniai užmiršo užsklęsti vartus. Aleksandras įsiveržė į Tėbus ir jo kariai pasklido po visą miestą.

Kaip paprastai būdavo svetimai kariuomenei užėmus miestą, gynėjai pašėlusiai narsiai priešinosi, o užpuolikai surengė pasibaisėtinas skerdy-

nes. Siaurose Tėbų gatvėse aidėjo riksmai ir metalo žvangesys. Keletas Aleksandro karių prasiveržė į Kadmėją ir išvadavo viduje užspeistus makedonus kareivius, bet dauguma skynėsi kelią per miesto gatves, kur turėjo kovoti dėl kiekvieno namo. Tėbiečiai ragino vienas kitą kautis iš visų jėgų, žinodami, koks likimas laukia jų šeimų, jeigu jie neatsilaikys. Aleksandras žavėjosi už savo tėvynę kovojančių miestiečių narsa, bet vis tiek buvo pasiryžęs priversti juos brangiai sumokėti už išdavystę. Arianas pasakoja, kad moteris ir vaikus be pasigailėjimo skerdė ne kas kitas, o tautiečiai graikai iš gretimų miestų, tačiau makedonai irgi tikrai prisidėjo. Užpuolikai plėšė tėbiečių namus, žagino jų žmonas ir dukteris, žudė lovose gulinčius senius ir kapojo kardais net tuos miestiečius, kurie, apsikabinę dievų aukurus, ieškojo prieglobsčio šventyklose.

Tą dieną žuvo daugiau kaip šeši tūkstančiai tėbiečių, bent trisdešimt tūkstančių jų buvo paimta į nelaisvę. Vyko tokios skerdynės, kokių graikų pasaulis dar nebuvo regėjęs. Užpuolikų plėšimus buvo tekę patirti ir kitiems miestams, bet anksčiau dar nė vienas iš didžiųjų Graikijos miestų nebuvo nusiaubtas taip greitai ir smarkiai. Atrodė, tarytum būtų atgijusios senosios istorijos apie Trojos plėšimą.

Nenorėdamas prisiimti visos atsakomybės, Aleksandras leido Korinto sąjungai nuspręsti, ką daryti su Tėbų griuvėsiais, bet tik dėl akių. Sprendimas buvo nulemtas iš anksto – miestas turi būti sugriautas iki pamatų, miestą supančios žemės paskirstytos sąjungininkams, o gyvi likę tėbiečiai parduoti į vergiją. Didžiuliai pinigai, gauti vergų turguose, plaukė tiesiai į Makedonijos iždą. Aleksandro pasigailėjimo sulaukė tik Tėbų žyniai, miestiečiai, kurie rodė tikrą draugiškumą Makedonijai, ir – kadangi Aleksandras labai vertino graikų poeziją – Tėbų poeto Pindaro palikuonys.

Viena istorija apie Aleksandro gailestingumą tokių siaubingų įvykių akivaizdoje iš tikrųjų gali turėti pagrindą, nes moterims jis buvo maloningas. Pasak Plutarcho, keli plėšikaujantys trakai per mūšį įsilaužė į

didelį tėbiečių namą ir rado jauną našlę, vardu Timoklėja, garsėjančią visame mieste savo pamaldumu. Kol kareiviai grobstė jos turtą, jų vadas išžagino ją, paskui paklausė, ar neturinti kur nors paslėpusi lobio. Ji prisipažino paslėpusi savo turtą sode, nusivedė trakų vadą prie šulinio ir pasakė jam, kad čia, prasidėjus apsiausčiai, ji įmetusi savo brangenybes. Kai goduolis pasilenkęs ėmė žiūrėti į atidarytą šulinį, Timoklėja iš už nugaros jį pastūmė. Paskui ji ėmė mėtyti ant spąstuose atsidūrusio vyro sunkius akmenis ir užmušė jį. Kiti trakai, sužinoję, kas įvyko, surišo Timoklėją ir nuvedė pas Aleksandrą nubausti. Belaisvė karaliaus akivaizdoje elgėsi ramiai ir nuostabiai oriai. Aleksandras paklausė, kas ji tokia, ir ji drąsiai atsakė esanti tėbiečių vado, kuris kovojo su jo tėvu Chaironėjos mūšyje, žmona. Aleksandrui Timoklėja padarė tokį įspūdį, kad jis dovanojo jai laisvę ir leido kartu su vaikais palikti miestą.

Kai žinios apie Tėbų sugriovimą pasklido po visą Graikiją, prieš Aleksandrą sukilę miestai suskato aiškinti, kad iš tikrųjų jie visada buvę jo pusėje. Būrį kareivių iki Korinto nusiuntę Arkadijos gyventojai balsavimu nutarė nubausti mirtimi vadovus, kurie sukurstė juos priimti tokį sprendimą. Kiti miestai pasiuntė pas Aleksandrą pasiuntinius, maldaudami atleidimo ir tikindami būsią amžinai ištikimi Makedonijai. Visi graikai netikėtai prisiminė, kad iš tikrųjų Tėbai jiems visai nerūpi. Girdi, argi praėjusiame šimtmetyje tėbiečiai nepalaikė nekenčiamų persų per didįjį karą dėl graikų išlikimo? Jie tikrai nusipelnę visų tų baisybių, kurios juos ištiko.

Kaip ir Filipas, Aleksandras jau buvo girdėjęs visa tai anksčiau ir žinojo, kaip atlikti savo vaidmenį šioje nuobodžioje dramoje. Jis maloningai atleido graikams ir pažadėjo niekam nekeršysiąs – išskyrus Atėnus. Kai pirmas pasiuntinys iš Tėbų atvyko į Atiką, atėniečiai šventė deivės

Demetros misterijas gretimame Eleusino mieste. Ši deivė rūpinosi, kad po žiemos vėl sugrįžtų šilta saulė ir žemės vaisiai, bet atėniečiams turbūt atrodė, kad juos tuoj apgaubs amžina tamsa. Nors ir nepasiuntė karių Tėbams į pagalbą, jie rezgė prieš Aleksandrą sąmokslą ir manė, kad šį kartą jis tikrai jiems neatleis. Jie tuojau pat paliko religinę šventę ir, pasiėmę visą savo turtą, kiek tik galėjo panešti, sugužėjo atgal už Atėnų sienų, nes buvo tikri, kad šį kartą karalius tikrai užsiundys ant jų savo makedonus ir sugriaus jų miestą visiems laikams.

Senyvas Atėnų valstybės veikėjas Demadas pasiūlė pasiųsti pas Aleksandrą pasiuntinius ir pasveikinti jį saugiai sugrįžus iš barbarų žemių šiaurėje ir pasiekus didingą pergalę prieš Tėbus. Taryba nedelsdama taip ir padarė, bet Aleksandras išsiuntė juos atgal ir liepė pranešti atėniečiams, kad jis pamirš jų neištikimybę, jeigu jie atsiųs į jo stovyklą dešimt jo senų priešų, įskaitant svarbiausią ramybės drumstėją Demosteną. Konservatyviai nusiteikusių miestiečių dalies vadovui Fokionui toks reikalavimas atrodė visiškai pagrįstas. Šis gerbiamas karo veteranas, buvęs Platono mokinys, nekentė Demosteno ir džiaugėsi, kad pamatys seną priešininką, nukryžiuotą makedonų. Išėjęs priešais tautos susirinkimą jis paprašė savo tautiečių atsiminti istoriją apie Atėnų didvyrius Leoną ir Hiacintą, kurie paaukojo savo dukteris savanores, kad išsaugotų valstybę, kai jai iškilo žlugimo pavojus. Pasisukęs į Demosteną, Fokionas pareiškė, kad jeigu jis tikras Atėnų patriotas, tai turėtų pasielgti kaip tos jaunutės merginos, kurios mielai ėjo pasitikti mirties.

Tačiau Demosteno šalininkai vis dar turėjo persvarą tautos susirinkime ir nustūmė seną karvedį nuo pakylos. Tada akmeniniais laiptais ant jos užlipo Demostenas ir kreipėsi į savo tautiečius su kruopščiai parengta kalba. Ne veltui jis buvo laikomas geriausiu amžiaus oratoriumi. Baigdamas savo kreipimąsi, jis laimėjo minios palankumą. Tada Demadas, dosniai papirktas Demosteno šalininkų, pasiūlė nusiųsti antrą delegaciją pas Aleksandrą maldauti jį pakeisti savo nuomonę ir pasigailėti

Atėnų vadovybės. Kadangi karaliui vis dar reikėjo Atėnų karinio jūrų laivyno žygiui į Persiją, šį kartą Aleksandras už atleidimą iš atėniečių pareikalavo išduoti jam tik karvedį Charidemą. Keldamas tokį reikalavimą Aleksandras gudravo, nes Charidemas nebuvo tikras atėnietis ir visos grupuotės galėjo ramiai jį paaukoti. Charidemas pajuto, iš kurios pusės pučia vėjas, ir nedelsdamas išplaukė prisidėti prie persų. Išsaugojęs orumą, Aleksandras sutiko palikti atėniečius ramybėje.

Iš Tėbų Aleksandras su savo kariais grįžo į Makedoniją. Ruduo jau ėjo į pabaigą, o kad jo kariuomenė pavasarį galėtų vykti į Aziją, reikėjo nuveikti dar daug darbų. Karalius nenoriai atšaukė Parmenioną iš Mažosios Azijos ir, atsimokėdamas senajam kariuomenės vadui už paramą, paskyrė jį savo pavaduotoju šiame žygyje. Antipatrą, kitą aukščiausią Filipo pareigūną, jis paskyrė regentu Makedonijoje, pavedė jam valdyti karaliaus vardu ir drausminti graikus, kol jis pats kariaus anapus Egėjo jūros. Abu šie vyrai patarė Aleksandrui vesti ir prieš išvykstant į galimai labai ilgą ir pavojingą karo žygį pradėti įpėdinį. Patarimas buvo protingas ir atitiko makedonų tradiciją, bet karaliaus visiškai nedomino šeiminis gyvenimas. Jis dar buvo tik dvidešimt vienų, kupinas jaunatviško pasitikėjimo savimi ir manė dar turėsiąs marias laiko pasirūpinti šeimos reikalais. Be to, jis neturėjo kantrybės laukti, kol žmona pastos ir pagimdys sūnų. Santuoka būtų sutrukdžiusi žygį į Aziją dar bent metus, o Aleksandrui tiek laukti buvo neįsivaizduojama.

Kad palinksmintų savo karius ir parengtų juos būsimam karui, karalius snieguoto Olimpo papėdėje įsikūrusiame Dione rengė sporto varžybas ir žaidynes. Prieš dešimtmetį Aleksandras šioje šventoje vietoje buvo sutramdęs Bucefalą. Dabar, vis dar turėdamas šalia savęs šį galingą eržilą, jis stebėjo įvairius savo karių žaidimus ir dovanojo nuostabius prizus

nugalėtojams. Devynias dienas jis dosniai aukojo Dzeusui, dievų tėvui, ir devynioms mūzoms, kurios turėjo įkvėpti dainius apdainuoti būsimus didžius žygius. Aleksandro svečiams buvo pastatyta didžiulė palapinė, kurioje tilpo šimtas puotų gultų. Visi kariai ištisas dienas valgė kiek širdis geidė, o vakarais, kaip ir dera tikriems makedonų kariams mūšio išvakarėse, gerdavo vyną. Jiems reikėjo sukaupti daug, kiek galima daugiau drąsos, nes jų laukė bauginanti Persijos imperijos galybė.

III

AZIJA

Taip sako Viešpats savo pateptajam Kyrui, kurį Jis pasirinko, kad atiduotų jam tautas ir nuginkluotų karalius, atidarytų duris ir vartų niekas jam neuždarytų.

Pranašas Izaijas

Gyveno kartą karalius, vardu Astiagas, kuris valdė kalnuose į rytus nuo Mesopotamijos gyvenančius medus. Vieną naktį jis susapnavo, kad jo duktė Mandanė pagimdys sūnų, kuris valdys visą Aziją. Bijodamas prarasti savo sostą, jis ištekino ją už vyro iš Persijos – nereikšmingos pietų provincijos. Tačiau kai praėjus metams santuokinio gyvenimo Mandanė pastojo, Astiagas susapnavo kitą sapną – kad iš jos gimdos auga vynmedžio šakos, uždengia visas jo imperijos žemes ir plinta tolyn. Jis paprašė išmintingo mago išaiškinti sapną, ir šis pasakė jam, kad tas kūdikis vieną dieną užims jo vietą ir taps galingu karaliumi. Tada Astiagas nusprendė nužudyti vaiką, kai tik jis gims. Kai kūdikis, pavadintas Kyru, buvo atneštas karaliui, šis padavė vaiką tarnui ir įsakė jį išnešti ir nužudyti. Tarnas savo ruožtu atidavė kūdikį geraširdžiam piemeniui, ir šis slapta augino jį kaip savo sūnų. Nors gyveno kuklioje aplinkoje, Kyras nuo pat ankstyvos vaikystės pasižymėjo karališkomis savybėmis

ir atėjus laikui buvo atvestas pas įtarų karalių. Sužinojęs tiesą, Astiagas vėl kreipėsi patarimo į magą, ir šis dabar pasakė, kad jam nėra reikalo bijoti Kyro. Vis dėlto Kyras, kai suaugo, stojo vadovauti savo tėvo tautos sukilimui prieš senelį, Medijos valdovą, ir tapo pirmu didžiuoju Persijos karaliumi.

Šią herojišką legendą papasakojo Herodotas, bet tikroji Kyro ir Persijos imperijos sukūrimo istorija dar nuostabesnė. 549 m. Kyras užkariavo Mediją ir išplėtė Persiją nuo kalnų greta Persepolio iki dabartinio Pietų Irano ribų, paskui, po trejų metų, užėmė Lidijos karalystę Mažojoje Azijoje, kai jos turtingas karalius Kroisas, neįvertinęs Persijos valdovo, pirmas pradėjo karą. 539 m. atėjo Babilonijos, o paskui ir didžiosios Vidurio Azijos dalies eilė.

Po Kyro mirties 530 m. į sostą įžengė Kambisas, vyriausiasis Kyro sūnus, ir netrukus prie imperijos prijungė Egiptą. Kai 522 m. Kambisas netikėtai mirė, po kruvinos kovos sostą užgrobė Darėjas I. Jis prijungė prie Persijos Indo slėnį, bet Europoje jam sekėsi prasčiau. Persikėlęs per Dunojų ir įsiveržęs į Skitiją, jis pasiekė tik nominalią pergalę, o jo kariuomenės sutriuškinimas prie Maratono netoli Atėnų 490 m. buvo aiškus pralaimėjimas. Nors graikai Maratono mūšį laikė didžiausiu, kokį tik kada nors regėjo pasaulis, persams tai buvo tik maža nesėkmė. 480 m. Kserksas, Darėjo sūnus ir Kyro vaikaitis, vėl užpuolė Graikiją. Garsusis spartiečių pasipriešinimas Termopiluose, kaip ir Atėnų sugriovimas tais pačiais metais, išlikusiuose persų įrašuose net neminimas. Tačiau kai kitais metais persai pralaimėjo prie Platajų, jų svajonės užkariauti Graikiją išsisklaidė. Nuo Kserkso mirties 465 m. iki 336 m., kai sostą užėmė Darėjas III, o Aleksandras tapo Makedonijos karaliumi, Persijos imperijos sienos beveik nepakito, nors šalyje dažnai kildavo sukilimų, kuriuos tekdavo malšinti kiekvienam didžiajam karaliui.

Persijos imperijos politika, kurią pradėjo vykdyti Kyras, buvo tęsiama beveik du šimtmečius. Kol vietos gyventojai mokėjo mokesčius ir

nekėlė bėdų, imperijos valdžia nedrumstė jiems ramybės, nevertė keisti gyvenimo būdo ir leido garbinti savus dievus. Tačiau jeigu jie sukildavo prieš didžiojo karaliaus valdymą, atpildas būdavo greitas ir žiaurus. Ypač po sukilimo prieš Persiją nukentėjo Egiptas ir Babilonas. Persai sudegino prie sukilimo prisidėjusius miestus, sukilėlius išžudė ir paskyrė didelę duoklę. Ir nors persai nesiekė platinti savo religijos į provincijas, dauguma jų valdovų iš tiesų negerbė savo valdinių dvasinių praktikų ir jų nesuprato. Ne sykį didieji karaliai bausdami už sukilimus sugriaudavo vietines šventyklas ir išniekindavo šventus simbolius, taip sukeldami tik dar didesnį vietos gyventojų pasipiktinimą.

Patys persai buvo politeistai ir tikėjo daugeliu dievų, kaip ir beveik visos senovės pasaulio kultūros, išskyrus žydus. Kaip ir graikai, keltai bei Šiaurės Indijos tautos, kurioms persai buvo ypač artimi kultūra ir kalba, didžiojo karaliaus tautiečiai tikėjo, kad pasaulį valdo daug dievybių. Tačiau persai taip pat suvokė kosmosą kaip mūšio tarp šviesos ir tamsos jėgų lauką. Pirmasis jų panteone buvo Ahūra Mazda, vadinamas Išmintinguoju Valdovu, kuris sukūrė pasaulį ir įkūnijo visa, kas gera. Jo priešininkas buvo Angra Mainjus, galinga dvasia, linkusi daryti bloga ir vesti žmones iš kelio. Didysis Persijos religinis mokytojas Zoroastras, gyvenęs prieš šimtmečius iki Aleksandro, mokė, kad kiekvienas turi pasirinkti, kuo sekti, bet laikų pabaigoje Angra Mainjų nugalės Išmintingasis Valdovas. Buvo ir kitų dievybių, tokių kaip Anahita, deivė motina, Mitra, teisingumo saugotojas, ir Ataras, Ahūra Mazdos sūnus ir jo šventosios ugnies saugotojas. Visų šitų ir daugelio kitų dievų garbinimo apeigas atlikdavo senoji dvasininkų kasta, vadinama magais. Jie atnašavo dievams aukas ir giedojo jiems himnus, taip pat pranašavo ateitį ir pagal žvaigždes numatydavo ateitį. Kai persai eidavo užkariauti naujų žemių, juos lydėdavo magai, bet ne kaip misionieriai, o kaip religinių paslaugų teikėjai persų elitui. Persams nerūpėjo, kad egiptiečiai garbina dievybę su šakalo galva, o graikai meldžiasi Atėnei – jiems patiems už-

teko žinoti, kad galią valdyti žemę suteikia ne kas kitas, o Ahūra Mazda ir jo draugai dievai.

Ši didžiulė Persijos imperija – nusidriekusi daugiau kaip du tūkstančius mylių nuo vieno galo iki kito – buvo padalyta į provincijas, kurioms vadovavo satrapai, valdytojai, tiesiogiai pavaldūs didžiajam karaliui. Ryšiai buvo palaikomi veiksminga kelių sistema, kuria zujo karališkieji pasiuntiniai; pasak Herodoto, „nei sniegas, nei lietus, nei karštis, nei naktis netrukdo jiems kuo greičiausiai nujoti nustatytą kelio ruožą". Kaip ir makedonai, persai buvo karių kalniečių tauta, kuri perėmė civilizaciją iš savo užkariautų senovės karalysčių. Nors jie didžiavosi savo paprastu išsimokslinimu – „jodinėti, šaudyti iš lanko ir sakyti teisybę", iš tikrųjų buvo labai imlūs išorinei įtakai ir pritaikė daug iš savo valdinių perimtų kultūrinių elementų. Rašytinė persų kalba buvo vartojama daugiausia paminkliniams užrašams, kuriuos pradėta raižyti Darėjo I laikais, o kasdienius rūmų raštus rašė raštininkai elamitai, babiloniečiai ir aramėjai. Iš ankstyvesnių Mesopotamijos valstybių persai išmoko tapyti ir kalti iš akmens, projektuoti ir statyti puikius rūmus. O patys jie įnešė unikalų indėlį į istoriją suburdami daugybę tautų į pirmąją iš tikrųjų daugiatautę imperiją. Didysis karalius valdė didžiausią ir galingiausią karalystę, kokią kada nors žinojo pasaulis, besidriekiančią nuo Nilo ir Egėjo jūros krantų iki Vidurio Azijos stepių ir Indo slėnio.

334 m. pavasario pradžioje Aleksandras pagaliau pradėjo savo sumanytą karą su Persija. Valdyti Makedoniją ir Graikiją jis patikėjo karvedžiui Antipatrui ir paskyrė jį regentu. Aleksandro motina Olimpiada tą dieną, žinoma, buvo Peloje ir atsisveikino su sūnumi. Ilgus metus ji kūrė planus ir aukojosi, kad jis galėtų pasiekti tai, ką jam buvo numatęs likimas. Kai sniegui vis dar dengiant Olimpo kalną Aleksandras nujojo Makedonijos

lygumomis į pietus, turbūt nenumanė, kad daugiau niekada nepamatys savo motinos ir namų.

Aleksandrui labai trūko pinigų karių atlyginimams. Makedonijos iždas buvo beveik tuščias, o graikai, šykštūs net geriausiais laikais, nenorėjo finansiškai prisidėti prie sumanymo, kurį laikė Aleksandro beprotyste. Vienintelė nauda, kurią Atėnų ir kiti Graikijos gyventojai įžvelgė šiame žygyje, buvo ta, kad Makedonijos kariuomenė neišvengiamai turėjo žūti nuo persų rankos. Jie nelabai jaudinosi dėl savo tautiečių, nes Aleksandro kariuomenėje graikų karių buvo nedaug. Tiesą sakant, kur kas daugiau graikų kareivių tarnavo samdiniais Persijos kariuomenėje negu žygiavo su Aleksandru. Tačiau nepaisant to, ar tie kariai buvo graikai, ar makedonai, karaliui reikėjo kuo greičiau padaryti žygį pelningą, kitaip jis nebūtų įstengęs ilgai jų išmaitinti.

Senovės šaltiniai byloja, kad Makedonijos kariuomenę sudarė beveik penkiasdešimt tūkstančių vyrų, įskaitant keletą tūkstančių kareivių, su kuriais Parmenionas jau laukė Aleksandro Azijoje. Kad ir kiek buvo makedonų karių, persų pajėgos skaičiumi juos smarkiai pranoko. Aleksandro kariuomenės branduolys buvo užgrūdinti makedonų pėstininkai, kurie daug metų kovojo už Filipą ir sekė paskui jo sūnų iki Dunojaus ir atgal. Be to, sąjungininkės Balkanų gentys buvo atsiuntusios pagalbinių dalinių, iš kurių ypač reikšmingi buvo bebaimiai trakų kariai. Likusią kariuomenės dalį sudarė Makedonijos ir Tesalijos raitininkai, Trakijos raitieji žvalgai ir lankininkai, šiek tiek Graikijos profesionalių kareivių – tiek, kiek Aleksandras išgalėjo pasamdyti. Pakrante paskui kariuomenę nenoromis sekė graikų jūreivių būrys. Be to, į karo žygį vyko puikūs Filipo inžinieriai, raštininkai, kurie tvarkė karaliaus susirašinėjimą, gydytojai, žemėlapių sudarytojai ir mokslininkai, tarp jų ir oficialus karo žygio istorikas Kalistenis, Aristotelio sūnėnas ir svarbiausias propagandos karininkas.

Išvykęs iš Pelos, Aleksandras su savo kariuomene praėjo pro Amfipolį, persikėlė per Strimoną ir nužygiavo Egėjo jūros šiaurine pakrante.

Tai buvo tas pats kelias, kuriuo Aleksandras praėjusiais metais žygiavo Dunojaus link. Tačiau dabar, užuot pasukęs į šiaurę, Aleksandras traukė į rytus ir per pelkes palei Hebro žiotis nusigavo į Galipolio pusiasalį, kurį nuo Azijos skyrė siauras Helesponto sąsiauris. Elėjos mieste, įsikūrusiame priešais Troją, Aleksandras ant didvyrio Protesilajo, pirmojo graiko, kuris Trojos karo pradžioje pasiekė Aziją ir pirmasis ten žuvo, kapo atnašavo aukas dievams; tai buvo jo paskutinis atnašavimas Europoje. Šventos giraitės guobų paunksmėje Aleksandras meldė, kad dievai būtų jam maloningi. Jis turėjo rimtą pagrindą nerimauti. Egėjo jūroje plaukiojo didelis persų laivynas, ir jie žinojo apie jaunojo karaliaus planus. Jeigu būtų norėję, persai turbūt būtų lengvai sutrukdę Aleksandrui persikelti per sąsiaurį. Tačiau jie nusprendė netrukdyti karaliui ir jo makedonams išsilaipinti Azijoje ir kol kas nesiimti aktyvių veiksmų. Užuot užkirtę jam kelią per sąsiaurį savo laivynu, persai ketino įvilioti jį į šalies gilumą ir ten sutriuškinti jo kariuomenę savo pranašesnėmis pajėgomis.

Kai praėjusį šimtmetį didysis karalius Kserksas nusprendė per Helespontą veržtis į Graikiją, jis įsakė pastatyti per sąsiaurį pontoninius tiltus, bet kilusi audra juos sugriovė didžiulei kariuomenei nespėjus persikelti. Todėl prieš pradėdamas statyti naujus tiltus, Persijos karalius įsakė išplakti Helespontą trimis šimtais rykščių ir nuleisti į jo vandenis porą grandinių. Aleksandras žinojo šią istoriją ir nutarė pasirūpinti, kad persikėlimas vyktų sklandžiau. Pavedęs Parmenionui organizuoti pagrindinės makedonų kariuomenės dalies perkėlimą karo ir prekiniais laivais, pats Aleksandras nusprendė keltis iš Elėjos ir pats nuvairavo laivą į Helesponto vidurį. Ten jis paaukojo jūros dievui Poseidonui bulių ir iš auksinio dubens į vandenį nupylė vyno. Tada pasuko laivą Trojos kryptimi,

į tą vietą, kur, pasak Homero, prieš tūkstantį metų išsilaipino graikai. Priartėjęs prie pakrantės, Aleksandras paėmė savo ietį, iš visų jėgų sviedė ją į paplūdimį ir pareiškė, kad Azija priklauso jam kaip ietimi laimėta iš dievų. Laivui dar nespėjus pasiekti sausumos, jis šoko į krantą ir per bangų mūšą išbrido į Persijos žemes.

Atvykęs į Aziją pirmiausia Aleksandras paaukojo keliautojų saugumu besirūpinančiam Dzeusui, taip pat Atėnei ir savo paties protėviui Herakliui. Jis ir taip visada skrupulingai atlikdavo religines apeigas, o dabar, kai jį supo vaikystės istorijų mitologinis peizažas, skyrė joms ypatingą dėmesį. Jis atsidūrė tame pačiame paplūdimyje, kur graikai buvo įsirengę stovyklą. Visai šalia jo plytėjo mūšio laukas, kur Hektoras su trojėnais stojo prieš užpuolikus, kurie kariavo dešimties metų karą gindami gražiosios Helenės garbę ir tūkstančiu laivų atplaukė parsivežti jos namo. Virš lygumos dunksojo pati Trojos tvirtovė – žinoma, ne senųjų laikų miestas, bet, Aleksandro akimis, vis tiek stulbinamai didelis. Prie jos sienų kovojo ir žuvo jo didvyris Achilas, iškiliausias graikų karys, mieliau pasirinkęs trumpą gyvenimą ir amžiną šlovę negu taikią senatvę šeimos ir draugų būry.

Troja, kurią aplankė Aleksandras, buvo tik paskutinis iš daugelio miestų, kurie beveik tris tūkstančius metų keitė vienas kitą šioje vietoje. Per šimtmečius gyvenvietė buvo keletą kartų nusiaubta ir sudeginta, tačiau kaskart prikeliama iš griuvėsių dar aukštesnė. Troja, į kurią įžengė Aleksandras, buvo tik maža gyvenvietė su Atėnės šventykla, kurioje tarnavo keletas vietos dvasininkų, nekantriai laukiančių atsitiktinių lankytojų. Prieš daugelį metų joje buvo apsilankęs spartiečių laivyno vadas Mindaras, taip pat didysis karalius Kserksas, vykdamas į Graikiją, bet Makedonijos valdovo ir jo palydos atvykimas trojėnams buvo įsimintiniausias įvykis per ilgus dešimtmečius.

Iš pradžių Aleksandras atnašavo auką Atėnės šventykloje ir paliko prie jos aukuro savo šarvus. Vietoj savo krūtinės šarvo ir skydo jis paėmė

iš šventyklos ginklus, kurie, kaip buvo sakoma, buvo ten palikti Trojos karo laikais. Jo mėgstami kareiviai išdidžiai neš šiuos ginklus priešais jį mūšiuose visoje Azijoje, o skydu vieną dieną išgelbės jam gyvybę Indijoje. Paskui Aleksandras aplankė kapus karių, kurie žuvo puldami arba gindami miestą. Itin jaudinanti buvo akimirka, kai jis atnašavo vyno ant savo vaikystės didvyrio ir protėvio Achilo kapo. Paaukojęs Aleksandras su savo palydovais, įskaitant Hefaistioną, nusiplėšė drabužius ir kaip atletas išsitepė nuogą kūną aliejumi. Pagerbdamas Achilą, Aleksandras su savo draugais apibėgo aplink kapą ir vainikavo jį girliandomis. Galiausiai jis paaukojo Trojos karaliaus Priamo dvasiai. Pažeidžiant visus šventus papročius, Priamas buvo nužudytas prie Dzeuso aukuro, kur ieškojo prieglobsčio. Taip niekšiškai pasielgė Achilo sūnus Neoptolemas, todėl jaunasis karalius maldavo Trojos valdovo šmėklos neišlieti savo pykčio ant savo palikuonio iš Makedonijos.

Vesdami Aleksandrą per griūvančio miesto likučius, dvasininkai paklausė, ar prieš išvykdamas jis nenorėtų pamatyti Pario lyros. Tačiau jaunasis karalius niekino Trojos valdovo sūnų Parį, nes laikė jį bailiu, kurį labiau viliojo gražios moterys negu mūšio šlovė: „Man kuo mažiausiai rūpi ta arfa, – atsakė jis, – aš ieškau Achilo lyros, su kuria jis apdainavo šaunius didvyrių žygius." Labiausiai Aleksandras apgailestavo dėl to, kad, kaip pats skundėsi, neturi savojo Homero, kuris apdainuotų jo šlovę.

Iš Trojos Aleksandras palei Helespontą patraukė šiaurės link, į mažą Arisbės miestą už dvidešimties mylių, ten jo laukė per sąsiaurį persikėlusios pagrindinės pajėgos. Kitą dieną jie nužygiavo į gretimą Perkotės kaimą, įsikūrusį vos už kelių mylių nuo didelio ir klestinčio Lampsako miesto, saugančio šiaurinę įplauką į Helespontą. Praėjusį šimtmetį Lampsakas buvo turtingas Atėnų sąjungininkas per Peloponeso karą ir

garsėjo auksinių monetų kalyba. Aleksandrui labai trūko pinigų, todėl jam verkiant reikėjo miesto turtų ir prestižo, kurį būtų suteikęs Lampsako išlaisvinimas iš persų valdžios. Makedonijos valdovo nelaimei, Lampsako gyventojai visai nenorėjo būti išvaduoti. Kaip ir daugelio Persijos valdomų graikų miestų piliečiai, jie gyveno palyginti laisvai ir klestėjo, o didysis karalius į jų reikalus beveik nesikišo. Gerieji Lampsako žmonės tikrai buvo girdėję apie Aleksandro santykius su Graikijos miestais ir ypač apie Tėbų sugriovimą. Tai kodėl jie turėjo pasitikėti juo ir juo labiau siekti išmainyti lengvą persų jungą į tikriausiai sunkią Makedonijos valdymo naštą? Aleksandras tūžo, bet neturėjo laiko miesto apgulčiai surengti. Net labiau negu pinigų Aleksandrui reikėjo pergalės. Jis skubėjo įveikti persus mūšyje, norėdamas įrodyti esąs gabus karvedys ir žinodamas, kad kai tik jam tai pavyks, graikiški Mažosios Azijos miestai, bijodami susidorojimo ir ieškodami sau naudos, vienas po kito atvers jam savo vartus, taigi ir iždą. Pasakojama, kad filosofas Anaksimenas, mokslo žmogus Aleksandro palydoje, atsitiktinumo valia kilęs iš Lampsako, išmaldavo karvedžio pasigailėti jo gimtojo miesto, nors persų valdžia jam atrodė mielesnė. Tai padėjo sustiprinti Aleksandro, kaip gailestingo žmogaus, reputaciją, bet jeigu makedonų karalius būtų turėjęs laiko, tikrai būtų sudeginęs miestą iki pamatų.

Aleksandras buvo propagandinio karo meistras. Jis įsakė savo kariams neplėšikauti gretimuose ūkiuose ir kaimuose – girdi, kvaila niokoti tai, kas netrukus priklausys jiems patiems. Rodyti geranoriškumą priešiškos teritorijos gyventojams buvo pasiteisinusi politika, bet Aleksandras išmintingai pridūrė, kad jie turi ypač stengtis nepadaryti žalos rūmams, priklausantiems Graikijoje gimusiam Persijos karvedžiui Memnonui iš Rodo. Karalius žinojo, kad žinia, jog su Memnono turtu elgiamasi pagarbiai – tarytum kariuomenės vadas būtų slapta palaikęs makedonus, – netruks pasiekti persus. Tai buvo sumanus psichologinio karo smūgis, kuris netrukus duos vaisių.

Iš Lampsako apylinkių Aleksandras per dvi dienas nužygiavo į ryčiau įsikūrusį Hermotoną, o paskui perkėlė savo pajėgas prie mažesnio miesto – Priapo, pavadinto nepaprastai geidulingo dievo Dioniso sūnaus vardu. Žvalgai pranešė Aleksandrui, kad Priapo gyventojai nori atiduoti jam miestą, ir karalius buvo jiems dėkingas už suteiktą pirmąją galimybę išlaisvinti graikų miestą, nors ir nereikšmingą.

Tačiau kad ir kaip Aleksandras džiaugėsi, pagaliau galėdamas pavaizduoti save kaip iš anapus Egėjo jūros atskubėjusį graikų išvaduotoją, labiausiai jam rūpėjo praktiškesnis klausimas – kur persai? O tuo metu jie buvo daug arčiau, negu jis manė. Mažosios Azijos provincijų valdytojai ir karvedžiai buvo įsikūrę vos už dvidešimties mylių kitoje Graniko upės pusėje, Zelėjos mieste. Su jais buvo daugybė karių, įskaitant tolimosios Baktrijos raitininkus ir tūkstančius graikų samdinių. Tuo metu, kai Makedonijos kariuomenė pajudėjo Graniko link, kaip tik posėdžiavo persų karo taryba ir sprendė, ką daryti su Aleksandru.

Susirinkimui pirmininkavo Arsitas, Helesponto regiono satrapas, ir Spitridatas, kuris valdė gretimą Lidiją ir graikiškus Egėjo jūros pakrantės miestus. Susirinkime taip pat dalyvavo satrapas Arsamas iš Kilikijos pietinėje Mažosios Azijos pakrantėje. Šie valdytojai ir jų karvedžiai buvo įsipareigoję ginti didžiojo karaliaus valdas negailėdami savo gyvybių ir buvo pasiryžę priešintis užpuolikams jau vien dėl garbės; be to, jeigu ši paskata buvo nepakankamai stipri, jie suprato, jog jų gerovė kyla iš valdomų žemių, ir manė, kad Aleksandrui nugalėjus visko netektų.

Susirinkime taip pat dalyvavo Memnonas iš Rodo, bene geriausias Persijos kariuomenės vadas. Prieš metus jis nugalėjo Parmeniono vadovaujamas priešakines pajėgas ir išstūmė jas už Helesponto laukti savo karaliaus. Kai pagaliau atėjo jo eilė išsakyti savo nuomonę taryboje, jis atsistojo ir paskelbė, kad geriausias būdas nugalėti makedonus yra sunaikinti regione visą derlių, ištuštinti miestus ir surengti žygį į pačią Makedoniją, kad karas būtų perkeltas ten. Neturėdamas pašaro arkliams ir

maisto kariams, Aleksandras būsiąs priverstas pasitraukti iš Azijos nieko nepešęs ir turės grįžti ginti savųjų žemių. Be to, Memnonas įspėjo, kad makedonų pėstininkai smarkiai pranoksta persus jeigu ne skaičiumi, tai įgūdžiais. Jeigu Makedonijos pėstininkai su savo ilgomis sarisomis susikaus su persais, didžiojo karaliaus kariai pralaimės. Graikas karvedys tikriausiai priminė jiems, kad kurį laiką gyveno Filipo rūmuose ir pats matė, kokia galinga Makedonijos kariuomenė.

Memnono patarimas buvo protingas, ir jeigu persai būtų jo paklausę ir padarę, kaip jis sakė, pasaulis veikiausiai niekada nebūtų išgirdęs apie Aleksandrą Didįjį – bet persų vadai jo neklausė. Kas Memnonas manosi esąs, kad pataria Persijos imperijos didikams apsigręžti ir bėgti nuo nepatyrusio karaliaus vaikigalio, kuris įsiveržė į jų žemę? Negi jie kokie valstiečiai, kalenantys iš baimės dantimis, kad leistų sudeginti savo laukus ir namus Makedonijos kariuomenei net nepasirodžius? Jie įtarė, jog didžiojo karaliaus malonę turintis Memnonas siekia užvilkinti karą, norėdamas, kad didysis karalius paskirtų jį vadu. Taip pat jiems turbūt kilo klausimas, kodėl Aleksandras liepė savo kariams nenaikinti Memnono turto. Tačiau labiausiai į Memnono patarimą pažiūrėti rimtai jiems neleido savigarba ir orumas. Juk jie buvo kariai iš Persijos kalnų, Kyro įpėdiniai, pasaulio užkariautojai, tad negalėjo trauktis be kovos.

Graniko vandenys ima pradžią kalnuose už Trojos ir teka per pakrantės lygumą į šiaurę, į jūrą. Tai maža upė, maitinama pavasario lietų, bet jos krantai statūs ir užkopti jais nelengva. Prie šios senosios kelių sankirtos Aleksandras vieną vėlyvą gegužės popietę pagaliau pamatė persus. Jo žvalgai pranešė, kad persų raitininkai išsirikiavo kitame krante, o pėstininkai stovi už jų – tai buvo neįprastas pajėgų išdėstymas, bet veiksmingas tokiomis aplinkybėmis. Buvo akivaizdu, kad jeigu Aleksandras

nutars pulti Persijos kariuomenę čia, jo kariai turės kirsti upę be jokios priedangos, paskui kabarotis į viršų kitame krante, o raiti priešo kareiviai puls juos nuo aukštesnės vietos; be to, bandydami išsiropšti iš upės vagos į atvirą vietą makedonai negalės sudaryti mirtį nešančios sarisų rikiuotės. Persai sąmoningai pasirinko tokį mūšio lauką, kuris neleistų panaudoti stipriųjų makedonų pėstininkų savybių, o jiems patiems suteiktų kuo daugiau pranašumo. Jie paspendė spąstus Aleksandrui ir skatino jį į juos įžengti.

Aleksandras, vertindamas padėtį, savo skvarbiomis akimis apžvelgė vietovę ir negalėjo neįvertinti persų plano. Atsargesnis karvedys turbūt būtų ieškojęs geresnės vietos persikelti per upę arba Egėjo jūros pakrante atsitraukęs į pietus. Tačiau Aleksandras didžiavosi savo greičiu ir bebaimiškumu – o persai, žinoma, to ir tikėjosi. Jie lažinosi, kad akiplėšiškas jaunas karalius negalės atsispirti masalui.

Kaip ir Tėbų apsiausties atveju, turime dvi vėlesnių įvykių versijas. Vienos tradicijos istorikai, besiremiantys Diodoru, teigia, kad Aleksandras įrengė stovyklą nakčiai ir pasiruošė puolimui kitą rytą. O kiti, besiremiantys Arianu, tvirtina, kad jis išrikiavo savo karius priešais upę, nors buvo likusios tik kelios šviesios valandos. Pagal pastarąją versiją, senasis karvedys Parmenionas ragino Aleksandrą atidėti persikėlimą į kitą upės krantą iki kitos dienos, kai kariuomenė bus geriau pasirengusi sunkiai kovai. Karinė nesėkmė šiame karo žygio etape, įspėjęs jis, būtų katastrofiška. Aleksandras nepaisęs karvedžio įspėjimo ir pasakęs, kad jam būtų gėda, jeigu po persikėlimo per platųjį Helespontą jį sustabdytų menkas upelis. Delsimas, pareiškęs jis, tik paskatintų persus manyti, kad jis bijo jų. Ariano teigimu, panašus dialogas tarp Parmeniono ir Aleksandro per žygį vyko dar keturis kartus, visada mūšio išvakarėse, taigi skaitydamas imi įtarti, kad patyręs vadas vaizduojamas kaip kontrastas, pabrėžiantis Aleksandro drąsą. Tačiau klausimas, ar makedonai įsirengė stovyklą nakčiai, ar pradėjo puolimą tą patį vakarą, nėra labai svarbus.

Aleksandras nusprendė kovoti su persais prie Graniko ir viską pastatyti ant vienos kortos.

Matydamas tūkstančius persų raitininkų ir bent jau tiek pat pėstininkų kitame upės krante, Aleksandras išrikiavo savo karius įprasta mūšio lauko rikiuote, raitelius išdėstė sparnuose, o pėstininkus centre. Jis paskyrė Parmenioną vadovauti Trakijos ir Tesalijos raitininkams kairėje pusėje, o pats sėdo ant vieno iš savo mūšio žirgų ir nujojo dešinėn. Šalia savęs jis išrikiavo Filoto vadovaujamus raitininkų būrius, taip pat lankininkus ir laukinius agrianų ietininkus iš Trakijos. Tarp daugelio kitų karininkų makedonų gretose buvo Nikanoras, kitas Parmeniono sūnus, Krateras, vienas iš patikimiausių Aleksandro karo vadų, ir Kleitas Juodasis, jo tėvo Filipo draugas ir jo vaikystės laikų auklės brolis. Paties Makedonijos karaliaus su niekuo negalėjai supainioti – jis vilkėjo puikiais šarvais ir, žengdamas šalia savo žirgo, ėjo palei karių gretas, ramindamas ir drąsindamas juos. Persai irgi pastebėjo Aleksandrą ir perkėlė savo geriausius raitininkų dalinius priešais jį, tikėdamiesi nukauti karalių.

Pasirengusios abi kariuomenės kelias ilgas minutes sustingusios stovėjo tyloje viena priešais kitą, tarytum giliai įkvėpdamos prieš prasidedant mūšiui. Nė viena pusė nenorėjo pajudėti pirmoji, bet galiausiai Aleksandras šoko ant savo žirgo ir gaudžiant trimitams bei aidint galingiems karių, prašančių karo dievo Aro paramos, šauksmams nuvedė dešinįjį sparną keltis per upę.

Aleksandras perskriejo per upę ir atsidūrė kitame krante taip greitai, kad persų raiteliai nespėjo jo pašauti, tačiau daugelį jo bendražygių vandenyje persmeigė iš viršaus besipilančios strėlės. Iš kairės pajudėjo Parmenionas ir į Graniką puolė pėstininkai, kaip įmanydami stengdamiesi išlaikyti savo ilgas ietis. Makedonai buvo numatę dviem sparnais apeiti persų raitininkus, bet planai griuvo kilus suirutei, nes arkliai ir žmonės iš abiejų pusių taip susigrūdo, kad vos galėjo pajudėti. Kitą upės krantą pasiekę pirmieji makedonai labai smarkiai nusileido persams skaičiumi

ir buvo išžudyti. Memnonas ir jo suaugę sūnūs buvo priešakinėse persų gretose ir išskerdė daugybę Aleksandro vyrų, kiek tik galėjo pasiekti ginklais. Per žuvusiųjų kūnus į kitą krantą nusigavę kiti kariai stojo į nuožmią kovą su persų raitininkais, badančiais juos ietimis. Aleksandras pamatė, kas vyksta, ir įtūžio pagautas nuvedė savo artimiausius vyrus į patį mūšio sūkurį. Kai trumpomis ietimis ginkluotus persus ėmė spausti ilgaiečiai Aleksandro raitininkai, makedonai pamažu įgijo atspirties tašką kitame upės krante.

Aplink Aleksandrą šėlo nuožmi kova, nes persai bandė jį nukauti ir užbaigti karą vienu smūgiu. Karaliaus ietis kautynėse sulūžo, jis paprašė savo arklininką kitos, bet šis atsakė, kad ir jo ietis lūžusi perpus. Apsuptas jo senas bendražygis Demaratas iš Korinto, karų tolimojoje Sicilijoje veteranas, tas pats žmogus, kuris prieš keletą metų akiplėšai karaliaus sūnui atvedė Bucefalą, puolė pirmyn ir atidavė jam savąją. Aleksandras, įkvėptas savo draugo drąsos, vėl puolė į kautynes; jis užpuolė persų didiką Mitridatą ir dūrė jam ietimi į veidą. Šio didžiojo karaliaus žento žūtis atitraukė Aleksandro dėmesį nuo Resako, kito persų didiko, puolimo; šis prijojo prie karaliaus ir taip smarkiai kirto jam per galvą kardu, kad jo šalmas skilo pusiau. Karalių smūgis apkvaitino, bet jam pavyko pargriauti Resaką ant žemės ir persmeigti jį savo ietimi. Kaip tik tada, kai dūrė Resakui, iš užpakalio Aleksandrą puolė satrapas Spitridatas, jis jau buvo pakėlęs savo kardą kirsti mirtiną smūgį, bet netikėtai prišokęs Kleitas Juodasis nukirto persų didikui visą ranką. Nors Aleksandrą ir erzino senų Filipo karininkų gausa jo gretose, tą dieną drąsus ir įgudęs Kleitas išgelbėjo jam gyvybę.

Kiekviename mūšyje įvyksta lūžis, kai abi pusės be žodžių suvokia, kad vieni bus nugalėtojai, o kiti džiaugsis išnešę sveiką kailį. Kaip tik dabar persai suprato, kad jie nepajėgs sulaikyti makedonų, ir ėmė trauktis. Jų centras iširo ir jie ėmė paniškai bėgti kuo toliau nuo Graniko. Daugiau kaip tūkstantis Persijos raitelių buvo nukauti, tarp jų didikai, satrapai ir didžiojo karaliaus giminaičiai.

Tačiau Aleksandras tuo nepasitenkino ir greitai apsupo graikų samdinius, kuriuos persai laikė atsargoje mūšio užnugaryje. Šie vyrai suprato pralaimėję, bet jie buvo profesionalūs kareiviai ir remdamiesi įsigalėjusia tais laikais praktika tikėjosi, kad davę išpirką bus paleisti. Tačiau Aleksandras įsakė savo kariams juos išžudyti ir paliko gyvus tik nedaugelį, kad likusią savo trumpo gyvenimo dalį vergautų Makedonijos kasyklose. Jų likimas turėjo tapti pamoka kitiems graikams, kad jie nesumanytų dėtis prie persų ir kovoti prieš jį.

Aleksandras pats lankė savo sužeistus karius, apžiūrinėjo jų žaizdas ir remdamasis Aristotelio pamokomis teikė patarimus stovyklos gydytojams. Jis įsakė surengti mūšio vietoje daugybės žuvusių makedonų iškilmingas laidotuves, o jų šeimoms Makedonijoje suteikė ypatingas privilegijas. Žuvusių didikų garbei jis įsakė pastatyti bronzines statulas Dione, Olimpo kalno papėdėje; jas sukurti turėjo Lisipas, iškiliausias to meto skulptorius. Aleksandras buvo maloningas ir žuvusiems priešams ir leido palaidoti graikų samdinius, kad jie galėtų keliauti su valtininku Charonu per mirusiųjų upę. Visas puikias taures, purpurinius drabužius ir kitus iš persų užgrobtus prabangos daiktus jis nusiuntė savo motinai. Galiausiai jis į Atėnus nusiuntė tris šimtus komplektų persų šarvų, kad jie kaip trofėjai būtų rodomi Akropolyje. Šalia jų įsakė iškalti užrašą, kad visi perskaitytų:

ALEKSANDRAS, FILIPO SŪNUS, IR VISI GRAIKAI,
IŠSKYRUS SPARTIEČIUS, ATĖMĖ ŠĮ GROBĮ
IŠ AZIJOS BARBARŲ.

Aleksandras turėjo humoro jausmą ir mokėjo kandžiai pajuokauti. Jis norėjo, kad visa Graikija žinotų, kad jo panhelenistinis karo žygis Persijoje klostosi puikiai ir kad jį palaiko visi graikai – išskyrus spartiečius.

Pakilią nuotaiką, kuri apėmė Aleksandrą po pirmosios pergalės, netrukus nustelbė kasdieniai rūpesčiai, susiję su ką tik įsigytos teritorijos valdymu. Jis paskyrė savo raitininkų vadą Kalą Helesponto regiono satrapu vietoj perso Arsito, kuris po Graniko mūšio iš gėdos nusižudė. Šis iš pirmo žvilgsnio menkas Aleksandro administracinis sprendimas iš tikrųjų turėjo didžiulę įtaką ateičiai. Paskyręs Kalą satrapu, karalius paliko persišką titulą ir išsaugojo nepakeistą persų valdymo struktūrą. Šis tęstinumas tapo dar akivaizdesnis, kai Aleksandras paskelbė, kad šiaurės vakarų Mažosios Azijos miestai mokesčius mokės tokia pat tvarka ir tokio pat dydžio kaip ir valdant didžiajam karaliui.

Vietos kilmingieji, kurie Aleksandrui artėjant pabėgo į kalvas, dabar sugrįžo į savo rūmus ir sulaukė atleidimo. Zelėjos miestas, kuriame prieš kelias dienas vyko nelemtas persų pasitarimas ir kuriame buvo įsikūrusi prieš makedonus kovojančios kariuomenės būstinė, dėl to, matyt, sulaukė kaltinimų. Tačiau Aleksandras, iš išskaičiavimo rodydamas maloningumą, atleido miestui. Karo žygis dar tik prasidėjo, ir jis norėjo, kad kiti, dar neužimti miestai žinotų, jog jis kilniaširdis žmogus; tai buvo gudrus sprendimas, žinia gyventojams, kad jie nebus pasmerkti už bendradarbiavimą su persais seniau, ir raginimas pasiduoti. Tada Aleksandras pasiuntė Parmenioną užimti Daskiliono, kuris persams buvo srities sostinė. Tai buvo klestintis graikų miestas, nuo seno įpratęs tarnauti jame gyvenantiems persams. Dabar, kai valdžia atiteko makedonams, valdymo mechanizmai – ir, matyt, būrys raštininkų, mokesčių rinkėjų ir kitų valstybės tarnautojų – liko savo vietose, nors valdovu tapo Aleksandras. Naujasis karalius nebuvo toks kvailas, kad žlugdytų sklandžiai veikiančią administraciją. Jam reikėjo pinigų savo karo žygiui finansuoti – nesvarbu, ar gaunamų iš mokesčių, ar iš duoklių, – o seni tarnautojai satrapo rūmuose buvo labai įgudę lupti kailį vietos avims.

Gyvenimas per šią kampaniją, nepaisant karo sunkumų, tikriausiai buvo malonus jaunajam karaliui. Atsikėlęs rytą, kiekvieną dieną jis pradėdavo atnašaudamas aukas dievams. Tai buvo jo, kaip Makedonijos karaliaus, religinė pareiga, tačiau atrodo, kad Aleksandras garbino dievus visai nuoširdžiai, ypač Atėnę ir savo tolimus protėvius Dzeusą bei Heraklį. Atlikęs savo pareigas prie aukuro, jis sėsdavo pusryčiauti. Jeigu nereikėdavo žygiuoti, dieną jis tvarkydavo karinius reikalus, atsakydavo į laiškus, spręsdavo bylas arba, jeigu būdavo laiko, traukdavo su draugais medžioti. Jis mėgo literatūrą ir, pasitaikius laisvo laiko, skaitydavo graikų istorikų Herodoto ir Ksenofonto, dramaturgų Sofoklio ir Euripido arba poetų, ypač savo mėgstamo Homero, kūrinius.

Žygiuodamas jis dažnai sustodavo ir lavindavosi šaudyti iš lanko ar užšokti ant važiuojančio kovos vežimo ir nuo jo nušokti. Ir žygyje, ir įsikūręs mieste, baigdamas dieną jis maudydavosi vonioje arba graikų papratimu išsitepdavo aliejumi ir nusigramdydavo. Gramdydamas nuo kūno dienos purvą, jis klausinėdavo, ką virėjai ir kepėjai paruošė vakarienės. Karalius mėgo neįprastus vaisius ir šviežią žuvį, taigi keliauti jūros pakrante jam buvo tikras malonumas. Jo vakarienės visada būdavo puikios; Aleksandras su draugais atsilošdavo ant gultų ir valgydavo kaip visi civilizuoti žmonės. Jis visada rūpindavosi, kad jo bendražygiai gautų pakankamai maisto, ir pats padalydavo skanumynus – pirmiausia kitiems vakarienės dalyviams, o sau dažnai nieko nepasilikdavo.

Kaip ir visi makedonai, Aleksandras mėgo gausiai gerti vyną, tačiau bent jau šiuo gyvenimo tarpsniu girtauti nebuvo linkęs. Jis turėjo daug dorybių, bet, kaip ir dauguma valdovų, mėgo meilikavimą ir dažnai puikavosi savo žygdarbiais kaip eilinis kareivis. Jo bendražygiai kartais varžydavosi vienas su kitu girdami karalių ir santūresni tarp jų jausdavosi nejaukiai, kad atsilieka nuo kitų jį aukštindami. Tai buvo nelemta Alek-

sandro silpnybė, arba *hamartia* – šis graikiškas žodis reiškia nepataikyti į taikinį šaunant iš lanko (krikščionys vėliau vartos tą patį žodį „nuodėmės" reikšme). Pagyrų troškimas buvo atleistinas Aleksandro trūkumas, tačiau ilgainiui jis virs rimta problema.

Nuo Graniko Aleksandras senuoju keliu per kalnus nužygiavo į pietus, Sardžių miesto link. Ši klestinčios Lidijos žemės sostinė, įsikūrusi šalies gilumoje, buvo svarbus Persijos imperijos miestas ir Karališkojo kelio, kuris ėjo nuo Sūzų Mesopotamijoje ir driekėsi gerokai daugiau negu tūkstantį mylių, galutinis punktas. Miesto tvirtovė dunksojo šimtus pėdų virš Hermos, kuri tekėjo prie pat šiaurinio miesto pakraščio ir plukdė savo vandenis į Egėjo jūrą. Visi besilankiusieji šioje vietoje tvirtovę laikė nepaimama, todėl artėdamas prie miesto Aleksandras labai nerimavo.

Lidai buvo ne graikai, o pirmųjų Mažosios Azijos gyventojų palikuonys. Jie vis dar kalbėjo panašia kalba kaip hetitai, valdę šią žemę prieš tūkstantį metų, bet Sardžių gyventojai buvo įpratę prie lankytojų iš Graikijos ir jų papročių. Jų žemė buvo turtinga aukso ir arklių, galinga karalystė, kurios nuo seno troško daugelis užkariautojų. Lidai buvo tokie turtingi ir sumanūs, kad pirmieji ėmė kaldinti monetas. Šeštajame šimtmetyje paskutinis jų karalius Kroisas įgavo tokią galią, kad ėmė siekti išplėsti valdžią už savo karalystės sienų. Jis labai tikėjo graikų orakulais, todėl kai sumanė užpulti besiplečiančią Persijos karalystę, valdomą Kyro, nusiuntė pasiuntinius į Delfus prašyti Apolono patarimo. Dosniai paaukojęs orakului, jis paklausė, ar jam derėtų pulti Persiją. Dievas, persikūnijęs į žynę, jos lūpomis ištarė būdingą paslaptingą atsakymą: „Jeigu Kroisas pasiųs prieš Persiją didžią kariuomenę, galinga imperija žlugs."

Kroisą ši pranašystė įkvėpė ir jis ėmė ruoštis karui. Tačiau jis nesuprato, kad žlugs ne Kyro, o jo paties karalystė. Sumaniai panaudojęs kupranugarius ir sukėlęs siaubą Lidijos raitininkams, Kyras užėmė Sardes ir tapo Mažosios Azijos valdovu. Vos netapęs auka dievams, kuri būdavo sudeginama gyva ant milžiniško laužo, Kroisas tapo patikimu Kyro patarėju, o Sardės – svarbiausiu Persijos miestu vakaruose.

Aleksandras neturėjo nei kupranugarių, nei aiškaus sumanymo, kaip paimti Sardes be ilgos apsiausties, kuriai jis neturėjo nei laiko, nei išteklių. Kiekviena diena, praleista badu verčiant miestą pasiduoti, būtų sekinusi jo vis dar ribotus išteklius ir teikusi Darėjui daugiau laiko sutelkti galingą kariuomenę. Todėl Aleksandrui tarsi akmuo nuo širdies nusirito, kai likus keletui mylių iki Sardžių jį pasitiko persų įgulos miesto tvirtovės vadas Mitrenas ir atidavė jam miestą be kovos. Kodėl Mitrenas taip pasielgė, sunku pasakyti. Nors jis ir nebūtų įstengęs apginti aplinkinių kaimų nuo Aleksandro kariuomenės, bet iš saugios tvirtovės galėjo priešintis makedonams daugelį mėnesių. Kad ir kokia buvo tokio jo poelgio priežastis, Aleksandras šiltai pasveikino Mitreną ir paliko jam turimą rangą. Persų vadui teko lydėti karalių per visą karo žygį Mažojoje Azijoje, bet į savo palydą Aleksandras jį veikiausiai įtraukė ne norėdamas pagerbti, o dėl to, kad nepasitikėjo žmogumi, kuris taip lengvai išdavė savo valdovą.

Sardės, įskaitant iždą, pilną Lidijos aukso, Aleksandro džiaugsmui, dabar priklausė jam. Pinigų nebuvo tiek, kad užtektų amžiams, bet dabar karalius galėjo kariauti žinodamas, kad pagaliau turi iš ko mokėti savo kariams atlyginimus. Eiliniai kareiviai džiaugėsi ne mažiau, kai po ilgas savaites trukusių žygių ir kovų jie pagaliau savo kapšeliuose turėjo po keletą monetų. Iš savo stovyklos už miesto ribų Aleksandras paskelbė, kad visi lidai dabar laisvi ir kad jiems leidžiama laikytis savo senųjų papročių. Tai buvo malonus, tačiau beprasmis gestas, nes persai visada leisdavo savo imperijos gyventojams laikytis protėvių papročių. O jo

žodžiai apie laisvę buvo teisingi tik tuo požiūriu, kad lidai dabar tapo pavaldūs ne Persijos, o Makedonijos imperijai. Kol Sardžių gyventojai mokėjo mokesčius ir darė, kas jiems pasakyta, galėjo laikyti save laisvais kiek tinkami. Tada Aleksandras įžengė į miestą kaip užkariautojas ir pakilo į tvirtovės viršūnę, iš kur atsivėrė didingas vaizdas į platų Hermos slėnį. Karalius atidžiai apžiūrėjo gynybinius įtvirtinimus kalvose ir dar kartą padėkojo dievams, kad jam neteko pradėti tokios aukštos tvirtovės apsiausties. Tada danguje netikėtai pratrūko vasaros audra, ėmė trankytis griaustinis ir prapliupo lietus. Karalius jau ir anksčiau svarstė, ar nevertėtų pastatyti šventyklos savo protėviui Dzeusui tvirtovės viršuje, o dabar jis buvo įsitikinęs, kad turi tai padaryti.

Nauju tvirtovės vadu Aleksandras paskyrė makedoną Pausaniją, o skaičiuoti ir rinkti mokesčius regione pavedė graikui Nikijui. Asandrą, kuris turbūt buvo Parmeniono brolis, jis paskyrė Lidijos satrapu ir paliko pakankamai raitininkų ir lengvai ginkluotų pėstininkų tvarkai palaikyti. Didžiąją dalį graikų karių, kurie žygiavo su juo iš Makedonijos, karalius pasiuntė tarnauti Trojos regiono įguloje, o graikus iš miesto sąjungininko Argo dislokavo Sardžių tvirtovėje, vadovaujamoje Pausanijo.

Šie iš pirmo žvilgsnio antraeiliai nurodymai leidžia suvokti, kokios mintys sukosi Aleksandro galvoje šiame karo žygio etape. Įspūdingai laimėjęs savo pirmąjį mūšį ir paėmęs svarbų Persijos imperijos miestą, jis manė galėsiąs išsiversti be didžiosios dalies graikų karių kariuomenėje ir nutarė nebesidangstyti panhelenistinio išlaisvinamojo žygio idėja. Nuo šiol karo žygis buvo makedonų užkariaujamasis karas. Žinoma, graikus jis irgi dar ras kur panaudoti, bet dalytis su jais savo šlove Aleksandras daugiau nenorėjo. Jis taip pat troško iš savo kariuomenės vadovybės pamažu pašalinti kiek galima daugiau Parmeniono giminaičių bei jo rėmėjų ir pradėjo nuo Asandro. Aleksandrui vis dar reikėjo Parmeniono paramos, bet, stiprėjant jo paties valdžiai, jis pamažu ėmė mažinti senio įtaką. Pagaliau tai, kad valdyti savo augančią

imperiją jis paliko tiek skirtingų pareigūnų, rodo, jog Aleksandras puikiai suprato, kokių pavojų kelia valdžios sutelktis. Kaip ir persai prieš jį, karalius suprato, kad patikimiausias būdas pažaboti pareigūnų ambicijas yra sudaryti sąlygas jiems varžytis tarpusavyje. Asandras tapo satrapu, Nikijui buvo pavesta tvarkyti piniginius reikalus, o Pausanijui – vadovauti tvirtovei. Nė vienas iš šių vyrų neturėjo priežasties pasitikėti kitu – o jam kaip tik to ir reikėjo. Žinodamas, kad niekas nepradės vyrauti turtingoje ir galingoje Lidijos provincijoje, Aleksandras galėjo žygiuoti toliau.

Kitas miestas, kuriame sustojo Aleksandras, buvo pakrantėje įsikūręs Efesas, už keturių dienų kelio nuo Sardžių. Šį miestą, priklausiusį Lidijos karaliui Kroisui, o paskui atitekusį persams, prieš daugelį šimtmečių įkūrė graikai jonėnai. Jonėnai priklausė tai pačiai graikų šakai kaip ir atėniečiai, nors efesiečiai ne visada palaikydavo savo giminaičius kare. Persai nelabai skyrė įvairias graikų gentis ir tarmes, todėl visus graikus vadino jonėnais, persiškai *Yauna*. Efesas labiausiai garsėjo savąja Artemidės, skaisčios medžioklės deivės, šventykla, kuri, kaip pasakojama, sudegusi iki pamatų tą naktį, kai gimė Aleksandras, ir buvo vis dar atstatoma. „Didi yra Efeso Artemidė“, – giedos vėlesnės kartos, ir Aleksandro laikų miestiečiai būtų nedvejodami jiems pritarę.

Prieš dvejus metus demokratijos šalininkai Efese atvėrė vartus Parmenionui ir net pastatė šventykloje Filipo statulą. Tačiau Memnonas atkovojo miestą ir atkūrė persus palaikančios aristokratijos valdžią. Dabar demokratai sugrįžo iš tremties ir siekė atkeršyti. Jie ėmė persekioti aristokratus ir žudė visus nepritariančius jų politiniams įsitikinimams, įskaitant tuos, kurie nugriovė Filipo statulą. Vieną oligarchą, vardu Sirfaksas, kartu su jo sūnėnais jie ištempė iš šventyklos ir viešai nužudė –

užmėtė akmenimis. Aleksandras nejautė didelių simpatijų aristokratijai ir leido kraujo praliejimui tęstis kelias dienas, bet galų gale net jam ėmė atrodyti, kad smurto jau per daug. Jis suprato, kad netrukus tai virs visuotiniu sąmyšiu ir asmeninių sąskaitų suvedinėjimu, kuris neturi nieko bendra su politika. Aleksandras sustabdė žudynes ir norėdamas atitraukti efesiečius nuo vidaus konfliktų pasiūlė paaukoti pinigų iš savų lėšų, kad būtų atstatyta Artemidės šventykla ir atkurta pelninga prekyba su jos lankytojais. Keista, bet gyventojai atsisakė, nors jų atsisakymą turbūt surežisavo pats Aleksandras, kad išvengtų didžiulių išlaidų. Tačiau karalius liepė visus miesto mokesčius, anksčiau mokėtus persams, nuo šiol skirti didžiajai šventyklai atstatyti. Tada, kad palinksmintų ir įbaugintų neramius gyventojus, Aleksandras išvedė į miesto gatves savo karius, apsiginklavusius ir apsišarvavusius kaip mūšiui, ir surengė įspūdingas eitynes.

Netrukus atiduoti savo miestų Aleksandrui atvyko gretimų Magnesijos ir Tralo miestų atstovai. Karalius maloningai juos priėmė ir nusiuntė Parmenioną su didelėmis raitininkų ir pėstininkų pajėgomis įsitikinti, ar šie miestai iš tiesų apsisprendė atsiduoti jo valdžiai. Jis taip pat išsiuntė karius į kitus graikų miestus pakrantėje, kad šie išvarytų persų įgulas, nuverstų aristokratus valdovus ir paskelbtų demokratiją ir laisvę. Girdi, dabar, kai jie tapę laisvais miestais, nebereikėsią mokėti nelemtų mokesčių didžiajam karaliui tolimajame Persepolyje. Vietoj to, kaip išvaduotiems graikams, jiems būsią leista svariai paremti pinigais makedonų žygį.

Efese gyveno garsus dailininkas Apelis, ir atvykęs į miestą Aleksandras negalėjo atsispirti pagundai užsisakyti savo, sėdinčio raitomis ant Bucefalo, portretą. Karalius jau buvo matęs Apelio darbų, tarp jų ir savo tėvo Filipo portretą, todėl labai tikėjosi neprilygstamo kūrinio. Tačiau kai darbas buvo baigtas, Aleksandrui jis nepadarė įspūdžio. Tada Apelis nunešė jį parodyti Bucefalui, šis sužvengė, akivaizdžiai išreikšdamas

pasitenkinimą. Tuomet drąsusis menininkas pasakė Aleksandrui, kad jo žirgas turi geresnį skonį negu jis. Tačiau karalius, kurį meno teorijos mokė Aristotelis ir kuris įsivaizdavo esąs puikus paveikslų žinovas, pareikalavo, kad Apelis bandytų dar kartą. Šį kartą Apelis nusitaikė į Aleksandro tuštybę ir pavaizdavo jį kaip griausmavaldį Dzeusą. Jis net panaudojo slaptą lako formulę, kad suteiktų portretui ryškų toną. Karalius buvo patenkintas šiuo labai negraikiško stiliaus portretu ir atsimokėdamas už darbą davė Apeliui didelį kapšą aukso.

Kol Parmenionas buvo išvykęs, Aleksandras su likusia kariuomenės dalimi paliko Efesą ir patraukė į svarbų Mileto miestą, įsikūrusį už trisdešimties mylių į pietus. Pakeliui jis sustojo mažame graikų jonėnų mieste Priėnėje prie Meandro upės žiočių. Ši upė garsėjo savo vingiuota vaga (iš jos pavadinimo ir kilo dabartinės anglų kalbos žodis *meander* – „vingis“) ir tuo laiku užtvindydavo visą įlanką tarp Priėnės ir Mileto. Priėnėje Aleksandras norėjo aplankyti neseniai baigtą statyti Atėnės šventyklą, suprojektuotą paties Pitėjo, Halikarnaso mauzoliejaus – vieno iš septynių senovės pasaulio stebuklų – architekto. Priėnėje, priešingai negu Efese, Aleksandras paaukojo šventyklai daug pinigų ir buvo pavadintas naujosios šventyklos globėju. Dedikacija graikų kalba yra vienas iš keleto iki šių dienų išlikusių paminklų, įvardijančių Makedonijos karalių:

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΝΕΘΗΚΕ ΤΟΝ ΝΑΟΝ
ΑΘΗΝΑΙΗΙ ΠΟΛΙΑΔΙ

Karalius Aleksandras paskyrė šią šventyklą
Atėnei, miesto globėjai

Aleksandras nebuvo linkęs praleisti progos suderinti savo nuoširdų atsidavimą dievams su naudinga propaganda.

Milete Parmenionas ir jo pajėgos vėl grįžo pas Aleksandrą. Tai buvo sena gyvenvietė, menanti Trojos karo dienas, ilgus šimtmečius svarbus karinio jūrų laivyno centras. Dabar Aleksandrui labiausiai rūpėjo, ar miestas gebės suteikti prieglobstį persų laivynui. Didysis karalius rytinėje Viduržemio jūros dalyje turėjo stiprų laivyną, susidedantį iš keturių šimtų laivų, daugiausia iš Kipro ir Egipto, nepalyginamą su nepatyrusiu, perpus mažesniu Aleksandro laivynu, surinktu iš įvairių abejotinos ištikimybės Graikijos miestų. Turėdami galimybę naudoti Miletą kaip karinę jūrų bazę, persai būtų galėję sutrukdyti Aleksandro invazijai ir užpulti jį bet kurioje Egėjo jūros vietoje.

Mileto įgulos vadas nusiuntė žinią Aleksandrui, pranešdamas, jog pasiduoda, bet išgirdęs, kad šalia yra persų laivynas, išsižadėjo duoto žodžio ir užvėrė miesto vartus makedonams. Tada Aleksandras įsakė savo mažam laivynui skubėti į Miletą, kad neleistų persams užgrobti uosto ir gretimų salų. Graikų laivynas atvyko ganėtinai anksti ir spėjo įsirengti atramos tašką Ladės saloje netoli Mileto pakrantės, o pavėlavę persai buvo priversti išmesti inkarus nepalankioje vietoje už dešimties mylių į šiaurę. Aleksandras perkėlė į Ladės salą keletą tūkstančių trakų ir kitų samdinių, kad šie padėtų apginti salą nuo persų puolimo.

Šį kartą drąsiai pulti persų laivyną ragino Parmenionas. Jis įtikinėjo karalių, kad graikų laivų ataka gali pasisekti, juo labiau kad jis matęs erelį, mėgstamą Dzeuso paukštį, nutūpusį ant vieno iš laivų laivagalio. Jeigu jie nugalės, įtikinėjo karvedys, tai bus didi pergalė, ir tik menkas pralaimėjimas, jeigu jiems nepasiseks. Tačiau Aleksandras buvo neįprastai atsargus. Jis turėjo mažai karo jūroje patirties ir dar mažiau pasitikėjo graikų jūreiviais. Jis prieštaravo, teigdamas, kad būtų kvaila pulti su savo

nepatyrusiu kariniu jūrų laivynu tą daug didesnę flotilę. Norint kovoti su persais jūroje jam reikėtų į kiekvieną laivą pasiųsti makedonų jūreivius, o vyrams iš jo kalnuotosios tėvynės būtų baugu kautis jūroje. Be to, pralaimėjimas iš tikrųjų būtų didelis ir suteiktų graikų miestams drąsos sukilti prieš jį. Pagaliau erelis, kurį matė Parmenionas, buvo atsisukęs į žemę, o ne į jūrą, ir tai reiškia, jog Dzeusas aiškiai nori, kad jis kariautų sausumoje.

Kai į Miletą atvyko Aleksandro inžinerinio dalinio kariai, karalius pavedė jiems pralaužti miesto sienas. Per šį karo žygį jo inžinieriams tai buvo pirma proga įrodyti, kad jie gali daryti stebuklus. Netrukus gynybiniuose įtvirtinimuose atsirado gana platus plyšys makedonų kariams prasiveržti į miestą. Aleksandro kariai užplūdo miestą, žudė visus kelyje sutiktus jo gynėjus ir prasibrovė link uosto. Ten graikų laivynas prisiartino prie sausumos įtvirtinimų ir užblokavo juos ginančius persų karius. Keli šimtai miesto įgulos karių, kurių daugumą sudarė Memnono pasamdyti graikai, buvo nustumti į jūrą, tačiau daugelis jų užsiropštė ant savo apverstų skydų ir nusiyrė į mažą salą uoste, kur užėmė paskutinę poziciją. Jie buvo girdėję, kas nutiko jų draugams po Graniko mūšio, ir buvo pasiryžę lengvai neatiduoti savo gyvybių. Tačiau Aleksandras pats nuplaukė į salą ir pasakė samdiniams, kad žavisi jų drąsa ir ištikimybe. Jis pažadėjo jų pasigailėti, jei jie prisidės prie jo kariuomenės. Susiklosčiusiomis aplinkybėmis jie neturėjo kito pasirinkimo ir sutiko. Miesto gyventojai, kurie liko gyvi per puolimą, irgi išvengė vergovės siaubo ir gavo leidimą likti mieste, bet tikrai sumokėjo didelę kainą už tai, kad priešinosi.

Tačiau, net ir užėmus Miletą, persų karinis jūrų laivynas nesiliovė erzinęs makedonų. Kiekvieną dieną persų laivai atplaukdavo iš savo bazės ir išsirikiuodavo priešais uostą, bandydami išvilioti Aleksandrą į kovą jūroje. Nors ir tūždamas, karalius laikėsi savo plano vengti mūšio jūroje. Užuot priėmęs iššūkį, jis pasiuntė Parmeniono sūnų Filotą į pakrantę

prie persų stovėjimo vietos, kad neleistų jiems apsirūpinti gėlu vandeniu. Susierzinę jie nuplaukė apsirūpinti vandeniu ir maistu į gretimą Samo salą, o paskui vėl puolė Miletą. Penki persų laivai sugebėjo prasmukti į vidinį uostą, tikėdamiesi užklupti Aleksandrą nepasiruošusį, bet karalius skubiai surinko visus karius, kurie buvo po ranka, ir pasiuntė dešimt laivų kirsti atsakomojo smūgio. Persai buvo įsitikinę, kad makedonai bijos susikauti su jais jūroje, todėl nustebo pamatę uoste Aleksandrą prie vairalazdės, plukdantį link jų dukart didesnes pajėgas. Jie apsisuko ir kibo už irklų, skubėdami trauktis, bet Aleksandras spėjo užimti vieną iš jų laivų.

Nepaisydamas savo kuklios karinės pergalės jūroje, dabar Aleksandras priėmė lemtingą sprendimą, ir jis nulėmė viso karo eigą – jis įsakė išformuoti savo laivyną. Senovės ir šiuolaikiniai istorikai skirtingai aiškina, kodėl jis taip pasielgė, bet istoriko Ariano nurodytos priežastys atrodo įtikinamos; pasak jo, Aleksandrui trūko lėšų kariniam jūrų laivynui išlaikyti ir net jeigu būtų jų turėjęs, jo laivynas vis tiek nebūtų prilygęs persų laivynui. Dar galima pridurti, kad graikų jūreivius jis laikė nepatikimais ir manė, kad iš jų daugiau bėdos negu naudos. Tačiau išformavus karinį jūrų laivyną jam neliko nieko kita, kaip tik nugalėti persų laivyną sausumoje. Ir buvo tik vienas būdas tai padaryti – nepalikti jiems nė vieno saugaus uosto visoje Viduržemio jūroje. Faktiškai Aleksandro ir Makedonijos kariuomenės likimas dabar priklausė nuo to, ar jam pavyks užimti visą pakrantę nuo Trojos iki Egipto. Kol jis nebuvo jos užėmęs, persų karinis jūrų laivynas galėjo smogti jam Mažojoje Azijoje, Graikijoje ir net Makedonijoje. Tačiau užkariauti visą Viduržemio jūros rytų pakrantę buvo stulbinamai ambicingas planas. Dauguma Aleksandro karininkų ir kareivių turbūt manė, kad jų karo žygis apsiribos Egėjo jūros krantu, tačiau kyla įtarimas, kad jaunasis karalius iš pat pradžių planavo vesti savo kariuomenę iki pat piramidžių, jeigu ne iki Persijos širdies ir toliau.

Netrukus Aleksandrą pasiekė žinia, kad didysis karalius, nepaisydamas savo didikų prieštaravimų, vadovauti karui su makedonais galiausiai pavedė Memnonui ir paskyrė jį Persijos kariuomenės bei laivyno vadu. Gavęs naujas pareigas, Memnonas turėjo į Darėjo rūmus nusiųsti įkaitus – savo žmoną Barsinę su vaikais. Naujasis vadas perkėlė savo pajėgas į pakrantės Halikarnaso miestą, įsikūrusį piečiau Mileto. Memnono sprendimas buvo gudrus, nes šis piečiausias iš didžiųjų graikų miestų Mažojoje Azijoje turėjo vieną iš puikiausių uostų Egėjo pakrantėje ir buvo apsuptas grėsmingų sienų.

Halikarnasas buvo įsikūręs kalnuotoje Karijos žemėje, kurioje gyveno ne graikų kilmės tauta, kalba giminiška lidams. Prieš daugelį šimtmečių Karijos pakrantėje apsigyveno graikai dorėnai, spartiečių giminaičiai, ir įsteigė tokius avanpostus kaip Halikarnasas. Vėlesniais laikais graikų miestai Karijoje perėmė jonėnų kultūrą ir pagimdė tokius garsius žmones kaip istorikas Herodotas Halikarnasietis. Graikai ir karai draugiškai gyveno vieni šalia kitų, bet jų valdovai buvo vietinės dinastijos, vadinamos Hekatomnidais, atstovai. Kaip ir Makedonijoje, kilmingieji perėmė graikų kultūrą, o dauguma paprastų žmonių toliau laikėsi savo protėvių papročių, net helenizuotuose miestuose. Išdidiems karams tėvas buvo *ted*, motina *en*, o ne *patēr* ir *mētēr* kaip graikams. Ekonomikos pagrindas buvo gyvulininkystė, ir ja daugiausia buvo verčiamasi atokiuose kalvų viršūnių kaimuose, išsimėčiusiuose po visą kraštą. Nors valdovai skatino graikų kultūrą, karai liko ištikimi savo karaliams ir karalienėms, bet jų pastangas skleisti graikų papročius ignoravo.

Šeštojo šimtmečio pabaigoje Karija, kaip ir likusi Mažosios Azijos dalis, pateko į persų valdžią, tačiau karališkoji šeima toliau valdė didžiojo karaliaus vardu. Garsiausias iš šitų monarchų buvo Mausolas; laikydamasis Karijos karalių papročio, kokį turėjo ir Egipto faraonai bei Persijos

karaliai, jis vedė savo seserį. Tada perkėlė Karijos sostinę iš krašto gilumoje įsikūrusios Milasos į Halikarnasą. 360 m. buvo trumpam prisidėjęs prie Mažosios Azijos satrapų sukilimo, bet netrukus sulaukė atleidimo ir valdė toliau, stiprindamas karų įtaką regione, bet likdamas ištikimas Persijai. Jo pasiekimų viršūnė buvo garsusis jo vardu pavadintas Mauzoliejus – ir kapas, ir paminklas jo valdymui. Šis beveik šimto penkiasdešimties pėdų aukščio statinys su piramidiniu stogu buvo tikras pasaulio stebuklas. Jis buvo prašmatniai išpuoštas nuostabiomis jonėninėmis kolonomis ir liūtų, amazonių bei kentaurų skulptūromis.

Kai Mausolas mirė ir kaip mitinis didvyris buvo palaidotas savo didingame kape, karališkoji valdžia ilgainiui perėjo Piksodarui, su kuriuo impulsyvusis Aleksandras prieš keletą metų bandė sudaryti vedybinę sąjungą. Piksodaras paveržė valdžią iš sesers Ados ir netrukus ištekino savo dukterį už persų didiko Orontobato, kuris, Piksodarui netrukus mirus, tapo Karijos valdovu. Tačiau sumanioji Ada vis dar kontroliavo vos už penkiasdešimties mylių įsikūrusią kalnų tvirtovę Alindą. Karams nepatiko svetimšalio valdovo valdymas, ir jie troško vėl matyti soste Adą. Aleksandras šią padėtį galėjo panaudoti savais tikslais.

Žygiuodami iš Mileto į Halikarnasą, makedonai užėmė keletą mažesnių pakeliui įsikūrusių miestų, tarp jų tikriausiai ir Didimus su šventu Apolono orakulu. Atrodo neįtikima, kad Aleksandras nebūtų pasinaudojęs galimybe aplankyti šią kalvos viršūnę, nuo kurios atsiveria vaizdas į jūrą, nes ji buvo viena iš žymiausių pranašautojų vietų graikų pasaulyje, kol Persijos karalius Darėjas I penktojo šimtmečio pradžioje ją sugriovė. Nors vyriausieji žyniai, vadinami branchidais, bendradarbiavo su persais, Darėjas ištrėmė juos į Vidurio Aziją, siekdamas apsaugoti nuo kaimynų graikų keršto. Aleksandras turėjo žinoti apie jų likimą ir apeigas, kurios kadaise buvo atliekamos šventykloje. Kaip ir Delfuose, įšventinta Didimų pranašautoja perteikdavo dievų valią mirtingiesiems. Prieš žengdama į šventyklą išklausyti lankytojų klausimų, ji išsimaudydavo. Ji

sėdėdavo ant ašies, pakabintos virš švento šaltinio, ir prieš atsakydama įmerkdavo kojas į jo vandenį. Karalių tikriausiai liūdino, kad Apolono balsas šioje šventoje vietoje nutilo, ir, galimas daiktas, jis įsakė atkurti orakulą.

Pakrantės Jaso mieste Aleksandras susitiko su valdininkų delegacija, ir ši su džiaugsmu jį sutiko ir karštai maldavo grąžinti žvejybos teises, kurias jie prarado valdant persams. Nors kai kuriems bendražygiams turbūt atrodė, kad tokie kasdieniški klausimai neverti karaliaus dėmesio, Aleksandras suprato, jog vietos valdovų parama turi lemiamą reikšmę jo sumanymo sėkmei, tad noriai patenkino jų prašymą. Ten jis taip pat sutiko berniuką, kuris buvo prisijaukinęs delfiną. Karaliui šis vaikinas ir jo gebėjimai bendrauti su jūros būtybėmis padarė tokį įspūdį, kad vėliau jis paskyrė jį vyriausiuoju dievo Poseidono žyniu Babilone.

Prie Karijos sienos Aleksandrą pasitiko buvusi karalienė Ada. Makedonijos valdovas nelabai domėjosi savo amžiaus priešingos lyties atstovėmis, tačiau visada gerai sutardavo su vyresnėmis moterimis. Ada pareiškė besidžiaugianti Aleksandro atvykimu į Kariją ir pradėjo su juo tartis dėl krašto valdymo. Aleksandrui reikėjo žmogaus, kuriam galėtų patikėti krašto valdymą, kai jis bus paėmęs Halikarnasą ir žygiuos toliau. Tauta Adą mylėjo, gerbė ir teisėta Karijos valdove laikė ją, o ne atėjūną Orontobatą. Už sugrąžintą sostą ji galėjo laiduoti Aleksandrui paramą užnugaryje. Be to, ji pasisiūlė oficialiai įsūnyti Aleksandrą ir taip padaryti jį teisėtu vyriausiuoju valdovu karų akyse. Jis būtų tapęs ne šiaip eiliniu svetimšaliu jų šalies užkariautoju, o išvaduotoju, grąžinusiu savo motinai, jų mylimai karalienei, teisėtą vietą. Ada sužavėjo Aleksandrą, be to, jis matė praktinę šio pasiūlymo naudą ir noriai sutiko. Karai reagavo iš tikrųjų palankiai, ir iš visų krašto miestų į Aleksandro stovyklą ėmė plūsti pasiuntiniai, nešini auksinėmis karūnomis ir pažadais bendradarbiauti. O pati Ada netrukus ėmė siųsti savo naujajam sūnui skanėstus iš savo pačios virtuvės.

Kad ir kaip Ada ir Karijos gyventojai rėmė Aleksandro žygį, užkariauti Halikarnasą buvo labai sunki užduotis. Makedonams atvykus prie miesto, Aleksandras nuo supančių kalvų su nerimu nužvelgė persų įtvirtinimus. Laivyno būstinė prie įplaukos į uostą buvo nepasiekiama sausuma puolantiems priešams, visą miestą supo storos sienos, o priešingose miesto pusėse stūksojo dvi tvirtovės. Kadangi buvo išformavęs savo laivyną, Aleksandras negalėjo sutrukdyti Halikarnasui gauti maisto bei gėlo vandens atsargų ar pastiprinimo jūra. Vienintelis būdas paimti miestą buvo įveikti jo sienas.

Pirmąją apsiausties dieną dalis Memnono karių išbėgo pro šiaurės rytų vartus ir užpuolė nustebusius Aleksandro karius. Makedonai lengvai atrėmė jų puolimą ir privertė juos bėgti slėptis už sienų, bet tai buvo tik greitų persų pajėgų išpuolių, kuriais jie siekė išmušti makedonus iš pusiausvyros, pradžia. Tada Aleksandras įsakė savo kariams užpilti griovius, kuriuos gynėjai buvo iškasę aplink miestą. Dienų dienas makedonai bandė nusigauti prie tų griovių, bet kariai ant sienų juos vis nugindavo. Aleksandras bandė apsaugoti savo karius kilnojamomis pašiūrėmis, bet akmenų ir strėlių kruša iš viršaus vis tiek buvo pernelyg stipri. Susierzinęs jis surengė apgaulingą persų valdomo Mindo, įsikūrusio už dešimties mylių į vakarus, puolimą, tikėdamasis atitraukti dalį Memnono karių nuo Halikarnaso. Nors Aleksandro inžinieriai iškasė tunelį po Mindo siena, kad ji sugriūtų, čia jis susidūrė su tokiais pačiais sunkumais. Atvykus Memnono atsiųstam pastiprinimui, kariai sugebėjo susijungti su Mindo gynėjais ir privertė nugalėtus makedonus trauktis.

Grįžęs į Halikarnasą, Aleksandras sustiprino savo pastangas įveikti sienas ir, pastatęs didžiulį ratuotą bokštą, iš jo apipylė gynėjus strėlėmis ir sviediniais, o taranas daužė sienas, ant kurių jie stovėjo. Atsakydami persų kariai naktį surengė išpuolį, norėdami sudeginti bokštą, tačiau makedonų sargybiniai laiku juos pastebėjo ir pašaukė savo draugus. Persai tą naktį prarado beveik du šimtus vyrų; iš Aleksandro vyrų žuvo tik

šešiolika, bet per tą chaotišką mūšį tamsoje trys šimtai makedonų buvo sunkiai sužeisti.

Vasarą pakeitė ruduo, smarkus Karijos pakrantės karštis ėmė slūgti, o išeiti iš aklavietės vis nesisekė. Nuo atvykimo dienos Aleksandras nė kiek nepriartėjo prie Halikarnaso paėmimo. Jo kariai irgi buvo suirzę. Vieną naktį du sargybą einantys girti makedonų kariai nutarė, kad jiems jau gana. Pasidrąsinę vynu, įžeidinėdami vienas kito vyriškumą, jie apsiginklavo ir kaip patrakę puolė vienus miesto vartus, bandydami pelnyti šlovę. Juos pasitiko keletas gynėjų, bet makedonai juos nukovė. Kilus triukšmui iš abiejų pusių subėgo daugiau karių, ir galiausiai prie vartų užvirė tikrų tikriausias mūšis. Žuvo daugybė abiejų pusių karių, ir makedonai buvo bepuolą sienas, bet aušra privertė atsitraukti ir gynėjus, ir puolėjus.

Aleksandras nusprendė, kad jis turi arba greitai paimti miestą, arba atsitraukti, kol neprasidėjo žiema. Per keletą kitų dienų karalius pats ne kartą surengė miesto sienų puolimą, padarė gynėjams daug žalos, tačiau jo atakos sulaukdavo nė kiek ne mažiau ryžtingo pasipriešinimo. Per kiekvieną antpuolį Aleksandras netekdavo labai daug karininkų ir kareivių, bet persų nuostoliai buvo dar didesni. Galiausiai Memnonas nusprendė, kad jo kariai nebegali ginti viso miesto. Tą naktį jis įsakė savo valdiniams padegti miestą ir, palikęs įgulas miesto tvirtovėse, su laivynu išplaukė į gretimą Koso salą, kur Aleksandras negalėjo jo pasiekti.

Makedonijos karaliui pagaliau pavyko pasiekti pergalę sunkiausiame – iki to laiko – savo mūšyje. Dabar jis kontroliavo visą Egėjo jūros pakrantę Mažojoje Azijoje, nuo Helesponto iki Karijos. Jis paliko Halikarnaso gyventojus gyvus, bet baigė tai, ką pradėjo persai – sudegino miestą iki pamatų. Koks buvo tūkstančių vyrų, moterų ir vaikų, likusių be pastogės artinantis žiemai, likimas, šaltiniai nutyli. Miesto griuvėsiams dar teberusenant, Aleksandras pasodino Adą į Karijos sostą, paskyrė ją savo satrape ir netoliese įkurdino savo įgulą su tiek karių, kad užtektų išvaryti

paskutinius persus iš jų tvirtovių. Tačiau net pergalės šventės įkarštyje karalius nepamiršo, kad Koso saloje, už siauro sąsiaurio, jo tyko persai. Jų laivynas nepatyrė jokios žalos ir savo žinioje jie turėjo tūkstančius karių. Memnonas prarado Halikarnasą, bet pajėgiausias Aleksandro priešininkas buvo anaiptol nenugalėtas.

Daugelis Aleksandro karių buvo neseniai vedę ir, kai praėjusį pavasarį išvyko iš Makedonijos, paliko namuose savo jaunas žmonas. Dabar, kai karo žygio sezonas pasibaigė ir visa graikų Mažosios Azijos pakrantė buvo Aleksandro rankose, karalius išsiuntė šiuos jaunavedžius namo, kad jie praleistų žiemą su savo žmonomis ir pasėtų sėklas naujai Makedonijos karių kartai užauginti. Pavasarį jie turėjo grįžti į kariuomenę toliau kariauti su Persija. Kariams toks sprendimas patiko ir labai sustiprino jų kovinę dvasią. Atostogos taip pat buvo didelė propagandinė gudrybė, nes kareiviai jaunavedžiai kaip tiesioginiai įvykių liudininkai galėjo papasakoti apie Aleksandro pergales prieš persus ir užtikrinti paramą tėvynėje. Vesti vyrus namo Aleksandras pasiuntė Koeną ir Meleagrą, jie abu ir patys buvo jaunavedžiai. Meleagras buvo ištikimas karininkas iš Makedonijos kalnų, jis tarnavo Aleksandrui prie Dunojaus ir Graniko. Koenas taip pat narsiai kovėsi už karalių, bet jo naujoji žmona buvo Filoto sesuo, taigi jis buvo Parmeniono žentas. Aleksandras, suprantama, norėjo atsikratyti kiek galima daugiau Parmeniono šeimos narių, bent jau žiemai. Tuo pat metu jis pasiuntė Koeno brolį Kleandrą į Peloponesą Pietų Graikijoje verbuoti samdinių iš Spartos kaimynių. Per savo trumpą viešnagę namuose Meleagras ir Koenas turėjo atlikti ne tik savo vedybines pareigas – jiems buvo liepta verbuoti naujus kareivius Makedonijoje ir pavasarį atsivesti juos į Aziją. Patį Parmenioną su diduma raitininkų Aleksandras išsiuntė šiauriau, į Sardes, ir įsakė po kelių mėnesių atvykti

susijungti į Gordiją, įsikūrusį Frigijos kalnuose, Mažosios Azijos vidury-je. Padalijęs kariuomenę, Aleksandras ne tik išsivadavo nuo nepageidaujamų Parmeniono patarimų, bet ir palengvino vienam regionui tenkančią kariuomenės aprūpinimo maistu ir pašaru naštą.

Senovės pasaulio išmintis mokė niekada nekariauti žiemą. Tačiau Aleksandras buvo ne iš tų, kurie laikosi tradicijų. Nors nuo medžių jau krito lapai, jis su savo maža užsigrūdinusia kariuomene išvyko iš Halikarnaso ir Mažosios Azijos pietų pakrante patraukė į laukinius Likijos kalnus. Tai buvo drąsus žingsnis, bet Parmeniono šalia nebuvo, todėl Aleksandrui nereikėjo klausytis aiškinimų, kodėl taip elgtis kvaila; pagaliau jis galėjo daryti ką tinkamas. Jo tikslas buvo užklupti persus nepasiruošusius ir užkariauti regioną, ypač svarbias karinio laivyno bazes pakrantėje. Tačiau Aleksandras siekė ne tik karinių tikslų, bet ir garbės, kuri įgyjama prisiėmus didelę riziką – ir laimėjus.

Glausdamiesi vienas prie kito vis žvarbesniame vėjyje, Aleksandro kariai beveik šimtą mylių žygiavo per kalnus ir palei pakrantę iki Telmeso uosto, karaliaus mėgstamo pranašautojo Aristandro gimtojo miesto. Anot vieno pasakojimo, Nearchas, Aleksandro vaikystės žaidimų draugas, persų valdomame mieste turėjo draugą, ir šis sugalvojo, kaip gudrybe paimti tvirtovę be kovos. Padedamas savo draugo, Nearchas į didžiojo karaliaus kareivių pobūvį slapčia atvedė grupę merginų šokėjų. Po vaišių ir linksmybių, kai visi kareiviai išgėrė daug daugiau vyno, negu buvo išmintinga, merginos išsitraukė iš savo krepšių durklus ir išžudė įgulą. Nežinia, ar ši istorija teisinga, ar ne, tačiau Aleksandras sugebėjo užimti Telmeso tvirtovę be kovos ir užvaldė svarbų pietų pakrantės uostą.

Iš Telmeso kariuomenė per stačius kalnus nužygiavo iki Ksantės ir pasiekė jos pakrantėje įsikūrusį tokio pat pavadinimo miestą. Ten karalių pasitiko daugiau kaip trisdešimties Likijos miestų, tarp jų svarbaus Faselio uostamiesčio, atstovai ir pasiūlė priimti jų pasidavimą. Šalia

Ksantės Aleksandras užtiko šventą šaltinį, kuris paslaugiai išmetė bronzinę lentelę su iškaltu užrašu senovinėmis raidėmis. Užrašą jam turbūt perskaitė aiškiaregys Aristandras – jis pareiškė, kad lentelėje parašyta, jog vieną dieną graikai sugriaus Persijos imperiją. Padrąsintas šios pranašystės, Aleksandras per snieguotus tarpeklius patraukė į Rytų Likiją.

Aleksandras su savo kariais pagaliau atvyko į Faselio uostą, graikų įkurtą prieš tris šimtmečius. Kelias į šiaurę nuo miesto buvo tinkamesnis piemenims ožkas vesti negu tūkstantinei kariuomenei žygiuoti, todėl karalius pasiuntė savo kareivius trakus iškirsti per perėją kelio iki Pamfilijos lygumos. Likusiems kariams jis leido kelias dienas atsipūsti ir ilsėjosi pats, mėgaudamasis vietiniu vynu. Vieną naktį po įprastai triukšmingų makedoniškų išgertuvių jis nusivedė savo draugus į miesto aikštę. Ten jie rado statulą mirusiam vietos poetui Teodektui, su kuriuo draugavo Aristotelis, kai gyveno Atėnuose. Aleksandras turbūt buvo girdėjęs savo mokytoją palankiai kalbantį apie šį žmogų, nes karalius su savo bendražygiais vainikavo jo statulą daugybe girliandų.

Stovyklaudamas Faselyje Aleksandras gavo nerimą keliantį pranešimą iš Parmeniono. Karvedys atsiuntė žinią, kad jo pavaldinys Tesalijos raitininkų vadas Aleksandras iš Linko kartu su didžiuoju karaliumi rengė sąmokslą nužudyti Aleksandrą. Parmenionas sulaikęs persų žvalgą Sisiną, vykstantį į Frigiją, kankinamas jis pripažinęs, kad Darėjas numanomam sąmokslininkui už bendradarbiavimą siūlė apvalią sumą auksu ir žadėjo visais įmanomais būdais padėti jam užimti Makedonijos sostą. Aleksandras iš Linko jau anksčiau kai kuriems makedonams atrodė įtartinas, nes jo broliai buvo nubausti mirtimi už tai, kad rengė pasikėsinimą į Filipą. Gyvybę jam išgelbėjo tik tai, kad jis pirmas pavadino Aleksandrą karaliumi ir kaip sargybinis nulydėjo jį į rūmus. Be to, Aleksandro motina Olimpiada ne kartą buvo įspėjusi sūnų saugotis savo bendravardžio – gal todėl, kad ji buvo gavusi žinių iš savų šaltinių, verčiančių suabejoti jo ištikimybe, o gal todėl, kad tiesiog nemėgo to žmogaus. Tačiau jos sūnus

buvo įpratęs prie dažnų, neprašytų motinos patarimų. Vėliau jis skundėsi, kad ji reikalauja labai didelių nuompinigių už devynis mėnesius, praleistus jos gimdoje.

Dėl šių kaltinimų karalius atsidūrė keblioje padėtyje. Jis pažinojo tą kitą Aleksandrą kaip drąsų ir gabų karininką ir pavedė jam vadovauti Tesalijos raitininkams, kai ankstesnį jų vadą Kalą paskyrė Helesponto regiono satrapu. Aleksandras iš Linko taip pat buvo Antipatro, kurį karalius karo žygio laikotarpiui paliko regentu Makedonijoje, žentas. Karalius nedelsdamas sukvietė savo artimiausius draugus, norėdamas išgirsti jų nuomonę, ir jie pritarė Parmenionui, kad toks žmogus turi būti pašalintas. Jie taip pat priminė Aleksandrui, kaip kartą per Halikarnaso apgultį jam prigulus nusnūsti virš jo galvos ėmė skraidyti kregždė ir čirškė, kol jis pabudo. Aiškiaregys Aristandras išaiškino tai kaip pranašišką ženklą, kad kažkas artimas karaliui netrukus rengs sąmokslą, ketindamas atimti jam gyvybę. Tačiau Aleksandrui kaltinimai atrodė labai abejotini. Jam kilo įtarimas, jog Parmenionas tiesiog nori iš savo aplinkos pašalinti karaliaus paskirtąjį asmenį ir pakeisti jį savo paties pasirinktu žmogumi. Ar galėjo būti geresnis būdas tai padaryti, negu apkaltinti sąmokslu žmogų iš išdavikų šeimos? Be to, Aleksandras prieš keletą metų buvo sutikęs Sisiną, kai šis atvyko į Pelą kaip slaptas pasiuntinys iš Egipto ir bandė įtikinti jo tėvą paremti sukilimą prieš Persiją. Tai buvo neaiškus tipas, abejotinos sąžinės, kuris lakstė nuo vieno karaliaus pas kitą, iš vienos karalystės į kitą, tarnaudamas bet kam, kas tik daugiau mokėjo. O kalbant apie Aristandrą ir paukštį, net Aleksandras netikėjo viskuo, ką pranašavo senasis aiškiaregys.

Vis dėlto buvo neapdairu rizikuoti gauti dūrį peiliu į nugarą atvykus į Frigiją, todėl Aleksandras slapta nusiuntė pas Parmenioną patikimą pasiuntinį, apsirengusį vietinio kalniečio drabužiais. Jo užduotis buvo tokia slapta, kad karalius, užuot užrašęs savo nurodymus, liepė šaukliui išmokti juos atmintinai – jeigu pasiuntinį sučiuptų persų žvalgai.

Šauklys liepė Parmenionui suimti Aleksandrą iš Linko, bet jo nežudyti. Karalius pats norėjo tinkamu laiku ramiai ištirti kaltinimus sąmokslu. Į atsilaisvinusią Tesalijos raitininkų vado vietą Aleksandras paskyrė savo seną draugą Erigijų, kad sukliudytų Parmenionui į šias pareigas paskirti vieną iš savo giminaičių.

Kai kelių tiesėjai trakai baigė darbą, Aleksandras surinko likusią dalį savo kariuomenės ir išžygiavo iš Faselio į šiaurę; jo kelias ėjo per Klimakso kalno perėją, paskui siauru taku palei jūrą. Eiti juo siaučiant žiemos audroms buvo sunku, nes pučiant pietų vėjui bangos dužo į krantą. Istorikas Arianas, remdamasis oficialiu Kalistenio pranešimu, teigia, kad kai tik taku žengė Aleksandras, šiaurės vėjas ėmė ginti vandenį atgal. Paskui buvo tvirtinama, jog bangas stebuklingai nuramdė dievai, norėdami, kad makedonai saugiai žygiuotų. Tačiau Diodoras, remdamasis tikresniu pasakojimu, kurį turbūt parašė koks nors išvargęs žygio dalyvis, teigia, jog kariai visą dieną žygiavo iki juosmens apsemti ledinio vandens.

Kažkur šiame regione tuo metu, kai kariuomenė nusidriekė ilga kolona, Aleksandrą užpuolė vietos gentis, vadinama marmarais. Jie nukovė daug jo priešakinių pajėgų karių, kitus paėmė į nelaisvę, taip pat pagrobė daug nešulinių gyvulių su gyvybiškai svarbiomis maisto ir vandens atsargomis. Marmarai atsitraukė į viršukalnės tvirtovę, vadinamą Uola, būdami tikri, kad makedonai jų nepasieks. Vietos gyventojai nesuprato, kad Aleksandras visai ne toks kaip kiti priešininkai, su kuriais jiems buvo tekę susidurti, ir kad įpykęs jis ypač pavojingas. Aleksandras surengė galingą kalno puolimą, per kurį įgyta patirtis jam pravers vėliau užimant aukštas tvirtoves Hindukuše. Per dvi dienas vietos gyventojams tapo aišku, kad nėra jokių vilčių atsispirti makedonams, bet atiduoti savo šeimų ir laisvės užpuolikams jie taip pat nenorėjo. Genties vyresnieji pa-

ragino karius nužudyti savo žmonas ir vaikus, kad jie nepatektų į vergovę ir nebūtų priešų skriaudžiami. Jaunuoliai sutiko ir grįžo į savo namus, kur, prieš pradėdami žudynes, surengė paskutinę puotą. Tačiau atėjus laikui padaryti kas nutarta, keletas jų negalėjo nužudyti žmonų ir vaikų savomis rankomis, todėl padegė namus ir sudegino savo šeimos narius gyvus. Vėliau tą naktį marmarų kariai, nepančiojami moterų ir vaikų, prasmuko pro makedonų gretas ir pabėgo į kalnus.

Palikęs už nugaros šių siaubingų įvykių sceną, Aleksandras su savo kariuomene pagaliau atžygiavo į Pamfiliją, gražią lygumą, besidriekiančią apie penkiasdešimt mylių palei krantą ir apsuptą kalnų. Didžiausias miestas toje vietovėje buvo Pergė, garsėjanti savo Artemidės šventykla, pastatyta aplink kažkokį kulto objektą – tikriausiai didelį meteoritą. Gyventojai kalbėjo archajiška graikų kalbos tarme, kuri Aleksandro ausiai skambėjo gana keistai, ir pasidavė taikiai. Toliau, už dienos kelio nuo Pergės, kalvos viršūnėje buvo įsikūręs Aspendo miestas, pastatytas, kaip manoma, kolonistų iš Graikijos miesto Argo, bet ištikimas persams, ilgai naudojusiems jį kaip atramos punktą. Miestas garsėjo turtais, kuriuos susikrovė iš prekybos druska ir alyvuogių aliejumi. Miesto vyresniųjų delegacija pasitiko karalių ir pasisiūlė paklusti jo valdžiai, jeigu tik jis nepaliks jų mieste savo karių įgulos. Aleksandras sutiko, bet su sąlyga, kad jie atiduos jam visus arklius, kuriuos savo sodriose pievose užaugino didžiajam karaliui, ir paaukos piktinančiai didelę sumą jo karių atlyginimams. Tai buvo šantažas, bet Aspendo gyventojai neturėjo iš ko rinktis ir sutiko.

Tada Aleksandras išvyko prisijungti ryčiausio Pamfilijos miesto, paliko ten karių įgulą, o paskui grįžo į Aspendą pasiimti savo pinigų ir arklių. Tačiau per tą trumpą laiką, kol jis buvo išvykęs, Aspendo gyventojai įsidrąsino – dabar jie uždarė miesto vartus tiesiai jam prieš nosį ir pabėgo į savo akropolį. Žemutinį miestą supo žema siena, ir makedonai lengvai ją įveikė, bet įtvirtintas viršutinis miestas buvo ant stačios kal-

vos, iš vienos pusės besiribojančios su upe. Kariai apsistojo žemutinio miesto namuose ir ėmė laukti, nes Aleksandrui labai reikėjo ir pinigų, ir arklių. Įžvalgus žmonių prigimties žinovas, jis buvo tikras, kad Aspendo gyventojai palūš, kai pamatys, kad jų namai užimti, o kelias į miestą atkirstas. Netrukus jo spėjimas pasitvirtino – pas karalių atėjo miestiečių pasiuntiniai ir ėmė maldauti priimti jų pasidavimą anksčiau sutartomis sąlygomis. Aleksandras turbūt šypsojosi, kai papurtė galvą ir atsakė, kad dabar jie turi ne tik atiduoti jam arklius, bet ir padvigubinti anksčiau sutartą aukso kiekį. Be to, jis paliksiąs jų mieste didelę įgulą, paimsiąs vadovaujančius piliečius įkaitais, rinksiąs papildomą kasmetinį mokestį ir, beje, atidžiai ištirsiąs jų sukalbamesnių pakrantės kaimynų skundus, kad aspendiečiai neteisėtai prisijungę jų žemes. Aspendo gyventojai savo kailiu patyrė, kaip smarkiai kliūva tiems, kurie bando pergudrauti Aleksandrą.

Aprūpinęs savo raitininkus naujais arkliais ir apkrovęs nešulinius gyvulius maišais su Aspendo auksu, Aleksandras patraukė link Gordijo susitikti su kita savo kariuomenės dalimi. Vienintelė bėda buvo ta, kad jis nelabai žinojo, kaip ten nusigauti. Jis pasirinko klaidingą kryptį ir žygiavo į vakarus, kol priėjo perėją į kalnus kontroliuojančią Termeso tvirtovę. Joje, supamoje tarpeklių ir uolų, šeimininkavo kalniečiai, kurie niekada nepakluso persams. Kelias dienas makedonai grūmėsi su šiais plėšikais, tačiau didesnės naudos nepešė. Turėdamas pakankamai laiko, Aleksandras būtų galėjęs paimti Termesą, tačiau surengęs ilgalaikę apsiaustį karalius būtų ilgam užstrigęs šioje vietovėje, o to jis nenorėjo. Tuo metu iš gretimo Selgės miesto į jo stovyklą atvyko pasiuntiniai sudaryti draugystės sutarties. Jie taip pat pasakė, kad Aleksandras einąs ne tuo keliu – girdi, pro jų gyvenvietę eina daug lengvesnis kelias į Gordiją tiesiai per kalnus. Nuslopinęs savo išdidumą karalius paliko Termesą nepaimtą ir nuvedė savo kariuomenę šiaurės kryptimi į Mažosios Azijos širdį.

Pirmasis miestas Aleksandro kelyje į Gordiją buvo Sagalasas kalnuotoje Pisidijos žemėje. Gyventojai buvo karingi, o jų miestas gerai įtvirtintas, bet karalius negalėjo palikti jo neužkariauto, nes jis kontroliavo svarbią perėją į pietus. Kita vertus, blogesnę vietą mūšiui būtų buvę sunku rasti. Makedonai turėjo kautis visą laiką lipdami į kalną, nepalaikomi raitininkų, nes reljefas buvo pernelyg nelygus joti.

Kariuomenė išsiskleidė ir visi – pėstininkai, lankininkai ir trakų ietininkai – puolė priešą. Spaudžiant žiemos šalčiui užvirė nuožmus mūšis, bet galiausiai pisidai ėmė trauktis, nes neturėjo šarvų ir patirdavo sunkių sužalojimų. Dauguma Sagalaso karių pabėgo, nes Makedonijos kariuomenė buvo pernelyg išvargusi, kad juos persekiotų, tačiau bent jau penki šimtai jų žuvo gindami savo namus.

Kai makedonai pagaliau atvyko į Kelainus, esančius pusiaukelėje į Gordiją, ledas Anatolijos plynaukštės upelių paviršiuje jau buvo pradėjęs aižėti. Šios vietovės gyventojai garsėjo kaip prekiautojai druska, kuri natūraliai kristalizavosi iš sūrių regiono ežerų. Be to, jie buvo įsikūrę abipus pagrindinio kelio, jungiančio Persiją su Egėjo jūros pakrante. Norėdamas kontroliuoti susisiekimą tarp Makedonijos ir visų miestų į rytus, Aleksandras tiesiog privalėjo paimti šį miestą. Jo tvirtovė buvo didžiulė, juo labiau kad joje buvo įkurdinta daugiau kaip tūkstantis karų ir graikų samdinių. Tačiau samdiniai labai praktiški žmonės, todėl jie nusiuntė pas karalių delegaciją, žadėdami pasiduoti makedonams, jeigu po dviejų mėnesių nesulauks jokios pagalbos. Aleksandras labai nenoriai sudarydavo tokius sandorius kaip šis, bet jis nenorėjo prarasti ištisų savaičių laikydamas miestą apgultyje. Jis sutiko su jų sąlygomis ir paliko saugoti miestą tūkstantį penkis šimtus karių, vadovaujamų vienakio karvedžio Antigono; karalius paskyrė jį regiono satrapu. Pavesdamas šiam ambicingam ir gabiam kariui prižiūrėti svar-

bią augančios Makedonijos imperijos dalį, jis priėmė sprendimą, kuris ilgainiui turės pragaištingų padarinių.

Aleksandras pasiekė Gordiją senojoje Frigijos karalystėje kaip tik tada, kai Mažosios Azijos vidurio aukštumose prasidėjo pavasaris. Kadaise šią turtingą žemę valdė karalius Midas, paversdavęs auksu viską, prie ko tik prisiliesdavo, ir beveik du šimtus metų ji buvo svarbus persų avanpostas. Aleksandras tikėjosi mieste sutikti Parmenioną bei pastiprinimą iš Makedonijos ir nenusivylė. Senas bambeklis kariuomenės vadas jau laukė jo, taip pat laukė ir sugrįžę jaunavedžiai kariai su trimis tūkstančiais naujų makedonų pėstininkų, trimis šimtais raitininkų ir dviem šimtais Tesalijos raitelių. Įkandin jų buvo atvykusi ir delegacija iš Atėnų, tokį kelią iš Graikijos ji sukorė prašyti karaliaus pasigailėti samdinių atėniečių, kurie prieš keletą mėnesių buvo paimti į nelaisvę mūšyje prie Graniko. Bausdamas už tai, kad buvo susidėję su persais, karalius nusiuntė šiuos nelaimėlius į Makedonijos kasyklas dirbti ir mirti po žeme. Aleksandras kalbėjo mandagiai, bet pranešė atėniečiams kol kas negalįs patenkinti jų prašymo. Tačiau jis sutiko paleisti jų tautiečius, kai karas su Persija baigsis. Kadangi vergų gyvenimo trukmė buvo be galo trumpa, iš esmės jis patvirtino jiems mirties nuosprendį.

Tačiau tą pavasarį karalius turėjo daug rimtesnių rūpesčių negu nepatenkinti atėniečiai. Gordiją pasiekė žinios, kad tuo metu, kai Aleksandras kovėsi Azijoje, persų karvedys Memnonas kariavo Egėjo jūroje. Pralaimėjęs prie Halikarnaso, Memnonas nuplukdė laivyną į šiaurę nuo Koso ir užgrobė Chijo salą, paskui patraukė į Lesbo salą ir taip pat ją užėmė, išskyrus svarbiausią Mitilėnės miestą. Tuo pat metu jis siūlė nepatenkintiems graikams žemyninėje šalies dalyje, ypač atėniečiams ir spartiečiams, paremti didįjį karalių, žadėdamas surengti invaziją į Graikiją bei Makedoniją ir išvaryti nekenčiamus makedonus. Dauguma graikų labai apsidžiaugė persų invazijos galimybe ir nusiuntė delegacijas pasveikinti Memnono ir jo kariuomenės. Tai būtų apstulbinę jų protėvius, kurie pra-

ėjusį šimtmetį prie Maratono ir Termopiluose paguldė savo galvas, kad atremtų persų puolimą.

Pranešimai iš Graikijos pribloškė Aleksandrą. Jis buvo belaimįs karą Azijoje, o štai dabar kilo pavojus prarasti Graikiją ir Makedoniją. Kaip reikės tęsti karo žygį Azijoje, jeigu graikai ims maištauti ir kils pavojus tėvynėje, nerimavo Aleksandras. Jis neišvengiamai turės grįžti į vakarus ir viskas, ką jis laimėjo Persijoje, nueis perniek. Jo svajonės apie užkariavimą suduš ir jis bus prisimenamas tik kaip eilinis karaliukas, plačiai užsimojęs, bet nieko nepešęs.

Tada vienas atsitiktinis įvykis, kokių nutinka istorijoje, visiškai pakeitė padėtį. Laikydamas apgultyje Mitilėnės miestą Lesbe, Memnonas netikėtai susirgo ir mirė. Gavęs šią žinią, Aleksandras negalėjo patikėti savo sėkme. Gulėdamas mirties patale Memnonas perdavė vadovavimą laivynui Egėjo jūroje savo sūnėnui persui Farnabazui, bet šis jaunuolis, nors ir buvo sumanus karys, toli gražu neprilygo savo dėdei. Jis tęsė karą ir paėmė Mitilėnę, paskui užėmė mažą, bet svarbią Tenedo salą Helesponto žiotyse. Farnabazas neatsisakė invazijos į Graikiją ir Makedoniją planų, bet dėl Memnono mirties padėtis pasikeitė. Graikai ėmė abejoti, ar verta rengti sukilimą. Dar svarbiau, kad ir didysis karalius ėmė abejoti, ar galės laimėti karą vakaruose be savo mėgstamo karvedžio. Jis nusiuntė vieną iš kitų Memnono sūnėnų, graiką, vardu Timondas, paimti didžiosios dalies Farnabazo kariuomenės ir nuvesti kareivius į Babiloną. Karo žygis Egėjo jūroje tęsėsi, bet neryžtingai, vilkinant laiką ir laukiant, kol Darėjas apsispręs, ką daryti toliau.

Aptarti šio klausimo didysis karalius sukvietė savo artimiausius patarėjus. Ar pasiųsti savo karvedžius su samdyta kariuomene į vakarus tęsti karo, ar imtis vadovauti pačiam ir stoti į lemiamą mūšį su Aleksandru Azijoje? – klausė jis. Dauguma patarėjų teigė, kad jis pats turėtų vesti kariuomenę ir su visa Persijos kariuomenės galia įveikti šį iššiškėlį Makedonijos karalių kartą ir visiems laikams. Jeigu didysis karalius

vadovausiąs savo kariams iš savo kovos vežimo, jis išplėšiąs įspūdingą pergalę šlovingo mūšio lauke. Tačiau patyręs samdinių vadas iš Atėnų, vardu Charidemas, anksčiau Aleksandro nurodymu ištremtas iš miesto, karštai prieštaravo ir primygtinai įtikinėjo Darėją nerizikuoti viskuo viename mūšyje su makedonais. Jis patarė didžiajam karaliui laikyti savo kariuomenę atsargoje Babilone, o kovoti su Aleksandru pasiųsti pajėgas, sudarytas daugiausia iš graikų samdinių ir vadovaujamas patyrusio karvedžio. Jis taip pat aiškiai užsiminė, kad pats norėtų imtis šios užduoties.

Darėjui jo argumentai pasirodė įtikinami, bet jo patarėjai persai suskato koneveikti Charidemą, teigdami, kad jis nori kariuomenės tik tam, kad galėtų pelnyti šlovę sau pačiam, o galbūt ir išduoti didįjį karalių. Charidemas įtūžo ir ėmė plūsti Darėjo patarėjus ir persus apskritai, išvadino juos išlepusiais bailiais, kurie negali stoti į kautynes su tikrais vyrais mūšio lauke. Darėją taip įžeidė jo plūdimasis, kad jis pašoko nuo sosto, čiupo Charidemą už juostos ir įsakė nedelsiant nubausti jį mirtimi. Vedamas mirti, įžūlusis Charidemas šaukė didžiajam karaliui, kad jis netrukus pamatys, kaip jo imperija byra į šipulius. Po egzekucijos Darėjas pasigailėjo taip skubotai nužudęs vieną iš geriausių savo kariuomenės vadų. Jis nuolatos sapnavo košmarus, kad pas jį įsiveržia Aleksandras su savo kariais makedonais. Jis bergždžiai ieškojo žmogaus, verto pakeisti Memnoną ir vesti kariuomenę prieš užpuolikus, ir netrukus nusprendė, kad pats imsis jai vadovauti. Jis surinksiąs galingą kariauną iš tolimų savo imperijos kampų ir pats vesiąs juos prieš Aleksandrą. Pasirengimui prireiksią daugelio mėnesių, bet kai kariuomenė būsianti paruošta, ji sumalsianti makedonus į miltus.

IV

ISAS

– Makedonai, – tarė Aleksandras, – jūs kausitės su medais ir persais, tautomis, kurios ilgai mėgavosi prabangiu gyvenimu. O mes esame užgrūdinti savo žygio išbandymų ir be baimės pasitinkame pavojų.

ARIANAS

Gordijo mazgo istorija prasideda nuo pasakojimo apie senį, plūgą ir erelį. Gyveno kartą vargingas žemdirbys, vardu Gordijas. Vieną dieną, kai jis arė savo lauką, atskrido erelis ir atsitūpė ant jungo, į kurį buvo įkinkytas plūgą tempiantis jautis. Išvydęs šventą Dzeuso paukštį Gordijas nustebo ir tuoj nuėjo pas vietos žynių šeimą, kad išsiaiškintų, ką šis pranašiškas ženklas reiškia. Priėjęs prie kaimo, jis pamatė iš šulinio vandenį semiančią merginą ir paklausė, ar ji nesanti viena iš pranašautojų. Ji patvirtino esanti žynė, o jis papasakojo, kas nutiko. Mergina liepė jam grįžti į tą pačią vietą ir atnašauti Dzeusui auką. Gordijas buvo tik paprastas žemdirbys ir nieko neišmanė apie religines apeigas, todėl paprašė merginos eiti drauge su juo ir atnašauti auką; ši sutiko. Atlikusi aukojimo apeigas ji nusprendė pasilikti ir tapti jo žmona. Ilgainiui jie susilaukė sūnaus ir davė jam Mido vardą; užaugęs jis tapo gražiu vyru. Frigijos žemę tuo metu draskė kovos, bet senoji pranašystė bylojo, kad

kartą pasirodys vyras su vežimu, tapsiantis karaliumi ir atnešiantis taiką. Vieną dieną pamatę jaunąjį Midą atvažiuojant savo tėvo vežimu, Frigijos gyventojai išsirinko jį karaliumi. Jis netrukus padarė galą nesutarimams šalyje ir skyrė šeimos vežimą Dzeuso šventyklai, atsidėkodamas dievui už malonę. Legenda bylojo, kad tas, kuris sugebės atrišti vežimo jungo mazgą, taps visos Azijos valdovu.

Aleksandras girdėjo šią istoriją vaikystėje, sėdėdamas Aristoteliui prie kojų Mido soduose Makedonijoje. Pasak kito padavimo, Midas iš pradžių valdė Makedonijoje, o paskui nuvedė savo tautą į Aziją – šį padavimą pagrindžia faktas, kad frigų kalba buvo panašesnė į graikų negu į senąsias Mažosios Azijos kalbas. Šiaip ar taip, karalius turbūt noriai pasinaudojo galimybe pamatyti garsųjį vežimą ir pamėginti atrišti mazgą. Jis buvo surištas iš grublėtos karnos, taip suraizgytos, kad nebuvo matyti jokio galo, nors ir kaip atidžiai Aleksandras nagrinėjo mazgą. Minia augo, ir karaliaus draugai ėmė jaudintis. Būtų atrodę nekaip, jeigu Aleksandras būtų išėjęs iš šventyklos neįveikęs užduoties, nors buvo akivaizdu, kad atrišti Gordijo mazgo neįmanoma.

Yra dvi tolesnių įvykių versijos. Pirmąją pateikė žygyje Aleksandrą lydintis biografas ir karininkas Aristobulas. Jis pasakoja, kad karalius atidžiai apžiūrėjo mazgą, ištraukė kuolelį, aplink kurį mazgas buvo surištas, o tada jį atmazgė. Tačiau kitas padavimas, tikėtinesnis, žinant Aleksandro būdą, teigia, kad karalius neilgai galvojęs išsitraukė savo kardą ir perkirto mazgą perpus. Koks skirtumas, pasakė jis, *kaip* įveikti mazgą? Nežinia, kuris pasakojimas teisingas, tačiau dievų karalius buvo aiškiai patenkintas Aleksandro išradingumu, nes tą naktį kilo griausminga audra su žaibais.

Antrieji Aleksandro kampanijos prieš Persiją metai prasidėjo nuo žygio per Mažosios Azijos vidurio aukštumas. Karalius išvyko iš Gordijo ir per

kelias dienas nusigavo į ryčiau įsikūrusią Ankyrą, kur jį pasitiko pasiuntiniai iš kaimyninės Paflagonijos pietinėje Juodosios jūros pakrantėje. Jie pripažino jo valdžią, bet paprašė nevesti savo kariuomenės į jų žemę. Kadangi Paflagonija buvo kalnuota kaimelių šalis, išskyrus medieną, neturinti jokių didesnių turtų, karalius sutiko ir pranešė jiems, kad dabar jie bus Kalo, Helesponto regiono satrapo, valdiniai.

Iš Ankyros makedonai pasuko atgal į pietus ir patraukė link Viduržemio jūros. Aleksandras persikėlė per Halį ir po daugelį dienų trukusios kelionės nusigavo į Kapadokijos kalnus. Mūsų šaltiniai nedaug ką sako apie šios karo žygio dalies aplinkybes – tikriausiai buvo pragariškai karšta – išskyrus tai, kad užpuolikus lydėjo sėkmė. Tada, praėjus kelioms savaitėms po išvykimo iš Gordijo, Makedonijos kariuomenė pasiekė Tauro kalnus, skiriančius Mažosios Azijos aukštumas nuo Viduržemio jūros pakrantės. Vienintelis kelias per šią kliūtį buvo liūdnai pagarsėjusi perėja, vadinama Kilikijos Vartais – siauras tarpeklis, kuriuo vienas greta kito galėjo eiti vos keletas vyrų. Aleksandras įsakė savo kareiviams įrengti stovyklą dideliame lauke šiaurinėje perėjos pusėje. Kaip turėjo žinoti skaityti mėgstantis karalius, prieš keletą dešimtmečių čia stovyklavo ir Ksenofonto kariuomenė. Perėja buvo vartai į derlingą Kilikijos žemę ir Siriją. Norėdami, kad prieš juos atsivertų rytinė Viduržemio jūros pakrantė, makedonai turėjo ją įveikti.

Persų satrapas Kilikijoje buvo Arsamas, prieš Graniko mūšį dalyvavęs pasitarime, per kurį Memnonas siūlė išdegintos žemės taktiką, siekiant užkirsti kelią makedonų puolimui. Dabar Arsamui šis patarimas ėmė atrodyti labai protingas ir jis ėmė deginti viską, kas galėjo atsidurti Aleksandro kelyje. Jis taip uoliai puolė deginti kaimus, kad saugoti Kilikijos Vartų paliko tik mažą sargybinių būrelį. Karalius, niekada nepraleisdavęs progų, paliko Parmenioną su didžiąja kariuomenės dalimi, o pats naktį nedideles pajėgas nuvedė prie perėjos. Išvydę Aleksandrą, perėjos gynėjai išsigando ir kaip įmanydami greičiau

tamsoje spruko pietų link. Ryte makedonai jau kontroliavo strategiškai svarbiausią poziciją Mažojoje Azijoje.

Dabar satrapą apėmė panika ir jis nuskubėjo į savo sostinę pakrantėje, norėdamas ją sudeginti, kol nepasirodė Aleksandras. Karalius išgirdo apie tai iš žvalgų ir negalėjo patikėti savo ausimis. Jis visu greičiu nuvedė savo priešakines pajėgas per Kidno slėnį link Tarso ir atvykęs prie miesto vartų dar spėjo pamatyti, kaip Arsamas, gelbėdamas savo gyvybę, bėga į Persiją. Norėdamas užsitikrinti kelio į rytus kontrolę, karalius nedelsdamas nusiuntė Parmenioną saugoti perėjų iš Sirijos į Kilikiją. Dabar makedonai pagaliau galėjo pailsėti po savo kelionių. Nuo tada, kai paliko Gordiją, Aleksandras su savo išvargusiais kariais per keletą savaičių nužygiavo šimtus mylių per dykumas, kalnus ir vulkanines dykvietes. Dabar, kai jie pagaliau grįžo prie Viduržemio jūros pakrantės, karalius buvo ne tik Makedonijos bei Graikijos, bet ir visos Mažosios Azijos valdovas.

Kai Aleksandras pasiekė Tarsą, Kilikijos lygumos panėšėjo į orkaitę. Karaliui buvo taip karšta, kad vos tik atvykęs į miestą jis pirmiausia visos kariuomenės akivaizdoje nusiplėšė drabužius ir nuogas nėrė į Kidną. Nors pajūrio lyguma kepte kepė, upę maitino tirpstantis kalnų sniegas ir vanduo buvo ledinis. Karalius turbūt žinojo, kad Kidnas garsėja savo gydomosiomis ypatybėmis ir ypač padeda nuo raumenų tinimo ir podagros. Tačiau vos panirus į vandenį Aleksandro galūnes sutraukė mėšlungis, veidas išbalo, o kaulus persmelkė šaltis. Jis turbūt sirgo jau anksčiau, galbūt bronchine infekcija ar net maliarija; ūmus mėšlungis surakino kūną ir draugams teko nešti jį iš vandens. Kariams, stebintiems, kaip jie skubiai neša Aleksandrą į palapinę, jis turbūt atrodė kaip negyvėlis.

Keletą kitų dienų jis kybojo tarp gyvenimo ir mirties. Aleksandro kūną degino karštligė, kelianti pavojų gyvybei, ir jis tai atgaudavo sąmonę, tai vėl jos netekdavo. Karaliui netikėtai susirgus, kareivius apėmė baimė. Jie buvo toli nuo namų priešiškoje šalyje, o didysis karalius telkė prieš juos didžiulę kariuomenę. Dabar jiems kaip niekad reikėjo Aleksandro. Jeigu jis mirs, kaip jie parvyks namo gyvi? Kaip jie nusigaus per visą Mažąją Aziją, kai persai lipa ant kulnų? Laukdami prie Aleksandro palapinės, jie netvėrė iš gailesčio savo karaliui ir sau patiems.

Kariuomenę lydintys gydytojai neturėjo jokio supratimo, kaip gydyti Aleksandrą, ir bijojo net bandyti. Jeigu karalius būtų miręs jiems jį begydant, jie tikrai būtų buvę apkaltinti jį numarinę ir sulaukę bausmės. Vienintelis gydytojas, kuris drįso pasiūlyti gydymą, buvo Filipas iš Akarnanijos Šiaurės Vakarų Graikijoje. Jis buvo Makedonijos rūmų gydytojas dar nuo Aleksandro vaikystės laikų ir per tuos metus buvo išgydęs jaunąjį karalių nuo daugybės ligų. Per vieną iš sąmonės prašviesėjimų Aleksandras išklausė Filipo pasiūlymą. Gydytojas ketino panaudoti stiprią valomąją priemonę, kuriai pradėjus veikti karaliaus būklė iš pradžių galėjo net dar labiau pablogėti, taigi gydymas buvo susijęs su dideliu pavojumi. Tačiau jeigu galiausiai mikstūra suveiks, aiškino Filipas, karalius pasveiksiąs.

Graikų medicina buvo pagrįsta pusiausvyros koncepcija. Hipokratas Kosietis mokė, kad skirtingi kūno fluidai, skysčiai – tai yra kraujas, geltonoji tulžis, juodoji tulžis ir gleivės – sveiko žmogaus kūne išlaiko natūralią pusiausvyrą. Kai susikaupia vieno ar kelių šių skysčių perteklius, gydytojo užduotis yra grąžinti kūnui pusiausvyrą. Tai galima padaryti daugeliu būdų, bet dažniausiai graikai taikė priešybių terapiją: pavyzdžiui, peršalimas buvo gydomas gėrimu su pipirais, o karščiuojantys išbėrimai – trinant vėsinančiais aliejais. Aguonos dėl raminamojo poveikio taip pat buvo dažna sudedamoji dalis graikų farmakologijoje.

Aleksandras klausėsi Filipo siūlymo kaip Aristotelio mokinys, kuris ir pats šiek tiek praktikavo mediciną. Karalius suprato, kad valymas yra pavojingas, bet taip pat žinojo, kad bet kurią dieną, kol jis guli bejėgis, jo kariuomenei gali kilti rimtas pavojus. Darėjas per savo šnipų tinklą tikrai bus išgirdęs apie jo negalią ir paskubins suplanuotą puolimą. Aleksandras nusprendė, kad jis turi arba greitai pasveikti, arba mirti. Jis liepė Filipui gaminti mikstūrą ir atnešti ją, kai tik bus paruošta.

Tuo metu atėjo Parmeniono laiškas su trumpu pranešimu: „Saugokis Filipo! Turiu žinių, kad Darėjas papirko jį tave nunuodyti." Kaip ir ankstesnė istorija su Aleksandru iš Linko, Parmeniono įspėjimas apie jo draugų klastą įstūmė karalių į keblią padėtį. Jis pažinojo Filipą visą gyvenimą, tačiau suvilioti galima kiekvieną žmogų, ypač karališku atlygiu. Jis taip pat prisiminė, kad Filipo kraštiečiai Akarnanijoje buvo sukilę ir kovojo prieš makedonus Chaironėjos mūšyje. O jeigu gydytojas dabar planavo nužudyti Aleksandrą ir pabėgti pas persus atsiimti savo apdovanojimo? Kita vertus, Parmenionas galėjo gudrauti, norėdamas atgrasinti Aleksandrą nuo gydymosi ir paskubinti jo mirtį. Tada senasis karvedys taptų kandidatu į kito kariuomenės vado postą, o gal ir į karaliaus sostą. Mirus Aleksandrui, jis tikriausiai būtų galėjęs sudaryti sandorį su Darėju ir, išsiderėjęs pasilikti turtingas Mažosios Azijos provincijas, pasitraukti atgal į Makedoniją. Taip pat buvo įmanoma, kad Darėjas norėjo sukelti Aleksandrui melagingus įtarimus draugų atžvilgiu. Visi makedonai žinojo, kad didysis karalius buvo paskyręs didžiulį apdovanojimą tam, kuris nužudys Aleksandrą. Kas gali turėti geresnių galimybių tai padaryti, negu pasitikėjimą turintis gydytojas?

Tuo metu Filipas, nieko nežinodamas apie Parmeniono laišką, grįžo į Aleksandro palapinę nešinas puodeliu su mikstūra. Tai, kas įvyko paskui, puikiai atskleidžia Aleksandro charakterį. Jis paėmė puodelį, ėmė gerti vaistus ir padavė Filipui Parmeniono laišką. Ištuštinęs puodelį iki paskutinio lašo, jis stebėjo gydytoją, skaitantį žinutę. Filipo veido išraiška nepa-

sikeitė, jis tik gūžtelėjo pečiais ir pasakė karaliui, kad vaistai greitai pradės veikti. Aleksandras vėl atsigulė ir netrukus neteko sąmonės, o jo kvėpavimas vis sunkėjo. Filipas nesitraukė nuo jo lovos ir trynė karalių aliejais, laukdamas, kol vaistai pasklis po kūną. Po daugelio valandų Aleksandras pradėjo judėti. Karštligė pamažu slūgo, karaliaus sąmonė ėmė šviesėti, o kūnas stiprėti. Po trijų dienų jis išėjo iš savo palapinės ir buvo sutiktas kurtinamais, džiaugsmingais visos Makedonijos kariuomenės šūksniais.

Nors laiko iki laukiančio susitikimo su Darėju mūšio lauke liko nedaug, kitas dvi savaites Aleksandras skyrė savo įtakai Kilikijoje stiprinti. Pirmiausia jis pasirūpino perimti valstybinę Persijos pinigų kalyklą ir įsakė nukalti naują sidabrinę monetą. Jos averse buvo pavaizduota jauno Heraklio, karaliaus protėvio, savo papratimu pasidabinusio liūto kailiu, galva. Reverse – Dzeusas, sėdintis kaip semitų dievas Baalas, šiam paveikslui buvo panaudota graikų ir Rytų tautų temų sampyna, kuri taps naujosios Aleksandro imperijos skiriamuoju požymiu. Sidabriniai pinigai buvo reikalingi karaliui kaip užmokestis kariams. Monetų kalyba taip pat buvo svarbi propagandinė priemonė, nes pinigai greitai pasiekė visos rytinės Viduržemio jūros pakrantės turgus ir viešnamius. Jeigu kam nors kildavo abejonių, kas juos išleido į apyvartą, užtekdavo perskaityti Aleksandro vardą, įspaustą šalia Dzeuso atvaizdo.

Paskui karalius pakrante nužygiavo į Anchialę, įsikūrusią už dienos kelio į pietvakarius, kadaise tai buvo didelis miestas atokioje Asirijos imperijos karalystėje. Ten vietos vedliai parodė jam paminklą, kurį prieš keturis šimtus metų pastatė Asirijos karalius Sardanapalas. Ant jo buvo iškaltas šio Rytų karaliaus reljefas, vaizduojantis jį spragsintį pirštais, ir užrašas dantiraščiu. Vadovai tuoj išvertė jį Aleksandrui: „Sardanapalas, Anakindarakso sūnus, pastatė Anchialę ir Tarsą per vieną vienintelę die-

ną. O tu, nepažįstamasai, valgyk, gerk ir mylėkis – kitų žmonių gyvybės, palyginti su manąja, nėra vertos net šito."

Šitas reiškė Asirijos karaliaus pirštų spragtelėjimą. Nors Aleksandrui pačiam netrūko pasitikėjimo savimi, jį tikriausiai sužavėjo Sardanapalo akiplėšiškumas. Jis nusiuntė vertimą Aristoteliui, o šis pasakė, kad tai buliaus kapui tinkama epitafija.

Vos už kelių valandų kelio tolyn pakrante buvo įsikūręs turtingas Solų miestas, iš jo gyventojų Aleksandras išplėšė didžiulę išpirką mainais už privilegiją likti gyviems. Kitą savaitę jis įrengė mieste savo būstinę ir išvyko į kalnus vaikytis nepaklusnių Kilikijos kalniečių. Grįžusio į Solus karaliaus laukė skubus pranešimas iš vakarų, kad jo kariai pagaliau paėmė likusias tvirtoves Halikarnase, taip pat gretimą Mindo miestą, Koso salą ir daug kitų Karijos gyvenviečių. Satrape paskirta jo įmotė karalienė Ada dabar galėjo valdyti visą savo gimtąją šalį. Geros žinios iš Egėjo jūros pakrančių netrukus liausis, bet kol kas karalius džiaugsmingai šventė savo pergales aukodamas dievams ir rengdamas sportines ir muzikines varžybas savo kariams.

Jau pasiuntęs Parmenioną į priekį, Aleksandras įsakė Filotui žygiuoti pirmyn į Malo miestą, o pats padarė lankstą ir aplankė pakrantės gyvenvietę Magarsą, čia atnašavo aukas Atėnės šventykloje. Kitą dieną jis pasivijo į Malą nukakusį Filotą ir atnašavo dar vieną auką, šį kartą Amfilochui, garsiam Trojos karo veteranui. Karalius žinojo, kad artinasi lemiamas mūšis, todėl meldėsi kiekvieno dievo ir didvyrio šventovėje, kokia tik pasitaikydavo jo kelyje link Darėjo kariuomenės.

Tačiau ne visi makedonai tikėjo, kad besiartinančioje kovoje dievai jiems bus palankūs. Aleksandro vaikystės draugas ir karo žygio iždininkas Harpalas drauge su vienu nenaudėliu, vardu Tauriskas, netikėtai pabėgo į Graikiją. Senovės šaltiniai aiškiai neatskleidžia jo motyvo, bet galima pagrįstai manyti, kad Harpalas pabėgo pasiėmęs tiek pinigų, kiek tik galėjo panešti.

Kilikijos lygumas nuo Sirijos skiria siauros, bet masyvios kalnų grandinės. Iš Ksenofonto knygos Aleksandras žinojo, kad pietiniame šios kalnų grandinės gale yra Vartais vadinama perėja, pagrindinis kelias į Siriją. Taigi jis greitai nuvedė savo kariuomenę pakrante pro Iso miestą ir per Pinaro upę į mažą Miriandro miestą greta perėjos. Iš savo žvalgų jis gavo žinių, kad Darėjas su savo kariuomene laukia jo kitoje kalnų pusėje. Jis taip pat sužinojo, kad didysis karalius būsimam mūšiui ten rūpestingai išsirinko plačiai besidriekiančią lygumą šalia Oronto upės, kiek šiauriau nuo būsimo Antiochijos miesto. Persų požiūriu, tai buvo puiki vieta karui – plynos pievos, kur didysis karalius galėjo pasitelkti savo gausesnes pajėgas, neprilygstamus raitininkus, bauginančius kovos vežimus ir kuo geriausiai panaudoti savo pranašumą.

Vienintelė Darėjo bėda buvo ta, kad Aleksandras nėjo į jo spąstus. Darėjas žinojo, kad jo priešas užtruko Kilikijoje dėl ligos, bet jo žvalgai pranešė, kad karaliui pasveikus makedonai patraukė į vakarus Solų link, o paskui praleido savaitę besivaikydami kalnų gentis ir žaisdami sportinius žaidimus. Darėjas ėmė jaudintis, kad Aleksandras, nepaisydamas savo reputacijos, bijo stoti su juo į mūšį. Patarėjai persai primygtinai siūlė didžiajam karaliui perkelti karą į Kilikiją ir sutriuškinti makedonus ten. Tačiau vienas pabėgėlis iš Makedonijos rūmų, vardu Amintas, įspėjo Darėją nekeisti planų ir ragino laukti Aleksandro pasirinktoje mūšio vietoje.

Darėjas buvo nekvailas žmogus ir ne toks jau prastas karvedys, kaip teigia daugelis senovės istorikų, bet jo padėtis buvo kebli. Jis negalėjo leisti sau delsti Sirijoje su kariuomene, kai Aleksandras laukė jo visai šalia, kitoje kalnų pusėje. Galų gale jo valdžia priklausė nuo gebėjimo bet kuriuo metu panaudoti karinę jėgą bet kurioje savo imperijos dalyje. Jeigu būtų pasirodę, kad Darėjas bijo stoti į kovą su Aleksandru, savo didžiulėje karalystėje jis galėjo netekti valdžios. Todėl jis įsakė savo

kariuomenei žygiuoti į Kilikiją, bet ne per pietinę perėją. Jis manė, kad makedonai vis dar netoli Tarso, todėl per šiaurinę perėją persikėlė į lygumas ties Iso miestu.

O Aleksandras, savo paties labui visiškai kliaudamasis Ksenofonto memuarais, jau išžygiavo iš Iso, nežinodamas apie kitas perėjas į Kilikiją. Iš tiesų jis nebijojo susikauti su Darėju Sirijoje, net persų pasirinktoje mūšio vietoje. Makedonijos karalius visiškai pasitikėjo savimi ir savo vyrais ir buvo tikras, kad nugalės bet kuriomis aplinkybėmis. Jis buvo prie pietinės perėjos, ketindamas pereiti į kitą kalnų pusę, kai žvalgai pranešė, kad persai dabar yra *už* jo, siauroje pakrantės lygumoje šalia Iso. Aleksandras pamanė, kad žvalgai turbūt bus suklydę, ir pasiuntė vyrus atgal, liepdamas patikrinti žinias. O Darėjas vos atvykęs į Kilikiją sužinojo, kad Makedonijos kariuomenė dabar yra už *jo*. Abu karaliai labai apstulbo, nes nei vienas, nei kitas neplanavo tokio įvykių posūkio. Darėjas taip suirzo, kad sugavo keletą Ise gydytis paliktų sužeistų makedonų ir kankino juos, o paskui dar ir nupjovė jiems rankas. Didysis karalius turėjo rimtą pagrindą tūžti. Jis be reikalo iškeitė plačias Sirijos lygumas į siaurą žemės rėžį tarp kalnų ir jūros.

Aleksandras taip pat iš karto suprato, kad naujos aplinkybės gerokai pablogino persų padėtį. Kaip ir didžiajame jūros mūšyje prie Salamino praėjusį šimtmetį, kai mažesnis Atėnų karinis jūrų laivynas įviliojo didesnes persų pajėgas į siaurą sąsiaurį, kova Iso lygumoje sumenkins pranašumą skaičiumi. Vis dėlto jis suvokė, kad mūšis bus labai sunkus. Nors persų rikiuotė ir nebus plati, ji bus gili ir sudaryta iš patikimų kareivių, kuriuos didysis karalius sukvietė iš daugelio savo imperijos kraštų.

Darėjas pradėjo rinkti savo kariuomenę daugiau kaip prieš metus, netrukus po Graniko mūšio. Kariuomenės telkimas Persijos imperijoje vyko lė-

tai, bet ją surinkus reginys buvo išties bauginantis. Didysis karalius įsakė savo kariams iš visos karalystės susirinkti Babilone Mesopotamijoje. Nors disponavo ne visa kariuomene, jis manė, kad susidoroti su makedonais jėgų pakaks. Kai kurie senovės šaltiniai teigia, jog Persijos kariuomenėje tarnavo šeši šimtai tūkstančių vyrų. Graikų istorikai tikrai perdėjo, kaip jiems buvo būdinga aprašant laimėtus mūšius, tačiau kariuomenė iš tiesų buvo didelė – kai ji žygiavo priešais didįjį karalių per tautų apžiūrą Babilone, eitynės užtruko visą dieną.

Kautis susirinkę persų tautybės kariai buvo narsūs kovotojai ir išdidžiai pasižadėjo iki paskutinio atodūsio ginti didžiojo karaliaus garbę ir gyvybę. Be savo tautiečių, Darėjas dar sukvietė pėstininkus ir raitininkus iš Medijos ir Tapurijos imperijos šiaurėje, taip pat Kaukazo kalnuose įsikūrusios Armėnijos. Didumą raitininkų sudarė laukiniai hirkanai iš pietinės Kaspijos jūros pakrantės, taip pat barkanai iš Vidurio Azijos, besikaunantys dviašmeniais kirviais. Derbikai, atvykę iš tų pačių žemių kaip ir barkanai, kovojo ietimis su bronziniais ir geležiniais antgaliais, nors kai kurie iš jų mieliau naudojo medines ietis, sukietintas ugnimi. Didžiojo karaliaus kariaunoje taip pat buvo tūkstančiai graikų samdinių, atkaklių, patyrusių karių, kurie visai nebijojo makedonų. Šie profesionalūs kareiviai drauge su pačiais persais sudarė didžiojo karaliaus kovinės rikiuotės branduolį. Čia atvyko ir daug kitų tautų atstovų iš visos imperijos, nors jų tautų pavadinimai nėra paminėti.

Be karių, persų stovykloje dar buvo visas tuntas didžiojo karaliaus patarnautojų – begalė palydovų, vergų, virėjų, gydytojų, vežimų vadeliotojų, raštininkų, dvasininkų ir eunuchų. Pagal persų tradiciją, Darėją į žygį lydėjo ir šeima – motina, žmona ir trys vaikai. Jie keliavo prabangiai ir kariuomenei sustojus gyveno gausiai išpuoštose palapinėse, pilnose puikių brangenybių. Didžiojo karaliaus aplinka žygio metu buvo ne mažiau prabangi ir ekstravagantiška negu jo rūmuose Persepolyje.

Tą naktį prapliupęs lietus permerkė Aleksandrą ir jo vyrus. Peršlapę iki paskutinio siūlelio kariai drebėjo lapkričio vėjyje. Jie buvo šlapi, sušalę ir užspeisti siauroje lygumoje su stipriausia pasaulio kariuomene, kuri vos už kelių mylių galando prieš juos ginklus. Vienintelis atsitraukimo kelias į Siriją buvo už jų esantys Vartai, bet eidami juo jie būtų tik dar giliau įžengę į priešo teritoriją. Kaip ir karalius, makedonų kariai suprato, kad jeigu jie nelaimės mūšyje prie Iso, jų visų laukia mirtis.

Kilus audrai tolumoje makedonai matė tūkstančius persų stovyklos laužų, šviečiančių tarsi žvaigždės danguje. Aleksandras įsakė savo kariams sočiai pavalgyti ir pasiruošti prieš aušrą išvykti. Kol jo kareiviai bandė pamiegoti, karalius įkopė į gretimą kalvą ir nužvelgė didžiulę Persijos kariuomenę. Artėjo valanda, apie kurią jis svajojo visą savo gyvenimą, bet dabar, kai ji pagaliau išmušė, jis pajuto baimę. Tačiau jis bijojo ne dėl savo ar savo drąsiųjų vyrų gyvybės, o dėl to, kad įvykiai gali netikėtai pakrypti nepalankia linkme. Tą naktį jis praleido aukodamas vietiniams dievams ir melsdamas jų malonės.

Tamsai dar neprasisklaidžius, Aleksandras ėmė vesti kariuomenę Iso link. Kartkartėmis jis sustodavo ir leisdavo savo kariams pailsėti ir priprasti prie priešo kariuomenės, nuklojusios lygumą nuo kalnų iki jūros, vaizdo. Kai makedonai priartėjo prie Pinaro upės, jis išrikiavo karius galutine mūšio rikiuote. Dešiniojo sparno krašte, prieškalnyje, jis išrikiavo Parmeniono sūnaus Nikanoro vadovaujamą pėstininkų būrį. Šalia jų stovėjo makedonų raitininkai, toliau – tūkstančiai pėstininkų, nusidriekusių beveik mylią per mūšio lauko centrą, o šalia jūros išsirikiavo rinktiniai Tesalijos raitininkai. Parmenionas buvo vyriausiasis kairiosios fronto pusės vadas, o pats Aleksandras atsistojo dešinėje, arčiau centro. Tai buvo klasikinė rikiuotė, kurią jis panaudojo Graniko mūšyje: sparnuose išdėstyti raitininkai, turintys apsupti priešą, o centre – gausybė pėstininkų, kurių užduotis buvo ginklais prasiskinti kelią per persų gretas.

Už upės dešimtys tūkstančių persų išsirikiavo daugiagrete rikiuote, kurios priekyje stovėjo lankininkai, o likusi dalis pėstininkų išsiskleidė per visą plotį iki jūros, kur Darėjas sutelkė visus savo raitininkus, kad jie galėtų užlėkti makedonams už nugarų. Dalį pėstininkų išdėstė ant aukščiausių vietų ties Aleksandro dešiniuoju sparnu, kad tinkamu metu jie nusileistų žemyn. Pats didysis karalius užėmė kovos poziciją kariuomenės centre, šalia graikų samdinių ir geriausių persų karių.

Kol makedonai žygiavo paskutinę mylią, persai liko pradinėse pozicijose kitame upės krante. Toje pusėje, iš kurios atėjo Aleksandro vyrai, Pinaro krantai buvo lygūs, bet kitoje pusėje, į kurią jiems reikėjo persikelti, – statūs. Persų planas buvo toks pat, kokį didžiojo karaliaus karvedžiai buvo parengę Graniko mūšiui – priversti makedonus pulti per upę ir lipti į aukštą krantą. Nors anksčiau tokia strategija nepasiteisino, persai, turintys gausesnę kariuomenę, vėl nutarė pasitikti agresyvų priešą gynybinėse pozicijose.

Priartėjęs prie persų, bet tokiu atstumu, kad nepasiektų priešo strėlės, Aleksandras sustabdė savo kariuomenę ir apjojo visą makedonų rikiuotę, drąsindamas savo karius. Jis drąsino ne tik savo karvedžius ir karininkus, bet ir eilinius kareivius. Kreipdamasis į juos vardais, karalius priminė, kaip narsiai jie kovėsi ankstesniuose mūšiuose. Virš makedonų kariuomenės nugriaudėjęs galingas šūksnis nuaidėjo per lygumą. Tada Aleksandras įsakė pulti bėgte, pasuko žirgą link upės ir nuvedė karius į mūšį.

Aleksandras ir jo bendražygiai puolė tokiu greičiu, kad, jiems atsidūrus strėlėms pasiekiamame ruože, persų lankininkai dar nebuvo spėję nusitaikyti. Jie šuoliais kirto upę ir priešakinėse priešų gretose sukėlė paniką. Makedonams pralaužus persų gynybą, greta Aleksandro atsidūrę priešų kariai, apimti siaubo, ėmė trauktis. Tačiau už Darėją kovojantys graikų samdiniai netikėtai smarkiai smogė makedonų centrui, užgulė jo pėstininkus ir atvėrė plyšį Aleksandro gretose. Jie nustūmė

makedonus atgal į upę ir daugelį jų nukovė; besikaudami abiejų pusių kariai plūdosi graikiškai, šaukdami vieni kitiems baisiausius įžeidimus.

Kol persų linijos centras laikė pozicijas, šalia jūros išsidėstę didžiojo karaliaus raitininkai šuoliais perskriejo per upę ir ėmė stumti atgal Tesalijos raitelius. Raitininkų kova pakrantėje buvo negailestinga – nė viena pusė nenusileido. Tuo metu Aleksandro dešiniojo sparno kariai, kurie puolė pačius persus, sugebėjo prasiveržti pro jų gretas ir apsisukę puolė graikų samdinius iš už nugaros. Nuo tos akimirkos mūšio eiga pasikeitė. Negalėdami kovoti su priešais nei priekyje, nei iš už nugaros, samdiniai ėmė trauktis. Persų centras pradėjo irti, o jų raitininkai, matydami, kad pėstininkų gretos trūkinėja, apsisuko ir ėmė trauktis atgal per upę, žirgais trypdami savus karius.

Darėjas su siaubu stebėjo, kaip aplink jį ima dėtis neįsivaizduojami dalykai. Nors ir suprasdamas, kad makedonai mūšį laimės, trauktis jis nenorėjo. Jis stovėjo ant savo kovos vežimo, pasiruošęs parblokšti bet kurį prisiartinusį priešą. Aleksandras negalėjo atsispirti pagundai pulti tokio puikaus taikinio. Jeigu būtų nukovęs Darėją savo paties ranka, jis ne tik būtų užbaigęs karą, bet ir, kaip kad Achilas, pelnęs per amžius neblėstančią šlovę. Kai Aleksandras nudūmė Darėjo link, vienas iš didžiojo karaliaus brolių nuvedė jo raitelius į tarpą tarp dviejų karalių, tačiau buvo nukautas. Gindamas savo valdovą žuvo buvęs Frigijos satrapas Atizijas, taip pat buvo nukautas Reomitras, kuris drąsiai kovojo prie Graniko, krito Egipto satrapas Sabakas. Kai makedonai priartėjo prie didžiojo karaliaus, turbūt ne kas kitas, o pats Darėjas kirto Aleksandrui kardu ir sužeidė jam šlaunį. Tačiau didysis karalius dabar buvo atkirstas nuo savo kariuomenės ir per plauką nuo mirties.

Į vėlesnius įvykius galime pažvelgti taip, tarytum jie būtų sustingę laike – jie užfiksuoti rafinuotoje išsamioje mozaikoje, kuri buvo rasta po Vezuvijaus ugnikalnio pelenais Pompėjų mieste. Kairėje pusėje matome puolantį Aleksandrą, be šalmo, bet dėvintį krūtinės šarvą su Gor-

gonės galva, ji žvilgsniu turėjo paversti priešus akmenimis. Savo ietimi jis perveria persų sargybinį, stovintį tarp jo ir Darėjo. Žemė nusėta abiejų pusių žuvusiaisiais ir mirštančiaisiais. Antrame plane stirkso vienišas bevaisis medis. Viduryje kraujuoja mirtinai sužeistas bėras žirgas. Paskutinį kvapą išleidžiantis persų kareivis, gulėdamas ant žemės, nugludintame skyde mato savo paties atspindį. Aplinkui persų iečių miškas – jie skuba gelbėti savo karaliaus, kuris pagaliau apsuko savo vežimą, ketindamas bėgti iš mūšio lauko. Tačiau labiausiai įsimena Darėjo veidas – jis žvelgia Aleksandrui tiesiai į akis, bet ne su baime ar pykčiu, o su nuostaba.

Rašytiniai šaltiniai pateikia beveik tokį pat paveikslą – paskutinę akimirką Darėjas atsitraukė prieš nenugalimą Aleksandro jėgą. Prasibrovęs pro mūšio sumaištį, jis su kariuomenės likučiais per kalnus pabėgo į rytus. Aleksandras su savo kariais tuščiai vijosi Darėją ilgas mylias, jodami per daubas, pilnas žuvusių persų kūnų. Mūšyje žuvo daugelis tūkstančių persų, o makedonų nuostoliai buvo kur kas menkesni. Aleksandras karčiai nusivylė, kad Darėjas pabėgo, bet kai bendražygiai apsupo jį sveikindami, jis galėjo džiaugtis, kad sulaukęs vos dvidešimt trejų metų nugalėjo didįjį Persijos karalių.

Kai Aleksandras atvyko į Darėjo stovyklą, buvo jau vėlus vakaras. Jis buvo išvargęs nuo kautynių ir gaudynių, be to, dvi dienas nemiegojęs. Jis matė, kaip kareiviai plėšia persų stovyklą ir dalijasi į nelaisvę paimtomis persų moterimis. Karališkąją didžiojo karaliaus palapinę makedonų kariai laikė pačiam Aleksandrui. Vos tik įžengė į šį didingą būstą, jį iš karto pribloškė puikūs baldai ir visur besimėtančios brangenybės. „Štai ką reiškia būti karaliumi“, – stebėjosi jis. Lėkštės, dubenys ir net vonia – viskas buvo iš aukso, o oras prisodrintas prabangių kvepalų ir prieskonių aromato. Makedonų karaliui patarnautojai surengė puotą iš užgrobtų persų maisto atsargų ir parengė karštą vonią. Aleksandras nusiėmė savo dulkėtus šarvus ir paniro į vonią, tardamas vienam iš savo draugų, kad

norėtų nusiplauti mūšio prakaitą Darėjo vonioje. „Ne, ne Darėjo, – pataisė jį bičiulis, – ji veikiau Aleksandro.“

Išsimaudęs karalius su bendražygiais buvo besėdąs valgyti, bet išgirdo raudas, sklindančias iš gretimo palapinės skyriaus. Aleksandras paklausė, kas kelia tokį siaubingą triukšmą, ir jam buvo paaiškinta, kad tai Darėjo motina, didžiojo karaliaus žmona, dvi skaisčios jo dukterys ir jaunas sūnus plėšia nuo savęs drabužius ir aprauda Darėją, manydami, kad jis žuvo. Aleksandras pasiuntė Leonatą, vieną iš savo bendražygių, jų nuraminti. Šis atėjęs prie jų kambario suabejojo, ar gali įeiti nepranešęs apie savo atvykimą. Kiek padvejojęs, atitraukė užuolaidą ir žengė link moterų, o šios ėmė šaukti iš baimės, manydamos, kad jis atėjo jų nužudyti. Persės maldavo, kad prieš mirtį joms būtų leista bent jau deramai paruošti Darėjo kūną laidotuvėms. Leonatas patikino jas, kad didysis karalius vis dar gyvas ir kad Aleksandras neketina joms daryti nieko bloga. Priešingai, įtikinėjo jis, su jomis būsią elgiamasi pagarbiai, kaip su karališkosiomis poniomis. Pagaliau moterys nurimo ir padėkojo už karaliaus gerumą.

Kitą rytą Aleksandras, lydimas savo artimiausio draugo Hefaistiono, pats aplankė Persijos karaliaus moteris, norėdamas dar kartą patikinti, kad joks pavojus joms negresia. Kai juodu įėjo į moterų patalpas, šios puolė veidu žemyn prieš Hefaistioną, manydamos, kad tai jis yra karalius, nes jis buvo aukštesnis už savo draugą, tuo labai pralinksmindamos Aleksandrą. Kai vertėjas paaiškino, kad jos apsiriko, Sisigambridė, didžiojo karaliaus motina, puolė atsiprašinėti, bet Aleksandras ją nuramino. Jis pakėlė pagyvenusią moterį nuo grindų, kreipdamasis į ją „motina“, ir pasakė, kad Hefaistionas taip pat yra Aleksandras – abu vaikystėje Aristotelio mokyti, jog ištikimiausias draugas yra kitas „aš“, jie tokio požiūrio ir laikėsi.

Senovės autoriai daugiausia pateikia tokį Aleksandro elgesį su Darėjo moterimis kaip įgimto gerumo iliustraciją. Nors gal tai ir tiesa, tačiau

jo geranoriškumą taip pat lėmė didžiai praktiški sumetimai. Saugodamas didžiojo karaliaus namų moteris, Aleksandras savo naujųjų valdinių akyse prisiėmė simbolinį sūnaus, vyro ir tėvo vaidmenį. Kaip ir tąsyk, kai jį įsūnijo Karijos karalienė Ada, Makedonijos karalius siekė pasinaudoti šeiminiais ryšiais kaip priemone įtvirtinti savo valdžią. Jis išpuošė karalienę motiną brangiais papuošalais ir patikino ją, kad jos orumas jam valdant jokiu būdu nebus sumenkintas. Darėjo žmonai, kuri taip pat buvo ir didžiojo karaliaus sesuo, jis pažadėjo visas ankstesnes jos, kaip karalienės, statuso privilegijas ir kad niekas prie jos net neprisilies, juo labiau jis pats. Jis patikino karalienę, jog dvi jos netekėjusios dukterys nebus suterštos, ir kai joms ateis laikas ištekėti, jis pats iš savo iždo skirs kraitį. Tada jis pasikvietė jaunąjį Darėjo sūnų ir pabučiavo berniuką, kuris visiškai nebuvo išsigandęs. Aleksandras žavėjosi vyručio drąsa ir prisiekė auginti jį kaip savo tikrą sūnų. Visa tai buvo labai miela, bet Darėjo šeima suprato, kad nuo šios dienos jie yra Aleksandro įkaitai.

Kitą dieną, aplankęs sužeistuosius, Aleksandras įsakė visiems kariams užsidėti savo geriausius šarvus ir išsirikiuoti. Jis surengė laidotuves kritusiems mūšyje, o paskui pagerbė verčiausius iš gyvųjų ypatingais pagyrimais ir apdovanojimais, atitinkančiais jų drąsą. Vieną iš savo asmens sargybinių, Balakrą, karalius paskyrė Kilikijos satrapu ir paaukštino kitų savo bendražygių pareigas. Po pergalės Aleksandras buvo toks atlaidus, kad net sumažino duoklę, kurią anksčiau buvo paskyręs Solų miestui. Jis taip pat pastatė padėkos aukurus Dzeusui, Atėnei bei Herakliui ir atnašavo jiems, savo mėgstamiems dievams, didžias aukas. Norėdamas įamžinti savo pergalę, šalia Iso jis įkūrė pirmąjį miestą per savo karo žygį – Aleksandriją. Paauglystėje, pirmąkart nugalėjęs kovoje, jis pervadino vieną trakų miestą savo vardu, tačiau ši pirmoji iš daugelio

Aleksandrijų buvo visai kitoks, naujoviško pobūdžio miestas – graikų kultūros makedonų gyvenvietė svetimoje žemėje. Jos įkūrimas strateginėje vietoje šalia Sirijos prieigų buvo pirmasis svarbus žingsnis platinant graikų civilizaciją; tokius miestus karalius kurs visame savo kelyje iki pat Indijos.

Prie Iso Aleksandras laimėjo garbę ir šlovę, bet ne milžiniškus kiekius aukso, kaip jis tikėjosi, nes didžiąją savo iždo dalį Darėjas buvo palikęs Sirijoje, Damasko mieste, įsikūrusiame už kelių dienų kelio nuo mūšio lauko. Darėjo palapinės slėptuvė buvo tikrai didelė ir pilna, bet Aleksandrui reikėjo daug daugiau, kad turėtų kuo sumokėti už likusią dalį savo karo žygio. Todėl jis įsakė Parmenionui pasiimti daugiau kaip tūkstančio Tesalijos raitininkų būrį ir šuoliuoti į Damaską užgrobti didžiojo karaliaus iždo, kol ten nenusigavo persai. Nors ir nemėgo Parmeniono, Aleksandras žinojo, kad senis gali įvykdyti šią pavojingą užduotį priešo teritorijos gilumoje.

O persų satrapas Damaske tuo metu įtemptai svarstė, kaip jam būtų naudingiau elgtis. Išgirdęs, kad Aleksandras nugalėjo mūšyje prie Iso, jis suprato, kad makedonai atvyks lobio. Pagalvojęs jis nusprendė atiduoti Darėjo turtą Aleksandrui, tikėdamasis, kad už tai jam bus suteikta privilegijų. Jis pasiuntė pas makedonus pasiuntinį pranešti apie savuosius ketinimus, tačiau Parmenionas įtarė satrapą spendžiant makedonams spąstus ir vedė savo karius į Siriją labai atsargiai. Jis perėjo Vartus ir, nepaisydamas šalto žiemos oro, per kalnus ir dykumas patraukė su savo raitininkais į pietus, oazės miesto Damasko link.

Damaskas buvo sausringo Sirijos regiono valdytojų persų pagrindinė būstinė. Tai buvo turtingas miestas su savo teisėmis, garsėjantis figomis ir karavanų prekyba su Mesopotamija rytuose bei Arabija pietuose. Gudrusis satrapas buvo suplanavęs atiduoti Aleksandrui ne tik didžiojo karaliaus turtą, bet ir daug svečių bei įkaitų persų, kuriuos jam patikėjo globoti Darėjas. Norėdamas lengviau įgyvendinti savo sumanymą, jis

pasakė Damaske gyvenantiems persams bėgsiąs su jais ir Darėjo iždu į Babiloną. Didžiojo karaliaus turtai buvo paskubomis sukrauti ant tūkstančių asilėnų nugarų ir netrukus didžiulis karavanas išvyko pro miesto vartus.

Tą naktį snigo. Buvo taip šalta, jog nešulinių gyvulių palydovai išsitraukė iš maišų karines uniformas, kad nesušaltų kelionėje, o minia išsigandusių pabėgėlių drebėjo ir vylėsi spėsią paspruktі prieš atvykstant makedonams. Kaip tik tuo metu horizonte su savo raitininkais pasirodė Parmenionas. Karvedys išvydo koloną vyrų, apsirengusių kaip persų kareiviai, ir paskubomis išrikiavo savo karius mūšiui, manydamas, kad jų laukia sunki kova. Asilėnų varovai ir pabėgėliai pamatė link jų šuoliuojančių raitelių gretą ir puolė bėgti, gelbėdami savo gyvybes. Nesuskaičiuojami turtai liko gulėti išmėtyti ant sniego ir palei taką augančiuose gervuogynuose. Supratęs, kad užpuolė visai ne kareivius, Parmenionas įsakė savo kariams apsupti lobį ir pabėgėlius. Asilėnų varovams jis pasiūlė rinktis: arba nuvesti nešulinius gyvulius pas Aleksandrą, arba mirti kur stovi.

Po daugelio dienų karavanas su lobiu, budriai prižiūrimas Parmeniono, pasiekė makedonų stovyklą. Kai laimikis buvo iškrautas, Aleksandras nudžiugo – jį sudarė dekoruotos vazos, karo vežimai, karališkosios palapinės, penki šimtai svarų sidabro, gražiai papuošta dėžė, kurioje karalius nuo tol laikė savo mėgstamą Homero eilių leidinį, ir krūva aukso, kurio jam užteks savo karių atlyginimams daugelį mėnesių. Vertingi buvo ir kartu su brangiu kroviniu atvesti persų pabėgėliai – dabar jie tapo Makedonijos karaliaus įkaitais. Tarp jų buvo ankstesniojo didžiojo karaliaus Artakserkso IV žmona, trys netekėjusios jos dukterys ir paties Darėjo brolis. Taip pat du siaubo apimti Atėnų pasiuntiniai, kurie slapta derėjosi su Darėju, nors oficialiai jų miestas parėmė Aleksandro karo žygį. Tarp belaisvių buvo ir keturi stojiški spartiečiai, nors jų miestas nebuvo įsipareigojęs paremti makedonų.

Svarbiausias trofėjus, Aleksandro akimis, buvo Barsinė, jo varžovo Memnono iš Rodo našlė. Kartu su savo vaikais ji buvo atvesta pas karalių ir pasigailėjimo iš Aleksandro mažai tikėjosi. Jos nuostabai, Aleksandras elgėsi su ja labai maloniai. Jaunystėje, prieš daugelį metų, Barsinė kaip pabėgėlė gyveno Filipo rūmuose, kai jos tėvas ir Memnonas ieškojo ten prieglobsčio. Ji turbūt pažinojo Aleksandrą Makedonijoje ir, galimas daiktas, juodu buvo draugai. Barsinė tikrai turėjo kažkokių nepaprastų savybių, nes buvo pirmoji moteris, kurią Aleksandras pamilo. Jis nevedė jos, bet tarp jų užsimezgė ilgas romanas. Visi pasakotojai sutaria, kad tai buvo nuostabi, graži ir žavinga moteris. Ji buvo persų kilmės, bet gavo puikų graikišką išsilavinimą ir gerai kalbėjo graikiškai. Ilgainiui ji pagimdys Aleksandrui pirmąjį vaiką, sūnų, pavadins jį Herakliu. O štai išdavikui Damasko satrapui sėkmė taip nesišypsojo. Vienas iš persų pabėgėlių naktį nupjovė jam galvą ir nunešė ją dovanų Darėjui.

Tuo metu, kai Aleksandras ruošėsi sutikti persus mūšio lauke, didžiojo karaliaus kariai Egėjo jūroje laiko tuščiai neleido. Memnono sūnėnas Farnabazas užėmė kelias svarbias salas ir atsiėmė Halikarnasą. Tada jis nuplaukė į Sifno salą ir slapta susitiko su senu Aleksandro priešu Spartos karaliumi Agidu. Agidas susitikti su persais ir sudaryti sutarties, kuri turėjo sustiprinti antrąjį frontą prieš Aleksandrą, atvyko vienintele trijera. Farnabazas dosniai parėmė Spartos karalių pinigais ir davė jam dešimt laivų jūrų mūšiams su makedonais.

Bet kaip tik tada, kai jie šventė savo naująją sąjungą, atėjo žinia, kad Aleksandras nugalėjo didįjį karalių prie Iso. Farnabazą šis pranešimas apstulbino ir jis nedelsdamas išplaukė į Chiją netoli Mažosios Azijos krantų, kad neleistų šioje svarbioje graikų saloje kilti sukilimui. Aleksandro pergalė nuožmiojo Agido neišgąsdino, jis toliau darė, ką buvo

sumanęs. Savo naujiesiems laivams jis pasamdė jūreivių ir pasiuntė brolį į Kretą įkurti ten naujos karinės jūrų bazės. Pats Agidas pradėjo rengti dirvą sukilimui Graikijoje.

Įvykiai Egėjo jūroje nepraslydo pro Aleksandro akis, bet šio karo žygio metu jam iškilo sudėtingas klausimas – ką pasirinkti. Darėjas prie Iso buvo pažemintas, bet nenugalėtas. Kariuomenė, kurią jis buvo surinkęs Sirijoje, sudarė tik mažą jam pavaldžių pajėgų dalį. Turėdamas laiko didysis karalius galėjo suburti daug didesnes pajėgas ir nugalėti makedonus mūšio lauke. Aleksandras suprato, kad laimėti gali tik tuo atveju, jeigu nepaliaujamai persekios Darėją iki pat jo imperijos širdies ir neleis jam surinkti naujos kariuomenės. Tačiau tai buvo pavojingas sumanymas, žinant, kad graikai linkę sukilti, o persai vis dar kontroliuoja didžiąją Viduržemio jūros dalį. Ėmęs persekioti Darėją, jis galėjo prarasti viską, ką buvo užkariavęs vakaruose.

Apsvarstęs visas galimybes, Aleksandras nusprendė, kad geriausia toliau vykdyti savo planą: užgrobti Libano, Palestinos ir Egipto Viduržemio jūros pakrantę, o karvedžiams Makedonijoje ir Mažojoje Azijoje patikėti kovoti su persų grėsme arčiau namų. Jis suprato, kad kada nors turės stoti su Darėju į kovą, nes didysis karalius negalėjo leisti jam nebaudžiamam siaubti savo imperijos. Aleksandro vertinimu, Darėjui reikėjo bent jau metų, kad iš visų savo karalystės kampų surinktų kariuomenę kautis su juo, tačiau jis žinojo, kad tai dienai išaušus juodu stos į didžiausią mūšį, kokį tik pasaulis kada nors matė.

Aleksandras paliko stovyklavietę prie Iso ir nužygiavo per Vartus į Siriją, o paskui pasuko į pietus Libano pakrantės link. Perėjęs senąją graikų prekybos koloniją prie Al Minos greta siauros lygumos tarp jūros ir kalnų, jis pasiekė finikiečių Marato miestą. Didžiojo karaliaus laivyno fini-

kiečių laivai kovojo Egėjo jūroje, ir pasipriešinti Aleksandrui ten nebuvo kam. Net pats Marato karalius buvo išvykęs pagelbėti Darėjui vakaruose, o vietoj savęs palikęs sūnų. Šis suprato, kad priešintis Aleksandrui beprasmiška, todėl pasitiko karalių prie vartų ir uždėjo jam ant galvos auksinę karūną, tradiciniu būdu išreikšdamas paklusimą. Jaunuolis taip pat perleido jam gretimą Arado salą ir miesto valdas.

Aleksandrui patiko toks priėmimas ir jis keletą dienų pasiliko Marate. Ten pas jį atvyko du Darėjo pasiuntiniai su didžiojo karaliaus laišku. Aleksandras pasiėmė šį raštą į savo kambarius ir pats jį perskaitė. Skirtingi senovės istorikai įvairiai perteikia laiško turinį, tačiau aišku viena – Darėjas norėjo sudaryti sandorį. Iš pradžių jis išbarė Aleksandrą už tai, kad šis be jokios priežasties įsiveržęs į jo imperiją. Jis tvirtino, kad makedonai ir persai yra draugai nuo seno, nors Filipas nerodė deramos pagarbos Persijai, kaip ir jo sūnus dabar. Neseniai įvykusio mūšio baigtis Aleksandro naudai esąs tik apmaudus kurio nors dievo paslaptingo įsikišimo rezultatas, ir ateityje makedonai nebesulauksią dangaus palaiminimo. Vis dėlto didysis karalius esąs maloningas ir kviečiąs Aleksandrą sudaryti taikos sutarties su Persija. Jeigu jis pasitrauksiąs, Darėjas suteiks jam suverenitetą visoje Mažosios Azijos teritorijoje nuo Egėjo jūros iki Halio upės netoli Gordijo. Be to, jis sumokėsiąs Aleksandrui dosnią išpirką už savo šeimos, paimtos į nelaisvę, sugrąžinimą. Visa tai galį būti Aleksandro, jeigu jis liausis pulti didžiojo karaliaus valdas. O jeigu jis atmesiąs šį dosnų pasiūlymą, Darėjas, savaime aišku, jam patogiu laiku ir vietoje su savo kariuomene užpulsiąs makedonus ir juos sutriuškinsiąs.

Aleksandras suprato – jeigu šį laišką pamatytų Parmenionas ar kiti karininkai, jie tikrai būtų sužavėti. Darėjas siūlė viską, apie ką tik jie svajojo. Priėmus jo siūlymą, jiems atitektų turtingiausios Mažosios Azijos žemės, įskaitant visus graikiškus Egėjo jūros miestus. Persai pripažintų jų užkariavimus ir atitrauktų savo laivyną. Makedonija dar jiems gyviems esant iš apgultos mažos karalystės išaugtų į imperiją, valdančią visas že-

mes nuo Adrijos jūros iki Anatolijos aukštumų. Jie visi taptų turtingi ir galėtų grįžti namo kaip didvyriai.

Tačiau Aleksandrui reikėjo rasti būdą, kaip įtikinti savo karius tęsti karą. Jis paragavo pergalės ir neketino nurimti negavęs į savo rankas mažiausiai visos Persijos imperijos. Jis matė save ir savo karius žygiuojančius palei Nilą, valgančius Babilono soduose, besipuošiančius auksu Persepolyje ir besižavinčius tolimosios Indijos stebuklais. Tačiau kaip įtikinti makedonus? Ir jis nutarė imtis mėgstamos visų laikų politikų taktikos – meluoti. Karalius sukūrė Darėjo laiško klastotę, kupiną besaikių reikalavimų, įžeidimų makedonams ir visiškai neužsimenančią apie jokias teritorines nuolaidas. Kai jis parodė suklastotą laišką savo patarėjų tarybai, šie prarijo jauką ir iš karto su pasipiktinimu atmetė didžiojo karaliaus sąlygas.

Tada Aleksandras parašė savo laišką Darėjui, visais įmanomais būdais sumaniai provokuodamas didįjį karalių. Jis pradėjo globėjiška antrašte „Karalius Aleksandras Darėjui – linkėjimai“, visiškai sąmoningai praleisdamas Persijos valdovo titulus, kad tik jį įžeistų. Tada apkaltino Darėją dėl šio karo, nes jo protėviai jį pradėję, kai praėjusiame šimtmetyje užpuolė Graikiją prie Maratono. Tuomet pridūrė, kad ne kas kitas, o persai surengė pasikėsinimą į jo tėvo gyvybę, ir net apkaltino Darėją prisidėjus prie ankstesniojo Persijos karaliaus nužudymo. Aleksandras pasiskelbė Azijos viešpačiu ir pareiškė mielai grąžinsiąs Darėjui šeimą be jokios išpirkos, bet tik jeigu jis kreipsis kaip nuolankus prašytojas. Galiausiai jis pareikalavo, kad Darėjas nedelsdamas pasiduotų, kitaip jis persekiosiąs jį nors ir iki pasaulio krašto.

Per dvi dienas Aleksandras pakrante nužygiavo iki svarbaus finikiečių prekybos centro – Biblo miesto. Šis senas uostamiestis palaikė prekybos

ryšius su Graikija nuo Trojos karo laikų. Biblas nuo seno buvo Egipto prekių, įskaitant papirusus, gabenimo centras, todėl graikai, naudojantys šią medžiagą rankraščiams, pagal šio miesto pavadinimą vadino savo knygas *biblia* (iš to ir kilo mūsų žodis *Biblija*).

Į pietus nuo Biblo kyšulyje buvo įsikūręs Beritas (Beirutas), toliau Libano pakrante – garsus finikiečių uostas Sidonas. Sidono gyventojai niekino persus, ypač po to, kai bausdama sidoniečius už nepaklusnumą didžiojo karaliaus kariuomenė prieš keletą metų jų miestą apiplėšė. Gyventojai privertė persų paskirtą marionetinį valdovą atidaryti vartus Aleksandrui, o šis greitai nuvertė žmonių nekenčiamą valdytoją ir pavedė savo geriausiam draugui Hefaistionui surasti jam pamainą. Hefaistionas mieste buvo apsigyvenęs dviejų žymių jaunuolių namuose, jiems ir pasiūlė karūną. Jie mandagiai atsisakė ir paaiškino, kad pagal jų miesto paprotį valdyti gali tik karališkojo kraujo žmogus. Tada Aleksandras pavedė jiems rasti tinkamą kandidatą.

Miesto pakraštyje gyveno vargingas žmogus, vardu Abdalonimas (finikiečių kalba *Abd-elonim*, „dievų tarnas"), tolimos giminystės ryšiais jis buvo susijęs su Sidono karališkąja šeima. Dėl sąžiningumo versle su gudriais kaimynais finikiečiais jam buvo likusi tik ankšta trobelė su mažyčiu sodu. Tą dieną jis taip uoliai ravėjo piktžoles savo darže, kad negirdėjo, kaip prie jo priėjo du jaunuoliai. Jie šūktelėjo jį ir pavadino karaliumi. Abdalonimas neturėjo laiko pokštams ir nesileido su jais į kalbas, bet jaunuoliai paaiškino, kad jis tapo Sidono valdovu ir turi persirengti švariais drabužiais. Sodininkas pamanė, kad jie bepročiai, ir vėl palinko prie piktžolių, bet jaunuoliai pagarbiai prisiekė nejuokaują ir pagaliau įtikino jį sakantys tiesą. Abdalonimas nebuvo net girdėjęs apie Aleksandrą ir visiškai nenutuokė, jog miestas užimtas makedonų karių, bet apsivilko savo geriausius drabužius ir nuėjo į rūmus susitikti su žmogumi, kuris išvarė persus. Aleksandrui šis vyras iš karto patiko: nors – o gal kaip tik dėl to – jo panagės buvo purvinos, o veidas nudegęs

saulėje, jam jis pasirodė esąs teisingo valdovo etalonas. Jis noriai patepė Abdalonimą naujuoju Sidono karaliumi.

Už dienos kelio į pietus palei Libano pakrantę buvo įsikūręs Tyras, galingiausias ir svarbiausias iš visų Finikijos miestų. Jis nuo seno buvo Sidono varžovas ir vienas iš turtingiausių prekybos centrų visoje Viduržemio jūroje. Pagrindinė miesto dalis buvo pastatyta saloje, tolokai nuo kranto, ir apsupta daugiau kaip šimto pėdų aukščio sienų, kurios darė jį neįveikiamą bet kuriai užpuolikų kariuomenei. Tai taip pat buvo gyvybiškai svarbiausia vakarinės persų imperijos dalies karinė jūrų bazė.

Priartėjusį prie miesto Aleksandrą pasitiko Tyro pasiuntiniai, pasveikino jį atvykus į jų miestą, perdavė maisto jo kariuomenei ir įteikė auksinę pasidavimo karūną. Jie apgailestavo, kad jų karalius Azemilkas pats negali atvykti pasitikti Aleksandro, nes susirgo tarnaudamas persų laivyne Egėjo jūroje – o jo tarnyba persams, savaime suprantama, buvo tik apmaudus nesusipratimas. Aleksandras pagarbiai jiems padėkojo už maistą ir karūną, tada lyg tarp kitko paminėjo, kad norėtų paaukoti savo protėviui Herakliui garsioje jų saloje stovinčioje šventykloje. Jis atvyko į Tyrą kaip tik tuo metu, kai saloje prasidėjo garsi Melkarto (finikiečių Heraklio atitikmens) šventė ir į miestą traukė religingi keliauninkai; jų buvo susirinkę net iš Kartaginos. Tyro pasiuntiniai tarpusavy pasitarė ir pranešė Makedonijos karaliui, kad šiuo metu, deja, neįmanoma įsileisti jo į miestą, nes persams tai galėtų atrodyti kaip provokacija. Tačiau labai graži Heraklio šventykla esanti pakrantėje priešais jų miestą ir Aleksandras maloniai kviečiamas jos aplankyti.

Abi šių derybų šalys žinojo, kad iš tikrųjų kalbama ne šiaip apie aukos atnašavimą. Tyro pasiuntiniai suprato, jog įsileidus Aleksandrą tarp savo sienų jis perims miestą į savo rankas ir paliks jame karių įgulą. Alek-

sandras žinojo, kad iš tikrųjų tyriečiai jam nepasiduoda ir tiesiog bando laimėti laiko, norėdami pažiūrėti, ar Darėjo karinio jūrų laivyno puolimas Egėjo jūroje neprivers jo grįžti į vakarus. Tyrui vadovaujantiems pirkliams nelabai rūpėjo, kas laimės karą – Aleksandras ar Darėjas. Jie tik norėjo toliau likti labai naudingos prekybos Viduržemio jūroje viešpačiais, kuriais jie buvo tapę daugiau kaip prieš tūkstantį metų, ir kiek tik įmanoma išvengti išorės jėgų kišimosi.

Paprastai Aleksandras įstengdavo suvaldyti savo smarkų būdą, bet išgirdęs, kad jo prašymas atmetamas, prarado savitvardą. Jis pašoko nuo kėdės ir išliejo ant Tyro pasiuntinių visą savo rūstybę: „Manote, kad aš nieko negaliu jums padaryti, nes gyvenate saloje? Niekais laikote mano sausumos kariuomenę? Aš įrodysiu jums, kad gyvenate visai ne saloje! Jeigu neatversite man savo vartų, surengsiu miesto apgultį!"

Su šia žinia siaubo apimti pasiuntiniai grįžo į miestą. Tyro vyresnieji aptarė padėtį ir nusprendė, kad Aleksandras jiems nepavojingas. Miestą nuo kranto skyrė pusė mylios gilaus vandens ir saugojo galingos srovės ir stiprūs vėjai. Jie buvo kur kas toliau, negu galėjo nuskrieti ant kranto pastatytų katapultų ir kitų artilerijos įrenginių sviediniai. Miestą supančios sienos dar niekada nebuvo pralaužtos, net kai užpuolikai laikydavo miestą apgultyje daugelį metų. Makedonai visiškai neturėjo karinio jūrų laivyno ir negalėjo sukliudyti tyriečiams kada tinkamiems atplaukti ir išplaukti savo laivais. Be to, jų svečiai iš Kartaginos pažadėjo aprūpinti miestą viskuo, kas reikalinga, ir prireikus ateiti Tyrui į pagalbą. Tegu Aleksandras sau bando paimti jų miestą – o jie žiūrės iš už jo sienų ir juoksis.

Tyro gyventojai per daugelį šimtmečių ne kartą matė, kaip užpuolikai atvyksta ir išvyksta, nepadarę jokio didesnio poveikio jų milžiniškam prekybos tinklui. Finikiečiai buvo kanaanitų tauta, kalbantys kalba, labai artima hebrajų kalbai. Užspausti siauroje lygumoje sausringoje Viduržemio jūros rytų pakrantėje, pragyvenimo šaltinių jie ieškojo jūroje.

Nuo vienuoliktojo šimtmečio pr. Kr. tokie miestai kaip Tyras ir Sidonas ėmė steigti prekybos punktus vis labiau į vakarus nutolusiose vietose. Ankstyvųjų finikiečių kolonijų Viduržemio jūroje buvo Kipre, Sicilijoje, Šiaurės Afrikoje ir Ispanijoje. Afrikos pakrantėje tiesiai priešais Siciliją įsikūrusi Kartagina buvo garsiausias ir stipriausias iš šių avanpostų, per šimtmečius išlaikęs ryšius su ją įsteigusiu Tyro miestu. Finikiečiai pasiekdavo ne tik Gibraltaro sąsiaurį. Jie išplaukdavo į Atlantą ir turbūt nusigaudavo net iki Britanijos šiaurėje ir Senegalo pietuose. Herodotas pasakoja, kad jie net apiplaukę Afriką. Keliaudami jie prekiavo su daugeliu tautų ir pagarsėjo kaip apsukrūs verslininkai ir vagys bei jūrų plėšikai. Graikų literatūroje nuo Homero laikų gausu istorijų apie piktus finikiečius pirklius, kurie vagia vaikus ir parduoda juos į vergovę. Nežinia, kiek tuose pasakojimuose tiesos, bet finikiečiai tikrai skleidė savo amatus ir kultūrą po visą senovės pasaulį. Aštuntajame šimtmetyje pr. Kr. graikai pasiskolino finikiečių abėcėlę ir ją adaptavo – finikiečių *alef*, *bet* ir *gimel* tapo graikų *alfa*, *beta* ir *gama*. Šie prekiautojai su tolimais kraštais ypač garsėjo Libano kedrais iš savo tėvynės pakrantės kalnų ir retais purpuriniais dažais, gaunamais iš Libano pakrantės purpurinių sraigių. Jų kaimynai hebrajai žavėjosi finikiečių sumanumu ir samdė juos statyti karaliaus Saliamono šventyklą, bet smerkė tokias jų religines apeigas kaip vaikų aukojimas dievams.

Pradėjęs Tyro apsiaustį Aleksandras įsakė sugriauti senesnes sausumos miesto dalis, kad būtų gauta statybinių medžiagų keliui į salą supilti. Paskui jis pasiuntė karių grupes į kalnus prikirsti kedrų daugybei polių, kuriuos jo inžinieriai turės įkalti į jūros dugną. Jis taip pat nusiuntė pasiuntinį pas vyriausiąjį Jeruzalės kunigą, prašydamas atsiųsti jam į Tyrą maisto atsargų ir pastiprinimą. Jis pranešė žydams, kad duoklė, kurią

jie anksčiau mokėjo Darėjui, dabar teks jam. Tegu kunigas nė kiek neabejojąs – draugauti su makedonais jam tikrai bus naudingiau negu su persais, patikino jį Aleksandras.

Iš pradžių statyti pylimą sekėsi. Vanduo šalia kranto buvo seklus ir sukalti polius į minkštą dumblą nebuvo sunku. Plyšiai tarp polių buvo užpildomi nuolaužomis, kurios turėjo tapti tvirtu plataus kelio į jūrą pamatu. Pylimas turėjo išlaikyti tūkstančių vyrų ir sunkių įrenginių svorį, todėl visi darbai buvo vykdomi labai kruopščiai. Aleksandras kiekvieną dieną prižiūrėjo darbus, tardavosi su inžinieriais, ragindavo savo karius ir pats nešiodavo į jūrą akmenis.

Tyriečiams visa tai atrodė baisiai juokinga. Kai oras būdavo geras, jie atplaukdavo mažomis valtimis iki makedonų per lanko šūvio atstumą ir šaipydavosi iš kareivių. Kaipgi čia atsitiko, kad tokie garsūs kariai tapo nešuliniais gyvuliais ir tampo krovinius ant nugarų kaip asilai, šaukdavo jie. Bene Aleksandras manosi esąs Poseidonas, jūrų dievas? Tačiau matydami, kad kiekvieną savaitę molas spraudžiasi į jūrą vis toliau, miesto gyventojai liovėsi šaipytis. Tyriečiai vis dar nemanė, kad makedonai kada nors nusigaus iki jų salos, nes dabar jie buvo pasiekę giliausią sąsiaurio dalį ir jų darbas smarkiai sulėtėjo, bet sunerimo, jog paaukštintas kelias padės Aleksandrui nusigauti prie jų ganėtinai arti ir artilerija pasieks miesto sienas. Todėl jie išsiuntė dalį savo moterų bei vaikų į Kartaginą ir ėmė kaip įmanydami trukdyti statyboms. Dabar makedonus nuo aukštų miesto sienų galėjo pasiekti atskriejančios strėlės ir tyriečiai be paliovos apipildavo jomis besidarbuojančius karius. Kadangi makedonams dirbant tekdavo nusiimti šarvus, jie buvo pažeidžiami. Kai kurios strėlės būdavo išmirkytos dervoje ir padegtos, tad pataikiusios į kokius nors įrenginius sukeldavo gaisrą. Tuo pat metu iš miesto prie paaukštinto kelio atplaukdavo trijeros ir apšaudydavo darbininkus sviediniais. Atsakydamas Aleksandras įsakė užtempti ant pylimo bokštus su lankininkais ir šaudyti į laivus. Prie šių bokštų jis

pritvirtino skydus, kad šie saugotų jo vyrus nuo strėlių, atskriejančių nuo miesto sienų, ir leistų jiems saugiai dirbti.

Atsakydami į tai išradingi tyriečiai sukonstravo didžiulę padegamąją mašiną. Jie surado seną raitininkų gabenimo laivą ir prikišo į jo triumus kiek įmanydami daugiau perdžiūvusios medienos. Tada paaukštino laivo bortus, pridėjo ant denio medžio drožlių, pjuvenų ir kitų po ranka pasitaikiusių degių medžiagų, prikimšo į plyšius sieros ir iš viršaus apipylė derva. Ant stiebų tyriečių meistrai pritaisė dvigubas nokrėjas ir pritvirtino prie jų katilus, pilnus degaus skysčio. Galiausiai ant laivagalio jie uždėjo papildomą balastą, kuris pakėlė pirmagalį į orą, kad visu greičiu lekiantis laivas būtų aukštai pakilęs virš pylimo, kai į jį atsitrenks.

Jie palaukė, kol makedonų statomo kelio link ėmė pūsti stiprus vėjas, tada prikabino šį laivą prie keleto trijerų, ir šios visu pajėgumu ėmė jį vilkti pylimo link. Pamatę artinantis šį labai keistą laivą, makedonai niekaip negalėjo suprasti, kodėl tyriečiai varginasi pulti juos dideliu arklių gabenimo laivu. Tačiau kai laivas priplaukė arčiau, jie išvydo nuo jo denio kylančias liepsnas ir ėmė nerimauti. Ugnies laive buvo keli jūrininkai, jie kaipmat iššoko ir nuplaukė link jų laukiančių trijerų, kurių įgulos buvo ką tik nupjovusios lynus, jungiančius jas su tuo laivu. Matydami, kad į juos lekia liepsnojantis laivas, siaubo apimti makedonai neturėjo kitos išeities kaip tik bėgti gelbstint savo gyvybes. Kai laivas užskriejo ant paaukštinto kelio ir įsirėžė į bokštus, nokrėjos ant stiebų nudegė ir katilai nukrito į apačioje siaučiančią ugnį. Nuo liepsnos skystis sprogo ir sukėlė tokį pragarą, kokio makedonai dar nebuvo regėję. Pylimą apėmė ugnis, o apsauginiai bokštai užsiliepsnojo kaip deglas. Ant molo dar likusius gyvus nelaimingus darbininkus iššaudė tyriečių lankininkai iš trijerų ir kitų laivų, kurie atskubėjo prie molo. Dievų užgaida tą naktį kilo baisi audra ir aukštos bangos sudaužė sugadinto pylimo likučius, išklibino polius ir išsklaidė tonas akmenų bei nuolaužų. Kitą rytą sunkus mėnesių darbas buvo dingęs po vandeniu.

Žvelgdamas į visas savo pastangas, nuėjusias perniek, Aleksandras ginčijosi pats su savimi svarstydamas, ką dabar derėtų daryti. Kiekviena Tyre praleista diena teikė Darėjui daugiau laiko surinkti didesnę kariuomenę. Tačiau jeigu Aleksandras paliktų Tyrą neužkariautą, tai būtų akivaizdus jo nesėkmės ženklas, nes miestas ir toliau liktų persams karinio jūrų laivyno bazė. Todėl jis nusprendė pradėti vėl viską iš naujo ir net dar didesniu mastu – statyti platesnį pylimą ir labiau apsaugoti savo karius. Tačiau dabar jis suprato nepaimsiąs miesto vien inžinierių ir pėstininkų pastangomis. Norint užkariauti Tyrą jam reikėjo laivų.

Atnaujinęs statybas ant senojo pylimo likučių, jis pasiuntė dalį savo karių į Sidoną, kad surinktų ten visus laivus, kiek tik suras. Čia į jį vėl atsigręžė sėkmė. Finikiečiai Sidono ir Marato karaliai išgirdę, kad jų miestus užėmė Aleksandras, paliko Darėjo laivyną Egėjo jūroje ir išplaukė namo prisidėti prie makedonų pajėgų. Taip jo karinis jūrų laivynas įgijo aštuoniasdešimt puikių trijerų su įgulomis. Per keletą kitų dienų dar atvyko laivų iš graikų Rodo salos, Kilikijos Solų ir Malo miestų, Likijos pakrantės miestų ir net penkiasdešimtirklis laivas iš Makedonijos, kuriam vadovavo Protėjas, Aleksandro vaikystės laikų auklės Lanikės sūnus. Nespėjęs sutikti šitų laivų, karalius pamatė į Sidono uostą plaukiančius Kipro laivus. Kipro karaliai nusprendė, kad persai pralaimės karą, ir maldavo Aleksandrą priimti jų paslaugas. Jis noriai atleido jiems už visus ankstesnius praeities nusižengimus, džiaugdamasis, kad dabar jau turi daugiau kaip du šimtus karo laivų.

Pirmiausia Aleksandras nusprendė gretimuose kalnuose surengti greitą vietos arabų antpuolį, nes jie puldinėjo jo medkirčius. Karaliui medžių reikėjo pylimo poliams ir apsiausties įrenginiams statyti, ir jis neketino leisti kalnų plėšikams sugriauti jo planų. Jis pats vedė ištvermingų trakų karių ir lankininkų būrį per gražų Bekos slėnį, pasiryžęs padaryti galą išpuoliams. Tokio pobūdžio karo veiksmus kalnuose labai mėgo ir jis, ir trakai. Kartu į Aziją keliaujantis senas Aleksandro mokytojas Lisimachas

dėl kažkokios nežinomos priežasties pasiprašė irgi paimamas ir patikino karalių esąs ne silpnesnis negu Feniksas, senyvas Achilo mokytojas, kuris lydėjo savo mokinį į Troją. Aleksandras turbūt juokėsi, bet jautė seniui silpnybę, todėl sutiko.

Kariai greitai jojo į kalnus, bet netrukus buvo priversti palikti savo arklius, nes kelias tapo per status. Kai teko kopti į kalnus, Lisimachas nebesuspėjo kartu su visais. Pirmąją dieną Aleksandras pasiuntė didžiąją karių dalį žygiuoti pirmyn ir įrengti stovyklą, o pats su keletu draugų liko kartu su savo mokytoju. Karalius ragino Lisimachą ir pusiau nešė jį stačiais takais, tačiau sutemus jie buvo per toli nuo pagrindinės būrio dalies ir pasiklydo kalnuose. Buvo jau pavasaris, bet sutemus oras atšalo. Aleksandras neplanavo nakvoti lauke ir nebuvo pasirūpinęs nei pastoge, nei ugnimi. Grupelė makedonų glaudėsi vienas prie kito, o karalius kaip įmanydamas stengėsi, kad jo senyvas mokytojas nesušaltų mirtinai. Tada Aleksandras tolumoje išvydo stovyklos laužą. Jis paliko Lisimachą ir pats vienas per mišką patraukė šviesos link. Priartėjęs prie laužo jis pamatė grupę miegančių arabų plėšikų ir du budinčius jų sargybinius. Aleksandras atsargiai prisėlino prie sargybinių ir tyliai perpjovė jiems gerkles. Tada, nepažadindamas nė vieno iš aplink miegančių vyrų, iš stovyklos laužo nugriebė liepsnojantį pagalį ir kiek galėdamas greičiau tamsoje nubėgęs į savo stovyklą užkūrė bičiuliams didelį laužą. Pabudę arabai pastebėjo netoliese šviečiančią liepsną ir pamanę, kad juos netikėtai užklupo didelės priešo pajėgos, pabėgo. Likusią nakties dalį Aleksandras praleido šalia Lisimacho, šildydamas savo senąjį draugą ir turbūt patardamas kitą kartą pasilikti mieste.

Įveikęs kalvose gyvenančių arabų gentis ir sugrįžęs į Sidoną, Aleksandras rado keturis tūkstančius graikų samdinių, laukiančių jo nurodymų. Jis

buvo pasiuntęs Kleandrą jų verbuoti jau daugiau kaip prieš metus, bet iki pergalės prieš Darėją prie Iso makedonui nelabai sekėsi vykdyti šią užduotį. Dabar, kai Aleksandras buvo išplėšęs didelę pergalę ir turėjo savo ižde daug aukso, verbuoti Graikijoje profesionalius kareivius tapo kur kas lengviau. Karalius sulaipino juos visus į savo naujojo laivyno laivus ir kovos rikiuote išplaukė į Tyrą. Karo veiksmai jūroje Aleksandrui buvo naujovė, bet jis ėmėsi jų kaip jūreivis iš prigimties. Kipriečių ir finikiečių eskadras jis išdėstė kairėje pusėje, arčiausiai pakrantės, o pats, junginio vadu pasirinkęs ką tik atvykusią makedonų galerą, ėmė vadovauti dešiniajam sparnui.

Tyriečiai išgirdo pranešimus, kad Aleksandras Sidone gavo laivyną, bet jie nė kiek neabejojo įveiksią tą sunkiai sukrapštytą, apgailėtiną makedonų armadą. Jie išdėstė savo laivyną šiaurinėje salos pusėje, pasiruošę smogti Aleksandro atsiųstiems laivams. Tačiau tą pavasario rytą jie visiškai nesitikėjo, kad miestą puls daugiau kaip du šimtai karo laivų. Aleksandras troško išbandyti jėgas jūros mūšyje, bet tyriečių pajėgoms vadovaujantis laivyno vadas davė ženklą savo laivams skubiai atsitraukti į saugų uostą šiaurinėje miesto pusėje. Makedonai, pamatę, kad jų priešininkai tyriečiai suka atgal, ėmė su jais lenktyniauti, norėdami pasiekti uostą pirmieji. Varžybos vyko apylygiai, bet tyriečiai, paaukoję tris savo trijeras, užkirto kelią Aleksandro puolimui ir leido likusiems savo laivams saugiai grįžti į miestą. Tada jie blokavo siauras šiaurinio uosto žiotis trijeromis, kurios prie uosto įplaukos sudarė grėsmingą užtvarą. Vis dėlto Aleksandrui nepavyko pro ją prasiveržti ir užimti miesto iš vidaus, kaip jis tikėjosi, taigi jis pasirinko kitą geriausią sprendimą – užblokavo ir šiaurinį miesto uostą, ir pietinį, įrengtą Egipto kryptimi. Didysis Tyro karinis laivynas buvo užspeistas ir neturėjo jokių galimybių ištrūkti.

Kol Aleksandras buvo išvykęs, jo inžinieriai išsijuosę plušo dieną naktį, taisydami ir plėsdami pylimą. Pasitaikydavo kliūčių, tokių kaip galinga audra, smogusi moliui ir sugriovusi naujus statinius. Ši audra taip pat

užnešė ant pylimo gyvūną, kurį vienas senovės istorikas pavadino milžiniška jūros pabaisa. Ilgą laiką dalis jo kūno gulėjo ant nuolaužų, o paskui gyvis nuplaukė į jūrą. Veikiausiai tai buvo banginis; Viduržemio jūroje banginiai sutinkami neretai, bet kalnuose gimusiems Aleksandro kariams tai buvo visiškai nepažįstama būtybė. Ir makedonai, ir tyriečiai buvo prietaringi, linkę visur įžvelgti lemties simbolius, todėl ir vieni, ir kiti priėmė šio gyvūno pasirodymą kaip ženklą, kad Poseidonas esąs jų pusėje.

Ilgas savaites nepailstamai triūsę dengiami patobulintų apsauginių bokštų, makedonai pagaliau nutiesė pylimą tiek, kad Aleksandro artilerija galėtų pasiekti miesto sienas. Jis įsakė atridenti galingas akmenų svaidykles – katapultas į tinkamą molo vietą ir pradėjo nepaliaujamai apšaudyti miestą. Tuo pat metu jis nurodė prie savo flotilės laivų pritaisyti savotiškus taranus, o iš viršaus uždengti laivus tvirtais skydais. Taranais apginkluoti laivai daužė į jūrą atgręžtas miesto sienas, o iš katapultų į jo gynėjus, užėmusius pozicijas priešais molą, pylėsi didžiulių riedulių kruša.

Tačiau tyriečiai mokėjo gintis. Miesto gyventojai šaudė į makedonus liepsnojančiomis strėlėmis ir trukdė jiems prisiartinti prie sienų. Jie prikraudavo į didelius skydus smėlio ir kaitindavo juos, kol smėlis įkaisdavo iki raudonumo, o paskui žarstė jį ant kareivių apačioje. Karštas smėlis byrėdavo Aleksandro vyrams už krūtinės šarvų ir keldavo smarkų skausmą. Dėl to kariai liovėsi dėvėti šarvus, bet tada tapo pažeidžiamais ant sienų viršaus įsitaisiusių lankininkų taikiniais. Taip pat tyriečiai ant sienų įrengė greitai besisukančius ratus su stipinais, kurie atmušdavo į juos paleistas strėles ir sviedinius. Miesto kalviai nukalė spygliuotus trišakius, gynėjai juos pririšdavo prie virvių, mesdavo į makedonų skydus ir nutraukdavo juos šalin, kad puolėjai taptų pažeidžiami. Kai kurie gynėjai mėtė žemyn tinklus, kad Aleksandro kariai juose įsipainiotų ir negalėtų judėti. Miesto gyventojai taip pat įtaisė didelius gyvulių odos skydus, kurie susilpnindavo katapultų svaidomų akmenų smūgio

jėgą. Prie makedonų laivų jie siųsdavo narus nupjauti inkarų lynų, kol Aleksandras įsakė lynus pakeisti grandinėmis. Į jūrą atgręžtoje miesto sienos pusėje buvo pakabinti siūbuojantys dalgiai, turintys perskrosti kiekvieną prisiartinusį makedoną. Tyro dirbtuvės dirbo dieną naktį, gamindamos šiuos ir kitus išradingus karo prietaisus, skirtus panaudoti prieš Aleksandro vyrus.

Šios puolėjų ir gynėjų varžybos truko ilgas savaites, bet nė viena pusė nepajėgė pasiekti persvaros. Tyriečiai, nenorėdami prarasti dievų prielankumo, jų statulas salos šventyklose prikaustė auksinėmis grandinėmis. Vasaros pradžioje miesto laivai narsiai pabandė prasiveržti ir užpulti makedonų laivyną, bet buvo atstumti atgal į uostą. Galiausiai Tyro gyventojai viltis atsilaikyti prieš makedonus ėmė sieti su savo įkurtos Kartaginos pagalba. Tačiau į miestą kažkaip prasmukusi trisdešimties to miesto pasiuntinių delegacija pranešė vyresniesiems, kad kartaginiečiai esą įsitraukę į daug jėgų reikalaujantį karą vakaruose su Sicilijos Sirakūzų miestu ir, nors ir kaip apgailestaudami, negalį padėti savo protėvių tėvynei.

Nuo mūšio prie Iso buvo praėję beveik metai, daugiau kaip šeši mėnesiai buvo sugaišti nesėkmingai bandant įveikti Tyrą. Aleksandras dabar šventė savo dvidešimt ketvirtąjį gimtadienį ir tvirtai pasiryžo paimti tvirtovę bet kokia kaina. Kai svilinanti liepa ėjo į pabaigą, makedonų pylimas pagaliau pasiekė salą.

Aleksandras leido savo kariams dvi dienas pailsėti, o paskui pradėjo sutelktinį miesto puolimą iš visų pusių. Molu buvo atridenti bokštai su pritvirtintais tiltais, kad būtų galima pasiekti miesto sienas, bet pirmiausia nutarta prasiveržti jūra, o ne sausuma. Karalius sėdo į vadovaujantį laivą ir įsakė savo laivynui pulti į jūrą atgręžtas miesto sienas iš

karto visose vietose, kad tyriečiai nežinotų, kur sutelkti gynybą. Vienas iš jo šarvuotų laivų su taranu pagaliau pralaužė sienoje skylę ir atsitraukė, kad prie plyšio galėtų nuleisti inkarą trijera su puikiais makedonų jūreiviais. Prolaužos puolimo būriui vadovavo drąsus karininkas, vardu Admetas. Netrukus šis vadas buvo nukautas, bet jo kariai toliau veržėsi pro skylę, tarp jų ir pats Aleksandras – jis pirmas užlipo ant miesto sienų. Tyriečiai priešinosi užpuolikams visomis turimomis priemonėmis, bet kiti laivai, naudodamiesi tuo, kad gynėjų dėmesį atitraukė užvirusi kova, pro du uostus blokuojančias trijeras prasiveržė į miesto širdį. Tada dauguma karių molu atbėgo prie bokštų, užlipo jais ant sienų ir įsigavo į miestą.

Užvirė stulbinamai nuožmios skerdynės. Kad paimtų šį užsispyrusį miestą, makedonai plušėjo septynis ilgus mėnesius. Jų akyse daugelis draugų žuvo sutraiškyti akmenų, svaidomų nuo miesto sienų, arba sudeginti ugnies sviedinių. Jie buvo pikti, išvargę ir karštai nekentė Tyro gyventojų už tai, kad privertė juos išgyventi tokį pragarą. Jie žudė visus jiems į akiratį patekusius miestiečius, tarp jų moteris ir vaikus, o Aleksandras net nebandė jų sulaikyti. Nevilties apimti tyriečiai kovojo dėl kiekvienos gatvės, suprasdami, kad neturi jokios vilties sulaukti pasigailėjimo. Tūkstančiai jų žuvo per keletą pirmųjų puolimo valandų. Kai kurie užėmė paskutinę poziciją šventovėje, skirtoje legendiniam Tyro įkūrėjui Agenorui. Aleksandras pats vadovavo puolimui prieš juos ir nukovė visus gynėjus. Tačiau ilgainiui makedonų kraujo troškimas atvėso ir jie ėmė gaudyti dar likusius gyvus miestiečius, kad galėtų parduoti juos į vergovę – iš viso į nelaisvę buvo paimta apytiksliai trisdešimt tūkstančių tyriečių. Karaliaus pasigailėjimo sulaukė tik nedaugelis – tie, kuriems beieškant išsigelbėjimo buvo pavykę nusigauti į Heraklio šventyklą, įskaitant Kartaginos pasiuntinius. Tačiau du tūkstančiai per puolimą paimtų į nelaisvę kovoti tinkamo amžiaus vyrų buvo nuvesti į pakrantėje įsikūrusią miesto dalį ir nukryžiuoti – tai yra pasmerkti mirti labiausiai

kankinančia mirtimi, žinoma senovės pasaulyje. Dabar, pagaliau paėmęs miestą ir palaidojęs daugelį jame kritusių makedonų, Aleksandras nuėjo į sunaikinto miesto centrą ir atnašavo savo ilgai uždelstą auką Heraklio šventykloje.

Palikęs rūkstančius Tyro griuvėsius, patenkintas Aleksandras su savo kariuomene tęsė žygį Viduržemio jūros pakrante. Tokiomis didelėmis pastangomis pastatytas pylimas netrukus apsinešė dumblu ir smėliu, laikui bėgant apaugo augalija ir tapo žemės dryžiu, kuris visiems laikams sujungė Tyro salą su krantu.

Makedonams žengiant į pietus, Palestinos pakrantę kepino vasaros saulė. Senovės įrašai nemini, kad Aleksandras būtų pasirinkęs nelabai tiesų, bet lengvesnį kelią šalies gilumoje – per Galilėją iki Jordano slėnio. Vienintelis žydų istorikas Juozapas tvirtina, kad Aleksandras atkeliavo į Jeruzalės šventyklą, norėdamas išreikšti savo pagarbą vyriausiajam kunigui, bet galime būti beveik tikri, kad tai tik religingo žmogaus pramanas. Iš tikrųjų makedonai žengė trumpesniu keliu pakrante pro Karmelio kalną link Jopės, kur pranašas Jona, pasak Biblijos, sėdo į laivą prieš jį praryjant didžiulei žuviai.

Kažkurioje šio sausringo kelio vietoje Aleksandrą pasitiko didžiojo karaliaus pasiuntiniai su nauju taikos pasiūlymu. Pasitraukus finikiečiams persų karo žygis Egėjo jūroje beveik sužlugo, taigi lauktasis sukilimas Graikijoje dabar atrodė visiškai neįtikimas. Kaip tik tada, kai į stovyklą atvyko persų pasiuntiniai, joje lankėsi pasiuntiniai iš Graikijos miestų – išskyrus Spartą, savaime suprantama, – atvykę pasveikinti Aleksandro su pergalėmis. Surinkti kariuomenę iš tolimų savo imperijos provincijų Darėjui prireikė daug daugiau laiko, negu jis tikėjosi. Jam reikėjo dar bent vienų metų, kad pasiruoštų karui, taigi geriausia atrodė

laimėti laiko, sudarant sandorį su Aleksandru. Todėl didysis karalius siūlė didesnę išpirką už savo šeimą, leisti Aleksandrui vesti savo vyriausią dukterį ir atiduoti jam visas žemes į vakarus nuo Eufrato, jeigu jis baigtų savo karo žygį. Darėjas priminė jaunajam karaliui, jog Persijos imperija didelė ir gyvenama karingų žmonių. Jeigu jis būtų toks kvailas, kad bandytų ją užkariauti, pasentų bebandydamas, net jeigu atsitiktų neįtikimas dalykas ir jis nugalėtų Persijos kariuomenę mūšyje. Verčiau priimti rytinės Viduržemio jūros pakrantės žemes kaip dovaną negu prarasti savo gyvybę kokiame nors mūšio lauke Persijoje ar Baktrijos dykumoje.

Kai Aleksandras perskaitė laišką savo tarybai, Parmenionas pasakė, kad jeigu jis būtų Aleksandras, priimtų Darėjo siūlymą. Karalius atšovė, kad jis irgi jį priimtų – jeigu būtų Parmenionas. Taigi Aleksandras atrašė Darėjui turįs užtektinai pinigų ir be didžiojo karaliaus išpirkos ir galįs vesti jo belaisvę dukterį kada panorėjęs, neprašydamas jos tėvo leidimo. O žemės, kurias Darėjas siūląs, yra niekas, palyginti su imperija, kurią jis ketinąs užkariauti. Lidija, Kilikija ir Finikija esanti tik pradžia. Jam priklausysianti ir Medija, ir Persija, ir net Indija. Aleksandras liepė pasiuntiniams perduoti Darėjui paskutinį savo žodį, kad netrukus jie vėl susitiks mūšyje, ir paleido juos.

Vienintelė kliūtis, likusi Aleksandrui kelionėje į Egiptą, buvo Gazos miestas-tvirtovė, įsikūręs pakrantės lygumoje, Negevo dykumos pakraštyje. Kaip ir Troja, Gaza buvo senas pajūrio miestas ant kalvos viršūnės, pastatytas ant savo paties praeities klodų. Nuo filistinų laikų Gaza buvo svarbiausias karavanų prekybos su Arabijos giluma punktas. Auksas, smilkalai ir mira – viskas pereidavo per jo turgus, kuriuos Herodotas laikė bene didžiausiais Azijoje. Kadaise Gazą valdė faraonai, vėliau ji perėjo asirams, paskui babiloniečiams ir galiausiai atiteko persams. Didžiojo

karaliaus valdytojas Gazoje, eunuchas, vardu Batis, buvo tikras, jog makedonai nepajėgs paimti miesto. Už jo aukštų sienų jis turėjo pakankamai vandens ir grūdų, kad atlaikytų ilgą apsiaustį. Be to, jis buvo pasamdęs arabų karių, užgrūdintų kovų dykumoje. Nepaisydamas Aleksandro pasisekimo Tyre ir baisaus jo gyventojų likimo, Batis metė Aleksandrui iššūkį ir atsisakė atiduoti Gazą.

Pirmąją dieną karalius ir jo inžinieriai, apjoję miestą, turėjo pripažinti, kad jį užimti bus labai sunku. Miestas buvo įsikūręs taip aukštai virš lygumos, kad makedonų apsiausties įrenginiai negalėjo pasiekti sienų. Todėl Aleksandras įsakė savo kariams pastatyti aplink visą miestą tokio pat aukščio pylimą. Ant šio pylimo jis ketino pastatyti bokštus ir pulti miestą. Tai buvo didžiai sunki užduotis jo kareiviams, kurie ką tik ilgus mėnesius prasiplūkė statydami pylimą per jūrą į Tyrą, tačiau jie vykdė jo nurodymus.

Vieną rytą, kai Aleksandras miesto papėdėje aukojo dievams, jį puolė kažkoks plėšrus paukštis ir išmetė akmenį, kurį laikė naguose. Karalius kreipėsi į savo pranašautoją Aristandrą, prašydamas išaiškinti šį pranašišką ženklą. Senasis aiškiaregys išpranašavo, kad Aleksandras ilgainiui paimsiąs miestą, bet šiandien kautynių turįs vengti. Karalius nenoriai pakluso dievų valiai, bet tą popietę arabų samdiniams surengus netikėtą išpuolį prieš makedonus Aleksandras neįstengė atsispirti pagundai ir puolė į kovą kartu su priešakinėm gretom. Į jį beveik iš karto pataikė iš katapultos iššauta strėlė, ji pramušė jo skydą, kiaurai pervėrė šarvus ir įsmigo jam į petį. Karalius išsiplūdo dėl tokios nesėkmės, įsakė perrišti žaizdą ir kovėsi toliau, kol nukraujavęs nualpo. Batis ir Gazos gyventojai džiaugėsi manydami, kad jis žuvo.

Tačiau Aleksandras buvo gyvas ir labai piktas. Kai laivu pagaliau buvo atgabenti Tyre panaudoti apsiausties bokštai, karalius įsakė savo inžinieriams pastatyti juos ant pylimų aplink tvirtovę ir pradėjo sutelktinį miesto puolimą, bet gynėjai tris kartus jį atrėmė. Tada Aleksandras,

nepaisydamas sužeisto peties, puolė su savo kariais ketvirtą kartą ir pagaliau įveikė miesto sienas. Gazos gyventojai kovojo su užpuolikais ne mažiau drąsiai negu Tyro gyventojai, bet nepajėgė atsilaikyti prieš įtūžusius makedonus. Visi Gazos vyrai žuvo gindami savo miestą, o moterys ir vaikai buvo paimti į nelaisvę ir parduoti į vergovę. Sunkiai sužeistas, bet vis tiek nepalūžęs Batis buvo atvestas pas Aleksandrą. Karalius pareikalavo, kad Batis nusilenktų, ir grasino žiauriai nubausti, jeigu šis nepaklus. Eunuchas tik su panieka stebeilijosi į karalių. Tada Aleksandras iš pykčio pasielgė taip pasibaisėtinai, kad dauguma senovės istorikų apskritai praleidžia šį epizodą. *Iliadoje* Achilas savo nukauto priešininko trojėno Hektoro kūną pririšęs prie vežimo tampė po graikų stovyklą. Dabar Aleksandras vis dar gyvo Bačio kulkšnis perrišo odiniais diržais ir pritvirtinęs juos prie savo vežimo ėmė tampyti eunuchą per uolingą dykumą aplink Gazos miestą ir ilgai nesiliovė net jam mirus.

Aleksandras sukvietė vietines beduinų gentis, kad jos atstatytų ir vėl apgyvendintų Gazą kaip tvirtovę, tik dabar priklausančią makedonams. Laivyną jis pasiuntė į priekį, o pats su kariuomene patraukė į šiaurinio Sinajaus pakrantės dykumas. Stojo lapkritis, taigi dienos buvo vėsios ir malonios, bet vis tiek kildavo sunkumų. Vandens pakeliui buvo mažai, o keliai aplink sūroką Serbonio ežerą paskutinėje atkarpoje garsėjo dribsmėliu. Tačiau praėjus šešioms dienoms po išvykimo iš Gazos Aleksandras atvyko į pasienio miestą Pelusijų. Čia beveik prieš du šimtmečius Persijos karalius Kambisas, Kyro Didžiojo sūnus, nugalėjo faraono kariuomenę. Po daugelio metų čia apsilankęs Herodotas matė abiejų pusių karių kaulus, vis dar bąlančius saulėje. Čia, Pelusijuje, ryčiausia Nilo atšaka įteka į Viduržemio jūrą. Ir per čia Aleksandras įžengė į Egiptą, žemę, kuri amžiams pakeis jo gyvenimą.

V

EGIPTAS

Apie Egiptą truputį daugiau papasakosiu negu paprastai, nes jame nuostabių dalykų yra daugiau negu bet kurioje kitoje šalyje.

HERODOTAS

Beveik visų savo žinių apie Egiptą Aleksandras sėmėsi iš šimtmečiu anksčiau gyvenusio graikų istoriko Herodoto raštų, kuriuose šis pasakojo, ką matė keliaudamas palei Nilą, taip pat užfiksavo daug faktų ir užrašė labiau abejotinų istorijų iš antrų lūpų. Herodotas žinojo, kad Nilas slėnį kasmet užtvindo, palikdamas sluoksnį aliuvinio turtingo dirvožemio derlinguose laukuose abipus upės, bet nežinojo, kodėl taip atsitinka. Jis rašo, kad ankstesnis faraonas atrado pradinę žmonijos kalbą – jis paliko du naujagimius tarp nebylių, kol jie ištarė savo pirmą žodį, kuris turbūt buvo pasakytas mūsų pirmųjų protėvių kalba (šis žodis buvo *bekos*, frigų kalba reiškiantis „duona"). Herodotas taip pat rašo, kad egiptiečiai garbina kates ir dažnai jas mumifikuoja. Jis perdeda Nilo krokodilų dydį, bet pasakoja, kad juos galima sugauti naudojant paršelį kaip masalą. Sužavėtas piramidžių, jis užrašė Egipto dvasininkų pasakojimą apie tai, kaip jos buvo pastatytos. Herodotas nepaprastai domėjosi Egipto religija

ir tvirtino, kad graikai daugelio savo šventų apeigų išmokę iš egiptiečių. Taip pat jis rašo apie Dzeuso-Amono didžiojo orakulo tolimoje Sivos vakarų oazėje dievišką kilmę. Aleksandras užaugo klausydamasis istorijų apie šią šventą vietą, kurią Persijos karalius Kambisas kartą pabandė sunaikinti ir smėlio audroje neteko penkiasdešimties tūkstančių karių. Aleksandrui Egiptas tikriausiai buvo stebuklų ir paslapčių žemė.

Egiptas buvo tokia sena karalystė, kad didžiosios Gizos piramidės Aleksandrui buvo beveik tokios pat senos, kaip jis mums. Žemdirbiai gyveno ant Nilo krantų jau keletą tūkstančių metų, kai, anot padavimų, ketvirtojo tūkstantmečio pr. Kr. pabaigoje Menas suvienijo Aukštutinio (pietų) ir Žemutinio (šiaurės) Egipto karalystes. Po kelių šimtmečių, kai šalyje įsigalėjo labai centralizuotas faraonų valdymas, prasidėjo Senosios karalystės laikotarpis. Netrukus Egipto valdovai ėmė statyti grandiozinius paminklus ir užmezgė diplomatinius ryšius su karalystėmis Mesopotamijoje ir už jos ribų. Žlugus Senajai karalystei prasidėjo susiskaldžiusių mažų valstybių laikotarpis, trukęs, kol Vidurinės karalystės faraonai vėl užvaldė visą šalį. Vėliau valdžią šiauriniame Nilo slėnyje užgrobė hiksų gentys, bet antrojo tūkstantmečio pr. Kr. viduryje iškilo Naujoji karalystė ir išplėtė savo valdžią iki pat Eufrato. Šiuo laikotarpiu valdė karališkojo kraujo faraonė Hačepsuta, taip pat Tutanchamonas ir ilgaamžis Ramzis Didysis, išgarsintas karo su Mažosios Azijos hetitais ir milžiniškų uolose iškaltų statulų Abu Simbelyje. Tačiau kai Trojos karo amžiuje Egiptą iš šiaurės užpuolė paslaptingi Jūros žmonės, prasidėjo ilgas nuosmukio ir svetimšalių įsibrovėlių – nubių, asirų, babiloniečių ir galiausiai persų – valdymo laikotarpis.

Didysis karalius Kambisas užkariavo Egiptą šeštojo šimtmečio pr. Kr. pabaigoje ir pradėjo blogos valios amžių; jis visoje šalyje sudegino šventyklas ir pagautas pykčio protrūkio Memfyje nudobė šventą jautį Apį. Nuo to laiko persai buvo laikomi bedieviais engėjais, kurie tyčiojasi iš Egipto religinių tradicijų ir alina šalį dideliais mokesčiais bei grūdų prie-

volėmis. Pagaliau po ilgų persų valdymo dešimtmečių egiptiečiai sukilo ir išvarė didžiojo karaliaus karius. Šešiasdešimt metų Egiptas buvo nepriklausomas, tačiau Artakserksas III vėl įvedė į šalį Persijos kariuomenę. Paskutinis egiptiečių kilmės faraonas Nektanebas pabėgo į pietus, į Nubiją, ir valdyti Egiptą buvo paskirtas satrapas, kuris vėl primetė didžiojo karaliaus valią.

Nuo to laiko, kai makedonai persikėlė į Aziją, buvo praėję dveji metai. Aleksandro laivynas, sekdamas įkandin karaliaus, nuplaukė Sinajaus pakrante iki Pelusijaus; atvykęs karalius rado savo laivus išmetusius inkarus Nile. Taip pat jo laukė Mazakas, neseniai paskirtas Egipto valdovas persas. Prieš metus jo pirmtakas Sabakas iš provincijos prie Iso buvo atvedęs didumą didžiojo karaliaus kariuomenės. Kadangi Sabakas ir daugelis jo kareivių žuvo Iso mūšyje, Mazakas nusprendė, kad apdairumas yra geriau nei paika narsa, ir atidavė visą provinciją Aleksandrui be kovos. Tikėdamasis pelnyti Aleksandro palankumą ir, be jokios abejonės, išsaugoti savo gyvybę, Mazakas taip pat pasiėmė visą iždą ir visus karališkuosius baldus, kiek tik galėjo sukrauti į vežimus. Taip Makedonijos karalius per vieną dieną prie savo augančios imperijos prijungė dar vieną provinciją, didesnę ir kur kas turtingesnę negu visa Graikija.

Tačiau Aleksandras suprato – nors persų įgula Egipte jam ir pasidavė, norėdamas tapti tikru šios žemės valdovu, jis turi elgtis itin taktiškai ir diplomatiškai. Egiptiečiai galėjo pasinaudoti proga ir vėl sukilti prieš naują svetimšalį valdovą. Kad egiptiečiai noriai pripažintų jį savo valdovu, Aleksandras turėjo veikti labai atsargiai ir pelnyti žynių palankumą. Todėl keletą kitų mėnesių karalius praleido stengdamasis parodyti Nilo slėnio gyventojams, kad jis ne tik gerbia jų religiją, bet ir yra karštas Egipto dievų garbintojas.

Pasiuntęs laivyną Nilu aukštyn, Aleksandras su savo kariuomene patraukė į be galo plokščias Nilo deltos lygumas. Iš dešinės jiems tyvuliavo Nilo vandenys, o iš kairės driekėsi bevaisės dykumos. Jie ėjo pro kviečių ir miežių laukus, datules ir figmedžius, galvijus bei žvejus ir didžiulius papirusų, iš kurių buvo gaminama senovės pasaulyje labiausiai vertinama rašymo medžiaga, sąžalynus. Pakeliui naująjį karalių sveikino paprasti kaimiečiai ir vietos kilmingieji, nors matydami greta jo kariuomenę kito pasirinkimo jie ir neturėjo. Keliaudamas Aleksandras perėjo per Gošeno žemę, kurioje, kaip pasakojama, kartą buvo apsigyvenę žydai, kai jų tėvynėje kilo badas, taip pat matė Avario vietovę, garsėjančią beveik prieš tūkstantį metų Ramzio ten pastatytu puikiu miestu, kurį ilgainiui prarijo dykumos smėlynai.

Po savaitę trukusios kelionės palei upę Aleksandras atvyko į seną Heliopolio miestą, tūkstantmečius menantį Egipto mokslo ir religijos centrą. Čia, kur ryčiausia Nilo atšaka atsiskiria nuo pagrindinės upės vagos, ant stataus pylimo pastatytoje šventykloje buvo garbinamas Ra, graikams žinomas saulės dievo Helijo vardu. Su Heliopolio dvasininkais karalius elgėsi labai pagarbiai – visiškai priešingai negu Persijos karalius Kambisas, kuris bandė sunaikinti šią šventą vietą ir nugriauti šalia stovinčius obeliskus.

Kitoje Nilo pusėje, vos už dienos kelio į pietus nuo Heliopolio, buvo įsikūręs Memfis. Nuo ankstyviausių Senosios karalystės dienų miestas buvo svarbiausias Žemutinio Egipto religinis centras. Net kai sostinė buvo kitur, faraonai vis tiek išsaugojo rūmus Memfyje ir dosniai rėmė miesto žynius bei šventyklas. Vakarinėje miesto dalyje dunksojo Sakaros laiptuotoji piramidė, pirmasis iš šių didžiulių Egipto statinių. Iš karto už Sakaros, salpos pakraštyje, buvo daugybė įmantrių kapų. Pats miestas taip pat buvo graikų pasauliui gerai žinomas prekybos centras, bet labiausiai jis garsėjo savo dievo kūrėjo Ptaho šventykla. Jo žemiškasis pavidalas buvo šventas jautis Apis, kruopščiai parinktas gyvūnas, augi-

namas šventyklos vidiniame kieme. Gauti jaučio palaiminimo į Memfį atvykdavo žmonės iš viso Egipto. Kai Apis nugaišdavo, jis būdavo balzamuojamas ir palaidojamas ypatingoje patalpoje Sakaroje.

Praėjusiame šimtmetyje didysis karalius, nudobęs Apį, įvykdė neįtikėtiną šventvagystę, ir egiptiečiai niekada neužmiršo jo poelgio. Todėl Aleksandras, sąmoningai elgdamasis visiškai priešingai negu valdovas persas, parodė Ptaho šventyklos žyniams didelę pagarbą ir atnašavo dievui gausias aukas. Žyniai tikriausiai buvo nepaprastai patenkinti. Ir nors geriausi senovės šaltiniai to nepatvirtina, tikėtina, kad Aleksandras dabar buvo paskelbtas Egipto faraonu. Netrukus Egipte atsirado karaliaus statulų, vaizduojančių jį pasipuošusį kaip Aukštutinio ir Žemutinio Egipto valdovą, o užrašai ant jų vadino jį Ra numylėtiniu, Amono sūnumi. Tada Aleksandras (jau anksčiau pakvietęs garsiausius Graikijos atletus ir muzikantus atvykti pas jį į Memfį), norėdamas atšvęsti savo naująjį statusą ir palinksminti vietos gyventojus bei savo karius, surengė šventę. Gražią žiemos dieną ant Nilo krantų, supamų puikių Egipto istorijos paminklų, egiptiečiai kartu su makedonais puotavo ir gėrė, palaikė besivaržančius lenktynininkus ir imtynininkus, gėrėjosi komedijomis bei tragedijomis scenoje ir klausėsi chorų dainavimo. Reginys tikriausiai buvo įspūdingas.

Senovės istorikai, aprašantys Aleksandro žygį į Egiptą, nesutaria dėl to, kur karalius išvyko iš Memfio. Vieni sako, kad jis nedelsdamas palei Nilą patraukė į šiaurę, Viduržemio jūros link. Tačiau kiti šaltiniai tvirtina, kad jis troško keliauti į pietus pamatyti senųjų rūmų ir Aukštutinio Egipto paminklų. Taip pat yra fragmentiškų pranešimų, kad jis pasiuntė Aristotelio sūnėną Kalistenį į Etiopijos gilumą ieškoti Nilo ištakų. Visi šie pasakojimai įtikėtini, nes Aleksandras labai domėjosi savo imperijos žemėmis ir teritorijomis už jos ribų. Greita išvyka aukštupio link į Egipto Tėbus ar net iki pirmojo slenksčio šalia Asuano nebūtų užtrukusi ilgiau negu keletą savaičių. Tėbai jam galėjo būti ypač patrauklūs kaip svar-

bus Egipto religinis centras, taip pat kaip daugelio didžiųjų Nilo slėnio šventyklų vieta. Trumpa kelionė Nilo aukštupio link Aleksandrui tikrai galėjo atrodyti išmintinga laiko investicija, nes ji būtų suteikusi jam galimybę sustiprinti savo valdžią šalies pietuose ir užmegzti tvirtus ryšius su tenykščiais žyniais.

Sunku pasakyti, ar per šias savaites Aleksandras buvo nuvykęs į pietus, ar pasiliko Memfyje, tačiau sausį jis jau keliavo į šiaurę jūros link. Jo kelyje Nilo žemupio link, kurį įveikti truko tik dieną, šiek tiek vakariau upės driekėsi Gizos plynaukštė. Ten, supamos dykumos, stūksojo trys didžiausios Egipto piramidės ir tupėjo sfinksas, kuris jau daugiau kaip du tūkstančius metų nemirksėdamas stebeilijosi tekančios saulės kryptimi. Keista, tačiau nė vienas senovės šaltinis nemini Aleksandro apsilankymo prie šių garsių paminklų, nors neįsivaizduojama, kad jis nebūtų sustojęs apžiūrėti šios vietos. Po tūkstančio metų didžioji dalis piramides dengiančių baltų klinčių bus nuplėštos naujoms statyboms, bet per tikėtiną Aleksandro apsilankymą paminklai vis dar ryškiai švytėjo ryto saulės spinduliuose. Karalius galėjo prieiti prie jų ilgu paaukštintu keliu, jungiančiu Nilą su piramidžių kompleksu, ir susižavėjęs žvelgti į šiuos dirbtinius kalnus, negalėdamas atplėšti akių. Kiekvienas iš jų susidėjo iš kelių milijonų milžiniškų, tobulai vienas prie kito priderintų akmenų. Herodotas rašė, kad blokai buvo keliami mašinomis pakopa po pakopos, bet Aleksandras turbūt suabejojo šiuo paaiškinimu, matydamas, kokie sunkūs šie didžiuliai akmenys. Jeigu įėjo į piramides ir nusigavo siaurais, klaustrofobiją keliančiais koridoriais į vidines patalpas, jis atrado senovės faraonų laidojimo sales, seniai apiplėštas kapų plėšikų. Išėjęs į gryną orą, Aleksandras tikriausiai galėjo aplankyti ir mažesnes komplekso piramides bei šventyklas, bet didžiojo sfinkso jis tikrai nepraleido. Daugiau kaip penkiasdešimties pėdų aukščio, iš natūralios uolos, ši dunksanti liūto figūra su žmogaus galva visada atrodė taip, tarytum tuoj ims ir prabils. Aleksandras tikrai atsiminė istoriją

apie jaunąjį Oidipą, kuriam sfinksas uždavė mįslę: kas turi keturias kojas vaikystėje, dvi subrendęs ir tris, kai pasensta? Būtybė nužudydavo tuos, kurie nepajėgdavo atsakyti, bet Oidipas žinojo, kad tai žmogus: keturiomis šliaužioja kūdikystėje, dviem kojomis vaikšto suaugęs, o senatvėje kaip trečią atsparą pasiima lazdą. Tačiau Aleksandrui sfinksas neuždavė jokių klausimų, ir karalius, palikęs akmeninį padarą tęsti savo amžino budėjimo, žengė atgal link Nilo.

Aleksandro laivui artinantis prie Heliopolio, upė išsišakojo į dvi vagas, apglėbiančias visą deltą. Tačiau užuot pasirinkęs rytinę atšaką, vedančią atgal į Pelusijų, mažasis laivynas pasuko vakarine atšaka, vadinama Kanobu, ir nuplaukė link graikų prekybos punkto Naukratijos. Nors ir įsikūręs už penkiasdešimties mylių nuo jūros, miestas tris šimtmečius buvo svarbiausia ryšių tarp graikų pasaulio ir faraonų žemės vieta. Aleksandro akimis, tai buvo maža gyvenvietė, įsikūrusi per toli nuo Viduržemio jūros, kad būtų tinkama įgyvendinti svajones apie klestintį daugiatautį metropolį. Sugriovus Tyrą, jam reikėjo naujo uosto, kuris būtų prekybos centras ne tik Egiptui, bet ir visai rytinei Viduržemio jūros pakrantei. Uostas jūroje šalia Nilo žiočių būtų natūralus, Egipto ekonomikai svarbus prekybos centras – per jį būtų eksportuojami grūdai, taip pat prekiaujama arabiškais prieskoniais ir prekėmis, iš visur suplaukiančiomis į Rytų Afrikos pakrantę. O per Sueco įlanką ir Raudonąją jūrą pradėjus gabenti prekes iš pakrančių aplink Arabijos pusiasalį, jis galėjo būti ir kaip galutinis prekybos su Persija ir Indija punktas.

Mieguistas mažas Naukratijos uostas tiesiog neatitiko tokios vizijos. Aleksandras žinojo, kad jam reikia visiškai naujo miesto tokioje vietoje, iš kurios būtų lengvai pasiekiama ir jūra, ir Nilas, kurioje būtų galima įrengti giliavandenį uostą, lengvai apsaugomą nuo užpuolikų ir jūrų

plėšikų, kurios klimatas būtų sveikas, kurioje pūstų vėsus brizas ir būtų gausu gėlo vandens. Kai jis pasiekė Nilo atšakos Kanobo žiotis ir vakarų pusėje, tarp Viduržemio jūros ir Mareočio ežero, pamatė plačią klintinę keterą, suprato radęs vietą savo naujajam miestui. Ji turėjo uostą sąsmaukoje, prieinamą siaura pakrante tik iš rytų ar vakarų. Ji buvo ganėtinai arti Nilo žiočių, kad naujakuriai galėtų lengvai pasiekti upę ir apsirūpinti gėlu vandeniu, bet užtektinai toli, kad nekiltų užteršimo dumblu grėsmės. Mažiau kaip už mylios nuo pakrantės jūroje buvo graikams seniai žinoma Faro sala, natūralus bangolaužis. Tą pačią naktį Aleksandras, kaip pasakojama, susapnavo sapną, kuriame jam pasirodė senis ir pacitavo pažįstamas Homero eiles:

Kyšo salelė maža didžiabangių marių platybėj
Priešais Egipto krantus, Faru ją žmonės vadina.

Nežinia, ar jis iš tikrųjų sapnavo tokį sapną, tačiau, šiaip ar taip, karalius buvo įsitikinęs, kad uostas priešais Farą puikiai tiks jo naujai Aleksandrijai.

Istorikas Arianas teigia, kad Aleksandrą vėl apėmė *pothos*, t. y. aistra, ir jis nusprendė pats suplanuoti miestą. Skirtingi šaltiniai atskiras detales aprašo įvairiai, bet dauguma sutinka, kad jis taip skubėjo pradėti darbą, jog net neturėjo laiko pasiųsti atnešti kreidos miesto sienoms pažymėti. Vienas su juo buvęs kareivis patarė vietoj kreidos panaudoti miežius, kurių jie buvo pasiėmę su savimi. Aleksandrą ši mintis sužavėjo ir jis nekantriai ėmė vaikščioti po tą vietą su grūdų maišu rankoje, apytiksliai žymėdamas, kur norėtų matyti įtvirtinimus, plačias gatves, centrinį turgų ir šventyklas. Itin daug vietos jis buvo pasišovęs skirti Egipto dievų šventovėms, norėdamas parodyti savo pagarbą vietos religijai. Ypač puiki turėjo būti deivės Izidės – graikai ją pažinojo kaip žemei ir žmonėms gyvybę teikiančią dievybę – šventykla.

Tačiau netikėtai Aleksandras ir jo bendražygiai pamatė nuo artimiausio ežero atskrendant paukščius – jie nusileido į numatyto miesto vietą ir greitai sulesė visus miežių grūdus, kurių jis taip kruopščiai buvo pribarstęs. Karalius labai susirūpino, ką šis pranašiškas ženklas gali reikšti. Ar tik dievai nebus nusiteikę prieš miesto kūrimą? Kaip visada greitas paversti dangaus ženklą gera žinia, mėgstamas karaliaus pranašautojas Aristandras pasakė, kad puotaujantys paukščiai iš tikrųjų esąs nuostabus pranašiškas ženklas, rodantis, jog naujasis Aleksandro miestas nepaprastai klestėsiąs ir maitinsiąs visas žemės tautas.

Karaliui vis dar esant Aleksandrijoje, atėjo malonių žinių iš Graikijos. Jas atnešė makedonas, vardu Hegelochas, karaliaus laivyno Egėjo jūroje vadas. Jis pranešė, kad strategiškai svarbios Tenedo salos gyventojai šalia Trojos sukilo prieš persus ir išgujo juos lauk. Kita jo žinia buvo dar geresnė – svarbi Chijo sala pasikvietė makedonus, kad šie padėtų jiems išvyti persus. Ten jis paėmęs į nelaisvę persų laivyno vadą, mirusio Memnono sūnėną Farnabazą. Viskas vyko taip sklandžiai, kad vienas iš persų sąjungininkų graikų, Aristonikas iš Lesbo saloje įsikūrusio Metimnos miesto, įplaukė į Chijo uostą visiškai nepastebėjęs, kad miestas jau makedonų rankose, ir buvo paimtas į nelaisvę. Tada Aleksandro pajėgos užėmė visą Lesbo salą – raktą į šiaurinę Egėjo jūros dalį. Negana to, pietuose šalia Halikarnaso esančios Koso salos gyventojai irgi padėjo makedonams išvaryti persus. Dabar Aleksandrui priklausė visa Egėjo jūra ir Viduržemio jūros rytinė dalis.

Hegelochas atsivežė grandinėmis surakintą Aristoniką ir visus Chijo ir Lesbo valdytojus aristokratus, kurie palaikė didįjį karalių, bet kol jie stovėjo Koso uoste, atsiprašinėdamas pranešė jis, Farnabazui kažkaip pavyko pabėgti. Nepaisydamas to, Aleksandras buvo patenkintas matydamas prieš save susigūžusių belaisvių grupę ir greitai nusprendė jų likimą. Lesbo valdytojus jis nusiuntė jų buvusių valdinių teismui; šie juos kankino ir pasmerkė mirti. Tada Aleksandras paskelbė dekretą Chijo gyvento-

jams, kad dabar jie esą laisvi nuo engėjų persų valdžios ir turį pakviesti grįžti namo tremtinius, kurie buvo pabėgę iš jų salos. Dėl visa pikta jis vis dėlto paskyrė ten makedonų įgulą, kad ji prižiūrėtų salą, jeigu jos gyventojai sumanytų siekti laisvės. Tačiau išmintingi Chijo vyresnieji žinojo laisvės ribas ir parengę kuklios konstitucijos projektą tuoj pat įteikė jį Aleksandrui patvirtinti. Buvusiems Chijo valdovams aristokratams, kurie pasirinko ištikimybę Darėjui, karalius sugalvojo ypatingą bausmę. Jis ištrėmė šiuos oligarchus į mažytę Elefantinės salą Nilo upės vidury, prie piečiausios Egipto sienos, šaipydamasis, kad ten jie gyvens pažįstamoje salos aplinkoje ir nejaus namų ilgesio. Ten, šalia pirmojo upės slenksčio, daugiau kaip už tūkstančio mylių nuo namų, jie visą likusį gyvenimą leido dienas stebėdami garsųjį salos nilometrą ir skaičiuodami laiką pagal kasmetinius upės potvynius ir atoslūgius.

Įkūręs Aleksandrijos miestą ir žinodamas, kad politinė padėtis graikų pasaulyje jam palanki, Aleksandras be galo panoro aplankyti orakulą tolimojoje Sivos oazėje. Ši tolima šventovė buvo įsikūrusi už trijų šimtų mylių į vakarus nuo Nilo slėnio, didžiulės Sacharos dykumos viduryje. Nors šis religinis centras buvo pastatytas atokioje vietoje, Graikijoje garsas apie jį sklido vis plačiau. Legenda byloja, kad žiloje senovėje šią vietą buvo aplankęs ir Heraklis, ir didvyris Persėjas, bet tik prieš šimtmetį iki Aleksandro laikų graikai sužinojo, kur tiksliai yra ši pranašautojų kulto vieta ir kokie dievai ten garbinami. Ten buvo garbinamas Amonas, vyriausiasis Egipto panteono dievas. Graikai šį dievą laikė savojo Dzeuso atitikmeniu ir dažnai vadindavo Sivos orakulą Dzeuso-Amono orakulu. Galimas daiktas, kad Egėjo pasaulį žinia apie šio dievo (dažnai vaizduojamo su avino ragais) kulto centrą pasiekė iš Kirėnės – graikų kolonijos Afrikos pakrantėje į vakarus nuo Egipto. Karavanai iš oazės tikriausiai

prekiaudavo mieste ir papasakojo apie nuostabų Amono orakulą dykumoje. Iš ten jūreiviai paskleidė žinią apie dievą ir jo valdžią Graikijoje. Netrukus ir Atėnuose iškilo Amono šventykla, o garsus poetas Pindaras pašlovino jį savo eilėmis ir pastatė dievui statulą savo gimtajame Tėbų mieste. Dzeuso-Amono orakulas buvo laikomas lygiu Dodonės ir Delfų orakulams, nors vargu ar kuris graikas buvo pats ėjęs sunkų kelią į oazę.

Aleksandro apsilankymas pas Sivos orakulą yra vienas iš kontroversiškiausių jo gyvenimo epizodų. Senovės autoriai nepaliaujamai spėliojo, kodėl jis leidosi į šią kelionę ir ką jis sužinojo nuvykęs į Sivą. Pasakojimai apie kelionę yra prieštaringi, neišsamūs, o kartais ir akivaizdžiai išgalvoti juos užrašiusių istorikų. Tačiau nepaisant siutinančių prieštaravimų šaltiniuose, akivaizdu, jog karui įpusėjus Aleksandras paaukojo kelias brangias savaites ir rizikuodamas savo gyvybe leidosi į kelionę per vieną iš nesvetingiausių dykumų pasaulyje, kad išgirstų dievo žodžius.

Šių laikų skaitytojams sunku patikėti, kad religiniai motyvai buvo pakankama priežastis leistis į tokią sunkią kelionę tokiu netinkamu laiku. Tačiau, norėdami suprasti Aleksandro ir pasaulio, kuriame jis gyveno, prigimtį, turime atsiriboti nuo savo išankstinių nuostatų, skeptiškumo bei ciniško netikėjimo ir suvokti, kad senovės pasaulis buvo kupinas didžių paslapčių ir magijos. Žinoma, abejojančiųjų buvo ir tais laikais, bet daugumai žmonių, įskaitant Aleksandrą, dievai buvo visur ir kontroliavo visas gyvenimo sritis. Danguje skrendantis vienišas paukštis, medžių ošimas vėjyje, blogas nakties sapnas – visa tai galėjo būti dievų ženklas. Šios dieviškos jėgos ypatingose žemės vietose tiesiogiai kalbėjosi su žmonėmis, nors ne visada aiškiai. Tačiau pasiryžęs keliauti į tokią vietą žmogus galėjo užduoti klausimą pačiam dievui ir išgirsti jo atsakymą.

Aleksandras turėjo daug klausimų, bet buvo trys, kurie dažniausiai sukosi jam galvoje. Pirma, ar jis iš tikrųjų pajėgs nugalėti Darėją ir užkariauti žemes rytuose? Jis varžėsi su didžiule ir galinga imperija. Nepaisant jo, karvedžio, talento ir trykštančio jaunatviško optimizmo,

egzistavo labai reali tikimybė, kad jam nepasiseks. Antra, karalius norėjo žinoti, ar visi jo tėvo Filipo žudikai nubausti. Kaip žinia, daugelis makedonų įtarė, jog Aleksandras pats sukurstė jo nužudymą, todėl gali pasirodyti, kad šis klausimas buvo tik bandymas nukreipti įtarimą nuo tikrojo nusikaltėlio. Tačiau jeigu Aleksandras buvo nekaltas, jam buvo labai svarbu surasti ir nubausti visus prisidėjusius prie jo tėvo mirties. Palikdamas piktadarius nenubaustus, jis būtų užsitraukęs kraujo kaltę, kuri būtų suteršusi jo valdymą ir užtraukusi dangaus rūstybę. Trečias, paskutinis, klausimas buvo keisčiausias ir įžūliausias iš visų: Aleksandras norėjo žinoti, kas jo *tikrasis* tėvas – Filipas ar dievas. Motina buvo sakiusi jam, kad jį pradėjo ne Filipas, o Dzeusas, užvaldęs ją žaibo strėlės pavidalu. Filipas pats sapnavo, kad pažymėjo savo žmonos gimdą liūto atvaizdu, ir pranašautojas Aristandras šią viziją interpretavo kaip ženklą, kad ji jau nešiojanti dievo vaiką.

Negi Aleksandras buvo toks tuščiagarbis, jog iš tiesų tarėsi esąs pradėtas dievų valdovo? Toks įsitikinimas atskleidžia stulbinamą *hubris* – taip graikai vadino arogantišką puikybę, kuria nusidėjusį žmogų dievai anksčiau ar vėliau pražudydavo. Nors daug graikų kildino save iš dievų, tačiau laikė save tik tolimais jų palikuonimis. O Rytuose – Egipte, Persijoje, Indijoje – valdovai dažnai skelbdavosi esą dievų sūnūs. Gal tai buvo šaltai apskaičiuotas Aleksandro propagandinis manevras, kuriuo jis siekė pelnyti Afrikos ir Azijos žmonių pripažinimą? O gal Aleksandras iš tiesų abejojo dėl to, kas jo tėvas? Šių laikų skaitytojams sunku patikėti, kad jis iš tikrųjų manė galįs būti dievo sūnus, bet, pasikartosiu, turime atsikratyti savo išankstinių nuostatų ir matyti Aleksandrą jo paties pasaulio kontekste. Jo valdiniams, kareiviams, draugams ir jam pačiam mintis apie dievišką kilmę buvo drąsi ir įžūli, bet ne piktinanti. Šis jaunuolis jau buvo nugalėjęs didįjį karalių mūšyje ir užkariavęs daugiau žemių, negu bet kuris graikas kada nors svajojo. Kuo, jeigu ne dievišku krauju galima paaiškinti tokius pasiekimus? – keldavo sau klausimą jo šalininkai. Kad

ir koks keistas šis Aleksandro klausimas atrodo mums, veikiausiai jis nuoširdus, ir nežinia, kokiems politiniams tikslams jis galėjo panaudoti gautą atsakymą ateityje.

Išvykęs iš Aleksandrijos, karalius su keletu savo artimiausių bičiulių ir vietos vedlių ant kupranugarių nujojo jūros pakrante į vakarus. Lengviausias kelias į Sivą nuo Nilo deltos ėjo Viduržemio jūros pakrante ir vedė per daugiau kaip už šimto penkiasdešimties mylių įsikūrusį mažą Paraitoniono miestą, vieną iš nedaugelio saugių uostų šioje bevaisėje pakrantėje. Paraitonione jo laukė delegacija iš Kirėnės, įsikūrusios už daugelio dienų kelio toliau į vakarus. Šie pasiuntiniai atstovavo ne tik savo miestui, bet ir visoms aplinkinėms bendruomenėms. Jie įteikė Aleksandrui tradicinę pasidavimo karūną ir puikių dovanų, o karalius savo ruožtu šiltai priėmė jų vasalinę ištikimybę ir sudarė su jais draugystės sutartį.

Kirėnę, didelę graikų gyvenvietę Afrikoje, prieš tris šimtus metų įkūrė kolonistai iš vulkaninės Teros salos. Dauguma vėliau atsikėlusių naujakurių buvo ištvermingi dorėnai, giminiški spartiečiams ir kitoms Pietų Graikijos gentims. Kirėnė buvo žalias ir derlingas kraštas didžiosios smėlio dykumos pakraštyje, o pats miestas įsikūręs atokiau nuo jūros, ant aukštos kalvos. Santykiai su afrikiečiais iš pradžių buvo sudėtingi, bet ilgainiui kolonistai pajungė vietos gentis. Kirėnė garsėjo savo arkliais ir vertingo, bet aštraus prieskoninio augalo legėsto, taip pat vartojamo gaminant daugelį vaistų, įskaitant kontraceptikus, eksportu. Miestas net ant savo monetų vaizdavo legėsto stiebą. Kai daugelį šimtmečių Kirėnę valdžiusi karališkoji šeima prisiekė ištikimybę Persijai, miesto gyventojai ją nuvertė. Miestas ir jo apylinkės buvo tolimas, bet nepaprastai svarbus prekybos centras, jungiantis per Sacharą besidriekiančius karavanų

kelius su graikų pasauliu. Prisiekę ištikimybę Makedonijos karaliui, jie nedaug ką prarado, o Aleksandrą išvadavo nuo būtinybės toliau žygiuoti Afrikos pakrante, kaip jis tikriausiai būtų padaręs priešingu atveju. Aleksandrui net nominali regiono kontrolė buvo svarbus veiksnys, padedantis užtikrinti jo imperijos vakarinių sienų saugumą. Už Kirėnės buvo įsikūrusi Kartagina, agresyvi jėga, jau sukėlusi karaliui keblumų Tyre. Net dabar Aleksandras turbūt planavo būsimą karą su Kartagina bei ekspansiją į vakarinę Viduržemio jūros regiono dalį, ir Kirėnei šiuose planuose skyrė pagrindinio atramos punkto vaidmenį.

Iš pajūrio Paraitoniono miesto Aleksandras su savo palyda pasuko į pietus, dykumos link. Vedliai įspėjo karalių, kad norint nusigauti iki Sivos reikia įveikti beveik du šimtus mylių per pragarišką slenkančių smėlynų ir nuožmių pietų vėjų tyrlaukį, bet Aleksandras buvo pasiryžęs keliauti. Kai tik jie paliko pakrantės lygumą, mažasis makedonų karių būrys atsidūrė tokioje aplinkoje, kokios jie dar niekada nebuvo regėję. Iki pat horizonto driekėsi išdžiūvusios kalvos be augalijos pėdsakų, o gilus smėlis, per kurį jie klampojo, priminė bekraštę jūrą. Vėjas pustė smėlį, žarstė jį keliautojams į akis ir klojo juo drabužius. Neįpratę keliauti dykuma kariai vos per kelias dienas išgėrė visas savo vandens atsargas, o oazės nebuvo matyti nė ženklo. Tarsi to dar būtų negana, jų vedliai pasiklydo pustomuose smėlynuose. Tą naktį, kažkur bekraštės dykumos viduryje, karalius ir jo draugai suprato, kad jie visi žus.

Bet tada netikėtai kilo audra ir iš dangaus tarsi dievų dovana prapliupo liūtis. Nudžiugę, kad jiems suteikta galimybė išgyventi, Aleksandras ir jo kariai bėgiojo po stovyklą, burnomis gaudė lietaus lašus ir sėmė vandenį iš duobių žemėje. Lietus išgrynino orą, palikdamas dykumoje nuostabią gaivą, taip pat suplūkė smėlį ir eiti juo pasidarė lengviau. Nors dangus atitolino jų pražūtį, jie vis dar buvo pasiklydę. Tada karalius išvydo aukštai skrendančius du varnus, gana įprastus paukščius Libijos dykumoje. Paukščiai apsuko ratą ir krankdami keliautojams pasuko į piet-

vakarius. Suprasdamas, kad varnai tikriausiai skrenda oazės link, Aleksandras įsakė savo būriui sekti paskui juos. (Vėliau šią kelionę aprašęs jo bendražygis Ptolemajas tvirtino, kad į saugią vietą makedonus vedė ne varnai, o gyvatės.) Netrukus jie atvyko į tolimą Garos oazę, nuo to laiko senovėje vadintą Aleksandro stovykla. Jie vis dar buvo toli nuo savo tikslo, tačiau bent jau galėjo pailsėti ir papildyti savo vandens atsargas prieš patraukdami toliau per sausus tarpeklius ir plikas žvyro kalvas. Pagaliau, praėjus dar bent dviem dienoms, jie nusigavo iki bevaisės plynaukštės krašto ir nuo uolų išvydo apačioje nusidriekusią plačią ir neįtikėtinai žalią Sivos oazę.

Plytinti penkiasdešimt mylių per Sacharą žaliame slėnyje šiek tiek žemiau jūros lygio, Siva iš tikrųjų buvo oazių ir kaimų virtinė. Ryškus kontrastas tarp bevaisės dykumos ir vešlių granatmedžių, alyvmedžių ir palmių Aleksandrą ir jo draugus turbūt apstulbino, bet maloniai. Vaismedžių giraites ir iš žemės trykštančius šaltinius iš visų pusių supo sausa dykvietė, bet čia, Sivoje, ganėsi galvijų bandos, krykštavo vaikai ir visiškoje atskirtyje klestėjo turtinga kultūra. Amonijai, – taip graikai vadino vietos gyventojus, – niekada nebuvo Egipto dalis, nors ir prekiavo su Nilo slėniu. Aplink oazes buvo gausių druskos telkinių; šią druską labai vertino Egipto dvasininkai, naudojantys ją religinėms apeigoms. Vietos gyventojai kraudavo druską į krepšius, nupintus iš palmių lapų, ir gabendavo ją kupranugariais rytų link, į Memfį. (Sivoje randama ypatinga uolų druskos rūšis, vertinama už chemines savybes, plačiai garsėjo amonio druskos pavadinimu – iš jo kilo ir mūsų žodis *amoniakas.*) Kartu su druska vietos gyventojai siuntė datules, vergus ir kitas prekes, kurias pirkliai karavanais per Sacharą atgabendavo į jų gyvenvietę iš tolimiausių vietų.

Viena iš Sivos įžymybių, apie kurią Aleksandras turėjo žinoti iš Herodoto raštų, buvo Saulės šaltinis. Šis vandens telkinys šventos Amono giraitės vidury, kaip pasakojama, teikė šiltą vandenį per saulėtekį, vėsų –

ryte ir šaltą – vidurdienį. Dienai pasibaigus ir saulei nusileidus už smėlio kalvų vakaruose, šaltinis šildavo ir kitą dieną ciklas prasidėdavo iš naujo. Tačiau Aleksandras per daug skubėjo, kad imtų vaidinti susidomėjusį vietove. Jis sukorė šimtus mylių per dykumą pasitarti su Amono orakulu, todėl net nepersirengęs nuskubėjo tiesiai į tvirtovę, pastatytą ant uolėtos kalvos oazės centre, kur virš medžių dunksojo šio dievo šventykla. Ant kalvos taip pat stovėjo senovinis Sivą valdančios šeimos būstas, jo sienos skyrė vado patalpas nuo jo žmonų, sugulovių ir vaikų kambarių. Kopdamas į tvirtovę Aleksandras tikriausiai nekreipė dėmesio į vietos kilminguosius ir drąsiai įžengė į didžiojo dievo Amono šventovę.

Ten jo laukė vyriausiasis žynys. Paprastai įtakingą maldingą keliautoją pasveikindavo vietos moterų choras, giedantis himnus dievui, kurį įkūnijo ne statula, kaip graikų šventyklose, o maža auksinė valtis su šonuose pakabintais sidabriniais puodeliais. Žynys buvo per vėlai įspėtas apie karaliaus atvykimą ir nespėjo surengti įprastų iškilmių, bet vis tiek norėjo padaryti Aleksandrui gerą įspūdį. Jis, matyt, mokėjo graikų kalbą, bent jau tiek, kad susikalbėtų su atsitiktiniu lankytoju iš anapus jūros, bet dėl jo akcento buvo sunku suprasti, ką jis sako. Karaliaus draugams stovint už šventovės durų ir stebint, žynys pasveikino Aleksandrą tėvišku *O paidon*, turėdamas galvoje „O, mano vaike“, bet dėl savo šnypščiančio tarimo pakeitė paskutinę raidę ir iš tiesų pasakė *O paidos*. Aleksandras nusišypsojo iš šios klaidos, bet įžvelgė joje dievo ženklą. Karaliui tai nuskambėjo panašiai į *O pai dios* – graikų kalba „O, Dzeuso vaike“. Aleksandras norėjo žinoti, kas jo tikras tėvas. Ši tarties klaida buvo pirmasis raktas į atsakymą.

Palikęs Ptolemają ir kitus savo bičiulius laukti lauke, Aleksandras įėjo į šventyklą ir uždarė duris. Kas vyko už šventyklos durų, paslaptis, nuolatos kėlusi daugybę spėlionių, tačiau akivaizdu, kad po susitikimo su Dzeuso-Amono orakulu Aleksandras smarkiai pasikeitė. Visi klausimai ir abejonės, kurios kamavo jį per jo trumpą, bet audringą gyvenimą, buvo

išsklaidytos. Vėliau jis rašė savo motinai, kad šventovėje išgirdo nuostabių žinių, bet apie jas papasakos, kai grįš į Makedoniją. Kadangi namo jis taip ir negrįžo, turime pasitenkinti mus pasiekusiais senais pasakojimais, kurie remiasi tuo, ką karalius prasitarė draugams vėlesniais metais, ir propagandiniais pirmųjų Aleksandro biografų prasimanymais. Nežinia, kaip buvo iš tiesų, tačiau šaltiniai teigia, kad Aleksandras iš pradžių paklausė, ar visi jo tėvo žudikai nubausti. Orakulas, į karaliaus klausimus atsakinėjęs daugiausia vien linktelėjimais, leido suprasti, kad nužudyti jo tikrojo tėvo neįmanoma, nes jis ne žmogus. Tačiau, tęsė pranašautojas, Aleksandras galįs nusiraminti, nes Filipo žudikai iš tikrųjų nubausti visi. Karaliui dabar nebuvo jokio reikalo klausti, kas jo tėvas, nes atsakymą jau žinojo, todėl uždavė paskutinį klausimą – ar jam lemta tapti viso pasaulio valdovu. Atsakydamas į jį orakulas tiesiog žemai linktelėjo galvą. Tai buvo, kaip teigia istorikas Arianas, atsakymas, kurio labiausiai troško Aleksandro širdis.

Dabar Aleksandras pagaliau sužinojo, kas jis toks ir ką likimas jam numatė. Atsidėkodamas jis įteikė Dzeuso-Amono žyniui nuostabių dovanų ir išėjo iš tvirtovės. Netrukus jis ims vadinti save dievo, kurio balsą išgirdo Sivoje, sūnumi. Jis net įsakys kaldinti monetas, kuriose bus vaizduojamas su šiam dievui būdingais avino ragais. Jis vis dar buvo žmogus, kuris gali kraujuoti ir mirti kaip bet kuris kitas, bet nuo tos dienos Aleksandras žinojo, kad jame dega dieviška kibirkštis.

Apsilankęs pas orakulą, Aleksandras Sivoje ilgai neužsibuvo. Pavasaris buvo jau ne už kalnų, ir Darėjas turėjo laukti jo kur nors Mesopotamijoje. Po viešnagės vakarų dykumoje Aleksandrui buvo svarbu kiek galima greičiau grįžti pas savo kariuomenę Memfyje. Prieš išvykstant iš Nilo slėnio jam dar reikėjo organizuoti Egipto valdymą ir išspręsti karinius

provincijos klausimus. Dauguma senųjų šaltinių teigia, kad jis grįžo tuo pat keliu kaip ir buvo atvykęs – per dykumą nusigavo iki Paraitoniono, paskui į Aleksandriją, o iš ten Nilo atšaka Kanobu nuplaukė į Memfį. Tačiau Aleksandro bendražygis Ptolemajas pasakoja, kad karalius pasirinko trumpiausią maršrutą, tiesiai į rytus per dykumą. Tačiau net ir einant šiuo keliu vis tiek reikėjo sukarti daugiau kaip tris šimtus mylių per bene mažiausiai gyvenamą vietovę žemėje. Rytinį maršrutą Sivos gyventojai nuo seno naudojo prekybai su faraonų žeme, taigi galima pagrįstai manyti, kad Aleksandras pasamdė vietos gyventojus vedliais. Tiesus kelias buvo pavojingas, bet žinant, kad Aleksandras rizikos nevengė, jam tikrai turėjo patikti toks iššūkis.

Paskutinį kartą pažvelgęs į žaliąjį slėnį ir Dzeuso-Amono šventyklą, karalius paliko dykumos rojų – Sivą ir su kupranugarių karavanu patraukė į rytus Nilo link. Kelias buvo nė kiek ne mažiau atšiaurus negu tas, kuriuo Aleksandras atvyko nuo Viduržemio jūros pakrantės. Jiems teko eiti per bevaises žvyro lygumas ir aukštas kopas, paskui joti pro smiltainio uolas, kurių apačią erozija veikė greičiau negu viršūnę, ir dėl jos uolos atrodė kaip dykumoje išdygę milžiniški grybai. Per pirmas dvi dienas po išvykimo iš Sivos nebuvo matyti jokio vandens ženklo, ir makedonai pradėjo galvoti, ar tik vedliai jų neveda klaidingu keliu, bet netrukus priėjo keletą mažų oazių, išsibarsčiusių tarp smėlio kopų. Vedliai siviečiai tikriausiai patarė jiems paskutiniame telkinyje pripildyti vandenmaišius iki pat kraštų ir įspėjo, kad daugiau kaip šimtą mylių jie neišvys nė mažiausio žolės stiebelio. Kitą rytą būrelis keliautojų leidosi į ilgą kelią, kuriame nebuvo nieko, tik saulė, smėlis ir vėjas. Pagaliau, geriausiu atveju bent savaitę klampojęs šalia kupranugarių kylančios saulės kryptimi, Aleksandras su savo bendražygiais išvydo horizonte Baharijos oazę.

Baharija buvo pagrindinis sustojimas prekybos kelyje tarp Sivos ir Nilo ir svarbus oazių virtinės, dideliu lanku nusidriekusios per vakarinę

dykumos dalį, prekybos centras. Už miesto žemė buvo juoda nuo yrančių senųjų kalnų sąnašų, bet pats miestas savo gausiais vaismedžiais, vynuogienojais ir kviečių laukais labai panėšėjo į Sivą. Čia taip pat buvo karštų ir šaltų šaltinių, prie kurių Aleksandras turbūt atėjo nusiplauti tyrlaukyje priaugusių purvo sluoksnių. Keliaudamas po Afriką ir Aziją karalius visur labai domėjosi prekyba, taigi jis tikrai išklausinėjo Baharijoje sutiktus prekiautojus apie tolimus miestus ir vertingas prekes. Po daugelio amžių miesto pakraštyje, palei kelią, vedantį į Memfį, archeologai ras Aleksandro kulto šventyklėlę, kurią karaliui apsilankius turbūt pastatė vietos gyventojai, trokšdami įsiteikti užklydusiam valdovui.

Tačiau karalius negalėjo gaišti laiko mėgaudamasis garbinimu ir poilsiu Baharijoje. Aleksandro laukė jo kariuomenė, taigi jis vėl patraukė į šiaurės rytus per net dar nesvetingesnę dykumą ir ją įveikęs pagaliau pasiekė derlingą Nilo slėnį ir Memfio miestą. Kelionė į Sivą ir atgal buvo varginanti ir truko bent jau mėnesį, tačiau Aleksandras, gavęs savo dieviško gimimo ir gebėjimo užkariauti pasaulį patvirtinimą, ne tik pasisėmė naujo tikėjimo savimi, bet ir patyrė įspūdingą nuotykį, kurio jaunasis karalius ir jo draugai turbūt nepamiršo visą likusį savo gyvenimą.

Grįžus į Memfį, Aleksandro laukė daugybė darbų, kuriuos reikėjo nuveikti prieš išvykstant iš Egipto, o laiko buvo likę nedaug. Iš pradžių jis surengė šventę pagerbti dievų valdovą Dzeusą, kurį dabar laikė savo tėvu, ir, prieš pasiųsdamas karius vėl imtis karo amato, organizavo jiems daug žaidynių ir muzikinių renginių. Antipatras, Aleksandro vardu valdantis Makedonijoje, jo pajėgoms papildyti buvo atsiuntęs samdinių ir trakų raitininkų, kurie laukė jo sugrįžtant iš Sivos, bet jų buvo mažiau kaip tūkstantis, o tai bylojo, kad padėtis Graikijoje nestabili, ypač dėl

to, kad vis dar kėlė bėdų Spartos karalius Agidas, įsitvirtinęs savo atramos punkte Peloponese. Kad ir kokio dydžio būtų Persijos kariuomenė, laukianti jo Mesopotamijoje, Aleksandras turėjo stoti prieš ją su tokia kariuomene, kokią jis dabar turėjo savo žinioje.

Jo sugrįžtant taip pat laukė nauji pasiuntiniai iš Egėjo jūros regiono. Vienas jų, atvykęs iš Mileto, pranešė, kad stebuklingai atgijo šventas šalia Didimų trykštantis šaltinis, kuris ilgai buvo išdžiūvęs. Prieš keletą metų persai buvo ištrėmę Didimų žynių branchidų šeimą į Vidurio Aziją, bet nauji žyniai ir jų orakulas nėrėsi iš kailio, skelbdami Aleksandrui palankias pranašystes. Jie tvirtino, kad jis nugalės Darėją ir išplėš didžią pergalę, o didysis karalius netrukus pasitiks savo mirtį. Spartiečiai, skelbė jie, tęs savo sukilimą, bet nieko nepeš. Išgirdę, ką karalius sužinojo Sivoje, jie staiga atsiminė, kad jų orakulas buvo išpranašavęs tą patį ir patvirtinęs, jog Aleksandras iš tiesų pradėtas Dzeuso. Kita delegacija iš gretimo jonėnų Eretrijos miesto, nenorėdama nusileisti miletiečiams, paskelbė, kad jų Atėnės šventyklos pranašautoja taip pat buvo paskelbusi Aleksandrą esant Dzeuso sūnų. Karalius puikiai suprato, kad šiomis naujomis orakulų ištarmėmis skirtingi miestai tiesiog bando pelnyti didesnę jo malonę, bet jis norėjo vėliau panaudoti jas saviems tikslams. Jeigu jų orakulai skleidžia graikams žinią, kad jis yra Dzeuso vaikas, tuo geriau. Galbūt Atėnų, Spartos ir Tėbų gyventojai dabar gerai pagalvos prieš pradėdami bruzdėti, kai jis kariaus Azijoje.

Paskutinis darbas Egipte buvo paskirti karinius ir civilius provincijos vadovus. Tai buvo sudėtingas uždavinys, nes žemė palei Nilą buvo didelė, tankiai apgyventa ir nepaprastai derlinga. Bet kuris žmogus, paskirtas jos satrapu, turėtų galimybę pats tapti galingu karaliumi, jeigu sumanytų prieš jį sukilti. Todėl apdairusis Aleksandras rėmėsi tokiais pačiais įgaliojimų padalijimo kriterijais kaip Lidijos Sardėse, bet didesniu mastu. Kad pamalonintų vietos egiptiečius, jis paskyrė du marionetinius vadovus – Doloaspį ir Petisį – toliau puoselėti upės slėnyje tradicines valdymo

formas. Petisis atsisakė šios tuščios garbės, bet Doloaspis džiaugsmingai ėmėsi savo vaidmens. Egipto žemdirbiai valstiečiai turėjo toliau dirbti tą pačią žemę ir mokėti tokius pačius mokesčius kaip ir nuo pirmųjų faraonų laikų, tik dabar pajamos turėjo tekti Makedonijos iždui. Dauguma vietos valdininkų buvo palikti eiti savo pareigas. Vienas dėkingas Egipto valdininkas, vardu Petosiris, šlovino Aleksandrą hieroglifų užraše kaip teisėtą „Egipto valdovą" už tai, kad jis elgėsi priešingai negu ankstesnieji valdytojai – neteisingi engėjai persai.

Vadovauti Egipte paliktai reguliariajai kariuomenei Aleksandras paskyrė du patikimus karininkus makedonus, vieną – Memfyje, kitą – Pelusijuje, taip padalydamas tarp jų karinę valdžią. Vadovauti samdiniams karalius patikėjo karininkui iš Šiaurės Vakarų Graikijos, bet jis turėjo dalytis valdžia su vienu makedonu, kuriam buvo pavesta nenuleisti nuo jo akių. Abu samdinius prižiūrintys vadai turėjo atlikti tiesiogiai karaliui atskaitingų kontrolierių funkcijas. Kitas karininkas buvo paskirtas karinio jūrų laivyno vadu ir su trisdešimties trijerų laivynu turėjo ginti Nilo žiotis. Toliau dalydamas valdžią, Aleksandras paskyrė administratorius valdyti Afrikos pakrantei į vakarus nuo Egipto ir arabų žemėms aplink Sinajaus pusiasalį, pastarąsias patikėjo graikui Kleomenui iš Naukratijos kolonijos. Paskyręs tiek daug žmonių Egiptui ir gretimiems regionams valdyti, Aleksandras buvo tikras, jog niekam nepavyks įgyti persvaros. Nors vėliau paaiškėjo, kad jis klydo, kol kas jo politika buvo veiksminga.

Vieną pavasario rytą Aleksandras, Egipto faraonas, su didelėmis iškilmėmis paliko Memfį ir išplaukė Nilu žemyn į Pelusijų. Šį įvykį aptemdė tik vieno iš karaliaus draugų, Hektoro, karvedžio Parmeniono jauniausio sūnaus, mirtis. Jaunuolis taip susižavėjo šventiniais renginiais, kad šoko į vieną iš mažesnių laivų ir pabandė pasroviui lenktyniauti su Aleksandro trijera. Tačiau valtis buvo kaupina žmonių ir atsargų, todėl apsivertė ir beveik visi jos keleiviai nuskendo upėje. Makedonai nebu-

vo geri plaukikai, bet Hektoras, nors jam ir trukdė vandens persunkti drabužiai, narsiai grūmėsi su srove ir pagaliau leisgyvis iššliaužė ant upės kranto. Ten nuo išsekimo jis nualpo ir mirė. Karalius nuoširdžiai susikrimto netekęs draugo, nors kitų Parmeniono šeimos narių nelabai mėgo. Paskutinis liūdnas Aleksandro prisiminimas apie Egiptą buvo jaunojo Hektoro kūnas, degantis ant laidotuvių laužo prie Nilo krantų.

VI

MESOPOTAMIJA

Keturioliktą tašritu mėnesio dieną... Aleksandras, pasaulio karalius, įžengė į Babiloną.

BABILONIEČIŲ ASTRONOMIJOS DIENORAŠTIS

Per vakarinio Jordano upės kranto dykumos tarpeklius du šimtai nevilties apimtų vyrų, moterų ir vaikų, spausdami glėbyje savo negausią mantą, bėgo į kalnų gilumą. Pabėgėliai nešėsi brangius papuošalus, sidabrines monetas, antspaudų žiedus, puikias drobes ir ant papirusų parašytus teisinius dokumentus, įrodančius privilegijuotą jų, gerbiamų tautos aristokratų, padėtį. Tai buvo samariečiai, kaimynų žydų laikomi pusiau pagonimis, nukrypusiais nuo tikrojo tikėjimo, kai prieš tris šimtus metų susimaišė su jų žemėje apsigyvenusiais svetimšaliais naujakuriais. O patys samariečiai save laikė tikraisiais senovės Izraelio tikėjimo saugotojais, nors pripažino tik pirmas penkias Biblijos knygas, jomis ir vadovavosi gyvenime. Ir net žydai turėjo sutikti, kad tų religinių įstatymų, kuriuos samariečiai pripažino, jie laikėsi skrupulingai. Žydai šabo metu galėjo mėgautis skaniu valgiu ir trumpu pasivaikščiojimu, o samariečiai nesigamindavo šilto maisto ir neidavo iš namų. Savo tikėjimo centru jie laikė ne Jeruzalę, o gretimą Gerizimo kalną. Jie didžiavosi esą religingi ir

sąžiningi verslininkai, o ne kokie karštakošiai, ir nebuvo linkę peštis su valdžioje vienas kitą keičiančiais asirais, babiloniečiais ir persais, kurie šimtmečiams einant buvo užėmę jų žemę. Todėl dabar klupčiodami per tyrlaukį samariečiai turbūt patys stebėjosi, kaip atsitiko, kad jie gyvą sudegino naująjį Aleksandro Makedoniečio paskirtą satrapą.

Aleksandras šią nerimą keliančią žinią išgirdo žygiuodamas iš Egipto atgal į Finikiją. Mažos Samarijos provincijos valdytoju praėjusiais metais karalius buvo paskyręs Andromachą, kuris vadovavo jo laivynui per Tyro apsiaustį. Dabar jis gavo žinių, kad paprastai santūrūs samariečiai paėmė Andromachą į nelaisvę, pririšo jį prie stulpo ir sudegino. Galimas daiktas, kad pasikeitus režimui vietos aristokratija nusprendė, jog atėjo palankus laikas paskelbti savo nepriklausomybę. Aristokratai turbūt tikėjosi, kad Aleksandras per daug skubės pasitikti Darėjo Mesopotamijoje ir nesivargins pasukti iš kelio, kad nubaustų prasikaltėlius. Jie klydo. Aleksandras su savo geriausiais kariais nedelsdamas patraukė link Samarijos kalvų, pasiryžęs surasti ir nubausti tuos, kurie drįso nužudyti jo paskirtą valdytoją. Atvykęs jis sugriovė jų sostinę ir jos vietoje įkūrė makedonų koloniją. Kai kurie mieste pasilikę samariečiai išpirko savo gyvybes atskleisdami, kur yra Andromachą nužudę didikai, ir nuvedė Aleksandrą į kalnus, kur jų tautiečiai ieškojo išsigelbėjimo.

Bėgdama per siauras perėjas tarp uolų, kur vos užteko vietos asilui, nudriskusių pabėgėlių grupė turbūt išgirdo iš slėnio ateinant makedonus. Supratę, kad kareiviai jau netoli, tėvai nutildė savo verkiančius ir išvargusius vaikus. Pagaliau kalno šlaite jie rado urvą su tuneliu, vedančiu gilyn į tamsą. Lubas buvo nutūpę šikšnosparniai, o stori sluoksniai jų išmatų po kojomis degino bėgliams akis ir skleidė tokią smarvę, kad jie vos galėjo kvėpuoti, tačiau neturėdami kito pasirinkimo jie apgraibomis nuėjo į keleto šimtų pėdų ilgio urvo gilumą. Sustingę dusinančioje tamsoje jie puoselėjo menkutę viltį, kad makedonai jų nesuras. Tačiau Aleksandras nesunkiai aptiko jų pėdsakus; netrukus jis atėjo prie urvo angos

ir iš karto įsakė uždegti deglus. Jis nuvedė savo karius į urvą ir – visiškai nepaisydamas, kad ten buvo moterų ir vaikų, nesirūpindamas atskirti gerųjų samariečių nuo blogųjų, – išžudė bėglius visus iki vieno. Susimaišę jų kaulai taip ir liko gulėti urve, o po daugiau kaip dviejų tūkstančių metų, atrasti archeologų, jie iškalbingiau negu bet kokie žodžiai papasakojo, kaip greitai ir negailestingai Aleksandras atkeršydavo visiems, kurie mesdavo iššūkį jo valiai.

Iš Samarijos kalvų Aleksandras grįžo prie jūros ir pakrante nužygiavo į Tyrą. Jis labai skubėjo stoti su Darėju į mūšį, bet iš pradžių turėjo sutvarkyti reikalus Finikijoje. Žengdamas į Tyrą pylimu, kurį su savo kariais tokiu sunkiu darbu buvo pastatęs prieš metus, jis turbūt jautė nuožmų pasitenkinimą. Miestas buvo pamažu beatsigaunąs, nes atvyko naujų gyventojų, kurie užėmė nužudytų ar parduotų į vergovę tyriečių vietą. Šventyklos vis dar veikė, taigi Aleksandras dar kartą apsilankė Heraklio šventovėje ir atnašavo dievui gausias aukas. Taip pat reikėjo paskirti naujus pareigūnus ir nuspręsti, kaip elgtis su prasikaltėliais. Samarijai reikėjo naujo satrapo, taigi į nužudyto Andromacho vietą karalius paskyrė makedoną, vardu Menonas. Atėniečiai atsiuntė dar vieną delegaciją, šį kartą viena iš miesto šventų galerų, dar sykį maldauti paleisti jų tautiečius, kurie prieš trejus metus buvo paimti į vergovę mūšyje prie Graniko upės. Gal todėl, kad Aleksandrą jų prašymai ėmė varginti, o gal todėl, kad po tokio ilgo laiko, praleisto kasyklose, dauguma šių vergų buvo miręs, jis patenkino jų prašymą. Jis taip pat gavo pranešimų, kad karalius Agidas ir spartiečiai vėl sukilo Peloponese ir Kretoje. Jis pasiuntė seną šeimos draugą Amfoterą, kuriam ir anksčiau paprastai pavesdavo sudėtingas užduotis, padėti ištikimiems graikams susidoroti su Agidu. Aleksandras dėl spartiečių pernelyg nesijaudino, tačiau žygiuodamas į Azijos gilu-

mą labai nenorėjo palikti užnugaryje nenumalšinto sukilimo. Jis pavedė Amfoterui ir savo regentui Antipatrui pasirūpinti, kad daugiau bėdų Graikijoje nekiltų.

Taip pat reikėjo nuspręsti, ką daryti su Harpalu. Prieš dvejus metus, Iso mūšio išvakarėse, jo vaikystės draugas, pasiėmęs tiek aukso, kiek tik galėjo prikimšti į savo kelionmaišį, pabėgo į Graikiją, o dabar maldavo Aleksandrą suteikti jam malonę ir priimti atgal. Harpalas, kuriam dėl kūno negalios buvo pavesta rūpintis karaliaus iždu, o ne vadovauti kariams, prisiekinėjo, kad visa tai buvo nesusipratimas, kad jį į viską įvėlęs vienas graikas. Dėl kažkokios priežasties Aleksandras buvo Harpalui atlaidus ir ne tik leido šiam nenaudėliui grįžti į stovyklą, bet ir vėl skyrė jam iždininko pareigas, dabar, po jo pergalės prieš Darėją ir Egipto užkariavimo, daug pelningesnes.

Karalius paskyrė dar ne vieną pareigūną ir nagrinėjo kitų Graikijos bei Mažosios Azijos miestų prašymus, be to, rado laiko vėl surengti žaidynes ir teatro pasirodymus savo kariams. Jis suprato, jog Mesopotamijos lygumose jo kariuomenės laukia pati sunkiausia kova, ir norėjo, kad kariai šiuo lemiamu karo žygio laikotarpiu būtų pakilios nuotaikos. Kipro karaliai troško pelnyti Aleksandro malonę ir pasisiūlė finansuoti šią šventę. Buvo vaidinamos klasikinės tragedijos ir komedijos, giedamos chorinės giesmės dievo Dioniso garbei. Karaliui renginiai nepaprastai patiko ir jis buvo didžiadvasiškai nusiteikęs. Kai graikas komikas Likonas įterpė į savo vaidinimą papildomą eilutę, prašydamas pinigų, Aleksandras juokėsi kartu su visais žiūrovais ir davė jam aukso. Entuziastingai mokęsis graikų vaidybos meno, Aleksandras ypač susidomėjo dviejų aktorių tragikų – Atenodoro (jis dalyvavo ir anksčiau Egipte, Memfyje, surengtose iškilmėse) ir Tesalo – varžybomis. Atenodoras buvo vienas iš garsiausių ir geidžiamiausių graikų aktorių, per pastaruosius dvidešimt metų laimėjęs daugybę varžybų. Jo varžovas Tesalas, senas karaliaus draugas, gal ir nebuvo toks talentingas kaip Atenodoras, bet visa širdi-

mi atsidavęs Aleksandrui. Filipas prieš daugelį metų buvo suėmęs Tesalą ir įmetęs jį į kalėjimą už tai, kad tarnavo Aleksandrui pasiuntiniu, kai šis slapta tarėsi su Karijos karaliumi Piksodaru dėl vedybinės sąjungos. Aleksandras nenorėjo parodyti teikiąs pirmenybę savo draugui ir leido teisėjams patiems skirti nugalėtoją, o šie apdovanojo karūna Atenodorą. Karaliui buvo taip nemalonu matyti Tesalą pralaimėjus varžybas, kad jis vėliau tvirtino, jog mieliau būtų atidavęs dalį savo karalystės negu pamatęs Atenodorą laimėjus. Tačiau Aleksandras nebuvo toks žmogus, kuris pavydi kitiems sėkmės meno srityje. Kai sužinojo, kad Atėnai skyrė Atenodorui didžiulę baudą už tai, kad pažeidė savo sutartį ir atšaukė vaidinimą jų mieste, nes troško vaidinti karaliui, jis džiugiai sumokėjo baudą iš savo iždo.

Trumpiausias kelias iš Tyro į Babiloną siekė mažiau negu penkis šimtus mylių ir ėjo tiesiai į rytus nuo Viduržemio jūros pakrantės. Tačiau šiuo maršrutu, kertančiu Arabijos dykumos tyrus, savo kariuomenę būtų vedęs tik beprotis. Kaip ir visi ankstesni patriarchai bei karaliai, Aleksandras pasirinko aplinkinį kelią – iš pradžių per Derlingąjį pusmėnulį Libano kalnų papėdėmis nužygiavo į šiaurę, tada per Asirijos aukštumas į rytus ir galiausiai palei Tigrą ir Eufratą patraukė į pietus. Atstumas beveik dukart ilgesnis, bet tai buvo vienintelis tinkamas kelias, ypač vasarą, nes aplinkinėse vietovėse buvo pakankamai vandens, pašaro arkliams, o temperatūra jose žemesnė.

Veikiausiai kaip tik per šią kelionę staigiai mirė Darėjo žmona, makedonų paimta į nelaisvę po mūšio prie Iso. Senovės šaltiniai pateikia painų karalienės mirties laiko ir priežasčių paveikslą. Kai kurie teigia, kad ji mirė anksčiau, per Tyro apsiaustį, praėjus vos kelioms savaitėms, kai buvo paimta į nelaisvę, kiti jos mirtį sieja su ilga kelione į

Mesopotamiją. Kai kurie istorikai nurodo, kad mirties priežastis galėjo būti išsekimas ir širdgėla, bet keletas jų tvirtina, kad karalienė mirė dėl pogimdyminių komplikacijų. Jeigu jų pasakojimas teisingas, vadinasi, karalius su ja elgėsi ne taip jau pagarbiai, kaip buvo prisiekęs, nes nuo to laiko, kai ji paskutinį kartą matė Darėją, buvo praėję dveji metai. Tačiau kad ir kokia būtų tiesa, visi šaltiniai sutinka, kad Aleksandras surengė jai prabangias laidotuves.

Kitas per šią kelionę nutikęs įvykis buvo mūšis, nors jame kovėsi ne visai makedonai ir ne visai persai. Kaip ir visas senovės kariaunas, Aleksandro kariuomenę lydėjo dideli būriai stovyklos sekėjų, kad ir kur kariai žygiuodavo. Tai buvo prekiautojai, sąvadautojai, prostitutės ir įvairaus plauko civiliai, kurie neoficialiai teikė kariuomenei savo paslaugas. Nors karvedžiams ir nepatiko tokia palyda, stovyklos sekėjai buvo tokia pati karo veiksmų dalis kaip ir dulkėti sandalai ar dizenterija. Vieną vakarą, kai verslas ėjo vangiai, nuobodžiaujantys darbininkai pasidalijo į dvi grupes ir išrinko jų vadus, vieną pavadino Aleksandru, kitą – Darėju ir ėmė grumtis. Iš pradžių jie mėtė vieni į kitus žemės grumstus, paskui susikumščiavo, o galiausiai griebėsi pagalių bei akmenų ir ėmė iš tikrųjų žudyti vienas kitą. Karalius beveik iš karto išgirdo apie kilusią kovą ir nuskubėjo į veiksmo vietą. Padėtis buvo kebli. Jeigu Aleksandras nebūtų pajėgęs suvaldyti įkandin jo kariuomenės sekančios įvairiaspalvės minios civilių, netvarka ir nedrausmingumas galėjo pasklisti tarp karių. Tačiau jis rado nuostabų sprendimą ir dar kartą parodė puikiai išmanąs žmonių prigimtį – pakvietė dviejų kovojančių grupių vadus išeiti į priekį ir liepė jiems visos kariuomenės akivaizdoje stoti į homerišką dvikovą. Tai ne tik sušvelnino įtampą, bet ir suteikė kariams trokštamą pramogą. Tūkstančiai kareivių susirinko pasižiūrėti, kaip netikras Aleksandras kaunasi su tariamu Darėju. Kariai, kaip visada prietaringi tarsi kaimo senelės, nutarė, kad kovos baigtis bus lemtingas ženklas, pranašaujantis jų laukiančio didelio mū-

šio nugalėtoją. Karaliaus laimei, netikrasis Aleksandras po sekinančių peštynių laimėjo varžybas. Tada tikrasis Aleksandras apdovanojo nugalėtoją persišku apsiaustu ir paskyrė jį dvylikos kaimų valdytoju.

Rugpjūčio pradžioje, po kelių savaičių žygio, makedonai pagaliau pasiekė Tapsaką prie Eufrato. Nors jie ėjo per Derlingąjį pusmėnulį, saulė kepinte kepino, ir vėsus upės vanduo buvo laukta atgaiva išvargusiems kareiviams. Eufratas pradžią gauna Armėnijos kalnuose ir teka į pietus Persijos įlankos link, apytikriai lygiagrečiai su Tigru, srūvančiu už daugelio mylių į rytus. Derlingą žemę tarp Eufrato ir Tigro Mesopotamija („žeme tarp upių") pavadino graikai. Aleksandras iš anksto buvo pasiuntęs į priekį savo geriausią draugą Hefaistioną su inžinerinio dalinio kariais, kad jie pastatytų per upę pontoninį tiltą. Jo draugui sekėsi puikiai, ir tiltas buvo paruoštas, bet Hefaistionas sąmoningai buvo palikęs paskutinę dalį neužbaigtą, kad priešai kitoje upės pusėje negalėtų jo sugriauti.

Iš kito plataus Eufrato upės kranto makedonus stebėjo keletas tūkstančių persų raitelių – tai buvo pirmieji Darėjo kareiviai, kuriuos Aleksandras pamatė per beveik visus metus. Tarp jų buvo daugybė Babilono satrapo Mazėjo vadovaujamų graikų samdinių. Tai buvo priešakinės pajėgos, turinčios nurodymą stebėti upę ir pranešti Darėjui, kai Aleksandras per ją persikels, o ne sukliudyti jam. Didysis karalius beveik neabejojo, kad makedonai žygiuos palei Eufratą į pietus, todėl davė Mazėjui nurodymą grįžtant į Babiloną sudeginti palei upę visus javus.

Tačiau Darėjas turbūt jau suprato, kad Aleksandras mėgsta elgtis netikėtai. Makedonai tikrai persikėlė per upę, bet, užuot pasukęs į pietus, Aleksandras Armėnijos kalnų papėdėmis nuvedė savo karius į šiaurės rytus, Tigro ir senosios Asirijos sostinės Ninevijos link. Mazėjas tuojau pat išvyko pranešti šios žinios Darėjui ir toks įvykių posūkis šio anaiptol ne-

nudžiugino. Pastaruosius dvejus metus jis planavo kautynes su Aleksandru lygumose į šiaurę nuo Babilono. Didysis karalius tikėjosi, kad Aleksandras elgsis kaip bet kuris racionalus karvedys ir ves savo kariuomenę gerai drėkinamu įprastu keliu. Tačiau Makedonijos karalius patraukė ilgu, lėtu aplinkiniu keliu ne ta kryptimi. Buvo akivaizdu, kad prieš pasukdamas į pietus Aleksandras ketina vesti savo kariuomenę iki pat Tigro. Taip pat buvo aišku, kad Darėjui reikia greitai pakeisti savo planus.

Kai Aleksandras su savo kariuomene žygiavo per šiaurinę Mesopotamiją, didysis karalius keitė savo kariuomenės dislokacijos vietą. Nors ir nesitikėjo, kad priešas pasuks į rytus, jis puikiai gebėjo prisitaikyti prie pakitusių aplinkybių, o tai liudija ir Darėjo, ir persų karo vadų gebėjimus. Iso mūšyje prieš dvejus metus didysis karalius išmoko daug pamokų. Pirmoji buvo niekada nestoti į kovą siauroje lygumoje, nes taip prarandamas gausesnės kariuomenės pranašumas. Darėjas manė, kad jeigu būtų privertęs Aleksandrą kautis plačiame lauke, kaip iš pradžių ketino, būtų pašalinęs makedonų grėsmę jau Mažojoje Azijoje. Kita pamoka buvo ta, kad norint įveikti puikiuosius Aleksandro pėstininkus reikia padidinti savo sunkiųjų raitininkų pajėgas ir geriau juos apginkluoti. Greiti ir manevringi, gerai ginkluoti raiteliai galėjo tapti veiksminga atsvara Makedonijos pėstininkams ir jų sarisoms. Darėjas taip pat suprato, kad ilgos ietys makedonams teikė didelį pranašumą, todėl liepė aprūpinti pailgintomis ietimis ir savo pėstininkus. Paskutinė pamoka, kurią didysis karalius išmoko prie Iso, – kad reikia kuo geriau panaudoti didžiulės imperijos teikiamas galimybes ir susirinkti milžinišką kariuomenę. Darėjas buvo pasiryžęs pergudrauti, įveikti, nugalėti ir visiškai sutriuškinti Aleksandrą naudodamasis gausesne kariuomene. Puoselėdamas tokius tikslus, jis nuvedė savo didžiules pajėgas palei Tigrą į šiaurę, ieškodamas tinkamo mūšio lauko.

Aleksandras savo žinioje turėjo beveik penkiasdešimties tūkstančių kovotojų pajėgas, sudarytas daugiausia iš makedonų ir nemažo pagalbinio trakų ir tesalų būrio. O Darėjas turėjo bent du kartus gausesnę kariuo-

menę, į kurią buvo atrinkti geriausi kariai iš žemių, besidriekiančių nuo Sirijos iki Indijos ir į šiaurę iki Azijos stepių. Ypač stiprūs jo kariuomenėje buvo patyrę raitininkai iš rytinės imperijos dalies. Taip pat prie jos prisidėjo indai iš kalnų šalia Chaibero perėjos, jie atsivedė kovos dramblius – makedonams buvo lemta tapti pirmąja istorijoje Viduržemio jūros pasaulio kariuomene, susidursiančia su šiais gyvūnais mūšyje. Iš tolimosios Baktrijos ir Sogdianos atvyko kalniečių genčių kariai, vadovaujami Darėjo giminaičio ir potencialaus varžovo Beso, tarnaujančio didžiajam karaliui kaip Baktrijos satrapas. Taip pat atvyko raitieji sakų lankininkai, nuožmūs ir nepriklausomi kariai iš Skitijos lygumų, besididžiuojantys, kad kovoja kaip Persijos sąjungininkai, o ne valdiniai. Ilgą kelionę į Babiloną sukorė arachosų genčių kariai iš pasienio kalnų į vakarus nuo Indo, taip pat partai ir hirkanai iš kalnų į pietus nuo Kaspijos jūros. Prie Darėjo kariaunos prisidėjo ir persų pusbroliai medai kartu su savo kaimynais kadusais, sakesinais ir albanais iš gretimų Kaukazo kalnų. Nuo Raudonosios jūros krantų kautis už Darėją atvyko arabų raiteliai. Prie karo žygio prisidėjo ir vietiniai – babiloniečiai, armėnai bei sirai, taip pat prieš dvejus metus tariamai pasidavę Aleksandrui kapadokai iš Mažosios Azijos. Žygyje dalyvavo ir daug graikų samdinių, profesionalių kareivių, kurie vis dar mieliau tarnavo didžiajam karaliui, o ne išsišokėliui makedonų valdovui. Ir, žinoma, aplink Darėją susitelkė kariuomenės širdis – tūkstančiai persų, drąsių vyrų, turinčių seną raitosios karybos tradiciją.

Makedonai atkako prie Tigro rugsėjo vidury. Nors vis dar buvo karšta, kai jie priėjo vienintelę brastą toje vietovėje, upė buvo srauni ir gili. Aleksandras nebuvo pastatęs tilto, todėl nutarė pats vesti savo pėstininkus į kitą krantą; jis pirmas žengė į upę ir iki krūtinės panirę į vandenį ėmė grumtis su srove. Pamatę karalių kitame krante, kariai irgi pabandė

įveikti upę, bet neapdairiai užsidėjo ant galvų ryšulius su laimikiu, kurį buvo surinkę per pastaruosius trejus metus, ir dėl to vandenyje prarado pusiausvyrą. Aleksandras liepė jiems pamiršti viską, išskyrus ginklus, ir pažadėjo atlyginti visus nuostolius, tačiau makedonai nenorėjo prarasti savo lobių. Karalius prakeikė jų užsispyrimą, bet vėl įbrido į upę ir liepė kariams einant per srovę susikabinti rankomis, kad sudarytų žmonių grandinę – tuomet visi padės vienas kitam atsilaikyti prieš srovės jėgą. Kiek atokiau nuo pėstininkų, aukštupio link, jis išrikiavo upėje raitininkus, kad susilpnintų srovę ir padėtų kariams ją įveikti. Kai išvargusi kariuomenė persikėlė į kitą Tigro krantą, Aleksandras liepė įrengti stovyklą ir leido visiems dieną pailsėti.

Netrukus, 331 m. pr. Kr. rugsėjo 20-osios naktį, atsitiko nepaprastas dalykas, kurį makedonai ilgai atsimins. Baigę vakarieniauti po giedru dykumos dangumi, kariai pastebėjo, kad pilnas mėnulis pamažu tamsėja. Netrukus visas mėnulio diskas nusidažė kraujo spalva. Tai buvo mėnulio užtemimas; nors dauguma jų buvo matę šį reiškinį ir anksčiau, šį kartą užtemimas prasidėjo mūšio išvakarėse ir net skeptiškiausi kariai puolė į paniką. Šis įvykis užfiksuotas išlikusiame babiloniečių lentelės fragmente, čia užsimenama apie pranašaujamą katastrofą:

VISIŠKAS UŽTEMIMAS... JUPITERIS LEMIA...
VAKARŲ VĖJAS, PUČIANTIS PER VISĄ UŽTEMIMĄ,
TADA RYTŲ VĖJAS... MIRTĮ IR MARĄ.

Išsilavinę žmonės, tokie kaip Aleksandras, žinojo, kad Žemė, Mėnulis ir Saulė yra sferos ir kad užtemimas įvyksta, kai Žemė, atsidūrusi tarp Saulės ir Mėnulio, meta savo šešėlį ant Mėnulio paviršiaus. Tačiau daugumai paprastų žmonių, o makedonų kareiviams tai jau tikrai, dangaus kūnų judėjimas buvo dieviška paslaptis. Jie ėmė baimintis, kad kruvinai raudonas mėnulis yra dievų ženklas, kuris pranašauja, jog per būsimą mūšį jie bus

išskersti. Vado palapinėje esantis Aleksandras išgirdo panikos riksmus, išėjo į stovyklos vidurį su savo aiškiaregiu Aristandru ir kreipėsi į išgąsdintus karius. Kraujas ant mėnulio, patikino jis juos, iš tikrųjų esąs dievų ženklas, bet palankus jiems. Aristandras paskelbęs, kad užtemęs mėnulis simbolizuoja Persiją, kurią tą patį mėnesį mūšyje užtemdys Aleksandro kariuomenė. Tai buvo nelengva akimirka karaliui, pareikalavusi iš jo masių psichologijos išmanymo ir gebėjimo valdyti minią, bet pasigirdus karių pritarimo šūksmams jis suprato, kad jie patikėjo juo, o palankus pranašiškas ženklas juos padrąsino. Tada Aleksandras, atsidėkodamas už šį dievišką pergalės ženklą, viešai atnašavo auką Saulei, Mėnuliui ir Žemei.

Makedonai tęsė savo žygį į pietus per lygumas, kurias jiems iš kairės juosė Armėnijos kalnai, o iš dešinės – Tigras. Persų pajėgų nebuvo matyti nė ženklo, ir tik praėjus keturioms dienoms po persikėlimo per upę žvalgai tolumoje pastebėjo priešo raitininkus. Kiti žvalgai pranešė, kad šį persų būrį sudaro mažiau negu tūkstantis raitelių, bet tai esąs pagrindinės kariuomenės avangardas. Aleksandras įsakė keletui savo raitininkų dalinių sekti paskui jį ir vytis raitelius. Tarp persekiotojų buvo ir pajonų, Šiaurės Makedonijos kalnų gyventojų, būrys, kuriam vadovavo Aristonas, Pajonijos kilmingasis, parodęs, ko yra vertas, ir Graniko, ir Iso mūšiuose. Kalniečiai pajonai didžiavosi savo gebėjimu kautis raitiems ir kariavo su barbarišku nuožmumu, svetimu civilizuotiems graikams. Tačiau Aleksandrui labiausiai rūpėjo, kad užduotis būtų atlikta, tegu ir nelabai subtiliu būdu.

Išvydę per kalvą atjojantį Aleksandrą su savo kariais, persai apsisuko ir puolė bėgti, kiek įkabino jų arkliai, tačiau karaliaus kareiviai juos pavijo ir jodami ėmė badyti ietimis. Dauguma persų žuvo, bet keletas buvo palikti gyvi tardyti. Pajonai buvo priešakinėse kovos pozicijose ir surengė kruvinas persų skerdynes. Aristonas nusižiūrėjo priešų vadą, persą Satropatą. Aukštai iškėlęs ietį pajonų vadas puolė savo priešininką, dūrė ja tiesiai jam į gerklę ir išmušė jį iš balno. Tada Aristonas nušo-

ko nuo žirgo, pribėgo prie gulinčio priešo ir kardu nukirto jam galvą. Džiaugdamasis ir didžiuodamasis jis prijojo prie Aleksandro ir, labai jį pradžiugindamas, metė Satropato galvą jam po kojų. Šis įvykis taip stipriai įėjo į pajonų tautosaką, kad vietinė pinigų kalykla jų gimtuosiuose Balkanuose nukaldino monetą, kurios vienoje pusėje buvo pavaizduotas dievas Apolonas, o kitoje – Aristonas, užsimojęs ietimi ir besitaikantis durti nukritusiam priešininkui.

Iš paimtų belaisvių Aleksandras sužinojo, kad Darėjas su savo kariuomene yra netoliese, už kalvų į rytus nuo Ninevijos, netoli Arbėlų miesto. Persai buvo įrengę stovyklą plačioje lygumoje, Gaugameluose. Tai buvo mažas, ramus kaimelis; jo pavadinimas, reiškiantis „kupranugario namas“, kilo iš istorijos apie vieną senovės karalių, kuris kartą pabėgo nuo priešų ant greito kupranugario ir ten pasislėpė. Jis buvo toks dėkingas gyvūnui, kad pastatė jam namus ir įsakė kaimiečiams rūpintis juo visą likusį jo gyvenimą. Kupranugaris jau seniai buvo nugaišęs, bet lygumų pievos, kuriose jis ganėsi laimingoje senatvėje, vis dar driekėsi mylių mylias tarp kalnų ir Tigro. Priešingai negu prie Iso, čia Darėjui buvo daug atviros erdvės savo kariuomenei išdėstyti. Per keletą pastarųjų dienų didžiojo karaliaus įsakymu duobės ir kauburiai visoje vietovėje buvo kruopščiai išlyginti, kad jo raitininkai ir kovos vežimų vadeliotojai būsimame mūšyje galėtų kautis lygiame paviršiuje. Darėjas nebūtų iškeitęs Gaugamelų į jokią kitą vietą.

Sužinojęs, kur yra Persijos kariuomenė, Aleksandras įsakė savo kariams palikti visus daiktus, išskyrus ginklus, ir pasiruošti naktį išvykti. Persai buvo apytiksliai už septynių mylių, bet dvi kariuomenes skyrė kalvos, taigi nei makedonai, nei persai dar nematė vieni kitų. Auštant, kai makedonai užlipo į paskutinę kalvą ir nuo jos įdėmiai apžvelgė Gaugamelų

lygumą, juos jau skyrė tik trys mylios. Apačioje stovyklavietę įsirengę buvo bent jau šimtas tūkstančių persų. Karius nupurtė drebulys, ir net Aleksandras atrodė sunerimęs. Jis sukvietė savo karininkus ir paklausė juos patarimo: ar jam pulti persus dabar ir pasinaudoti pranašumu, kurį suteiks netikėtumas, ar laukti? Parmenionas primygtinai siūlė karaliui atidėti mūšį ir prieš pradedant kovą apžiūrėti lauką, nes buvo žinoma, kad persai įrengė jame užmaskuotų spąstų – baslių ir griovių. Apdairusis karvedys patarė prieš puolant priešą patyrinėti vietovę. Šį kartą Aleksandras jo paklausė ir įsakė savo kariams įsirengti stovyklą mūšio rikiuotės tvarka, kad kitą dieną, kai jie žengs toliau, nereikėtų gaišti laiko.

O kol kas karalius su būriu raitininkų ir lengvai ginkluotų karių patraukė į lygumą savo akimis apžiūrėti mūšio lauko. Nors buvo pavojinga taip priartėti prie persų lankininkų, Aleksandras buvo pasiryžęs ištirti vietovę, kurioje jo kariai kitą dieną kausis. Grįžęs į stovyklą jis vėl sukvietė savo vadus ir davė jiems nurodymus, kaip elgtis būsimoje kovoje. Nėra jokio reikalo mūšio išvakarėse sakyti ilgų kalbų ar ieškoti įmantrių padrąsinimo žodžių, pasakė Aleksandras. Jie esą drąsūs ir patyrę vadai, ne kartą tai įrodę mūšyje. Tačiau rytoj jie kovos ne dėl Sirijos, Tyro ar Egipto, o dėl valdžios visoje Azijoje. Nuo šio mūšio baigties priklauso viskas. Jeigu jie dabar įveiks Persijos kariuomenę ir nukaus didįjį karalių, jiems priklausys visas pasaulis. Makedonų kariuomenė mažesnė, bet kovodami taip, kaip ne kartą parodė sugebą, jie išplėš pergalę. Tačiau klysti nevalia. Per puolimą būtina laikytis tvarkos ir drausmės. Kariai turi tylėti, kai jiems įsakyta tylėti, šaukti, kai reikia, kad jie šauktų, ir staugti kaip vilkai, kad sukeltų siaubą persų širdyse, kai ateis tinkamas metas.

Karalius paleido karininkus ir įsakęs kariams sočiai pavalgyti ir gerai pailsėti nuėjo į savo palapinę. Ten pas jį apsilankė vienas Parmenionas su drąsiu siūlymu, kuris galėjo sulaukti nepritarimo pateikus jį viešai – kodėl neužpuolus persų šią naktį, kol dar tamsu? Neilgai galvojęs, Aleksandras atmetė jo siūlymą, pareikšdamas, kad pergalių jis nevagia. Tačiau buvo

ir praktiškesnių sumetimų, kurie lėmė jo sprendimą laukti ryto. Naktį senovės pasaulyje puolama buvo labai retai dėl paprastos priežasties – tokie išpuoliai buvo pernelyg nenuspėjami. Puolanti kariuomenė galėjo iš pradžių įgyti pranašumą, kurį teikia netikėtumas, bet mūšis galėjo greitai virsti chaosu, nes tamsoje kareiviams sunku atskirti draugus nuo priešų. Be to, Aleksandras buvo teisus sakydamas, kad jis negali leisti sau pavogti pergalės iš Darėjo. Net jeigu makedonai būtų nugalėję nakties mūšyje, Persijos imperijos valdiniai būtų pamanę, kad jis bijojo stoti į sąžiningą kovą su didžiuoju karaliumi. Toks požiūris galėjo kurstyti pasipriešinimo liepsną daugelį ateinančių metų. Ne, jis turi nugalėti Darėją atvirai, dienos šviesoje, kad įrodytų esąs karalių karalius – taip persai vadino savo valdovą. Nors savo vadams Aleksandras pasakė, kad laimėję mūšį makedonai taps Azijos valdovais, pats jis nepuoselėjo iliuzijų, jog likusi imperijos dalis lengvai atiteks jam net po pergalės Gaugameluose. Tačiau jis buvo tikras, kad sutriuškinus galingą Persijos kariuomenę atvirame mūšyje kovoti toliau bus kur kas lengviau.

Nors karalius ir nepritarė Parmeniono sumanymui pulti naktį, jo siūlymas turbūt paskatino Aleksandrą imtis gudrybės – įtikinti persus, kad jis puls tamsoje. Senovės šaltiniai teigia Darėją manius, kad Aleksandras pradės puolimą neprašvitus, ir visą naktį laikiusį savo karius kovinės parengties, neleidusį jiems miegoti. Galimas daiktas, Aleksandras per visur esantį persų šnipų tinklą leido pasklisti gandui, kad makedonai planuoja surengti netikėtą puolimą. Taigi, kol jo paties kariai ilsėjosi ir ruošėsi kitą dieną laukiančiai kovai, persų kareiviai buvo priversti visą naktį likti nemiegoję ir su ginklais rankose laukti puolimo, kuris prasidės tik po saulėtekio. Jie buvo išvargę, o makedonai – pasiruošę kovoti.

Tačiau pats Aleksandras nelengvai užmigo tą naktį. Jis žinojo, kad persai skaičiumi pranoksta jo kariuomenę bent du kartus ir kad jie pasirinko mūšio lauką, teikiantį jiems pranašumą. Buvo akivaizdu, jog iš visų imperijos kampelių sušauktos dešimčių tūkstančių raitelių pajėgos plačioje ly-

gumoje gali išsirikiuoti kur kas plačiau negu jo priešakinės linijos, be vargo apeiti jas iš šono, apsupti jo pėstininkus ir išžudyti juos visus iki vieno. Taip pat jie galėjo išsirikiuoti milžinišku nesulaikomu pleištu ir tiesiog pralaužti jo pėstininkų rikiuotę. Vienintelė išeitis buvo sumanyti būdą, kaip su makedonų raitininkų pajėgomis prasiveržti pro persų gretas ir užpulti patį Darėją. Aleksandras buvo tikras, kad jeigu jis nukaus didįjį karalių ar bent privers jį pasitraukti iš lauko, persų pajėgos pakriks. Tačiau persų gretose buvo daug sunkiai apsišarvavusių raitelių, kurių gretos galėjo nusidriekti toliau nuo jo priešakinės linijos ir kairiajame, ir dešiniajame sparne, todėl tai atrodė neįmanoma. Galiausiai gilią naktį Aleksandrui šovė į galvą mintis – puiki, drąsi ir absurdiška. Tada karalius ramiai užmigo.

Kitą rytą, saulei patekėjus, prie Aleksandro palapinės susirinkę makedonų karininkai negalėjo patikėti savo akimis – karalius dar miegojo. Jie nedrįso jo žadinti, todėl įsakė visiems kariams sočiai papusryčiauti. Galiausiai, kai saulė rytuose išlindo iš už kalnų ir pakilo aukštai į dangų, Parmenionas, sukaupęs drąsą, įžengė į Aleksandro palapinę ir du ar tris kartus garsiai jį pašaukė – tik tada karalius šiaip ne taip praplėšė akis. Pasipiktinęs senasis karvedys paklausė, kaip jis galįs miegoti taip kietai, tarytum jau būtų pelnęs pergalę, nors mūšis vis dar priešaky. Aleksandras tik nusišypsojo ir paklausė: „Ką, tu nežinai, kad mes jau nugalėjome?“ Tačiau daugiau laiko ilsėtis nebebuvo. Aleksandras greitai papusryčiavo, užsidėjo savo puikiuosius šarvus ir išėjo iš palapinės, aidint džiaugsmingiems karių šūksniams. Padedamas baltais drabužiais pasipuošusio pranašautojo Aristandro, jis visos kariuomenės akivaizdoje paaukojo dievams. Paskui karalius sukvietė savo karininkus ir atskleidė jiems naktį sumanytą planą.

Darėjo kariuomenė buvo išsirikiavusi prieš makedonus dviem plačiomis gretomis, nusidriekusiomis per visą lygumą – raitininkai priekyje, o

pėstininkai už jų. Priešais savo dešinįjį sparną Aleksandras matė legendinius Baktrijos ir kitų Vidurio Azijos kraštų raitelius; jiems vadovavo Besas. Iš daugelio kitų kraštų atvykę raitininkų būriai, kartu su dalgiais aptaisytų kovos vežimų daliniais, tūkstančiais lankininkų ir dramblių, kuriuos atsivedė indai, sudarė ilgą priešakinės linijos centrą. Priešais kairįjį Makedonijos kariuomenės sparną irgi stovėjo tvirta raitininkų siena. Už jų buvo išsirikiavę pėstininkai, pasirengę pulti Aleksandro karius, kai raitija pralauš jų gretas. Pats Darėjas užėmė kovos poziciją priešais makedonų dešinįjį sparną, apsuptas savo ištikimų persų ir atkaklių graikų samdinių, kaip ir prie Iso prieš dvejus metus.

Parmenionas vadovavo kairiajam makedonų sparnui, o Aleksandras dešiniajam. Tesalijos raitelius karalius išdėstė Parmenionui patikėtoje pusėje, bet sau irgi pasiliko didelį raitininkų būrį. Jeigu persams pavyktų prasiveržti, už makedonų centro jis išrikiavo antrą pėstininkų gretą, daugiausia savo samdinius graikus, bet priešakinei linijai pakrikus jie vis tiek nebūtų pajėgę ilgai atsilaikyti. Nors rugsėjis jau ėjo į pabaigą, buvo labai karšta ir žemė, išjudinta nesuskaičiuojamos daugybės vyrų kojų ir arklių kanopų, grasino apgaubti Gaugamelų lygumą dusinamu dulkių debesimi. Netrukus abi kariuomenės buvo pasiruošusios mūšiui ir laukė, kad kita žengtų pirmąjį žingsnį.

Aleksandras turėjo daug puikių žirgų ir sėdęs ant pirmo pasitaikiusio išjojo patikrinti gretų bei padrąsinti savo karių. Tačiau kai mūšiui buvo pasiruošta, jis persėdo ant Bucefalo, eržilo, kurį prieš daugelį metų buvo sutramdęs Olimpo kalno papėdėje. Žirgo jėgų žydėjimo metai jau buvo praėję, bet jo širdyje vis dar liepsnojo ugnis. Aleksandrui nekilo net minties tą lemtingą dieną joti į mūšį kitu žirgu.

Kaip ir per ankstesnius mūšius, Aleksandras ketino iš pradžių pulti dešiniuoju savo gretų sparnu, kad atitrauktų priešo karius nuo centro ir atvertų plyšį jų širdies link. Tačiau daugybės persų kareivių rikiuotė priešais driekėsi toliau nuo abiejų jo priešakinės linijos pusių, tad jis turėjo

imtis kokios nors jokio kito karvedžio istorijoje neišbandytos gudrybės. Su savo raitininkų pajėgomis dešinėje rikiuotės pusėje jis pajudėjo ne persų link, bet palei jų gretas; jis jojo vis toliau į dešinę nuo mūšio lauko, bet į kovą su priešu nestojo. Darėjas turbūt juokėsi, žiūrėdamas, ką jis daro, nes atrodė, kad Makedonijos karalius tikisi apeiti gausesnes jo pajėgas iš užnugario. Tačiau Aleksandras turėjo planą. Jis norėjo nuvilioti paskui save kiek galima daugiau priešo karių nuo persų centro, kad jų gretose atsivertų tarpas. Tada ketino pasukti savo raitelius atgal ir veržtis į šį tarpą, jeigu jį persekiojantys persų kariai nespės užkirsti jam kelio.

Buvo begalė aplinkybių, galinčių susiklostyti nepalankiai, todėl egzistavo didelė tikimybė, kad šis planas nepavyks, tačiau Aleksandras turbūt stengėsi negalvoti apie nesėkmės padarinius. Makedonų vadas tikėjosi, kad Darėjas pasiųs įkandin jo daug karių, praretindamas Persijos kariuomenės centrą, ir jis galės įgyvendinti savo planą. Tada Aleksandras su savo raitininkais turės kuo greičiau pasukti atgal, kad atsiplėštų nuo persekiojančių priešų. Jeigu tai pavyks, jis dar turės prasiveržti pro persų kareivių masę, kad galėtų pulti patį Darėją. Tuo metu pranašesnės didžiojo karaliaus pajėgos puls likusią jo kariuomenės dalį visomis turimomis priemonėmis. Buvo labai svarbu, kad tokiomis nepaprastai sunkiomis sąlygomis Parmeniono kariai atsilaikytų kiek galima ilgiau ir suteiktų Aleksandrui laiko prasiveržti pro plyšį, kurį jis tikėjosi atverti persų gretose. Karalius puikiai suprato, kad jeigu Darėjas nenuris masalo arba jeigu jis nepajėgs prasiveržti pro persų centrą, o Parmeniono karių gretos pakriks, jie visi žus.

Aleksandro laimei, kai tik jis nujojo tolyn į dešinę mūšio lauko pusę, Darėjas nedelsdamas pasiuntė įkandin jo Beso vadovaujamus raitininkus. Didysis karalius baiminosi, kad jo raitininkai gali atsilikti nuo makedonų, jeigu Aleksandrui pavyks pasiekti tą lygumos dalį, kurios jis per praėjusias dienas neišsilygino. Kai makedonai priartėjo prie lauko krašto, persai užėjo Aleksandro būriui iš priekio ir ėmė supti jį iš dešinės

pusės, ketindami smogti iš užnugario. Tai matydamas Aleksandras įsakė savo graikų samdiniams ir Aristono vadovaujamiems pajonų raitininkams pulti Beso karius ir iš visų jėgų stengtis užlaikyti juos tolimojoje mūšio lauko pusėje.

Tuo metu Darėjas įsakė pagrindinei savo pajėgų daliai pulti kairįjį makedonų sparną. Persai buvo sumanę dalgiais aptaisytais kovos vežimais (mirtį nešančiomis važiuoklėmis, prie kurių ratų buvo pritaisyti ašmenys) prasiveržti pro priešus, sukrikdyti jų gretas ir taip atverti sau plyšį Makedonijos kariuomenės rikiuotėje. Tačiau Darėjas nežinojo, kad Aleksandras daugelį savaičių muštravo savo karius, kaip atsilaikyti prieš šias bauginančias mašinas. Kai vežimai priartėjo, priešakinėje linijoje stovintys trakai paleido į vadeliotojus mirtiną iečių pliūpsnį ir daugelį nukovė jiems dar nespėjus pasiekti makedonų rikiuotės. Kitiems pavyko pagriebti už vadelių, kai vežimai važiavo pro šalį, ir nuversti vadeliotojus. Tie, kurie prasiveržė pro trakus, pamatė, kad makedonų pėstininkai tvarkingai pasitraukia į šalis, leidžia jiems pravažiuoti, o paskui vėl sustoja į gretą. Aleksandro planas nebuvo itin geras, nes kai kuriuos jo vyrus vis dėlto supjaustė besisukantys vežimų ašmenys, bet nuostoliai buvo palyginti nedideli. Tačiau vežimai buvo tik puolančių persų priešakys. Netrukus makedonų rikiuotei smogė daugybė raitininkų, o įkandin jų sekė pėstininkai. Kol kas Aleksandro kariai kairėje pusėje laikėsi, tačiau persai galėjo prasiveržti bet kurią akimirką.

Pagaliau Aleksandras pamatė tai, ko seniai laukė – praretėjusį persų centrą. Jis įsakė savo kariams kuo greičiau dumti atgal ir pleištine rikiuote brautis pro atsivėrusį tarpą. Graikų samdiniai ir pajonai laikė persų pajėgas mūšio lauko dešinėje, kad karalius galėtų veržtis link Darėjo. Garsiai šaukdami kovos šūkius Aleksandro kariai nušuoliavo didžiojo karaliaus link ir įsirėžė į persų gretas. Darėjui nė į galvą nebuvo atėję, kad Aleksandras pajėgs prie jo prasiveržti kaip mūšyje prie Iso, bet jis ir vėl išvydo jaunąjį Makedonijos karalių per ietis ir kardus besiveržiantį artyn

jo. Užvirė nuožmi kova; persų didikai aukojo savo gyvybes, kad neleistų makedonams priartėti prie Darėjo. Tačiau pagaliau Aleksandras su savo kariais prasibrovė taip arti, kad didysis karalius įsakė savo vadeliotojui apsisukti ir pabėgo iš mūšio lauko.

Šią džiaugsmingą akimirką Aleksandras gavo žinią, kad Parmenionui ir jo vyrams iškilo pavojus. Babilono satrapo Mazėjo vadovaujami persai su įkandin jų einančiais baktrais ir indais pralaužė makedonų gretą. Prasiveržę pro jo kariuomenę, jie nusigavo net iki pat makedonų krovininės gurguolės užnugaryje ir ėmė vaduoti persų įkaitus, ir dauguma šiųjų irgi stojo į kovą su savo kalintojais makedonais. Tačiau svarbiau buvo tai, kad Parmeniono vyrams reikėjo pagalbos, kitaip jie galėjo būti išžudyti. Aleksandrui iškilo keblus klausimas: vytis didįjį karalių ar skubėti į pagalbą Parmenionui. Nusivijęs Darėją ir paėmęs jį į nelaisvę, jis būtų sudavęs persams triuškinamą smūgį, tačiau pusė jo karių būtų žuvę vis dar šėlstančiame mūšyje. Aleksandras neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik apsisukti ir skubėti Parmenionui į pagalbą, apsupti puolančius persus ir juos iškapoti. Kai juodu su Parmenionu pagaliau galutinai palaužė persų pasipriešinimą, didysis karalius buvo jau toli.

Makedonai išplėšė pergalę viename iš didžiausių mūšių istorijoje. Kaip užrašyta sulūžusioje babiloniečių lentelėje:

ULULU MĖNESIO 24 DIENĄ... RYTE, PASAULIO KARALIUS...
JIE SUSIGRŪMĖ IR MAŽESNĖ KARIUOMENĖ NUGALĖJO...
PERSIJOS KARALIAUS KAREIVIAI
PALIKO JĮ IR GRĮŽO Į SAVO MIESTUS...
JIS PABĖGO Į MEDIJOS ŽEMĘ.

Aleksandro kariai nukovė dešimtis tūkstančių persų ir paėmė daugybę brangių trofėjų – ką jau kalbėti apie keletą dramblių. Makedonų nuostoliai buvo palyginti nedideli, nors Hefaistionas ir keletas kitų vadų

buvo sunkiai sužeisti. Dauguma jų arklių taip pat krito artimoje kovoje. Tačiau labiau negu karinis triumfas Aleksandrą džiugino pelnyta šlovė, tai jam buvo didžiausias apdovanojimas. Jis rizikavo viskuo ir atvirame mūšyje nugalėjo didžiausią Persijos kariuomenę, kokia tik kada nors buvo surinkta. Tiesa, jis nenukovė didžiojo karaliaus ir nepaėmė jo į nelaisvę, bet antrą kartą privertęs Darėją bėgti iš mūšio lauko jis smarkiai jį pažemino ir gerokai susilpnino jo valdžią. Kelias į legendinį Babilono miestą buvo atviras, o iš jo Sūzų bei Persepolio turtai buvo ranka pasiekiami. Nors kova dėl Persijos dar nesibaigė ir nekilo abejonių, kad persų didikai pakils ginti imperijos širdies ir turtingų žemių rytuose, nuostabi karališkoji šlovė dabar perėjo Aleksandrui.

Per visą Aleksandro karo žygį, kad ir kur karalius tuo metu buvo – Egipte, Mesopotamijoje ar Indijoje – tarp makedonų stovyklos ir likusios imperijos dalies nepaliaujamai pirmyn ir atgal zujo pasiuntiniai. Ypač dažnai jis perduodavo žinias namo savo motinai Peloje, taip pat siųsdavo nurodymus įvairiems satrapams ir karo vadams, laiškus sąjungininkų bei užsienio miestams ir Aristotelio sūnėno Kalistenio sukurtus propagandinius pasakojimus Graikijos miestams. Kur įsikurdavo Aleksandras, ten tuo metu būdavo ir faktiška jo karalystės sostinė. Kad pajėgtų kontroliuoti milijonus valdinių, jis turėjo žinoti, kas vyksta kiekvienoje vietoje – pradedant paskutinio javų derliaus nuėmimu Kirėnėje ir baigiant pranešimais apie genčių judėjimą palei Dunojų. Buvo labai svarbu, kad visos provincijos žinotų, kur yra karalius, ką jis veikia, taip pat ir tai, kad jo kariuomenė sėkmingai kovoja su priešais. Pergalės vienoje imperijos dalyje neleisdavo kilti bėdoms kitose.

Taigi, kai Egėjo jūros pakrantes pasiekė žinios, kad Aleksandras Gaugameluose nugalėjo Darėją, Graikijos gyventojai pasibaisėjo. Daugelis jų

tikėjosi, kad didysis karalius sutriuškins Aleksandrą ir amžiams pašalins makedonų grėsmę. Tada graikų miestai būtų galėję džiaugsmingai užmiršti Korinto sąjungą ir toliau kivirčytis vienas su kitu, kaip tai darė nuo neatmenamų laikų. Tačiau Aleksandrui laimėjus atrodė, kad Graikija neturi jokių priemonių nusimesti makedonų užkrauto jungo.

Tai nereiškia, kad niekas nebandė to padaryti. Net prieš Gaugamelų mūšį paskirtasis Trakijos valdytojas, patyręs ir energingas vadovas, vardu Memnonas, sukurstė sukilimą, prie jo prisidėjo gentys, gyvenančios kalnuose į rytus nuo Makedonijos. Memnonas surinko tokią didelę ir agresyvią kariuomenę, kad Aleksandro regentas Antipatras buvo priverstas žygiuoti prieš jį su visais savo dispozicijoje turimais kareiviais. Spartos karalius Agidas atidžiai stebėjo įvykius Trakijoje ir nusprendė, kad dabar atėjo tinkamas metas pakviesti graikus susivienyti ir nusimesti makedonų jungą. Jis išsiuntinėjo pasiuntinius į visus graikų miestus nuo Atėnų iki Tėbų, bet kaip paprastai dauguma jų gyventojų nedegė noru imtis ginklų. Ypač neryžtingi buvo atėniečiai ir nesuteikė Agidui gyvybiškai svarbaus karinio palaikymo jūroje. Nors Spartos karaliui vis dėlto pavyko prikalbinti keletą miestų stoti į jo pusę, dauguma graikų buvo linkę palaukti nuošalėje, pažiūrėti, kaip seksis spartiečiams, ir tik paskui spręsti, ar prisidėti prie jų patiems.

Kai tik Antipatrą pasiekė žinia apie spartiečių sukilimą, jis greitai sudarė taikos sutartį su Memnonu Trakijoje ir nuvedė savo karius į pietus Graikijos link. Nors Makedonijos jaunimo žiedas tarnavo rytuose pas Aleksandrą, Antipatras vis dar turėjo savo žinioje keturiasdešimt tūkstančių karių, įskaitant daug ištikimų graikų, šių tarp jo karių buvo dvigubai daugiau negu Agido pusėje. Prie Megalopolio Spartos šiaurėje dvejos pajėgos stojo į kruviną kovą, ir per ją žuvo tūkstančiai abiejų pusių karių. Antipatras buvo pasiryžęs numalšinti graikų pasipriešinimą visiems laikams, bet Agidas buvo nė kiek ne mažiau pasiryžęs grąžinti Graikijai laisvę. Kai mūšis pasisuko jo nenaudai, Spartos karalius prie-

šakinėse gretose kovojo su makedonais taip pat narsiai kaip ir jo protėviai su persais Termopiluose. Visą nusėtą žaizdomis draugai jį pagaliau išnešė iš mūšio lauko. Kai priešai ėmė supti paskutinę spartiečių poziciją, Agidas įsakė savo draugams iš visų jėgų veržtis pro priešo gretas ir bandyti išsigelbėti, bet palikti jam kardą. Jis buvo taip sunkiai sužalotas, kad nebepajėgė stovėti, tačiau priartėjus makedonams pakilo ant kelių ir kirsdavo kiekvienam prisiartinusiam Antipatro kareiviui. Galiausiai paskutinis iš kilniųjų Spartos karalių žuvo mūšio lauke pervertas ieties.

Po Gaugamelų mūšio Darėjas iš pradžių pabėgo į gretimą Arbėlų miestą, bet ilgai ten neužsibuvo, nes žinojo, kad Aleksandras netrukus jį vysis. Iš Arbėlų jis per kalnus patraukė į rytus, senosios Medijos sostinės Ekbatanos link. Tą vasarą didžiojo karaliaus rezidencija buvo aukšta tvirtovė su didingais rūmais, papuoštais auksu, sidabru ir įmantriais medžio dirbiniais. Ekbatana taip pat buvo įsikūrusi prie pagrindinio kelio, jungiančio Mesopotamiją su Vidurio Azijos provincijomis. Keliaudamas į aukštumas, Darėjas rinko išlikusius gyvus po mūšio savo karius. Jo giminaičio Beso vadovaujami baktrų raitininkai, artimiausi giminaičiai ir asmens sargybiniai, dėl svogūno formos savo ginklų antgalių vadinami Auksinių Obuolių ietininkais, buvo su juo nuo pat pradžios. Prie jo taip pat prisidėjo du tūkstančiai graikų samdinių, kuriems vadovavo Patronas ir Glaukas. Jie suprato, kad Aleksandro stovykloje yra nelaukiami, nes laikomi tėvynės išdavikais.

Visus kareivius, kurie buvo praradę savo ginklus, Darėjas apginklavo iš Ekbatanos sandėlių ir išsiuntė pasiuntinį pas kaimynines gentis, reikalaudamas kareivių kovai tęsti. Jis taip pat išsiuntė laiškus Vidurio Azijos satrapams, reikalaudamas, kad šie patvirtintų esą jam ištikimi. Jis planavo persikelti į rytus – į Partijos, Baktrijos, Sogdianos ir Indijos

pasienio sričių dykumas bei kalnus – ir kariauti su makedonais partizaninį karą. Darėjas patikino savo šalininkus, kad jie dar anaiptol nenugalėti. Aleksandras užėmė Viduržemio jūros pakrantę ir žygiuoja per Mesopotamiją, bet pusė Persijos imperijos vis dar esanti neužkariauta. Jis pats vesiąs savo karių būrius į šlovingus mūšius prieš svetimšalius užpuolikus. Jie gyvensią taip, kaip nuo seno gyveno jų protėviai, daug jodinėsią ir miegosią po žvaigždėmis. Persams nereikią rūmų ir turtų. O kai makedonai persisotins Babilono kekšių glamonių ir praras savo vyriškumą valgydami išsikvėpinusių eunuchų nuluptas vynuoges, išmuš jų valanda.

Darėjo šalininkai anaiptol nesusižavėjo neturinčio nei pradžios, nei galo sukilimo perspektyva – jiems visai nesinorėjo rengti išpuolių iš urvų ir atokių kalnų kaimelių. Jie negalėjo patikėti, kad didysis karalius nutarė taip lengvai atiduoti Aleksandrui Babilono ir Persijos žiemos sostinės Sūzų turtus. Jis net nesirengė kovoti už Persepolį ir centrinę Persijos dalį. Nepaisydami Darėjo patikinimų, kad pergalę karuose lemia drąsūs vyrai ir plienas, o ne miestai ir auksas, imperijos didikai buvo įpratę gyventi privilegijuotai ir prabangiai, viešpatauti savo valdiniams. Perspektyva netikėtai tapti nudriskusia grupe vargingų, nors ir didvyriškų karių, ir maitintis pusiau virta ožkiena Baktrijos tyruose jų visai nežavėjo. Kol kas jie rodė jam ištikimybę, tačiau turbūt jau Ekbatanoje daugelis karininkų pradėjo kalbėtis tarpusavyje – ir ypač su Besu, – kad Persijai reikia naujo didžiojo karaliaus.

Darėjas taip skubėjo išvykti iš Arbėlų į Ekbataną, kad paliko daugybę maisto, brangakmenių ir tikrą lobį sidabru. Aleksandras rado visa tai ten kitą dieną ir liepė vežimais nuvežti į savo stovyklą šalia mūšio lauko. Savo kritusiems kareiviams jis skubiai surengė iškilmingas laidotuves, ir kai tik mirusiųjų dievams buvo paaukota paskutinė auka, išskubėjo Babilono link, nes smarvė, kurią skleidė tūkstančiai saulėje pūvančių persų lavonų, darėsi nepakenčiama.

Aleksandras troško kuo greičiau pasiekti Pietų Mesopotamiją, tačiau pakeliui reikėjo susitikti su aukštais vietos valdininkais ir apžiūrėti daug įdomybių. Makedonų kelias į Babiloną driekėsi palei Tigrą per laukus, kurie buvo dirbami nuo to laiko, kai Mesopotamijos gyventojai prieš tūkstantmečius išrado žemdirbystę. Jie ėjo per senovės miestus, kurių gyventojai raštą išrado ir žvaigždžių judėjimą danguje pradėjo žymėti žvaigždėlapiuose jau tais laikais, kai graikų protėviai buvo klajokliai piemenys.

Vieno miesto gyventojai parodė karaliui bitumo telkinį – toje vietoje šis žemės gelmių išteklius kunkuliuodamas kilo į paviršių ir suformavo dykumoje nedidelį baseiną. Šis skystis buvo didelė naujovė Aleksandrui, skaičiusiam apie jį Herodoto raštuose, bet niekada jo paties nemačiusiam. Egėjo jūros pasaulyje naftos produktų šaltinių buvo mažai, o šiluma ir energija buvo gaunama beveik vien tik deginant medieną. Net Mesopotamijoje nafta buvo naudojama valtims sandarinti (kaip Biblijos istorijoje apie Nojų) ar kaip rišamoji medžiaga sienoms statyti, o ne šilumai išgauti ar valgiui gaminti.

Bitumo turtingo miesto gyventojai troško padaryti įspūdį karaliui, todėl prisėmė jo į kibirus ir išilgai gatvės, vedančios į jo kambarius, išliejo lipnios dervos juostą. Sutemus jie padegė ją šalia Aleksandro ir priešais jo akis liepsnojantis takas nakties tamsoje akimirksniu šovė į priekį greičiau, negu jis kada nors anksčiau buvo matęs plintant ugnį. Grožėdamasis švytinčiu keliu, jis palei vientisą liepsnos juostą nuėjo į savo kambarius.

Karalius taip susidomėjo šiuo nauju skysčiu, kad vienas iš jo pirtininkų, atėnietis Atenofanas, pasiūlė išbandyti jį su namų tarnu Stefanu ir pažiūrėti, kas atsitiks, kai jis užsidegs ant žmogaus kūno. Jaunuolis troško įsiteikti ir mielai išsitepė bitumu pabandyti. Aleksandras negalėjo būti toks kvailas, kad manytų tai būsiant nekenksminga vaikinui, bet jo smalsumas aiškiai įveikė ir gailestingumą, ir sveiką protą. Kai Ste-

fanas, išsitepęs degutu, palietė šalia stovinčią lempą, jį apėmė liepsnos. Karalius pašoko iš vietos ir pabandė užgesinti ugnį, bet bitumas degė visai kitaip nei kitos medžiagos, kurias jam buvo tekę gesinti. Net ąsočiai su vandeniu, kaip tik stovintys po ranka vonios kambaryje, nelabai padėjo gesinti liepsnas. Juokais sumanytas mokslinis bandymas baigėsi liūdnai – vargšas jaunuolis liko vaduotis mirtimi, nusėtas siaubingų nudegimų.

Aleksandras toliau žygiavo palei Tigrą į pietus ir, perėjęs Ašūrą ir Takritą, iš Asirijos aukštumų atkako į plačią ir derlingą Babilonijos žemę. Buvo kalbama, kad ganyklose tarp Tigro ir Eufrato taip gausu sodrios žolės, jog vietos gyventojai riboja savo bandų ganymosi laiką, kad galvijai neimtų dvėsti nuo persiėdimo. Čia, Pietų Mesopotamijoje, dvi didžiąsias upes vieną nuo kitos skyrė vos kelios mylios, taigi Aleksandrui buvo lengva persikelti nuo Tigro krantų į vakarus prie Eufrato. Šiauriau Babilono makedonai išvydo prie jų artėjančią prašmatnią eiseną. Jai vadovavo Mazėjas, miesto satrapas. Su procesija atėjo visų šventyklų žyniai ir vyriausieji valdininkai, nešdami naujajam karaliui neįtikėtinų dovanų. Mazėjas, vos prieš kelias savaites Gaugameluose vedęs savo karius prieš Aleksandrą, kartu su savo suaugusiais sūnumis puolė kniūbsčias prieš naująjį valdovą. Parmenionas kaudamasis su šiuo persu mūšyje buvo netekęs daug savo karių, tad turbūt nepaprastai troško pasodinti šį persimetėlį ant kuolo, bet Aleksandras buvo apdairesnis. Galime būti beveik tikri, kad dėl karaliaus ir satrapo susitikimo buvo deramasi ne vieną dieną, kitaip vargu ar Mazėjas būtų rizikavęs savo gyvybe rodydamasis Aleksandrui.

Mazėjas pirmiausia buvo labai praktiškas žmogus. Kai tik Darėjas pabėgo iš mūšio lauko, jis suprato, kad Persijos imperijos dienos suskaičiuotos. Aleksandras dabar buvo galingiausias žmogus pasaulyje, ir Mazėjas norėjo būti su juo toje pačioje pusėje. To paties turbūt norėjo ir daugelis kitų persų, bet Babilono satrapas buvo pirmasis, prisiekęs išti-

kimybę Makedonijos karaliui. Mazėjas turėjo ką pasiūlyti Aleksandrui – turtingiausią pasaulio miestą. Makedonai būtų galėję paimti Babiloną jėga, bet tam būtų prireikę didžiulių pastangų. Daug geriau buvo išvengti dar vienos Tyro apsiausties ir, užuot puolus miestą, gauti jį dovanų. Už tai Mazėjas paprašė palikti jam Babilono valdytojo pareigas. Tai, kad Aleksandras sutiko sudaryti tokį sandorį, rodo, kad jo karas su persais dabar iš esmės pasikeitė.

Iki šiol Makedonijos karalius buvo svetimos žemės užkariautojas, atriekiantis Persijos imperijos gabalus ir prijungiantis juos prie savo valdų. Net Egipte jo paskirti vietos valdovai buvo tik marionetės, kurias už virvučių tampė graikai ir makedonai. O Mazėjas turėjo tapti tikru satrapu, turinčiu tikrą valdžią svarbiausiame Aleksandro karalystės mieste. Karalius nebuvo kvailas ir vadovauti kariniams daliniams mieste paskyrė makedonus, bet vis dėlto Mazėjo iškilimas žymėjo nepaprastą politikos pokytį. Aleksandras jau nebandė užkariauti Persijos ir nukauti Darėjo – jis pats dabar buvo didysis karalius su visomis šių pareigų privilegijomis ir atsakomybe. Plačioms imperijos žemėms valdyti reikėjo patyrusių žmonių, tokių kaip Mazėjas, mokančių savo provincijos kalbą, pažįstančių jos kultūrą, žmones ir politiką. Persai du šimtmečius sumaniai valdė didžiausią dominiją, kokia tik kada nors buvo žinoma. Aleksandrui buvo būtini jų mokyti ir gabūs valdininkai – ir jis stengėsi patraukti juos į savo pusę. Atvirai apdovanodamas Mazėją valdžia tokiame svarbiame mieste, karalius tiems, kurie kadaise tarnavo Darėjui, siuntė aiškų signalą, kad naujasis žemių valdovas yra maloningas ir protingas. Girdi, savo noru stosiantieji į jo pusę už savo tarnystę gausią dosnų atlygį.

Teikdamas tokiems valdytojams pirmenybę net savo tautiečių atžvilgiu, Aleksandras anaiptol neatsisakė makedoniškų šaknų: jam tiesiog buvo būtina pradėti galvoti apie radikaliai naujo pobūdžio valdymą. Jo karalystė buvo jau ne tik Makedonija ir Graikija, o visa daugiatautė im-

perija, apimanti tris žemynus ir daugybę skirtingų karalysčių. Trakijos, Lidijos, Karijos, Frigijos ir Kapadokijos gyventojai, sirai, finikiečiai, žydai, arabai, egiptiečiai ir babiloniečiai dabar buvo jo tiesioginiai valdiniai, ir prie jų dar turėjo prisidėti medai, elamitai, partai, baktrai, skitai ir indai. Nors daugelis jo šalininkų makedonų aistringai priešinosi šiems pokyčiams, Aleksandras norėjo priversti juos suprasti, kad feodalinė sistema, kuria pagrįsta valdžios sankloda jų tėvynėje, yra visiškai netinkama valdyti didelę imperiją ir kad jeigu jam pasiseks įgyvendinti savo didžiąsias ambicijas, jis turės įtraukti vietos valdininkus į savo imperijos valdymą, kaip kad prieš jį tai darė persai. Žygiuodamas Babilono link jis žinojo, kad jo tėvo Makedonijos karalystės dienos praėjo – prasidėjo Aleksandro Makedonijos imperijos amžius.

Kai Aleksandras priartėjo prie Babilono sienų, šio didžiulio miesto amžius siekė daugiau kaip du tūkstančius metų. Pasak legendos, žiloje senovėje jį įkūrusi karalienė Semiramidė, ji pastatė didžiules užtvankas valdyti iš šiaurės ateinantiems vandens srautams, kurie reguliariai patvindydavo Eufratą. Herodotas tvirtino, kad miestas buvo kvadrato formos, o kiekviena kraštinė siekusi daugiau kaip trylika mylių – sudėję gautume, kad jo sienų perimetras sudarė daugiau negu penkiasdešimt mylių, nors tikrasis ilgis tikrai buvo mažesnis. Išorinę sieną atstojo gilus griovys, iškastas šalia pačios sienos, kurios plotis siekęs daugiau kaip septyniasdešimt pėdų, o aukštis – daugiau kaip tris šimtus pėdų. Per visą sienos viršų ėjo kelias, ganėtinai platus važiuoti keturių arklių traukiamam vežimui. Į miestą vedę šimtas bronzinių vartų, bet nebuvo įspūdingesnių negu neįtikėtini Ištarės vartai, aptaisyti šimtais glazūruotų mėlynų plytelių, papuošti auksiniais buliais ir drakonais, apjuosti dekoruotomis juostelėmis ir rozetėmis.

Eufratas dalijo miestą per pusę, tačiau abi puses jungė tiltas. Priešingai negu daugelis senovės miestų, kurie einant šimtmečiams augo chaotiškai, Babilonas buvo suplanuotas kvadratais – tiesios gatvės ėjo arba

lygiagrečiai su upe, arba tiesiai link jos. Už jo sienų stovėjo tūkstančiai triaukščių keturaukščių namų. Namuose buvo įrengta gausybė dirbtuvių ir krautuvių, kuriose būdavo prekiaujama visomis įmanomomis prekėmis – nuo Kinijos šilko iki Baltijos jūros gintaro. Rytinėje miesto pusėje antra siena supo karaliaus rūmus, o dar viena saugojo zikuratą, laiptuotą piramidę, kurioje buvo įrengta Marduko, vyriausiojo Babilono dievo, šventykla. Zikuratas buvo toks aukštas, kad projektuotojai per vidurį įrengė pavėsinę, kur maldininkai galėjo atsipūsti prieš lipdami toliau. Viršūnėje buvo šventykla, į kurią galėjo įeiti tik žyniai. Viduje stovėjo ploniausiais audiniais uždengta didžiulė lova, greta jos – auksinis stalas, bet, skirtingai nuo kitų šventyklų, nebuvo jokių statulų, nes šventovėje gyveno pats dievas. Niekas niekada nemiegojo ant tos lovos, išskyrus specialiai parinktą moterį, kuri tą naktį tapdavusi Marduko nuotaka.

Daugiau negu prieš tūkstantį metų miestą valdė Hamurabis, sudaręs žymųjį įstatymų, kurių turėjo laikytis jo valdiniai, kodeksą. Jis ilgus amžius darė svarią įtaką daugeliui Artimųjų Rytų kultūrų. Ant akmeninės stelos po Saulės dievo Šamašo figūra buvo iškalta daugybė įstatymų, kuriais vadovavosi šalis. Valdant Hamurabiui teisingumas buvo paprastas ir griežtas:

Jeigu kas išmuš akį kitam, tam irgi reikia išmušti akį.
Jeigu kas išmuš dantį kitam, tam irgi reikia išmušti dantį.

Tačiau kodeksas numatė ir šiokį tokį gailestingumą: „Jeigu vyro žmona bus pagauta gulinti su kitu vyru, juos reikia surišti kartu ir įmetus į vandenį paskandinti. Tačiau jeigu vyras pageidauja pasigailėti savo žmonos, karalius gali sutikti."

Hamurabio karalystę keitė Asirijos imperija, paskui atėjo Naujosios Babilonijos amžius, kai valdė tokie valdovai kaip Nabuchodonosaras, didysis statybininkas, kuris grąžino miestui šlovę prieš persams užkariau-

jant Mesopotamiją. Atėjūnai iš rytų labai piktino vietos gyventojus, nes negerbė senovės Babilono religijos. Kaip ir Egipte, persai turtingą miestą laikė tiesiog surastu lobiu, kurį reikia išgrobstyti. Kserksas nuėmė nuo šventyklos auksinę Marduko statulą, nužudė žynį, kuris pabandė jam sukliudyti, ir perlydė ją į monetas savo kariams finansuoti. Vėliau Kserksas įžeidė babiloniečius dar labiau, kai po miestiečių sukilimo sunaikino didžiąją dalį šventyklos ir iš jos liko tik buvusios didybės šešėlis.

O Aleksandras buvo pasiryžęs parodyti pagarbą religinėms Babilono tradicijoms ir ėmėsi priemonių, kad vietos gyventojai nebūtų papiktinti. Jis griežtai įsakė savo kariams neplėšikauti ir nekviestiems nežengti į jokį babiloniečių namą. Karalius tikėjosi paimti Babiloną taikiai ir palaikyti gerus santykius su vietos gyventojais, bet pasiruošė spręsti ir sunkumus, jeigu jų kiltų. Taigi tą šviesią rudens dieną Aleksandras išrikiavo savo karius mūšio rikiuote ir jų priešaky pro Ištarės vartus įžengė į miestą. Ant miesto sienų susirinkę tūkstančiai vyrų, moterų ir vaikų mėtė kareiviams gėles ir nerodė jokio priešiškumo – kaip ir egiptiečiai, jie džiaugėsi, kad persai neteko valdžios, nors dar nežinojo, kokį valdymą įves makedonai. Aleksandrą jie pasitiko ne su ietimis ir strėlėmis, o su girliandomis ir kvepalais, dovanojo brangius smilkalus ir narvus su liūtais ir leopardais. Sveikindami naująjį karalių vietos žyniai giedojo himnus senosiomis kalbomis, visur skambėjo muzika. Kareivius lydėjo iškilminga gyventojų eisena, tarytum kariuomenės įžengimas būtų didelė šventė. Aleksandras niekada nebuvo matęs nieko, kas prilygtų Babilonui. Jo kariai iš skurdžių Makedonijos kaimų jautėsi tarsi patekę į kitą pasaulį.

Karalius pirmiausia aplankė Marduko šventyklą ir įsakė atitaisyti Kserkso šventai vietai padarytą žalą. Tada, tiksliai laikydamasis žynių nurodymų, apsuptas džiaugsmingai pritariančių vietos gyventojų, jis atnašavo dievui auką. Paskui su savo karininkais nuvyko į rūmus šiauriniame miesto gale netoli Ištarės vartų ir čia visą kitą mėnesį gyveno apsuptas nuostabios prabangos. Jis apstulbo ant vienos rūmų kolonos ra-

dęs sąrašą, kiek ir kokių produktų turi būti patiekta Darėjo karališkosios palydos pietums, – persai reikalavo daugybės medaus pyragų, statinių miltų, sezamų aliejaus ir acto, krepšių smulkiai skaldytų kardamonų ir begalės kitų gėrybių. Norėdamas parodyti, kad persiško švaistūniškumo dienos praėjo, Aleksandras įsakė sunaikinti užrašą ir pasakė savo karininkams, kad tie, kurie leidžia sau tokius išlaidžius malonumus, greitai būna nugalėti mūšyje.

Kitą dieną su Herodoto knyga rankoje Aleksandras leidosi į išvyką po šį keistą ir nuostabų miestą. Eidamas gatvėmis, jis pastebėjo, kad šeimos nariai ir draugai neša sergančius žmones į turgaus aikštes ir palieka juos ten pasikalbėti su praeiviais. Babiloniečiai nepasitikėjo gydytojais ir mieliau kliaudavosi patarimais nepažįstamųjų, kurie prieidavo prie ligonių ir siūlydavo gydymo būdus. Daugelis patys buvo sirgę ta pačia liga ir atradę veiksmingą gydymą, kai kurie buvo girdėję apie gydymą iš kitų žmonių. Tokiame daugiataučiame mieste, kur lankydavosi atvykėliai iš beveik kiekvieno pasaulio kampelio, ligoniams netrūko nei medicininių, nei šarlataniškų patarimų.

Viena iš pirmųjų vietų, kurią aplankė Aleksandro vyrai, jeigu ne pats karalius, turbūt buvo deivės Ištarės, graikams žinomos Afroditės vardu, seksualinio gyvenimo tvarkytojos, šventykla. Babilone galiojo geležinė taisyklė, kad kiekviena miesto moteris kada nors savo gyvenime turi pasiūlyti save kokiam nors vyrui šventykloje ir taip pagarbinti deivę. Ir turtingos, ir vargingos moterys ateidavo į šventą vietą ir sėdėdavo su virvių vainikais ant galvų, taip rodydamos, kad yra prieinamos. Lankytojai vyrai vaikštinėdavo tarp moterų, ieškodami patrauklios maldininkės. Radę tinkamą moterį, jie numesdavo jai ant kelių sidabrinių monetų ir deivės vardu pakviesdavo eiti kartu. Budintis dvasininkas surinkdavo pinigus šventyklos iždui ir palydėdavo porą į netoliese esantį šventyklos kambarį. Nė viena negalėjo atsisakyti jokio vyro, taigi net vargingas kaimo piemuo galėdavo pasimėgauti kilmingos moters paslaugomis, bent jau tą

vienintelį kartą. Gražioms niekada netekdavo ilgai laukti, bet nepatrauklios kartais sėdėdavo šventyklos vidiniame kieme daugelį metų, kol kas nors jas pasirinkdavo. Perdėtai drovūs graikai rašė, kad visa tai buvusi tik prostitucija didžiuliu mastu, bet Babilono gyventojams tai buvo toks pat nuoširdus dievobaimingumo aktas kaip ir iškilmingiausia auka Atėnei ar Dzeusui.

Aleksandras nė už ką nebūtų praleidęs progos pamatyti kabančiųjų Babilono sodų, kurie greta didžiosios Gizos piramidės buvo laikomi vienu iš pasaulio stebuklų. Prieš keletą šimtmečių Babiloną valdęs Asirijos karalius užveisė šiuos sodus svetimšalei žmonai, kuri ilgėjosi savo gimtinės miškų ir giraičių. Dykumos miesto viduryje karalius virš gatvių įrengė daugybę pakylų ir jas parėmė masyviomis kolonomis. Vergų armija prinešė į tas terasas tonas žemių, o iš upės didžiuliai sraigtai vamzdžiais be paliovos siurbė vandenį sodams laistyti. Visur buvo prisodinta vaismedžių, palmių ir spygliuočių, kurie suvešėjo ir virto tikru mišku, iškilusiu aukštai virš miesto. Net per didžiausius vasaros karščius žmonės galėjo vaikštinėti po vėsias giraites ir užkandžiauti pavėsyje ant sodrios žolės.

Aleksandras kaip visada daug dėmesio skyrė religiniams reikalams, ir jo veiksmus lėmė ne vien politiniai sumetimai ar noras pelnyti vietos gyventojų palankumą. Babilone buvo ypatingas miesto kvartalas, skirtas chaldėjams, senovės Mesopotamijos žyniams filosofams, garsėjusiems savo žiniomis apie žvaigždes. Buvo pasakojama, kad jie turėjo tūkstančių metų senumo įrašus apie astronominius įvykius, bet kadangi jie buvo parašyti graikų pasauliui nepažįstamu dantiraščiu, karalius turėjo patikėti žynių žodžiu. Skirtingai nuo daugumos skaičiavimo sistemų, chaldėjų matematika buvo ne dešimtainė, o šešiasdešimtainė, vėlesnės civilizaci-

jos ją perėmė erdvei ir laikui matuoti – kaip tik todėl valanda susideda iš šešiasdešimties minučių, minutė iš šešiasdešimties sekundžių, o apskritimą sudaro 360 laipsniai (šešiskart šešiasdešimt). Seniai prieš Aleksandrą babiloniečiai atrado sudėtingas trupmenas, kvadratines lygtis ir tai, kas vėliau bus žinoma kaip Pitagoro teorema. Daugelį vėlesnių graikų matematikos pasiekimų iš tikrųjų paskatino ryšiai, kurie užsimezgė tą rudenį į Babiloną atvykus makedonams. Kadangi chaldėjai mokėjo ir pranašauti, Aleksandras pasiėmė keletą jų visam likusiam karo žygio laikui, kad jie skaitytų jam ateities įvykių ženklus. Taip pat turbūt pasidomėjo jų požiūriu į dievus ir pasaulio kilmę. Jeigu taip, jis veikiausiai pastebėjo, kad babiloniečių mitai apie pasaulio sukūrimą bei jų istorijos apie daugelio kartų dievų kovą vienas su kitu dėl valdžios visatoje nepaprastai panašios į jo skaitytus graikų poeto Hesiodo pasakojimus, pavyzdžiui, kaip Kronas kastravo savo tėvą, o paskui jo paties sūnus Dzeusas jėga užėmė jo vietą.

Tačiau Aleksandras negalėjo praleisti viso savo laiko Babilone apžiūrinėdamas įdomybes ir lankydamas vietos mokslo žmones. Taip pat reikėjo spręsti valdymo ir karinius klausimus. Po ilgo žygio iš Makedonijos į miestą atvyko beveik penkiolika tūkstančių naujokų – raitininkų ir pėstininkų. Juos atsiuntė Antipatras, o atvedė Amintas, patyręs vadas, kurį Aleksandras prieš daugelį mėnesių išsiuntė į Makedoniją surinkti daugiau karių. Karalius labai nusivylė, kad Amintas su taip reikalingais kareiviais neatvyko prieš Gaugamelų mūšį, bet jis žinojo, kad ateityje dar bus daug galimybių panaudoti juos kovoje. Vadas taip pat atsivedė penkiasdešimt iškiliausių makedonų didikų sūnų tarnauti karaliui. Šie vaikinai turėjo patarnauti karaliui prie stalo, lydėti jį medžioklėje, mūšyje ir budėti prie jo rūmų naktį. Tai buvo garbingos pareigos ambicingiems jaunuoliams, būsimųjų makedonų vadų mokykla.

Prieš išvykdamas iš miesto, Aleksandras paskyrė Agatoną iš Pidnos, Makedonijos pakrantės miesto, Babilono tvirtovės ir tūkstančio karių

įgulos vadu. Vyriausiuoju karinių reikalų tvarkytoju Babilonijoje buvo paskirtas kitas makedonas, Apolodoras iš Amfipolio, jam buvo palikti du tūkstančiai kareivių ir skirta pinigų pasamdyti daugiau. Asklepiodorui, veikiausiai graikui, karalius pavedė rūpintis mokesčių rinkimu provincijoje, o buvusį persų satrapą Mazėją iš naujo paskyrė eiti senąsias pareigas. Norėdamas pamaloninti savo karius – ir turbūt nuvilioti juos nuo miesto malonumų – jis skyrė kiekvienam makedonų raitininkui metinio užmokesčio dydžio premiją. Svetimšaliai raiteliai gavo beveik tiek pat, kiek ir makedonų pėstininkai – ir vieni, ir kiti susižėrė į pinigines daugiau negu uždirbdavo per šešis mėnesius. Aleksandras norėjo, kad tęsdami žygį į Persiją jo kariai neturėtų jokių priežasčių niurnėti ir žinotų paskui iš savo dosniojo karaliaus sulauksią dar didesnio apdovanojimo.

Kai tik iš Babilono viešnamių buvo ištempti paskutiniai kareiviai, Aleksandras su savo padidėjusia kariuomene išvyko į Persijos imperijos žiemos sostinę Sūzus. Darėjas buvo vis dar laisvėje ir slapstėsi kažkur snieguotuose Medijos kalnuose, tačiau Aleksandrui svarbiausia buvo kiek galima greičiau perimti jo iždą Sūzuose ir Persepolyje. Iš šių dviejų sostinių Sūzai buvo arčiausiai, tik už kiek daugiau negu šimto mylių keliaujant Karališkuoju keliu, kuris driekėsi nuo pat Sardžių Lidijoje. Vasarą mieste buvo taip pragariškai karšta, kad driežai, bandantys kirsti jo kelius, iškepdavo nespėję pasiekti kitos pusės, bet vėsesniais mėnesiais gyventi Sūzuose buvo tikras malonumas. Kelionė į šį miestą nuvedė makedonus į šiaurinę nesibaigiančių pelkynų dalį, kur Tigras ir Eufratas susilieja ir įteka į Persijos įlanką – į žemę, senovėje vadintą Šumeru. Pasak Biblijos, iš čia patriarchas Abraomas leidosi savo kelionėn į Kanaano žemę. Šumerai, statę miestus prieš tris tūkstančius metų iki Aleksandro, buvo viena iš seniausių pasaulio civilizacijų. Kartu su karaliumi keliaujantys chaldėjai turbūt papasakojo jam apie senovės Šumero šlovę. Kadaise jį iš Uruko miesto prie Eufrato valdė didis karalius Gilgamešas.

Aleksandro laikais Gilgamešo istorija tikriausiai jau buvo pamiršta, bet jeigu ji būtų išlikusi žmonių atmintyje, jį būtų nustebinęs panašumas su pirmaisiais graikų literatūros kūriniais. Gilgamešas, kaip ir Homero Achilas, buvo pusiau dievas, pusiau žmogus, šlovės siekiantis didvyris, kuris padedamas savo mylimo draugo Enkidu kovojo su pabaisomis ir dievais. Kaip ir Achilo bendražygis Patroklas, Enkidu netikėtai mirė, palikdamas savo draugą apimtą baisios nevilties. Tačiau skirtingai nuo Achilo, kuris išliejo savo pyktį ant Trojos kario Hektoro, Gilgamešas ėmė ieškoti amžino gyvenimo. Ieškojimai galiausiai nuvedė jį į salą, kurioje gyveno Utnapištis, žmogus, kartą išgyvenęs didelį potvynį, dievų atsiųstą sunaikinti žmoniją, ir apdovanotas nemirtingumu. Gilgamešas neišlaikė išbandymo, kuris būtų suteikęs jam amžiną gyvenimą, bet pamokos, kurias jis išmoko, teikė paguodą skaitytojams ilgus tūkstantmečius.

Sūzai buvo sena Elamo karalystės, Pietų Mesopotamijos krašto, nusidriekusio į rytus iki Zagroso kalnų Persijoje, sostinė. Kadaise ši karalystė buvo didelė ir apėmė dalį Persijos teritorijos, tačiau paskui kalnus užkariavo Kyro Didžiojo protėviai. Elamas buvo svarbiausias prekybos (tokiomis prekėmis kaip mediena ir mineralai) kanalas tarp Rytų ir Mesopotamijos. Elamo gyventojai, kaip ir šumerai, dantiraščiu rašė ant molinių lentelių prieš tūkstančius metų iki Aleksandro. Šeštajame šimtmetyje, prijungę Mesopotamijos lygumos elamitus prie savo imperijos, persai paskelbė jų kalbą viena iš valstybės oficialių kalbų. Elamitų kalba nebuvo giminiška jokiai kitai to krašto kalbai, nors tikriausiai buvo kilusi iš tos pačios prokalbės kaip ir kalbos, senovės laikais vartotos dalyje Indijos. Taigi naujoje Aleksandro imperijoje ji buvo svarbi komunikacijos priemonė, todėl karaliui teko samdyti raštininkų, kurie ja laisvai kalbėjo ir rašė.

Po dvidešimties dienų kelionės iš Babilono Makedonijos kariuomenė atvyko į Sūzus. Ten ant trijų stačių kalvų išsidėsčiusiuose karaliaus rūmuose vyko biblinio pasakojimo apie Esterą veiksmas, o tvirtovės papėdėje buvo pranašo Danieliaus kapas. Svarbiausia didžiojo karaliaus rūmų ypatybė buvo atvira priėmimų salė su daugybe per šešiasdešimt pėdų aukščio kolonų. Pas karalių einantys prašytojai turėdavo pakilti daugybe laiptų, vedančių pro auksinius karaliaus sargybinių reljefus ir paties pirmojo Darėjo statulą, didesnę negu originalas. Rūmų statiniams buvo panaudoti visų imperijos kraštų ištekliai, primenantys apie bauginamą karaliaus valdžios galybę – kedro mediena iš Libano, dramblio kaulas iš Indijos, sienos išpuoštos egiptiečių, akmenys apdirbti graikų iš Egėjo jūros pakrantės. Salės interjeras trykšte tryško spalvomis, išpuoštas auksiniais sfinksų ir liūtų atvaizdais, o kolonų kapiteliai buvo milžiniškų bulių galvų formos. Kitoje upės pusėje šalia šio didžiulio komplekso kilo mažesni didžiojo karaliaus Artakserkso II rūmai, pastatyti Aleksandro senelio laikais. Šis Persijos karalius pastatė ne tokią įspūdingą, bet vis tiek prabangią buveinę, kurioje rasdavo atokvėpį nuo nesibaigiančių karaliaus pareigų. Užrašas ant jos meldė dievų apsaugoti jį ir jo rūmus nuo viso blogio, kad ta vieta jam galėtų būti *paradayadam*. Vėlesnėje persų kalboje šis žodis transformavosi į *pairidaeza* ir perėjo į graikų kalbą kaip *paradeisos*, rojus.

Po Gaugamelų mūšio Aleksandras nedelsdamas pasiuntė į Sūzus vieną iš savo karininkų, ir šis jo vardu pareikalavo, kad vietinis persų satrapas Abulitas ruoštųsi perduoti miestą makedonams, ir kartu griežtai įspėjo neliesti iždo. Satrapas sutiko ir dabar atsiuntė savo sūnų, kad šis pasitiktų karalių ir palydėtų jį į miestą gretima Choaspo upe – tai buvo svarbus simbolinis gestas, nes jos vandenį gėrė didysis karalius. Ten Aleksandrą oficialiai pasitiko Abulitas, atidavė jam Sūzus ir įteikė naujajam karaliui didingų dovanų – puikiausių purpurinių audeklų, vienakuprių kupranugarių ir iš Indijos importuotų dramblių. Tačiau

Aleksandrui svarbiau buvo tai, kad satrapas taip pat atsigabeno stulbinamą gausybę aukso ir sidabro lydinių, vertų keturiasdešimties tūkstančių talentų – tokio turto turėjo užtekti Makedonijos kariuomenei finansuoti ir net visai imperijai daugelį ateinančių metų. Aleksandras tikriausiai įvertino ir dar vieną jo dovaną – tūkstantį nukaltų auksinių monetų, vadintų darikais, ant kurių buvo pavaizduotas pirmasis didysis karalius Darėjas, šaunantis iš lanko. Karalius dabar turėjo lobį, pranokstantį jo drąsiausias svajones.

Užkopęs laiptais į miesto tvirtovę ir pamatęs puikų karališkosios priėmimų salės dekoravimą ir trofėjus, per du šimtmečius surinktus iš visos imperijos, Aleksandras negalėjo patikėti savo akimis. Vienoje pusėje jis pastebėjo dviejų atėniečių jaunuolių – Harmodijo ir Aristogeitono – statulas, paimtas per Kserkso invaziją į Graikiją. Šie jaunuoliai rengė pasikėsinimą į tuo metu Atėnus valdžiusį tironą, bet buvo nužudyti, o vėliau paskelbti didvyriais. Aleksandras įsakė statulas su sveikinimais nuo jo grąžinti į Atėnus – galbūt ironizuodamas dėl Atėnuose įsigalėjusio požiūrio, kad jis pats dabar yra didžiausias tironas iš visų. Vis dėlto Atėnų gyventojai buvo dėkingi už grąžintas statulas ir pastatė jas prie kelio, vedančio link Akropolio.

Tolimame priėmimų salės gale stovėjo paties Darėjo karališkasis sostas. Kiekvieno, kuris ant jo atsisėsdavo, išskyrus didįjį karalių, laukė mirtis, todėl Aleksandras labai sąmoningai ir demonstratyviai pasistatė pakylą ir didingai įsitaisė soste. Vienintelė bėda, kad naujasis karalius buvo žemas ir jo kojos kabojo virš apatinio laiptelio. Taip sėdėti buvo ir nepatogu, ir neoru, taigi vienas iš guvių ir sumanių karaliaus palydovų nustūmė į šalį pakylą ir pakeitė ją aukštesniu stalu, ant kurio Aleksandras galėjo didingai, kaip ir dera karaliui, užkelti kojas. Tada karalius pastebėjo, kad kampe tyliai verkia pagyvenęs eunuchas. Paklaustas, ko taip liūdi, tarnas atsakė, kad jis ilgai tiekė didžiajam karaliui valgius ant šio stalo ir jam skauda širdį matant, jog dabar jis naudojamas kaip suolelis kojoms.

Aleksandras buvo beliepiąs patraukti stalą, kad nebūtų apkaltintas beširdišku protokolo pažeidinėjimu ir dievų įžeidimu, bet Filotas, karvedžio Parmeniono sūnus, primygtinai siūlė to nedaryti. Girdi, tai pranašiškas ženklas, kad stalas, kurį kadaise naudojo jo didysis priešas, dabar tapo suoleliu jo kojoms. Aleksandrui pasirodė išmintinga pasinaudoti tokiu simbolišku ženklu ir jis įsakė stalą nuo tos dienos ten ir palikti.

Karalius įsikūrė rūmuose ir pamatė, kad Darėjo šeimos nariai, keliaujantys su juo nuo Iso, buvo apgyvendinti savo senuosiuose kambariuose. Jam nebebuvo reikalo temptis jų paskui save į žygį, taigi jis liepė juos palikti Sūzuose ir paskirti jiems graikų kalbos mokytojus. Aleksandras ypač stengėsi padaryti gerą įspūdį Sisigambridei, Darėjo motinai, ir padovanojo jai puikaus audeklo, kuris buvo ką tik atvežtas iš Makedonijos. Norėdamas parodyti švelnius jausmus, jis net pasiūlė atsiųsti jai makedonių moterų, kad išmokytų ją ir jos dukraites pačias išsiausti nuostabių audinių. Tačiau karalius nesuprato, kad šiais žodžiais jis baisiai įžeidė karalienę motiną. Persijos karaliaus rūmų moterys neaudė – tai buvo vergių darbas. Išgirdęs, kad Sisigambridė iš įtūžio neranda sau vietos, ir sužinojęs kodėl, jis pats jos kuo nuoširdžiausiai atsiprašė. Jo šalyje, paaiškino jis, karalienės ir jų dukterys, kaip ir jo paties motina ir seserys, laikančios garbe išausti puikų audeklą. Aiškinti teko ilgai, ir galiausiai Sisigambridė suprato, kad savo siūlymu jis neketino jos įžeisti.

Kai Sūzuose prasidėjo nauji metai, į Zagroso kalnus rytuose žengė žiema. Jeigu Darėjas tikėjosi, kad Aleksandras lauks patogiuose šiltuose rūmuose, labai klydo. Labai trumpam apsistojęs Sūzuose, Aleksandras įsakė savo kariuomenei ruoštis žygiuoti. Laikydamasis tokių pat nuostatų, kokias Babilone buvo pritaikęs Mazėjo atžvilgiu, jis paliko satrapui Abulitui ankstesnes pareigas, bet vadovauti kariuomenei ir šį kartą paskyrė

ištikimus makedonus. Aleksandras savo imperijai užkariavo Viduržemio jūros pakrančių provincijas ir Mesopotamiją, bet Persijos širdis ir rytinės provincijos vis dar buvo priešaky. Iki šio karo žygio etapo vietos gyventojai, per kurių žemes jis ėjo, žiūrėjo į jį kaip į potencialų išlaisvintoją ar bent jau kaip į priemonę išvaryti persus. Tačiau kai tik pereis kalnus ir pajudės Persepolio link, jis bus tik grobikas priešiškoje teritorijoje. Jis žinojo, kad už savo tėvynę persai kovos ypač narsiai. O už jų gyveno baktrai, skitai ir indai – visi bene geriausi kariai pasaulyje, – kurie taip pat kovos už savas žemes. Mūšis dėl vakarų gal ir buvo laimėtas, bet sunkiausia karo žygio dalis dar tik prasidėjo.

VII

PERSEPOLIS

Kas gali būti šlovingiau negu karalium būti ir pergalingai
žengti per Persepolį?

CHRISTOPHERIS MARLOWE

Iš Sūzų išžygiavęs į rytus, po keleto dienų kelio Aleksandras su savo kariuomene paliko šiltas Mesopotamijos lygumas ir įžengė į snieguotus Persijos kalnus. Čia gyveno tauta, vadinama uksais, jų karalius Madatas buvo Darėjo pusbrolis. Nors ir turėdami ryšių su karališkąja šeima, jie gyveno nuošaliai ir per savo žemes praleisdavo tik tuos, kurie už tai sumokėdavo. Nuo Kyro laikų visi didieji karaliai mokėdavo auksu uksų plėšikams, kad šie leistų jų kariams pereiti siaurais tarpekliais – vieninteliu keliu, jungiančiu Sūzus ir Persepolį. Mokėti duoklę plėšikams buvo skaudus pažeminimas Persijos karaliui, bet uksai gyveno sunkiai pereinamuose kalnuose ir jokia kariuomenė nepajėgė jų nei sutramdyti, nei išvaryti.

Aleksandrui įsirengus stovyklą priekalniuose, atvyko uksų pasiuntinys ir pagarbiai pasveikino karalių. Girdi, uksai sveikina jį savo žemėje ir, nebūdami ištikimi niekam, tik patys sau, neprieštarauja, kad jis pereitų kalnus pulti Persepolio. Tačiau iš pradžių reikią išspręsti nedidelį

piniginį klausimą. Jie leisią jo kariuomenei saugiai pereiti, jeigu jis užmokėsiąs tokią pat kainą kaip ir didysis karalius. Aleksandras tuo metu turbūt ugdė savo savitvardą, nes tik nusišypsojo ir pasiūlė uksams laukti jo kalnų perėjoje, kur jie ir gausią užmokestį.

Nors Darėjas bei jo pirmtakai šiems kalnų plėšikams nusileisdavo, Aleksandras neketino pradėti žygio į Persiją paklusdamas šantažuotojams. Jis ketino taip pamokyti uksus, kad jie niekada to neužmirštų. Karalius paėmė keletą tūkstančių savo geriausių karių ir, lydimas vedlių iš Sūzų, nuvedė juos siauru atkampiu taku į kalnus. Ten makedonai rado daug kalnų slėniuose įsikūrusių uksų kaimų. Naktį kariai rengdavo antpuolius prieš šiuos kaimus ir išžudydavo visus jų gyventojus, daugelį dar miegančius. Jie paimdavo jų nedidelį turtą, daugiausia puikius arklius ir avis, bet tikrasis antpuolių tikslas buvo įbauginti.

Žygiuodamas link perėjos, kur pagrindinį kelią saugojo uksų kariai, Aleksandras pasiuntė savo patikimą pavaduotoją Kraterą su būriu puikių karių kalniečių į gretimas kalnų viršūnes, žinodamas, kad kaip tik ten trauksis vietos gyventojai, kai jis pradės puolimą. Uksai laikė savo gimtuosius kalnus neįveikiamais ir manė, kad ten jų nepasieks jokie priešai, bet jie niekada nebuvo susidūrę su vyrais iš Makedonijos ir Trakijos aukštumų. Šie kareiviai buvo užaugę tokiuose pat stačiuose kalnuose kaip ir tie, kuriuose jie atsidūrė dabar, ir laipiodami per uolas ir atbrailas, kur gyveno laukiniai ožiai, jautėsi kaip namie.

Kai Aleksandras netikėtai puolė perėją iš apačios, ją saugantys uksai tiesiog apstulbo pamatę, kaip greitai artėja jo kariai, ir puolė bėgti į aplinkines kalvas, bet ten jų jau laukė Krateras. Daugelį uksų jie iš karto nukovė kardais ir ietimis, o kitus numetė nuo uolų. Tik nedaugelis jų pabėgo ir paskleidė žinią apie nesulaikomą naująjį karalių ir jo nuožmią kariuomenę. Aleksandras su savo kariais lipo jiems ant kulnų ir pakeliui siaubė kaimą po kaimo. Kalniečių karalius Madatas, nebeišmanydamas, ko griebtis, slaptu keliu nusiuntė pasiuntinį į Sūzus, maldaudamas Darė-

jo motinos, savo uošvės sesers, kreiptis į Aleksandrą ir išgelbėti jo tautą. Sisigambridė nenorėjo kištis į karinius reikalus, bet dėl šeimos sutiko ir nusiuntė Aleksandrui laišką, maldaudama jo pasigailėti uksų ir jų nebežudyti. Karalius turbūt vis dar jautėsi kaltas prieš Sisigambridę dėl nesusipratimo su pasiūlymu austi, todėl sutiko atleisti Madatui ir visiems tiems uksams, kurie jam pasiduos. Jis pažadėjo nebesiaubti išlikusių jų kaimų su sąlyga, kad nuo šiol jie kasmet mokės jam duoklę – šimtą žirgų, penkis kartus daugiau nešulinių gyvulių ir trisdešimt tūkstančių avių. Per kelias dienas Aleksandras padarė tai, ko Persijos imperija nepajėgė per du šimtus metų.

Makedonai tęsė savo žygį į rytus, vis giliau braudamiesi į speigo kaustomus kalnus, skiriančius juos nuo Persepolio. Tiesus kelias į Persiją ėjo per kalnų perėją, vadinamą Persijos Vartais – siaurą tarpą, iš visų pusių apsuptą uolų. Be jo, į Persepolį vedė tik ilgas aplinkinis kelias pietesne krašto dalimi, bet jis būtų pareikalavęs daug papildomų kelionės dienų. Aleksandras iš žvalgų žinojo, kad Vartus su didelėmis pajėgomis saugo vietinis persų satrapas Ariobarzanas, bet nemanė, kad persų bus labai daug. Tačiau jis suprato, kad priešų padėtis šioje vietovėje pranašesnė ir išstumti juos bus nelengva. Ariobarzanas buvo patyręs karo vadas; jis kovojo prieš Aleksandrą Gaugameluose ir vis dar buvo ištikimas Darėjui – tiksliau, jis vis dar buvo ištikimas Persijai. Ir pasiryžęs neleisti įsibrovėlių į savo tėvynę.

Aleksandras apsvarstė padėtį ir vėl pasielgė netikėtai. Jis nusprendė padalyti savo pajėgas ir didžiąją kariuomenės dalį, vadovaujamą Parmeniono, pasiuntė ilgu aplinkiniu keliu eiti prie Persepolio iš pietų. Galimas daiktas, karalius vėl ieškojo būdo atsikratyti senojo karvedžio priežiūros, bet svarbiausias jo rūpestis buvo pasiekti Persepolį, kol per-

sai nespėjo perkelti iždo. Tai jis galėjo padaryti vieninteliu būdu – su minimaliomis pajėgomis greitai prasiveržti pro stipriai saugomus Persijos Vartus. Ariobarzanas akivaizdžiai tikėjosi, kad išgirdęs, jog perėja saugoma, jis su visa savo kariuomene pasuks į pietus, ir taip bus laimėta laiko pasiruošti gynybai ar bent jau išgabenti turtą. Suprasdamas tai, Aleksandras pasielgė visiškai priešingai – pasirinko rizikingą puolimą su nedidelėmis pajėgomis. Joks apdairus karvedys nebūtų bandęs įgyvendinti tokio plano, bet, pasikartosiu, Aleksandras nebuvo apdairus kariuomenės vadas.

Turėdamas vos keletą tūkstančių makedonų ir trakų karių kalniečių, Aleksandras pašėlusiu tempu patraukė per slėnį, vedantį prie Persijos Vartų. Kelias link jų ėjo stačiu tarpekliu, abipus kurio stūksojo uolos. Karalius iš tolo pastebėjo, kad Ariobarzanas perėją užtvėręs siena. Ją saugojo labai daug persų kareivių, bet Aleksandras tikėjosi, kad jo kariai pajėgs įveikti priešus, ir išrikiavo juos mūšio rikiuote siauriausioje slėnio dalyje, kaip tik priešais sieną.

Staiga pasigirdo perkūniškas trenksmas – nuo kalnų viršūnių ant jo glaudžiai išsirikiavusių vyrų riedėjo akmenys. Kai makedonai pabandė užlipti ant snieguotų uolų ir pasiekti perėjos gynėjus, ant jų pasipylė sviedinių, kuriuos laidė katapultos, pastatytos ant aplinkinių kalvų, persų kareivių mėtomų iečių ir tūkstančių lankininkų paleistų strėlių kruša. Uolos buvo tokios stačios, kad lipantieji nuslysdavo ir krisdavo ant savo bendražygių galvų, o apačioje likusius jų draugus priešai klojo šimtais. Aleksandras atvedė savo karius į tikrus spąstus. Teigiama, kad Ariobarzanas perėją saugojo su keturiasdešimties tūkstančių karių pajėgomis, bet net jeigu jų būtų buvę keturis kartus mažiau, joks priešas – net Aleksandras – negalėjo paimti Persijos Vartų puldamas tiesiogiai. Karalius įsakė savo kareiviams pakelti virš galvų skydus ir sustoti gynybine vėžlio rikiuote, bet iš viršaus krintantys masyvūs akmenys vis tiek klojo juos vieną po kito. Galiausiai Aleksandrui neliko kito pasirinkimo, tik įsakyti

trauktis ir palikti daugelio savo geriausių kareivių kūnus gulėti sutraiškytus siaurame tarpeklyje priešais sieną.

Aleksandras nebuvo pratęs pralaimėti ir gėda sunkiai jį prislėgė. Anksčiau pasiteisinęs beatodairiškas ir perdėtas pasitikėjimas savimi kainavo šimtų jo drąsiausių vyrų gyvybes. Jis buvo beprašąs pranašautojo Aristandro paklausti dievų, ar jis kartais kaip nors jų neįžeidęs, bet nusprendė, kad dabar svarbiau įkvėpti pasitikėjimą nesėkmės prislėgtiems savo kariams. Jie ne tik patyrė skaudų pralaimėjimą, bet ir – baisiausia – buvo priversti palikti mūšio lauke sutraiškytus savo draugų kūnus. Švenčiausia kiekvieno kareivio pareiga buvo palaidoti kritusius draugus, kad jie galėtų iškeliauti į požemių pasaulį. Aleksandras žinojo, kad Ariobarzanas tikriausiai leistų jam su paliaubų vėliava surinkti žuvusiuosius, bet negalėjo prisiversti taip nusižeminti. Jis nusprendė palikti kūnus ir įkandin Parmeniono žygiuoti į Persepolį ilguoju aplinkiniu pietų keliu – arba rasti kokį nors būdą apeiti Vartų gynėjus iš šono.

Makedonams per puolimą buvo pavykę paimti keletą belaisvių, ir Aleksandras įsakė atvesti juos. Grasindamas šiurpiausiais įmanomais kankinimais, jis paklausė jų, ar yra koks nors kelias aplink Persijos Vartus. Visi papurtė galvas, bet tarp jų buvo vienas graikiškai kalbantis vyras. Jis buvo kilęs iš Likijos Mažosios Azijos pietuose, prieš keletą metų paimtas į nelaisvę ir ištremtas į šį tolimą Persijos užkampį. Jis ganė avis vietos kalnuose, ir Ariobarzanas paėmė jį į kariuomenę, kad padėtų ginti perėją. Piemuo pasakė Aleksandrui, kad yra vienas uolingas takas, vedantis už Vartų, bet jis siaurutis ir atkampus, tinkamas tik vasarą perginti kelias avis, o ne vesti tūkstantinę kariuomenę. Aleksandras turbūt bauginamai įdėmiai pažvelgė jam į akis ir vėl paklausė, ar yra koks nors būdas šiuo slaptu keliu pervesti jo kareivius. Likas pakartojo, kad tai tiesiog neįmanoma.

Tada Aleksandras prisiminė pranašystę, kurią išgirdo dar būdamas vaikas. Kadaise, kai svajojo apie karą su didžiuoju karaliumi, jis nusiuntė

pasiuntinį į Delfus paklausti, ar jis kada nors užkariaus Persiją. Pasiuntinys grįžo su orakulo ištarme, kad jį į Persiją nuvesiąs vilkas. Per daug metų jis užmiršo tą įdomų atsakymą, bet besikalbant su šiuo žmogumi iš Likijos orakulo žodžiai jam ėmė atrodyti prasmingi. Graikiškai „vilkas" – *lykos*, ir šis žodis nuskambėjo beveik taip pat kaip *Lykios*, t. y. likas. Aleksandro supratimu, tai negalėjo būti atsitiktinis sutapimas ir jis pasakė belaisviui, kad šiąnakt turės tuo avių taku vesti visą kariuomenę. Vyras maldavo Aleksandrą atsisakyti šio beprotiško sumanymo ir tvirtino, jog sunkiai ginkluoti ir šarvuoti kariai niekada nepereis tuo keliu ir tikrai apkaltins jį dėl savo nesėkmės. Karalius atsakė, kad jeigu piemuo gali juo pereiti dėl savo bandos, tai ir jo kariai pereis juo dėl amžinos šlovės.

Kraterą su dauguma pėstininkų ir visais raitininkais karalius paliko prie perėjos. Jam buvo įsakyta užkurti kuo daugiau laužų, kad atrodytų, tarytum prie perėjos stovyklą įsirengė visa kariuomenė, o paskui laukti trimito signalo pulti sieną. Tada likusiems savo kariams Aleksandras liepė įsidėti į maišus maisto trims dienoms ir pasiruošti sunkiausiam savo gyvenime kopimui. Pašnabždomis melsdamiesi dievams, karalius ir tūkstančiai jo kareivių nakties tamsoje viena vora patraukė taku aukštyn.

Kelias buvo taip smarkiai užsnigtas, kad vyrai tolydžio įsmukdavo į sniegą iki krūtinės, tarytum būtų įkritę į duobę. Draugai, bandydami juos ištraukti, įsmukdavo patys. Kelyje buvo daugybė griovų ir gilių tarpeklių, o žvaigždes iš visų pusių užstojo storos pušys. Pūtė baisiai atšiaurus vėjas, o apledėjusios šakos pliekė nelaimingiems kareiviams per veidus. Tačiau Aleksandras buvo įsakęs savo kariams eiti kalnais visiškoje tyloje, taigi įprastų per žygį sušalusių ir nuvargusių kareivių skundų nebuvo girdėti. Ilgas valandas jie visiškoje tamsoje nepakeliamomis sąlygomis kepurnėjosi nepažįstamais takais, patikėję savo gyvybes vienam Likijos piemeniui ir savo karaliui, kuris neabejojo vaikystės laikų pranašyste. Pagaliau, auštant naujai dienai, jie pasiekė tako viršūnę ir atsidūrė gerokai aukščiau Persijos Vartų. Aleksandras leido savo išvargusiems vyrams pailsėti ir pavalgyti,

o pats ėmė tartis su karininkais. Jis nutarė dar kartą padalyti pajėgas: didokam Ptolemajo vadovaujamam būriui jis įsakė reikiamu metu leistis kalno šlaitu žemyn ir smogti sienos gynėjams iš šono, o pats su likusiais kariais nusprendė apeiti persus iš užnugario ir patraukė taku toliau, nors sąlygos buvo nė kiek ne lengvesnės negu kopiant į viršūnę. Pasiekę pagrindinį kelią už Vartų, Aleksandro vedami kariai netikėtai užklupo persų sargybinių būrį ir visus juos nužudė, tik keletas pabėgo kalnu žemyn.

Kai Aleksandras išrikiavo savo karius ir puolė persus, vėl stojo naktis. Jis įsakė trimituoti, pranešdamas Kraterui anapus Vartų, kad metas pradėti ataką iš jo pusės. Tuo pat metu Ptolemajas su savo kariais nulipo nuo stataus kalno ir smogė persams iš šono. Ariobarzanas pateko į spąstus. Vieni jo kariai bandė priešintis, kiti ėmė bėgti, bet Aleksandras užklupo juos taip netikėtai, kad beveik visi jie buvo išskersti. Tik pats satrapas su saujele vyrų sugebėjo pasprukti arkliais į kalvas. Tai buvo vienas iš baisiausių mūšių, kokius tik galima įsivaizduoti, vykęs tamsoje, siauroje apsnigtoje perėjoje. Tūkstančiai persų žuvo gindami savo tėvynę, iškapoti mirtinai nuvargusių, bet ryžtingų makedonų ir trakų karių, kurie atliko neįmanomą žygį per kalnus žiemos viduryje. Sušalę priešais sieną ankstesniame mūšyje žuvusių karių lavonai pagaliau buvo iškilmingai palaidoti. Juos vedęs likas piemuo sulaukė dosnaus apdovanojimo iš Aleksandro ir šiltos padėkos iš vyrų, kurių gyvybes jis laikė savo rankose. Persijos Vartai buvo pralaužti, kelias į Persepolį atviras.

Dabar reikėjo skubėti kuo greičiau pasiekti sostinę, kol persai nespėjo organizuoti veiksmingos gynybos ar išgabenti iždo į šiaurę. Aleksandras jau buvo nusiuntęs į priekį Filotą statyti tilto per Arakso upę, užtveriančią kelią į miestą. Taip pat karalius buvo gavęs laišką iš Tiridato, karaliaus iždininko Persepolyje, veikiausiai eunucho; šis pasižadėjo atiduoti Alek-

sandrui miestą ir iždą, jeigu jis atvyks greitai, bet įspėjo, kad pirmiausia makedonams būtina įveikti Ariobarzaną ir jo karius, kurie tikrai kovos dėl sostinės. Tiridatas, aišku, tikėjosi, kad jam bus suteiktos tokios pačios privilegijos kaip ir kitiems svarbiems valdininkams, kurie savanoriškai atidavė savo miestus, patikėtus jiems ankstesnio karaliaus.

Makedonai kiek įkabindami nuskubėjo iš Zagroso kalnų Persepolio link, bet kai buvo beįžengią į miestą, jiems prieš akis atsivėrė toks reginys, kad Aleksandras, nors ir labai skubėjo, stabtelėjo. Priešais jį keliu ėjo aštuonių šimtų vyresnio amžiaus vyrų ir moterų procesija, nešanti maldavimo šakas. Eisenos dalyviai atrodė šlykščiai ir apgailėtinai, nes visi buvo sužaloti. Kai kurie iš jų buvo be rankų, kiti be kojų, dar kiti be ausų ar nosių. Šoką dar labiau sustiprino tai, kad kreipdamiesi į karalių jie visi šaukė graikų kalba. Jų atstovas paaiškino, jog prieš daugelį metų ankstesnis Persijos karalius atvarė juos į šią vietą bausdamas už jų veiksmus tėvynėje. Persijos sostinės prieigose buvo įkurta graikų tremtinių kolonija, kad kiekvienas einantis pro šalį savo akimis matytų, kas nutinka tiems, kurie nebūna ištikimi didžiajam karaliui. Daugelis pabėgėlių buvo meistrai, taigi jų šeimininkai persai paliko jiems galūnes, būtinas tam tikram darbui atlikti, bet visi jie buvo sužaloti.

Aleksandrą taip sujaudino šių senų sužalotų būtybių istorija, kad jo skruostais ėmė tekėti ašaros. Jis pažadėjo padarysiąs viską, ką tik galėsiąs, kad padėtų jiems grįžti namo į Graikiją. Tremtiniai padėkojo jam, bet paklausė, ar negalėtų jie pasilikti kur ir buvę. Graikijoje, paaiškino luošiai, jie išsibarstysią mažomis grupėmis ir tapsią paniekos objektais. O čia, Persijoje, jie esą bendros nelaimės suvienyta bendruomenė, kurioje visi rūpinasi vienas kitu. Aleksandro jie prašą tik padėti jiems pasirūpinti savimi patiems. Karalius mielai sutiko ir liepė duoti jiems visiems tiek pinigų, kad užtektų visam likusiam gyvenimui, taip pat aprūpinti juos drabužiais, jaučiais, avimis ir kviečiais. Jis atleido juos nuo mokesčių ir griežtai įsakė vietos valdininkams elgtis su jais itin pagarbiai.

Persepolis įsikūręs Persijos širdyje, plačioje lygumoje, apjuostoje tolimų kalnų. Imperija turėjo ir kitų sostinių – Sūzus, Babiloną, Ekbataną, bet tai buvo užkariauti miestai, įgyti per ekspansinius karus. O Persepolis buvo imperijos siela, vieta, kur didysis karalius ir jo didikai prisimindavo, ką jie pasiekė per daugiau kaip du šimtmečius. Jaunojo Kyro Didžiojo laikais persai buvo maža priklausoma tauta, grupė kalnų karių, atklydusių iš šiaurinių žemių ir gyvenančių civilizacijos paribyje. Jie buvo nuožmūs kovotojai ir garbės žmonės, bet jų valdovai medai juos laikė tik vargšais giminaičiais, o senosios Derlingojo pusmėnulio kultūros – tiesiog barbarais. Jie neturėjo rašytinės kalbos ir visiškai nemokėjo statyti didelių paminklų. Tačiau tada per vieno žmogaus gyvenimo trukmę jie nukariavo medus ir išplėtė savo valdžią į Mažąją Aziją, Mesopotamiją, Egiptą ir Vidurio Aziją. Jokia imperija istorijoje nebuvo išsiplėtusi taip stulbinamai plačiai. Persepolyje, kur kadaise persų klanai gyveno palapinėse, pasinaudodami pavaldžių civilizuotų tautų talentais, jie pastatė didingą miestą. Čia jie laikė duokles ir lobius, surinktus iš tolimų provincijų savo kariuomenei finansuoti ir savo imperijai valdyti. Pirmasis didysis karalius Darėjas buvo pirmasis Persepolio architektas ir užraše ant vienos miesto sienos paskelbė:

AŠ ESU DARĖJAS, DIDYSIS KARALIUS, KARALIŲ KARALIUS,
TAUTŲ KARALIUS, ŠIOS PLAČIOS ŽEMĖS KARALIUS,
HISTASPO SŪNUS, ACHAIMENIDAS. KARALIUS DARĖJAS
SKELBIA: ANT ŠIOS PAKYLOS, KUR STOVI ŠI TVIRTOVĖ,
ANKSČIAU NEBUVO PASTATYTA JOKIA TVIRTOVĖ.
AHŪRA MAZDOS MALONE AŠ PASTAČIAU ŠIĄ TVIRTOVĘ,
KAIP AHŪRA MAZDA IR VISI DIEVAI SU JUO NORĖJO.
AŠ PASTAČIAU JĄ, IŠTOBULINAU, IŠGRAŽINAU IR
APSAUGOJAU TAIP, KAIP BUVAU NUMATĘS.

Aleksandras ir Makedonijos kariuomenė prie šio didžio miesto priartėjo sausio pabaigoje, praėjus beveik ketveriems metams po to, kai paliko Europą ir persikėlė į Aziją. Greitai žygiuodami per nepereinamas vietoves, atkakliai kaudamiesi ir tiesiog pranokdami patys save, jie nugalėjo Ariobarzaną prie Persijos Vartų ir nesutikdami pasipriešinimo pasiekė Persepolio sienas. Persimetėlis iždininkas Tiridatas laikėsi savo žodžio ir atidarė karaliui vartus. Tačiau, priešingai negu Babilone, čia gatvės neknibždėjo sveikinančių minių. Miesto gyventojai pasislėpė savo namuose ir su baime meldėsi dievams, tikėdamiesi, ir ne be pagrindo, iš šio jauno karaliaus, atsibeldusio iš pasaulio krašto, paties blogiausio.

Miestas, į kurį įžengė Aleksandras, nepanėšėjo į senąjį, prabangiai didingą Babiloną ar net į Sūzus su didingų rūmų kompleksu ir turtingu elamitų kultūros paveldu. Persepolis buvo naujas, tikrąja šio žodžio prasme monumentalus miestas, didingas paminklas iš akmens, skelbiantis bauginamą Persijos imperijos valdžią. Virš lygumos ant uolos terasos dunksojo didelis rūmų kompleksas; į jį vedė platūs dvigubi laiptai, kuriuos sergėjo nuo blogio sergančios milžiniškų bulių statulos, pasiskolintos iš ankstesnės Mesopotamijos ikonografijos. Kildamas į terasą atvykėlis ant pakylos išvysdavo priėmimų salę su didingais reljefiniais raižiniais, vaizduojančiais Persijos kareivius ir pavergtų tautų atstovus, einančius prie karaliaus sosto. Lankydamiesi pas didįjį karalių prašytojai vienoje pusėje matydavo nuostabiai detalius raižinius, vaizduojančius didikus savo vežimuose ir imperijos sargybinius, o pažvelgę į kitą pusę išvysdavo kupranugarius vedančius arabus, dovanas nešančius indus, taip pat malonės prašančius partus, baktrus, egiptiečius, skitus, graikus, sirus, babiloniečius, lidus, elamitus, medus ir kitų tautų atstovus. Visi, kuriems buvo suteikta garbė apsilankyti pas didįjį karalių, turėjo praeiti pro šiuos persų galios liudytojus.

Šalia priėmimų salės buvo kita didžiulė susirinkimų vieta su šimtu kolonų, taip pat dideliu ir gerai saugomu iždu, sumūrytu iš apgaulingai

paprastų dumblo plytų. Pirmojo Darėjo ir jo sūnaus Kserkso pastatytos rūmų dalys buvo pietinėje pusėje. Darėjo statyta dalis buvo įkvėpta egiptiečių, maža ir kompaktiška, su taip tobulai nugludintomis sienomis, kad buvo vadinama Veidrodžių sale. Kserkso statyta rūmų dalis užėmė aukščiausią komplekso dalį ir buvo kur kas didesnė už tėvo statinį. Pastato gale buvo įrengta daugybė mažų kambarių, tikriausiai karaliaus haremas. Čia prabangiai, bet atskirtos nuo pasaulio gyveno visas tuntas didžiojo karaliaus žmonų ir sugulovių. Šios moterys buvo kilmingos persės arba pavergtų valdovų dukterys, paliktos čia kaip ištikimybės imperijai simboliai. Kadangi karalius turėjo būti visiškai tikras, kad tik jis ir niekas kitas yra šių moterų pagimdytų sūnų tėvas, jas dieną naktį saugojo eunuchai.

Persepolio rūmų kompleksas buvo administracinis ir diplomatinis centras, didžiojo karaliaus ir jo palydos rezidencija, iždinė ir labai svarbi ceremonijų vieta. Turbūt kaip tik čia kasmet per pavasario lygiadienį būdavo švenčiami persų Naujieji metai ir teikiamos dovanos, o karalius patvirtinamas kaip didžiojo dievo Ahūra Mazdos atstovas žemėje. Dauguma gyventojų gyveno už rūmų teritorijos ribų, juos supančiame mieste. Tai buvo valstybės tarnautojai, verslininkai ir prekiautojai, turintys prabangius namus, išpuoštus gražiais meno kūriniais. Persepolio gyventojai buvo persų pasaulio elitas ir smarkiai pelnėsi iš duoklių, plūstančių į sostinę du šimtus metų.

Aleksandras per karo žygį buvo dosnus savo kariams – kai tik turėdavo galimybę, gausiai jiems atsimokėdavo ir leisdavo pakeliui prisiplėšti grobio. Tačiau dabar, įžengę į Persepolį, kariai netvėrė savame kailyje. Visur aplinkui jie matė nesuskaičiuojamus turtus ir žinojo, kad visi namai, pro kuriuos jie eina, pilni neįtikėtinų lobių. Nors jie buvo drausmingi ir tvardėsi, bijodami užrūstinti Aleksandrą, karalius suprato, kad net kareivių savitvarda turi ribas. Senovės pasaulio kariai buvo tvirtai įsitikinę turį prigimtinę teisę plėšti bet kurį užkariautą miestą.

Juk jie rizikavo savo gyvybėmis, kovodami už karalių ir šalį. Valdovai ir didikai svajojo apie šlovę, o jie troško apčiuopiamų gėrybių, pinigų, kuriuos galėtų džiaugsmingai leisti, kol dar buvo ganėtinai jauni, ir aukso ūkiui, kurį buvo nusižiūrėję namuose. Belaisvės moterys, kareivių supratimu, buvo tik karo laimikis, todėl ir elgiamasi su jomis turėjo būti atitinkamai.

Įtampą Persepolyje dar labiau didino tai, kad Aleksandras vaizduodavo Persijos sostinę kaip galutinį jų karo žygio tikslą. Siekdamas įtikinti savo karius toliau žygiuoti per dykumas ir kalnus Persepolio link, karalius vadino jį nekenčiamiausiu miestu Azijoje, savo nedorybėmis besišaukiančiu jų keršto. Kai pagaliau iš tikrųjų pasiekė Persijos sostinę, kariai karštai nekentė šio miesto kaip viso pasaulio blogio simbolio, todėl visiškai nesižavėjo rūmų grožiu ir anaiptol nebuvo nusiteikę dėl naujosios Aleksandro imperijos užmegzti gerų santykių su vietos gyventojais. Jie norėjo pasigrobti viską, kas vertinga, o kitką atiduoti liepsnoms.

Įsikūręs karališkojoje terasoje, iš kurios vėrėsi vaizdas į miestą iš viršaus, Aleksandras jautė, kad daugiau negali priversti savo karių tvardytis. Užuot laukęs, kol prasiverš jų nepaklusnumas, jis leido savo kariuomenei laisvai plėšti didįjį Persepolio miestą, uždraudė liesti tik rūmų kompleksą – jį pasiliko sau. Jo kariai ir anksčiau buvo plėšę miestus, pradedant Tėbais ir baigiant Gaza, bet tai buvo pirmas kartas, kai jis leido nusiaubti taikiai pasidavusį miestą. Toks poelgis buvo radikalus jo politikos užkariautų tautų atžvilgiu pokytis ir anaiptol nepadėjo stiprinti jo valdinių pasitikėjimo. Be to, suteikti kariams tokį leidimą buvo pavojingas precedentas, bet karalius manė, kad nesuteikti jo būtų dar pavojingiau.

Vos tik gavę leidimą plėšti, kareiviai ėmė nuožmiai siautėti Persepolio gatvėse ir surengė tokią laukinę godulio orgiją, kad jai sunku rasti atitikmenų istorijoje. Makedonai veržėsi į visus namus, nepraleisdami

nė vieno, nužudydavo vyrus ir paeiliui žagindavo moteris ir mergaites. Kai žudyti ir prievartauti pabodo, jie pradėjo imti Persepolio gyventojus į nelaisvę, kad paskui galėtų parduoti juos į vergovę. Jie išgrobstydavo iš namų visas vertybes, o dėl geriausių daiktų net kaudavosi tarpusavyje. Kai kurie rado auksinių statulų ir, negalėdami pasiimti šių sunkių dirbinių visų, nukapojo jų galūnes. Nepasidalydami puikiais purpuriniais audeklais ir sidabriniais papuošalais jie išžudė daug saviškių. Keletas net nukirto rankas savo draugams, su kuriais ilgai kovojo vienose gretose, nes šie mėgino pasigrobti truputį daugiau turto. Kai kurie miestiečiai bandė priešintis, bet tai buvo beprasmiška. Drąsiausi gyventojai, matydami, kas vyksta, užsirakindavo namuose su šeimomis ir padegdavo juos iš vidaus, kol makedonai dar nebūdavo spėję išlaužti durų. Kiti, apsivilkę geriausiais drabužiais, užlipdavo ant stogo ir numesdavo savo žmonas su vaikais ant grindinio, o paskui nušokdavo patys. Pagaliau, po visą dieną ir naktį trukusio košmaro sostinės žmonėms, Aleksandras įsakė savo kariams liautis plėšti miestą ir sustabdė žudynes. Tačiau tai jau nebepadėjo miestiečiams, nes iki to laiko beveik visas jų turtas jau buvo išgrobstytas, o dauguma jų pačių išžudyti. Persepolis buvo virtęs rūkstančiais griuvėsiais, o lavonais nusėtos jo gatvės tapo neapsakomai siaubingų reginių scena, nes makedonai žiemos šaltyje ėmė varyti nuogas našles ir našlaičius į vergų turgus. Aleksandras pagaliau atkeršijo didžiojo karaliaus imperijai, bet persai niekada neužmirš to, ką jis padarė.

Kol kareiviai vis dar siaubė miestą, Aleksandras ėjo per rūmus, apžiūrinėdamas savo naująją nuosavybę. Pirmiausia jis pastebėjo Kserkso statulą, atsainiai nuverstą jo karių. Ji vaizdavo Persijos karalių, kuris praėjusio šimtmečio pradžioje užpuolė Graikiją, išžudė spartiečius Termopiluose ir iki pamatų sudegino Atėnus. Vis dėlto Aleksandras žinojo,

kad Kserksas turėjo daug žavingų savybių, ne menkiausia buvo gebėjimas statyti didingus rūmus – Aleksandras po kaip tik tokius dabar vaikštinėjo. Jis sustojo prie nuverstos statulos ir ėmė kalbėtis su ja tarsi su gyva, klausdamas, ar jam derėtų atstatyti ją ant pjedestalo, nors jis padarė tiek blogo Graikijai. Draugams sustojus šalia, jis ilgą laiką tyliai svarstė šį klausimą, o tada žengė toliau.

Paskui karalius įžengė į sosto salę ir priėjo prie stovinčio ant pakylos didingo krėslo, uždengto auksiniu baldakimu. Palydovai, laukdami Aleksandro ateinant, matyt, jau buvo pastatę priešais sostą tinkamo aukščio suolelį kojoms, nes senovės šaltiniai nemini jo kojų tabaluojant virš grindų kaip Sūzuose. Tai buvo jaudinanti akimirka Aleksandrui ir visiems jo palydovams. Karalius pagaliau įgyvendino savo svajonę atsisėsti į didžiojo karaliaus sostą Persepolyje. Ketverius metus jis ginklu skynėsi kelią per Persijos imperiją, įveikdamas kariuomenes ir niokodamas miestus, kad pelnytų šią teisę. Demaratas iš Korinto, senas Aleksandro šeimos draugas, matydamas jį soste pravirko. Jis pareiškė, kad jam gaila tų graikų, kurie žuvo nespėję pamatyti Aleksandro, sėdinčio Darėjo soste.

Iš rūmų Aleksandras nuėjo į iždinę; kai pamatė, kokią duoklę didieji Persijos karaliai surinko per du šimtmečius, jam net kvapą užgniaužė. Karališkajame ižde Sūzuose buvo saugomos neįtikėtinos aukso ir sidabro atsargos, bet, palyginti su gausybe turtų, sukrautų šiame paprastame dumblo plytų statinyje Persepolyje, Sūzų saugyklos ėmė atrodyti mažos. Čia buvo daugybė skrynių, pilnų auksinių monetų, surinktų iš visų imperijos tautų. Aleksandras manė, kad geriausia bus išvežti pinigus iš Persepolio, todėl įsakė perkelti iždą į Sūzus. Tačiau krovinys buvo toks didžiulis, kad turtams nešti makedonų valdytojai turėjo atsisiųsti tūkstančius asilėnų ir kupranugarių iš Mesopotamijos.

Aleksandras taip pat aplankė karaliaus rūmus Pasargadose, vos už keleto mylių į rytus nuo Persepolio. Šioje vietoje Kyras galutinai nugalėjo medus, todėl pirmasis didysis Persijos karalius nutarė pastatyti ten

rūmus šiai pergalei atminti. Taip pat Pasargados buvo šventa vieta, kur būdavo vainikuojami visi naujieji Persijos karaliai. Kiekvienas iš jų prieš tapdamas imperijos valdovu įžengdavo į vietos šventyklą, nusivilkdavo savo apsiaustą ir užsivilkdavo drabužį, kurį kadaise vilkėjo Kyras. Naujasis karalius iš pradžių suvalgydavo figų pyragą, paskui pakramtydavo terpentinmedžio ir galiausiai išgerdavo raugınto pieno puodelį. Karūnavimo apeigos atrodė keistos pašaliniams, tačiau tikriausiai kiekvienas karalius taip pradėdavo savo viešpatavimą, kad ir gyvendamas auksiniuose rūmuose, turėdamas visus civilizacijos patogumus nepamirštų, jog pirmiausia jis yra vadas kalnų genties karių, besimaitinančių paprastu ir kartais karčiu maistu.

Aleksandras pasisavino Pasargadų iždą ir įsakė išgabenti jį karavanui, vykstančiam į Sūzus, bet labiausiai jam rūpėjo aplankyti Kyro kapą. Tai buvo mažas, stačiakampis akmeninis statinys ant laiptuotos pakylos. Kapą supo sodas, prižiūrimas nuolatos ten dirbančių žynių. Durys į kapą buvo tokios siauros ir mažos, kad net tokiam žemaūgiui kaip Aleksandras buvo sunku prasibrauti pro šią vienintelę angą. Viduje stovėjo auksinis sarkofagas su Kyro kūnu. Šalia – gultas, uždengtas babilonišku gobelenu ir apsuptas ant šaltų akmeninių grindų patiestų purpurinių kilimų. Šalia gulto buvo padėtos mediškos kelnės ir karališki drabužiai, greta stovėjo stalas, ant kurio gulėjo kardas ir papuošalai. Kapą prižiūrinti žynių šeima kasdien gaudavo avį ir grūdų patiems maitintis, o kas mėnesį – žirgą, kurį turėdavo paaukoti už Kyro sielą. Ant išorinės durų pusės buvo užrašas persų dantiraščiu, kurį žynys išvertė Aleksandrui:

MIRTINGASAI, AŠ ESU KYRAS, KAMBISO SŪNUS,
PERSIJOS IMPERIJOS ĮKŪRĖJAS IR AZIJOS KARALIUS.
NEPAVYDĖKI MAN ŠIO MAŽO PAMINKLO.

Aleksandrą giliai sujaudino apsilankymas prie Kyro kapo ir jis įsakė, kad pirmojo didžiojo karaliaus noras būtų gerbiamas amžinai. Žyniai turėjo nuolat vykdyti karališkas apeigas pagerbdami Kyrą, o jo kapas turėjo likti nepaliestas.

Tikriausiai sudeginto miesto smarvė ar gėda, kad leido savo kareiviams nusiaubti Persepolį, netrukus paskatino Aleksandrą palikti miestą ir keliauti į Persijos kaimus. Jis žinojo, kad Darėjas ir Persijos kariuomenės likučiai Medijoje laukia, ką jis darys toliau, bet kol kas jis neskubėjo vaikytis jų po Aziją. Aleksandras suprato, kad po ketverių karo žygio metų jo kariams reikia poilsio. Žiemos sniegas vis dar dengė kalnus šiaurėje, ir karalius žinojo, kad priešaky dar laukia daug sunkių žygių, nors daugelis jo kareivių manė, kad karo žygis jau baigtas ir netrukus jie sugrįš namo. Aleksandras nutarė, kad geriausia bus leisti kariams pailsėti Persepolyje, atgauti jėgas ir galbūt mūšių aistrą, o karo žygį atnaujinti pavasarį.

Bet iš prigimties nenustygstantis Aleksandras nepakentė ilgai likti vienoje vietoje. Jį pasiekė pranešimai, kad kalvose yra laukinių genčių, kurios atsisako pripažinti jo valdžią, tačiau jam tai buvo veikiau dingstis geriau pažinti Persiją. Palikęs savo kariuomenę, jis paėmė su savimi į stačius kalnus artimiausius bičiulius ir nedideles pajėgas – tik tūkstantį raitininkų ir lengvai ginkluotų pėstininkų. Oras buvo siaubingas, o keliai užsnigti ir apledėję. Pakilę į aukštumas jie pasijuto taip, tarytum būtų pasiekę pasaulio kraštą. Nebuvo matyti jokių ūkių ar namų, jokių žmonių ar galvijų, tik bekraštis dangus ir blanki šviesa. Šie kalnai buvo kažkokie keisti ir trikdė net žmones, užaugusius Makedonijos aukštumose. Galiausiai grupė kareivių išdrįso kreiptis į Aleksandrą ir ėmė maldauti jo pasukti atgal.

Užuot plūdęs savo išsigandusius vyrus, karalius nušoko nuo žirgo ir vienas nuėjo toliau į priekį apsnigtu ir slidžiu apledėjusiu taku. Jis buvo pasiėmęs kirtiklį ir eidamas daužė kelią dengiantį ledą. Visi jo kariai žiūrėjo ir degė iš gėdos. Iš pradžių prie karaliaus prisidėjo jo draugai, paskui karininkai, o galiausiai spindinčiu taku žengė ir likusi dalis karių. Jie lėtai brovėsi per mišką ir per kalnus, kol pagaliau vėl išvydo civilizacijos pėdsakus. Šiuose nepasiekiamuose kalnuose gyvenantys piemenys nesitikėjo pamatyti pašalinių vidury žiemos ir juo labiau nelaukė, kad į jų slėnį nusileis maža kariuomenė. Daugelis genties vyrų nužudė namiškius, kad šie užpuolikams nepatektų į rankas, o patys pabėgo aukščiau į kalnus.

Tada makedonai nusigavo dar toliau į kalnų gilumą, kur atskirta nuo pasaulio gyveno mardų gentis, kitos epochos žmonės. Jie gyveno kalnų olose ir maitino savo šeimas avių ir laukinių gyvūnų mėsa. Jų moterys buvo tokios pat tvirtos kaip ir vyrai, vilkėjo tunikas, kurios vos dengė šlaunis, o tankius plaukus susirišdavo diržais. Prireikus moterys nusitraukdavo tuos diržus ir kovodavo greta vyrų, klodamos priešus kaip muses. Iš Persepolio atvykusiam Aleksandrui tai buvo tarytum didelė medžioklė, tik vietoj gyvūnų buvo medžiojami žmonės. Karalius su savo kariais persekiojo ir žudė nelaimingus mardus vien dėl pasilinksminimo, nes, išskyrus saujelę liesų avių, jokio grobio nebuvo. Kai praleidę trisdešimt dienų gamtoje jie sugrįžo į miestą, Aleksandras, džiaugdamasis išvyka, visiems savo palydovams įteikė dovanų, skirtų atminti tam mėnesiui, kai jie perėjo Persijos kalnus.

Graikai turėjo žavų įprotį dėl kvailų vyrų veiksmų kaltinti moteris. Daugybę karių tūkstančiais laivų kovoti ir žūti prie Trojos sienų pasiuntęs Helenės grožis. Blogį į pasaulį išleidusi Pandora, kai atidarė savo už-

draustąjį ąsotį (skrynia atsirado dėl vertimo klaidos). O tą pavasarį viena Atėnų prostitutė įėjo į istoriją kaip moteris, privertusi Aleksandrą sunaikinti didžiojo karaliaus rūmus Persepolyje.

O buvo – kaip pasakoja Plutarchas ir kiti senovės autoriai – taip. Vieną vakarą, netrukus po to, kai grįžo iš savo žygio į kalnus, Aleksandras surengė pobūvį. Kaip visada per makedonų puotas, vynas liejosi gausiai, taigi netrukus visi karaliaus draugai ir svečiai gerokai įkaušo ir ėmė traukti dainas. Pobūvyje dalyvavo ir senas Aleksandro draugas Ptolemajas su savo meiluže Taide (vėliau juodu susituokė ir susilaukė trijų vaikų). Ji buvo ne paprasta prostitutė, sekanti įkandin kariuomenės, o moteris, atėniečių vadinama *hetaira* – graži, išsilavinusi ir žavinga moteris, kuri ne tik dalydavosi lovą su savo rėmėju, bet ir būdavo jo patikėtinė bei patarėja. Tokios moterys graikų visuomenėje klestėjo ir dažnai tapdavo savo meilužių palydovėmis visam gyvenimui. Taidė, kaip atėnietė, išmanė karų su persais istoriją geriau negu dauguma makedonų karių ir, naudodamasi linksmybių akimirka, kreipėsi aistringa kalba į Aleksandrą ir jo draugus. Prabangiai puotauti Kserkso rūmuose yra nuostabus atlygis už žygius Azijoje, pripažino ji. Tačiau dar saldesnis malonumas būtų padegti namus žmogaus, kuris sudegino jos miestą. Taidė mokėjo pasiekti klausytojų širdis, taigi salę sudrebino susirinkusiųjų plojimai ir pritarimo šūksniai. Visi ėmė raginti karalių padegti rūmus. Aleksandras entuziastingai sutiko ir griebė arčiausią šviestuvą. Jis pats padegė pastato kedrų kolonas ir gegnes; sekdami jo pavyzdžiu po salę su deglais suskato bėgioti ir kiti pobūvio dalyviai. Netrukus visas rūmų kompleksas virto liepsnojančiu fakelu, apšviečiančiu Persepolio lygumą. Tačiau pamatęs didžiuosius Kserkso rūmus liepsnojant karalius ėmė gailėtis savo skuboto poelgio. Jis bandė užgesinti gaisrą, tačiau buvo jau per vėlu. Iki ryto iš rūmų liko tik apdegusios kolonos ir pelenai.

Tokia yra viena senovės dokumentuose pateikiama įvykių versija, tačiau yra ir tamsesnė, niūresnė istorija, kurią pasakoja istorikas Arianas,

bene geriausias mūsų šaltinis apie Aleksandro gyvenimą. Šiuo atveju Ariano versija atrodo įtikima, nes paprastai jo požiūris į Makedonijos karalių labai teigiamas, tačiau tos nakties įvykius jis apžvelgia kiek galėdamas greičiau, atvirai smerkdamas Aleksandro elgesį. Jis teigia, jog karalius visą laiką baudėsi sudeginti rūmus ir net Parmenionas bandęs jį atkalbėti nuo tokio drastiško poelgio. Senasis karvedys įtikinėjo, kad kvaila naikinti savo paties nuosavybę ir kad Azijos gyventojai pradės į jį žiūrėti tiesiog kaip į siautėjantį užkariautoją, kuriam iš tiesų visai nerūpi kurti imperiją. Tačiau Aleksandras, pasak Ariano, atkirto norįs atkeršyti už visą blogį, kurį persai padarė graikų pasauliui.

Rasti tiesą, kas įvyko tą naktį, beveik neįmanoma, nes senovės šaltiniai prieštarauja vienas kitam. Tikrai galima pasakyti tik tai, kad rūmai sudegė iki pamatų prieš Aleksandrui išvykstant iš miesto. Archeologai griuvėsiuose rado storą sluoksnį pelenų, bet tarp jų nebuvo vertingų auksinių daiktų ar lobių, o tai byloja, kad vertybės buvo apdairiai išneštos iš anksto – taigi peršasi išvada, jog padegimas buvo suplanuotas iš anksto. Jeigu Arianas teisus ir Aleksandras rūmus iki pamatų sudegino tyčia, kyla klausimas, ar jis taip pasielgė tik trokšdamas atkeršyti, ar siekė ir kokių nors kitų tikslų. Gal tai buvo propagandos aktas, kuriuo jis siekė pelnyti didesnį palaikymą Graikijoje, ypač Atėnuose? Tačiau nuo to laiko, kai paliko Egėjo pakrantes, karalius stebinamai mažai rūpinosi, ką apie jo karą mano graikai. O gal padegimo aktu jis pirmiausia siekė parodyti persams, kad senosios dienos praėjo ir dabar didysis karalius yra Aleksandras? Galimas daiktas, jog prieš atnaujindamas karo žygį prieš Darėją jis norėjo atgrasinti juos nuo pasipriešinimo ateityje. Tačiau negi po Persepolio gyventojų skerdynių persams galėjo kilti kokių nors abejonių, kad priešintis Aleksandrui yra pavojinga ir iš esmės bergždžia? Nors mums ir nelemta sužinoti, ar karalius sąmoningai sudegino Kserkso rūmus, akivaizdu, kad dauguma apie šį epizodą rašiusių senovės istorikų jautėsi labai nesmagiai dėl Aleksandro veiksmų ir kaltę

už tos nakties įvykius mieliau priskyrė nesaikingam vyno gėrimui ir saldžialiežuvei moteriai.

Dabar prasidėjo žaidimas „pagauk karalių". Darėjas praleido žiemą Medijos sostinėje Ekbatanoje, įsikūrusioje už beveik keturių šimtų mylių į šiaurę nuo Persepolio, ir laukė tolesnių Aleksandro veiksmų. Persijos valdovas surinko gana įspūdingą kariuomenę, ją sudarė maždaug dešimt tūkstančių kareivių, įskaitant ištikimus graikų samdinius. Jis suprato turįs nepakankamai karių stoti su makedonais į atvirą mūšį, todėl planavo per kalnus trauktis į rytus, į Baktriją. Pakeliui jis ketino sudeginti laukus, kad jį persekiojančiam Aleksandrui būtų sunku išmaitinti savo kariuomenę, nes, be javų derliaus, kitų maisto šaltinių tose vietovėse nebuvo. Nusigavęs į Baktriją jis būtų ėmęs vadovauti kovai dėl imperijos atkariavimo. Žinant, kokios plačios ir kalnuotos žemės nuo Kaspijos jūros iki Indo upės, planas buvo protingas. Darėjas galėjo daugeliui metų užgaišinti Aleksandrą Hindukušo kalnuose ir slėniuose, nepaliaujamai jį vargindamas, sekindamas jo išteklius ir atitraukdamas dėmesį nuo galimų problemų kitose jo naujosios karalystės vietose.

Aleksandras puikiai suprato Darėjo strategiją ir suvokė jos keliamą grėsmę jo valdžiai. Jis taip pat žinojo, kad Azijos gyventojų akyse jis niekada netaps tikru didžiuoju karaliumi, kol Darėjas neatsisakys sosto arba nežus. Todėl buvo labai svarbu sučiupti Darėją, kol jis dar nepabėgo į Baktriją. Savo karininkams ir kareiviams jis paaiškino, kad karas su Persija negali būti baigtas, kol šachui, – taip persai vadino savo karalių, – nebus paskelbtas matas, kitaip tariant, galas. Žaidimas turėjo baigtis šacho matu – iš šių persiškų žodžių ilgainiui ir kilo pavadinimas „šachmatai".

Kai tik tarp Persepolio ir Ekbatanos ištirpo sniegas, Aleksandras parengė savo kariuomenę žaibiškam žygiui į rytinę Zagroso kalnų pusę. Vietos satrapu jis ir vėl paskyrė persą, šį kartą didiką Frasaortą, bet paliko Persepolyje stiprią makedonų įgulą, vadovaujamą patikimo karininko. Tada Aleksandras didelės Vidurio Persijos aukštumų dykumos pakraščiu patraukė Ekbatanos link. Jis versdavo savo karius per dieną nueiti daugiau kaip dvidešimt mylių per išdžiūvusias kalvas ir išsibarsčiusias oazes, stengdamasis pasivyti Darėją, kol Persijos karalius nespėjo pabėgti. Beveik dvi savaites žygiavęs tokiu pašėlusiu greičiu, Aleksandras išgirdo, kad Darėjas nusprendė užimti poziciją Ekbatanoje, nes prie persų prisidėjo pastiprinimas iš Skitijos ir netoliese tyvuliuojančios Kaspijos jūros pakrantėse gyvenančių genčių kariai. Kaip tik to Aleksandras ir laukė. Lėčiau judančiai gurguolei su maisto atsargomis jis liepė važiuoti įkandin kariuomenės, o pats su kareiviais dar greičiau nuskubėjo šiaurės kryptimi. Tačiau vos po kelių dienų jis gavo naują pranešimą, kad iš tikrųjų persų pastiprinimas neatvyko, todėl Darėjas pakeitė savo planą – atsisakė sumanymo kovoti ir vėl susiruošė bėgti. Persijos valdovas jau buvo išsiuntęs į priekį savo haremą ir vežimus su maisto atsargomis, įsakęs persikelti per Kaspijos Vartais vadinamą kalnų perėją į rytus nuo Ragų (Teherano), vedančią į Baktriją. Prieš tris dienas į Aleksandro stovyklą iš Ekbatanos buvo atvykęs persų didikas Bistanas. Šis žmogus buvo vienintelis ankstesniojo didžiojo karaliaus Artakserkso III sūnus, išvengęs kruvino valymo, kurį surengė klastingasis eunuchas Bagojas, atvedęs į valdžią Darėją. Jis nejautė jokios meilės Persijos karaliui, todėl, kaip ir daugelis kitų persų, nusprendė pabandyti laimę su Aleksandru. Bistanas pranešė, kad Darėjas jau išvyko iš Medijos sostinės ir traukia Kaspijos Vartų link. O savo vežimuose jis vežasi tiek aukso, kad jam dar daugeliui metų užteks lėšų mokėti atlyginimus savo kariams ir samdyti į kariuomenę vietos gyventojus.

Dabar Aleksandras rimtai susirūpino. Perėjęs per kalnus su savo kareiviais ir lobiu, Darėjas būtų galėjęs tęsti karą neribotą laiką. Norėdamas užkirsti tam kelią, Aleksandras su sparčiomis pajėgomis turėjo judėti dar greičiau. Tačiau nepaisydamas skubos ir iš esmės pasinaudodamas ja kaip pasiteisinimu jis rado laiko radikaliems pokyčiams savo vadovybėje. Iš pradžių jis paskelbė siunčiąs Tesalijos raitininkų dalinius atgal į Graikiją. Kariai iš Tesalijos narsiai kovoję ir svariai prisidėję prie karo veiksmų prieš Persiją, todėl dabar jie visi būsią pagerbti dideliais apdovanojimais, palydėti atgal iki Viduržemio jūros, o iš ten laivais grįšią į Egėjo jūros pakrantę. Parvykę namo jie galėsią grįžti pas savo šeimas ir gyventi taikiai bei pasiturimai. Tačiau jeigu kurie nors iš jų norėtų stoti į jo kariuomenę kaip samdiniai, o ne šauktiniai kareiviai, jis mielai juos priimsiąs ir apdovanosiąs net dar labiau. Dauguma Tesalijos karių nedvejodami pasinaudojo galimybe pasilikti ir buvo paskirti tarnauti naujo vado dalinyje.

Tai, kad perskirstyti Tesalijos raitininkai sudarė Parmeniono vadovaujamų pajėgų pagrindinę atramą, buvo ne šiaip sutapimas. Jie daugelį metų kovojo drauge su senuoju karvedžiu ir buvo jam be galo ištikimi. Priskirdamas juos kito vado vadovaujamiems daliniams, Aleksandras atėmė iš seniausio savo tėvo draugo įtaką kariuomenės pagrindui. Tada karalius pasikvietė Parmenioną į savo palapinę ir liepė jam vykti į Ekbataną saugoti iždo ir prižiūrėti Harpalo, dabar valdančio Aleksandro lėšas Medijos sostinėje. Tai esąs svarbus postas, patikino Aleksandras Parmenioną, be to, daugiau kaip septyniasdešimties metų didvyris karvedys nusipelnęs poilsio ir vaikytis po kalnus persų bėglius jam nesą jokio reikalo. Tačiau atėjus laikui jis būtinai pakviesiąs vadą prisidėti prie kovų rytuose.

Parmenionas puikiai suprato, ko siekia Aleksandras. Per karo žygį karalius pamažu išstūmė jo šalininkus ir šeimos narius iš įtakingų postų, vienus paskirdamas satrapais, kitus – įgulų vadais. Vieninteliai reikšmin-

gi iš jo klikos likę žaidėjai buvo jis pats ir du jo sūnūs. O dabar, teisindamasis laiko stoka, karalius vienu mostu atkirto Parmenioną nuo jo kareivių ir išsiuntė tarnauti toli nuo kariuomenės. Parmenionas atliko savo užduotį ir turėjo pasitraukti į šalį kaip senas arklys į ganyklą. Nebuvo jokios prasmės prieštarauti, nes Aleksandras tuoj pat išvyko persekioti Darėjo. Filipo sūnus daugelį metų troško būti savarankiškas ir amžiams nutildyti savo tėvo balsą, šnabždantį jam į ausį Parmeniono lūpomis. Per pastaruosius keletą metų karalius išsiugdė pasitikėjimą savo paties įgimtais vadovavimo įgūdžiais ir įgijo vadovavimo kariuomenei patirties. Dabar dideli mūšiai buvo baigti, tikėjosi jis, ir didžioji dalis imperijos užkariauta; Aleksandrui Parmeniono nebereikėjo.

Aleksandras išvyko iš Ekbatanos vytis Darėjo su stipriomis, bet greitomis raitininkų ir pėstininkų pajėgomis. Trokšdamas aplenkti persus jis taip greitai dūmė per skurdžias aukštumas Kaspijos Vartų link, kad daugelis karių nespėjo paskui jį. Makedonai taip smarkiai varė savo arklius, kad jie ėmė kristi. Vos per vienuolika dienų jie pasiekė Ragus ir pagaliau pamatė priešais stūksant aukštus Elburso kalnus. Laiko sustoti nebuvo, ir jie nuskubėjo toliau į rytus, tačiau pasiekę Kaspijos Vartus sužinojo, kad Darėjas įveikė šią perėją prieš keletą dienų. Aleksandras tą vakarą prie perėjos įrengė stovyklą, o vieną dalinį pasiuntė pirmyn, kad ruoštų maisto atsargas, nes buvo girdėjęs, kad žemės už perėjos dar bergždesnės.

Naktį pas jį į stovyklą atvyko vienas babilonietis, vardu Bagistanas, ir Antibelas, vienas iš Mazėjo, paties Aleksandro paskirto Babilono satrapo, sūnų. Jie buvo ką tik palikę Darėją ir suteikė Aleksandrui vertingų žinių. Besas, Baktrijos satrapas ir Darėjo giminaitis, padedamas kito rytinių žemių satrapo Barsento, suėmė Persijos karalių ir, uždarę

jį kaip belaisvį vežime, kol kas sveiką ir gyvą, toliau traukėsi Baktrijos link. Aleksandras jau anksčiau bijojo, kad gali atsitikti kas nors panašaus. Perversmas persų gretose tik sunkino jo uždavinį sulaikyti karalių ir baigti karą. Jeigu Besas būtų nužudęs Darėją ir užėmęs sostą, kova būtų užtrukusi, juo labiau kad šis satrapas buvo įgudęs karys ir kariuomenės vadas, kuriam buvo ištikimi Baktrijos ir kitų rytinių provincijų gyventojai.

Matydamas, kokia linkme pasisuko įvykiai, Aleksandras dar labiau sumažino savo karių skaičių ir ėmė persekioti Besą su nedidelėmis, greitesnėmis raitelių ir rinktinių pėstininkų pajėgomis. Net nelaukdamas, kol bus sukauptos maisto ir vandens atsargos, jis įsakė likusiems kareiviams kuo greičiau sekti įkandin ir nuskubėjo per Kaspijos Vartus tolyn. Aleksandras keliavo visą naktį ir sustojo tik vidurdienį, kai kariai ir arkliai visai nusivarė nuo kojų. Jis pasiekė vietą, kur buvo suimtas Darėjas. Tada iš atsilikusių persų sužinojo, kad Besas, remiamas baktrų raitininkų, priskyrė sau didžiojo karaliaus titulą. Kai kurie persų kariai liko ištikimi Darėjui ir atsisakė sekti paskui Besą, tarp jų ir graikų samdiniai, jie nutarė grįžti namo ir išvyko į kalnus. Besas ketino derėtis su Aleksandru ir už Darėjo perdavimą reikalauti, kad makedonai liautųsi jį persekioti ir suteiktų privilegijų. O jeigu makedonai ir toliau juos persekiotų, jis ketino trauktis į kalnus, organizuoti slaptą karą prieš Aleksandrą ir Baktrijos aukštumose sudaryti Persijos vyriausybę tremtyje.

Makedonai buvo vieni iš atkakliausių kareivių pasaulyje, bet nuo tokio įtempto persekiojimo visai išsikvėpė. Tačiau Aleksandras vis tiek vertė juos žygiuoti visą naktį ir kitą dieną. Jis pasiekė stovyklą, kur dar tik prieš dieną buvo apsistoję persai, bet jie vis tiek buvo ganėtinai toli nuo jo. Jis paklausė vietos gyventojų, ar nėra kokio nors trumpesnio kelio per dykumą, kuriuo jis galėtų pasivyti Besą. Jie atsakė, kad toks kelias yra, bet ten nėra vandens ir juo tik retkarčiais traukia kupranugarių karavanai. Tada Aleksandras įsakė penkiems šimtams išvargusių raitininkų

nulipti nuo arklių, pasodino ant jų tinkamiausius pėstininkus ir naktį kiek įkabindamas nuskubėjo šiuo keliu. Su šiomis mažomis pajėgomis jis per naktį įveikė beveik penkiasdešimt mylių ir auštant tolumoje pagaliau išvydo persus.

Pamatę artinantis makedonus, dauguma persų apimti panikos puolė bėgti, nors jie turbūt smarkiai skaičiumi viršijo Aleksandro vyrus. Kai kurie sugrįžo ir stojo į kovą, bandydami sustabdyti artėjančius priešus, bet makedonai nušlavė juos nuo savo kelio. Kurį laiką Besas dar bėgo, tempdamasis paskui save vežimą su Darėju, bet netrukus suprato nepajėgsiąs atsiplėšti nuo persekiotojų. Aleksandrui prijojus beveik prie pat jo, satrapas įpuolė į vežimą ir smeigė Darėjui ietimi, norėdamas jį nužudyti. Jis taip pat nudūrė karalių lydinčius du ištikimus vergus ir sužalojo vežimą traukiančius arklius. Tada su savo raitininkais baktrais Besas spruko į rytus kalnų link.

Makedonai lipo bėgliams ant kulnų, ir persų kolona virto žmonių, arklių ir vežimų maišalyne. Vežime, kuriame buvo Darėjas, neliko vadeliotojo, taigi sužaloti arkliai, iš skausmo praradę nuovoką, iššuko iš kelio ir nušuoliavo į mažą oazę gretimame slėnyje. Aleksandras nedelsdamas pasiuntė karių grupes į kalvas ieškoti Darėjo. Atsitiktinumo valia vienas išvargęs jaunas makedonų kareivis, vardu Polistratas, užtiko tą vežimą, kai sustojo pasisemti su šalmu vandens. Jis pamatė sužeistus arklius ir nusistebėjo, kad kažkas taip žiauriai pasielgė su bejėgiais gyvūnais. Tada išgirdo iš vidaus sklindančias dejones ir praskleidęs užuolaidas pamatė du negyvus vergus ir kraujais aptekusį, vos atpažįstamą leisgyvį Darėją.

Vėlesnių laikų istorikai paskutinei karaliaus gyvenimo scenai skiria ypač daug dėmesio. Kai kuriuose pasakojimuose Aleksandras pats atsisveikina su Darėju ir aprauda savo priešininko mirtį. Šiose istorijose Darėjas paveda Aleksandrui rūpintis jo šeima ir karalyste, tada išleidžia paskutinį kvapą. Kitose istorijose Darėjas darkia graikų kalba paprašo

Polistrato perduoti savo karaliui jo palaiminimą ir padėkoja, kad jis buvo toks kilnus priešininkas. Tačiau tiesa, kiek ją įmanoma sužinoti, yra paprastesnė ir liūdnesnė. Darėjas pamatė į vežimą įlipusį Polistratą ir atsiklaupė prieš jį. Jis gestais paprašė vandens ir jaunuolis pagirdė jį tiesiai iš savo šalmo. Tada bevaisiame dykumos slėnyje tik vieno priešo kareivio draugijoje didysis Persijos karalius užmerkė akis ir mirė.

VIII

BAKTRIJA

> Vis dėlto Aleksandras ėjo, tiesa, sunkiai, nes sniegas buvo gilus ir trūko pačių būtiniausių dalykų, bet jis vis tiek žengė į priekį.
>
> ARIANAS

Aleksandras jokiu būdu nenorėjo tokios pabaigos. Savo vaizduotėje jis regėjo, kaip vis dar pasipuošęs didžiojo karaliaus drabužiais Darėjas paimamas į nelaisvę ir stoja prieš jį. Aleksandras pakyla ir pagarbiai pasveikina Persijos valdovą, broliškai jį apkabindamas. Darėjas oficialiai atsižada sosto ir perduoda savo imperiją Makedonijos karaliui. Kad sutvirtintų dviejų dinastijų ryšius, jis ištekina už Aleksandro savo dukterį. Tada garbingai pasitraukia su savo tarnais į kokį nors atokų pasaulio kampelį, kur, akylai sergstimas, praleidžia likusias gyvenimo dienas.

Tačiau dabar karalių karalius gulėjo negyvas paprasto vežimo gale, išduotas draugų ir apleistas sąjungininkų. Aleksandras verkdamas suvyniojo Darėją į savo apsiaustą, įsakė nuvežti jo kūną atgal į Persepolį ir palaidoti šeimos kape, iškirstame uolingame šlaite. Žiūrėdamas, kaip vežimas su Persijos valdovo kūnu palieka stovyklą ir traukia į pietus, Alek-

sandras galėjo tik keikti likimą, kad įvykiai pasisuko blogiausia įmanoma linkme. Geriausia jam būtų buvę sučiupti Darėją. Tada vienas karalius ramiai, nors ir priverstinai, būtų perdavęs valdžią kitam. Nukauti Darėją mūšyje, net susirėmime, gintis ir įveikti savo priešininką kaip Achilas Trojos lygumoje irgi būtų buvę priimtina. Persai gerbė karinę jėgą ir būtų pripažinę, kad pergalė kovoje padarė Aleksandrą teisėtu valdovu. Tačiau Darėjo atsisakė ir jį nužudė jo paties valdiniai, o tai reiškė, kad karas dar nesibaigė. Aleksandras visada planavo tęsti žygį į rytus ir įtvirtinti savo valdžią visoje imperijos teritorijoje, bet dabar jis turėjo kovoti dėl jos su Besu ir su visais kitais Baktrijos, Sogdianos ir Indijos didikais, kurie jam priešinsis ir nepripažins jo, kaip didžiojo karaliaus, valdžios teisėtumo. Tai, ką jis tikėjosi įgyvendinti per vieną ar du greitų žygių sezonus, dabar galėjo trukti dar daugelį metų.

Tačiau makedonų kariams Darėjo mirtis buvo nuostabi žinia. Jie sekė paskui Aleksandrą tūkstančius mylių per dykumas ir kalnus, kad sutriuškintų Persijos imperiją. Didžiausi jos miestai buvo užimti, o dabar mirė ir didysis karalius. Atėjo laikas grįžti namo. Jie visi susikrovė daugiau pinigų negu svajojo, kai ganė avis ar dirbo žemę Makedonijos kalvose. Dabar, po ketverių ilgų metų Azijoje, jie galėjo grįžti pas savo tėvus, žmonas ir vaikus kaip didvyriai ir turtingi žmonės.

Karius ši perspektyva taip viliojo, kad po stovyklą greitai pasklido gandai, jog jie iš tikrųjų grįžta namo. Vyrai ėmė ardyti savo palapines ir krauti daiktus į vežimus. Atrodė, tarytum kas būtų davęs ženklą pradėti žygį. Aleksandras išgirdo triukšmą ir iš karto suprato, kas vyksta. Kariai troško grįžti namo, bet jis turėjo kaip nors įtikinti juos tęsti karo žygį į rytus. Todėl karalius žengė link kareivių sambūrio ir sukvietė juos aplink save. Su pasididžiavimu pažvelgęs, jis kreipėsi į juos ne tik kaip karalius, bet ir kaip jų bendražygis.

Ar atmenate, paklausė jis, ką kartu patyrėmė per kelerius pastaruosius metus? Ar atsimenate, kaip nugalėjome tribalus pakeliui link

Dunojaus ir kaip sutriuškinome persus prie Graniko, paskui prie Iso ir Gaugamelų? Ar niekada nesusimąstėte, kiek žemių mes kartu užkariavome? Mažąją Aziją, Siriją, Finikiją, Egiptą, Mesopotamiją, Persiją ir visas kitas. Mes, Makedonijos – šalies, kuri mano tėvo laikais buvo ne daugiau negu atsilikusi karalystė šiauriniame Graikijos užkampyje – kariai, padarėme neįmanomą dalyką. Mes užkariavome pasaulį, mano draugai.

Tačiau klausykite manęs atidžiai – nors mes padarėme stebuklą, viskas, ką pasiekėme, visas kraujas, kurį jūs ir mūsų brangūs žuvę draugai praliejo, gali nueiti perniek. Manote, aš nenoriu grįžti namo? Aš mielai palikčiau šias dykvietes ir skubėčiau pas savo motiną ir seserį į Pelą. Tačiau tiesa yra ta, kad priešas tik ir laukia, kad mes prarastume budrumą. Besas pasiskelbė esąs didysis karalius, ir daugelis žmonių rems jį. Jis vadovauja tūkstančiams kareivių iš rytinių žemių ir yra patyręs karvedys. Taip, mes dabar galime grįžti namo, bet nespėję apkabinti savo artimųjų Makedonijoje išvysime už savo nugarų besitelkiančią Beso kariuomenę. Ar geriau kovoti su Besu čia ir galutinai jo atsikratyti, ar tada, kai jis persikels per Helespontą ir nusiaubs Makedoniją? Jūs galite kautis su Besu dabar arba vėliau, bet jeigu nenorite, kad jūsų šeimas lovose išskerstų jo baktrų raitininkų ordos, verčiau baikite šį reikalą dabar. Pažvelkite, mes esame tik už kelių dienų kelio nuo Baktrijos. Juk tai niekis žmonėms, kurie perėjo per begales upių ir snieguotų kalnų viršūnių. Mes galime sunaikinti Besą ir pagaliau iš tikrųjų pašalinę persų grėsmę grįžti namo nuimti kitų metų derliaus.

Aleksandras surengė puikų vaidinimą, juo labiau kad visi jo žodžiai buvo melas. Baktrija buvo už šimtų mylių, ir jis labai gerai suprato, jog pavergti rytines provincijas gali prireikti daugelio metų. O Besas ir jo šalininkai, nors jų antpuoliai galėjo kelti rūpesčių Persijos pasienyje, Makedonijai kėlė ne didesnį pavojų negu Britanijos kariai. Dabar karalius svajojo apie žemes už Persijos imperijos sienų ir anaiptol neketino

greitu laiku grįžti namo, net ir tuo atveju, jeigu tą vasarą būtų sutriuškinęs Besą. Karaliaus laimei, jam nebuvo sunku įtikinti savo karius tęsti žygį dar kelias savaites, ypač kai pasiūlė jiems dosnų atlygį už tai, kad pasiliktų. Tačiau apgaudinėti karius buvo pavojingas sumanymas. Anksčiau ar vėliau jie turėjo suprasti, kad karalius veda juos vis toliau į Azijos tyrus ir nė nemano grįžti namo. Kol kas Aleksandrui pavyko palenkti juos į savo pusę, tačiau karaliaus laukė iššūkis įtikinti juos eiti ir toliau.

Kelias į Baktriją vedė tiesiai į rytus, bet Aleksandras nusprendė iš pradžių padaryti lankstą per kalnus į šiaurę ir trumpam užsukti į Hirkanijos žemę pietinėje Kaspijos jūros pakrantėje. Makedonijos kariuomenė iš dykumų pakilo į aukštus Elburso kalnus ir perėjusi juos pateko į paatogrąžių rojų, pilną figmedžių, vynuogienojų ir javų laukų. Tankiai įvairių genčių gyvenama Hirkanija buvo Persijos imperijos grūdų aruodas. Prieš traukdamas į rytesnes provincijas, Aleksandras turėjo įtvirtinti savo valdžią čia.

Žengdamas į Hirkaniją, Aleksandras padalijo savo pajėgas į tris grupes. Kraterą su viena grupe jis nusiuntė į priekį, kitą karininką paskyrė atsakingu už pagrindinę kariuomenės dalį ir jos gurguoles su maisto atsargomis, o pats pasiėmė lengvai ginkluotus kareivius ir patraukė stačiausiu keliu, kad pasiektų Hirkaniją pirmas. Kai jis stabtelėjo ir ant kalnų keteros įrengė stovyklą, kartu su keletu svarbių pareigūnų pasiduoti atvyko persų kilmingasis Nabarzanas. Nabarzanas prisidėjo prie Beso, kai šis nutarė suimti Darėją, ir susimokė su juo nužudyti Persijos karalių. Aleksandras tikriausiai nebūtų palikęs jo gyvo, jeigu nebūtų įsikišęs nepaprastas jaunuolis, vardu Bagojas. Niekaip nesusijęs su žmogumi, kuris surengė sąmokslą prieš Darėjo pirmtaką ir nuvertė

jį nuo sosto, šis Bagojas buvo eunuchas, gražus, turėjo rūmuose didelę įtaką ir buvo mėgstamiausias didžiojo karaliaus sugulovas. Aleksandras akivaizdžiai susižavėjo šiuo rūmininku, nes ne tik pasigailėjo Nabarzano, bet ir užmezgė su Bagoju romaną, kuris truks visą likusį jo gyvenimą.

Kai pagaliau nusileido nuo kalnų ir priėjo Kaspijos jūros krantus, makedonai tikriausiai apstulbo, pamatę priešais tyvuliuojančių vandenų platybę. Kaspija buvo beveik nepažįstama graikų pasauliui, nors, galimas daiktas, vienas kitas pirklys ar karys iš Egėjo jūros pakrančių buvo atvykę čia ir anksčiau. Sklido kalbos apie jos gelmėse gyvenančias jūros pabaisas ir keistų spalvų žuvis, nors vietos gyventojai, kaip pasakojama, retai leisdavęsi į jūrą. Herodotas apibūdino ją kaip didelį sausumos apsuptą ežerą, bet dauguma senovės autorių manė, kad ji yra didelio, pasaulį supančio vandenyno įlanka. Pagal šią teoriją, keliautojas galėjo sėsti į laivą Hirkanijoje, plaukti į vakarus link Atlanto arba į rytus ir, apiplaukęs aplink Aziją, nusigauti iki Indijos. Kai kurie graikai teigė, kad ji susijungia su Juodąja jūra, o kiti klaidingai manė, kad į Kaspiją įteka Vidurio Azijos upės Oksas ir Jaksartas. Aleksandras ilgainiui sužinos, kad iš tiesų šios upės baigiasi dar toliau – Aralo jūroje.

Šis tolimas Azijos užkampis buvo savotiška daugelio ištremtų didikų, pabėgėlių ir aikštingų sielų susitelkimo vieta. Vieną dieną prie makedonų stovyklos pasirodė senas Filipo draugas Artabazas, Aleksandro vaikystės laikais suradęs prieglobstį Makedonijoje. Aleksandras gerai jį pažinojo ir mielai priėmė į savo stovyklą. Kaip tik tokius gerbtinus persus kaip Artabazas, anksčiau ištikimus Darėjui, bet paskui ėmusius laikyti Aleksandrą visiškai teisėtu sosto įpėdiniu, karalius ir tikėjosi įtraukti į savo naująją imperiją. Prisidėjo ir tai, kad senio duktė Barsinė vis dar buvo Aleksandro meilužė. Hirkanijoje pas karalių taip pat atvyko Darėjui tarnavusių graikų samdinių pasiuntiniai tartis dėl pasidavimo sąlygų. Karalius pasakė priimsiąs tik besąlygišką kapituliaciją,

bet kai kareiviai baikščiai sudėjo ginklus, jis nelaikė pagiežos ir priėmė juos tarnauti savo kariuomenėje už visą atlyginimą. Buvo sučiupti net keli pas Darėją siųsti spartiečių pasiuntiniai, kurie, matyt, nežinojo, kad jų užduotis dabar beviltiška. Kartu su jais įkliuvo delegacija klajojančių atėniečių, vis dar bandančių įtikinti persus duoti jiems pinigų sukilimui prieš Aleksandrą.

Hirkanijoje Aleksandrą aplankė ir kur kas keistesnis svečias – arba neaplankė, žiūrint, kuriuo senovės šaltiniu tikėsime. Tas lankytojas buvo moteris, vardu Talestridė, amazonių karalienė. Pagal graikų tradiciją, siekiančią Homero laikus, amazonės buvo karingų moterų gentis, gyvenanti šiauriniame civilizuoto pasaulio pakraštyje. Retkarčiais jos užpuldavo Egėjo jūros pakrančių žemes, dalyvavo Trojos kare ir net siaubė Atėnus. Pavadinimas *a-mazon* („be krūties“) turbūt kilo iš legendos, kad jos nupjaudavo sau vieną krūtį, kad netrukdytų mesti ieties. Mituose pasakojama, jog amazonės gyveno be vyrų ir tik retkarčiais leisdavo jiems apsilankyti, kad jas apvaisintų. Kūdikius berniukus jos nužudydavo arba kur nors išsiųsdavo, o mergaites augindavo ir rengdavo karių gyvenimui. Pasak Plutarcho, Diodoro ir kitų graikų autorių – nors daugelis išties abejojo šia istorija – Talestridė valdė šalį, įsikūrusią tarp Juodosios jūros ir Kaspijos, į šiaurę nuo Hirkanijos. Ji išgirdo apie nepaprastus Aleksandro gebėjimus ir atvyko pas jį su trijų šimtų karingų moterų palyda ir siūlymu. Būdama drąsiausia ir gražiausia iš moterų, ji pareiškė norinti turėti vaiką nuo karaliaus Aleksandro, iškiliausio vyro pasaulyje. Nors anksčiau Aleksandras moterimis nelabai domėjosi, šis sumanymas jį sužavėjo ir jis praleido su Talestride trylika sekinančių naktų, stengdamasis ją patenkinti. Kai karalienė buvo tikra, kad pagimdys karaliaus vaiką, išjojo namo. Nors yra šiokių tokių įrodymų apie senovės visuomenės karingas moteris, šis pasakojimas veikiausiai atskleidžia ne istorinius faktus, o visais amžiais panašias vyrų fantazijas. Kai po daugelio metų istorikas Onesikritas papasakojo istoriją apie šią amazonę jaunam Alek-

sandro bendražygiui Lisimachui, buvusiam su karaliumi Hirkanijoje, o vėliau įgijusiam didelę valdžią, šis nusišypsojo ir paklausė: „O kurgi buvau aš, kai visa tai vyko?“

Nesvarbu, ar toje istorijoje yra tiesos, ar ne, karalius netrukus paliko visus savo svečius ir paėmęs dalį pajėgų patraukė Kaspijos pakrante į vakarus kovoti su mardų gentimi, nė kiek nesusijusia su taip pat vadinama primityvia gentimi netoli Persepolio. Šiems išdidiems raiteliams makedonai nepadarė įspūdžio ir jie atsisakė mokėti duoklę Aleksandrui. Aštuoni tūkstančiai karių gynė perėjas, vedančias į jų žemes, bet galop karalius įveikė mardus, daugelį jų nukovė, o kitus privertė bėgti į kalnus. Atkaklūs mardai nutarė atkeršyti Aleksandrui netikėtu būdu. Vieną dieną, kai karaliaus tarnai išvedė karaliaus arklius į ganyklą už stovyklos, mardų karių grupė surengė greitą išpuolį ir pagrobė puikiausią žirgą – ir ne kurį kitą, o patį Bucefalą. Mardams buvo garbės reikalas smogti atsakomąjį smūgį svetimšaliui karaliui, kad pelnytų jo pagarbą ir galbūt kokių nors lengvatų. Tačiau jie pasirinko ne tą žmogų ir ne tą žirgą. Aleksandras verčiau būtų praradęs pusę savo karalystės negu žirgą, kurį jis mokė ir mylėjo nuo pat vaikystės. Jis pasiuntė savo kareivius į kalnus, įsakydamas sunaikinti mardų kraštą ir iškirsti visus vertingus medžius. Jis taip pat nusiuntė genties kariams žinią, kad jeigu jie nesugrąžins Bucefalo gyvo ir sveiko, jis niokos jų šalį, kol ji virs dykviete, o tada persekios ir nužudys visus iki vieno jų tautiečius – ir vyrus, ir moteris, ir vaikus. Mardai suprato, kad jis anaiptol nejuokauja, ir skubiai nusiuntė delegaciją grąžinti Bucefalo karaliui. Jie taip pat nusiuntė jam daug vertingų dovanų, jas įteikė penkiasdešimt įtakingiausių žmonių, maldaudami Aleksandrą atleidimo. Karalius sutiko nebeniokoti jų šalies, bet pasiliko keletą šių vyrų įkaitais, kad užsitikrintų genties paklusnumą ateityje.

Aleksandras praleido Hirkanijoje dar dvi savaites, tvarkydamas administracinius reikalus, aukodamas dievams ir rengdamas sporto varžybas savo kareiviams, o paskui pradėjo ilgą žygį į Baktriją. Jis pervedė savo kariuomenę per kalnus ir nužygiavo šio sausringo tyrlaukio šiaurinio pakraščio aukštumomis, per partų, kurie vieną dieną patys sukurs galingą imperiją, žemes. Po daugelio dienų, sukoręs du šimtus mylių, jis pasiekė Susijos miestą Arijos provincijoje. Ten jis sutiko persų satrapą Satibarzaną, patyrusį karo vadą, kovojusį Gaugamelų mūšyje, ir šis tuojau pat jam pasidavė. Šis persų didikas pranešė Aleksandrui, kad Besas nusigavo į Baktriją ir renka sąjungininkus net iš Skitijos. Besas pradėjo nešioti tiarą kaip didysis karalius ir ėmė vilkėti karališkaisiais apdarais. Jis taip pat pasiskelbė Darėjo įpėdiniu, karalių karaliumi Artakserksu V. Kaip tik tokios žinios Aleksandras ir bijojo. Veikiausiai skubėdamas vytis Besą, Aleksandras greitai paskyrė Satibarzaną eiti senąsias Arijos satrapo pareigas, o savo bendražygį makedoną Anaksipą – vadovauti keturiasdešimties raitų ietininkų garbės sargybai, jie turėjo palydėti valdytoją atgal į regiono sostinę Artakoaną (dabar Heratas). Tada karalius su kariuomene vėl išžygiavo Baktrijos link.

Žinios, kad Besas rengiasi didžiojo karaliaus drabužiais, tikriausiai paskatino Aleksandrą aktyviau įgyvendinti politiką, kurią jis plėtojo jau kurį laiką. Ligi pat Persepolio užėmimo karalius buvo svetimos imperijos užkariautojas. Tačiau kai Persija buvo nugalėta, o Darėjas miręs, Aleksandras pradėjo jausti, kaip didžiojo karaliaus pareigų našta užgula jo paties pečius. Jis suprato, kad negalės valdyti Persijos imperijos kaip teisėtas valdovas, jeigu liks tiesiog Makedonijos karalius. Norėdamas tapti daugelio tautų suverenu, jis turi tapti didžiuoju karaliumi ne tik iš esmės, bet ir formaliai. Persai, medai ir visos kitos Rytų tautos tikėjosi, kad jų valdovas bus apsuptas pompastikos ir ceremonijų, vertų galingo

valdovo. Makedonų vadas galėjo sėdėti prie stovyklos laužo ir traukti nešvankias dainas apie moteris ir karą, bet didžiausios pasaulyje imperijos valdovas turėjo laikytis skyrium. Kita vertus, Aleksandro valdžia rėmėsi jo, kaip Makedonijos kariuomenės vado, vaidmeniu. Pagal seną tradiciją šie karininkai ir kareiviai iš kalvų ir lygumų aplink Olimpo kalną gerbė savo karalių kaip karo vadą ir buvo pasiruošę paaukoti už jį savo gyvybes, bet jis buvo tik pirmas tarp lygių laisvų vyrų bendrijoje. Jeigu jie turėdavo klausimų ar nusiskundimų, jautėsi turį teisę ateiti pas jį ir būti išklausyti be pretenzingų apeigų. Kariai mylėjo Aleksandrą, kaip anksčiau mylėjo jo tėvą, bet jiems jis buvo užkariautojas Makedonijos karalius, o ne didingas Azijos valdovas.

Todėl daugeliui karių kėlė nepasitenkinimą, kad Aleksandras vis labiau ima elgtis kaip svetimšalis karalius. Žygiuose jis vis dar buvo tiesiog Aleksandras, nesibodintis padėti eiliniams ištraukti į purvo duobę įklimpusio asilėno. Tačiau kai kariuomenė sustodavo ir įsirengdavo stovyklą, jį supo vis gausėjanti persų kilmingųjų draugija ir jis tapdavo kažkuo kitu. Jis pradėjo dėvėti purpurinę diademą kaip didysis karalius, o ne paprastą makedonų juostelę kaip anksčiau. Mėgdžiodamas Darėją, jis vilkėjo baltą apsiaustą ir ryšėjo juostą, nors persiškų kelnių ir atsisakė. Susirašinėdamas su Graikija ir Makedonija, jis antspauduodavo savo laiškus žiedu, kurį buvo paveldėjęs iš savo tėvo, bet raštus, skirtus adresatams Azijoje, tvirtindavo antspaudu, kurį perėmė iš Darėjo. Jis taip pat pradėjo laikyti karališkąjį haremą iš trijų šimtų šešiasdešimt penkių sugulovių, gražiausių Azijos moterų, po vieną kiekvienai metų nakčiai. Nors tos moterys jam nelabai rūpėjo, jis suprato, kad haremas reikalingas siekiant sudaryti valdiniams persams persiškų šaknų valdovo regimybę. Net savo karininkus jis ėmė skatinti rengtis persiškais drabužiais, nors dauguma jų bjaurėjosi jais vilkėti. Aleksandras bandė balansuoti ant plonytės ribos – pateisinti savo valdinių Azijoje lūkesčius ir laikytis senų makedonų papročių, kad neat-

stumtų nuo savęs karių. Tai pasiekti buvo neįmanoma, ir dėl to ateityje jam nepaliaujamai kils bėdų.

Kažkurią žygio į Baktriją dieną mirė Parmeniono sūnus Nikanoras, tikriausiai dėl natūralių priežasčių. Jis buvo ištikimas Aleksandro kareivis dar prieš Graniko mūšį, bet karalius turbūt nelabai liūdėjo jo netekęs. Nikanorui mirus, jo brolis Filotas liko vienintelis Parmeniono grupuotės atstovas tarp kariuomenės vadų. Neturėdamas laiko sustoti ir surengti deramų laidotuvių, Aleksandras paliko Arijoje Filotą su dideliu kareivių būriu, kad atliktų prideramas apeigas ir kiek galima greičiau pasivytų kariuomenę.

Makedonams artėjant prie Baktrijos sienų, Aleksandrą pasiekusios naujos žinios privertė gailėtis dėl savo skuboto sprendimo paskirti Satibarzaną Arijos satrapu. Kai tik šis persas nutolo nuo makedonų keleto dienų kelio atstumu, nužudė Anaksipą ir jo keturiasdešimt raitininkų ir pabėgo pas Besą. Jis ketino prisidėti prie tariamo didžiojo karaliaus partizaninio karo prieš Aleksandrą rytinėse provincijose. Aleksandras pasiėmė stiprų raitininkų ir lankininkų būrį, Kraterą paskyrė atsakingu už pagrindines pajėgas ir, įsakęs sekti paskui jį, tiesiai per dykumą nuskubėjo į pietus, Artakoanos link. Karalius vėl kliovėsi savo nepaprastu gebėjimu greitai žygiuoti ir pasiekti priešą šiam dar nespėjus organizuoti veiksmingos gynybos. Aleksandras per dvi dienas įveikė beveik septyniasdešimt mylių ir netikėtai atvykęs prie miesto vartų sukėlė paniką. Satibarzanas su keletu vietinių raitelių pabėgo, o dauguma karių paliko savo pozicijas mieste ir pasislėpė gretimame miškingame kalne. Karalius vijosi satrapą, tačiau nesėkmingai, todėl sugrįžo prie kalno, kur ieškojo prieglobsčio dauguma kareivių. Tuo metu jau atvykusiam Kraterui su kariuomene buvo pavesta apgulti Artakoaną, o

Aleksandras ėmė apžiūrinėti gretimą kalną, galvodamas, kaip geriausiai priversti priešą palikti prieglobstį. Įveikti statų uolotą kalną ir gausias prarajas tiesioginiu puolimu buvo be galo sunku. Kalno viršūnėje driekėsi žole apaugusi plynaukštė, bet šlaitai buvo apaugę medžiais. Iš pradžių Aleksandras bandė kirsti šiuos medžius ir tiesti į viršūnę kelią, bet paskui jam į galvą atėjo paprastesnė mintis. Jis liepė savo kariams toliau kirsti medžius ir krauti juos milžinišku ratu aplink visą miškingą kalną. Tada su deglu padegė tą medžių krūvą. Įsiplieskusios liepsnos ėmė iš visų pusių laižyti kalną, ugnis persimetė į jį juosiantį mišką ir gynėjai ėmė dusti nuo dūmų. Kai kurie persų kariai leidosi bėgti per liepsnas, bet makedonai juos nukovė. Keletas puolė ant uolų, bet dauguma iškepė ant kalno gyvi.

Aleksandras grįžo į Artakoaną ir pradėjo statyti apsiausties bokštus. Kai gyventojai pamatė juos ir išgirdo, koks likimas ištiko karius ant kalno, nusiuntė pas karalių pasiuntinius, maldaudami jį pataušoti rūstybę Satibarzanui. Jie skubiai pasidavė ir karalius jiems atleido, nes per daug skubėjo, kad gaištų laiką juos bausdamas. Jis paliko mieste įgulą ir pervadino jį Arijos Aleksandrija, pirmąja iš daugelio bendravardžių miestų, kuriuos jis įkurs Vidurio Azijoje. Aleksandrą taip pat pradžiugino kaip tik laiku atvykęs pastiprinimas, ką tik atsiųstas iš Makedonijos Antipatro. Jį sudarė beveik septyni tūkstančiai naujų karių, įskaitant per du tūkstančius garsiųjų Lidijos raitininkų. Gavęs papildomų pajėgų, jis nutarė pakeisti planus. Kadangi jau buvo smarkiai nukrypęs nuo pradinio kelio, jis nusprendė žygiuoti prieš Besą iš pietų, per Drangianos ir Arachosijos žemes. Šis kelias buvo ilgesnis, bet Aleksandras nusprendė, kad laikas, praleistas užkariaujant šias žemes, bus sugaištas ne veltui, nes Besas nebegalės jose papildyti savo gretų naujais kariais ir gauti paramos. Tačiau prieš puldamas priešą tolimuose kalnuose jis turėjo įveikti grėsmę savo paties stovykloje.

Palaidojęs savo brolį, Filotas pavijo Aleksandrą ir vėl užėmė savo, kaip senosios kariuomenės vado, vietą tarp Makedonijos karių. Dauguma karių jį gerbė, jeigu ne mylėjo, ir laikė jį drąsiu ir dosniu vadu, nors ir nepasižyminčiu kuklumu. Jis mėgo gražiai rengtis ir prabangiai gyventi, ir net jo tėvas Parmenionas ne kartą buvo priverstas įspėti jį elgtis santūriau, kad nesukeltų aplinkinių pavydo ir paniekos. Aleksandras pažinojo Filotą kiek save atsiminė, bet niekada jo nemėgo, nors turėjo pripažinti, kad jis geras karys, nė kiek ne prastesnis už tėvą, o sunkiomis aplinkybėmis juo visada galima pasikliauti. Parmeniono ir Filoto šeima buvo kilusi iš senos makedonų giminės ir turėjo ryšių su beveik visais įtakingais asmenimis rūmuose. Jeigu per karo žygį Persijoje Aleksandrui būtų kas nors atsitikę, beveik neabejotinai Parmenionas būtų užėmęs jo vietą. Palaikomas kariuomenės, jis būtų tapęs naujuoju Makedonijos ir visų užkariautų žemių karaliumi.

Aleksandras žinojo, kokia įtakinga ir galinga Parmeniono šeima, ir tai buvo viena iš priežasčių, dėl kurių jis nuo pat invazijos pradžios taip stengėsi sumažinti senojo karvedžio įtaką. Paliktas tolimoje Ekbatanoje saugoti iždo, Parmenionas nebekėlė tokios didelės tiesioginės grėsmės, bet jis vis dar vadovavo tūkstančiams karių ir turėjo ganėtinai pinigų naujiems kareiviams pasamdyti. Jeigu Parmenionas būtų sumanęs organizuoti perversmą, visai tikėtina, kad jis būtų pavykęs, ypač kai Filotas buvo jau vietoje ir galėjo perimti vadovavimą kariuomenei. Aleksandras geriau negu kas kitas žinojo kruviną savo šalies istoriją ir niekada nepamiršo, kad tik nedaugelis jo protėvių sulaukė senatvės ir mirė sava mirtimi. Sąmokslai ir pasikėsinimai buvo makedonų didikų kraujyje, o karalius, kuris nepaisydavo sąmokslo pavojaus, paprastai žūdavo. Be to, dabar maištininkai sėkmės atveju būtų laimėję ne vien Makedonijos karalystę, o visą imperiją, kuri apėmė didžiąją dalį žinomo pasaulio.

Gandų apie Parmeniono ir Filoto sąmokslą Aleksandras girdėdavo nuo pat Egipto, bet nekreipė į juos dėmesio, manydamas, kad tai tik įprastos stovyklos paskalos, skleidžiamos tų, kuriuos piktino karvedžio šeimos įtaka. Vis dėlto karalius nutarė pasekti Filotą, pasitelkdamas netikėtą žinių šaltinį. Kai Parmenionas prieš trejus metus užgrobė Damaske iždą, vienas iš laimikių, kuriuos jis davė savo sūnui, buvo graži jauna vergė iš Graikijos, vardu Antigonė. Filotas buvo linkęs girtis savo sugulovėms ir dažnai sakydavo Antigonei, kad Aleksandras esąs tik berniūkštis, už savo sėkmę kare turįs būti dėkingas tik jam ir Parmenionui. Jaunoji vergė papasakojo apie tokias jo kalbas savo artimiems draugams, ir galiausiai žinia apie jas pasiekė Aleksandrą – per jo bičiulį Kraterą. Karalius išsikvietė merginą ir, su ja pasikalbėjęs, liepė pranešti tiesiogiai jam, jeigu sužinotų ką nors įdomaus iš to, ką Filotas kalba lovoje. Slinko mėnesiai ir metai, karvedžio sūnus ir toliau skundėsi Aleksandru, bet neatskleidė nieko iš tikrųjų smerktina apie save ar savo tėvą. Tačiau Aleksandras kantriai jį stebėjo ir laukė bėdos ženklų.

Kai kariuomenė išvyko iš Artakoanos ir patraukė į Baktriją, vienas makedonas, vardu Dimnas, surezgė planą nužudyti Aleksandrą. Jo motyvai nežinomi, bet artumo akimirką jis papasakojo savo meilužiui Nikomachui apie sąmokslą ir paminėjo į jį įsivėlusių žmonių vardus. Nikomachas nenorėjo turėti nieko bendra su sąmokslu prieš karalių, taigi papasakojo apie jį savo broliui Kebalinui ir paprašė pranešti Aleksandrui. Kebalinas, matyt, negalėjo prieiti prie karaliaus, todėl pranešė apie sąmokslą Filotui, tikėdamasis, kad jis nedelsdamas perduos žinią Aleksandrui. Gal todėl, kad palaikė šią žinią eiliniu gandu ir neteikė jai reikšmės, o gal dėl tamsesnių motyvų Filotas numojo į Kebalino žodžius ranka ir atkirto, jog Aleksandras labai užsiėmęs ir jis netrukdysiąs jo nepagrįstais kaltinimais. Nors per kelias kitas dienas jis buvo susitikęs su karaliumi, gautos informacijos jam neperdavė. Tačiau Kebalinas taip lengvai nepasidavė. Per kitą bendražygį jis vis tiek perdavė žinią karaliui, ir šis įsakė Dimną suimti.

Atvykusiems kareiviams Dimnas pasipriešino – taip patvirtindamas savo kaltę Aleksandro akyse – ir buvo nukautas.

Karaliaus draugai jau labai seniai nemėgo Filoto, tad dabar pamatė puikią progą jo atsikratyti. Jie atėjo pas Aleksandrą ir pasakė, kad Filoto vaidmuo sąmoksle daug reikšmingesnis, negu buvo pranešta iš pradžių. Karaliaus nereikėjo ilgai raginti imtis veiksmų, kurie jam pačiam buvo prie širdies. Turbūt jis jau ir anksčiau ėmė įtarti, kad prieš jį rezgamas sąmokslas, nes neseniai buvo pradėjęs skaityti savo karių laiškus į Makedoniją. Aleksandras išsikvietė Filotą ir pareikalavo pasiaiškinti, kodėl šis nepranešė apie gandus, kad prieš jį rengiamas sąmokslas. Neturėdamas ką pasakyti, Filotas teisinosi, esą žinios apie sąmokslą jam neatrodė ganėtinai patikimos, kad jis perduotų jas karaliui – jis manęs, jog tiesiog vienas meilužis dėl asmeninių nesutarimų skleidžia prasimanymus apie kitą. Jis atsiprašė ir pasakė, kad tai daugiau niekada nepasikartos. Aleksandras norėjo būti tikras, jog tai tikrai niekada nepasikartos, todėl įsakė Filotą nedelsiant suimti ir kankinant iškvosti. Taip pat visuose keliuose iš stovyklos karalius pastatė sargybą, kad neleistų žiniai apie sūnaus suėmimą pasiekti Parmeniono.

Sovėdamas už uždangos Aleksandras klausėsi, kaip Kratero vadovaujami kvotėjai negailestingai muša ir kankina Filotą. Kankinimai palaužė Filotą, kaip būtų palaužę ir bet kurį kitą žmogų, taigi netrukus jis buvo pasirengęs prisipažinti bet ką, kad tik nebejaustų skausmo. Tačiau jis vis dėlto išsaugojo jam būdingą sąmojingumą ir paklausė Kratero, ką būtent šis norįs išgirsti, kad prisipažindamas kartais nesuklystų.

Prievarta išgavus prisipažinimą, bet nesant jokių tvirtų įrodymų, Filotas pagal senąją tradiciją buvo iš karto atiduotas Makedonijos karių susirinkimo teismui. Taip elgdamasis Aleksandras labai rizikavo, nes daugelis vyrų gerbė Filotą kaip vadą, nors kaip žmogų laikė jį pasipūtusiu asilu. Tačiau Filotas padarė lemtingą klaidą – į kaltinimus atsakė taisyklinga graikų kalba, o ne eilinių makedonų kareivių tarme. Makedonų požiūriu,

kalbėti graikiškai buvo pretenzinga, todėl jie nusiteikė prieš jį ir, nepaisydami įrodymų menkumo, nuteisė mirti. Aleksandras patenkintas stebėjo, kaip kareiviai užmėto akmenimis Filotą ir keletą kitų įsivėlusių karių.

Nekilo jokių abejonių, jog Parmenionas netrukus išgirs apie savo sūnaus egzekuciją ir gali sukilti prieš Aleksandrą. Buvo neįsivaizduojama, kad nužudęs sūnų Aleksandras paliktų gyvą jo tėvą. Todėl karalius liepė savo patikimam draugui Polidamui su keletu vedlių arabų sėsti ant lenktyninių kupranugarių ir žaibo greitumu šuoliuoti į Ekbataną. Po daugelio dienų kelionės jie pasiekė Medijos sostinę ir visiškai slaptai įteikė karaliaus laišką keturiems Parmeniono pavaduotojams, tarp kurių buvo ir Aleksandro draugas Kleandras. Netikėdami savo akimis, jie perskaitė karaliaus nurodymus, bet pasakė pasiuntiniui įvykdysią įsakymą ir kartu su juo nuėjo pas savo vadą, kuris tuo metu vaikštinėjo gražioje giraitėje šalia savo rezidencijos. Parmenionas pažinojo Polidamą ir jį mėgo, todėl maloniai nustebo, išvydęs jį savo karininkų draugijoje. Jis jau nemažai savaičių nebuvo gavęs jokių žinių iš Aleksandro ir troško išgirsti, kaip vyksta karo žygis ir kaip sekasi jo vieninteliam gyvam likusiam sūnui. Polidamas iš pradžių įteikė jam karaliaus laišką, kuriame šis pranešė apie savo ambicingus karinius planus rytuose; Parmenionas išsakė nuomonę, kad Aleksandrui derėtų šiek tiek atsikvėpti užkariavus tiek daug žemių. Tada Polidamas padavė jam tariamai Filoto parašytą laišką ir Parmenionas su malonumu pradėjo jį skaityti. Tuo metu Kleandras išsitraukė kardą ir smeigė senam karvedžiui į šoną, o kai šis ėmė šaukti, perpjovė jam gerklę. Kiti karo vadai irgi prisidėjo prie egzekucijos ir paliko kruviną Parmeniono, vieno iš iškiliausių karių Makedonijos istorijoje, kūną gulėti Ekbatanos soduose.

Išgirdę, kas atsitiko, vado kareiviai atskubėjo į įvykio vietą su kardais, pasiruošę nukauti Parmeniono žudikus. Kleandras įsakė atvesti jų vadovus ir perskaitė jiems paties Aleksandro laišką, kuriame jis įsako nužudyti Parmenioną ir paaiškina priežastis. Kariai mėgo Parmenioną, bet

išgirdę Aleksandro paaiškinimą, kad karvedys su savo sūnumi planavo sąmokslą, nenoromis susitaikė su tuo, kas įvyko. Vis dėlto jie pareikalavo atiduoti jiems Parmeniono kūną, kad galėtų jį deramai palaidoti, nors ir leido Polidamui pasiimti jo galvą, kad pagal paprotį įteiktų ją Aleksandrui kaip mirties įrodymą.

Ar Parmenionas ir Filotas iš tikrųjų rengė pasikėsinimą į Aleksandro gyvybę? Senovės istorikų nuomonės šiuo klausimu smarkiai skiriasi, tačiau dauguma jų šiuos kaltinimus laiko tik tariamu pretekstu pašalinti senus varžovus. Kaip beveik visada tokiais atvejais, neįmanoma vienareikšmiškai nustatyti, ar sąmokslas iš tikrųjų buvo rezgamas, ar jis buvo išgalvotas vėliau. Vis dėlto, jeigu būtų buvęs surengtas sėkmingas pasikėsinimas į karalių, įtarimai jo kurstymu pirmiausia būtų kritę ant Parmeniono ir jo sūnaus. Visai įmanoma, kad Aleksandras pasinaudojo su jais nesusijusiu sąmokslu norėdamas sukelti priešiškumą jų atžvilgiu ir visiems laikams pašalinti galimą grėsmę. Išvykti su kariuomene kariauti į Vidurio Azijos tyrus, galimas daiktas, ilgiems metams ir palikti Parmenioną vadovauti būtų buvę pavojinga bet kuriuo atveju. Nesvarbu, ar Filotas iš tiesų buvo kaip nors susijęs su tuo sąmokslu, ar ne, Aleksandras pašalino išties realią grėsmę savo sostui.

Nuo to laiko, kai praėjusį pavasarį Aleksandras su savo kariais paliko Persepolį, jie įveikė beveik tūkstantį penkis šimtus mylių. Iš Persijos širdies makedonai nužygiavo į šiauriau įsikūrusią Mediją, vijosi Darėją į rytus per partų žemes ir padarė lankstą į Hirkaniją prie Kaspijos jūros. Iš pradžių planavęs trumpą žygį tiesiai į Baktriją, Aleksandras nuvedė savo karius į piečiau nusidriekusias Arijos aukštumas, o iš ten prie Drangianos sienų. Kiekvienas apdairus vadas šiuo metu būtų įrengęs žiemos stovyklą ir leidęs savo kariams keletą mėnesių pailsėti. Tačiau gal dėl savo

pasiryžimo sugauti sukilėlių karalių Besą, o gal manydamas, kad ilgas neveiklumo laikotarpis taip greitai po Filoto egzekucijos gali sudaryti sąlygas įsiplieksti nepasitenkinimo liepsnoms, Aleksandras nusprendė per žiemos sniegą bristi Hindukušo viršūnių link.

Drangiana buvo pavergta gana lengvai, bet Aleksandrą pasiekė žinios, kad užnugaryje, Arijoje, kilo neramumų, kuriuos vėl sukėlė Satibarzanas ir jo persų persimetėlių grupė. Karalius jau ganėtinai buvo prisikentėjęs nuo sukilėlio satrapo, bet nenorėjo vėl grįžti su visa savo kariuomene, kad su juo susidorotų. Todėl kautis su Satibarzanu jis nusiuntė savo seną draugą ir patikimą raitininkų vadą Erigijų iš Lesbo su daugiau kaip šešiais tūkstančiais karių, tarp kurių buvo ir jo bičiulis persas Artabazas. Išsamaus Erigijaus žygio aprašymo nėra, bet žinoma, kad tarp jo ir Satibarzano pajėgų užvirė nuožmus mūšis. Satrapas su savo kariais narsiai kovėsi su makedonais, bet kovos baigtį nulėmė Erigijaus ir Satibarzano dvikova. Susigrūmęs su Satibarzanu vienas prieš vieną, graikų karo vadas smeigė ietimi persui į veidą ir jį nukovė, o sukilėlio satrapo kariai pabėgo į kalnus.

Žygiui į Baktriją Aleksandras pasirinko kelią, einantį sausringa plynaukšte palei Helmando upę; tai buvo išmintingas pasirinkimas, nes gėlas vanduo didelei kariuomenei visada kėlė rūpesčių. Ten, kur upė pasuka į šiaurę kalnų link, karalius įkūrė kitą Aleksandriją, kaip įprasta aukodamas dievams. Šis virš Pietų Hindukušo prieigų iškilęs miestas klestės ilgus šimtmečius, bet labai pakitusiu Kandaharo pavadinimu, išsaugojusiu tik menką tikrojo vardo pėdsaką. Rinkdamas gyventojus savo kolonijai, Aleksandras daugiausia kliovėsi savanoriais, įskaitant didelę grupę įkandin kariuomenės sekančių civilių, kurie turbūt vos pažvelgę į ledines viršūnes priekyje nusprendė, kad ši vieta atrodo tinkama Aleksandrijai įkurti. Pirmieji, apsigyvenę tokiuose miestuose tolimojoje Azijoje, būdavo dosniai apdovanojami žeme ir gaudavo progą pradėti naują gyvenimą. Varganas kareivis, kuris Makedonijoje buvo

niekas, tokioje vietoje galėdavo pasistatyti puikų namą ir posėdžiauti miesto taryboje. Varganas vyno pardavėjas, kuris vilkosi įkandin kariuomenės tūkstančius mylių, tokiame daug žadančiame pasienyje galėjo tapti turtingu pirkliu, o sunkiai besiverčianti prostitutė galėjo ištekėti už karininko su aukso pilnais kapšais, surimtėti ir tapti iškilia miesto matrona. Aleksandrui šios nausėdijos buvo svarbios kaip įgulos, dislokuotos po visą jo imperiją. Tai buvo tikros graikų civilizacijos salos Rytuose; jos darys didelę įtaką vietos kultūroms šimtus metų, bet karalius jas steigė pirmiausia kaip karines kolonijas vietos gyventojams drausminti.

Makedonai niekada net nesapnavo tokių kalnų kaip Hindukušas, dunksantis priešais juos į šiaurę nuo Kandaharo. Istorijos apie šį rytų kalnyną nuo seno pasiekdavo Graikiją, ir išsilavinę žmonės, tokie kaip Aleksandras, žinojo, kad rytiniame Persijos imperijos paribyje yra grandinė didingų kalnų, aukštesnių už bet kurį kalną Egėjo regione. Graikų mokslininkai kartais vadindavo juos Kaukazu, manydami, kad jie yra kalnų tarp Juodosios ir Kaspijos jūros tąsa, o gal net tų pačių kalnų, kurie stūkso centrinėje Mažojoje Azijoje, atšaka. Tačiau net kareivius iš kalnuotųjų Balkanų pribloškė Hindukušas, dangų remianti aukštikalnių grandinė, besidriekianti į pietvakarius nuo Karakorumo ir Himalajų. Šių kalnų vidutinis aukštis siekė beveik penkiolika tūkstančių pėdų, o aukščiausių – gerokai daugiau negu dvidešimt tūkstančių pėdų. Jie skyrė Persiją, Ariją ir Drangianą nuo Baktrijos šiaurėje ir Indo upės slėnio rytuose. Vienintelis kelias per šias viršūnes buvo keletas perėjų, tokių kaip tos, kuriomis keliavo karavanai, vykstantys iš pietų į Baktriją, arba Chaibero perėja, jungianti regioną su Indija. Hindukušo slėniuose gyveno karštai laisvę mylinčios gentys, kurios beveik nepripažino Per-

sijos valdžios. Jos vertėsi gyvulininkyste, plėšikavimu ir savo išteklių eksportu, nors ir nedaug ką turėjo pasiūlyti, tik pistacijų ir lazurito – Hindukušas buvo vienintelis senovės pasaulyje žinomas šio brangaus mėlyno akmens šaltinis.

Kelionė šiaurės link iš Kandaharo į Kabulo slėnį pareikalavo ilgų savaičių kepurnėjantis per sniegu užverstas perėjas ir ledines viršūnes. Makedonai buvo užsigrūdinę kariai, bet net ir juos ištiko kalnų liga. O nuo spindinčio sniego jų regėjimas taip nusilpo, kad, atklupinėję į kalnų kaimą, savitus kūgio formos namus jie dažnai pamatydavo tik beveik užlipę ant jų stogo. Tada priversdavo išgąsdintus kaimo gyventojus pasiduoti ir atimdavo visas maisto atsargas, kiek tik rasdavo, palikdami kaimiečius badauti iki kito derliaus. Bežygiuodami iš kaimo į kaimą, daugelis vyrų taip išseko nuo gyvenimo sąlygų aukštumose, kad tiesiog atsiguldavo ant ledo ir atsisakydavo eiti toliau. Jų bičiuliams prireikdavo milžiniškų pastangų juos pakelti ir padėti judėti toliau. Tačiau Aleksandras, nepaisydamas nepaprastų sunkumų, žygiavo iš miesto į miestą, iš slėnio į slėnį ir per keletą tos atšiaurios žiemos mėnesių pavergė Hindukušo gentis.

Kai pavasario pradžioje kariuomenė pagaliau pasiekė Kabulo slėnį, Aleksandras leido savo išsekusiems kariams trumpai pailsėti. Nuo Baktrijos juos vis dar skyrė kelios aukščiausios Hindukušo viršukalnės. Būtų buvę apdairu palaukti Kabule iki vasaros pradžios, kol sniegas perėjose į šiaurę pradės tirpti, bet karalius norėjo užklupti Besą netikėtai. Vis dėlto jis nepagailėjo laiko kitam įgulos miestui netoliese įkurti, Kaukazo Aleksandrijai, ir apgyvendino jame paimtus į kariuomenę vietos gyventojus, savanorius karius, taip pat tuos kareivius, kurie buvo pernelyg išvargę ar per sunkiai sužeisti eiti toliau. Tada karaliui reikėjo apsispręsti, kurią iš kelių perėjų į šiaurę pasirinkti. Logiškas pasirinkimas – jeigu tokiomis sąlygomis kokį nors pasirinkimą galima pavadinti logišku – buvo vienas iš vakarų koridorių, kylantis ne daugiau kaip į dešimties tūkstančių pėdų

aukštį. Tačiau pasirinkti jį reiškė pasielgti taip, kaip Besas ir tikėjosi, nors ne taip anksti sezono pradžioje. Persų vadas jau buvo pritaikęs išdegintos žemės taktiką žemėse į šiaurę nuo šių perėjų ir įsakė savo kariams laukti, kol makedonai perkops per kalnus, tada juos užpulti. Pats neįtikimiausias pasirinkimas buvo ryčiausias maršrutas, Chavako perėja, dvylika tūkstančių pėdų virš jūros lygio, aukščiausias ir sunkiausias kelias į šiaurę per Hindukušą į Baktriją. Tai buvo stati, giliu sniego sluoksniu nuklota perėja, kur sunku buvo rasti pastogę, ir net vietos gyventojai tuo metų laiku ja neidavo. Tačiau Aleksandras, savaime suprantama, pasirinko kaip tik šį kelią. Žengdamas priešaky dešimčių tūkstančių vyrų, karalius išvedė savo karius iš Kabulo ir nusivedė juos į aukščiausius kalnus, kokius tik jie kada nors buvo regėję.

Kai makedonai įžengė į kalnų slėnį, vedantį į Baktriją, Chavako perėjoje vis dar buvo gili žiema. Kelias per perėją tęsėsi beveik penkiasdešimt mylių kalno šlaitu, o viršuje buvo toks siauras, kad didumą laiko kariams teko eiti vora po vieną. Žinant Aleksandro kariuomenės dydį, tai reiškė, kad vyrų ir arklių eilė nusidriekė daugelį mylių. Šiose aukštybėse vietos gyventojai turėjo mažai maisto ir atimti iš jų beveik nebuvo ko, taigi kariai ir gyvuliai turėjo nešti per kalnus visas savo maisto ir pašaro atsargas. Nebepajėgiančius paeiti nešulinius arklius ir asilėnus kariai tuojau pat paskersdavo, o jų mėsą dažnai suvalgydavo žalią, nes trūko medienos ugniai užkurti.

Kažkur šioje vietoje čiabuviai vedliai parodė Aleksandrui viršukalnę, iškilusią beveik tris tūkstančius pėdų virš tako, ir papasakojo, kad prie jos buvęs prirakintas dievas, kuris iš dangaus pavogė ugnį. Jie net parodė akmens įbrėžimus, kuriuos paliko erelis, pikto dievų valdovo atsiųstas lesti ugnies pagrobėjo, kad nubaustų jį už vagystę. Aleksandras iš karto atpažino šiame pasakojime graikų mitą apie Prometėją, titaną, pavogusį ugnį iš Dzeuso ir atidavusį žmonėms, už tai dievas jį nubaudė – prirakino prie stulpo tolimuose Rytų kalnuose. Jo kepenis kiekvieną dieną

lesdavo erelis, tačiau kiekvieną naktį jos vėl ataugdavo. Pagaliau jį išgelbėjo Heraklis, tariamas Aleksandro protėvis. Karalių turbūt pradžiugino mintis, kad jis eina per tas pačias žemes, per kurias kadaise keliavo jo legendinis protėvis Heraklis, ir nenusileidžia jam savo žygdarbiais.

Galiausiai Aleksandras pasiekė ledinę perėjos viršūnę ir pamatė, kad ji nesaugoma – Besas nė nemanė, kad makedonai galėtų ryžtis eiti tokiu sunkiu keliu. Pažvelgus į šiaurę daugelį mylių į priekį buvo matyti tik kalnai ir slėniai, bet karalius žinojo, kad tako pabaigoje driekiasi Baktrijos lygumos, vedančios prie Okso upės ir Vidurio Azijos stepių. Nors praeis dar ne viena diena, kol visa kariuomenė pereis perėją ir nusileis į šiltesnes žemes apačioje, Aleksandras jautė pasitenkinimą žinodamas, kad jis ne tik apėjo iš šono Besą, bet ir įveikė galingąjį Hindukušą.

Nusileidę nuo Chavako perėjos, makedonai, vos prieš kelias dienas kentę ledinį speigą, pateko į alpų vasaros karštį. Negana to, dėl Beso išdegintos žemės taktikos krašte buvo likę nedaug maisto ir pašarų. Keletas Baktrijos miestų greitai pasidavė Aleksandrui, bet net čia maisto ir pašarų atsargos buvo skurdžios. O blogiausia žinia karaliui – kad Beso čia nebuvo. Jis pasirinko atsitraukimo strategiją ir, lydimas Spitameno, Sogdianos valdovo, kuris tarnavo persams daugelį metų, persikėlė per Okso upę į Sogdianą. Jie išsivedė tūkstančius sogdų raitininkų, kurie puikiai tiko rengti „smok ir bėk" išpuolius prieš Aleksandrą bekraštėse Vidurio Azijos lygumose. Tačiau dauguma baktrų karių, sužinoję, kad Besas palieka jų tėvynę makedonams, pasitraukė iš jo gretų ir sugrįžo į savo kaimus kalvose.

Aleksandras paskyrė seną savo šeimos draugą Artabazą naujuoju Baktrijos satrapu ir patraukė į šiaurę prie Okso ieškoti Beso. Kuo toliau

į šiaurę jie ėjo spiginant vasaros saulei, tuo sunkesnės darėsi žygio sąlygos. Aplinkui iki pat horizonto driekėsi bevaisės smėlio kopos, todėl patyrę keliautojai eidavo tik naktį, orientuodamiesi pagal žvaigždes; Aleksandras irgi greitai išmoko šios gudrybės. Labai trūko vandens, todėl kelionė vyrams netrukus tapo tikra kankyne. Vos prieš kelias savaites jie drebėjo nuo šalčio Hindukuše, o dabar leipo iš troškulio ir karščio spiginant dykumos saulei. Dauguma kareivių nieko negalvodami žingsniavo į priekį, vilkdami koją už kojos, bet buvo ir tokių, kurie nebepajėgė eiti ir sustodavo kaip įbesti ten, kur juos apleisdavo jėgos. Keletas vyrų įsilaužė į vyno saugyklas ir ištuštino vynmaišius, bet galiausiai jų troškulys dėl to tik dar labiau sustiprėjo. Nors kariuomenė pamažu artėjo prie Okso, silpnesni kareiviai pakeliui krisdavo ir mirdavo toje dykynėje, toli nuo namų. Vienas iš žvalgų, kuriuos karalius buvo nusiuntęs į priekį prie upės, grįžo į vynmaišį prisėmęs vandens savo sūnums, irgi tarnaujantiems kariuomenėje, bet pamatęs Aleksandrą pripylė puodelį vandens ir pasiūlė jam atsigerti. Karalius atsisakė ir liepė patausoti vandenį savo vaikams.

Kai pagaliau pasiekė Oksą, kariuomenė buvo išsidriekusi ne vieną mylią už Aleksandro. Ant gretimos kalvos jis užkūrė laužą, kad parodytų atsilikusiems kariams kelią į stovyklą, ir atsistojo prie kelio jų padrąsinti. Daugelis vyrų, kurie nusigavo prie upės kranto, šoko į vandenį ir ėmė godžiai gerti, nors puikiai žinojo, kad taip daryti nevalia. Vieni jų ėmė vemti, kiti uždusо, nes jų išsekę kūnai negalėjo taip greitai susidoroti su tokiu dideliu kiekiu vandens po ilgo troškulio. Pagaliau susirinko visi kareiviai, tačiau kai kurie jau buvo netekę kantrybės ir nebenorėjo kariauti. Istorikas Arianas trumpai pamini, kad Aleksandras nusprendė atleisti iš tarnybos kai kuriuos vyresnius makedonų veteranus bei Tesalijos raitininkus ir gausiai juos apdovanojęs išsiuntė namo, bet tai dar ne visa istorija. Jis atleido kaip tik tuos kareivius, kurie buvo artimiausi Parmenionui. Žygis per Baktrijos dykumą turbūt buvo paskutinis kant-

rybės lašas šiems dėl senojo vado nužudymo jau besukylantiems vyrams. Norėdamas išvengti atviro sukilimo, karalius juos papirko ir jų atsikratė, nors ir suprato, kad pačioje svarbaus karo etapo pradžioje jam lieka per mažai karių.

Oksas buvo sraunus, šaltas ir gilus, nes jo ištakas rytuose maitino tirpstantis sniegas aukštuose Pamyro kalnuose. Ištikimi Aleksandro inžinieriai iš pradžių bandė įkalti vandenyje polius tilto pamatams, bet srovė netrukus juos išvartė. Net jeigu jie ir būtų galėję pastatyti tiltą, dykumoje neužteko medienos, kad būtų galima nutiesti tiltą per pusės mylios pločio upę. Dar blogiau buvo tai, kad Aleksandras neturėjo valčių, o Besas buvo pasirūpinęs, kad kaimuose palei upę jis nerastų nė valtelės. Todėl karalius griebėsi tos pačios gudrybės kaip ir prieš šešerius metus prie tolimojo Dunojaus. Jis įsakė kariams prikimšti savo palapines sausų šiaudų ir žolės, kiek pasiseks rasti, ir panaudoti jas kaip plūdurus plaukti per upę. Pirmieji per upę persikėlę kareiviai stojo į sargybą, o likusieji kaip įmanydami grūmėsi su srove, bet kariuomenė buvo tokia didelė, jog prireikė penkių dienų visiems persikelti.

Atsidūrę Sogdianoje makedonai turbūt jautėsi, tarsi būtų pasiekę patį pasaulio kraštą. Šiauriau tekėjo Jaksartas ir plytėjo Vidurio Azijos stepės, beribės pievos, kurioms nebuvo matyti nei galo, nei krašto. Rytuose buvo daugiau kalnų ir dykumų. Sogdiana buvo savitai graži, bet bauginanti žmonėms, neįpratusiems prie bekraščio horizonto.

Galimas daiktas, kaip tik šis didžiulis nerimas paskatino Aleksandrą vienam iš barbariškiausių poelgių per visą karo žygį. Žygiuodami į šiaurę makedonai atvyko į vieną stepės gyvenvietę, kurios gyventojai, jų nuostabai, pasveikino juos graikų kalba. Tai buvo branchidai, Didimų Apolono šventyklos, įsikūrusios Egėjo jūros pakrantėje, Mažojoje Azijoje, netoli Mileto, žynių palikuonys. Prieš penkerius metus Aleksandras buvo aplankęs tos orakulo buveinės griuvėsius ir turbūt stebėjosi suradęs žynių proproprovaikaičių taip toli nuo namų. Praeitame šimtmetyje

jų protėvius ištrėmė Kserksas, norėdamas apsaugoti nuo graikų keršto už tai, kad bendradarbiavo su didžiuoju karaliumi ir sudegino savo pačių šventyklą. Tačiau jų palikuonims šie įvykiai buvo tik sena istorija; jie buvo tapę Persijos valdiniais ir mylėjo savo naująją šalį, nors ir išsaugojo savo senąją kalbą, religiją ir daugelį papročių. Kadangi niekada nebuvo lankęsi savo protėvių tėvynėje, branchidų palikuonys džiaugėsi matydami karalių iš Egėjo pasaulio, todėl šiltai sutiko Aleksandrą ir iškilmingai atidavė jam savo miestą.

Tačiau naktį nuėjęs į savo palapinę Aleksandras išsikvietė jam tarnaujančius kareivius iš Mileto ir paklausė jų, kaip turėtų elgtis su branchidais. Šitiems miletiečiams vyrams nuo pat vaikystės buvo nuolatos skiepijama neapykanta išdavikams žyniams ir keršto troškimas, nors kai kurie iš jų manė, jog dėl išdavystės senaties geriausia būtų viską užmiršti. Išklausęs jų nuomonę, karalius padėkojo ir pasakė per naktį pagalvosiąs, ką daryti. Kitą rytą, kai Aleksandras atėjo į miestą, visi gyventojai vėl džiaugsmingai jį pasitiko. Tačiau jų džiaugsmas virto siaubu išvydus įkandin žengiant kareivius su ištrauktais kardais. Visi iki vieno miesto gyventojai – vyrai, moterys ir vaikai – buvo išžudyti, nors jie graikų kalba meldė pasigailėti, o rankose prieš save laikė alyvmedžių šakas. Miestiečių turtas buvo išgrobstytas, o namai, kaip ir miesto sienos, sulyginti su žeme. Net šventa giraitė netoliese buvo iškirsta, o kelmai išrauti, kad neliktų jokio branchidų pėdsako.

Sogdianos gyventojai, išgirdę, kad Aleksandras atžygiavo į jų šalį, ėmė abejoti, ar verta remti Besą. Kadangi jis paliko Baktriją be kovos, pasitikėjimas juo labai smuko, todėl kai vieną naktį Spitamenas su savo kariais įėjo į jo palapinę ir suėmė satrapą, beveik niekas nebandė jo ginti. Tada jie nusiuntė Aleksandrui žinią, kad mielai perduos jam Besą, jeigu

jis atsiųs karių atlydėti jį į makedonų stovyklą. Karalius įtarė spąstus, bet galimybė sučiupti Darėjo žudiką be kovos buvo pernelyg viliojanti, ir jis neatsispyrė. Į Sogdianą pasiimti belaisvio jis nusiuntė savo draugą Ptolemają su stipriomis pajėgomis. Po greito dešimties dienų žygio priartėjęs prie gyvenvietės, kur buvo laikomas Besas, Ptolemajas gavo žinią, kad Spitamenas dabar abejoja, ar jam verta perduoti savo belaisvį, todėl įsakė savo kareiviams apsupti kaimą. Iki to laiko sogdų vadas ir jo karininkai pabėgo, todėl makedonų vadas paliko didžiąją dalį savo karių laikyti vietovę apsuptą ir įžengė į miestą lydimas tik keleto vyrų. Padėtis buvo įtempta, buvo pasalos pavojus, bet Ptolemajas drąsiai nuėjo į trobelę, kur buvo laikomas Besas, ir išsitempė jį niekam nespėjus paprieštarauti. Tada nusiuntė pasiuntinį pas Aleksandrą, klausdamas, ką daryti su belaisviu satrapu. Karalius liepė jam uždėti Besui medinį antkaklį ir pririšti jį nuogą prie stulpo palei kelią, kuriuo netrukus turėjo žengti kariuomenė.

Atvykęs į gyvenvietę, Aleksandras nušoko nuo savo žirgo ir priėjo prie kalinio. Jis paklausė, kokia teise remdamasis jis paėmęs į nelaisvę didįjį karalių ir išdavęs šventą pareigą, siejusią jį su žmogumi, kuris buvo ir jo giminaitis, ir geradarys. Kaip jis drįsęs sukaustyti jį grandinėmis, o paskui nužudyti kaip vergą? Besas suvebleno, kad veikė ne vienas ir kad manė taip įsiteiksiąs Aleksandrui. Jeigu satrapas vis dar puoselėjo šiokias tokias viltis, kad jo istorija baigsis laimingai, jos netrukus išsisklaidė. Karalius skyrė jam įprastą persų bausmę už išdavystę – įsakė iš pradžių jį išplakti, o paskui nupjauti ausis ir nosį. Tada sužalotą kalinį liepė atiduoti Darėjo šeimos valiai. Kai Besas buvo atvežtas į Sūzus, buvusio didžiojo karaliaus brolis ir kiti giminaičiai kankino ir žemino jį visais įmanomais būdais, o paskui sukapojo į dalis.

Įveikti Hindukušą ir išdžiūvusias Baktrijos dykumas buvo sunkus išbandymas ne tik žmonėms, žygis pareikalavo ir daugybės arklių gyvybių. Dabar Aleksandras pasinaudojo tuo, kad čia buvo puikiausių

arklių pasaulyje, ir įsigijo naujų žirgų savo raitininkams. Šie ristūnai bus ypač veiksmingi būsimuose mūšiuose Sogdianos stepėse. Tada karalius per lygumas ir aukštumas nuvedė savo kariuomenę į siena apsuptą senovės Markandą, kitaip – Samarkandą, karališkąjį persų miestą Vidurio Sogdianoje, įsikūrusį už beveik dviejų šimtų mylių į šiaurę. Ateinančiais šimtmečiais šis miestas taps svarbiu Azijos prekybos centru, bet dabar Aleksandras įkurdino jame didelę karių įgulą, kuri turėjo padėti greitai, kaip jis tikėjosi, užkariauti šiaurinius jo naujosios imperijos pakraščius.

Iš Samarkando karalius patraukė į šiaurę prie Jaksarto, didelės kaip ir Oksas upės, tekančios nuo Himalajų kalnų masyvo į Aralo jūrą. Jaksartas buvo tolimiausia Persijos imperijos siena Vidurio Azijoje. Už jo plytėjo nedirbamos skitų – taip graikai ir persai vadino visas gentis, kurios gyveno stepėse, besidriekiančiose į šiaurę nuo Dunojaus Europoje – žemės. Tik atvykus į šį laukinį kraštą karaliaus reikalai ėmė klostytis prastai. Aleksandras manė, kad Spitameno siūlymas perduoti Besą reiškė, jog sogdų vadas pripažino jį nauju didžiuoju karaliumi. Jis tikėjosi, kad dabar jam reikia tik surengti šalyje keletą antpuolių, galbūt įkurti kokį miestą ar du, ir bus galima grįžti į Baktriją, o tada, dar prieš pradedant snigti, žygiuoti į Indiją. Jis nesusirūpino net vietos gentims staiga išžudžius kai kuriuos jo karių būrius, laikydamas šiuos išpuolius atsitiktiniu nežabotų barbarų siautėjimu. Tačiau tokio jų elgesio Aleksandras negalėjo palikti be atpildo. Karalius paėmė didelį būrį savo greičiausių karių ir užpuolė ant kalno šlaito pasislėpusius sogdų karius. Tačiau įbauginti šiuos stepių vyrus nebuvo taip lengva, ir jie atrėmė pirmąjį makedonų puolimą strėlių kruša. Daugelis karaliaus kareivių buvo sužeisti, įskaitant patį Aleksandrą – strėlė pataikė jam į dešinę koją ir sulaužė šeivikaulį. Jo gydytojai kaip įmanydami sutvarkė žaizdą, tada karalius grįžo prie kalno vadovauti kovai; galiausiai jo kariai paėmė aukštumą ir nukovė daugumą sogdų. Kelias kitas dienas make-

donų raitininkai ir pėstininkai ginčijosi dėl teisės nešti sužeistą karalių neštuvuose, kol Aleksandras pagaliau išsprendė jų ginčą – liepė nešti jį pakaitomis.

Sugrįžęs prie Jaksarto, Aleksandras besigydydamas kūrė savo artimiausius ir ilgalaikius veiksmų planus Sogdianoje. Kad apsaugotų savo šiaurinį pasienį nuo skitų antpuolių, persai prie upės buvo įkūrę septynis įgulos miestus. Aleksandras įsakė juos sustiprinti ir įsteigti naujų postų; svarbiausią savo įgulos miestą netoli vietų, kuriose buvo didžiausi persų įtvirtinimai, jis pavadino Aleksandrija Eschate (Tolimąja Aleksandrija). Miestas buvo geroje vietoje – jis saugojo plataus upės slėnio, vedančio stepių link, vakarinį pakraštį, o rytuose stūksojo aukšti kalnai. Tačiau Aleksandro planas neapsiribojo vien karalystės sienų gynimu. Jis neslėpė ketinąs panaudoti šį miestą kaip pagrindą būsimam Skitijos puolimui. Tai pirma senovės šaltiniuose randama užuomina apie jaunojo karaliaus planus tęsti ekspansiją ir tada, kai bus užimtos visos Persijos imperijos provincijos. Kyras ir jo įpėdiniai kariavo šiame regione du šimtus metų, bet jie visada siekė tik apginti sieną nuo genčių už Jaksarto, bet nieko daugiau. O Aleksandras svajojo apie užkariavimus, pranokstančius bet kurio iš ankstesnių didžiųjų karalių pasiekimus, ir gviešėsi net bekraščių Azijos stepių. Ir kadangi jis buvo ką tik atšventęs savo dvidešimt septintąjį gimtadienį, galėjo pagrįstai tikėtis, kad priešaky turi dar daug laiko vesti savo kariuomenę į pasaulio kraštą.

O kovoti Aleksandrui padėdavo ir diplomatija. Apsistojus prie Jaksarto, pas jį atvyko įvairių skitų genčių pasiuntiniai, įskaitant abijus iš stepių toli į vakarus nuo Sogdianos. Abijai buvo žinomi graikų pasauliui – turbūt iš jų kolonijų prie Juodosios jūros – kaip vargingi, bet garbingi žmonės, kurie kariaudavo tik gindamiesi. Aleksandras šiltai sutiko visus pasiuntinius ir pareiškė norįs draugauti su jų tautomis. Norėdamas įrodyti savo gerus ketinimus, jis išsiuntė kartu su jais keletą savo bičiulių makedonų, tarp jų ir žmogų, vardu Derdas, iždininko Harpalo giminaitį.

Jodami į Azijos stepes su savo naujaisiais draugais skitais, šie vyrai vyko pasitikti didžiausio savo gyvenimo nuotykio. Tačiau prieš jiems išvykstant Aleksandras pasivėdėjo juos į šalį ir liepė rinkti visas įmanomas žinias apie skitų gentis, jų karinį pajėgumą, atstumus, pagrindines upes, vandens bei maisto išteklius ir visa kita, kas galėtų būti naudinga puolančiai kariuomenei ateityje.

Aleksandras pakvietė Spitameną ir kitus sogdų vadus į susirinkimą už Okso Baktrijoje. Jis troško išspręsti nesusipratimus, kurių kilo dėl jo anksčiau surengtų sogdų sukilėlių žudynių ant kalno šlaito, ir prieš išvykdamas į Indiją norėjo sutvarkyti reikalus šioje provincijoje. Tačiau vietos didikai, suprantama, bijojo atvykti į įtvirtintą makedonų miestą. Senovės pasaulyje susitikimai tokiose vietose būdavo rengiami norint suimti ar nužudyti svečius. Aleksandras taip nesielgdavo – jis galėjo joti penkiasdešimt mylių naktį, kad nužudytų juos visus lovose, tačiau niekada nebūtų pažeidęs šventos šeimininko pareigos, bet iš kur jie galėjo tai žinoti. Todėl Spitamenas ir jį remiantys sogdų vadai atvykti atsisakė ir visoje Sogdianos provincijoje surengė sukilimą. Netrukus sogdai atsiėmė septynis persų miestus palei Jaksartą, o juose įkurdintas makedonų įgulas išžudė.

Aleksandras, kaip jam buvo būdinga, reagavo greitai ir ryžtingai. Jis grįžo į šiaurę ir pats vedė savo kariuomenę atgal prie Jaksarto atkovoti pasienio avanpostų. Sogdai buvo neprilygstami kariai raitininkai, bet turėjo mažai patirties, kaip ginti apgultą miestą. Pirmas karaliaus užpultas miestas, likimo ironijos valia vadinamas Gaza, turėjo tik žemas sienas, supiltas iš žemių. Skirtingai nuo tokio pat pavadinimo Palestinos miesto, kuris įnirtingai priešinosi makedonams, sogdų fortas krito beveik iš karto, kai Aleksandro kariai perlipo per sienas paskubomis sumeistrau-

tomis kopėčiomis. Miesto vyrus jie išžudė, o moteris ir vaikus prisidūrė prie kariuomenės laimikio. Kitą dieną Aleksandras patraukė prie antrojo miesto ir, paėmęs jį panašiu būdu, išžygiavo atsiimti trečiojo. Taip pat jis nusiuntė dideles raitininkų pajėgas užimti ketvirtojo ir penktojo miesto, kol priešų įgulos nespėjo organizuoti veiksmingos gynybos. Per savaitę karalius atsiėmė penkis iš septynių pasienio fortų ir paėmė į vergiją tūkstančius sogdų moterų ir vaikų.

Šeštasis miestas buvo pavadintas Kyropoliu, pirmojo didžiojo karaliaus, netoliese žuvusio mūšyje su skitais anapus Jaksarto, garbei. Šis miestas buvo didžiausias iš visų, su aukštomis sienomis ir persų suprojektuotais gynybos įrenginiais. Aleksandras liepė savo inžinieriams apsiausties mašinomis išlaužti sienas, bet pasirodė, kad įtvirtinimai stipresni, negu karalius tikėjosi. Tada jis pastebėjo, kad upė, tekanti į miestą, išteka už jo sienų per siaurą kanalą. Jo anga galėjo būti gana erdvi žmogui pralįsti ir nepastebėtam patekti į miestą. Todėl Aleksandras su maža kareivių grupe nuėjo prie kanalo, kad pralįstų po siena, o pagrindinės jo kariuomenės pajėgos atitraukė gynėjų dėmesį didelio masto puolimu prie priekinių vartų. Vos tik atsidūręs viduje, Aleksandras įveikė sargybinius ir atidarė vartus savo kariams. Tačiau tūkstančiai sogdų karių mieste taip lengvai nepasidavė. Jie žinojo, koks likimas ištiko jų tautiečius kituose miestuose, todėl nuožmiai kovėsi su makedonais ir gynė kiekvieną gatvę. Vienam miesto gynėjui prieš žūtį paskutinį kartą nusišypsojo sėkmė – jis sunkiu akmeniu pataikė Aleksandrui tiesiai į veidą. Karalius be sąmonės susmuko ant žemės ir kariai išsigando, kad jis žuvo, bet jis atsikėlė ir parodė jiems, jog yra gyvas, nors paskui turbūt dar ne vieną dieną kentė baisų galvos skausmą. Galvos sutrenkimas prisidėjo prie vis dar neužgijusios žaizdos ir karaliaus nuotaikos tikrai nepagerino. Iš pradžių ketinęs pasigailėti Kyro įkurto miesto, dabar jis įsakė savo kariams išžudyti visus iki vieno jo gyventojus – tekstai nemini, kad būtų pasigailėta moterų ir vaikų; sep-

tintajame mieste, kurį jis netrukus irgi užėmė, taip pat nebuvo paliktas gyvas nė vienas gyventojas.

Pasienio postus Aleksandras atkovojo, tačiau jo bėdos dar anaiptol nesibaigė. Spitamenas ir jį remiantys vadai dabar apgulė Samarkandą. Gelbėti miesto Aleksandras nusiuntė samdinių pėstininkų ir kelių šimtų raitininkų pajėgas, vadovaujamas Likijos diplomato Farnucho, anksčiau tarnavusio persams, todėl mokančio vietinę kalbą. Pats karalius pasiliko prie Jaksarto ir prižiūrėjo savo naujojo miesto, kuris turėjo tapti kariniu regiono centru, statybą – dabar jis laikė šį projektą svarbesniu negu bet kada anksčiau. Norėdamas atitraukti savo karių dėmesį nuo fakto, kad jie nebegali atsitraukti į pietus, nes kelią atkirto tūkstančiai sogdų karių, jis net surengė žaidynes.

Į šiaurę nuo upės gyvenantys skitai, išgirdę apie sukilimą, atskubėjo prie sienos, tikėdamiesi galėsią persikelti per upę ir surengti keletą plėšikiškų antpuolių, kol makedonų dėmesys bus nukreiptas kitur. Tačiau karalius palei Jaksartą įkurdino stiprias pajėgas, kad atgrasintų skitus nuo mėginimo keltis per upę. Todėl jie liko kitoje pusėje ir smaginosi tyčiodamiesi iš makedonų. Jie kvietė Aleksandrą persikelti per upę ir žadėjo parodyti, kaip kariauja tikri vyrai – tai yra skitai. Beveik tris savaites kentęs nesibaigiančias provokacijas, karalius buvo pasirengęs uždusinti skitus plikomis rankomis. Jis atnašavo dievams, ketindamas iš tiesų keltis per upę, bet jo pranašautojas Aristandras įspėjo, kad pranašiški ženklai žada bloga. Karalius liepė jam kreiptis į dievus dar kartą, tikėdamasis geresnių ženklų, bet jie kartojo, kad pulti skitus pavojinga. Aleksandrui turbūt nereikėjo priminti, kad Kyras žuvo kaip tik per tokį žygį, nuo kurio dabar jį atkalbinėjo dievai, tačiau jis buvo pasiryžęs verčiau rizikuoti gyvybe negu būti barbarų pajuokos objektas.

Karalius įsakė paslėpti paruoštas valtis ir ant kranto priešais skitų karius išdėstė savo artileriją. Kol skitai, niekada nematę tokių prietaisų, toliau įžeidinėjo makedonus, katapultos ėmė laidyti per upę sviedinius, ir

šie pasiekė priešus, nors atstumas buvo nemažas. Kai keletas jų buvo sužeisti, o vienas iš vadų žuvo, nustebę skitai atsitraukė nuo kranto, o makedonai tęsė apšaudymą. Tada Aleksandras įsakė kariams pradėti keltis valtimis ir pirmąja išsiuntė laidyklininkus ir lankininkus, kad jie šūviais pridengtų vyrus, kai šie lips į krantą. Skitai buvo puikūs raiteliai ir aršiai gynėsi, smogdami makedonams ir tuoj pat atsitraukdami, bet per upę persikėlus makedonų raitininkams karalius surengė puolimą ir nukovė bent tūkstantį bėgti pasileidusių priešo karių. Kai Aleksandras persekiojo juos per stepę, buvo taip karšta, kad kariai, kurie, matyt, užmiršo pasiimti odmaišių su vandeniu, gėrė net iš užsistovėjusių balų, jeigu tik jų rasdavo. Karalius irgi iš jų gėrė ir beveik iš karto smarkiai susirgo dizenterija, taigi buvo priverstas persekiojimą nutraukti ir neštuvuose grįžti į miestą. Aristandro pranašystė apie pavojų karaliui pasitvirtino, nors ne tokia šlovinga forma, kaip Aleksandras būtų norėjęs.

O Samarkande užspeisti makedonai gynėsi nuo nepaliaujamų Spitameno antpuolių. Tačiau išgirdęs, kad artinasi makedonų pastiprinimo pajėgos, sogdų vadas išmintingai nutraukė puolimą ir atsitraukė. Vienas iš miesto gynėjų, diplomatas Farnuchas iš Likijos, leidosi jį vytis. Užsimiršęs jis nujojo nuo miesto daugelį mylių ir atsidūrė stepėse, kur kovoti sogdai mokėsi nuo vaikystės. Negana to, prie sogdų prisidėjo šeši šimtai skitų raitininkų, ir dabar jie skaičiumi viršijo makedonų pajėgas. Jie ilgai vedžiojo Farnuchą už nosies, kad išvargintų jo karius ir arklius, o paskui apsupo juos ratu ir apipylė mirtina strėlių kruša sėdėdami balne, kaip mokėjo tik klajokliai. Makedonai palūžo, o Farnuchas teisinosi karininkams esąs diplomatas, o ne karys. Kareiviai gynėsi kaip įmanydami, slėpdamiesi nuo strėlių giraitėse palei upę, bet sogdai ir skitai neatlyžo. Po kelių valandų beveik visi makedonai gulėjo negyvi stepėje; tik keletas šimtų išsigelbėjo ir parbėgo į Aleksandro stovyklą.

Farnucho vadovaujamų pajėgų sutriuškinimas buvo ideologinė katastrofa karaliui; jis suprato, jog per lygumas greitai pasklis žinia, kad

makedonai silpni. Norėdamas užkirsti kelią šioms blogoms žinioms, sergantis Aleksandras šiaip ne taip pakilo iš patalo ir nuvedė gausias, bet greitas raitelių pajėgas prie Samarkando, kur tęsti apsiausties grįžo Spitamenas. Per neįtikėtinai trumpą trijų dienų laikotarpį karalius įveikė beveik du šimtus mylių ir auštant ketvirtai dienai priartėjo prie miesto. Išgąsdinti jo netikėto atvykimo sogdai puolė paniškai bėgti, bet Aleksandras neketino leisti jiems paspruki ir ėmė juos persekioti. Kai besivydamas sogdus jojo pro vietą, kur neseniai buvo išžudyti makedonai, karalius nepagailėjo laiko jiems palaidoti, o paskui vėl tęsė sogdų persekiojimą stepėse. Tačiau Spitamenas ir jo kariai geriau pažinojo vietoves ir turėjo greitesnius arklius, taigi karaliui nepavyko jų pasivyti. Nusivylimo ir pykčio pagautas Aleksandras pasuko atgal ir ėmė deginti kiekvieną pakeliui užtiktą sogdų kaimą, žudydamas visus vietos gyventojus, nes įtarė juos prijaučiant Spitamenui. Kai iš paskutinio miesto liko tik pelenai, jis visame krašte paliko įgulas ir su pagrindinėmis pajėgomis grįžo už Okso į Baktriją žiemoti. Jo greitas karo žygis Sogdianoje dabar virto varginančiu partizaniniu karu su Spitamenu, pavojingiausiu priešininku iš visų, su kuriais jam teko susidurti per visus karo metus.

Nuo to laiko, kai Aleksandras persikėlė per Hindukušą į Baktriją ir Sogdianą, praėjo ne vienas mėnuo. Jis prarado šimtus vyrų – jie žuvo mėgindami atremti nepagaunamojo Spitameno surengtus išpuolius, pasalas, kovodami dėl įsitvirtinimo Jaksarto pasienyje ir dalyvaudami daugybėje susirėmimų su priešo raitininkais, kurie vėl ištirpdavo stepėse, kai tik jis būdavo bepradedąs įgyti pranašumą. Negana to, Aleksandras buvo sužeistas į koją strėle, iki sąmonės netekimo sutrenktas akmeniu ir nuo užteršto vandens susirgo niekaip nepraeinančia žarnyno liga. O svarbiausia, jo valdžia Sogdianoje per metus nė kiek nesutvirtėjo ir ji vis dar

nebuvo tvirtai prijungta prie jo imperijos. Sėdėdamas savo palapinėje už upės Baktrijoje, lauke pradedant snigti, jis turbūt ėmė manyti, kad dievai jį apleido.

Tačiau tą ilgą žiemą buvo ir gerų žinių. Į Aleksandro stovyklą atvyko jo jaunystės draugas Nearchas, tarnaujantis Likijos satrapu, jis atvedė naujų karininkų ir daugiau kaip dvidešimt tūkstančių kovose užgrūdintų samdinių. Šie labai reikalingi kariai buvo surinkti Graikijoje ir Sirijoje ir daug mėnesių žygiavo nuo Viduržemio jūros pakrančių prisidėti prie kariuomenės. Karalius buvo įsitikinęs, kad su šiais naujokais pavasarį jis galės iš naujo pradėti karą su Spitamenu. Jį taip pat aplankė antra prie Kaspijos jūros gyvenančių skitų pasiuntinių delegacija; pasiuntiniai pranešė, kad jų senasis karalius mirė, bet naujasis valdovas nori patvirtinti draugystės su Aleksandru ryšius. Šie tolimi skitai neturėjo nieko bendra su stepių gyventojais, kurie neseniai pridarė jam bėdų prie Jaksarto, taigi Aleksandras mielai atnaujino su jais savo sutartį. Jie perdavė savo karaliaus siūlymą vesti jo dukterį, jeigu Makedonijos valdovas norėtų, bet Aleksandras taktiškai atsisakė ir paaiškino, kad karas atima visą jo laiką. Pasiuntinių delegaciją atsiuntė ir į pietus nuo Aralo jūros gyvenantys chorasmai, kuriuos ir Besas, ir Spitamenas įkalbinėjo prisidėti prie sukilimo prieš makedonus. Tačiau jų karalius Farsamenas nusprendė, kad jam naudingiau sudaryti su Aleksandru sąjungą negu su juo kariauti, todėl siekė jo draugystės. Farsamenas pats atjojo į Aleksandro stovyklą su tūkstančiu penkiais šimtais savo raitininkų. Jis pasisiūlė padėti Aleksandrui užkariauti žemes tarp Aralo ir Kaspijos jūros, jeigu šis to norėtų. Žinoma, tokie užkariavimai būtų buvę naudingi Farsamenui, nes prisidėdamas prie jų jis būtų pašalinęs savo priešus ir tapęs galingiausiu valdovu regione. Aleksandras ir šį kartą mandagiai atsisakė aiškindamas, kad iš pradžių turi užkariauti Indiją, bet pažadėjo turėti omeny šį siūlymą per kitą karo žygį. Jis pasakė Farsamenui – ir nėra jokių priežasčių netikėti jo žodžiais – po žygio Indijoje ketinąs grįžti į Makedoniją ir pulti

Skitiją iš vakarų. Tuo pat metu surengęs puolimą ir iš rytinių fortų palei Jaksartą, jis suspausiąs skitus gniaužtuvais ir tapsiąs visų Vidurio Azijos stepių valdovu.

Kai ilga žiema pagaliau baigėsi, Aleksandras atnaujino savo karo žygį prieš Spitameną ir pritaikė daug žadančią strategiją kovoti su klajoklių kariais. Užuot persekiojęs sogdus per lygumas su visa kariuomene, jis padalijo savo karius į penkis greitus būrius, kad galėtų smogti priešui įvairiose vietose tuo pačiu metu. Vieno padalinio vadu karalius paskyrė Hefaistioną, Ptolemajui pavedė vesti į kovą antrąją, savo bičiuliams Perdikui ir Koenui patikėjo trečiąją ir ketvirtąją, o pats ėmė vadovauti penktai grupei. Senovės šaltiniai nepateikia išsamaus tą ilgą vasarą vykusių karo veiksmų aprašymo, bet žinoma, kad suskirstyti į padalinius makedonų kariai pasklido po Sogdianą naikinti visų įmanomų pasipriešinimo židinių ir persekioti nepagaunamų priešo raitininkų. Su pirmuoju uždaviniu, degindami ir plėšdami kaimus visoje šalyje, jie susidorojo puikiai, bet sugauti Spitameno jiems nepavyko. Gudrus sogdų vadas kartu su savo kariais persikėlė per Jaksartą ir atsitraukė į Skitiją.

Ėjo mėnesiai, ir karalius turbūt ėmė manyti privertęs sogdų vadą pasislėpti visam laikui, bet Spitamenas netrukus parodė, kad moka kantriai laukti tinkamos akimirkos. Kai Aleksandro padaliniai išsisklaidė po Sogdianą, Spitamenas su savo kariais persikėlė per Jaksartą, paskui per Oksą ir įsiveržė į Baktriją. Su savo sogdų raitininkais ir šimtais sąjungininkų skitų jis užpuolė vieną iš Baktrijos fortų ir užklupo jo gynėjus makedonus visiškai nepasiruošusius. Jis užėmė šį avanpostą, išžudė jo gynėjus, o vadą paėmė įkaitu. Tada Spitamenas patraukė į svarbų Baktrijos miestą Zariaspą, kur Aleksandras prieš keletą mėnesių buvo įsirengęs savo žiemos būstinę. Jis neįstengė paimti įtvirtinto miesto, bet nusiaubė aplinkines vietoves ir paėmė daug grobio. Ginti Zariaspos karalius buvo palikęs labai menkas pajėgas, daugiausia sveikstančius

sužeistuosius, dalį samdinių, karaliaus palydovų ir keletą civilių, įskaitant arfininką Aristoniką, tarnaujantį Makedonijos rūmuose nuo Filipo laikų. Šiuos vyrus taip įsiutino Spitameno išpuolis, kad jie surinko visus arklius ir išsiruošė pulti sogdų. Sėkmės lydimi jie netikėtai užklupo pavienę grupę užpuolikų, gana daug jų nukovė ir atėmė prisigrobtą laimikį, tada nutarė grįžti atgal į miestą. Tai buvo drąsūs vyrai, bet neturėdami patyrusio vado tapo lengvu grobiu Spitamenui. Pasiekus žiniai apie makedonų puolimą, sogdų vadas prie miesto surengė pasalą ir nukovė beveik visus išpuolio dalyvius, įskaitant Aristoniką. Vėliau Aleksandras įsakė muzikanto garbei Delfuose pastatyti statulą, vaizduojančią jį su arfa vienoje rankoje ir ietimi kitoje.

Karalius buvo vis dar toli, bet Krateras, išgirdęs apie pasalą, išjojo persekioti Spitameno ir išvarė sogdus bei jų sąjungininkus skitus į stepes. Žengti į lygumas, kur priešas jautėsi taip tvirtai, buvo pavojingas sumanymas, tačiau Krateras nusivijo užpuolikus ir nukovė daugiau kaip tūkstantį skitų, nors Spitamenas ir vėl dingo stepėse.

Vasaros pabaigoje Aleksandras paliko savo pavaduotoją Koeną su didelėmis raitininkų pajėgomis šiaurinėje Sogdianoje ginti provincijos ir – pats nesitikėdamas, kad tai pavyks, – sugauti Spitameno, jeigu jis tęstų išpuolius ir žiemos mėnesiais. Tada karalius suirzęs grįžo į Samarkandą pailsėti ir tvarkyti visos savo imperijos administracinių reikalų. Kaip ir praėjusį rudenį, jis vėl nė kiek nepriartėjo prie padėties Sogdianoje sprendimo. Jis praleido du karo žygio sezonus žemėse tarp Okso ir Jaksarto, bet padėties regione nestabilizavo. Jis desperatiškai troško žygiuoti į Indiją, bet negalėjo palikti savo šiaurrytinio pasienio pavojuje, kai toks protingas priešas kaip Spitamenas siautėjo po provinciją kaip tinkamas. Karalius turėjo rasti būdą nugalėti šį žmogų, bet, nors ir labai stengėsi, nors ir labai talentingai vadovavo kariams, jis pagaliau sutiko priešininką, kurio nepajėgė įveikti.

Trojos karą sukėlė deivė Eridė, paridendama į dievų puotą obuolį su užrašu, skelbiančiu, kad vaisius skirtas gražiausiajai. Trys deivės susiginčijo dėl gražiausiosios titulo, o jų ginčą spręsti buvo pavesta jaunajam Pariui, kuris paskui ir pagrobė iš Graikijos Helenę. Ir dabar tolimame Samarkande rūstybę, mirtį ir skausmingą atgailą vėl sukėlė obuolys. Aleksandras buvo įkūręs didelę, visoje jo imperijoje veikiančią pašto tarnybą, bet kartais paštininkai atgabendavo ne tik laiškų bei nurodymų, bet ir skanėstų iš namų. Tą rudens dieną paštininkai atgabeno vaisių krovinį net iš pačios Graikijos. Tarp gėrybių buvo gražių obuolių, ir jie taip nudžiugino karalių, kad jis liepė pakviesti Kleitą, norėdamas pasidalyti su juo vaisiais iš tėvynės. Jis pažinojo Kleitą, pramintą Juoduoju, nuo pat vaikystės, o Kleito sesuo Lanikė buvo Aleksandro žindyvė. Nors ir ne toks senas kaip Parmenionas, Kleitas buvo Filipo kariuomenės karininkas ir taip pat tarnavo Aleksandrui eidamas įvairias vadovaujamas pareigas nuo pat karo žygio pradžios. Nors Kleitas ir priklausė konservatyviųjų makedonų grupuotei, Aleksandras jį mėgo ir juo pasitikėjo, ypač nuo tada, kai jis išgelbėjo karaliui gyvybę mūšio lauke prie Graniko upės.

Atėjus Aleksandro pasiuntiniui, Kleitas kaip tik buvo įpusėjęs aukos atnašavimą, bet karaliaus kvietimo nepaisyti nedrįso, todėl nutraukė aukojimą. Avys, kurias jis buvo beaukojąs dievams, jau buvo apipiltos aukojimo vynu, bet avys yra avys, tad jos nerūpestingai nusekė paskui Kleitą, žengiantį Aleksandro palapinės link. Reginys turbūt buvo juokingas, bet išgirdus, kas nutiko, karalių apėmė siaubas. Jo manymu, tai buvo pranašiškas dangaus ženklas, todėl jis sukvietė savo pranašautojus ir paklausė, ką tai reiškia. Jie paskelbė, kad įkandin Kleito sekančios aukojimo avys gali reikšti bloga tik pačiam Kleitui. Aleksandras labai sunerimo, nes vos prieš dvi naktis jis sapnavo Kleitą juodais drabužiais sėdintį šalia

mirusio Parmeniono ir jo sūnų. Todėl jis liepė paaukoti dievams, kad šie saugotų jo seną draugą.

Kai Kleitas apsiprausė ir prisidėjo prie Aleksandro, prasidėjo puota; per ją, kaip įprasta, šeimininkas ir svečiai mėgavosi puikiais valgiais ir nežabotai girtavo. Karas Sogdianoje dvejus pastaruosius metus klojosi prastai, todėl makedonų karininkai, įskaitant karalių, ieškojo paguodos vyne ir gėrė net daugiau negu įprasta. Tą naktį vienas iš rūmų poetų sukūrė dainą, išjuokiančią makedonų karvedžius, nepajėgiančius sugauti Spitameno, – apdairiai vengdamas paminėti faktą, kad pačiam Aleksandrui tai sekėsi nė kiek ne geriau. Jaunesni karaliaus valdiniai žavėjosi eilėmis, juokėsi ir ragino poetą tęsti. Tačiau vyresnius karininkus ši daina įžeidė, ir jie ėmė tarpusavy niurnėti, kad jiems verčiama kaltė dėl šios nemalonios padėties. Kai kurie pataikūniški Aleksandro bičiuliai net ėmė įžeidinėti jo tėvą Filipą, esą jo sūnus nepalyginti geresnis kareivis už jį.

Galiausiai atsistojo Kleitas, girtas kaip ir visi kiti puotos dalyviai, ir pareiškė, jog neleistina įžeidinėti ištikimų makedonų karių barbarų akivaizdoje, net juokais. Gėda, kad karalius leidžia tuntui persų ir kitų svetimšalių juoktis iš savo draugų, daug vertesnių vyrų negu bet kuris iš jų. Aleksandrui jo pasipiktinimas atrodė juokingas; jis vis dar į viską žiūrėjo kaip į lengvą pramogą ir erzindamas Kleitą pasakė, kad jis tik bandąs pateisinti savo nesėkmę gaudant Spitameną ir kaltę priskirti nepalankioms aplinkybėms, o ne savo bailumui. Išgirdęs tai Kleitas užsidegė pykčiu ir priminė, jog tas bailumas prie Graniko išgelbėjo karaliui gyvybę. Gal karalius užmiršęs visą pralietą makedonų kraują, kad taip šaltai atsukęs nugarą Filipui ir ėmęs vadinti savo tėvu kažkokį Egipto dievą?

Dabar Aleksandras iš tikrųjų supyko, o nuotaiką palapinėje tarytum ledas sukaustė. Jis apkaltino Kleitą bandymu suskaldyti kilminguosius, sukiršinti makedonus su svetimšaliais. Kleitas atšovė, kad susiskaldymas

seniai įvykęs, nes ištikimi makedonai jau esą antrarūšiai kareiviai ir turi maldauti niekingą persų rūmų valdytoją leidimo aplankyti savo pačių karalių! Aleksandras pašoko ir buvo bepuoląs Kleitą, bet jųdviejų draugai suskubo juos sulaikyti nuo kumštynių. Karalius atsiprašė kažkokių šalia stovinčių graikų dėl savo karininko makedono šiurkštaus elgesio; tai išgirdęs Kleitas užriaumojo, kad jis turėtų kalbėtis su visais svečiais, ne tik su pataikūnais, kurie lankstosi ir tūpčioja prieš jį, vilkintį puikiais persų drabužiais.

Dabar Aleksandras prarado savitvardą ir ėmė dairytis ginklo. Neradęs savo kardo – apdairus asmens sargybinis paslėpė jį prasidėjus kivirčui – jis griebė vieną iš atsiųstų obuolių ir metė jį į Kleitą. Netverdamas pykčiu karalius, vis dar ieškodamas savo kardo, makedoniškai reikalavo skelbti pavojų ir sukviesti sargybinius. Trimitininkas dar buvo blaivus ir drąsiai atsisakė, pats užsidirbdamas iš Aleksandro pylos. Tačiau Kleitas nenurimo ir toliau svaidė įžeidimus karaliui. Kai draugai tempė jį iš palapinės, jis šaukė karaliui dramaturgo Euripido eiles:

Vaje, Heladėje koks prastas paprotys!

Aleksandras gerai išmanė Euripido kūrybą, tad jam nebuvo sunku prisiminti likusią citatos dalį:

...Kai priešų kariauna jau būna sumušta,
tai laikoma garbe ne vargusių karių,
o visą šlovę pelno vien jų karvedys,
kuris nors ietimi tarp tūkstančio kitų
nė kiek neišsiskyrė, giriamas labiau.

Pusiaukelėje iš palapinės Kleitas ištrūko iš savo bendražygių rankų ir puolė atgal, norėdamas pratęsti savo tiradą prieš karalių. Tačiau jam ne-

spėjus pasakyti daugiau nė žodžio Aleksandras išsilaisvino iš savo paties asmens sargybinių, čiupo vieno iš jų ietį, puolė Kleitą ir nudūrė.

Beveik iš karto karalius ėmė gailėtis ir raudojo nužudęs savo draugą. Netverdamas iš sielvarto, jis ištraukė ietį iš Kleito kūno ir pastatė ją ant žemės smaigaliu aukštyn, ketindamas pulti ant jos pats. Tik didžiulėmis pastangomis jo draugams ir asmens sargybiniams pavyko sukliudyti karaliui nusižudyti. Tada jie nutempė jį į jo kambarį, kur jis iš nevilties susmuko.

Tris dienas Aleksandras gulėjo savo lovoje raudodamas ir gedėdamas Kleito, ničnieko nevalgydamas ir negerdamas. Kariai labai sunerimo dėl tokio karaliaus elgesio. Jie buvo toli nuo namų nesvetingoje žemėje ir jiems reikėjo tvirto vado. Jeigu būtų pasklidusi žinia, kad Aleksandrui pasimaišė protas, iš visų pusių juos būtų pradėję pulti priešai, ypač Spitamenas. Galiausiai į karaliaus kambarius atėjo pranašautojas Aristandras ir patikino jį, kad Kleito mirtis buvo jau seniai nulemta, o Aleksandras tiesiog tapęs dievų valios įrankiu. Karalius visada buvo linkęs tikėti visomis nesąmonėmis, kokias tik šis pranašautojas jam paslaugiai pateikdavo, taigi išgirdęs šią žinią kiek pragiedrėjo. Paskui jį aplankė Aristotelio sūnėnas Kalistenis, žygio istorikas, ir švelniai ėmė įtikinėti, kad jo poelgis nebuvęs toks jau blogas, kaip jam atrodo. Galiausiai į palapinę įsibrovė filosofas Anaksarchas ir pareikalavo iš Aleksandro liautis verkšlenti kaip vergui. Jis priminė, kad karalius esąs didžiosios žinomos pasaulio dalies valdovas ir turįs elgtis atitinkamai. Būdamas žmonių viešpats, jis galįs daryti su savo valdiniais, ką panorėjęs, net ir pykčio pagautas perverti juos ietimi. Taip jau sukurtas pasaulis, įtikinėjo filosofas, ir jeigu jis nenorįs prarasti kariuomenės pagarbos, privaląs susiimti.

Šis makiaveliškas patarimas buvo veiksmingas vaistas ir padėjo Aleksandrui išgyti nuo depresijos. Karalius įsakė surengti iškilmingas Kleito laidotuves, pagaliau išėjo iš savo palapinės ir vėl ėmė vadovauti

kariuomenei. Karininkams ir kareiviams tarsi akmuo nuo širdies nusirito, bet vis dėlto jie buvo sunerimę. Nors karaliaus kaltę švelnino aplinkybė, kad Kleitą jis nužudė pagautas pykčio ir apsvaigęs nuo vyno, negalėjai paneigti fakto, jog Aleksandras vieną iš ištikimiausių ir seniausių draugų nužudė dėl to, kad šis išdrįso jam paprieštarauti ir pasakyti tai, ką galvojo daugelis makedonų kareivių. Turbūt visi jie svarstė, kieno eilė bus dabar.

Nepaisant niūrių nuotaikų Aleksandro stovykloje, mūšių laukuose makedonams ėmė šypsotis sėkmė. Spitamenas jautėsi apsuptas Aleksandro įgulų, išdėstytų po visą šalį, todėl vėl atsitraukė į Skitijos pasienį. Ten jis užverbavo tris tūkstančius skitų raitelių žygiui į Sogdianą. Jis tikėjosi greito ir lengvo žygio į tėvynę, nes visi makedonai bus apsistoję žiemai savo stovyklose, bet jis neįvertino Aleksandro pavaduotojo Koeno drąsos. Užuot laukęs, kol Spitamenas jau bus pradėjęs savo žygį ir tada bergždžiai jį vaikęsis, Koenas, iš savo vietinio žvalgybos tinklo sužinojęs apie rengiamą antpuolį, išjojo užkirsti užpuolikams kelio. Jis netikėtai užklupo juos jų pačių žemėje ir nukovė mūšyje daugiau kaip aštuonis šimtus karių. Šio pralaimėjimo užteko, kad viešoji nuomonė priešo stovykloje pasikeistų. Sogdai paliko Spitameną, o dauguma jo šalininkų baktrų pasidavė Koenui. Tik skitai liko ištikimi Spitamenui; jie išgrobstė krovininę gurguolę ir su sogdų vadu išjojo į stepes.

Po kurio laiko Spitamenui atėjo galas, bet dėl visiškai netikėtos priežasties. Jis buvo gudrus ir sumanus, bet, anot Romos istoriko Kurcijaus, jo silpnybė buvo *immodicus amor* savo žmonai. Ši nesaikinga meilė privertė jį temptis ją kartu per stepes ir kalnus, nors dauguma sogdų vadų būtų palikę savo žmonas namie. Vargšė moteris, visai nusikamavusi po dvejų metų meilės tokiomis sąlygomis, maldavo Spitameną pasiduoti

Aleksandrui ir pasikliauti Makedonijos karaliaus gailestingumu. Pagimdžiau tau tris vaikus, įtikinėjo ji Spitameną, dabar jie jau suaugę vyrai. Liaukis kariauti, tegu jie grįžta namo, nereikia švaistyti gyvenimo beprasmiškai kovai su nenugalimu priešininku. Užuot nusileidęs žmonos prašymams, Spitamenas pasijuto jos išduotas; išsitraukęs kardą jau buvo bekertąs jai, bet jam sukliudė jos broliai. Jis liepė žmonai dingti jam iš akių ir pagrasino nužudyti, jeigu dar kartą jam pasirodysianti.

Keletą dienų Spitamenas miegojo tik su sugulovėmis, bet pagaliau meilė žmonai įveikė jį, ir jis vėl parodė jai savo malonę. Ji savo ruožtu pareiškė, kad priekaištauti ją paskatino tik moteriška silpnybė, ir pažadėjo nuo šiol būsianti nuolanki ir pareiginga žmona. Kad atšvęstų susitaikymą, sogdų vadas surengė puotą ir iš jos buvo parvestas į savo palapinę baisiai girtas. Kai tik jis užmigo, mylinti ir dėmesinga žmona paėmė jo kardą ir nukirto jam galvą. Tada, susimokiusi su patikimu tarnu, suvyniojo ją į audeklą ir išjojo į makedonų stovyklą. Pagaliau atvykusi, ji nuėjo į Aleksandro palapinę ir pasakė sargybai turinti pasikalbėti su karaliumi. Aleksandras pamatė ją įeinant su krauju aptaškytais drabužiais ir pamanė, kad ji tik dar viena vietinė didikė, atėjusi skųstis, kad ją išprievartavo jo kariai. Kai moteris pašaukė savo tarną ir liepė atrišti ryšulį, nustebęs karalius pamatė galvą ir paklausė, kieno ji, nes iki to laiko Spitameno veido bruožai neatpažįstamai išsidarkė. Sužinojęs, kieno tai galva, Aleksandras džiaugėsi didžiojo priešo mirtimi, bet kartu baisėjosi jo žmonos poelgiu ir net nežinojo, kuris jausmas stipresnis. Jis padėkojo jai, bet savo stovykloje nepaliko, manydamas, kad ji būtų blogas pavyzdys jo palydos moterims.

Bent jau taip šią istoriją pasakoja Kurcijus. Ariano pateikta įvykių versija labiau įtikėtina; jis pasakoja, kad Spitameno galą lėmė politika ir išdavystė. Pasak jo, skitai, kurie liko ištikimi Spitamenui, ėmė nerimauti, kai išgirdo, kad jų pulti atvyksta Aleksandras. Kai reikėjo rinktis, ar likti ištikimiems Spitamenui, ar gelbėti savo kailį, jie nukirto savo vadui galvą

ir kaip dovaną nusiuntė ją į makedonų stovyklą. Nežinia, kuris pasakojimas yra teisingas, bet Spitamenui mirus pasipriešinimas palei šiaurines Sogdianos sienas liovėsi. Skitai ir sogdai paprašė taikos ir perdavė Aleksandrui visus savo teritorijoje likusius Spitameno karininkus.

Karalius nešvaistė laiko pergalei švęsti, nes norėjo kuo greičiau sutvarkyti reikalus provincijoje ir vykti į Indiją. Jis nuvedė savo kariuomenę į Rytų Sogdianos kalnus, kur kai kurios kalnų gentys vis dar atsisakė pripažinti jo valdžią. Šiose viršūnėse žiema buvo keista – dieną siausdavo audros, o naktį imdavo šalti ir snigti. Kruša būdavo tokia stipri, kad makedonai dengdavosi nuo jos skydais. Vieną siaubingą dieną daugelis kareivių prarado orientaciją tankiame miške ir beveik du tūkstančiai jų mirtinai sušalo. Kiti klaidžiojo, bandydami rasti užuovėją tarp medžių. Aleksandras kaip piemuo išėjo jų rinkti; surastuosius siųsdavo į gretimas kalnų trobeles sušilti. Kai kuriuos karius jis rado prišalusius prie medžių, prieš mirtį susispietusius draugėn.

Surinkęs visus kareivius, kuriuos rado, jis grįžo į savo stovyklą ir išsekęs susmuko į savo sostą. Tada pro jo palapinės duris įsvirduliavo jaunas makedonų pėstininkas, veikiau lavonas negu gyvas žmogus, nesusigaudydamas, kur jis yra ir į kieno kambarį įėjo. Karalius pašoko ir pasodino vargšą į savo sostą sušilti prie ugnies. Vyrukas buvo visiškai sustingęs ir niekaip negalėjo atsigauti, tad Aleksandras puolė girdyti jį karštais gėrimais ir apklojo antklodėmis. Pagaliau kareivis atpažino karalių ir pamatė, kur jis sėdi. Jis pasibaisėjo užėmęs karališkąjį sostą ir iš siaubo pašoko. Aleksandras nuramino jį ir liepė vėl sėstis. Tada pasakė jaunuoliui, jog jam pasisekė, kad atsisėdo ne į didžiojo Persijos karaliaus sostą, nes tai būtų nusikaltimas, už kurį baudžiama mirtimi. Jis atsisėdo tik ant Makedonijos karaliaus kėdės.

Aleksandras surinko karius, kad šie pailsėtų ir sušildytų savo kaulus, o paskui pradėjo paskutinį puolimą Rytų Sogdianoje. Šiame regione buvo nemažai kalnų tvirtovių, ir jas kontroliavo vietos didikai, kurie vis dar nepripažino karaliaus ir tikėjosi, kad keliaudamas į Indiją jis praeis pro šalį. Tačiau Aleksandras labai nemėgo palikti stiprių priešų užnugaryje, taigi jis nusprendė per žiemą paimti šias tvirtoves bet kokia kaina. Pirmoji ir labiausiai įtvirtinta buvo tvirtovė, vadinama Sogdianos Uola, ant šimtų pėdų aukščio kalno, iš visų pusių apsupto stačių uolų. Gentis ten turėjo saugų vandens šaltinį ir pakankamai maisto, kad atlaikytų ilgą apsiaustį. Tvirtai įsitikinę, jog tvirtovė neįveikiama, jie šaukė Aleksandrui iš viršaus, kad jis niekada jos nepaims, nebent jo kareiviai turi sparnus.

Tokios patyčios tik dar labiau pakurstė karaliaus ryžtą pasiekti savo tikslą. Jis kreipėsi į karius, paklausė, ar yra savanorių kopti į kalną, ir pažadėjo dosniai apdovanoti kiekvieną, pasiekusį viršūnę. Daugelis kareivių iki to laiko buvo išmokę kopti į sunkiai įveikiamas uolas; trys šimtai žengė į priekį. Jie pasiėmė tik ilgas virves ir palapinių kuolelius, kad įkišus į uolų plyšius būtų už ko užsikabinti rankomis. Naktį jie ėmė kopti per sniegą ir ledą nesaugoma, stačia kalno puse. Trisdešimt jų kildami nukrito ir užsimušė, o jų kūnai prasmego prarajoje tarp uolų, bet kiti auštant pasiekė kalno keterą, iškilusią kaip tik už tvirtovės. Tada Aleksandras pasiuntė gynėjams žinią: apsisukite ir pasižiūrėkite, radau kareivių, kurie moka skraidyti. Makedonai virš jų vaipėsi ir mojavo vėliavomis. Gentis negalėjo patikėti, jog kažkam pavyko užkopti į jų kalną, ir taip išsigando, kad pasidavė be kovos. Kitos Sogdianos kalnų tvirtovės gynėjai, išgirdę apie šį nutikimą, irgi skubiai pasidavė. Pavasarį Aleksandro rankose pagaliau atsidūrė visa provincija.

Tarp paimtų į nelaisvę Sogdianos Uolos tvirtovės gynėjų buvo Oksiarto, baktrų didiko, kuris kovojo prieš Aleksandrą, šeima. Viena iš jo ne-

tekėjusių dukterų, vardu Roksana, makedonams atrodė gražiausia moteris, kokią tik jie kada nors buvo regėję. Nors anksčiau karalius moterims buvo abejingas, paauglės grožis jį akivaizdžiai pribloškė ir jis merginą pamilo. Jis būtų galėjęs paimti ją kaip belaisvę į savo lovą kada tik panorėjęs, bet Roksana jam pasirodė kažkuo ypatinga, ir jis nutarė ją vesti. Aleksandras daugelį metų atsisakinėjo santuokos siūlymų, taigi kyla klausimas, kodėl šiuo gyvenimo tarpsniu jis taip netikėtai priėmė sprendimą vesti baktrų moterį. Priežastis turbūt buvo politikos ir aistros derinys – šie du dalykai anaiptol nėra nesuderinami. Aleksandras dabar buvo dvidešimt aštuonerių metų, daugelio žemių karalius, neturintis įpėdinio. Kaip daugelį metų kalbėjo visi jo aplinkos žmonės, jam buvo jau laikas vesti ir susilaukti sūnų. Ir kaip parodė jo tėvas Filipas, Makedonijos karaliui visai nebūtina vesti savo tėvynainę. Paties Aleksandro motina buvo svetimšalė iš Epyro. Kaip ir jo tėvas, jis nematė jokių priežasčių, dėl kurių Roksana negalėtų tapti pirma iš daugelio karaliaus nuotakų, tarp kurių, laikui pribrendus, galėjo atsirasti ir tinkama makedonė. Be to, reikėjo sutvirtinti sąjungą su įtakingu baktrų didiku. Šeimos saitai buvo patikimas būdas susieti Oksiartą ir jo šeimą su Aleksandru ir sustiprinti karaliaus įtaką neramioje šalyje. Šios vedybos būtų ryškus ženklas jo imperijos vietos gyventojams, kad naujasis karalius nelaiko santuokos su viena iš savo svetimšalių valdinių žeminama. Tai buvo svarbi propagandinė akcija, kuri galėjo būti jam labai naudinga ateityje, nors senieji makedonų kariai niurnėjo, kad karalius vėl teikia pirmenybę vietos gyventojams. Jausmai irgi turėjo nemažą reikšmę. Kaip ir daugelis graikų bei makedonų, Aleksandras teikė pirmenybę lytiniams santykiams su vyrais, bet tai nereiškė, kad jis negalėjo jausti aistros ir moterims. Karaliui, kaip ir daugumai senovės pasaulio žmonių, būtų buvę sunku suprasti šių laikų seksualinės orientacijos skirtį.

Taigi Aleksandras, Makedonijos karalius ir visų žemių nuo Egipto iki Hindukušo valdovas, aukšto kalno papėdėje tolimoje Sogdianos žemėje

vedė Roksaną, Baktrijos didiko Oksiarto dukterį. Pagal senovės makedonų tradiciją, patarnautojai atnešė jaunavedžiams kepalą šviežios duonos, karalius kardu perkirto jį perpus ir pasidalijo su savo nuotaka. Oksiartas dalyvavo vestuvėse ir tikrai džiaugėsi galimybe vadinti Aleksandrą žentu. Persai, lidai, sirai ir babiloniečiai greta kareivių ir kilmingųjų iš visos imperijos džiaugėsi matydami jaunąjį karalių, imantį žmoną iš Azijos vidurio. Tik makedonų karininkai nepalankiai žiūrėjo į šią sąjungą, bet jie apsimetė besidžiaugią ir šiltai sveikino karalių. Po Kleito nužudymo jie išmoko laikyti liežuvius už dantų.

IX

INDIJA

> Kiek mes žinome ir kaip pasakoja patikimi žmonės, toliausiai į rytus Azijoje gyvena indai, mat rytinė Indijos dalis dėl smėlio yra negyvenama.
>
> HERODOTAS

Aleksandro vestuvės su Roksana septintaisiais karo žygio metais buvo tik pirmas iš keleto prieštaringų karaliaus veiksmų, kurių jis, ruošdamasis žygiui į Indiją, ėmėsi, kad suvienytų skirtingas savo imperijos gyventojų grupes. Vienas iš toliaregiškiausių jo sumanymų buvo sprendimas mokyti makedonų karybos trisdešimt tūkstančių iš visos imperijos surinktų jaunuolių. Šį sumanymą lėmė būtinybė; Aleksandras suprato, kad maža makedonų tauta tiesiog negali duoti pakankamai karių valdyti visas žemes, kurias jis užkariavo ir tikėjosi dar užkariauti (nors dauguma jo karininkų ir nenorėjo pripažinti šio fakto). Kaip ir persai iki jo, karalius nusprendė sustiprinti ir plėsti savo valdžią pasitelkdamas kitų savo valdomų tautų žmogiškuosius išteklius. Išrinktieji jaunuoliai turėjo išmokti kalbėti graikiškai, kautis makedonų karių ginklais ir įsilieti į jo kariuomenę. Tačiau jie turėjo tapti ne svetimšaliais pagalbininkais, kaip buvo įprasta senovės pasau-

lyje, o naujos Makedonijos kariuomenės neatskiriama dalimi ir užimti net aukščiausio lygio vadovaujamas pareigas. Tai buvo drąsiausias ir novatoriškiausias planas per visą karų istoriją. Aleksandras kaip įmanydamas stengėsi įtikinti savo dabartinius karius, kad šis sumanymas nesumenkins jų svarbos, bet jie netikėjo juo nė per nago juodymą. Tik aklas nematė, kad karalius planuoja provincialią Makedonijos kariuomenę paversti tarptautinėmis pajėgomis. Kai kareiviai, kurie taip ilgai kovojo kartu su juo, senstelės, o naujas vietinių šauktinių „derlius" pasieks kariauti tinkamą amžių, jis ketino pripilti veteranams į maišus aukso, patapšnoti jiems per petį ir išsiųsti namo į Makedoniją. Jų sūnūs ir vaikaičiai, savaime suprantama, taip pat turėjo tarnauti Aleksandrui, bet kaip imperinės kariuomenės, kurioje makedonai bus tik viena dalis, nariai. Persijos, Babilono ar Indijos gyventojams savo būsimojoje kariuomenėje jis ketino suteikti ne menkesnes galimybes tapti vadais negu jaunuoliams iš Pelos. Aleksandro ištikimiems kariams – ir karininkams, ir eiliniams, – kurie visai nesižavėjo jo naujos pasaulinės imperijos vizija, tai buvo skaudus smūgis.

Bene dar didesnį nepasitenkinimą daugeliui makedonų kėlė karaliaus pagerbimo ritualas, graikų vadinamas *proskynesis*. Herodotas pasakoja, kad pagal tai, kaip gatvėje susitikę du persai sveikina vienas kitą, galima suprasti, kokią socialinę padėtį užima kiekvienas iš jų. Lygūs pasibučiuodavo į lūpas; jeigu vienas būdavo truputį žemesnės kilmės už kitą, viršesnis pabučiuodavo jį į žandą. Daug žemesnės padėties žmonės puldavo prieš viršesniuosius ant žemės. Tokio pat ritualo buvo laikomasi didžiojo karaliaus rūmuose, ir kadangi karalius buvo viršesnis už visus kitus, prieš jį privalėjo pulti ant žemės visi, išskyrus nedaugelį išrinktųjų. Persijos meno kūriniuose vaizduojamose scenose matome, kad aukšto rango karininkai, priėję prie soste sėdinčio karaliaus, siunčia jam oro bučinį dešine ranka, bet dauguma prašytojų – ir tikrai visi graikai – turėjo pulti veidu žemyn prieš bauginamą karališkąją didybę.

Graikams ir makedonams taip nusižeminti prieš bet kurį karalių buvo neįsivaizduojama. Laisvieji graikai lenkdavosi tik prieš dievus, ne prieš karalius. Kniūbsti puldavo tik vergai prieš savo šeimininkus arba maldininkai prieš dievus. Net melsdamiesi Egėjo jūros regiono gyventojai paprastai tiesiog pagarbiai stovėdavo prieš dievo atvaizdą, tik truputį palenkę galvą. Persai proskinezę didžiajam karaliui laikė ne garbinimo aktu, o gilios pagarbos ir paklusnumo karališkajai valdžiai ženklu. Graikai žinojo tai, bet niekaip negalėjo prisiversti tokiu būdu išreikšti pagarbą, kai stodavo priešais persų sostą. Kartą vienas gudrus Tėbų pasiuntinys Persepolyje priėjęs prie Persijos karaliaus numetė ant grindų savo žiedą ir pasilenkė jo pakelti, taip teisindamasis pats sau, kad puolė ant grindų tik norėdamas pakelti asmeninį daiktą. Tačiau keletas spartiečių, lankydamiesi karaliaus rūmuose Sūzuose, buvo labiau užsispyrę. Kai karaliaus asmens sargybiniai liepė jiems pulti kniūbstiems, jie atsisakė. Sargybiniams pabandžius pargriauti juos ant grindų, jie pasipriešino ir pasakė, kad jų papročiai neleidžia pulti kniūbstiems prieš mirtingą žmogų, kad ir kas jis būtų. Ši persų ceremonija buvo visiškai nesuderinama su graikų tautos dvasia, todėl daugelis jų atsisakydavo taip nusižeminti net rizikuodami gyvybe.

Tačiau persams ir kitų tautybių atstovams karaliaus rūmuose proskinezė buvo įprasta protokolo dalis. Nuo pat pirmo karto, kai stojo priešais Aleksandrą, persai, išreikšdami pagarbą, puldavo prieš jį kniūbsti, nors makedonams toks jų elgesys kėlė juoką ir panieką. Aleksandras dėl to atsidūrė keblioje padėtyje. Jo valdiniai azijiečiai nuolatos puldavo prieš jį kniūbsti ir jokiu būdu nenorėjo atsisakyti šio papročio, o graikai ir makedonai laikė šį ritualą bedievišku ir barbarišku garbinimu. Kai ėmė ruoštis invazijai į Indiją, Aleksandras suprato, kad šį klausimą reikia kažkaip išspręsti. Jis tikėjosi palengva įpratinti makedonus prie proskinezės, galbūt pakeista forma, kad jie priimtų ją tik kaip ceremoniją be jokių religinių reikšmių. Aleksandras visai nenorėjo, kad

tautiečiai garbintų jį kaip dievą, ir anaiptol nesižavėjo sudėtingomis rūmų apeigomis, kurios tradiciškai supo didžiuosius Persijos karalius, tačiau jam kėlė susirūpinimą juokingas pasidalijimas rūmuose, kai pusė kilmingųjų jam rituališkai reiškė pagarbą, o kita pusė į tai žiūrėjo kaip į prastą pokštą.

Kad ir kaip karalius stengėsi, jam nepavyko įpratinti graikų bei makedonų prie proskinezės, ir labiausiai dėl rūmų istoriko Kalistenio kaltės. Kalistenis labai nemėgo pralaimėti ginčų ir didžiuodamasis vaizdavo save kaip laisvės gynėją rytietiško despotizmo akivaizdoje. Daugelis senųjų makedonų karių žavėjosi jo atvira tradicijos gynėjo pozicija, nes jis kalbėjo tai, ką galvojo jie patys, tačiau istorikas klydo, manydamas esąs neliečiamas. Net Aristotelis apibūdino savo sūnėną kaip puikų oratorių, bet visai neturintį sveiko proto.

Kalistenis pats pasirašė sau nuosprendį per vieną puotą, kai Aleksandras bandė įvesti savo karininkams ir draugams makedonams priimtiną proskinezės formą. Per tą puotą karalius padavė taurę vyno arčiausiai sėdinčiam bičiuliui. Šis paėmęs atsistojo, nusilenkė mažai kažkokio dievo šventyklėlei, patogiai įrengtai kaip tik už karaliaus, paskui pabučiavo Aleksandrą ir grįžo į savo vietą. Tą patį iš eilės padarė ir visi kiti svečiai. Kai atėjo Kalistenio eilė, jis paėmė taurę ir priėjo pabučiuoti karaliaus, bet nenusilenkė šventyklėlei. Aleksandras tuo metu kalbėjosi su Hefaistionu ir to nepastebėjo, bet vienas iš jo draugų pasakė karaliui, kad Kalistenis neatliko proskinezės. Kai Aleksandras priminė jam apie praleistą ritualo dalį, šis įžūliai atkirto apsieisiąs be bučinio.

Aleksandras jau buvo suorganizavęs savo iškiliausio karvedžio ir jo sūnaus nužudymą, paskui, pykčio pagautas, nužudė vieną iš ištikimiausių savo draugų. Kalistenis buvo kvailys, jeigu manė, kad karalius nesiryš nubausti paprasto istoriko už tokį sąmoningą nepaklusnumą. Tačiau Aleksandras taip pat buvo gudrus ir žinojo, kad gali sužaisti Kalistenio tuštybe ir pagreitinti jo žūtį. Todėl jis pasiūlė šiam parodyti, ką sugeba,

ir pasakyti improvizuotą kalbą, šlovinančią makedonų narsą. Kalistenis džiugiai sutiko ir suskato liaupsinti Makedonijos sūnų šlovę, o šie plojo ir mėtė jam po kojom girliandas. Tačiau tada, kad išbandytų jo gebėjimus tradiciniu graikų retorikos mokyklų būdu, karalius paprašė jo užimti priešingą poziciją ir paneigti makedonų nuopelnus. Kalistenis prarijo masalą ir su malonumu puolė smerkti makedonų karių klaidas ir kandžiai juos kritikuoti. Aleksandro karvedžiai nenusimanė apie graikų retorikos meno subtilybes, tad priėmė kritiką už gryną pinigą ir įsiuto ant Kalistenio. Taip vienu smūgiu Aleksandras nuteikė prieš oratorių karščiausius jo šalininkus. Dabar jam tereikėjo sulaukti tinkamo meto nutildyti Kalistenį amžinai.

Netrukus tokia galimybė atsirado, kai vienas iš karaliaus palydovų, pilkas jaunuolis, vardu Hermolajas, sumanė pelnyti amžiną garbę nužudydamas Aleksandrą. Kartą per medžioklę tas palydovas supykdė Aleksandrą, kai nušovė šerną užbėgdamas karaliui už akių, ir šis už tai išpėrė berniokui kailį. Hermolajas pasijuto pažemintas ir troško atkeršyti. Kaip ir prieš keletą metų Pausanijas, tikėjęsis pelnyti šlovę nužudydamas Filipą, Hermolajas norėjo palikti pėdsaką istorijoje kaip garsaus karaliaus žudikas. Papasakojęs apie savo planą keletui draugų, paikas jaunuolis buvo greitai išduotas ir suimtas. Aleksandras suprato, kad pasikėsinimo sumanytojas yra tik lengvabūdiškas berniukas, kuris apskritai neturėjo būti priimtas į karaliaus tarnybą, bet pamatė, kad sąmokslas teikia puikią galimybę atsikratyti Kalistenio. Ir nors kankinamas Hermolajas neįvėlė istoriko, susieti Kalistenį su sąmokslu nebuvo sunku, nes jis draugavo su visais palydovais. Nespėjęs suprasti, kas vyksta, Kalistenis buvo suimtas ir sukaustytas grandinėmis, o senieji makedonai kariai, kuriuos jis taip neseniai įžeidė, dėl to neprieštaravo. Vieni šaltiniai teigia, kad jis buvo nedelsiant pakartas, kiti – kad po keleto mėnesių mirė nuo ligos, bet visi sutinka, jog jo, kaip rūmų istoriko, karjera baigėsi mirtimi prie Indijos sienų. Vis dėlto jam pavy-

ko sutrukdyti Aleksandrui įpratinti prie proskinezės savo bendražygius makedonus. Galiausiai karalius nusprendė, kad dėl šio ritualo kyla per daug rūpesčių, ir numojo į jį ranka.

Baigiantis septintųjų metų po persikėlimo į Aziją pavasariui, Aleksandras su savo kariuomene paliko Baktriją ir pradėjo žygį į Indiją. Grįždamas į pietus jis perėjo kalnus per dešimt dienų, daug greičiau negu prieš dvejus metus žygiuodamas į šiaurę per Chavako perėją. Jis praleido keletą dienų Aleksandrijoje, kurią įkūrė į šiaurę nuo Kabulo slėnio, ir pakeitė tenykštį valdytoją, nes šis jam išvykus vadovavo prastai. Lengva susidaryti įspūdį, kad Aleksandras buvo tik karvedys ir užkariautojas, nes taip jis dažniausiai vaizduojamas senovės šaltiniuose, tačiau daug laiko jis skirdavo ir savo imperijos valdymui tobulinti. Dėl to, ar visada išmintingai pasirinkdavo, galima ginčytis. Jis turėjo įprotį greitai pasirinkti miesto ar provincijos valdytoją, o paskui pakeisti paskirtąjį asmenį, kai šis prisivirdavo košės. Kaukazo Aleksandrijos valdytoju jis paskyrė patikimą makedoną, bet paskui, tarsi jam į galvą būtų atėjusi pavėluota mintis, regiono satrapu išrinko persą, vardu Tyriespis. Ištikimas savo papratimui, po dvejų metų Aleksandras atleido Tyriespį ir nubaudė jį mirties bausme už korupciją.

Dar būdamas Sogdianoje, Aleksandras nusiuntė pasiuntinį į artimiausius Indijos miestus, kviesdamas vietinius karalius apsilankyti pas jį ir pripažinti jo valdžią. Šie valdovai pasitiko jį žygiuojantį į rytus per Kabulo slėnį ir prisiekė savo ištikimybę. Tarp jų buvo svarbaus Indijos Taksilos miesto, įsikūrusio kitame Indo krante, valdovas. Makedonams jis jautė ne daugiau meilės negu persams, bet manė, kad Aleksandras gali jam padėti nugalėti priešus. Kad įrodytų savo atsidavimą Makedonijos valdovui, jis padovanojo jam dvidešimt penkis kovinius dramblius.

Tada Aleksandras padalijo savo kariuomenę į dvi dalis ir nusiuntė Hefaistioną su didelėmis pajėgomis palyginti lengvu keliu į rytus per Chaibero perėją kiek galima greičiau pasiekti Indo upę ir pastatyti tiltą, kokį jis jau buvo statęs per Eufratą, kad galėtų persikelti likusi kariuomenės dalis, o pakeliui numalšinti nepaklusnias gentis. Jo geriausią draugą šiame kelyje lydėjo Indijos karaliai ir didelis inžinierių dalinys. Pats Aleksandras likusią kariuomenės dalį nuvedė aplinkiniu šiaurės rytų keliu į kalnus, kad pažabotų Rytų Hindukušo kalnų gentis. Kaip buvo pamėgęs, jaunasis karalius ėmėsi sudėtingiausios užduoties.

Žygis per kalnus truko ištisus mėnesius, per kuriuos makedonams teko kopti siaurais takais ir keltis per sraunias upes. Jeigu pasitaikydavo neprieinama tvirtovė, kuri atsisakydavo pasiduoti makedonams, Aleksandras paimdavo ją, kad ir kaip sunku tai būdavo. Užrašai apie šį kalnų karo žygį pasakoja vis tą pačią istoriją – Aleksandras reikalaudavo, kad miestas pasiduotų, gyventojai atsisakydavo, tada makedonai puldavo miestą, po sunkios kovos jį užimdavo ir išžudydavo gyventojus. Tačiau retkarčiais pasitaikydavo ir nuokrypių nuo šios rutinos. Vieną dieną žygio pradžioje Aleksandrui į petį pataikė strėlė, pagausindama ir taip nemenką jo sužeidimų skaičių. Kitą kartą jį su kariuomene iš pasalų užpuolė vienos genties kariai, tarsi iš niekur išdygę kaip tik tada, kai makedonai vakare statė stovyklą, ir privertė juos pasitraukti į gretimą kalvą. Tačiau Aleksandras surengė atsakomąjį puolimą ir daugelį nukovęs privertė genties karius slėptis už savo miesto sienų. Tai buvo atkakliausi priešininkai, su kuriais karalius susidūrė per šį karo žygį, bet keturias dienas puldamas miestą jis privertė juos pasiduoti ir pažadėjo išsaugoti jų gyvybes, jei jie prisidės prie jo kariuomenės kaip pagalbinis būrys. Jie sutiko, tačiau tą pačią naktį pabandė slapčia pabėgti; Aleksandras įtarė, kad jie bandys bėgti, todėl buvo surengęs pasalą ir išžudė juos, o paskui užėmė miestą.

Žengdamas per aukštas viršūnes ir gražius Svato slėnio miškus toliau į rytus, karalius užimdavo tvirtoves ir priversdavo vietos gentis pasiduo-

ti. Tačiau atvykęs į Baziros miestą jis pamatė, kad kareiviai ir miestiečiai pabėgo į gretimą Aorno kalną. Kaip ir Sogdianos Uolos gynėjai, vietos gyventojai manė, kad šis prieglobstis puikiai apsaugos juos nuo užpuolikų. Jį supo pliki kelių tūkstančių pėdų aukščio šlaitai, o į viršūnę vedė tik vienas status ir patikimai ginamas kelias. Plati viršūnės plynaukštė buvo tinkama gausiam grūdų derliui užauginti, taip pat čia buvo daug vandens išteklių, kurių būtų užtekę ilgiems metams. Vietos vedliai Aleksandrui pasakė, kad net Heraklis negalėjęs įveikti šio kalno per savo klajones. Geresnio paskatinimo karaliui negalėjo ir būti.

Priešingai negu Sogdianos Uolos, Aorno paimti jis negalėjo pasiuntęs kopėjų – vienintelis būdas buvo tiesiogiai pulti siaubingai stačiu taku palei siaurą keterą. Vedliams pavyko nuvesti Ptolemają ir dalį karių į kalno dalį, kur jie galėjo atremti Aorno gynėjų išpuolius, bet ši pozicija nebuvo ganėtinai saugi surengti tiesioginį pagrindinės tvirtovės puolimą. Ptolemajas gynė ją nuo nuožmiai puolančių priešų, o Aleksandras ir jo inžinieriai ėmėsi tiesti į viršūnę kelią. Jiems pavyko nusigauti netoli viršūnės, bet paskutinėje kelio atkarpoje žengti toliau trukdė status siauras tarpeklis. Karaliaus įsakymu kariai prikirto tūkstančius kuolų dirvožemiui sulaikyti ir iš viršaus nuolatos apšaudomi kalno gynėjų pradėjo per tarpeklį statyti aukštą šimtų pėdų pylimą iš plūkto purvo. Prireikė ne vienos dienos alinamo darbo, bet pagaliau jie padarė siaurą paaukštintą kelią. Nustebę genties kariai paprašė taikos ir pasiūlė pasiduoti kitą dieną. Ir šį kartą priešai pabandė naktį slapčia pasišalinti, tačiau Aleksandras jų jau laukė. Daugelį jis nukovė bebėgančius, kiti užsimušė krisdami ant uolų. Tada karalius puolė sienas ir pagaliau įveikė kalną. Aleksandras be galo didžiavosi, kad įstengė užkariauti vietą, kurios neįveikė net Heraklis.

Nuo Aorno karalius pasuko į pietus ir tęsė žygį Indo link, pakeliui rasdamas laiko laukinių dramblių medžioklei. Tačiau didžiausias netikėtumas laukė priartėjus prie Nisos. Vietos gyventojai ir net augalija šiuose kalnuose atrodė keistai svetimi. Nisos gyventojai savo mirusiuo-

sius, paguldytus kedro karstuose, užkeldavo į medžius – Aleksandras atsitiktinai kai kuriuos padegė – ir, skirtingai nuo kitų šio krašto genčių, darydavo vyną iš vynuogių. Vietos gyventojai pasitiko Aleksandrą ir maldavo jo nedaryti jų miestui nieko bloga, nes jie esą palikuonys naujakurių, kuriuos prieš daugelį kartų čia apgyvendinęs dievas Dionisas. Jų vaisinga gebenė, šventas Dioniso augalas, kuris niekur kalnuose daugiau neaugo, įrodanti, kad jie yra šio dievo palaiminta tauta. Aleksandrui tokios istorijos patiko. Jie parodė karaliui gebenėmis apaugusią Dioniso giraitę, čia Aleksandras ir jo kareiviai pasipuošė vainikais ir giedojo himnus vyno dievui. Nors Nisos gyventojų garbinamas dievas veikiausiai buvo Šiva ar kita Rytų dievybė, o ne užklydęs graikų dievas, Aleksandras priėmė jų pasakojimą už gryną pinigą ir elgėsi su vietos gyventojais maloniai, nes laikė jų buvimą tuose tolimuose kalnuose ženklu, kad dabar jis priėjo tolimiausias vietas, iki kurių senovėje buvo atkeliavęs Dionisas. Karaliaus supratimu, tai buvo įrodymas, kad jis artinasi prie pasaulio krašto.

Pagaliau nusileidęs nuo aukštų kalnų ir atvykęs prie Indo, Aleksandras pamatė, kad Hefaistionas per plačią upę baigė statyti didelį pontoninį tiltą iš valčių. Kitoje pusėje buvo Indija, mitinė žemė, labai menkai pažįstama graikų pasauliui. Pirmasis Vakarų gyventojams apie Indiją papasakojo Skilaksas, jūreivis iš Karijos Mažojoje Azijoje. Beveik prieš du šimtus metų iki Aleksandro pirmas didysis karalius Darėjas pasiuntė jį ištirti Indo upės, ketindamas išplėsti persų valdžią į jos slėnį. Skilaksas nuplaukė Indu į jūrą, o paskui, apiplaukęs aplink Arabijos pusiasalį, pateko į Egiptą. Išliko tik jo raštų fragmentai, tačiau jo surinktos žvalgybinės žinios leido Darėjui prijungti Indo slėnį prie Persijos imperijos kaip dvidešimtą satrapiją. Aleksandro laikais persų valdžia Indo slėnyje buvo

tik nominali, bet Aleksandras laikė jį didžiojo karaliaus valdomis ir todėl dalimi teritorijos, kurią jis turi įgyti.

Praėjus vos keleriems metams po Skilakso kelionės, vienas graikų gydytojas, taip pat iš Karijos, vardu Ktesijas, trumpai rašė apie Indiją Persijos istorijoje, jis rėmėsi šio jūreivio pasakojimu ir į Persijos rūmus atvežtų Indijos gyvūnų stebėjimais. Jo raštų irgi išliko tik fragmentai, bet Aleksandras tikriausiai buvo skaitęs abiejų šių vyrų pasakojimus. Karalius taip pat žinojo apie Indiją iš užuominų apie ją Herodoto raštuose. Šis graikų istorikas keliavo po Egiptą ir Babiloną, bet Indijoje apsilankęs nebuvo, todėl jo pasakojimas apie šią šalį trumpas ir dar fantastiškesnis negu paprastai. Jis apibūdino Indiją kaip turtingą aukso, papildančią Persijos iždą daugiau negu bet kuri kita provincija, bet tvirtino, kad auksą iš žemės kasa skruzdės. Jis pasakojo, kad palei Indą gyvena daug tautų, kurios kalba skirtingomis kalbomis ir laikosi skirtingų papročių. Vienos valgančios tiktai žalią mėsą, o kitos niekada nežudančios jokių gyvūnų. Herodotas taip pat tvirtino, kad kai kurie indai, reikšdami savo mirusiems tėvams pagarbą, valgo jų kūnus, o išgirdę, kad graikai savo mirusiuosius kremuoja, bjaurėjosi. Tačiau ir Herodoto raštuose, ir kituose šaltiniuose, kuriuos Aleksandras buvo skaitęs apie Indiją, nuolatos kartojama, kad šalis įsikūrusi ryčiausiame pasaulio pakraštyje, kurį nuo didelio jį supančio vandenyno skiria tik siaura dykumos juosta. Nė vienas iš senovės autorių iki makedonų invazijos laikų nė nenumanė, kad Indija plyti toli už Indo.

Taigi Aleksandras priartėjo prie Indijos manydamas, kad užkariavus Indo slėnį jo karalystė pasieks gyvenamojo pasaulio ribas. Jis tikėjosi, jog po trumpo žygio per dykumą jau stovės ant didžiojo rytų vandenyno kranto. Kai kurie graikai net manė, kad šią jūrą galima įžiūrėti nuo Hindukušo viršūnės. Turbūt tik tada, kai Indijos Taksilos miesto karalius atvyko į jo stovyklą Baktrijoje ir ėmė pasakoti apie savo šalį, Aleksandras suprato, kaip neteisingai ją įsivaizdavo. Indijos karalius tikriausiai api-

būdino jam Pandžabo – penkių upių, besidriekiančių kaip rankos pirštai per Indo slėnio šiaurinę dalį – žemės geografiją. Tada jis tikriausiai papasakojo Aleksandrui apie ilgą Gango upę, tekančią per plačias žemes Himalajų kalnų papėdėje į didelę įlanką. Palei Gango krantus buvo įsikūrusios senosios galingos ir turtingos karalystės. Pietuose Gangas tekėjo per didžiulį Indostano pusiasalį, įsirėžiantį į vandenyną su legendine Taprobanės sala (Ceilonas, arba Šri Lanka) visai šalia jo pietryčių pakrantės. Taksilos karalius tikriausiai taip pat buvo girdėjęs apie kitą didžiulį pusiasalį už Gango žiočių, besidriekiantį iki tolimos pietų jūros su legendinėmis salomis, kuriose augo reti prieskoniai. Per šį susitikimą Aleksandras veikiausiai tapo pirmu žmogumi nuo Egėjo jūros, išgirdusiu apie serus, šilko žmones, kurie gyveno tarp dviejų didelių upių tolimoje žemėje už Himalajų. Aleksandras turbūt tiesiogine žodžio prasme prarado nuovoką, sužinojęs, kad jo ankstesnis įsivaizdavimas apie Rytų žemes buvo visiškai klaidingas. Ir nors pasaulio kraštas nebuvo tik už keleto dienų kelio nuo Indo, mintis apie visą naują turtingų žemių ir klestinčių karalysčių pasaulį tikriausiai tik dar labiau įkaitino jo vaizduotę ir sustiprino nežabotas ambicijas.

Aleksandras su savo kariuomene persikėlė per Indą tiltu, kurį Hefaistionas ir jo inžinieriai sukonstravo surišdami daugybę didelių ir mažų valčių ir nutiesdami ant jų kelią. Šiame pasaulio regione, kur upes kiekvieną vasarą patvindydavo gausios sezoninės liūtys, nuolatiniai tiltai buvo neįmanomi. Atsidėkodami dievams už saugų persikėlimą per upę kariai atnašavo aukas ir surengė varžybas, o paskui toliau nužygiavo žemomis kalvomis į pietus Taksilos link. Kai iki miesto liko keleto dienų kelias, jo karalius, norėdamas parodyti savo geranoriškumą, atsiuntė dovanų – sidabro, galvijų, avių ir dramblių. Taksilos valdovas buvo Omfis, neseniai

mirusio karaliaus, su kuriuo Aleksandras anksčiau buvo susitikęs Baktrijoje, sūnus. Naujasis karalius, kaip ir jo tėvas, visais įmanomais būdais rodė esąs nusiteikęs bendradarbiauti su makedonais, aprūpino Hefaistioną ir jo darbininkus grūdais, nors atrodė keista, kad jis pats neatvyko pasveikinti Aleksandro draugo.

Kai makedonai artėjo prie Taksilos, Aleksandras sunerimo pamatęs jo pasitikti išeinančią kariuomenę. Ją sudarė tūkstančiai indų karių, išsirikiavusių kovine rikiuote su išpuoštais drambliais, tokiais dideliais, kad jie priminė judančias tvirtoves. Jis nedelsiant liepė trimitininkams skelbti kovinę parengtį ir pasiuntė raitininkus į sparnus, kad pasiruoštų besiartinančiam puolimui. Pamatęs, kas vyksta, karalius Omfis nustebo ir pamanė, kad jo iškilminga rikiuotė buvo klaidingai suprasta. Jis įsakė savo kariuomenei sustoti ir tik su keletu vyrų nujojo pasitikti Aleksandro. Akimirka buvo įtempta, juo labiau kad nė vienas karalius nemokėjo kito kalbos, bet galų gale buvo surastas vertėjas, ir Omfis paaiškino paprasčiausiai sveikinantis savo naująjį valdovą indams įprastu būdu. Indijos karalius prisiekė Aleksandrui ištikimybę ir atidavė jam savo karalystę. Aleksandras savo ruožtu grąžino Taksilą ir aplinkines žemes Omfiui.

Savo kariuomenės priešaky jodamas į Taksilą, Aleksandras pirmą kartą pamatė didelį Indijos miestą. Tai buvo netvarkinga gyvenvietė, kurią sudarė iš grublėtų klinčių ir dumblo plytų pastatyti namai, sudarantys vingiuotas, klaidžias gatves; ji labiau priminė nemažą kaimą negu turtingos karalystės sostinę. Tačiau architektūrinės prašmatnybės trūkumą mieste atstojo kunkuliuojančios žmonių minios ir jo šeimininko svetingumas. Kad palinksmintų Aleksandrą ir jo karininkus, Omfis surengė trijų dienų puotą ir padovanojo karaliui ir jo bendražygiams dar daugiau dovanų, įskaitant tikrą lobį sidabrinių monetų. Aleksandras maloningai padėkojo, bet rodydamas karališką kilnumą grąžino viską Omfiui ir dar pridėjo sidabrinių ir auksinių indų, persiškų drabužių ir stulbinamą krūvą aukso iš iždo. Vienas iš Aleksandro bičiulių makedo-

nų, vardu Meleagras, neiškentęs pasveikino karalių sukorus tokį kelią į Indiją, kad surastų žmogų, kuris nusipelno tiek daug pinigų. Aleksandrą šis sarkazmas suerzino, bet po Kleito žūties jis buvo išmokęs tvardytis ir šaltai atkirto Meleagrui, kad pavydas trumpina gyvenimą. Jo bičiulis nepajėgė suprasti, jog Aleksandras nusipirko ištikimybę, kuri buvo ypač brangi taip smarkiai nuo jo imperijos centro nutolusioje žemėje. Ji kainavo Aleksandrui dalį iš persų prisigrobto didelio laimikio, bet jis dėl to nesuko sau galvos. Prieš išžygiuojant Indo žemupio link jam reikėjo pelnyti ir Taksilos, ir jos karaliaus ištikimybę.

Omfis troško būti malonus, nes nuolatos kariavo su gretimomis karalystėmis, įskaitant galingą į pietus nuo jo miesto, už Hidaspo upės įsikūrusią valstybę, kurią valdė Poras, pauravų tautos karalius. Jaunasis Taksilos valdovas norėjo išplėsti savo karalystės sienas Poro sąskaita ir buvo laimingas galėsiantis panaudoti Aleksandro auksą ir kariuomenę šiam tikslui pasiekti. Jo perspektyvos atrodė labai daug žadančios, kai į Taksilą grįžo Aleksandro pas Porą siųstas pasiuntinys. Makedonijos karalius pareikalavo, kad jam žygiuojant į pietus šis indų valdovas sumokėtų duoklę ir pasitiktų jį prie savo karalystės sienų. Priešingai negu kiti vietos valdovai, Poras atsisakė paklusti ir atkirto nemokėsiąs Aleksandrui duoklės, bet mielai pasitiksiąs jį prie Hidaspo su savo kariuomene, pasirengusia mūšiui.

Tai buvo nemenkas smūgis Aleksandro planams greitai ir taikiai peržygiuoti per Indiją. Jo žvalgų tinklas pranešė, kad Poras turi didelę kariuomenę, taip pat daugiau kaip šimtą kovinių dramblių. Aleksandras buvo tikras nugalėsiąs tokį priešininką, bet suprato, kad lengva nebus, juo labiau prasidėjus liūčių sezonui. Makedonai buvo įpratę prie lietaus, tačiau niekada nebuvo patyrę nieko panašaus į tą tvaną, kuris ėmė plūsti ant jų iš Indijos dangaus. Jų kančias dar labiau sustiprino nepakenčiamas karštis, sukeldamas retą ir labai nemalonų pojūtį, kai žmogus yra perkaitęs ir peršlapęs tuo pat metu. Kiekvieną dieną nepaliaujamai lijo. Gatvės

virto upėmis, laukai – ežerais, viską nuklojo storas purvo sluoksnis. Indai lietumi labai džiaugėsi, nes jis buvo būtinas pasėliams, bet makedonai buvo beprarandą viltį kada nors išdžiūti. Vietos gyventojai patikino juos, kad lietūs po kelių mėnesių liausis, bet Aleksandras negalėjo taip ilgai laukti. Dėl viso pikto, jeigu nepaisant padovanoto aukso Omfis pakeistų nuomonę, jis įkurdino Taksiloje nuolatinę makedonų vadovaujamą karinę įgulą ir nuvedė savo kiaurai permirkusią kariuomenę į pietus, Hidaspo upės link.

Po keleto dienų kelio per neaukštus kalnus Aleksandras su savo kareiviais netikėtai priėjo perėją, vedančią į Hidaspo lygumą. Nuo šio tarpeklio jie pirmą kartą išvydo didžiulę visiškai plokščią Pandžabo lygumą, besidriekiančią į pietus ir rytus iki pat Gango. Apačioje jie matė Hidaspo upę, beveik mylios pločio, sraunią ir patvinusią nuo lietaus bei tirpstančio Himalajų sniego. Kitoje upės pusėje jo laukė Poras su savo kariuomene; ji buvo mažesnė negu Aleksandro, bet indų valdovas gerai pažinojo teritoriją ir turėjo daug mokytų dramblių, kurie išgąsdindavo besiartinančius arklius.

Vos pažvelgęs į Hidaspą Aleksandras pasiuntė Koeną atgal prie Indo išardyti pontoninio tilto, kurį buvo pastatęs Hefaistionas, ir atgabenti valčių. Laukdamas jų karalius įrengė stovyklą šiauriniame upės krante ir ėmė svarstyti, kaip jis galėtų kirsti tokią srovę nepastebėtas Poro. Jis turėjo rasti upės pakrantėje tokią vietą, kurios nebūtų matyti iš pietinės pusės. Ilgai ieškoję, po keleto dienų jo žvalgai rado tinkamą vietą už kelių mylių į rytus, kur kalnų ketera priartėja prie Hidaspo. Priešais šį kyšulį buvo didelė sala, apsupta keleto mažesnių salų; jos buvo tankiai apaugusios medžiais, kurie slėpė šiaurinį krantą nuo kitoje pusėje nuolatos budinčių Poro karių. Aleksandras suprato, kad tai puiki vieta netikėtai atakai, tik

reikėjo, kad Indijos karalius nesužinotų, jog puolimas prasidės taip toli rytuose. Kad suklaidintų Porą, Aleksandras įsakė savo kariuomenės daliniams judėti palei šiaurinį krantą daugelio mylių atstumu tai pirmyn, tai atgal. Jis siųsdavo karius tai į vakarus, tai į rytus, tada vėl liepdavo grįžti į pagrindinę stovyklą. Makedonai užkūrė palei upę stovyklos laužus ir stengėsi sudaryti įspūdį, kad savo užduotis jie vykdo triukšmingai. Indų karius už Hidaspo varė iš proto šis nepaliaujamas judėjimas ir galų gale jie liovėsi stebėti kiekvieną Makedonijos kareivių manevrą – kaip Aleksandras ir buvo numatęs. Karalius taip pat įsakė iš aplinkinių kaimų į stovyklą atgabenti tonas grūdų, tarytum būtų planavęs pasilikti ten iki rudens, kol liausis lietūs ir atslūgs upė. Jis taip pat paskelbė savo kariams – tarp jų ir indų šnipams – kad per upę jie kelsis anksčiausiai po dviejų mėnesių. Išgirdęs šią žinią, Poras ne visai ja patikėjo, bet Aleksandras siekė ne tiek apgauti karalių, kiek išmušti jį iš pusiausvyros.

Kai laivai pagaliau buvo paruošti, Aleksandras pavedė Kraterui vadovauti pagrindinei stovyklai, įsikūrusiai priešais Poro kariauną, paliko jam stiprias pajėgas ir įsakė likti vietoje, jeigu indai netrauks į rytus, makedonų persikėlimo vietos link. Tada Aleksandras tamsoje tyliai nuvedė savo ištvermingiausius karius palei upę aukštyn iki tos vietos, kur jie turėjo sėsti į laivus. Karaliui tikriausiai atrodė, kad jam padeda dangus, nes įprasta nepaliaujama liūtis virto šėlstančia audra. Griaustinio trenksmai ir lietaus šniokštimas nustelbė triukšmą, kurį kėlė makedonai, ruošdamiesi plaukti valtimis, nors keletą jų nutrenkė žaibas.

Tūkstančiai karių tyliai susėdo į valtis ir kiek įkabindami ėmė irtis per šėlstančią upę, lenkdami didelę salą. Pagaliau pasiekę žemę, jie iššoko iš valčių, pasiruošę kautis su Poro kariais, tačiau pamatė, kad tamsoje išlipo ne pietiniame krante, o vienoje iš daugelio mažesnių upės salų. Tai buvo visiška katastrofa, nes audra ėmė rimti, jau kilo saulė, ir makedonai tapo matomi indų žvalgams. Negaišdamas nė minutės, Aleksandras įsakė savo kariams šokti į gilų sąsiaurį, skiriantį juos nuo pietinio kranto.

Sunkiai apsišarvavę kareiviai atsidūrė iki kaklo srauniame vandenyje, o raitininkų arkliai vos įstengė plaukti per srovę, bet galiausiai jie vis dėlto išsikapanojo į krantą.

Tuo metu Porą pasiekė žinia, kad didelės makedonų pajėgos keliasi per upę už kelių mylių į rytus, ir indų karaliui iškilo sudėtingas klausimas. Jis matė, kad daugelis priešų buvo vis dar tiesiai priešais jį Aleksandro stovykloje. Ar puolimas rytuose buvo gudrybė atitraukti jo dėmesį, kad vakarinės pajėgos galėtų persikelti per upę ir užpulti jį iš užnugario, ar tai iš tikrųjų buvo pagrindinė puolimo kryptis ir makedonai norėjo apeiti jį šonu iš rytų pusės? Vėl siųsti žvalgus nebebuvo laiko, taigi Poras įsakė savo sūnui su kovos vežimų daliniu leistis aukštupio link ir, jeigu įmanoma, sutrukdyti persikelti arba bent užgaišinti jį. Tada jis paliko stovykloje mažą būrį karių su keletu dramblių, kad neleistų persikelti per upę likusiems makedonams, ir su pagrindinėmis savo kariuomenės pajėgomis patraukė paskui sūnų.

Poras buvo drąsus ir gabus vadas, bet dabar atsidūrė beviltiškoje padėtyje. Mažesnės jo pajėgos susidūrė su puikiai išmuštruotais Aleksandro kariais, kurie taip pavargo kęsti drėgmę ir nepatogumus, kad buvo pasirengę nužudyti kiekvieną kelyje pasipainiojusį indą. Poras turėjo tik vieną pranašumą – savo dramblius, kurie, kaip Aleksandras ir bijojo, sukėlė sumaištį tarp jo raitininkų ir trypė jo pėstininkus. Tačiau makedonai jau buvo sugalvoję, kaip įveikti šias būtybes, nors šis būdas reikalavo paaukoti daug gyvybių. Aleksandro kariai apsupdavo dramblį ir badydavo jį ilgomis sarisomis, o lankininkai šaudydavo jam į akis. Tada įsiutintas ir apakintas gyvulys puldavo ne tik priešininkus, bet ir saviškius.

Patyrinėjęs indų mūšio rikiuotę Aleksandras nusprendė pritaikyti klasikinę apsupties taktiką ir užspeisti priešo karius. Jis nusiuntė savo raitininkus į kairę ir dešinę, kad užeitų indams už nugaros, o pagrindinei kariuomenės daliai liepė pulti iš priekio. Užvirė įnirtingas mūšis, į visas puses tiško purvas ir kraujas, abi pusės patyrė daug nuostolių. Kažkuriuo

mūšio metu, kai Aleksandras jojo Bucefalu, į senąjį žirgą pataikė ietis ir mirtinai jį sužeidė. Karalius buvo pernelyg užsiėmęs, kad jo gedėtų, taigi šoko ant kito žirgo ir vėl stojo į kovą. Kai indų gretos pradėjo irti, Krateras greitai persikėlė per upę ir puolė iš užnugario, kad atkirstų indams atsitraukimo kelią.

Vienintelis Poras kovojo toliau, sėdėdamas ant savo milžiniško dramblio nugaros. Aleksandrą taip sužavėjo jo drąsa, kad jis nusiuntė pas karalių pasiuntinį, maldaudamas jį pasiduoti ir išsaugoti savo gyvybę. Deja, pasiuntinys buvo Omfis iš Taksilos; Poras jo baisiai nekentė ir pabandė nukauti ietimi. Tada Aleksandras nusiuntė kitą pasiuntinį, ir šis pagaliau įtikino indų karalių sudėti ginklus. Kai du valdovai susitiko, dramblys, kuriuo jojo Poras, nors ir sužeistas, atsiklaupė ir leido karaliui nulipti. Aleksandras priėjo prie Poro ir žavėjosi jo ūgiu, siekiančiu daugiau negu šešias pėdas, taip pat jo karališka laikysena net pralaimėjus. Aleksandras paklausė, kaip jis norėtų, kad su juo būtų elgiamasi, o Poras į tai atsakė: „Kaip su karaliumi.“ Nugalėtojas, labai nuvildamas Omfį, leido jam pasitraukti iš mūšio lauko gydytis, paskui grąžino jam karalystę ir net pridėjo gretimas žemes. Makedonai iškilmingai palaidojo savo žuvusiuosius, paaukojo dievams ir surengė ant Hidaspo krantų žaidynes savo brangiai kainavusiai pergalei atšvęsti. Tada Aleksandras šalia mūšio vietos Bucefalo atminimui įkūrė miestą ir pavadino jį mylimo žirgo vardu.

Aleksandras nusiuntė į kalnus darbo grupę prikirsti medžių laivams. Jis sumanė pastatyti didelį laivyną ir nuplaukti Hidaspu į Indą, o paskui Indu – į jūrą ir pakeliui užkariauti prie upės krantų įsikūrusias karalystes. Kadangi šis didysis statybų projektas turėjo trukti savaites, jeigu ne mėnesius, karalius paskelbė savo kariams, kad per tą laiką jie užims Rytų Indiją. Jo kariai turbūt vis dar manė, kad iš karto už horizonto plyti

didelė jūra, nors Aleksandras tuo metu jau buvo supratęs, koks iš tiesų didelis yra Indijos subkontinentas. Sunkiausia buvo priversti karius eiti. Ši užduotis buvo ypač sudėtinga, nes musonas vis dar šėlo, o kelias driekėsi per kraštą, kur veisėsi tiek daug gyvačių, kad kariai ėmė miegoti hamakuose kaip vietos gyventojai. Tačiau karalius vis tiek žygiavo pirmyn, vesdamas paskui save savo ištikimus, bet vis garsiau niurzgančius karius.

Vakariausias Gango intakas buvo už dviejų šimtų mylių, o šios didelės upės žiotys – už daugiau kaip tūkstančio mylių į rytus. Ir vis dėlto Aleksandras buvo pasiryžęs vesti savo kariuomenę iki pat Gango deltos ir užimti palei upės krantus įsikūrusias turtingas karalystes. Pirmieji miestai jo kelyje buvo šalia Poro karalystės ribų, trisdešimt septynios gyvenvietės Himalajų kalnų šešėlyje. Jis gana lengvai jas užkariavo ir prijungė prie išplėstų Poro valdų. Tada nužygiavo prie Akesino, vienos iš didžiausių ir srauniausių Pandžabo upių. Jis susodino savo karius į valtis ir įsakė plaukti per upę, tačiau daugelis laivų sudužo į šipulius ir nemažai jo karių nuskendo. Tada jis patraukė prie Hidraoto upės, tokios pat plačios kaip ir Akesinas, bet ne tokios sraunios. Vietos gyventojai kitame krante tik simboliškai pasipriešino, o paskui pasidavė makedonams. Tačiau už Hidraoto plytėjo karingos kateanų genties žemės su sostine Sangala. Makedonai girdėjo pasakojimą, kad kateanų našlės buvo skatinamos – veikiau, verčiamos – susideginti gyvos ant savo vyrų karių laidotuvių laužų; šis paprotys, vadinamas sati, atsiradęs po to, kai viena vietinė moteris nunuodijusi savo vyrą. Kad užkirstų kelią puolantiems makedonams, indai aplink savo miestą išdėstė vežimus ir nuo sienų apipylė puolėjus strėlių ir iečių kruša. Tačiau galiausiai Aleksandro vyrai, padedami neseniai su koviniais drambliais atvykusio Poro, įveikė plytų sienas ir užėmė miestą.

Šlapiame Aleksandro kelyje pasitaikiusios kitos šalies karalius Sopeitas išmintingai pasidavė makedonams dar nespėjus priartėti prie jo sostinės. Aleksandras grąžino jam karalystę valdyti jo vardu ir keletą dienų mėgavosi šio indų valdovo svetingumu. Neįprasti šios šalies papročiai

tikrai priminė Aleksandrui Spartos visuomenę ar idealų miestą, aprašytą Platono *Valstybėje*. Gimę vaikai Sopeito karalystėje būdavo suskirstomi į dvi grupes – sveikiausi ir gražiausi buvo rūpestingai auginami, o kiti nužudomi. Kai išlikusieji užaugdavo, būdavo planingai sutuokiami su tais bendraamžiais, su kuriais jie tikėtinai galėjo susilaukti tobuliausių palikuonių, reikalingų valstybei. Sopeitas taip pat didžiavosi savo auginamais skalikais ir padovanojo Aleksandrui daugiau kaip šimtą šių gyvūnų, tokių nuožmių, kad buvo tikima, jog jų gyslomis teka tigro kraujas. Kad įrodytų tai savo svečiui, indų karalius surengė keturių šunų kovą su visiškai suaugusiu liūtu. Šunys buvo benugalį ir Sopeitas pasiuntė tarną, kad vienam iš šunų, mirtinai įsikibusiam liūtui į gerklę, nupjautų dešinę koją. Aleksandras atsistojo ir jau buvo beprieštaraująs, bet skalikas nė nekrūptelėjo, kai jam pjovė koją, ir nepaleido grobio iš nasrų net pamažu dvėsdamas dėl nukraujavimo.

Dabar, ilgas savaites ginklu skynęsi kelią per Pandžabą, visada pergalingi makedonai ėmė jaustis kaip tas Sopeito šuo. Aleksandras nusitempė juos į Fegėjo karalystę prie Hifasio, paskutinės didelės Pandžabo upės. Dideliam Aleksandro kareivių, kurie visai nenorėjo vėl stoti į mūšį per lietų, palengvėjimui, šis indų valdovas taip pat pasidavė ir atgavo savo sostą. Aleksandras klausinėjo Fegėjo apie tolimesnes žemes ir sužinojo, kad rytuose driekiasi plati dykuma, o už jos teka gili upė, nešanti savo vandenis į Gangą. Už jos įsikūrusi didelė Gangaridų karalystė, valdoma Ksandramo, turinčio du šimtus tūkstančių pėstininkų, dvidešimt tūkstančių raitininkų ir keturis tūkstančius kovinių dramblių. Aleksandras nepatikėjo šiais skaičiais, todėl pasiuntė pakviesti Poro ir išklausinėjo jį atskirai. Poras patikino savo naująjį valdovą, kad žinios esančios tikslios, tačiau pridūrė, jog Ksandramas esąs nekilmingas kirpėjo sūnus, nužudęs ankstesnį valdovą ir klasta užgrobęs karaliaus sostą. Šios žinios tik pakaitino Aleksandro norą žygiuoti ir užkariauti žemes, apie kurias ankstesni atėjūnai iš vakarų, net didieji Persijos karaliai, nedrįso nė svajoti. Jis pri-

minė sau orakulo Delfuose žodžius, kad jis esąs nenugalimas, ir Dzeuso-Amono orakulo Sivoje patvirtinimą, jog jam lemta valdyti visą pasaulį.

Aleksandras taip užsidegė, kad nuvedė savo karius prie Hifasio, ketindamas persikelti į kitą pusę. Jis pasakė didingą kalbą, liaupsindamas savo šauniųjų makedonų ir jų sąjungininkų narsą ir gundydamas karius grobiu, laukiančiu jų turtinguose miestuose priešaky. Žinoma, rytuose yra kariuomenių ir dramblių, bet jie yra niekas, palyginti su tuo, ką jie jau įveikė. Prieš aštuonerius metus, pareiškė karalius, mes kartu kirtome Helespontą, paskui užkariavome Mažąją Aziją, Siriją, Egiptą, Babiloną, Persiją, Baktriją, Sogdianą ir kitas žemes. Mes nužygiavome dešimt tūkstančių mylių ir pasiekėme neįmanomą dalyką. Kilnios dvasios žmonių pasiekimams nėra jokių ribų. Visa Azija bus mūsų rankose, jeigu mes paeisime dar šiek tiek toliau. Rytuose, visai netoli už horizonto, tyvuliuoja jūra ir laukia, kol mes ateisime nusimazgoti kojų jos vandenyse. Tada galėsime grįžti namo, žinodami, kad mūsų nauja imperija yra saugi, ir džiūgaudami, kad mūsų vardai gyvuos amžinai. Žinoma, jeigu norite, galite sustoti čia. Galite bėgti namo ir pasakyti savo vaikams, kad palikote savo karalių tolimoje žemėje. O aš eisiu toliau, net jeigu teks žygiuoti vienam. Tačiau tiems, kurie eis su manimi į pasakiškai turtingas žemes, visi pavydės, kai jie sugrįš namo ir gyvens kaip karaliai.

Tokio pobūdžio Aleksandro kalbos anksčiau visada paveikdavo, taigi jis laukė pritarimo šūksnių, kurių, jo manymu, turėjo kilti. Tačiau, jo nuostabai, įsiviešpatavo visiška tyla, kariai nuleido galvas, nedrįsdami pažvelgti savo karaliui į akis. Pagaliau į priekį išėjo Koenas, vyriausias iš gyvų Aleksandro karvedžių, tarnaujančių jam taip pat ištikimai kaip anksčiau ir jo tėvui Filipui. Senas kareivis kalbėjo už visą kariuomenę ir pasakė Aleksandrui, kad jiems buvo garbė sekti paskui jį taip ilgai ir kartu įveikti visus sunkumus ir pavojus. Tačiau dabar jie esą išvargę ir jų dvasia palūžusi. Labai daug jų draugų žuvo, labai daug tų, kurie išgyveno mūšiuose, nusėti randais. Drabužiai seniai nusidėvėjo, ir dabar po savo

šarvais jie priversti dėvėti persų ir indų drabužius. Jie nori pamatyti savo tėvus, jeigu jie vis dar gyvi, ir vėl apkabinti savo žmonas ir vaikus. Jis paragino karalių grįžti su jais į Makedoniją ir atsivesti naują kareivių kartą, jaunuolius, kuriuos jis ves į puikias, tikrai jo laukiančias pergales. Tačiau jie toliau eiti nebegalį.

Dabar kilo garsūs pritarimo šūksmai, palaikantys Koeną, o pagalvoję apie sugrįžimą namo kariai atvirai raudojo. Tačiau Aleksandras taip įsiuto, kad paliko susirinkimą, nulėkė į savo palapinę ir tris dienas nenorėjo matyti net artimiausių savo draugų. Jis laukė, kad kariai persigalvos ir ateis pas jį, kaip būdavo anksčiau, maldaudami atleisti jiems ir prisiekinėdami, kad seks paskui jį į pasaulio kraštą – bet niekas neatėjo. Pagaliau karalius turėjo sutikti, kad jo svajonė apie žygį Gango žemupio link sudužo. Kad išsaugotų reputaciją, jis surengė viešą aukojimą, prašydamas dangaus patarimo. Ištyrę paaukotų gyvūnų vidurius, pranašautojai išmintingai pareiškė, kad pranašiški ženklai nežada nieko gero persikėlus per upę. Tada Aleksandras vėl stojo prieš kariuomenę ir paskelbė, kad dievų valia ir savo karių noru jis nebekariaus. Jie visi eis namo. Prieš išvykdamas nuo Hifasio, Aleksandras įsakė savo kariams pastatyti dvylika aukštų aukurų, po vieną kiekvienam iš Olimpo dievų. Jie buvo skirti ne tik atsidėkoti dievams, kad nuvedė juos taip toli, bet ir įamžinti atminimui apie jo paties pasiekimus. Pasakojama, kad jis taip pat pastatė didžiulį fortą su daugiau kaip septynių pėdų ilgio lovomis ir dukart įprastą dydį viršijančiomis ėdžiomis, kad ateinančios indų kartos manytų, jog makedonai ir jų arkliai buvo milžinai.

Paskutinį kartą ilgesingai pažvelgęs į rytus, Aleksandras pradėjo ilgą žygį atgal į Makedoniją. Jie vis dar buvo šiauriniame Indijos pakraštyje, daugiau kaip už šimto mylių nuo laivyno, kuris buvo statomas prie Hidaspo. Įveikus jas, dar laukė beveik šešių šimtų mylių kelionė iki jūros. Aleksandras šią kelionę sumanė tam, kad užkariautų likusias gentis Indo slėnyje, o ne tam, kad grįžtų į Baktriją. Jis turbūt turėjo sutelkti visą savo

žavesį ir iškalbą, kad įtikintų savo karininkus ir karius, jog greičiausias kelias namo eina į pietus. Kariniu požiūriu, nebaigti užkariauti Vakarų Indijos buvo neprotinga. Jis nutarė nuo Indo deltos siųsti savo laivyną palei pakrantę plaukti į Persiją; ten laivynas turėjo susitikti su kariuomene, kurią jis ves sausuma. Šia kelione karalius norėjo užverti didelį ratą, kurį pradėjo, kai prieš ketverius metus išvyko iš Persepolio persekioti Darėjo, taip pat įsteigti prekybos maršrutą tarp savo provincijų Indijoje ir likusios imperijos dalies. Tačiau jo kariai nežinojo – o ir pats Aleksandras nesuprato, – kad priešaky jų dar laukia sunkiausios ilgo karo žygio kovos, taip pat vienas iš sunkiausių žygių per dykumą per visą karų istoriją.

Grįžtant prie Hidaspo nieko reikšmingesnio nenutiko, išskyrus tai, kad pasidavė keletas likusių Indijos karalių, kurie nusprendė, kad dabar, kai makedonai traukiasi, kovoti nėra jokio reikalo. Aleksandras taip pat apsidžiaugė sulaukęs nemažos pastiprinimo grupės, kuri prisidėti prie jo kariuomenės atvyko iš pačios Graikijos. Ją sudarė trisdešimt tūkstančių pėstininkų ir šeši tūkstančiai raitininkų, Aleksandro iždininkas Harpalas taip pat skyrė vežimų su medikamentais ir dvidešimt penkiais tūkstančiais šarvų, inkrustuotų auksu ir sidabru. Kariai labai apsidžiaugė gavę naujų šarvų, nes jų dėvimi jau vos laikėsi. Džiaugsmą apkartino staigi senojo Koeno mirtis. Nors mirtis jį ištiko žygio metu, tikėtina, kad ji buvo neprievartinė. Tiesą sakant, veikiausiai kaip tik artėjančios baigties nuojauta ir suteikė Koenui drąsos stoti prieš Aleksandrą prie Hifasio.

Kai kariuomenė grįžo prie Hidaspo, karalius netvėrė džiaugsmu, pamatęs, kad laivynas jau paruoštas. Kelionei buvo paruošta daugiau kaip tūkstantis laivų, įskaitant didelius karo laivus, arklių gabenimo ir prekinius laivus. Aleksandras paskyrė į laivyną kariuomenėje tarnaujančius jūrininkus finikiečius, kipriečius, karus ir egiptiečius, o vadu paskyrė savo vaikystės draugą Nearchą. Po kelių dienų, auštant, kai viskas pagaliau buvo sutvarkyta, Aleksandras paaukojo Dzeusui ir Herakliui, taip pat daugeliui kitų dievų, tarp jų ir dieviškosioms galioms, valdančioms

Indijos upes. Atnašaudamas vyną, jis iš auksinio dubenėlio išpylė jį į Hidaspą, taip pat kaip vidury Helesponto, kai plaukė į Troją. Didžiajai daliai karių pritrūko vietos laivuose, todėl Aleksandras pavedė Hefaistionui ir Kraterui likusius vyrus vesti paskui laivyną priešingais upės krantais. Šie du karaliaus bičiuliai buvo pradėję smarkiai nekęsti vienas kito ir kartą buvo net besusikauną kardais, todėl Aleksandras nutarė, kad bus išmintinga atskirti juos upe.

Išvykimas buvo surengtas su didelėmis ceremonijomis; garsiai dundant būgnams ir irklams pliaukšint per vandenį, nepriekaištinga laivų rikiuotė pajudėjo plačia vaga žemupio link. Vietos indai niekada nebuvo matę tokio reginio, o ypatingą įspūdį jiems padarė laivai su arkliais. Visi vietos gyventojai susirinko prie krantų atsisveikinti su makedonais ir dainavo jiems dainas. Aleksandrą labai sujaudino indų surengtas gražus atsisveikinimas; jis laikė tai palankumo ženklu ir buvo teisus – jie neabejotinai džiaugėsi, matydami jį su savo kariuomene plaukiantį tolyn.

Pirmos kelios kelionės į pietus Hidaspo upe dienos suteikė Aleksandrui lauktą galimybę pailsėti ir ramiai pasėdėti švelniai dreifuojančio Indijos upe laivo denyje. Nužygiavęs tūkstančius mylių ir nuolatos priimdamas lemtingus sprendimus, jis retai turėdavo progą pasilepinti tokiais malonumais kaip dabar. Dalį laiko Aleksandras praleido klausydamasis, kaip jo senas draugas Aristobulas skaito jam savo rašomą žygio istoriją. Kai graikas balsiai skaitė naujausią skyrių apie mūšį su Poru, kaip, jo pasakojimu, Aleksandras stojęs į šlovingą dvikovą su indų karaliumi ir pats nukovęs ietimi jo dramblį, karalius griebė knygą ir įmetė ją į upę, sakydamas, kad derėtų kartu išmesti ir žmogų, kuris rašinėja tokias nesąmones.

Po penkių dienų makedonų laivynas pasiekė Hidaspo ir Akesino upių santaką. Čia šios dvi plačios, ramiai tekančios upės susiliejo į vieną siau-

rą vagą, kurioje siautė veržlios srovės ir audringi verpetai. Jūreiviai buvo įpratę prie audrų Viduržemio jūroje, bet nė vienas iš jų, o juo labiau Aleksandras neturėjo jokios patirties, kaip įveikti sraunius slenksčius. Maži apvalainiai krovininiai laivai, sukdamiesi ir supdamiesi srovėje, įveikdavo juos gana gerai, bet didesnius karo laivus srovės mėtė kaip kamščius. Jie greitai pasisukdavo šonu ir lūžus irklams susidurdavo vienas su kitu. Vyrai, kurie ryžtingai tylėdami stodavo į kovą su barbarų kariais ir trimituojančiais drambliais, įkritę į upę imdavo klykti iš siaubo ir daugelis jų nuskendo drumstame vandenyje. Aleksandrą patį apėmė panika, kai jo laivas užplaukė ant slenksčio. Jis nusimetė drabužius ir nuogas šoko į verpetuojančius sūkurius, nors niekada nesimokė plaukti. Jo draugai šoko paskui ir ištraukė jį į krantą, ir jis buvo dėkingas už išgelbėtą gyvybę. Karalius buvo be galo dėkingas dievams, kad jį apsaugojo, ir atnašavo jiems tokias gausias aukas, tarytum būtų laimėjęs mirtiną mūšį. Kiek pailsėjęs jis net įstengė pajuokauti apie šią savo patirtį, girdamasis, kad dabar jis laimėjęs grumtynes su upe, kaip ir jo didvyris Achilas per Trojos karą.

Kai kariai sutaisė apdaužytus laivus, Aleksandras nusiuntė Nearchą į priekį prie kitos santakos, o pats su didžiąja dalimi kariuomenės nužygiavo sausuma į malių, vienos iš nuožmiausių Pandžabo genčių, karalystę. Šitie indai buvo pasiruošę makedonų atvykimui upe, bet Aleksandras, kaip jam buvo būdinga, naktį kirto bevandenę dykumą ir prisėlino prie jų iš užnugario. Jis netikėtai užpuolė jų pirmąjį miestą, kai nedaugelis jo kareivių ilsėjosi už sienų, paskui užėmė tvirtovę ir nužudė visus du tūkstančius čia besislepiančių vietos gyventojų. Tada makedonai puolė vytis tos saujelės miestiečių, kurie bėgo į gretimas pelkes, o pasivijię nužudė. Paskui buvo užimtas antras ir trečias miestas; juos puldamas Aleksandras drąsiai – arba pramuštgalviškai – pirmas lipo kopėčiomis ant sienų ir pats vedė savo karius į kovą su gynėjais.

Visi likę gyvi maliai pabėgo į stipriausią savo miestą ir pasirengė ginti nuo užpuolikų paskutinę poziciją. Aleksandras atvyko prie miesto saulei

jau leidžiantis, todėl įsakė savo kariams ilsėtis ir ruoštis pulti auštant. Jis padalijo savo pajėgas į dvi dalis – pirmajai ėmėsi vadovauti pats, o antrąją patikėjo savo bičiuliui Perdikui. Indams artėjanti kariuomenė sukėlė tokį siaubą, kad jie paliko savo pozicijas ir atsitraukė į vidinę miesto tvirtovę, palikdami nesaugomas išorines sienas. Dauguma makedonų plūsdami pro vartus manė, kad jie paėmė visą miestą, tačiau pamatė, kad vietos gyventojai užėmė daug stipresnę poziciją pagrindinėje tvirtovėje. Kareiviai bandė prasibrauti į ją, bet nepajėgė įveikti sienų. Aleksandro kantrybė greitai trūko; įpykęs jis pats griebė kopėčias ir laikydamas priešais save skydą ėmė lipti ant sienos. Jo palydovas Peukestas lipo paskui jį, nešdamas šventą skydą, kurį karalius buvo paėmęs iš Atėnės šventyklos Trojoje. Įkandin jo sekė dar du kariai: karaliaus asmens sargybinis Leonatas – kurį jis buvo nusiuntęs guosti Darėjo moterų po Iso mūšio – ir Abrėjas, eilinis kareivis.

Kol Aleksandro trys bendražygiai lipo kopėčiomis, jis ant sienos kovėsi su gynėjais maliais. O kiti kareiviai, tie apačioje, labai susigėdo, kad leidosi paliekami, ir tuojau pat visi puolė keberiotis kopėčiomis, tačiau šios nuo jų svorio sulūžo. Dabar karalius ir trys ant sienos užlipę kariai liko kautis beviltiškoje kovoje. Stovėdamas ant sienos viršaus Aleksandras buvo puikus taikinys priešams, todėl jis nusprendė nepaisyti atsargumo ir šoko į tvirtovės teritoriją. Pamačius, kad jis dingo, kareivius prie išorinės sienos pusės apėmė siaubas. Pradingęs iš jų akiračio, Aleksandras atsirėmė nugara į didelį medį ir durdavo kiekvienam prisiartinusiam priešui. Kai jis nukovė keletą gynėjų, maliai atsitraukė toliau ir sustojo aplink jį puslankiu tokiu atstumu, kad jis negalėtų pasiekti jų kardu. Tada karalius ėmė rinkti nuo žemės akmenis ir svaidyti juos į kiekvieną, kuris išdrįsdavo prie jo priartėti. Atsakydami vietos gyventojai patys ėmė rinkti akmenis ir mėtyti į jį.

Tuo metu trys ant sienos viršaus kartu su Aleksandru užlipę bendražygiai pamatė, kas vyksta, ir patys šoko žemyn prisidėti prie grumtynių

ir ginti karaliaus. Abrėjas beveik iš karto žuvo – jam į veidą pataikė strėlė. Aleksandrą sužeidė iš arti iššauta strėlė, ji pramušė jo šarvus, pervėrė krūtinės ląstą ir pradūrė plautį. Jis toliau gynėsi, bet kraujavo taip gausiai ir taip sunkiai kvėpavo, kad susmuko ant žemės. Tuomet šalia karaliaus iš vienos pusės stojo Leonatas, o iš kitos – Peukestas, laikydamas virš jo Trojos skydą, kad apsaugotų nuo akmenų ir strėlių, kurios pylėsi ant jų kaip lietus.

Tuo metu makedonai už sienų įnirtingai bandė patekti į tvirtovę. Vieni smaigstė kuolelius į dumblo plytas ir kopė siena kaip uola. Kiti stojosi savo draugams ant pečių, kad pasiektų sienos viršų, o dauguma tol taranavo vartus, kol galiausiai jų skląstis lūžo. Pagaliau nusigavę prie Aleksandro, kareiviai rado jį gulintį po medžiu kraujo klane, vis dar dengiamą skydu Peukesto. Kareiviai nebuvo labai išsilavinę, bet nusimanė apie mūšio lauko sužalojimus ir matė, kad karalius sunkiai, gal net mirtinai sužeistas. Įtūžę jie puolė tvirtovės gynėjus ir išžudė visus malius, įskaitant moteris ir vaikus.

Kariai nunešė Aleksandrą į netoliese stovintį jo laivą, kur, vienų šaltinių teigimu, Kritodemas, gydytojas iš graikų Koso salos, legendinio gydytojo Asklepijo palikuonis, ištraukė strėlę. Kiti šaltiniai teigia, kad jokio gydytojo nebuvo, o strėlę peiliu išpjovė Perdikas. Kad ir kaip ten buvo, strėlę pagaliau pašalinus, karalius pradėjo gausiai kraujuoti ir neteko sąmonės. Tarp karių pasklido gandai, kad Aleksandras mirė, ir stovykloje ėmė aidėti raudos ir aimanos. Kas gi parves mus namo, kai karalius mirė, jaudinosi kariai. Jie buvo priešo teritorijos gilumoje, taip toli nuo Makedonijos, kad net nepajėgė įsivaizduoti tokio atstumo – sutrikusiems kareiviams padėtis atrodė beviltiška. Slinko dienos, žinių apie karaliaus būklę vis nebuvo, ir kariai puolė į neviltį. Pagaliau aukštesnieji karininkai paskelbė, kad karalius gyvas ir netrukus pasirodysiąs, nors dauguma kareivių manė, kad jie meluoja, norėdami nuslėpti faktą, jog Aleksandras jau miręs. Tada laive pagaliau buvo praskleistos užuolaidos ir kariuome-

nė pamatė, kaip neštuvais išnešamas nejudantis karaliaus kūnas. Visiems stovintiems ant kranto jis atrodė negyvas, bet kai neštuvai pasiekė krantą, Aleksandras pakėlė ranką ir pamojavo miniai. Orą sudrebino garsūs šauksmai; pamatę, kad karalius vis dar gyvas, bene tvirčiausi kovotojai pasaulyje susigraudino ir verkė kaip maži vaikai. Aleksandro karininkai atnešė kitus neštuvus, kad galėtų nunešti jį į uostą, tačiau karalius nesileido nešamas ir liepė atvesti žirgą. Dar neišgijęs nuo sunkių sužalojimų, jis atstūmė savo draugus ir lėtai užlipo ant žirgo, norėdamas dar kartą patikinti savo karius, kad jam viskas gerai, – tai turbūt buvo vienas iš drąsiausių poelgių jo gyvenime. Kariai netvėrė džiaugsmu, sutartinai plojo ir apipylė Aleksandrą gėlėmis, kurių aplink juos žydėjo daugybė. Kai jis jojo pro kariuomenės gretas, kariai tiesė rankas, bandydami paliesti nors jo drabužio kraštą. Tada didžiulėmis pastangomis jis nulipo nuo arklio, niekieno nepadedamas nuėjo į savo palapinę ir griuvo ant lovos.

Kai tik šiek tiek atsigavo, karininkai ėmė jam priekaištauti, kad lipdamas ant sienos jis pasielgęs drąsiai, bet – kaip karalius – kvailai. Ne vado darbas, sakė jie, taip rizikuoti gyvybe, kai yra daug kareivių, kurie gali padaryti tą patį. Aleksandras nemokėjo paaiškinti savo draugams, kad, jo manymu, tikras karalius turi elgtis kaip tik taip. Išklausęs jų kritiką, jis išėjo iš savo palapinės į stovyklą. Prie jo priėjo žilas veteranas iš Bojotijos Vidurio Graikijoje, girdėjęs Aleksandro bičiulių priekaištus. Vyras pažvelgė karaliui tiesiai į akis ir pasakė tik keletą žodžių savo kaimiška tarme: „Aleksandrai, drąsiai veikti moka tik tikri vyrai." Karalius apsikabino seną kareivį ir laikė jį draugu visą likusį savo gyvenimą.

Nors Aleksandras per karo žygį Indijoje dažnai elgėsi brutaliai, tai netrukdė jam kaip įprasta žavėtis vietos religijomis. Nuo pat savo apsilankymo Taksiloje jis kviesdavosi Indijos išminčius ir klausinėdavo juos apie

jų tikėjimus. Karaliui pasisekė – jis lankėsi be galo turtingoje religinių tradicijų žemėje. Tam tikri Indijos religijos bruožai, tokie kaip tikėjimas daugeliu dievų, buvo pažįstami kiekvienam Viduržemio jūros pasaulio gyventojui, bet daugelis idėjų, su kuriomis susipažino, Aleksandrui tikriausiai atrodė labai mįslingos.

Vietinės džainizmo tradicijos šalininkai siekė savo asketišku gyvenimu išlaisvinti sielą iš skausmo ir persikūnijimų ciklo. Nuoširdžiausi jos sekėjai tapdavo vienuoliais ir nuogi klajojo po šalį, turėdami tik mažą puodą apsiprausti. Visi džainistai stengėsi vadovautis nušvitimą pasiekusių praeities išminčių mokymu. Paskutinis jų buvo Mahavyras, buvęs karys, gyvenęs prie Gango prieš du šimtmečius iki Aleksandro. Kiti indai pavyzdžiu pasirinko mokytoją, vardu Sidharta Gautama, gyvenusį netoli Himalajų beveik tuo pačiu laiku kaip Mahavyras. Sidharta gimė karaliaus šeimoje, bet atsisakė savo ankstesnio gyvenimo, kai pirmą kartą susidūrė su senatve, liga ir mirtimi. Po bodhi medžiu jis pasiekė nušvitimą ir, išsivadavęs iš atgimimų ciklo, tapo buda, pažodžiui – „pabudusiu“, ir nuo to laiko skyrė savo gyvenimą vesti šalininkams išsivadavimo iš kančių ir atgimimo keliu. Taip pat buvo daug kitų religinių tradicijų, žinomų bendru hinduizmo pavadinimu; jos susiformavo tais laikais, kai prieš daugelį šimtmečių arijų gentys atsikraustė į Indiją. Šie įsibrovėliai atsinešė vedų himnus ir daugelį dievų, panašių į persų panteoną, bet jų tikėjimus taip pat paveikė vietos gyventojų, kuriuos jie sutiko savo naujojoje žemėje, turtingos tradicijos. Hinduistai garbino Višnu, Brahmą, Šivą ir daugelį kitų dievybių, bet, kaip ir džainistai bei budistai, jie siekė išsivaduoti iš begalinio persikūnijimų ciklo.

Aleksandrui šių dvasinių vadovų – kuriuos graikai bendrai pavadino gimnosofistais, t. y. „nuogais išminčiais“ – mokymai atrodė labai panašūs į Diogeno, statinėje gyvenančio filosofo kiniko, su kuriuo Aleksandras prieš dešimt metų buvo susitikęs Korinte, pažiūras. Pasakojama, kad kartą Aleksandrui priartėjus prie būrelio tokių po atviru dangumi pie-

voje gyvenančių religinių mokytojų jie ėmė trypti kojomis žemę. Aleksandras per vertėją paklausė jų, ką reiškia šis jų veiksmas; šie atsakė, kad kiekvienam gyvam žmogui priklauso tik tiek žemės, kiek yra po jo kojomis. Jie ragino jį atsiminti, kad vieną dieną jis taip pat mirs ir, nors siekia užkariauti pasaulį, turės tik tiek žemės, kiek reikės jo kaulams atgulti.

Du garbiausi indų religiniai mokytojai tame regione buvo Dandamis ir Kalanas, ir abu ramiai gyveno vieni miške. Aleksandras nusiuntė Onesikritą – Diogeno sekėją ir vieną iš nuolatos jį lydinčių filosofų – surasti ir išklausinėti juos. Dandamis šiltai priėmė lankytoją ir paklausė apie garsius Graikijos filosofus. Onesikritas papasakojo Dandamiui apie Sokrato, Diogeno ir Pitagoro (kuris taip pat tikėjo reinkarnacija) mokymą, bet išminčius pasakė, kad nors kiekvienas jų pasiekė gilių įžvalgų, panašu, jog jie pernelyg rūpinosi laikytis taisyklių. Kai Aleksandro pasiuntinys atėjo pas Kalaną, indų mokytojas liepė jam nusirengti drabužius ir sėsti prieš jį nuogam, arba jis nepasakysiąs nieko, net jeigu Onesikritą būtų atsiuntęs pats Dzeusas. Onesikritas padarė kaip liepta ir klausėsi jo mokymo, paskui įtikino Kalaną eiti kartu aplankyti Aleksandro. Kai jis atvyko, karalius paklausė, kaip geriausiai valdyti imperiją. Šventas vyras metė ant žemės jaučio odą ir prispaudė ją iš vieno krašto – kitas kraštas iškilo. Tada jis atsistojo viduryje, kad visa oda išsilygintų – tuo norėjo pamokyti Aleksandrą, kad jis turi būti savo karalystės centre, o ne klajoti pasieniais. Karaliui Kalanas padarė tokį įspūdį, kad jis pakvietė išminčių lydėti jį likusią žygio dalį. Nors kiti Indijos dvasininkai vengė veltis į pasaulietiškus reikalus, Kalanas priėmė jo kvietimą.

Gydydamasis Aleksandras įsakė padirbti dar daugiau valčių kariams plukdyti likusią kelio iki jūros dalį. Kai šios buvo paruoštos, jis vėl įsodino tūkstančius savo karių į laivus, o kitiems liepė žygiuoti palei krantus.

Į platų Akesiną po kelių dienų įsiliejo Hifasis, atitekantis iš rytų, o paskui laivynas pagaliau įplaukė į Indą. Prie šios paskutinės upių santakos karalius įkūrė dar vieną Aleksandriją, tikėdamasis, kad vieną dieną ji išaugs į garsų visame pasaulyje miestą. Jis pastatė laivų remonto dirbtuves, suprojektavo gatves ir paliko naujajame metropolyje karių įgulą; tarp jos narių buvo daug veteranų iš Trakijos kalnų ir jiems teko baigti savo dienas toli nuo namų ant Indo krantų.

Paskui kariuomenė keletą savaičių palyginti taikiai dreifavo palei plačias lygumas, kol pagaliau atvyko į visai šalia Indo deltos įsikūrusią Musikano karalystę. Jos karalius pasidavė makedonams ir Aleksandras, kaip įprasta, grąžino jam karalystę valdyti jo vardu. Tačiau gretimoje šalyje, kurią valdė karalius Sambas, reikalai klojosi ne taip sklandžiai. Viena iš jos gyvenviečių buvo šventas brahmanų, Indijos dvasininkų kastos, miestas. Šie religiniai vadovai nutarė priešintis makedonams ir pasiuntė į mūšį karius su ginklais, išteptais džiovintais nuodingųjų gyvačių nuodais. Jie sukeldavo aštrius skausmus, traukulius ir siaubingą, lėtą mirtį. Karaliaus draugas Ptolemajas buvo vienas iš daugelio, kuris vos nemirė nuo šių nuodų. Tada Aleksandrą tariamai aplankiusi vizija apie vietinį augalą, pašalinantį nuodus. Vieną jis prilipino Ptolemajui ant kūno, o kitus sutrynė ir padarė savo draugui gėrimą; juo pagirdytas šis pagijo. Išgydęs draugą, Aleksandras tęsė kovą prieš brahmanų miestą, kurį dabar parėmė ir Musikanas, manydamas, jog makedonų padėtis nepalanki. Aleksandras išsklaidė tokią jų nuomonę puldamas miestą ir pakardamas Musikaną bei pagrindinius brahmanus kaip sukilėlius.

Pagaliau kariuomenė atvyko į Patalos miestą, kur Indas skilo į dvi atšakas, tekančias per didžiulę deltą į milžinišką pietų jūrą. Karalius rado miestą apleistą, bet galiausiai įtikino gretimuose kaimuose išsislapsčiusius vietos gyventojus savo geranoriškumu, ir jie sugrįžo. Čia Aleksandras padalijo savo kariuomenę į tris dalis. Pirmoji, vadovaujama Kratero, turėjo žygiuoti sausuma į šiaurės vakarus atgal į Kandaharą ir prisidėti

prie Aleksandro Persijoje. Jie turėjo pasiimti visus dramblius ir makedonų veteranus, kurie netrukus turėjo būti paleisti iš tarnybos. Antra grupė, vadovaujama Nearcho, papūtus palankiems vėjams turėjo laivais plaukti palei pakrantę iki pat Persijos įlankos. Pats karalius apsiėmė vesti pagrindines kariuomenės pajėgas į Persepolį pietų maršrutu per Gedrosijos dykumą.

Nors karo žygis Indijoje ėjo į pabaigą, Aleksandras negalėjo atsispirti pagundai paskutinį kartą patyrinėti naujas žemes. Jis nuplaukė vienos Indo atšaka žemyn ir nuleido inkarą netoli vandenyno. Ten karalius ir jo kariai patyrė sukrėtimą, nes vos per keletą valandų daug pėdų pakilusi jūra apgadino jų laivus. Aleksandras niekada nebuvo girdėjęs apie potvynius ir atoslūgius. Viduržemio jūros regione jūra kiekvieną dieną pakildavo ir atslūgdavo daugiausia tik keletą colių, taigi net išsilavinę žmonės negalėjo pagalvoti, kad jūros pakrantėje vanduo gali kilti ir slūgti taip greitai. Tačiau sutaisęs savo laivus ir nusistebėjęs šiuo du kartus per dieną pasikartojančiu keistu reiškiniu jis tęsė savo kelionę iki Kiluta vadinamos salos upės žiotyse. Iš ten jis nuplaukė į kitą salą, iš kurios atsiveria vaizdas į atvirą jūrą. Aleksandras ir jo kariai nustebę stebeilijosi į didelį vandenyną priešais – nedaugeliui žmonių iš Egėjo pasaulio buvo tekę grožėtis tokiu reginiu. Tačiau karaliui to nepakako. Pasiėmęs vieną laivą, jis nuplaukė daug mylių tolyn į vandenyną pažiūrėti, ar ten nėra daugiau žemių, kurias galėtų užkariauti. Kai pagaliau įsitikino, kad toliau žemių nėra, jis paaukojo Poseidonui ir įmetė į vandenis auksinį dubenį, dėkodamas dievams, nuvedusiems jį į patį pasaulio kraštą.

X

BABILONAS

Kai Aleksandras su savo kariuomene persikėlė per Tigrą, pakeliui į Babiloną jį pasitiko pranašautojai chaldėjai. Jie pasivėdėjo jį į šalį toliau nuo draugų ir ėmė maldauti dėl savo paties gerovės nežengti į Babiloną.

ARIANAS

Per tuos mėnesius, kol Aleksandras su savo kariuomene plaukė Indu, pakeliui užkariaudamas žemes, Indijoje vėl prasidėjo liūčių sezonas. Krateras su daugeliu makedonų veteranų ir drambliais jau buvo išvykęs Persepolio link šiauriniu maršrutu. Dabar, dešimt metų praleidęs Azijoje, karalius pats nekantravo grįžti į Persiją, bet Nearcho vadovaujamas laivynas dėl nepalankių vėjų negalėjo išplaukti iš Indo upės Patalos uosto ir leistis į ilgą kelionę Mesopotamijos link. Todėl nekantraujantis karalius atsisveikino su savo senu draugu ir paliko išsamius nurodymus – ištirti šiaurinę didžiojo vandenyno pakrantę ir ieškoti susitikimo vietų palei krantą, kur Aleksandro kariai kas gėlo vandens šulinius jūreiviams ir gaus labai reikalingų maisto atsargų iš laivų. Tai turėjo būti kruopščiai suderinta kelionė sausuma ir jūra, nes abi keliautojų dalys negalėjo išgyventi viena be kitos.

Aleksandras žinojo, kad žygis per Gedrosijos dykumą bus nepaprastai sunkus jo kariuomenei, bet vis tiek buvo pasiryžęs vesti savo karius per vieną iš rečiausiai gyvenamų vietovių pasaulyje. Kai kurių ir senovės, ir šių laikų mokslininkų nuomone, karalius norėjo nubausti savo kareivius už tai, kad šie privertė jį nutraukti Gango slėnio užkariavimą. Jų manymu, Aleksandras sąmoningai bandė sunaikinti savo kariuomenę priešaky plytinčioje dykynėje. Jis tikrai to nenorėjo. Nors būdavo smulkmeniškas ir kerštingas, neprotinga manyti, kad Aleksandras ketino sunaikinti kaip tik tą jėgą, kuri padėjo jam sukurti ir kontroliuoti savąją imperiją. Atsakymas į kelionės Gedrosijos dykuma paslaptį aiškiai išdėstytas istoriko Ariano knygoje ir puikiai dera su tuo, ką žinome apie Aleksandrą iš kitų jo gyvenimo epizodų. Pirma, kalbant apie praktinius sumetimus, jis norėjo palaikyti glaudų ryšį su laivynu, kuris per Indijos vandenyną plaukė į vakarus. Išžvalgyti pakrantę ir atverti prekybos kelią tarp Indijos ir Persijos buvo esminė jo ateities planų dalis. Antra, ir šis motyvas turbūt net svarbesnis, Aleksandras norėjo vesti savo kariuomenę per Gedrosijos dykumą todėl, kad anksčiau to dar niekas nebuvo daręs. Buvo pasakojama, kad Babilono karalienė Semiramidė kartą vedė šiuo keliu kariuomenę iš Indijos, bet kelionę išgyveno tik dvidešimt jos karių. Pirmasis didysis karalius Kyras tariamai irgi bandęs eiti šiuo keliu, bet apie šią kelionę galėjo papasakoti tik septyni jo kareiviai, nes visi kiti per ją žuvo. Šių pasakojimų istoriškumas kelia abejonių, tačiau iššūkis, kurį jie metė Aleksandro vaizduotei, buvo visiškai tikras. Jis manė pelnysiąs per amžius neblėstančią šlovę, jeigu pajėgs parvesti savo kariuomenę iš Indijos per Gedrosijos tyrus. Aleksandrui tai buvo svari priežastis.

Daugiau kaip penkiasdešimt tūkstančių makedonų ir jų sąjungininkų kareivių vasaros pabaigoje paliko Indo upę, lydimi didžiulės gurguolės stovyklos sekėjų, tarp kurių buvo daug moterų ir vaikų – jie sekė įkandin kariuomenės, kad ir kur ši eitų. Kai jie pajudėjo pakrante į vakarus ir per žemus kalnus patraukė į arabitų žemes, aplinka ir klimatas

iš pradžių buvo gana malonūs. Aleksandras siuntė darbo brigadas kasti krante šulinių laivynui ir negailėjo laiko netikėtiems išpuoliams prieš vietos gyventojus, kurie dar nebuvo paklusę jo valdžiai. Po dviejų savaičių jis atvyko į gerai drėkinamą slėnį šalia pakrantės, kur gyveno oreitai, pabėgę prieš jam pasirodant. Jų pagrindinė gyvenvietė Rambakija buvo labai patogi vieta įsikurti prekybos centrui ir kolonijai, todėl Aleksandras paliko čia Hefaistioną ir pavedė jam įkurti dar vieną Aleksandriją – paskutinę Rytuose.

Karalius sužinojo, kad vietos gyventojai slepiasi kalvose į vakarus nuo namų, tykodami užpulti makedonus. Tačiau kai Aleksandras pasiuntė ten nedideles pajėgas, oreitai nedelsdami paliko pozicijas ir pasiuntė savo vadus pasiduoti. Jis priėmė jų pasidavimą ir patikino vietos gyventojus leisiąs jiems taikiai gyventi savo žemėje valdant makedonų satrapui ir įgulai. Karalius taip pat paliko savo bičiulį Leonatą laukti atvykstant laivyno ir nuslopinti visus krašte likusius pasipriešinimo židinius. Kai kariuomenė išvyko iš malonaus oreitų slėnio ir pradėjo žygį vakarų link į dykumą, ją pasivijo Hefaistionas.

Gedrosija, įsikūrusi abipus dabartinio Irano ir Pakistano sienos, buvo skurdžiausia ir nesvetingiausia iš visų Persijos imperijos provincijų. Ją sudarė beveik vien išdžiūvusios druskožemio plynės, apsuptos kalnų, pernelyg sausringų, kad būtų galima plėtoti žemės ūkį. Tik įkandin kariuomenės vykstantys finikiečiai prekybininkai atrodė susidomėję tuo, ką turėjo pasiūlyti ta dykuma. Kai kuriose Gedrosijos vietovėse augo neįprastai aukšti miramedžiai, iš kurių buvo gaunama neįkainojama derva, ir prekiautojai apkrovė jais savo nešulinius gyvulius. Jie taip pat rinko imbierus, nors didžiąją jų dalį sutrypė praeinantys kariai, paskleisdami po savęs žavų aromatą. Kareiviai iš pradžių neblogai pramisdavo triu-

šiais, kurie bėgdami nuo kariuomenės įstrigdavo vešliuose erškėtynuose, bet netrukus nebeliko ir jų. Negausūs Gedrosijos gyventojai spietėsi palei pajūrį, o jų gyvenimo būdas buvo toks primityvus, kad makedonai tokio dar nebuvo matę. Jie buvo vadinami ichtiofagais, t. y. žuvų valgytojais, nes vienintelis jų maistas buvo mažos žuvelės, kurias jie rinkdavo pakrantėje ir džiovindavo saulėje. Šie vietos gyventojai augindavo ilgus plaukus ir niekada nesikirpdavo nagų. Drabužius jie gamindavosi iš žuvų žvynų, namus statydavo primityvius – iš kriauklių ir odų, ištemptų ant banginio šonkaulių. Žuvų valgytojai buvo tokie skurdūs, kad Aleksandras net nesivargino plėšti jų kaimų ieškodamas maisto.

Tačiau Nearchas ir laivynas pakrantėje vis nesirodė, ir Aleksandrą pamažu apėmė neviltis. Negaunant atsargų jūra, ėmė trūkti maisto. Kai baigėsi grūdų atsargos, kariai pradėjo valgyti savo nešulinius gyvulius. Karalius lenktyniniais kupranugariais nusiuntė pasiuntinius į gretimas satrapijas perduoti įsakymo kiek galima greičiau atsiųsti jam maisto ir vandens atsargų, bet atstumai buvo per dideli, kad šie reikalavimai būtų lengvai įvykdomi. Kai baigėsi vanduo, kareivių išlikimas visiškai priklausė nuo dykumos oazių, tačiau jų pasitaikydavo retai. Kartą, radus šaltinį, pirmieji prie jo atbėgę taip godžiai puolė sriaubti vandenį saujomis, kad nuo persigėrimo ėmė vemti ir užteršė vandenį kitiems kariams. Nuo to laiko Aleksandras įvedė taisyklę, kad kiekviena stovykla turi būti bent jau dvi mylios nuo vandens šaltinio, o prieiga prie jo griežtai saugoma.

Kai dienos virto savaitėmis, kariai pradėjo mirti nuo ligų, perkaitimo ir troškulio – iš pradžių šimtai, paskui tūkstančiai. Daugelis tiesiog pasidavė ir nesikėlė nuo žemės. Tie, kurie suėmė save į rankas kariuomenei išvykus, bandė sekti savo bendražygių pėdsakais, bet dauguma jų dingo dykumoje, kaip kad jūroje žmonės, iškritę iš laivo į vandenį.

Vieną naktį kariuomenė įrengė stovyklą sausoje upės vagoje su per smėlį tekančia išsvajoto vandens srovele. Tačiau sutemus, po audros tolimose kalvose, vaga netikėtai atgarmėjo vandens siena. Staigus potvy-

nis užklupo kareivius netikėtai, bet didžioji dalis jų spėjo pabėgti, nors daugelis tik su ginklu rankose ir tuo, ką vilkėjo. O civilius sėkmė šį kartą apleido. Dauguma moterų ir vaikų, besileidusių į šį pragarišką žygį tyrlaukiu, nespėjo pabėgti ir paskendo tame pačiame vandenyje, kurio jie taip desperatiškai troško.

Žygio pabaigoje, kai ir karininkai, ir kariai beveik prarado viltį išsikapanoti iš dykumos gyvi, keletas žvalgų rado mažą šaltinėlį, kuriame vandens užteko tik vienam šalmui prisemti. Sargybiniai buvo be galo dėkingi, kad jie rado nors tiek vandens, ir atnešė jį taip pat kaip ir visi kiti trokštančiam Aleksandrui. Nors jam pačiam buvo sunku, jis žinojo, kad kariai kenčia dar labiau. Todėl, kaip ir žygyje per dykumą Baktrijoje prieš ketverius metus, solidarizuodamasis su savo kariais Aleksandras atsisakė gerti. Jis paėmė šalmą su brangiu vandeniu ir visos kariuomenės akivaizdoje išpylė jį ant žemės. Ištroškusiems kareiviams toks karaliaus poelgis reiškė daugiau negu vanduo, susigeriantis į smėlį. Prisidėdamas prie jų kančių Aleksandras suteikė visiems kariams tiek jėgų, teigia Arianas, tarytum kiekvienas iš jų būtų išgėręs visą iki paskutinio lašo vandenį, kurį jis išpylė ant žemės.

Tada Aleksandras pasuko atgal prie jūros, iš paskutinių jėgų bandydamas rasti vandens ir susitikti su laivynu. Laivų niekur nebuvo matyti, bet kariams pavyko iškasti šulinį palei krantą atsigerti tą kartą ir apsirūpinti geriamuoju vandeniu savaitei kelionės. Pagaliau karalius, apimtas gėdos, suprato, kad jo laivynas turbūt pasimetė kažkur palei nepažįstamą pietų jūros krantą. Jis nuvylė Nearchą ir pasmerkė visą savo laivyną mirti. Kariuomenės, kuri du mėnesius sekė paskui jį per dykumą, laukė ne ką geresnis likimas. Gedrosijos smėlynuose žuvo apie pusę jo kareivių ir beveik visi civiliai. Tada, sukaupęs visas jėgas, jis nuvedė karius į šiaurę nuo jūros, į daugiau kaip už šimto mylių įsikūrusią provincijos sostinę, skurdų pasienio Pauros miestą kelyje link Persepolio. Išsekę ir išvargę makedonai, įklibinkščiavę pro miesto vartus, turbūt atrodė gąsdinan-

čiai vietos gyventojams, tačiau jie vis dėlto taikiai sutiko atvykėlius, davė jiems maisto, vandens ir suteikė pervargusiems keliautojams galimybę pailsėti.

Paskutinė kelionės iš Pauros į Persepolį atkarpa buvo beveik penkių šimtų mylių ilgio, tačiau eidami likę gyvi Aleksandro kariai galėjo nuolatos apsirūpinti maistu ir vandeniu, nors vietovės vis dar buvo sausringos. Keletas senovės autorių praneša, kad karalius taip džiaugėsi, kad žygis per Gedrosijos dykumą baigėsi, jog vedė savo kariuomenę tarytum Dionisijų procesiją – kareiviams buvo liepta pasipuošti girliandomis ir pūsti trimitus. Norėdamas atšvęsti perėjimą per dykumą, Aleksandras taip pat surengė šventę ir rungtynes, įskaitant dainavimo ir šokių varžybas, ir jas laimėjo persų eunuchas Bagojas, – nuo to laiko, kai jie prieš keletą metų išvyko iš Persepolio, jis buvo vienas iš karaliaus meilužių. Po varžybų Bagojas su visa apranga atėjo per visą teatrą prie Aleksandro ir, karių džiaugsmui, atsisėdo greta. Vyrai šaukė ir garsiai ragino karalių pabučiuoti nugalėtoją, o šis mielai tai padarė.

Dabar, sugrįžus į civilizuotus kraštus, Aleksandrui nebereikėjo sukti galvos, kaip išgyventi, ir jis galėjo pagalvoti apie kitus reikalus. Nuo to laiko, kai makedonai paliko centrinę Persijos dalį ir leidosi į rytines provincijas, buvo praėję penkeri metai. Daugelis Aleksandro paskirtų valdytojų ir pareigūnų abejojo, kad jis kada nors sugrįš, – iš tikrųjų dauguma tikėjosi niekada jo nebepamatysią. Karalių pradėjo pasiekti žinios, kad jo paskirti asmenys, naudodamiesi jo ilgu nebuvimu, tapo faktiškai nepriklausomais savo satrapijų valdovais, mėgavosi prabanga ir primesdavo savo valią pasitelkdami privačias karines formuotes. Keletą kitų mėnesių Aleksandras skyrė apvalyti savo imperijai nuo korumpuotų pareigūnų – ir vietos gyventojų, ir graikų, ir makedonų, tarp kurių

buvo ir jo senas draugas Harpalas. Šis nepataisomas sukčius, kuriam buvo pavesta tvarkyti iždą, iššvaistė begalę auksinių talentų pirkdamas sau prabangos dalykus ir brangias moteris. Jis siųsdavosi savo stalui retus delikatesus iš tolimų žemių ir kvietėsi miegoti garsias Atėnų kurtizanes. Pasiekus žinioms, kad labai užsirūstinęs Aleksandras grįžta į Persiją, jis persigando ir su šešiais tūkstančiais samdinių ir visais pinigais, kuriuos tik galėjo pakrauti į greitą laivą, pabėgo į Atėnus. Prieš makedonus nusiteikęs Demostenas ir jo sąjungininkai Atėnų taryboje, suteikdami prieglobstį Harpalui, iš pradžių baiminosi užsitraukti Aleksandro rūstybę, bet dosnus kyšis įtikino juos, kad surizikuoti verta. Tačiau kai vienas iš Aleksandro laivyno vadų pasirodė prie Akropolio ir pareikalavo Harpalą išduoti, atėniečiai suėmė jį, nors pinigus ir pasiliko. Netrukus jis pabėgo ir nusigavo į Kretą, kur buvo nužudytas makedonų agentų.

Kol Harpalas dar slapstėsi Egėjo jūros pakrantėse, Aleksandras su savo kariuomene per Karmanijos žemę nuvyko prie įplaukos į Persijos įlanką netoli Hormūzo sąsiaurio. Čia pagaliau atvyko Krateras su savo veteranais, iš žygio Indijoje jis grįžo per Kandaharą bei Rytų Persiją ir parvedė gyvus ir sveikus dramblius. Į šalia sąsiaurio įrengtą Aleksandro stovyklą atėjo ir maža grupelė purvinų, įdegusių vyrų ilgais plaukais ir druska apsinešusiais drabužiais. Iš pradžių niekas jų nepažino, nors jie elgėsi kaip makedonų kariškiai. Tada gergždžiančiu balsu prakalbo jų vadas, jis pareiškė esąs ką tik iš Indijos atvykęs karinio laivyno vadas Nearchas ir paprašė nuvesti jį pas patį Aleksandrą, kad galėtų papasakoti jam savo istoriją.

Nearcho kelionės istorija yra vienas iš geriausiai išlikusių senovės laikų pasakojimų apie keliones, labiausiai dėl to, kad žygio aprašymą beveik pažodžiui perpasakojo istorikas Arianas. Nearchas ir jo laivynas iš Indo upės Patalos uosto išplaukė rugsėjį, praėjus kelioms savaitėms nuo to

laiko, kai Aleksandras išvyko sausuma. Sezoninės liūtys vis dar nesiliovė, bet laivyno vadas troško pasivyti kariuomenę, tad nusprendė rizikuoti ir keliauti nepaisydamas nepalankių sąlygų, prieš tai, kaip įprasta, paaukojęs dievams. Po keleto dienų kelionės delta laivynas pasiekė Indo žiotis ir išplaukė į atvirą jūrą. Jis pasuko į vakarus ir plaukė pakrante palei arabitų žemę, kol atvyko į salą, vardu Krokala. Nearchas stengėsi plaukti kiek galima arčiau kranto, naktį nuleisdavo inkarą saugiose įlankose ar gretimose salose, kad išvengtų pavojų, kurių kyla įrengus stovyklą ant kranto. Kitą dieną jie rado gerai saugomą uostą šalia Bibaktos salos. Joje viešpataujanti ramybė Nearchui padarė tokį įspūdį, kad jis pavadino tą vietą Aleksandro prieglauda. Nuo vandenyno vis dar pučiantis stiprus musonas privertė laivyną atidėti išvykimą. Nepalankūs vėjai nesilpnėjo, ir Nearchas suprato turėsiąs laukti palankaus oro Bibaktoje, todėl pastatė saloje akmeninių sienų supamą fortą, kad apsisaugotų nuo čiabuvių antpuolių. Atogrąžų vėjas pasatas, kuris turėjo nešti juos per Indijos vandenyną, tais metais vėlavo ir privertė laivyną laukti saloje beveik mėnesį. Nearchas visą tą laiką tikriausiai kraustėsi iš proto, suprasdamas, kad dėl šios gaišaties jis smarkiai atsiliks nuo sausuma žygiuojančios kariuomenės. Tačiau jis nieko negalėjo padaryti, kol oras pasikeis. Jūreiviai į delsimą žiūrėjo kur kas ramiau ir mėgavosi keleto savaičių poilsiu atogrąžų saloje, rinkdami midijas, austres ir kitus moliuskus bei vėžiagyvius, nors skundėsi, kad gėlas vanduo šiek tiek sūrokas. Kai tik vėjai pasisuko iš rytų, Nearchas pakėlė inkarą ir nuplaukė palei pakrantę į negyvenamą salą, vardu Domaja, bet čia jo kariai tuščiai ieškojo vandens. Gėlas vanduo buvo didžiausias vado rūpestis per visą kelionę, todėl anksčiau pražygiavusio Aleksandro kariuomenės iškasti šuliniai jam buvo tikras išganymas. Tačiau, regis, Nearchui retai pavykdavo aptikti šiuos šulinius ir jis turėjo pats galvoti, kaip prasimanyti vandens savo ištroškusiems jūreiviams. Domajoje ir kitur šią problemą jis sprendė siųsdamas ginkluotus būrius toli į vietovės gilumą,

kartais net daugelį mylių, kad prisemtų gėlo vandens į didelius ąsočius bei odmaišius ir parneštų juos į laivus.

Keletą kitų dienų Nearchas vienu metu plaukė taip arti kranto, kad jo laivai vos ne vos prasmuko tarp paplūdimio ir uolų prie pat kranto, o irklai abiejose pusėse remdavosi į kietą dugną. Tačiau laivynas įveikė šią pavojingą vietą ir surado saugų prieglobstį mažoje įlankoje, kuri vietos gyventojų kalba buvo vadinama Moters uostu, nes kartą ją valdė karalienė. Vengdamas didelių bangų ir potvynių bei atoslūgių, laivynas kurį laiką plaukė palei svetingesnį krantą, supamą tankaus miško, ir nusigavo iki Arabio upės žiočių. Upė žymėjo arabitams priklausančių žemių pabaigą; už jos plytėjo teritorija, kurioje gyveno oreitai – tai jie siaubo apimti buvo pabėgę nuo Aleksandro kariuomenės.

Kelionei palei pakrantę tęsiantis, jūroje kilo bangos, todėl Nearchas buvo priverstas nuleisti inkarą tolokai nuo kranto, kad laivai nesudužtų į uolas. Ir nors jūreiviai stengėsi išvengti didžiulių bangų, trijų laivų jis vis dėlto neteko. Nuo nepaliaujamo supimo vyrus pradėjo taip pykinti, jog po kelių dienų laivyno vadas nutarė įrengti stovyklą ant kranto, kad jo kariai galėtų pamiegoti ant tvirtos žemės. Tada Nearchas, savo džiaugsmui, susitiko su Aleksandro bičiuliu Leonatu, karaliaus paliktu laukti laivyno ir saugoti teritorijos. Aleksandrui išvykus oreitai ėmė bruzdėti ir Leonatui teko stoti su jais į kovą. Kilusiame mūšyje žuvo keletas tūkstančių vietos gyventojų karių, tačiau jis nusinešė ir satrapo Apolofano gyvybę. Vis dėlto karvedys sąžiningai vykdė pavedimą paruošti atsargų laivynui ir buvo sukaupęs pakankamai maisto, kad jūreiviai galėtų pramisti bent dešimt dienų. Nearchas taip pat pasinaudojo proga sutaisyti dalį savo apgadintų laivų ir atsikratyti daugiausia rūpesčių keliančiais jūreiviais – jis paliko juos su Leonatu, o į jų vietą pasiėmė Leonato vyrų.

Laivynui plaukiant į vakarus Gedrosijos pakrante, krantas tapo kalnuotesnis, o žemė darėsi vis sausesnė. Apsirūpinti vandeniu buvo vis sunkiau, ir išvykos į krantą kasti šulinių vis ilgėjo. Prie išganingo upelio,

vardu Tomeras, jūreiviai pirmą kartą pamatė primityvius žuvų valgytojus, kuriuos kariuomenė buvo sutikusi eidama palei tą pačią pakrantę. Nearcho pasakojimu, jie buvo karingesni, negu pasirodė Aleksandrui, galbūt dėl to, kad neseniai buvo susidūrę su makedonų sausumos pajėgomis. Žmonės, kurių kartų kartos retai turėjo ryšių su išorės pasauliu, netikėtai vos per keletą mėnesių patyrė jau antrą svetimšalių karių įsiveržimą. Kai laivai priartėjo prie kranto, paplūdimyje susirinko šeši šimtai piktų čiabuvių, pasiruošusių pulti jūreivius, bet Nearchas matė, kad jų medinės ietys gali kelti grėsmę tik iš mažo atstumo. Todėl jis iš savo lengvai ginkluotų karių išrinko geriausius plaukikus, įsakė jiems plaukti per seklumą į krantą ir pulti čiabuvius. Paruošę ginklus mūšiui, kariai garsiai šaukdami puolė vietos gyventojus, dengiami iš laivų paleistų strėlių papliūpų. Pusnuogius žuvų valgytojus apėmė siaubas ir jie pabėgo į tyrlaukius šalies gilumoje. Keletas belaisvių tapo makedonų pasismaginimo objektais. Nearchas, kaip ir Aleksandras, pastebėjo, kad jie nesikerpa nagų, bet ne dėl to, kad yra nevalyvi, o kad galėtų panaudoti savo nagus taip, kaip kiti žmonės naudoja geležinius įrankius, nes jie nemokėjo kalti metalinių ašmenų.

Gedrosijos pakrantė buvo piečiausia vieta, kurią kada nors buvo pasiekę Aleksandro kariai, taigi Nearchas, pastabus jūreivis, papasakojo, kad plaukdamas vandenynu danguje matė neįprastas žvaigždes. Laivynas buvo nusigavęs taip toli į pietus, kad pažįstami šiauriniai žvaigždynai dingo už horizonto, o danguje sušvito naujos nematytos žvaigždės.

Bet astronominiai stebėjimai nesukliudė Nearchui suvokti, kad jų padėtis tampa vis keblesnė. Pakrantė darėsi vis uolėtesnė ir nesvetingesnė, o rasti vandens buvo vis sunkiau. Diena po dienos ištroškę jūreiviai keliavo į vakarus palei bevaisę pakrantę, ir vieninteliai žmonės, kuriuos jiems pavykdavo sutikti, ir tai tik retkarčiais, buvo žuvų valgytojai. Iš šitų vietos gyventojų nelabai buvo ką atimti, bet jūreiviams vis dėlto pavyko rasti keletą nušiurusių avių. Toje žemėje visiškai neaugo žolė, todėl gyvu-

liai buvo šeriami džiovintomis žuvimis, ir avienos skonis, pasak makedonų, buvo aiškiai jūrinis. Daugumos kaimų gyventojai pasitraukdavo iš namų dar prieš jūreiviams išlipant į krantą, bet viename mažame uoste Nearchas rado patyrusį vietinį jūreivį, ir šis vedė juos palei Gedrosijos pakrantę likusią kelionės dalį. Šalia uosto taip pat buvo trokštamas šaltinis, iš kurio jie papildė savo gėlo vandens atsargas.

Nuo tos vietos aplinkos sąlygos pakrantėje šiek tiek pagerėjo, apsirūpinti vandeniu tapo lengviau, o vietos gyventojai, pasak Nearcho, gyveno ne visai kaip laukiniai. Jie augino datules ir sodus su gėlėmis, iš kurių kaimiečiai pynė vainikus. Vietos žvejai irklavo savo valtis paprastai, jie nenaudojo įkabų irklams kaip graikai. Gyventojai norėjo išvengti konflikto su makedonais ir atnešė jiems visą maistą, kokį tik galėjo skirti, įskaitant virtas žuvis ir datulių pyragus. Tačiau Nearchas vis tiek jėga užėmė gyvenvietę ir atėmė iš vargšų kaimiečių visą maistą, kokį tik rado paslėptą jų namuose. Jūreivių nelaimei, kaimiečiai turėjo tik žuvų miltų ir šiek tiek kviečių bei miežių, vartojamų ypatingomis progomis.

Kai laivynas vėl išplaukė į jūrą, vieną rytą jūreivius nustebino vandens čiurkšlė, kurią iš savo šnervių paleido vienas iš netoliese plaukiojančių banginių. Panašūs banginių šeimos žinduoliai Viduržemio jūroje buvo maži, o šie palyginti buvo tikri milžinai. Nepaprastai prietaringus egiptiečių, graikų ir finikiečių jūreivius, sudarančius įgulos daugumą, apėmė siaubas išvydus šias būtybes taip arti laivų. Jie metė irklus ir susispietė į krūvą, spėliodami, kokią staigmeną jiems parengė dievai. Tačiau Nearchas vaikštinėjo po denį ragindamas juos likti tvirtus, tada – pagautas įkvėpimo, o gal, kaip tikriausiai pasirodė išsigandusiems jūreiviams, apimtas beprotybės – įsakė vairininkams sukti laivų pirmagalį banginių link ir išsirikiuoti mūšio rikiuote. Jis įsakė irkluotojams greitai irkluoti ir laivynas, gaudžiant trimitams ir virš bangų aidint kovos šūksniams, ėmė skrieti tiesiai link jūros gyvūnų. Išsigandę banginiai paprasčiausiai nėrė po vandeniu ir nuplaukė tolyn nuo triukšmingų įsibrovėlių, bet

makedonai manė laimėję mūšį su gelmių pabaisomis ir laikė tai didžia pergale.

Plaukdamas toliau palei pakrantę laivynas atvyko į už keleto mylių nuo kranto esančią salą, vardu Nosala, pasak vietinio vedlio, tai buvo šventa Saulės dievo sala. Jis papasakojo, kad niekas nedrįsta prie jos artintis, o keletas tų, kurie išdrįso, buvo jūros išmesti ant jos krantų ir niekada nebegrįžo. Saloje tariamai gyvenanti jūros deivė, kuri įsiviliojanti išmestus į krantą jūreivius į savo lovą, o po aistringos nakties ryte paverčianti juos žuvimis. Nearchui tai skambėjo kaip pasakojimas iš Homero *Odisėjos*, bet kai kitą dieną vienas iš jo laivų, kurio įgula buvo sudaryta iš egiptiečių, dingo be žinios šalia salos, laivyno vadas nusprendė pats ją ištirti. Jis prisiyrė prie kranto ir šaukė jūreivius vardais, bet niekas neatsakė. Tada jis privertė savo įgulą išlipti saloje ir pats išlipo į krantą ieškoti dingusių vyrų, tačiau viskas buvo perniek. Nežinia, ar jie nuskendo bangose, ar deivė juos pavertė žuvimis, bet jų niekur nebuvo matyti. Nearchas saugiai grįžo į laivą ir toliau palei krantą nuplaukė į vakarus.

Įveikęs beveik penkis šimtus mylių Indijos vandenyno pakrante, laivynas pagaliau praplaukė bevaisę Gedrosijos žemę ir dabar įplaukė į Hormūzo sąsiaurį priešais Arabijos pusiasalį. Vieną rytą tolumoje, vos už dienos kelio, jie pamatė boluojantį uosto kyšulį, kuris žymėjo įplauką į Persijos įlanką. Nearchas suprato, kad dabar jis įvykdė Aleksandro pavedimą ištirti nepažįstamą pakrantę. Jis taip pat suprato, kad karalius turbūt netveria iš nerimo ilgus mėnesius neturėdamas jokių žinių apie laivyną. Todėl jis priplaukė savo laivais prie sąsiaurio, liepė savo kariams pastatyti užtvarą, o pats su saujele vyrų išsirengė į šalies gilumą ieškoti kariuomenės. Beveik iš karto jie sutiko žmogų, keliaujantį vieną, vilkintį graikišku apsiaustu ir kalbantį ta pačia kalba kaip ir Kretoje užaugęs Nearchas. Nustebęs keliauninkas pasisakė esąs Aleksandro kareivis, prieš kelias dienas atsilikęs nuo kariuomenės. Pagrindinė makedonų stovykla, pasakė jis, esanti tik už kelių dienų kelio ir ten esąs

karalius. Nearchas nepaprastai apsidžiaugė tokiu laimingu sutapimu ir patraukė per dykumą.

Kai pagaliau atvyko į stovyklą ir įtikino sargybinius, kad jis iš tikrųjų laivyno vadas, kurio ieško karalius, šie nuvedė Nearchą pas Aleksandrą. Pamatęs savo seną draugą karalius taip nudžiugo, kad puolė į ašaras ir kelias minutes negalėjo ištarti nė žodžio. Nearchas ir jo bendražygiai buvo tokie išvargę ir nudriskę, kad Aleksandras pamanė, jog visas laivynas pražuvo ir tik jie vieninteliai liko gyvi. Jis labai susisielojo, nes jautėsi kaltas, kad nesugebėjo sutikti laivų ir tinkamai jų aprūpinti, tačiau supratęs jo širdgėlos priežastį Nearchas paaiškino, jog laivynas stovi išmetęs inkarus saugioje vietoje vos už kelių dienų kelio. Tada Aleksandras vėl prapliupo raudoti, šį kartą iš džiaugsmo, ir pareiškė, kad laivyno sugrįžimas kompensavo tuos siaubingus nuostolius, kuriuos jis patyrė per savo žygį Gedrosijos dykuma. Atsidėkodamas dievams Aleksandras atnašavo jiems aukas, paskui liepė Nearchui pasilikti stovykloje, ketindamas paskirti vieną iš savo pavaduotojų palydėti laivus likusį kelią iki Persijos įlankos. Tačiau Nearchas maldavo karaliaus leisti jam baigti, ką pradėjęs, ir plaukti su laivynu iki pat Sūzų. Aleksandras patenkino jo prašymą ir gausiai aprūpinęs maistu ir vandeniu nusiuntė jį atlikti šios užduoties, dėkingas, kad jam tarnauja toks vyras.

Kai ant kalvų aplink Persepolį jau leidosi žiema, praėjus beveik šešeriems metams po išvykimo iš Persijos ir visam dešimtmečiui nuo atsisveikinimo su Europa, Aleksandras pagaliau sugrįžo į centrinę savo imperijos dalį. Žygiuodamas per Hirkaniją, Partiją, Baktriją, Sogdianą, Indiją, Gedrosiją ir Karmaniją jis sukorė tūkstančius mylių ir įveikė svilinančias dykumas, aukštus kalnus bei troškias džiungles. Jokia kita kariuomenė per visą istoriją nebuvo surengusi tokio ilgo karo žygio, jokios ankstes-

nės ekspedicijos nebuvo sužinojusios ir užrašiusios tiek daug naujos informacijos apie tolimas žemes ir tautas. Aleksandras išvyko iš Persepolio dvidešimt šešerių metų. Dabar jis buvo įkopęs į ketvirtą dešimtį, patvirtinęs savo, kaip karvedžio, reputaciją ir valdė didžiausią imperiją, kokią pasaulis kada nors regėjo – didesnę net negu ji buvo jo pirmtakų persų laikais. Dar buvo likę daug žemių užkariauti, bet pirmiausia reikėjo įvesti tvirtą valdžią esamose valdose. Sugrįžęs į savo sostą karalius turėjo sustiprinti jam nesant pakrikusį provincijų administravimą.

Pirmiausia Aleksandras sustojo Pasargadose, norėdamas dar kartą aplankyti pirmojo didžiojo karaliaus Kyro kapą – po mūšių su daugeliu tų pačių barbarų, su kuriais kovojo šis jo pirmtakas tolimuose rytuose, jis pradėjo dar labiau jį gerbti. Kai pasilenkęs įėjo į mažą Kyro šventyklėlę, karalius su pasibaisėjimu pamatė, kad ji apiplėšta. Buvo pavogta viskas, išskyrus karališkąjį gultą ir patį sarkofagą. Didelio akmeninio karsto dangtis buvo atplėštas, o išlikęs Kyro kūnas atsainiai numestas ant grindų. Plėšikai net bandė sulaužyti sarkofagą dalimis, kad galėtų prakišti pro duris, bet, pamatę, kad nepavyks, paliko jas išmėtytas ant grindų. Aleksandras netvėrė iš pykčio. Jis suėmė visą magų šeimą, kuriai buvo pavedęs rūpintis kapu, ir surengė jiems tardymą su kankinimais, norėdamas rasti nusikaltėlius, bet nieko nepešė. Jis nedelsdamas pavedė savo senam draugui Aristobului atkurti paminklą tokį, koks jis buvo iš pradžių. Šis bjaurus Kyro atminimo išniekinimas buvo įžeidimas ir jam pačiam kaip didžiajam karaliui.

Iš Pasargadų labai blogai nusiteikęs Aleksandras išjojo į Persepolį, įsikūrusį už keleto mylių. Kol jo nebuvo, daug pastatų buvo atstatyta, bet apdegę rūmų griuvėsiai vis dar niūksojo virš miesto. Karalius vėl labai pasigailėjo sudeginęs karališkąsias Darėjo ir Kserkso sales. Parmenionas buvo teisus sakydamas, kad kvaila niokoti savo paties turtą ir užsitraukti persų nepalankumą. Apimtas nusivylimo, jis užsipuolė vietinį satrapą Orksiną ir apkaltino jį išdavyste. Šis valdytojas tik prieš keletą dienų

Pasargadose buvo pasveikinęs karalių sugrįžus ir visai jo palydai įteikęs nuostabių dovanų. Kai jis pasakiškai apdovanojo Aleksandro draugus, visiems krito į akis, kad eunuchas Bagojas, labai vertinamas karaliaus dėl jo praktinių patarimų ir įgūdžių meilės menuose, negavo jokios dovanos. Vienas iš Aleksandro bičiulių tyliai atkreipė valdytojo dėmesį į šią protokolo spragą, bet Orksinas atsakė teikiąs dovanas tik karaliaus draugams, o ne jo kekšėms. Kai žinia apie tokius jo žodžius pasiekė Bagoją, šis eunuchas ir patyręs rūmininkas nedelsdamas atkeršijo Orksinui. Jis pašnabždėjo Aleksandrui į ausį, kad iš tikrųjų už Kyro kapo apiplėšimo ir daugelio kitų nusikaltimų stovi ne kas kitas, o Orksinas. Karalius buvo nusiteikęs priskirti kam nors kaltę dėl blogo provincijos valdymo, taigi atrodė logiška apkaltinti satrapą – savo vadovavimo laikotarpiu jis neabejotinai buvo padaręs daug klaidų. Didžiam Bagojo džiaugsmui, persas buvo išvestas į Persepolio rūmų kiemą ir pakartas. Į jo vietą Aleksandras paskyrė savo asmens sargybinį Peukestą, kuris Indijoje išgelbėjo jam gyvybę, laikydamas virš jo skydą per kautynes malių miesto tvirtovėje. Peukestas buvo tikras makedonas, patikimas ir visiškai ištikimas karaliui. Jis taip pat padarė didelį įspūdį Aleksandrui kaip vienas iš nedaugelio karininkų, kurie atvirai pritarė jo prisitaikymo prie naujų sąlygų politikai. Jis puikiai išmoko persų kalbą, kai derėjo, rengdavosi persiškais drabužiais – žodžiu, elgėsi kaip tik taip, kaip karalius ir norėjo, kad elgtųsi jo valdininkai. Dėl tokių pastangų Peukestui buvo labai palankūs persai, tad jis turėjo didelių perspektyvų tapti tarpininku tarp makedonų elito ir vis dar įtakingų provincijos čiabuvių.

Kai Aleksandras keliavo iš Persepolio į Sūzus Mesopotamijoje, jis degte degė būsimų užkariavimų planais. Dauguma žmonių būtų pasitenkinę savo valdžios įtvirtinimu ir mėgavęsi tokios didelės imperijos valdymo

vaisiais, bet Aleksandras negalėjo liautis svajojęs apie naujus horizontus. Kaip teigia Arianas, jis visada ieškodavo ko nors daugiau, ir jeigu nebūdavo kito varžovo, rungtyniavo pats su savimi. Nearcho pasakojimai apie gretimos Arabijos pakrantes sustiprino jo ilgai puoselėtą troškimą išplėsti savo valdžią jūrose – nuo Indo upės aplink Arabijos pusiasalį iki Egipto. Prieš du šimtmečius pirmajam didžiajam karaliui Darėjui tarnavęs graikų jūreivis Skilaksas Kariandietis sukorė ilgą kelią vandenynu nuo Indijos iki Egipto, taigi Aleksandras žinojo, kad jo planas įgyvendinamas. Taip pat jis norėjo užkariauti ir Arabijos pakrantės karalystes. Šio didžiulio pusiasalio gilumoje plytėjo beveik vieni smėlynai, bet svetingesnėse jo dalyse palei Persijos įlanką, Indijos vandenyną ir Raudonąją jūrą buvo įsikūrusios vietos gentys. Jų gyvenamos žemės nuo seno garsėjo kaip pelningi perlų, cinamono, smilkalų ir miros, gabenamų karavanais per dykumas į Palestiną ir Siriją, šaltiniai. Kodėl nepašalinus tarpininkų ir nepradėjus tiesiogiai kontroliuoti šių turtų? – mąstė Aleksandras.

Tarytum to dar būtų negana, Aleksandras užsimanė pakartoti finikiečių kelionę, apie kurią jis skaitė Herodoto knygoje, ir apiplaukti pačią Afriką – išplaukti Tigru, apiplaukti Arabiją, nusigauti iki rytinės žemyno pakrantės ir plaukti palei ją iki pat Heraklio stulpų prie vakarinės įplaukos į Viduržemio jūrą. Jis visiškai nenutuokė, kokius didžiulius atstumus reikėtų įveikti per tokią kelionę, nors faktas, kad finikiečiams prireikė trejų metų kelionei baigti, turėjo byloti ganėtinai iškalbingai. Jis taip susižavėjo sumanymu užkariauti Arabijos pajūrį ir surengti kelionę aplink Afriką, kad ruošdamasis žygiui įsakė rinkti jūreivius bei laivavedžius ir Eufrate statyti galerų laivyną.

Tačiau karaliaus planai tuo neapsiribojo. Nuo pat Tyro apsiausties pradžios jis jautė pagiežą kartaginiečiams už paramą tam nelemtam miestui. Jis taip pat suprato, kad kitas logiškas ekspansijos į Viduržemio jūros pakrantes į vakarus už Kirėnės žingsnis sukels konfliktą su šia ga-

linga prekybine Šiaurės Afrikos karalyste. Jis nusprendė, kad sutriuškinti Kartaginą ir užgrobti valdžią visoje Afrikos pakrantėje, įskaitant jos valdomas salas ir miestus, yra ir tikslinga, ir būtina. Jis taip pat žinojo apie augančią mažo miesto prie Tiberio upės Vidurio Italijoje galią. Jo gyventojai, vadinami romėnais, anksčiau tą šimtmetį buvo atrėmę galų puolimą ir dabar ginklu ir diplomatija pradėjo plėsti savo valdžią į visą pusiasalį. Jie būtų galėję tapti naudingais valdiniais, nes garsėjo kaip puikūs kovotojai, bet jiems nebuvo galima leisti nepriklausomai plėsti savo įtakos tokiame svarbiame Viduržemio jūros regione. Taip pat reikėjo prisijungti graikų kolonijas Pietų Italijoje ir Sicilijoje, užkariauti samnitų ir kitų Italijos tautų žemes. O iš karto už Italijos buvo Ispanija su turtingomis sidabro ir aukso kasyklomis, ji turėjo tapti jo imperijos vakarų pakraščio siena – nebent jis sumanytų plaukti už Heraklio stulpų į Atlantą ir prijungti prie savo karalystės net Britaniją ir Airiją.

Sutvarkęs reikalus vakaruose, jis troško grįžti į rytus ir baigti užkariauti Skitiją, kaip buvo suplanavęs per karą Sogdianoje. Makedonų laivynas turėjo atplaukti į šiaurinę Juodosios jūros pakrantę, tada kariuomenė, padedama sąjungininkų Skitijos karalių, turėjo žygiuoti per stepes į rytus, Okso ir Jaksarto krantų link. Tuo pat metu jis pavedė atviradenių graikų galerų laivynui Hirkanijoje ištirti Kaspijos jūrą ir išsiaiškinti, ar ji jungiasi su pasaulį supančiu didžiuoju vandenynu. Pasibaigus šiems nuotykiams šiaurėje, dar laukė Gango slėnio karalystės Indijoje, kurias jie galėjo pabandyti užkariauti, nors jos ir turėjo daug kovinių dramblių. Aleksandras šaipėsi iš medų ir persų, kad jie, palikę tokią didelę žemyno dalį neužkariautą, vadina save Azijos karaliais. Štai jis sukursiąs pirmą iš tiesų pasaulinę imperiją, apimančią Europą, Afriką bei Aziją ir besitęsiančią nuo Ispanijos ir nepažįstamų Afrikos krantų iki Skitijos ir didelės rytų jūros, galbūt net iki Kinijos. Tai buvo stulbinama viešpatavimo pasaulyje vizija. Jeigu dievai suteiks jam pakankamai laiko, jis gali ją įgyvendinti.

Atvykęs į Sūzus, Aleksandras išsikvietė satrapą Abulitą ir pareikalavo paaiškinti, kodėl šis neatsiuntė jam maisto ir vandens atsargų į Gedrosijos dykumą, kaip buvo lieptas. Valdytojas persas nesugebėjo paaiškinti, nei kodėl neatsiuntė karaliui prašytų atsargų, nei kodėl jo provincija per ilgą karaliaus nebuvimą buvo prastai valdoma. Jis pabandė numaldyti Aleksandrą siūlydamas jam didžiulį kyšį auksinių monetų, bet karalius tiesiog padėjo pinigus priešais savo arklius. Parodęs satrapui, kad gyvūnams auksas nė motais, Aleksandras paklausė, kaip šie pinigai gali atstoti maistą ir vandenį, kurių jiems taip reikėjo dykumoje. Tada jis įmetė Abulitą į kalėjimą ir liepė įvykdyti jam mirties bausmę, o vieną iš satrapo suaugusių sūnų, Oksatrą, pats pervėrė ietimi.

Tuo metu nuo Pandžabo Aleksandrą lydintis Indijos išminčius Kalanas netikėtai susirgo ūmiu žarnų nepraeinamumu ir nusprendė pats nutraukti savo gyvenimą. Jam buvo daugiau kaip septyniasdešimt metų ir visą tą laiką jis gyveno asketiškai, išvengdamas ligų. Užuot kentęs sekinančios ligos kančias svetimoje žemėje, jis pasakė karaliui ketinąs susideginti gyvas, kol dar neprarado sveikos nuovokos. Aleksandras buvo labai pamilęs senąjį filosofą, todėl paprieštaravo ir bandė atkalbėti jį nuo tokio drastiško žingsnio, bet Kalanas buvo neperkalbamas. Galop karalius sutiko ir įsakė savo draugui Ptolemajui paruošti Kalanui didelį laidotuvių laužą.

Didžiojo aukojimo rytą Kalanas neštuvais buvo atgabentas prie laužo, nes nebegalėjo vaikščioti didelių atstumų. Mokytojas linksmai nulipo nuo neštuvų, atsistojo to medinio statinio papėdėje ir atsisveikino su savo draugais makedonais, atidavė jiems visas brangias dovanas, kurias Aleksandras buvo jam įteikęs. Nukirpęs sruogą savo plaukų ir numetęs ją ant rąstų, jis lėtai užkopė ant laužo ir atsigulė. Stebint visai kariuomenei laužas buvo uždegtas, ir Kalanas ėmė savo gimtąja kalba

giedoti himnus Indijos dievams. Karaliaus nurodymu kariai šaukė tarytum puldami priešą, pūtė ragus, kaip per mūšį trimitavo drambliai. Visą tą laiką, apsuptas šėlstančių liepsnų, Kalanas nė nekrustelėjo ir ramiai gulėjo, kol jį prarijo ugnis. Kai viskas buvo baigta, vieni kareiviai sakė, jog senasis guru sava valia pasirinko tokias kančias pakrikus protui, kiti manė, kad jis norėjo pasipuikuoti savo gebėjimu iškęsti skausmą. Tačiau dauguma – ir Aleksandras tikrai buvo tarp jų – žavėjosi jo drąsa ir panieka mirčiai.

Po Kalano laidotuvių karalius tą žiemą Sūzuose surengė masines vestuves. Tai buvo dar vienas Aleksandro bandymas suvienyti savo valdinius makedonus ir vietos gyventojus, nors kur kas didesnio masto negu bet kuris ankstesnis. Karalius pats vedė dvi nuotakas perses – Darėjo dukterį Stateirą ir ankstesnio didžiojo karaliaus Artakserkso dukterį Parisatę. Dripetę, kitą Darėjo dukterį, jis sutuokė su savo geriausiu draugu Hefaistionu, kad jųdviejų būsimieji vaikai būtų pusbroliai. Kraterui teko Aleksandro pirmosios žmonos Roksanos sesuo, o Perdikas, Ptolemajas, Nearchas, Seleukas ir daugybė kitų karaliaus bičiulių gavo nuotakas iš persų, medų ir baktrų didikų šeimų. Pati vedybų ceremonija buvo sąmoningai surengta pagal persų, o ne makedonų papročius, o jaunikių kėdės pastatytos viena šalia kitos. Kai susirinkusieji išgėrė į visų jaunavedžių sveikatą, įėjusios nuotakos atsisėdo šalia savo būsimų vyrų. Kiekviena pora susikibdavo rankomis, jaunikis pabučiuodavo savo naująją žmoną – arba, Aleksandro atveju, žmonas – ir vesdavosi ją namo į lovą. Karalius davė visoms merginoms puikų kraitį, kad santuoka su jomis jo karininkams makedonams atrodytų patrauklesnė.

Surengdamas šias įspūdingas sutuoktuves Aleksandras vadovavosi kilniais sumetimais, bet, kaip ir dauguma jo sumanymų, kuriais jis

siekė suvienyti savo vaidingus kilminguosius, šis taip pat baigėsi apgailėtina nesėkme. Nė vienas makedonas nenorėjo imti į žmonas čiabuvės. Svetimšalės puikiai tiko pasismaginti, bet Aleksandro karininkai norėjo garbių žmonų iš savo tėvynės. Dauguma Sūzuose sudarytų santuokų netrukus iširo. Šios vedybos labiau pavyko su eiliniais kareiviais. Daugelis jų žygiuodami per Aziją noriai vesdavo vietos merginas ir stovyklose pradėdavo vaikus. Dabar Aleksandras oficialiai pripažino šias sąjungas ir kiekvienai porai įteikė nuostabių vestuvinių dovanų. Jis taip pat sumokėjo visas per kelerius pastaruosius metus susikaupusias kareivių skolas palūkininkams, vyno prekiautojams ir prostitutėms – nieko neklausinėdamas, – nors tai pareikalavo didžiulių lėšų. Iš pradžių, paprašyti užrašyti savo skolas, kariai sunerimo, įtardami, kad tai kokie nors spąstai. Tačiau pamatę, kad karalius kalba nuoširdžiai ir dalija pinigus net neužsirašydamas jų vardų, buvo nepaprastai dėkingi.

Džiaugsmas jiems apkarto, kai trisdešimt tūkstančių persų berniukų, kurie kelerius pastaruosius metus buvo mokomi kaip makedonų kareiviai, atvyko į Sūzus užimti pažadėtosios vietos naujoje imperijos kariuomenėje. Šie jaunuoliai buvo taip išmokyti graikų kalbos, makedonų kovos būdų bei vadovavimo kariuomenei meno, kad prilygo bet kuriam berniokui nuo kalvų aplink Olimpo kalną. Apsirengę ir apsiginklavę kaip makedonų kareiviai, jie įgudusiai rodė karaliui ir jo karininkams, ko išmokę per pratybas, sužavėdami Aleksandrą, bet pašiurpindami likusią dalį kariuomenės. Šie perėmėjai, – taip karalius grėsmingai vadino berniukus karius, – ilgainiui turėjo tapti Aleksandro tarptautinių pajėgų karininkais, vadovauti imperijai ir išplėsti karaliaus valdžią į naujas žemes. Makedonus apėmė pasipiktinimas ir baimė, kad juos pakeis vietos jaunuoliai, kuriuos jie niekinamai vadino „karinėmis šokėjomis". Koks tikslas buvo užkariauti pasaulį, jeigu jų teisėtą vietą užims svetimšalių vaikai?

Krizė pasiekė kritinį tašką, kai Aleksandras nusprendė, kad atėjo tinkamas metas didžiąją dalį savo veteranų siųsti namo. Jis buvo nuplaukęs iš Sūzų Tigru aukštyn į šiaurę, į Opio miestą, prižiūrėti dambų griovimo darbų – jas persai pastatė prie upės, kad sutrukdytų bet kokioms karinėms jūrų pajėgoms pulti Mesopotamiją iš pietų. Šios dambos sunkino laivininkystę Tigru ir buvo, kaip įvardijo Aleksandras, imperijos, neturinčios pakankamo karinio pranašumo, žymė. Jis sukvietė savo makedonų karius susitikti su juo prie Opio ir paskelbė, kad išsiunčia namo visus, kurie netinkami tolesnei tarnybai dėl amžiaus ar sužalojimų. Jie būsią gausiai apdovanoti už ankstesnę tarnybą, o tie, kurie pasiliks, taps tokie turtingi, kad Makedonijoje jiems visi pavydės. Karalius manė, kad šią žinią su džiaugsmu sutiks ir išvykstantieji, ir pasiliekantieji, bet jo žodžiai buvo sutikti akmenine tyla. Kareiviai, kurie taip ilgai kartu su juo kovojo, buvo prislėgti, kad juos atleidžia, nors seniai troško grįžti namo. Atrinktieji tarnauti toliau galėjo tik spėlioti, kada jis nuspręs atsikratyti ir jų. Svetimšalių pajėgų įtraukimas į kariuomenę, persiškų papročių diegimas, priverstinės santuokos – visa tai pagaliau perpildė paprastų kareivių kantrybės taurę. Vietoj plojimų karaliui karių minioje pasigirdo šūksniai, prašantys išsiųsti juos visus namo – girdi, tau juk vis tiek mūsų nebereikia. Kariauk drauge su savo naujuoju tėvu Amonu, šūktelėjo keletas jų.

Aleksandrą toks nepaklusnumas įsiutino. Jis nušoko nuo pakylos ir įsakė savo sargybiniams suimti maždaug tuziną aktyviausių maištininkų, nutempti juos šalin ir nedelsiant nubausti mirtimi. Tada vėl užlipo ant pakylos ir išdrožė priešais jį stovintiems suglumusiems kareiviams bene aistringiausią kalbą savo gyvenime. Tai taip jūs atsidėkojate už viską, ką dėl jūsų padariau? – barė jis juos. Kas jūs buvote, kol mano tėvas Filipas nepriėmė jūsų į savo kariuomenę? – ogi niekas, tiesiog ožkų piemenys, apsigaubę gyvūnų kailiais, iš visų pusių puolami vilkų ir ilyrų plėšikų. Vadovaujami mano tėvo jūs įtvirtinote makedonų valdžią visoje

Graikijoje ir Balkanuose. Paskui su manimi įsiveržėte į Aziją, užėmėte Viduržemio jūros pakrantes nuo Trojos iki Kirėnės ir prijungėte prie savo imperijos Egėjo jūros pakrantę, Siriją, Finikiją ir Egiptą. Iš ten drauge nužygiavome į pačią Persiją, paskui į Baktriją, Sogdianą ir Indiją. Jūs praturtėjote, o aš pats gyvenau nė kiek ne prabangiau už jus. Valgiau tą patį maistą ir dirbau tokius pačius darbus kaip ir kukliausi pėstininkai. Sakote, jūsų kūnuose nebėra sveikos vietos? Galiu nusimesti drabužius ir parodyti jums savo sužalojimus. Visas mano kūnas nusėtas randų nė kiek ne mažiau negu jūsų. Dalijausi su jumis visais sunkumais. Sumokėjau jūsų skolas ir įteisinau vaikus, kuriuos pradėjote su paskui stovyklą sekančiomis moterimis. Jeigu kuris žūdavo pakeliui, surengdavau jam nuostabias laidotuves, o jo šeimą Makedonijoje atleisdavau nuo mokesčių. Todėl, sušuko jis, dinkite visi man iš akių. Grįžkite namo į Makedoniją – ar esate seni ir silpni, ar jauni ir stiprūs. *Man jūsų nebereikia.* Tik būtinai pasakykite savo šeimoms namuose, kad palikote savo karalių, atidavėte jį ir užkariautą imperiją į tų pačių barbarų, kuriuos nugalėjote, rankas.

Tada Aleksandras nušoko nuo pakylos, nuėjo į savo palapinę ir tris dienas nieko nepriėmė. Jis taikė tą pačią gudrybę kaip ir prie Hifasio upės Indijoje, norėdamas paskatinti savo kariuomenę eiti Gango žemupio link. Tada jį ištiko apgailėtina nesėkmė, bet dabar Aleksandras žinojo, kaip pričiupti savo karius. Kad patikintų juos neketinąs nusileisti, jis sukvietė savo šalininkus persus ir ėmė skirstyti jiems vadovaujamus kariuomenės postus. Tada makedonai pasibaisėję metė savo ginklus ir susirinko prie jo būstinės, maldaudami susitikti su jais. Jie pareiškė stovėsią prie karaliaus durų dieną ir naktį, kol jis išklausys juos. Galiausiai Aleksandras išėjo pas savo atgailaujančius kareivius. Vienas iš jų, senas makedonų raitininkas, vardu Kalinas, išėjo į priekį kalbėti karių vardu. Jis prašė karalių permąstyti sprendimą išsiųsti juos visus namo ir atleisti jiems už ankstesnius neapgalvotus žodžius. Girdi, jie tiesiog negalėję pa-

kelti, kad jis rodo palankumą persams, o jų nepaiso. Tada Aleksandras apkabino ir pabučiavo Kaliną, o minia karių ašarotais veidais ėmė pašėlusiai ploti. Karalius irgi apsiašarojo ir pakvietė juos visus prieiti ir gauti jo palaiminimą su bučiniu. Viskas buvo atleista. Namo į Makedoniją buvo išsiųsti tik tie, kurie iš tikrųjų nebegalėjo kariauti, ir išvyko noriai, su aukso ir sidabro pilnais balnakrepšiais. Norėdamas parodyti išvykstantiems kariams pagarbą, Aleksandras pavedė savo ištikimam bičiuliui Kraterui palydėti juos namo. Aleksandras tik paprašė, kad jie nesivestų namo stovyklos žmonų ir vaikų. Girdi, Makedonijoje šios svetimšalės žmonos ir palikuoniai sukels jų giminaičių pasipiktinimą. Jis pasirūpinsiąs jų vaikais ir išauginsiąs jų sūnus tikrais makedonų kareiviais, vertais juos pradėjusių tėvų įpėdiniais. Vietinės kilmės žmonos ir vaikai atsisveikindami turbūt praliejo daug ašarų, bet kareiviai suprato, kad karalius veikiausiai teisus. Geriau vėl pradėti gyvenimą Makedonijoje su senąja žmona arba su nauja jauna nuotaka negu parsivesti namo į šeimą laukinę baktrę arba indę su jos vaikais.

Makedonijoje Krateras taip pat turėjo išsiaiškinti keblią padėtį, susiklosčiusią tarp Aleksandro motinos Olimpiados ir jo senstančio regento Antipatro. Šie du užsispyrėliai niekada nemėgo vienas kito, bet buvo priversti kęsti vienas kito draugiją, kai karalius išvyko į savo žygį užkariauti Rytų. Kad ir kur Aleksandras buvo nužygiavęs, jie abu nepaliaujamai užversdavo jį laiškais, kuriuose kaltindavo vienas kitą visomis įsivaizduojamomis nedorybėmis. Antipatras tvirtindavo, kad Olimpiada esanti savavalė, nesugyvenamo būdo furija ir amžinai kišasi į valdymo reikalus. Olimpiada atšaudavo, kad Antipatras užmiršo, kas jį paskyrė, ir elgiasi veikiau kaip karalius, o ne kaip valdytojas. Visą dešimtmetį Aleksandras klausėsi šio žodžių karo iš palaimingo atstumo, bet dabar atėjo laikas išspręsti šį varginantį klausimą kartą visiems laikams. Per žygį į Aziją Antipatras buvo ištikimas ir naudingas tarnas, bet vis dar kėlė grėsmę. Pašalinus Parmeniono šalininkus, Aleksandro valdžiai tėvynėje galėjo

kelti grėsmę tik Antipatras ir jo šeima, kuri Makedonijoje turėjo didžiulę įtaką. Karalius negalėjo lengvai išsižadėti savo tikros motinos, nors kartais ir labai to norėdavo, todėl nusprendė atimti iš Antipatro valdžią. Jis nusiuntė savo regentui nurodymus perduoti Graikijos ir Makedonijos valdymą Kraterui, kai tik šis atvyks, ir kartu su naujais makedonų šauktiniais keliauti į Babiloną. Ten jis būsiąs pagerbtas už savo tarnybą ir mėgausis palaimingu poilsiu miesto soduose. Gavęs šį laišką, Antipatras suprato, kad tai jo mirties nuosprendis.

Užuot pasidavęs likimui, Antipatras nusiuntė į Babiloną savo sūnų Kasandrą, Aleksandro vaikystės draugą, derėtis su karaliumi ir laimėti laiko. Jųdviejų susitikimas praėjo be galo prastai, nes Kasandras, nuvestas pas karalių, pamatė grupę prieš jį iki pat žemės nusilenkusių persų ir pratrūko kvatotis. Aleksandras pašoko nuo savo sosto, čiupo Kasandrą už plaukų ir trenkė jo galvą į sieną. Antipatro sūnus gana greitai pasveiko, bet grįžęs į Graikiją, net praėjus daugeliui metų, imdavo alpti vos pamatęs Aleksandro paveikslą ar statulą. Nors Kasandras dabar bijojo Aleksandro kaip ugnies, kitas Antipatro sūnus, Jolajas, buvo karaliaus taurininkas – t. y. turėjo jo pasitikėjimą ir ėjo pareigas, kurių vykdytojas galėjo lengvai įpilti mirtiną dozę nuodų į karaliaus vyno taurę. Deryboms nepavykus, Antipatras galėjo nuspręsti, kad reikia užbėgti Aleksandrui už akių ir jį nunuodyti, kol karalius nespėjo nužudyti jo.

Kad išvengtų artėjančios vasaros karščio, Aleksandras, kaip ir visi Persijos karaliai prieš jį, persikėlė į karališkąją sostinę Ekbataną vėsiuose Medijos kalnuose, toli nuo Mesopotamijos lygumos. Ten jis dienomis savo kariams rengė nuostabias atletų bei muzikos varžybas, o naktimis plataus užmojo išgertuves savo bičiuliams. Dalyvauti šventiniuose

renginiuose, kurių kiekvienas tęsėsi ne vieną dieną, iš Graikijos atvyko trys tūkstančiai aktorių ir menininkų. Aleksandras pats mielai lankėsi beveik visuose renginiuose, bet jo artimiausias draugas Hefaistionas labiau domėjosi vakaro puotomis negu varžybomis. Po vienų išgertuvių Hefaistionas ėmė smarkiai karščiuoti ir jo asmeninis gydytojas Glaukijas griežtai įspėjo jį nepiktnaudžiauti vynu, nes tai kelia pavojų jo sveikatai. Kol gydytojas budėjo prie jo lovos, Hefaistionas nenoromis pakluso jo nurodymams, bet kai po septynių dienų Glaukijas, būdamas tikras, kad Hefaistionas pasveiks, išėjo į teatrą, Aleksandro draugas tučtuojau šoko iš lovos ir nubėgo į valgomąjį. Ten vienu prisėdimu suvalgė visą virtą viščiuką ir išgėrė visą ąsotį atvėsinto vyno. Jis beveik tuojau pat nualpo ir buvo skubiai nuneštas atgal į lovą. Žinia, kad Hefaistiono sveikatai iškilo grėsmė, netrukus pasiekė Aleksandrą; jis strimgalviais puolė iš stadiono ir nulėkė į jo kambarį, bet kol atbėgo, jo mylimiausias draugas buvo jau negyvas.

Senovės šaltiniai pateikia skirtingus pasakojimus apie tai, kas atsitiko paskui, bet visi sutinka, jog Aleksandras netvėrė iš sielvarto. Jis tučtuojau apkaltino ir nukryžiavo Hefaistiono gydytoją, kad deramai nesirūpino ligoniu. Tada liepė nukirpti karčius ir uodegas visiems arkliams ir asilėnams – pagal bendrą trakų ir persų paprotį tai buvo gedulo ženklas. Jis uždraudė visame mieste groti ir įsakė sudeginti Asklepijo, gydymo dievo, šventyklą Ekbatanoje. Kitą dieną jis nei valgė, nei gėrė, tik raudodamas gulėjo kniūbsčias ant draugo kūno, kol bičiuliai pagaliau jį išvedė. Galiausiai, kaip jo didvyris Achilas gedėdamas savo draugo Patroklo, kurį prie Trojos sienų nužudė Hektoras, Aleksandras nusikirpo plaukus ir pats vežė Hefaistiono kūną laidotuvių procesijoje.

Aleksandras nusiuntė pasiuntinį pas Sivos orakulą į Egiptą paklausti, ar Hefaistionas galėtų būti garbinamas kaip dievas, bet tokiam dideliam norui nepritarė net sukalbami Dzeuso-Amono žyniai. Tačiau jie sutiko, kad jo draugas būtų garbinamas kaip pusdievis ir turėtų savo

kultą. Karalius bent jau laikinai tuo pasitenkino ir įsakė Egipte bei kitose vietovėse pastatyti Hefaistiono šventyklų. Jo draugo eitos karo vado pareigos iš pagarbos buvo paliktos laisvos, taip pat buvo numatyta surengti prabangias laidotuvių žaidynes. Gyvieji karaliaus bičiuliai rungėsi tarpusavyje, kuris parodys Hefaistionui daugiau pagarbos – jie skyrė save ir savo ginklus jo atminimui, užsakinėjo dramblio kaulo ir auksines velionio statulas. Keletas drąsių draugų stengėsi guosti Aleksandrą primindami, kad jis turi ir kitų draugų, tokių kaip Krateras, kuris atsidavęs jam ne mažiau už Hefaistioną. Jis atsakė, kad Krateras myli jį kaip karalių, o Hefaistionas mylėjo jį kaip žmogų. Dėl Aleksandro vaikystės draugas nepabūgo stoti net prieš jo motiną, kuri visada pavydėjo jųdviejų glaudaus ryšio, ir viename laiške įspėjo ją liautis bandyti sukelti priešiškumą tarp jų, nes Aleksandras jam reiškiąs daugiau negu bet kas kitas pasaulyje.

Karalius įsakė pastatyti Hefaistionui tokį kapą, kuris kaina ir prabanga nenusileistų jokiam anksčiau pastatytam paminklui. Jis turėjo būti babiloniečių zikurato formos, su daugiau kaip šešių šimtų kvadratinių pėdų pjedestalu ir pakopomis, kylančiomis beveik du šimtus pėdų. Karalius pasikvietė geriausius menininkus, kad šie išpuoštų paminklą raižiniais, vaizduojančiais šaunančius lankininkus, laukinių gyvūnų medžioklę ir erelius išskleistais sparnais. Taip pat paminklas persišku stiliumi buvo papuoštas auksiniais laivų pirmagaliais, liūtais, buliais ir tuščiavidurėmis sirenų skulptūromis, kuriose galėjo stovėti gyvas žmogus ir giedoti giesmes, apraudančias jo mirusį draugą. Toks garbinimas atrodė perdėtas net tiems Aleksandro šalininkams, kurie mėgo Hefaistioną, bet išsakyti karaliui savo nuomonę jie nedrįso. Aristotelis ir Aleksandrą, ir Hefaistioną jaunystėje mokė, kad draugystė yra viena iš didžiausių vertybių pasaulyje, bet dorybingas žmogus visada turi stengtis būti saikingas. Visiems, kurie stebėjo pasiruošimą Hefaistiono laidotuvėms, buvo aišku, kad Aleksandras visiškai prarado saiką. Toks demonstratyvus draugo

gedėjimas, net turint geriausių ketinimų, buvo dievų įžeidimas. Ir visi žinojo, kad dievai atkeršys.

Aleksandras gedėjo Hefaistiono daugelį savaičių; prasidėjo žiema, ir visi rūmininkai suprato, kad jie turi rasti būdą, kaip išsklaidyti jam depresiją. Vienintelis dalykas, kuris tikrai būtų sudominęs karalių, buvo karo veiksmai ir, laimė, netrukus pasitaikė galimybė jų imtis, nes ėmė maištauti kosais vadinama gentis, gyvenanti kalnuose į pietvakarius nuo Ekbatanos. Kaip ir jų kaimynai uksai, kuriuos Aleksandras privertė paklusti prieš keletą metų, šie kalnų kariai niekada nepakluso persams ir reikalavo užmokesčio iš karaliaus iždo už perėjimą per jų žemę. Kai pas juos atvyko makedonų pasiuntiniai ir pareikalavo pasiduoti, kosai atsisakė. Aleksandrą tai įsiutino kaip raudona vėliava bulių. Didžiuliam jo bičiulių palengvėjimui, karalius atsigavo iš depresijos, buvo kupinas energijos ir ryžto pamokyti šią kalnų gentį. Praeityje kosai, susidūrę su kariuomene, atsitraukdavo į savo tėvynės kalvų gilumą, o kai pavojus praeidavo, vėl pasirodydavo ir atnaujindavo išpuolius. Tačiau Aleksandras, padedamas Ptolemajo, apsupo jų žemes, atkirto pasitraukimo kelius iš kaimų ir surengė prieš kosus triuškinamas atakas, kurios truko keturiasdešimt dienų. Persekiodamas juos po snieguotus kalnus Aleksandras paskelbė, kad žudydamas genties narius jis atnašauja auką Hefaistiono sielai taip pat, kaip Achilas paaukojo Trojos jaunuolius žuvusiam Patroklui. Saujelė per makedonų puolimus išgyvenusių kosų buvo paimti į nelaisvę ir pavergti, o jų vadai netrukus paprašė taikos. Jie sutiko tapti Aleksandro valdiniais ir paklusti jo valdžiai.

Kai prasidėjo pavasaris ir Zagroso kalnuose sužydėjo laukinės gėlės, Aleksandras pagaliau pradėjo žygį iš Ekbatanos į Babiloną. Pakeliui jis susitiko su pasiuntiniais, kurie atvyko iš tolimų žemių pasveikinti jo su

plačiais užkariavimais ir išreikšti nuoširdžios vilties, kad jis užmegs su jais draugystės ryšius. Jeigu jų viltys būtų nepasiteisinusios, jie norėjo bent jau sužinoti jo ketinimus ir pasiruošti galimam konfliktui ateityje. Pasiuntiniai iš Afrikos į vakarus nuo Kirėnės ir Etiopijos – žemių į pietus nuo Egipto – atnešė įteikti pasidavimo karūnas. Taip pat atvyko kartaginiečiai, kurie turėjo bene daugiausia priežasčių nerimauti. Apsilankė ir Italijos genčių – brutijų, lukanų ir etruskų – atstovai; tarp jų, kai kurių graikų autorių teigimu, buvo ir Romos pasiuntiniai, nors vėlesni romėnų šaltiniai net neužsimena apie jų tikriausiai atiduotą pagarbą Aleksandrui. Kaip ir per karaliaus pirmą karo žygį palei Dunojų prieš dvylika metų, pasiuntinius atsiuntė keltai. Iš tolimosios Ispanijos atvyko iberų, taip pat skitų iš žemių į šiaurę nuo Juodosios jūros atstovai. Su kai kuriomis iš šių tautų Aleksandras buvo susidūręs ir anksčiau, bet kitos buvo mažai pažįstamos makedonams. Karalius visus maloniai ir šiltai priėmė, patikino neturįs piktų ketinimų ir pažadėjo taiką, kurią galėjo sulaužyti vėliau, jeigu būtų nutaręs, kad tai tikslinga.

Pagaliau priartėjusį prie Babilono sienų Aleksandrą pasitiko grupė chaldėjų žynių, jie maldavo jo nežengti pro jų miesto vartus. Jie tvirtino gavę didžiojo dievo Marduko pranašystę, įspėjančią karalių, kad jis turi kaip įmanydamas vengti Babilono. Aleksandras gerbė chaldėjus ir net buvo paėmęs keletą jų su savimi žygiuodamas į Rytus, bet jam kėlė įtarimų žynių motyvai. Iš pranešimų karalius žinojo, kad per žygį į Indiją jo nurodymas atstatyti Marduko šventyklą buvo ignoruojamas ir kad žyniai tokia padėtimi visiškai patenkinti. Didžiulis jai atstatyti atidėtų pinigų kiekis vis dar gulėjo šventyklos iždе, pasiekiamas chaldėjams naudotis ir piktnaudžiauti. Jie žinojo, kad įžengęs į Babiloną karalius privers juos pradėti statybas, o tada jų turtas greitai ištirps. Iš pradžių Aleksandras pabandė nuleisti pranašystę juokais, cituodamas graikų dramaturgo Euripido eiles, jog geriausias pranašas yra tas, kuris pranašauja gera, bet vis dėlto jis buvo savo laikų žmogus ir gana prieta-

ringas, kad sunerimtų gavęs net abejotiną dievų įspėjimą. Pamatę, jog planas nepasisekė, chaldėjai skubiai pakeitė taktiką ir primygtinai prašė karalių bent jau neiti į miestą atsisukus į vakarus, veidu į besileidžiančią saulę, nes senovės pasaulyje tai buvo laikoma mirties simboliu. Taip išmintingi žyniai bandė gudrybe neleisti Aleksandrui įžengti į Babiloną, nes žinojo, kad jų miestą supa didžiulė pelkė, todėl patekti į jį iš kitos pusės sunku. Karalius nusiuntė dalį savo karių į miestą, o pats su likusiais nujojo aplink miestą per pelkes, norėdamas prieiti prie jo iš kitos pusės. Tikėdamiesi lengvai atsikratyti Aleksandro, chaldėjai labai klydo. Po kelių dienų jis įžengė pro Babilono vartus ir įsikūrė savo rezidencijoje karaliaus rūmuose.

Tačiau jam jau esant mieste bloga lemiančių dievų ženklų tik padaugėjo. Vienas iš jo draugų karaliaus vardu atnašaudamas auką pamatė, kad gyvulys turi nesveikas kepenis, o tai buvo labai blogas ženklas. Vieną dieną Aleksandrui virš galvos susikovė varnai, ir keletas nukrito negyvi prie jo kojų. Paskui didžiausią ir gražiausią liūtą jo paties žvėryne užpuolė paprastai romus asilas ir mirtinai jį užspardė. Po kelių dienų Aleksandras trumpam išvyko iš miesto paplaukioti upe ir pats vairavo laivą, nes vairininkas pasiklydo. Plaukiant pro užlietus kažkokių senovės Asirijos karalių kapus, vėjas netikėtai nupūtė jam nuo galvos kepurę kartu su karūna, kurią jis buvo nerūpestingai užsidėjęs ant kepurės viršaus. Karūna užkibo už tvirtos nendrės, augančios iš seno kapo, ir vienas jūreivis šoko jos paimti. Vyras nuėmė brangenybę nuo augalo, bet neįstengė plaukti laikydamas ją virš vandens. Todėl užsidėjo karūną ant galvos, atplaukė atgal prie valties ir padavė ją karaliui. Aleksandras buvo dėkingas ir dosniai jį apdovanojo, bet taip pat įsakė jį nubausti už tai, kad drįso ant galvos užsidėti karūną. Vienų šaltinių teigimu, šis vyras buvo išplaktas, kiti sako, kad jam buvo nukirsta galva. Kad ir kokia buvo bausmė, akivaizdu, jog karalius suvokė šį atsitikimą kaip įspėjimą apie grėsmę visam laikui prarasti savo karūną.

Tačiau labiausiai sutrikdė tai, kas įvyko, kai Aleksandras grįžo į miestą. Vieną dieną jis žaidė su savo draugais kamuoliu; pavasariui vis labiau įsibėgėjant buvo nepakeliamai karšta, todėl karalius nusirengė, o drabužius padėjo ant netoliese stovinčio sosto. Pažaidęs jis sugrįžo ir pamatė, kad ant jo karališkojo krėslo sėdi kažkoks vyras, apsisiautęs jo apsiaustu ir užsidėjęs jo karūną. Įsibrovėlis atrodė kažkoks apspangęs ir į klausimus atsakė tik smarkiai kankinamas, ir tai ne iš karto. Jis buvo vardu Dionisijas, kilęs iš Graikijos Mesenijos srities, esančios greta Spartos. Jis pasakė esąs pabėgęs kalinys, ilgai laikytas surakintas grandinėmis, kol kartą atėjęs kažkoks dievas, išvadavęs jį, liepęs užsivilkti karaliaus drabužį, sėsti į sostą ir tyliai sėdėti. Šis atsitikimas labai keistai priminė vietinį babiloniečių paprotį – Aleksandras apie jį tikriausiai buvo girdėjęs, – pagal kurį myriop pasmerktas nusikaltėlis vaidindavo karalių, kad užtrauktų ant savęs dangaus rūstybę ir apsaugotų tikrąjį karalių nuo nelaimių. Aleksandras nežinojo, ar šis nutikimas žada gera, ar bloga, bet jis atliko tam tikrą vaidmenį ir karalius įsakė nužudyti atpirkimo ožį kalinį, tikėdamasis, kad žmogaus auka pamalonins dievus.

Gegužės pabaigoje ir birželio pradžioje Aleksandras visa galva pasinėrė į pasirengimus būsimajam žygiui į Arabiją. Kelionei buvo baigiami rengti šimtai laivų, o jų įgulos lavinosi lenktyniaudamos Eufratu. Žvalgai pranešė, kad Arabijos pakrantėje yra gėlo vandens, o netoli nuo kranto esančiose salose palei Persijos įlanką – patogių vietų stovėti laivams. Tai turėjo būti milžiniško masto ekspedicija – buvo ketinama plaukti įlanka į pietus, kirsti sąsiaurį ir apiplaukti pietinį pusiasalio krantą, užgrobiant smilkalų ir miros žemes, o tada traukti Raudonąja jūra į šiaurę link Egipto. Karalius netvėrė nekantrumu pradėti kelionę.

Dienomis Aleksandras pasinerdavo į pasiruošimo žygiui rūpesčius, bet naktimis puotaudavo ir girtaudavo su makedonams būdingu nežabotu užmoju. Vieną vakarą karalius surengė pokylį savo laivyno vadui Nearchui; puotai pasibaigus jis buvo beeinąs miegoti, bet sutiko savo draugą Medijų iš Tesalijos; šis pakvietė jį į vėlyvą vakarėlį, jame dalyvavo dar keletas bičiulių. Aleksandras prisidėjo prie jų ir užsibuvo iki pirmųjų valandų po vidurnakčio, nors iš pat ankstyvo ryto turėjo kaip įprasta atnašauti aukas. Kitą vakarą jis vėl atėjo pas Medijų į Heraklio garbei surengtą šventę. Vainikuodamas naktį, Aleksandras vienu dideliu mauku išgėrė visą taurę neskiesto vyno ir iš skausmo taip suriko, tarytum būtų patyręs smūgį. Jam pasidarė taip silpna, kad tik draugų padedamas nusigavo iki savo lovos. Kitą rytą jį krėtė karštligė, bet jis taip skrupulingai žiūrėjo į pareigą aukoti dievams, kad įsakė nunešti jį prie aukuro neštuvais. Jis davė nurodymus laivynui po kelių dienų prasidėsiančio žygio į Arabiją klausimais ir įsakė pėstininkams būti pasirengusiems dieną prieš išplaukimą. Tada liepė nunešti jį prie upės ir nuplukdyti į mėgstamą sodą išsimaudyti ir pailsėti. Kitą dieną jis vis dar buvo silpnas, bet aukojo dievams ir valgė, nors nedaug. Jis nurodė savo karininkams kitą dieną atvykti į susirinkimą, bet visą naktį smarkiai karščiavo. Ryte atsikėlė, aukojo, paskui išsimaudė ir pasikalbėjo su Nearchu apie laivyno išvykimą. Savo pareigas dievams jis atliko ir kitą dieną, nors vis labiau silpo. Jis vis dar manė netrukus atsikelsiąs ir plauksiąs su savo laivais į Arabiją, bet jo bičiuliai dabar ėmė smarkiai nerimauti. Jis taip karščiavo, kad nuėjo pailsėti į vėsią pirtį, o ne į savo kambarį rūmuose. Keletą kitų dienų jis kaip įprasta atnašavo aukas, rengė karinius susitikimus, maudėsi ir ilsėjosi, tačiau aplink jį pradėjo rinktis jo karvedžiai.

Tarp karių pasklido žinia, kad karalius sunkiai serga. Kai kurie net spėjo, kaip ir Indijoje, kad jis jau mirė, o aukštesnieji karininkai slepia jo baigtį. Norėdamas paneigti šiuos gandus, Aleksandras įsakė leisti kareiviams jį aplankyti, kad patys pamatytų, jog jis vis dar gyvas, nors tuo

metu jam jau buvo sunku net kalbėti. Vyrai ašarodami tyliai ėjo vorele pro jo lovą, o jų vadas ir karalius kiekvienam linktelėdavo ar bent jau šyptelėdavo. Niekas negalėjo patikėti, kad didysis Aleksandras, daugybę kartų apgavęs mirtį mūšio lauke, mirs savo lovoje Babilone. Vieni karaliaus bičiuliai norėjo nunešti jį į gretimą šventyklą, vildamiesi, kad dievai apsaugos jo gyvybę, kiti manė, kad geriau jo nejudinti. Artėjant trisdešimt trečiajam jo gimtadieniui karštligė šėlo vis labiau, skausmas sustiprėjo ir netrukus net pats Aleksandras suprato, kad galas jau čia pat. Jis nusimovė savo karališkąjį žiedą su antspaudu ir atidavė jį savo draugui Perdikui, kad šis galėtų laikinai vykdyti regento pareigas, tačiau kas bus galutinis įpėdinis, liko neaišku. Aleksandro žmona baktrė Roksana laukėsi, ir jis tikėjosi, kad gims berniukas, nors vaikas pagal amžių nebūtų galėjęs valdyti dar daugelį metų, net jeigu makedonai ir būtų leidę sėsti į sostą valdovui pusiau barbarui. Imperijai grėsė suirutė, jeigu karalius aiškiai neišsakys savo valios. Galiausiai bičiuliai priėjo prie jo lovos krašto ir ėmė maldauti įvardyti savo įpėdinį: *Kam palieki savo karalystę?*

Jie palinko arčiau, kad išgirstų jo žodžius. Didžiulėmis pastangomis Aleksandras sušnabždėjo: *Stipriausiajam.*

Sulig tais žodžiais pasaulio karalius užmerkė akis ir išleido paskutinį kvapą.

XI

Į PASAULIO KRAŠTĄ

Atrodo, nebuvo tokios tautos, nebuvo tokio miesto tais laikais, nebuvo niekur tokio žmogaus, kurio nebūtų pasiekęs garsas apie Aleksandrą.

ARIANAS

Aleksandro kūnui dar neatšalus, pasklido gandai, kad karalius buvo nužudytas. Imta kalbėti, kad Antipatras, tarpininkaujamas savo sūnaus Kasandro, vis dar esančio Babilone ir besigydančio galvą, kurią jam sumušė Aleksandras, organizavo nunuodijimą. Kadangi Antipatras turėjo labai rimtą motyvą – gelbėti savo gyvybę – ir priėjimą prie karaliaus vyno per savo jaunesnį sūnų, karaliaus taurininką Jolają, daugeliui šis kaltinimas atrodė pagrįstas. Kai kurie šaltiniai byloja, kad į rūmus slapta, tuščiavidurėje nešulinio asilėno kanopoje buvo atgabenta nuodų, veikiausiai strichnino. O kadangi Jolajo meilužis buvo ne kas kitas, o Medijus – žmogus, pakvietęs Aleksandrą į tą lemtingą pobūvį, per kurį jis išgėręs vyno suriko iš skausmo, – šie kaltinimai atrodė dar įtikinamesni. Senovės laikais buvo ginčijamasi ir dėl to, ar ir Aristotelis, Antipatro draugas, per atstumą nebuvo įsivėlęs į savo buvusio mokinio nužudymą.

Nors sąmokslo teorijos populiarios visais laikais, ne mažiau tikėtina, kad Aleksandras mirė dėl natūralių priežasčių. Galimas daiktas, kad jis daugelį metų sirgo maliarija, bent jau nuo to laiko, kai neteko sąmonės Kidno upėje prie Tarso, prieš pat Iso mūšį. Nuo to laiko jis daugybę kartų apgavo mirtį, nes išgyveno po sunkių sužeidimų ir persirgo tokiomis ligomis, kurios būtų pražudžiusios daugumą žmonių. Nepaliaujami dizenterijos užkratai ir ypač Indijoje, malių mieste, pradurtas plautis susilpnino jo pasipriešinimą ligai. Dar pridėkime paprasčiausią išsekimą, kurį sukėlė dvylika ilgų metų trukę žygiai per pelkes ir kalnus, taip pat gausų alkoholio vartojimą, įprastą Makedonijos karaliams, ir Aleksandro gyvenimo trukmė atrodys stebuklingai ilga. Jeigu jį nužudė ne maliarija, plaučių infekcija ar kepenų nepakankamumas, kita galima priežastis, sprendžiant iš skausmų pilvo srityje ir smarkaus karščiavimo jo paskutinėmis dienomis, yra vidurių šiltinė.

Yra liūdna ir žavi istorija, kad, pajutęs besiartinant mirtį, Aleksandras atsikėlė iš lovos ir slapčia išsmuko iš rūmų, norėdamas pulti į Eufratą ir dingti iš pasaulio be pėdsako. Karalius tikėjosi, kad jeigu jis paslaptingai dings, o ne mirs kaip visi kiti žmonės, tai patvirtins jo pretenzijas į dievišką kilmę – kad jis dievo sūnus. Tačiau, kaip pasakojama, paskutinę akimirką jo žmona Roksana pamatė jį sliūkinantį vandens link ir sustabdė, užsitraukdama Aleksandro priekaištus, kad sukliudžiusi jam pasiekti taip trokštamą amžiną šlovę. Kad ir kaip ten buvo, ar nuo nuodų, ar nuo ligų ir negalių, kurios pakerta daugumą mirtingųjų, karalius mirė, gyvieji liko jo apraudoti.

Sužinoję apie Aleksandro mirtį, raudojo ir makedonai, ir vietos gyventojai, kurie paniškos baimės apimti ėmė bėgioti po gatves. Valdiniai persai pagal tradiciją nusiskuto galvas, kaip buvo priimta mirus didžiajam karaliui, o Darėjo motina, pasakojama, nusimarino badu, tarytum praradusi savo tikrą sūnų. Makedonų kareiviai netrukus ėmė kovoti tarpusavyje, nesutardami, kurį pretendentą į valdžią palaikyti, – ambi-

cingą žiedo turėtoją Perdiką, pėstininkų vadą ir konservatorių atramą Meleagrą ar karaliaus vaikystės draugą karvedį Ptolemają. Praliejus daug kraujo, skirtingų klikų vadai susitarė susitikti ir taikiai nuspręsti, kaip vadovauti imperijai. Tada kareiviai lygumoje už Babilono pražygiavo tarp perpus perpjauto šuns, taip pagal senovės makedonų tradiciją buvo pažymima karaliaus mirtis. Paskui įvykusiame pasitarime buvo nuspręsta, kad Babilone gyvenantis protiškai atsilikęs netikras Aleksandro brolis Aridėjas įžengs į sostą kaip karalius Filipas III, o būsimasis Roksanos sūnus, jeigu gims berniukas, sukakęs tinkamo amžiaus, užims savo tėvo vietą. Niekas rimtai nežiūrėjo į Aridėją kaip į valdovą, laikė jį tik laikinu ir pakeičiamu Makedonijos karališkosios dinastijos simboliu. Pagrindiniams varžovams tiesiog reikėjo laiko įtvirtinti savo padėtį tose imperijos dalyse, kurias jie troško užvaldyti patys. Karvedžiai ir Roksanos vaikui neketino leisti būti kuo nors daugiau negu politiniu pėstininku. Aleksandro nesantuokinio sūnaus Heraklio, kurio jis susilaukė su savo meiluže perse Barsine, jie apskritai nelaikė svarstytinu kandidatu.

Vienas iš klausimų, dėl kurių buvo susitarta per šį susitikimą, buvo imperijos padalijimas. Ptolemajas gavo Egiptą, o Seleukui, Perdiko draugui, kol kas atiteko didžioji dalis Azijos. Antipatras ir jo sūnus Kasandras išsaugojo valdžią Makedonijoje ir Graikijoje, o buvusiam karaliaus asmens sargybiniui Lisimachui atiteko Trakija. Aleksandro kūną buvo nutarta balzamuoti ir išsiųsti į Makedoniją palaidoti su karališkomis ceremonijomis, tačiau šiam planui sutrukdė Ptolemajas – jis užpuolė laidotuvių eiseną, pagrobė karaliaus kūną ir nusivežė jį į Egiptą. Ten jo kapas Aleksandrijoje tapo mėgstama keliautojų iš Graikijos ir Romos lankymo vieta; prieš prasidedant krikščionybės erai jį aplankė ir imperatorius Augustas.

Netrukus kilo nuožmūs pilietiniai karai. Perdikas nužudė Meleagrą šventykloje, kur jis bandė ieškoti prieglobsčio. Daugelis Meleagro šalininkų buvo numesti kariuomenės drambliams po kojomis ir sutrypti.

Taip prasidėjo kruvina ilgametė kova, kurioje kiekviena pusė siekė sustiprinti tik savo pozicijas, mažai tesirūpindama milijonų savo valdinių likimu. Iš tų, kurie pažinojo Aleksandrą ir jam tarnavo, mažai kas mirė sava mirtimi. Roksana, pritariama Perdiko, netrukus nunuodijo Darėjo dukterį Stateirą, kurią Aleksandras vedė Sūzuose, taip pat jos seserį ir įmetė abiejų moterų kūnus į šulinį. Pati Baktrijos karalienė pagimdė berniuką, kuris buvo pavadintas Aleksandru IV. Perdikas, siekdamas savų tikslų, gynė ir motiną, ir vaiką, tačiau galiausiai žuvo Egipte, kovodamas su Ptolemaju. Roksana su jaunuoju sūnumi pabėgo į Makedoniją, kur juos mielai priėmė Olimpiada. Tačiau netrukus juos nužudė Kasandras – po savo tėvo Antipatro mirties jis perėmė Makedonijos sostą – ir taip nutraukė Aleksandro dinastiją. Olimpiada nesiliovė rezgusi sąmokslų; dalyvaudama kovose dėl valdžios ji nužudė daugelį Makedonijos kilmingųjų ir pelnė amžiną jų neapykantą. Galiausiai Kasandras ją suėmė ir, nors buvo pažadėjęs išsaugoti jai gyvybę, įsakė ją nužudyti; atėję atimti jai gyvybės kareiviai žavėjosi moters orumu paskutinėmis gyvenimo akimirkomis, matydami, kaip mirdama dėl nukraujavimo iš jų padarytų žaizdų ji tvarkosi plaukus ir drabužius.

Daugumos kitų Aleksandro draugų ir šeimos narių likimas buvo toks pat žiaurus. Į Makedoniją sugrįžusį netikrą karaliaus brolį Aridėją nužudė trakų sargybiniai, tariamai vykdydami Olimpiados nurodymus. Barsinės ir Aleksandro sūnus Heraklis, matyt, buvo nunuodytas Pergame Mažojoje Azijoje, kur juodu su motina, bergždžiai ieškodami ramybės ir nenorėdami veltis į politiką, buvo išvykę. Aristotelis po Aleksandro mirties buvo priverstas bėgti iš Atėnų antimakedoniško sukilimo išvakarėse. Jis pareiškė nenorįs suteikti atėniečiams dar vienos progos nusidėti filosofijai. Jis mirė tremtyje nuo virškinimo ligos. Oratorius Demostenas, rėksmingiausias Aleksandro priešininkas Graikijoje, taip pat pabėgo iš Atėnų, nes nagrinėjant Harpalo bylą buvo apkaltintas kyšininkavimu; Antipatro pasiųstiems samdytiems žudikams lipant jam ant kulnų, ora-

torius nusižudė mažoje Egėjo jūros saloje. Krateras, ištikimas Aleksandro pavaduotojas, kuris su tokia energija kovėsi per karo žygį Rytuose, prasidėjus karams žuvo mūšyje nustumtas nuo arklio. Indijos karalius Poras po Aleksandro mirties išsaugojo valdžią savo satrapijoje, tačiau po kelerių metų jį klastingai nužudė vienas iš Aleksandro karvedžių. Vienakis Antigonas, karo žygio pradžioje paliktas Mažojoje Azijoje tramdyti maištingų vietos gyventojų, pavertė valdomą provinciją savo karalyste ir taip sustorėjo, kad nebegalėjo daugiau vesti karių į mūšį. Seleukas, atsikratęs draugo Perdiko, išplėtė savo valdžią į didžiąją dalį ankstesnės Aleksandro imperijos, nuo Egėjo jūros iki Vidurio Azijos stepių. Jo įkurta dinastija valdė daugelį metų, kol jos valdas atėmė Partija rytuose ir Roma vakaruose. Ptolemajas įtvirtino savo valdžią Egipte ir gyveno ten rašydamas prisiminimus apie Aleksandro didįjį karo žygį nuo Dunojaus iki Indo. Jo palikuonys keitė vienas kitą faraonų soste kartų kartas, bet galiausiai, kai viena iš jų, Kleopatra, leidosi įgeliama gyvatės, Egiptas atiteko Romai.

Aleksandro palikimas ir galinga graikų kultūra, kurią jis pradėjo skleisti kurdamas savo trumpaamžę imperiją, vėlesniais šimtmečiais greitai paplito Azijoje, Afrikoje ir Europoje. Regis, galima pagrįstai teigti, kad be Makedonijos karaliaus ir jo užkariavimų senovės Graikijos filosofija, menas ir literatūra, daugiau kaip du tūkstančius metų daranti tokią didelę įtaką mūsų gyvenimams, būtų tik vienas iš daugelio balsų senovės civilizacijų chore. Aleksandro sumanymas skleisti graikų kultūrą trijuose žemynuose visada buvo tik praktinė ir ribota priemonė priversti skirtingas tautas paklusti jo karinei valdžiai. Kaip ir persams prieš jį bei romėnams po jo, jam nelabai rūpėjo, kokia kalba šneka vietos gyventojai ir kokius dievus jie garbina – svarbiausia buvo, kad laikytųsi jo tai-

syklių. Graikų papročius savo karalystės miestuose jis įvedė daugiausia rūpindamasis Makedonijos ir Graikijos kolonistais, kurie ėmė valdyti aplinkines žemes. Jis norėjo, kad jo šalininkai jaustųsi kaip namie – nesvarbu, ar jie tarnavo jam Baktrijoje, ar Babilone. Net tūkstančių vietos jaunuolių, kuriuos jis mokė graikų kalbos, rengdamas sau naują karininkų korpusą, niekada nebuvo numatoma padaryti kultūros skleidėjais tarp savo tautiečių. Tačiau Aleksandro įpėdiniai, ypač Seleukidai, graikų civilizacijos platinimą pavertė negailestingo politinio viešpatavimo įrankiu, ir platinti ją labai padėjo vietos kilmingieji, kurie graikų papročių perėmimą laikė raktu į valdžią, gerovę ir prestižą naujajame helenistiniame amžiuje.

Indijoje graikų kultūros įtaka pasklido kaip tik tada, kai tiesioginę valdžią makedonai ten prarado. Gango slėnio karalystės atiteko galingam vadovui Čandraguptai, jis įkūrė Maurjų imperiją ir išplėtė savo valdas iki Indo upės. Praėjus dvidešimčiai metų nuo to, kai Aleksandras taip sunkiai užkariavo šią teritoriją, Seleukas susitiko su Čandragupta ir atidavė savo valdų Indijoje iki Hindukušo suverenitetą mainais už penkis šimtus kovinių dramblių, kuriuos norėjo panaudoti prieš savo priešus vakaruose. Seleukas nusiuntė į Indijos rūmus pasiuntinį, vardu Megastenas, kuris, kaip ir Herodotas prieš jį, supynė savo paties pastebėjimus su abejotinais vietos gyventojų pasakojimais ir pateikė plačiausią ir autoritetingiausią pasakojimą apie Indiją, koks tik buvo prieinamas senovės Viduržemio jūros pasauliui.

Nors Seleukidai prarado valdžią Indo slėnyje, graikų kultūra ir įtaka išliko toli Rytuose daugelį šimtmečių. Didysis budistų karalius ir Čandraguptos vaikaitis Ašoka prijungė prie Maurjų imperijos didžiąją dalį subkontinento ir įsakė iškalti užrašus graikų kalba, skelbiančius jo valdžią. Dėl graikų menininkų įtakos imta kurti Budos atvaizdus – jis buvo vaizduojamas kaip dievas Apolonas, vilkintis graikiškais drabužiais. Makedonijos ir Graikijos karių palikuonys toliau gyveno daugybėje

Aleksandrijų, kurias karalius įkūrė Rytuose. Dauguma vyriškosios lyties naujakurių vedė čiabuves ir sukūrė ryškią mišrią kultūrą. Archeologai, kasinėdami Ai Chanume prie Okso upės, aptiko didingą miestą su graikišku teatru, gimnasiju ir pinigų kalykla, kurioje buvo kalamos monetos su užrašais graikų kalba. Ilgainiui Maurjų imperija prarado valdžią aukštutiniame Indo slėnyje – ji perleido ją graikų ir baktrų karalystėms, kurias valdė graikiškai kalbantys Aleksandro kolonistų palikuonys. Tokie valdovai kaip Demetrijas I palaikė ryšį su Egėjo jūros pasauliu, bet kur kas jaukiau jautėsi tarp savo mišrių graikų ir vietiniuose Baktrijos ir Sogdianos rūmuose. Net kai dėl partų iškilimo Persijoje nutrūko ryšiai tarp graikų ir baktrų karalysčių ir Viduržemio jūros regiono, pirmųjų veteranų ir prekiautojų įpėdiniai klestėjo. Iškiliausias valdovas graikas Rytuose buvo Menandras, gimęs šalia Kabulo, jis užkariavo Pandžabą ir užgrobė Gango slėnį. Nors ir laimėjęs karą, jis tapo budistu ir rėmė graikų ir Indijos meno ir kultūros susiliejimą, ir visa tai ilgai pergyveno graikų ir baktrų karalystes, žlugusias praėjus dviem šimtams metų po Aleksandro mirties.

Persijoje Aleksandras nuo seno atsimenamas ir kaip didvyris, ir kaip piktadarys. Viduramžių *Šachnamė* Aleksandras – arba Iskandaras, kaip jis buvo vadinamas Artimuosiuose Rytuose – yra kilnus Irano karališkosios dinastijos įpėdinis, bet taip pat keikiamas kaip persų valdžios griovėjas. Truputį vėlesnė *Iskandarnamė* vaizduoja karalių kaip idealų graikų kilmės valdovą, filosofą ir mokslininką, taip pat kaip karį, kuris veda Roksaną, didžiojo karaliaus Darėjo dukterį, ir užima sostą, paskui vyksta į Kiniją ir keliauja į Meką. Tačiau zoroastristams, kurie vis dar praktikuoja senąją Persijos karalių religiją, jis yra Aleksandras prakeiktasis, kuris sunaikino jų šventas knygas ir permerkė jų žemę krauju. Dar ir šiandien garbinantieji šventąją Ahūra Mazdos ugnį nepamiršta Persepolio sudeginimo. Net nūdienos Irano musulmonų kaimų procesijose Aleksandras yra vienas iš blogųjų personažų ir pasirodo greta istorijos

piktadarių, įskaitant Dėdę Semą, o motinos gąsdina išdykusius vaikus, kad jeigu blogai elgsis, juos pagriebs Iskandaras.

Visuose Artimuosiuose Rytuose Aleksandro palikimas ryškus. Korane jis vadinamas Zulkarnainu, pažodžiui „dviragiu“, nes ant senovės monetų jis vaizduojamas su savo dieviškojo tėvo Dzeuso-Amono ragais. Mahometo užrašytais žodžiais, jis buvo filosofas karalius, „kurį Dievas padarė galingą žemėje ir kuriam davė priemonę viską pasiekti“. Aleksandro įvestas graikų kalbos mokymas šiame regione buvo ilgai tęsiamas ir musulmonų laikais ir darė tam tikrą įtaką intelektinei šiitų islamo istorijai.

Žydų kultūroje į Aleksandro ir Graikijos civilizacijos vertę buvo žiūrima nevienodai. Žydai valdant persams klestėjo, ir daugelis jų visai nesidžiaugė grobiku iš šiaurės. Biblijoje, Danieliaus knygoje Makedonijos karalius pasirodo paskutinis svetimųjų valdovų eilėje:

Ketvirtasis žvėris reiškia,
kad bus ketvirtoji karalystė žemėje,
skirtinga nuo visų kitų karalysčių, –
ji praris visą žemę,
sumindžios ją ir sudaužys į šipulius.

Kaip ir Korane, Biblijoje Aleksandras turi ragus, tik jų yra dešimt, ir jie simbolizuoja blogus Seleukidų dinastijos valdovus, kurie po jo mirties kovojo dėl valdžios Palestinoje. Žinomiausias tarp jų Antiochas IV Epifanas, aktyviai skleidęs graikų kultūrą tarp žydų. Jo vizijai pritarė daugelis įtakingų žydų, jie mielai priėmė graikų gimnasijus ir švietimo įstaigas net Jeruzalėje. Jauni žydai Šventyklos šešėlyje varžėsi nuogi atletų varžybose kartu su graikais. Kai kurie iš jų, gėdiję̨si savo apipjaustymo, kuris skyrė juos nuo jų draugų graikų, net darydavosi skausmingą apyvarpės atkūrimo operaciją. Mažai, bet atsidavusiai dievobaimingų žydų grupei

visa tai buvo šventvagystė. Jie pradėjo karą prieš Seleukidų karalių, bet pralaimėjo jo kariaunai, ir tvirtovėje į šiaurę nuo Šventyklos buvo įkurdinta karaliaus karių įgula. Antiochas uždraudė žydų religines praktikas ir išniekino Švenčiausiąją iš Švenčiausiųjų, paskatindamas net palankiausiai nusiteikusius žydus sukilti prieš jį. Jiems vadovavo Hasmonėjų šeima, kuri su grupe karių, vadinamų makabėjais, išvarė nekenčiamus Seleukidus, išgujo jų graikiškus papročius iš Jeruzalės ir atkūrė apeigas Šventykloje – šis įvykis vis dar minimas Chanukos švente.

Bet ne visi žydai buvo nusiteikę prieš Aleksandro atneštas įtakas. Egipte žydai plūdo į naująjį įkurtą Aleksandrijos miestą Viduržemio jūros pakrantėje ir padėjo paversti jį didžiausiu to amžiaus metropoliu. Praėjus vos šimtmečiui po karaliaus mirties Babilone, Aleksandrijos žydai ėmėsi versti savo Šventąjį Raštą iš hebrajų į graikų kalbą, nes Sokrato kalbą vartoti jiems buvo tapę lengviau negu gimtąją. Taip atsirado Septuaginta, Biblijos vertimas iš hebrajų kalbos, kuris tapo etaloniniu Dievo žodžio šaltiniu graikiškai kalbantiems žydams (ir krikščionims) po jų. Tačiau Septuaginta buvo tik vienas iš daugelio žymių didingos helenistinės kultūros, su Ptolemajų dinastijos karalių parama suklestėjusios Aleksandrijoje, vaisių. Miestas tapo graikų mokslo centru senovės pasaulyje ir nustelbė net Atėnus. Gyventi čia atvykdavo žmonės iš viso graikų pasaulio, kartu su jo gyventojais žydais ir akivaizdžiai antrarūšiais vietos egiptiečiais jie sukūrė kosmopolitinį centrą, neturintį istorijoje sau lygių. Garsus miesto muziejus ir biblioteka tapo iškiliausių helenistinio amžiaus mokslininkų ir filosofų namais. Tarp šio miesto gyventojų buvo Aristarchas Samietis, kuris pirmasis iškėlė teoriją, kad Žemė sukasi aplink centre esančią Saulę, taip pat geografas ir eruditas Eratostenas iš Kirėnės, kuris labai tiksliai apskaičiavo Žemės perimetrą.

Bet iš visų žemių, turėjusių naudos iš Aleksandro palikimo, labiausiai graikų kultūra paplito šalyje, kurios Aleksandras niekada nebuvo užkariavęs – Romoje. Praėjus dviem šimtmečiams po Aleksandro, romėnų

legionai užgrobė Makedoniją ir Graikiją, tačiau užgrobtos žemės savo ruožtu darė stiprią įtaką savo užgrobėjams. Kiekvienas romėnas, kuris drįso vadinti save išsilavinusiu, laisvai kalbėjo graikiškai ir puikiai išmanė graikų filosofiją bei literatūrą. Ir taip atsitiko ne todėl, kad romėnai buvo labai atviri svetimiems papročiams ir mielai įsileisdavo tarp savo sienų kiekvieną graiką, nešantį jiems kultūrines dovanas, – Graikijos civilizacijos trauka buvo tokia skvarbi ir galinga, kad jie neįstengė jai priešintis. Helenistinė kultūra paplito po visą romėnų pasaulį nuo Sirijos iki Britanijos. Julijus Cezaris studijavo Homero ir Herodoto kūrinius ne mažiau kruopščiai negu bet kuris mokslingas graikas ir pamatęs Aleksandro statulą šventykloje Ispanijoje, Atlanto pakrantėje, apsiašarojo. Aiškindamas, ko verkiąs, Romos karvedys pasakė: girdi, sukakęs tokio amžiaus, kokio sulaukęs Aleksandras mirė, jis pasiekęs tiek nedaug. Augustas taip pat žavėjosi Aleksandru, bet daugiau dėl jo neprilygstamo karvedžio meistriškumo negu gebėjimo veiksmingai valdyti imperiją. Daugelis vėlesnių imperatorių sekė Aleksandro pavyzdžiu ir bandė prilygti jam užkariavimais Rytuose, bet nė vienas nesugebėjo išplėsti Romos valdžios toliau Mesopotamijos. Aleksandro helenistinės kultūros paplitimas visame romėnų pasaulyje tapo svarbiausiu veiksniu, lėmusiu, kad krikščionybė galiausiai laimėjo. Naujasis Testamentas ir dauguma kitų populiarių ankstyvųjų krikščionių literatūros kūrinių buvo parašyti graikiškai, o ne Jėzaus Nazariečio gimtąja aramėjų kalba. Beveik visi tų laikų žmonės mokėjo graikų kalbą, todėl Evangeliją vienodai lengvai galėjo skaityti tikintieji Jeruzalėje, Egipte ir Romoje. Apaštalas Paulius, rašydamas į Naująjį Testamentą įėjusius laiškus Mažosios Azijos, Graikijos gyventojams ar patiems romėnams, vartojo Aleksandro kalbą. Galima netgi labai pagrįstai teigti, kad be Makedonijos karaliaus užkariavimų krikščionybė būtų ir likusi vietinis reiškinys. Graikų kalba taip pat buvo svarbiausia priemonė paskleisti garsiausią istorijos apie patį Aleksandrą versiją – *Aleksandro nutikimus*. Praėjus vos šimtmečiui po karaliaus mir-

ties buvo išleistas, veikiausiai Egipte, įdomių ir labai vaizdingų pasakojimų apie jo gyvenimą rinkinys. Šios istorijos tapo neįtikėtinai populiarios ir vėlesniais šimtmečiais buvo išverstos į lotynų, aramėjų, hebrajų, arabų, armėnų, persų, sanskrito ir daugelį kitų kalbų, įskaitant islandų ir anglų, kokia kalbėta Vidurio Anglijoje Chaucerio amžiuje, kalbą. Šios istorijos smarkiai pranoksta Ariano ir kitų senovės istorikų aprašymus. *Nutikimų* Aleksandras kyla į orą krepšyje, kurį neša ereliai, tiria vandenyno gelmes nardymo varpu ir ieško legendinio gyvybės vandens. Iš šio istorijų rinkinio klasikinis ir viduramžių pasaulis pažino Aleksandrą kaip iškiliausią senovės karalių. Viduriniais amžiais legendos apie Aleksandrą pasiekė net Vakarų Afriką, ir čia garsusis karaliaus sūnus Sundiata godžiai klausėsi pasakojimų apie šį Makedonijos valdovą.

Vargu ar buvo tokia pasaulio šalis, kuri neturėjo savų pasakojimų apie didįjį karalių Aleksandrą. Tačiau, kaip ir Persijoje, ne visi ir ne visada jį vertino teigiamai. Italų poetas Dante pasmerkė jį kentėti septintajame pragaro rate – amžinai virti kitų žmonių kraujyje, kurį jis taip be atodairos liejo. Daugelis kitų nuo to laiko noriai sutiko, kad Aleksandras buvo tik kruvinas tironas, nors ir turėjo karo genijaus dovaną. Šimtmečiams einant, Aleksandro vertinimai keitėsi tarsi siūbuojančios švytuoklės padėtis priklausomai nuo istorijos tėkmės ir rašančiųjų jo istoriją išankstinių nuostatų. Viktorijos epochos Britanijos veikėjams jis buvo veidrodis, kuriame jie matė save, kaip šviesuolius ir civilizacijos skleidėjus, su galinga kariuomene diegiančius pranašesnę kultūrą. Šį rožinį Aleksandro įvaizdį sugriovė niokojantys XX a. karai, kai šiurpi absoliučios valdžios tikrovė sudaužė į šipulius romantišką geranoriškos tironijos sampratą. Daugelis šių laikų mokslininkų linkę vaizduoti Aleksandrą tiesiog kaip „girtą jauną galvažudį“ – kaip neseniai jį apibūdino vienas žinomas istorikas.

Toks požiūris į Aleksandrą yra pernelyg supaprastintas. Jis buvo savo – smurtinių – laikų žmogus ir elgėsi ne geriau ir ne blogiau negu Cezaris ar Hanibalas. Per savo karo žygius jis nužudė dešimtis tūkstančių civilių ir paliko po savęs sielvartą, tačiau kuris senovės pasaulio karvedys elgėsi kitaip? Jeigu jis būtų gyvas šiandien, neabejotinai būtų nuteistas kaip karo nusikaltėlis – bet jis gyveno ne mūsų amžiuje. Kaip ir žavingos Thomo Love'o Peacocko satyrinės poemos *The War Song of Dinas Vawr* herojai, Aleksandras užkariavo didžiąją dalį senovės pasaulio tiesiog todėl, kad galėjo:

Kalnų avys skalsesnės,
Bet slėnio avys riebesnės;
Todėl sutarėme
Pagrobti pastarąsias.
Mes surengėme žygį;
Sutikome kariauną ir ją įveikėme;
Užėmėme stiprią poziciją
Ir išžudėme vyrus, kurie ją gynė.

Aleksandras ir pats nebūtų ginčijęs tokio aiškinimo, taip pat ir tie, kurie krito nuo jo kardo. Jeigu didysis karalius Darėjas būtų galėjęs persikelti per Helespontą ir išžudyti visus makedonus savo kelyje, kad prijungtų jų žemę prie savo imperijos, be jokios sąžinės graužaties būtų taip ir padaręs.

Nors ir nepritardamas Aleksandro taktikai, kuri dažnai būdavo brutali, joks rimtas istorijos tyrėjas negali nesutikti, kad jis buvo vienas iš iškiliausių visų laikų karvedžių. Tik tikras mūšio genijus turėdamas menkesnes pajėgas galėjo užimti visą Persijos imperiją ir prasiskinti kelią per Aziją iki pat Indijos. O kalbėdami apie jo motyvus, labai klystame, kai bandome vertinti Aleksandrą kaip ką nors daugiau negu nepapras-

tų karvedžio gebėjimų turėjusį žmogų, karštai troškusį valdyti pasaulį. Teiginiai, kad Makedonijos karalius buvo Prometėjas, nešantis Graikijos civilizacijos šviesą vargšų azijiečių masėms, yra nepagrįsti ir įžeidžia pažangias senovės Rytų kultūras. Kad iš tikrųjų suprastume Aleksandrą, turime suvokti, kad jis labai – galbūt labiau negu bet kuris žmogus istorijoje – nenorėjo pralaimėti. Aleksandras buvo ir yra grynos žmogiškosios ambicijos įsikūnijimas su visais gerais ir blogais to padariniais. Nors ir baisėdamiesi mirtimi bei griuvėsiais, kuriuos jis palikdavo po savęs, kai žengė per pasaulį kaip milžinas, negalime nesižavėti žmogumi, turėjusiu drąsos tokiems dideliems žygdarbiams.

ŽODYNAS

Achaimenidai: Persijos karalių dinastija, kilusi iš regiono šalia Persepolio. Visi Persijos karaliai teigė esą dinastijos įkūrėjo Achaimeno palikuonys. Šis pavadinimas vartojamas kalbant ir apie karalių dinastiją, ir apie pačią imperiją.

Achilas: iškiliausias Trojos karo didvyris graikas. Aleksandras tvirtino esąs jo palikuonis iš motinos pusės ir mėgdžiojo jį, siekdamas amžinos šlovės.

Ada: Karijos satrapė, iš kurios sostą paveržė jos brolis Piksodaras. Aleksandras grąžino jai valdžią, o ji įsūnijo jį.

Agidas: Spartos karalius, užkietėjęs Aleksandro priešas. Bandė atkurti spartiečių valdžią Graikijoje ir būrė koaliciją prieš makedonų valdymą, bet 331 m. žuvo mūšyje su Antipatro pajėgomis prie Megalopolio.

Ai Chanumas: galimai Aleksandro įkurta kolonija. Šį graikų miestą Baktrijoje ant Okso (Amudarjos) krantų Šiaurės Afganistane kasinėjo prancūzai ir rado klestinčios gyvenvietės, gyvavusios iki antrojo šimtmečio pr. Kr. vidurio, liekanų.

Aleksandras IV: Roksanos ir Aleksandro sūnus. Jis buvo panaudotas kaip pėstininkas karuose dėl paveldėjimo ir 310 m. nužudytas kartu su savo motina.

Aleksandrija (Egipte): miestas, kurį Aleksandras 331 m. įkūrė Viduržemio jūros pakrantėje šalia vakariausio Nilo deltos krašto. Ptolemajas pagrobė atgal į Makedoniją vežamą Aleksandro kūną ir čia pastatė jam kapą. Miestas išaugo ir tapo pagrindiniu helenistinės civilizacijos centru, turinčiu daugiau kaip milijoną gyventojų, įskaitant didelę žydų bendruomenę. Jis garsėjo Faro švyturiu, muziejumi ir biblioteka.

Aleksandrija: pavadinimas, duotas daugeliui miestų, kuriuos Aleksandras įkūrė nuo Viduržemio jūros iki Indijos.

Amonas: pagrindinis Egipto dievas, graikų tapatintas su Dzeusu. Jo orakulą Sivos oazėje dabartinio Egipto ir Libijos pasienyje 311 m. aplankė Aleksandras.

Antigonas: makedonų didikas, vadinamas Vienaakiu (*Monophthalmus*), Filipo amžininkas. Aleksandras paskyrė jį Frigijos satrapu Mažojoje Azijoje. Po Aleksandro mirties jis buvo svarbus veikėjas karuose dėl valdžios.

Antipatras: Filipo pasitikėjimą turėjęs Makedonijos didikas, jo pavaduotojas. Vykdamas į karo žygį Azijoje Aleksandras paskyrė jį Makedonijos ir Graikijos regentu. Jis nugalėjo sukilusį Spartos karalių Agidą, bet vėliau neteko malonės ir turėjo užleisti vietą Kraterui. Svarbi figūra kovoje dėl valdžios po Aleksandro mirties.

Arabija: dabartinis Arabijos pusiasalis, kuris senovės laikais buvo pagrindinis smilkalų ir prieskonių šaltinis. Aleksandras ketino jį užkariauti, bet nespėjo, nes 323 m. mirė Babilone.

Arianas: įtakingiausias senovės Aleksandro biografas, filosofo stoiko Epikteto mokinys. Arianas gimė Bitinijoje ir tarnavo Romos valdžiai svarbiose politinėse ir karinėse įstaigose Azijoje. Jo *Anabasis* ir *Indica* yra pagrindiniai šiuolaikinių Aleksandro biografų šaltiniai.

Aridėjas: netikras Aleksandro brolis, Filipo II ir vienos iš jo septynių žmonų, Filinos iš Tesalijos, sūnus. Tariamai protiškai atsilikęs, 323 m. Babilone jis netikėtai buvo paskelbtas karaliumi kartu su Aleksandro sūnumi kūdikiu. Jis tapo pėstininku valdžios perėmėjų rankose, o vėliau Olimpiados įsakymu buvo nužudytas.

Aristandras: įtakingas pranašautojas iš Telmeso Likijoje, gebėjęs palankiai Aleksandrui aiškinti pranašiškus ženklus.

Aristobulas: inžinierius ir architektas, lydėjęs Aleksandrą jo žygyje. Senatvėje jis parašė apie Aleksandrą pataikūnišką pasakojimą, kuris buvo svarbus šaltinis Arianui.

Aristotelis: Platono mokinys, Aleksandro mokytojas ir vienas iš įtakingiausių ir labiausiai išsilavinusių senovės laikų mąstytojų. Gimė 384 m. Stageiroje, Šiaurės Graikijoje, Aleksandro senelio karaliaus Aminto III rūmų gydytojo sūnus, dalį savo vaikystės praleido Makedonijos karaliaus rūmuose Peloje. Jis mokė Aleksandrą ir jo jaunus bičiulius Miezoje, Makedonijoje, ir palaikė

ryšį su savo kilminguoju mokiniu per visą jo karo žygį; Aleksandras iš daugelio Azijos dalių atsiųsdavo jam pavyzdžių moksliniams tyrimams.

Artabazas: Persijos didikas, 352 m. sukilo prieš imperiją ir pabėgo į Makedoniją. Vėliau sugrįžo į Persiją ir ištikimai tarnavo Darėjui, kol šis buvo nužudytas. Tada prisidėjo prie Aleksandro ir buvo paskirtas Baktrijos satrapu. Jo duktė Barsinė buvo ištekėjusi už Memnono, vėliau turėjo ilgą romaną su Aleksandru ir pagimdė nuo jo sūnų.

Artakserksas III: karalius, taip pat vadinamas Ochu, valdęs Persiją nuo 359 iki 338 m. Jis numalšino satrapų sukilimą Mažojoje Azijoje ir atkariavo Egiptą, paskui buvo nužudytas. 324 m. Aleksandras per masines vestuves Sūzuose vedė jo dukterį.

Artakserksas IV: Artakserkso III sūnus, valdė Persiją nuo 338 iki 336 m. Jis buvo nužudytas, o jo vietą užėmė Darėjas.

Atalas: Makedonijos didikas, Parmeniono žentas. Jis nelaikė Aleksandro teisėtu sosto įpėdiniu ir po pasikėsinimo į Filipą buvo greitai nužudytas.

Atėnai: senas Makedonijos antagonistas, vienas iš pagrindinių Graikijos miestų, garsėjęs savo karinio jūrų laivyno galia.

Babilonas: garsus senovės Mesopotamijos miestas ant Eufrato kranto į pietus nuo dabartinio Bagdado. Jis buvo Naujosios Babilonijos sostinė ir svarbus Persijos imperijos miestas. Aleksandras aplankė jį 331 m., o 323 m. čia mirė.

Bagojas: nepainioti su bendravardžiu didžiuoju viziriu, kuris nužudė du Persijos karalius; šis grožiu pasižymėjęs eunuchas buvo Darėjo, o paskui Aleksandro meilužis.

Baktrija: Vidurio Azijos regionas tarp Okso upės šiaurėje ir Hindukušo kalnų pietuose, apimantis didžiąją dalį dabartinio Afganistano. Svarbi Persijos satrapija. Aleksandras čia susidūrė su bene atkakliausiu pasipriešinimu.

Barsinė: Artabazo duktė, Memnono našlė, ji turėjo romaną su Aleksandru, pagimdė nuo jo sūnų, pavadino jį Herakliu.

Batis: eunuchas Gazos valdytojas, kuris nesutiko atiduoti miesto Aleksandrui. Jo pasipriešinimas taip įsiutino Aleksandrą, kad jis pririšo jį prie kovos vežimo ir tampė aplink Gazos miesto sienas, kol šis mirė.

Besas: Baktrijos satrapas valdant Darėjui; jis nužudė didįjį karalių, pasiskelbė Persijos sosto perėmėju ir vadovavo pasipriešinimui Aleksandrui rytuose. Aleksandras paėmė jį į nelaisvę, sužalojo ir nužudė.

Brahmanai: Indijos dvasininkų kasta; kai kurie iš jų pasipriešino Aleksandrui ir sumokėjo už tai gyvybe.

Bucefalas: Tesalijos eržilas su jaučio galvos formos žyme, Aleksandras sutramdė jį vaikystėje ir jojo su juo užkariauti Persijos imperijos. Kai per žygį Indijoje žirgas žuvo, Aleksandras jo garbei pavadino miestą.

Chaironėja: miestas Vidurio Graikijoje, prie kurio 338 m. Filipas nugalėjo graikų pajėgas, tarp jų ir Šventąjį Tėbų būrį. Tai taip pat buvo pirmas didelis Aleksandro mūšis.

Charas: Aleksandro rūmų valdytojas iš graikų Lesbo salos, parašė ilgą ir spalvingą pasakojimą apie karaliaus rūmų gyvenimą.

Darėjas I: Persijos didikas, 522 m. užgrobė valdžią imperijoje, o 490 m. užpuolė Graikiją, tačiau buvo nugalėtas atėniečių prie Maratono.

Darėjas III: tapo Persijos karaliumi 336 m., nužudžius Artakserksą IV, ir kovojo su Aleksandru Iso ir Gaugamelų mūšiuose. 330 m. jį nužudė Besas.

Delfai: garsus Apolono orakulas Vidurio Graikijos kalnuose. Tapęs karaliumi, Aleksandras netrukus aplankė šią šventą vietą ir išgavo palankią pranašystę iš dievo žynės.

Demaratas: iš Korinto kilęs karų Kilikijoje veteranas, Aleksandro tėvo draugas, kai kurių šaltinių teigimu, jis ir nupirko Aleksandrui garsųjį žirgą Bucefalą. Vėliau lydėjo Aleksandrą į Aziją ir mirė prieš pat prasidedant karo žygiui Indijoje.

Demostenas: garsus Atėnų oratorius, rėksmingas Filipo ir Aleksandro priešininkas.

Dionas: šventa vieta Pietų Makedonijoje Olimpo kalno papėdėje. Kaip tik ten Aleksandras įsigijo žirgą Bucefalą.

Dunojus: Europos upė, ištekanti iš Alpių ir įtekanti į Juodąją jūrą. 335 m., prieš invaziją į Aziją, Aleksandras persikėlė per ją ir privertė paklusti gentis, gyvenančias šiauriniame krante.

Ekbatana: dabartinis Hamadanas Vakarų Irane, senovėje – Medijos sostinė ir pagrindinis Persijos imperijos rūmų centras.

Elamas: senovės karalystė dabartinio Irano pietvakariuose, užkariauta persų. Didžiausias ir labiausiai klestintis jos miestas buvo Sūzai.

Epyras: įsikūręs apytikriai dabartinės Albanijos teritorijoje, šis kalnuotas regionas į vakarus nuo Makedonijos buvo Aleksandro motinos Olimpiados tėvynė.

Epyro Aleksandras: Olimpiados ir Epyro karaliaus brolis. Jo ryšiai su Makedonija sustiprėjo, kai jis vedė Filipo dukterį Kleopatrą. 331 m. žuvo kariaudamas Italijoje.

Filipas II: Aleksandro tėvas, Olimpiados vyras. Žmogus, kurio pastangomis Makedonija iš antrarūšės, dėl išlikimo kovojančios valstybės virto galinga imperija. 336 m. buvo nužudytas.

Filipas iš Akarnanijos: graikų gydytojas, 333 m. prieš Iso mūšį išgelbėjo Aleksandrui gyvybę.

Filotas: vyriausias Parmeniono sūnus, 330 m. Aleksandro nurodymu nuteistas mirties bausme; netrukus buvo nužudytas ir jo tėvas.

Finikija: apytikriai atitinka dabartinio Libano teritoriją; ši pakrantės miestų Tyro ir Sidono žemė buvo plačiai pasklidusių finikiečių tėvynė.

Gaugamelai: vieta netoli dabartinio Mosulo šiauriniame Irake; 331 m. Aleksandras ten laimėjo savo lemiamą pergalę prieš Darėją.

Gedrosija: skurdi dykumos sritis Pietryčių Irane, per kurią Aleksandras vedė savo kariuomenę grįždamas iš Indijos į Babiloną.

Gordijo mazgas: Gordijas buvo Mažojoje Azijoje įsikūrusios senovės Frigijos sostinė. Šį nepaprastai sudėtingą mazgą, surištą aplink vežimo jungą, 333 m. atrišo Aleksandras: vienų šaltinių teigimu, atnarpliojo jį, kitų – perkirto jį kardu.

Granikas: dabar Kodžabašo upė Šiaurės Vakarų Turkijoje, čia 334 m. Aleksandras laimėjo savo pirmą didelį mūšį prieš persus.

Halikarnasas: svarbus graikų miestas Karijoje; dabar Bodrumo miestas Pietvakarių Turkijos pakrantėje; čia buvo garsusis kapas, vadinamas Mauzoliejumi. Po sunkios apsiausties Aleksandras paėmė miestą 334 m.

Harpalas: Aleksandro vaikystės draugas, kilęs iš aukštutinės Makedonijos, buvo karaliaus iždininkas. Jis paliko Aleksandrą prieš Iso mūšį, bet sulaukė atleidimo ir buvo grąžintas į ankstesnes pareigas, o 324 m., prieš Aleksandrui sugrįžtant į Babiloną, vėl pabėgo.

Hefaistionas: Aleksandro vaikystės draugas ir artimas bičiulis, vėliau, per žygį Azijoje, tapo svarbiu kariuomenės vadu. Kai 324 m. jis netikėtai mirė Ekbatanoje, Aleksandras nepaprastai sielvartavo, surengė savo draugui prabangias laidotuves ir pagerbė jį ekstravagantiškais atminimo ženklais.

Heraklis: garsus graikų mitų didvyris, kurį Aleksandras laikė savo protėviu, taip pat karaliaus ir jo meilužės Barsinės sūnaus vardas.

Herodotas: graikų istorikas, gyvenęs penktajame šimtmetyje pr. Kr., kilęs iš Halikarnaso, parašė spalvingą didžiosios žinomo pasaulio dalies istoriją.

Hidaspas: dabar Džhelamo upė Pakistane, prie kurios Aleksandras 326 m. nugalėjo Indijos karalių Porą.

Hifasis: dabar Beaso upė Šiaurės Indijoje, prie kurios karių sukeltas maištas privertė Aleksandrą atsisakyti numatyto Gango slėnio puolimo.

Hindukušas: kalnynas, besitęsiantis nuo Pakistano šiaurės iki Afganistano šiaurės rytų; jo kalnų aukštis siekia 25 000 pėdų. Aleksandras per savo karo žygį keletą kartų perėjo per šio kalnyno perėjas.

Hirkanija: regionas pietiniame Kaspijos jūros krante dabartiniame Irane. Aleksandras jį užkariavo 330 m.

Homeras: garsus graikų poetas, gyvenęs aštuntajame šimtmetyje pr. Kr., sukūrė „Iliadą" ir „Odisėją". Pats Aleksandras sekė didvyrio Achilo iš „Iliados" pavyzdžiu ir, kaip pasakojama, miegodavo po pagalve pasidėjęs šį epą.

Ilyrija: apytikriai buvusios Jugoslavijos teritorijoje susidariusi senovės sritis Balkanų pusiasalyje į šiaurę nuo Epyro ir į vakarus nuo Makedonijos. Filipas prijungė Ilyrijos žemes prie Makedonijos, o Aleksandras per vieną iš pirmųjų savo žygių 335 m. įtvirtino jose makedonų valdžią.

Indija: taip senovėje buvo vadinamos žemės, besidriekiančios nuo Indo slėnio į rytus, ypač Pandžabo regionas. Ir graikams, ir Aleksandrui Indija apėmė visą subkontinentą, įskaitant ir dabartinį Pakistaną bei Indiją.

Isas: pakrantės miestas dabartinės Turkijos ir Sirijos pasienyje, prie jo 333 m. Aleksandras pasiekė lemiamą pergalę prieš Darėją.

Isokratas: Atėnų oratorius, vienas iš pirmųjų pasisakęs už vieningą graikų invaziją į Persiją.

Jaksartas: dabar Syrdarja vadinama upė, įtekanti į Aralo jūrą, šiaurrytinė Persijos imperijos siena ir nuožmių Aleksandro kovų scenos riba. Ant jos krantų jis įkūrė miestą, kurį pavadino Aleksandrija Eschate (Tolimąja).

Justinas: romėnas, gyvenęs veikiausiai trečiajame mūsų eros šimtmetyje, parašė santrauką Pompėjaus Trogo istorijai apie Aleksandro tėvo Filipo valdymą (dabar prarasta).

Kalanas: Indijos šventasis, lydėjo Aleksandrą kelionėje atgal į Persepolį. Ten jis surengė įspūdingą viešą savižudybę.

Kalistenis: Aristotelio sūnėnas, oficialus Aleksandro karo žygio istorikas, gimęs Filipo sugriautame Olinte. Pateko į nemalonę už tai, kad priešinosi Aleksandro *proskynesis* politikai, buvo apkaltintas dalyvavimu sąmoksle ir nužudytas.

Karija: pakrantės regionas Mažosios Azijos pietvakariuose (dabartinėje Turkijoje), užkariautas Aleksandro 334 m. Svarbiausias jos miestas buvo Halikarnaso uostas.

Kartagina: Finikijos kolonija ir karinė jūrų galybė dabartiniame Tunise, įkurta pirmajame tūkstantmetyje pr. Kr. išeivių iš Tyro. Už tai, kad Kartagina palaikė pasipriešinusį Tyrą, Aleksandras, kaip pasakojama, įtraukęs ją į savo užkariavimų sąrašą, bet mirtis jam sutrukdžiusi įgyvendinti savo ketinimus.

Keltai: grupė gentiniškų genčių, vyravusių Vidurio Europoje Aleksandro laikais. 335 m. keltų pasiuntiniai susitiko su Aleksandru prie Dunojaus ir sudarė su juo draugystės sutartį.

Kilikija: pakrantės regionas Pietryčių Azijoje netoli dabartinės Turkijos ir Sirijos sienos. Aleksandras užėmė Tarsą, svarbiausią regiono miestą, 333 m.

Kyras Didysis: karalius, įkūręs Persijos imperiją. Šeštojo šimtmečio viduryje iš mažos, Medijos karaliui pavaldžios provincijos valdovo jis tapo imperijos, nusidriekusios nuo Vidurio Azijos iki Viduržemio jūros, viešpačiu.

Kirėnė: graikų kolonija šiaurinėje Afrikos pakrantėje Vakarų Egipte (dabartinėje Libijoje). Ji pasidavė Aleksandrui 331 m.

Kleitarchas: ketvirtojo šimtmečio pr. Kr. pabaigos istorikas, parašė apie Aleksandrą didelės apimties studiją, kuri tapo pagrindiniu šaltiniu vėlesniems istorikams.

Kleitas Juodasis: Makedonijos didikas, Aleksandro auklės brolis. Jis išgelbėjo Aleksandrui gyvybę Graniko mūšyje, bet vėliau ėmė kritikuoti jį per išgertuves Samarkande ir buvo girto karaliaus nužudytas.

Kleopatra: tarp makedonų didikų paplitęs moteriškas vardas. Kleopatra buvo ir tikra Aleksandro sesuo, ištekėjusi už Epyro Aleksandro, ir Atalo dukterėčia, septintoji Filipo žmona.

Koenas: garsus makedonų karys, Parmeniono žentas. Jis nestojo ginti savo dieverio Filoto 330 m., bet prisidėjo prie kareivių maišto prie Hifasio upės 326 m. Netrukus po to jis mirė.

Korintas: strategiškai svarbus Graikijos miestas į vakarus nuo Atėnų, kuriame Filipas po Chaironėjos mūšio 338 m. įkūrė Korinto sąjungą. Ji suteikė nominalią nepriklausomybę ir vienodą balsą jai priklausantiems graikų miestams-valstybėms, bet iš tikrųjų lemiamą įtaką joje turėjo Makedonija.

Krateras: Aleksandro kariuomenės vadas, dalyvavo Iso, Gaugamelų mūšiuose ir žygiuose į Rytus. Jis prisidėjo prie Filoto ir Parmeniono pašalinimo. Prieš savo mirtį Aleksandras pasiuntė jį atgal į Graikiją, kad palydėtų iš tarnybos paleistus karius ir pakeistų Antipatrą.

Kurcijus Rufas: Romos istorikas, gyvenęs antrajame mūsų eros šimtmetyje; jo istorija apie Aleksandrą pagarsėjo retorinėmis įmantrybėmis ir dažna karaliaus kritika.

Leonidas: rūstus Aleksandro vaikystės mokytojas, garsėjęs taupumu, vieną kartą supeikė Aleksandrą už tai, kad jis aukodamas naudojo per daug smilkalų. Prisimindamas tai, Aleksandras nusiuntė jam gausybę miros ir smilkalų, kurių užgrobė per savo karo žygį Azijoje.

Lidija: regionas Mažosios Azijos vakaruose netoli Egėjo jūros pakrantės (dabar Turkija), garsus savo raitininkais. Jos sostinė Sardės buvo svarbiausias miestas Persijos imperijos vakaruose.

Lisimachas: vienas iš Aleksandro vaikystės mokytojų. Jis nepaprastai mėgo Homero eiles ir įskiepijo šią meilę mažajam Aleksandrui. Buvęs mokinys išgelbėjo jam gyvybę, kai kalnuose prie Tyro jam iškilo pavojus mirtinai sušalti. Tokiu pat vardu buvo ir vienas iš Aleksandro vadų, kuris valdė Trakiją po karaliaus mirties.

Magai: šie profesionalūs dvasininkai, nors jų funkcijos tiksliai nežinomos, atlikdavo šventus ritualus ir saugojo sakytinę medų ir persų istoriją. Graikų tradicijoje, kaip ir Naujojo Testamento Kūdikėlio gimimo istorijoje, jie dažnai būdavo siejami su astrologija.

Makedonija: dabartinės Graikijos regionas į šiaurę nuo Olimpo kalno, senovės laikais ribojęsis su Trakija rytuose, Tesalija pietuose ir Epyru bei Ilyrija vakaruose.

Maliai: galinga gentis Indo upės slėnyje. Aleksandras vos nežuvo puldamas vieno iš jų miestų sienas.

Maratonas: Atikos pakrantės lyguma į rytus nuo Atėnų, kur 490 m. graikai atrėmė didžiojo karaliaus Darėjo I kariuomenės puolimą.

Mazėjas: Persijos didikas, tarnavo Darėjui Gaugamelų mūšyje, bet paskui skubiai perėjo į priešingą pusę ir padėjo Aleksandrui užimti Babiloną. Aleksandro paskirtas Babilonijos satrapu, jis tapo pirmuoju persu, kuriam karalius patikėjo tokį aukštą postą.

Medai: graikai dažnai painiojo medus su persais, iš tikrųjų tai atskira tauta, gyvenusi šiaurinėje dabartinio Irano dalyje. Jų sostinė buvo Ekbatana. Kyras Didysis užkariavo jų karalystę ir išvadavo persų gentis nuo jų valdžios.

Memnonas: iš Rodo salos kilęs karvedys, tarnavo Darėjui, anksti – 333 m. mirė. Jis buvo vedęs Barsinę, persų satrapo Artabazo dukterį. Kovojo Graniko mūšyje ir sulaikė Aleksandrą prie Halikarnaso, nors paskui atsitraukė ir tęsė karą Egėjo jūroje.

Nearchas: Aleksandro vaikystės draugas iš Kretos. Iš pradžių buvo satrapas Mažojoje Azijoje, paskui karinio laivyno vadas Indijos upėse. Jis nuplukdė Aleksandro laivyną iš Indijos į Tigrą, vėliau aprašė savo žygdarbius veikale (tekstas prarastas), kuris buvo pagrindinis istoriko Ariano šaltinis.

Oksas: dabartinė Amudarjos upė, ištekanti ties šiauriniu Afganistano pasieniu ir įtekanti į Aralo jūrą. Šiaurinė senovės Baktrijos siena.

Olimpas: legendinė dievų buveinė; šis aukštas beveik dešimties tūkstančių pėdų kalnas žymėjo Makedonijos sieną pietuose.

Olimpiada: Filipo žmona, Aleksandro motina. Gimė Epyre, buvo graži, sumani, ambicinga ir kartais žiauri, kai siekė užtikrinti Aleksandrui Makedonijos sostą. Po Filipo mirties pasiliko Makedonijoje, nors palaikė su Aleksandru glaudžius ryšius, šiam išvykus užkariauti Persijos.

Olimpija: miestas Vakarų Graikijoje, kur kas ketverius metus buvo rengiamos olimpinės žaidynės.

Olintas: Graikijos miestas Chalkidikės pusiasalyje į rytus nuo Makedonijos, 348 m. Filipas jį sugriovė už tai, kad prisidėjo prie Atėnų intrigų prieš jį. Oficialaus Aleksandro istoriko Kalistenio gimtasis miestas.

Onesikritas: filosofo Diogeno mokinys graikas, Aleksandro laivyno vairininkas. Savo darbe (tekstas prarastas) jis aprašė Indiją ir vaizdavo Aleksandrą ne tik kaip karį, bet ir kaip filosofą.

Palydovų sąmokslas: 327 m. makedonų didikų sūnų, kurie buvo Aleksandro palydovai, tariamai regztas sąmokslas nužudyti Aleksandrą. Kalistenis buvo melagingai apkaltintas prisidėjęs prie jų rengto sąmokslo ir nužudytas.

Pandžabas: pažodžiui – „penkių upių žemė“ dabartinio Pakistano ir Indijos šiauriniuose regionuose. 326 m. Aleksandras surengė į jį karo žygį.

Parmenionas: Makedonijos didikas, vyriausiasis Filipo karvedys, taip pat tarnavo ir Aleksandrui. Senovės šaltiniuose dažnai vaizduojamas kaip pernelyg atsargus karo vadas, drąsaus jaunojo Aleksandro priešingybė. Aleksandro nurodymu jis buvo nužudytas 330 m., netrukus po sūnaus Filoto egzekucijos.

Pasargados: Persijos karalių laidojimo vieta šalia Persepolio, kur vis dar stovi Kyro Didžiojo kapas.

Pausanijas: jaunas Filipo asmens sargybinis, 336 m. nužudęs karalių, kai Filipo bendražygiai jį begėdiškai išniekino.

Pela: garsus Makedonijos miestas, atrastas atliekant archeologinius kasinėjimus. Penktojo šimtmečio pr. Kr. pabaigoje jis tapo jos administracine sostine, pakeitęs Verginą (senovės Aigus).

Perdikas: tarp makedonų kilmingųjų paplitęs vardas. Perdikas, Oronto sūnus, buvo vienas iš Aleksandro kariuomenės vadų ir jo asmens sargybinis, o 324 m. tapo raitininkų vadu, pakeitė Hefaistioną. Jis buvo paskirtas Aleksandro ir Roksanos sūnaus globėju, bet žuvo karuose dėl valdžios paveldėjimo.

Persai: iranėnų tauta, giminiška medams ir mažiau giminiška Šiaurės Indijos gentims. Iš pradžių jie buvo tik karinga Persepolio apylinkių gentis, bet Kyras ir jo įpėdiniai sukūrė tokią didelę imperiją, kokios pasaulis dar nebuvo regėjęs.

Persepolis: pagrindinė Persijos karalių rezidencija senovės Persijos centrinėje dalyje, šalia dabartinio Širazo Irane. 330 m. Aleksandras sudegino Persepolio rūmus; jo motyvai aiškinami skirtingai. Kasinėjimai atskleidė įspūdingą miestą su stulbinamais karalių reljefais.

Peukestas: makedonas, išgelbėjęs Aleksandrui gyvybę Indijoje per malių miesto puolimą. Atsidėkodamas Aleksandras paskyrė jį asmens sargybiniu, o paskui satrapu. Vienas iš nedaugelio įtakingų makedonų, kurie nuoširdžiai palaikė Aleksandro Rytų politiką.

Plutarchas: gimė pirmojo mūsų eros šimtmečio viduryje; garsių graikų ir romėnų biografijų, kurios buvo mėgstamas Shakespeare'o įkvėpimo šaltinis, autorius. Kilęs iš Chaironėjos Vidurio Graikijoje, parašė moralistinį pasakojimą apie Aleksandrą; tai mūsų vienintelis reikšmingas šaltinis apie karaliaus gyvenimo pradžią.

Poras: pauravų, gyvenusių Pandžabo regione Indijoje, karalius. Pasakojama, kad Poras buvo drąsus ir garbingas valdovas; 326 m. jis narsiai kovėsi su Aleksandru mūšyje prie Hidaspo upės, bet sulaukė jo atleidimo ir atgavo savo sostą. Vėliau jį Taksiloje nužudė makedonų vadas.

Pothos: graikų kalbos žodis, reiškiantis „smarkų troškimą" arba „ilgesį". Istorikas Arianas jį vartojo aiškindamas daugelio ir drąsių, ir abejotinų Aleksandro veiksmų motyvus.

Proskynesis: graikų kalbos žodis, reiškiantis „religinį garbinimą", vartotas kalbant apie įvairius veiksmus, kuriais buvo reiškiamas paklusnumas Persijos karaliui. Aleksandro pastangoms įtraukti *proskynesis* į savo rūmų apeigas įnirtingai priešinosi makedonai.

Ptolemajas: Aleksandro vaikystės draugas, patikimas karo vadas per karo žygį prieš persus. Vėliau jis pagrobė Aleksandro kūną, tapo Egipto karaliumi ir pradėjo dinastiją, kuri baigėsi garsiąja Kleopatra. Jo memuarai (tekstas prarastas) apie Aleksandro žygį buvo pagrindinis šaltinis vėlesniems istorikams, ypač Arianui.

Roksana: baktrų didiko Oksiarto duktė. Ištekėjo už Aleksandro 327 m., kaip tik prieš jo žygį į Indiją. Jos sūnus Aleksandras IV buvo vienintelis teisėtas savo tėvo įpėdinis. Ir ji, ir jos sūnus buvo nužudyti 311 m.

Samarkandas: miestas, senovėje vadintas Markanda; senovės Sogdianos sostinė, įsikūrusi prie senojo Šilko kelio Uzbekijoje. Nuo 329 m. Aleksandro karo žygių centras.

Sardės: senovės Lidijos sostinė Mažosios Azijos vakaruose, 334 m. ji pasidavė Aleksandrui.

Sarisos: medinės maždaug aštuoniolikos pėdų ilgio ietys geležiniais antgaliais, jas labai veiksmingai naudodavo gerai išmuštruoti makedonų pėstininkai.

Satrapai: taip persai vadindavo provincijų valdytojus; Aleksandras perėmė šį terminą.

Seleukas: vėliau vadintas Nikatoru (Užkariautoju), tarnavo Aleksandrui vėlesniuose žygiuose ir po Aleksandro mirties užgrobė valdžią Babilone. Pradėjo dinastiją, jos atstovai kurį laiką valdė didžiąją dalį Aleksandro imperijos Azijoje.

Semiramidė: legendinė Babilono karalienė; pasakojama, kad vesdama savo kariuomenę per Gedrosijos dykumą ji prarado beveik visus kareivius.

Sisigambridė: prie Iso į nelaisvę paimta Darėjo motina. Aleksandras su ja elgęsis itin pagarbiai, po jo mirties ji iš sielvarto nusižudžiusi.

Siva: didelė oazė dabartinės Libijos ir Egipto pasienyje. Ten buvo įsikūręs Amono orakulas, kurį 331 m. aplankė Aleksandras.

Skilaksas: jūreivis iš Karijos Mažojoje Azijoje, tarnavo didžiajam karaliui Darėjui I ir ištyrė jūros kelią nuo Indijos iki Egipto.

Sogdiana: senovės regionas į šiaurę nuo Baktrijos, apimantis didžiąją dalį dabartinės Tadžikijos ir Uzbekijos. Aleksandras čia kariavo nuo 329 m.

Sparta: Graikijos miestas, kurio gyventojai garsėjo gebėjimu kariauti. Nors jo galia susilpnėjo dar prieš Aleksandro laikus, valdant karaliui Agidui jis metė iššūkį makedonų valdžiai Pietų Graikijoje, bet buvo visiškai sutriuškintas Aleksandro regento Antipatro.

Spitamenas: Sogdianos didikas, po Beso mirties vadovavo pasipriešinimo Aleksandrui judėjimui. Daugiau kaip metus jis sėkmingai kariavo partizaninį karą prieš makedonus, bet buvo užspeistas ir nužudytas.

Sūzai: senovės Elamo sostinė, įsikūrusi nūdienos Pietvakarių Irane, vėliau tapo administracine Persijos sostine. 331 m. Aleksandras paėmė miestą be kraujo praliejimo ir 324 m. surengė jame masines vestuves.

Taksila: senovės miestas Indo slėnyje šiaurėje netoli dabartinio Islamabado Pakistane. Jo karalius buvo svarbiausias Aleksandro sąjungininkas Indijoje.

Tėbai: garsus Vidurio Graikijos miestas, kurį 335 m. nugalėjo ir sugriovė Aleksandras, tuo parodydamas, kas nutiks tiems, kurie jam priešinsis.

Termopilai: siaura perėja Vidurio Graikijoje, kur 380 m. spartiečiai ir jų sąjungininkai priešinosi visai persų kariuomenei, kol visi iki vieno žuvo.

Tesalija: regionas į pietus nuo Makedonijos, garsėjo savo raitininkais.

Tyras: senovės Finikijos miestas (kadaise buvo tik sala netoli kranto) dabartinio Libano pakrantėje, po ilgos apgulties Aleksandras 332 m. pagaliau jį paėmė.

Trakija: žemė į rytus ir šiaurę nuo Makedonijos, gyvenama karingų genčių.

Tribalai: prie Dunojaus gyvenusi gentis, kurią Aleksandras 335 m. nugalėjo per vieną iš pirmųjų savo žygių šiaurinėje Balkanų dalyje. Paskui jie prisidėdavo kaip kareiviai prie jo žygio per Aziją.

Trijera: greitas grėsmingas graikų karo laivas su trimis irkluotojų eilėmis ir bronziniu taranu priekyje.

Troja: miestas prie Bosforo sąsiaurio Mažojoje Azijoje, legendinio Trojos karo scena. Kasinėjant jo griuvėsius šalia dabartinės Kanakalės Turkijoje buvo aptikta sudėtingo plano gyvenvietė, įkurta prieš tūkstančius metų iki Aleksandro apsilankymo 334 m.

Vergina: senovės Aigai, miestas ant kalvos šlaito, kuris stūksojo virš Makedonijos pakrantės lygumų. Kasinėjant čia buvo rasti įspūdingi Makedonijos karalių kapai, įskaitant Filipo palaidojimo vietą. Jis ir buvo nužudytas miesto teatre.

Zoroastras: persų pranašas, dar žinomas kaip Zaratustra. Šis pranašas įkūrė religiją, pagrįstą tamsos ir šviesos jėgų priešprieša; aukščiausia dievybė buvo Ahūra Mazda.

PASTABOS

AUTORIAUS PASTABOS IR PADĖKA

19 *Epigrafas*: Arrian, *Anabasis*, 1 knyga, pratarmė.

I. MAKEDONIJA

21 *Epigrafas*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 3.

21 *vienišas pasiuntinys*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 3. Pasiuntinio, jojančio iš Olimpijos į Filipo stovyklą, paveikslą pasiskolinau iš Green, *Alexander of Macedon*, 1–3.

23 *įsakė nukaldinti ypatingą sidabrinę monetą*: žr. *Arnold-Biucchi, Alexander's Coins and Alexander's Image*, 47.

23 *Makedonijos žemė*: du puikius ir kartais prieštaringus įvadus į Makedonijos ir jos karaliaus šeimos istorijos pradžią rasite: Hammond, *The Macedonian State* ir Borza, *In Shadow of Olympus*.

24 *laukinė Trakijos žemė*: Herodotas, 5.3–8.

25 *ėmė šaukti ant savo sargybinių makedoniškai*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 51. Žr. taip pat Plutarchas, *Eumenes*, 14. Klausimas dėl makedonų kalbos ir etninio tapatumo yra vienas iš labiausiai ginčytinų klasikinio mokslo požiūriu, debatų dažnai sukelia labiau šiuolaikinis Balkanų nacionalizmas negu senovės įrodymų trūkumas, nors jų iš tikrųjų turime mažai. Aš linkęs teigti, kad makedonų kalba buvo nutolusi graikų

kalbos tarmė, o ne atskira kalba. Kad ir kaip būtų, kalbos skirtumas Aleksandro epochoje lėmė, kad patys makedonai savęs graikais nelaikė ir nebuvo laikomi kitų.

26 *Pasak graikų istoriko Herodoto*: *Herodotas*, 8.137–139.

27 *persai, įsiveržę į kaimyninę Trakiją*: Herodotas, 5.18–22.

28 *persai net pasiuntė jį kaip savo atstovą į Atėnus*: Herodotas, 8.140–144.

28 *paskutiniame mūšyje prie Platajų 479 m.*: Herodotas, 9.44.

28 *Kai Aleksandras buvo nužudytas*: Kurcijus, 6.11.

29 *Perdiką nužudė jo nesantuokinis sūnus Archelajas*: Platonas, *Gorgias*, 471.

29 *net jo žmona Euridikė su savo jaunu meilužiu rezgė sąmokslą jį nužudyti, nors jiems nieko neišdegė*: Justinas, 7.4.

30 *įkaitą į Graikijos Tėbų miestą*: Justinas, 7.5.

32 *su keturiais tūkstančiais makedonų karių žuvo mūšyje*: Diodoras Sikulas, 16.2.

33 *Filipas nedelsdamas vieną brolį suėmė ir nužudė*: Diodoras Sikulas, 16.3.

33 *Daugiausia dėmesio jis skyrė drausmei*: Diodoras Sikulas, 16.3; Elijus, *Varia Historia*, 14.48.

35 *puolimą prieš ilyrus, kuriems vadovavo Bardilis*: Diodoras Sikulas, 16.4.

37 *„Pasakojama, kad Filipas, būdamas labai jaunas“*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 2 (tekste Aribas klaidingai vadinamas jos broliu, bet aš pataisiau „jos tėvo brolis“). Kuriais metais įvyko šis susitikimas ir kokio amžiaus buvo Filipas ir Olimpiada, tiksliai sunku pasakyti.

37 *dvyniams dievams, vadinamiems Kabeirais*: Herodotas, 2.51.

38 *Vėliau buvo pasakojama, kad naktį*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 2.

39 *didžiulės gyvatės*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 2–3.

39 *didi deivės Artemidės šventykla*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 3; Ciceronas, *Apie pranašavimą*, 1.47.

39 *Vaikystę Aleksandras praleido Peloje*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 4–5.

40 *Kaip vėlesniais metais pasakojo Aleksandras*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 22.

40 *Leonidas buvo toks šykštus*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 25.

41 *Lisimachas*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 5.

41 *Vienoje iš ankstyvųjų Aleksandro gyvenimo istorijų pasakojama*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 5; Kurcijus, 6.5; Diodoras Sikulas, 16.52.

42 *„Vaikai, mano tėvas viską paims"*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 5.

42 *šv. Paulius*: Aktai, 16.

42 *Filipas 354 m. apsiautė Metonę*: Diodoras Sikulas, 16.31, 34. Verginoje rasta dramblio kaulo miniatiūra, identifikuota kaip Filipo atvaizdas, nes vyras turi randą virš dešiniojo antakio. Toje pačioje vietoje rasta sudužusi kaukolė, kai kurių mokslininkų teigimu – Filipo, nes yra žmogaus su pažeista dešiniąja akimi.

43 *Olinto miestą*: Diodoras Sikulas, 16.8.

43 *„Negi neatkreipėte dėmesio"*: Demostenas, *Olynthiac*, 1.12–13.

44 *Pasiuntiniai, kuriuos atėniečiai nusiuntė į Pelą*: Aischinas, *Prieš Timarchą*, 166–169.

45 *žirgas, vardu Bucefalas*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 6; Diodoras Sikulas, 17.76; Gelijus, *Atikos naktys*, 5.2; Arianas, 5.19; Plinijus, *Gamtos istorija*, 8.44.

46 *„Tu įžeidinėji vyresnius už save"*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 6.

47 *„Sūnau, ieškok sau tinkamos karalystės"*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 6.

47 *Aristotelis*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 7–8; Diogenas Laertijas, 5.1.

49 *Plutarcho aprašymu*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 4.

50 *gražuolės trakės prostitutės, vardu Kalikseina, paslaugas*: Atėnajas, 10.435.

50 *miegas ir suartėjimas su moterimi*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 22.

50 *lenktyniaus tik su karaliais*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 4.

51 *paliko savo sūnų Peloje*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 9.

52 *Chaironėja*: Diodoras Sikulas, 16.84–86.

54 *sušaukė visų Graikijos miestų atstovų susirinkimą*: Diodoras Sikulas, 16.89; Tod, *Greek Historical Inscriptions* #177.

55 *Filipėjonas*: Pausanijas, 5.20.9–10.

56 *Vos tik grįžęs į Pelą*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 9–10.

57 *„Pažiūrėkit, vyrai!“*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 9.

58 *„Bulius paruoštas skersti“*: Diodoras Sikulas, 16.91.

58 *Demaratas iš Korinto*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 9.

59 *Piksodaras*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 10; Diodoras Sikulas, 16.74.

61 *„Tavo svajonės kyla aukščiau debesų“*: Diodoras Sikulas, 16.92.

II. GRAIKIJA

63 *Epigrafas*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 11.

63 *Pausanijas*: Diodoras Sikulas, 16.93–94; Justinas, *Epitome,* 9.6–7; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 10.

66 *Olimpiados elgesys*: Justinas, 9.7. Justinas (11.2) mini Filipo ir Kleopatros sūnų, vardu Karanas, bet dauguma mokslininkų mano, kad tai buvo išgalvota vėliau.

66 *Plutarchas užrašė*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 10.

66 *„Ir uošvį, ir jaunikį, ir nuotaką“*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 10; Euripidas, *Medėja*, 289.

67 *didžiajame kape Verginoje*: 1977 m. jį atrado ir kasinėjo Manolis Andronikos.

67 *Aleksandras, kilęs iš Linko*: Arianas, *Anabasis,* 1.25; Justinas, 11.2.

68 *į karių susirinkimą*: Justinas, 11.1.

69 *Atalas*: Diodoras Sikulas, 16.93, 17.2, 5; Justinas, 9.5; Kurcijus, 7.1, 8.1.

70 *Graikijos miestų*: Diodoras Sikulas, 17.3–4; Plutarchas, *Demostenas*, 23.

72 *Aleksandras sukvietė Korinto sąjungos susirinkimą*: Diodoras Sikulas, 17.4; Arianas, *Anabasis,* 1.1; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 14.

74 *„Jeigu nebūčiau Aleksandras“*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 14.

74 *šventą Delfų vietą*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 14.

74 *laiko ilsėtis nebuvo*: geriausias šaltinis apie žygį į šiaurę yra Arianas, *Anabasis,* 1.1–6.

75 *Poneropolis: Fragmenta der griechischen Historiker*: 115 F 110.

77 *Ptolemajo pranešimu*: Arianas, *Anabasis*, 1.2.

78 *Dunojus*: Hesiodas, „Teogonija", 339. Žr. taip pat Herodotas, 4.47–51.

78 *getai*: Herodotas, 4.93–94.

78 *Darėjas, didysis Persijos karalius*: Herodotas, 4.89–143.

79 *graikų kalba* pothos: Arianas, *Anabasis*, 1.3.

79 *kareiviai į savo palapines*: Ksenofontas, *Anabasis*, 1.5.

80 *tribalai*: Arianas, *Anabasis*, 1.4; Diodoras Sikulas, 17.3–4.

81 *keltai*: Arianas, *Anabasis*, 1.4.

81 *Nuo Dunojaus Aleksandras per kalnus patraukė į pietvakarius*: apie Aleksandro karo žygį Ilyrijoje žr. Arianas, *Anabasis*, 1.5–6.

85 *graikų valstybės vėl sukilo prieš jį*: Arianas, *Anabasis*, 1.7–10; Diodoras, 17.8–15; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 11–13; Justinas, 11.3–4.

86 *kaip taikliai pažymi Arianas*: Arianas, *Anabasis*, 1.7.

89 *pasakoja Diodoras*: Diodoras Sikulas, 17.9.

91 *Pasak Plutarcho*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 12.

92 *žinios apie Tėbų sugriovimą*: Arianas, *Anabasis*, 1.10; Diodoras Sikulas, 17.15.

93 *Fokionas*: Plutarchas, *Fokionas*, 17.

94 *Iš Tėbų Aleksandras su savo kariais grįžo į Makedoniją*: Arianas, *Anabasis*, 1.11; Diodoras Sikulas, 17.16.

III. AZIJA

96 *Epigrafas*: Izaijas, 45.1.

96 *Gyveno kartą karalius, vardu Astiagas*: Herodotas, 1.107–123.

99 *„nei sniegas, nei lietus"*: Herodotas, 8.98. Šie graikų istoriko žodžiai tapo neoficialiu JAV pašto tarnybos šūkiu.

99 *„jodinėti, šaudyti iš lanko ir sakyti teisybę"*: Herodotas, 1.136.

99 *Aleksandras pagaliau pradėjo savo sumanytą karą su Persija*: Arianas, *Anabasis*, 1.11; Justinas, 11.5; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 15; Diodoras Sikulas, 17.17.

101 *Protesilajas*: Herodotas, 9.116.

101 *Kai (...) didysis karalius Kserksas nusprendė per Helespontą veržtis į Graikiją*: 7.34–36.

101 *keltis iš Elėjos*: Arianas, *Anabasis*, 1.11; Diodoras Sikulas, 17.17.

102 *Atvykęs į Aziją pirmiausia Aleksandras paaukojo*: Arianas, *Anabasis*, 1.11–12; Diodoras Sikulas, 17.17; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 15.

103 *„Man kuo mažiausiai rūpi ta arfa“*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 15.

103 *Labiausiai Aleksandras apgailestavo dėl to, kad, kaip pats skundėsi, neturi savojo Homero*: Arianas, *Anabasis*, 1.12.

103 *Iš Trojos Aleksandras palei Helespontą patraukė šiaurės link*: Arianas, *Anabasis*, 1.12; Justinas, 11.6.

105 *Graniko upė*: Arianas, *Anabasis*, 1.13–16; Diodoras Sikulas, 17.19–21; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 16.

107 *Ariano teigimu, panašus dialogas*: *Anabasis*, 1.18, 2.25, 3.10, 18.

110 *„Aleksandras, Filipo sūnus, ir visi graikai“*: Arianas, *Anabasis*, 1.16.

111 *Jis paskyrė savo raitininkų vadą Kalą*: Arianas, *Anabasis*, 17.

112 *Gyvenimas per šią kampaniją*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 23.

113 *Nuo Graniko Aleksandras (...) nužygiavo į pietus*: Arianas, *Anabasis*, 17; Diodoras Sikulas, 17.21; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 17.

113 *„Jeigu Kroisas pasiųs prieš Persiją didžią kariuomenę“*: Herodotas, 1.53–86.

116 *pakrantėje įsikūręs Efesas*: Arianas, *Anabasis*, 1.17.

116 *„Didi yra Efeso Artemidė“*: Acts, 19.28.

117 *garsus dailininkas Apelis*: Plinijus, *Gamtos istorija*, 35.92.

118 *Mileto miestą*: Arianas, *Anabasis*, 1.18; Diodoras Sikulas, 17.22–23.

118 *dedikacija*: Todd #184. Dabar saugoma Britų muziejuje Londone.

121 *istoriko Ariano nurodytos priežastys*: Arianas, *Anabasis*, 1.20.

122 *Halikarnasas*: Arianas, *Anabasis*, 1.20–23; Diodoras Sikulas, 17.23–27.

124 *Pakrantės Jaso mieste*: Plinijus, *Gamtos istorija*, 9.8; Todd #190.

128 *į laukinius Likijos kalnus*: Arianas, *Anabasis*, 1.24.

128 *Anot vieno pasakojimo*: Polienas, 5.35.

128 *iki Ksantės*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 17; Arianas, *Anabasis*, 1.24.

129 *nerimą keliantį pranešimą iš Parmeniono*: Arianas, *Anabasis*, 1.25; Diodoras Sikulas, 17.32; Justinas, 11.7; Kurcijus, 3.7, 7.1.

130 *labai didelių nuompinigių už devynis mėnesius, praleistus jos gimdoje*: Arianas, *Anabasis*, 7.12.

131 *Klimakso kalnas*: Arianas, *Anabasis*, 1.26; Diodoras Sikulas, 14.3.9.

131 *vietos gentis, vadinama marmarais*: Diodoras Sikulas, 17.28.

132 *Pamfilija*: Arianas, *Anabasis*, 1.26–28.

133 *Gordijas*: Arianas, *Anabasis*, 1.29–2.3; Kurcijus, 3.1.9.

135 *Memnonas*: Arianas, *Anabasis*, 2.1–2; Diodoras Sikulas, 17.29–31; Kurcijus, 3.1.19–21.

IV. ISAS

138 *Epigrafas*: Arianas, *Anabasis*, 2.7.

138 *Gordijo mazgo istorija*: Arianas, *Anabasis*, 2.3; Kurcijus, 3.1.14–18; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 18; Justinas, 11.7.

139 *Legenda bylojo*: Herodotas, 7.73, 8.138.

139 *Antrieji Aleksandro kampanijos prieš Persiją metai*: Arianas, *Anabasis*, 2.4; Kurcijus, 3.1.22–4.15; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 18.

140 *Ksenofonto kariuomenė*: Ksenofontas, *Anabasis,* 1.2.21.

141 *nuogas nėrė į Kidną*: Kurcijus, 3.5; Arianas, *Anabasis*, 2.4; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 19; Justinas, 11.8.

141 *Kidnas garsėja savo gydomosiomis ypatybėmis*: Strabonas, 14.5.12; Plinijus, *Gamtos istorija*, 31.11.

144 *naują sidabrinę monetą*: Arnold-Biucchi #7 (51 puslapis).

144 *Sardanapalas*: Arianas, *Anabasis*, 2.5.

145 *Amfilochas*: Strabonas, 14.5.16.

145 *Harpalas*: Arianas, *Anabasis*, 3.6.

146 *Iš Ksenofonto knygos*: Ksenofontas, *Anabasis*, 1.4.

146 *Darėjas*: Kurcijus, 3.2; Diodoras Sikulas, 17.31; Arianas, *Anabasis*, 2.8.

147 *Isas*: Arianas, *Anabasis*, 2.7–11; Kurcijus, 3.8–11; Polibijus, 12.17; Diodoras Sikulas, 17.32–35; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 20–21; Justinas, 11.9.

152 *į Darėjo stovyklą*: Arianas, *Anabasis*, 2.11–12; Kurcijus, 3.11–13; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 20; Diodoras Sikulas, 17.35–38.

152 *„Štai ką reiškia būti karaliumi"*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 20.

154 *Aleksandras įsakė visiems kariams užsidėti savo geriausius šarvus ir išsirikiuoti*: Arianas, *Anabasis*, 2.12; Kurcijus, 3.12.

155 *Sirijoje, Damasko mieste*: Kurcijus, 3.13; Arianas, *Anabasis*, 2.11, 15; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 21; Justinas, 11.10; Polienas, 4.5; Plinijus, *Gamtos istorija*, 7.29; Strabonas, 13.1.27.

157 *Farnabazas*: Arianas, *Anabasis*, 2.13.

158 *Aleksandras paliko stovyklavietę prie Iso*: Arianas, *Anabasis*, 2.13–15; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 24; Kurcijus, 4.1; Diodoras Sikulas, 39.1-2.

161 *Sidonas*: Arianas, *Anabasis*, 2.15; Kurcijus, 4.1.15; Diodoras Sikulas, 16.45.

162 *Tyras*: Arianas, *Anabasis*, 2.15–24; Kurcijus, 4.1–4; Diodoras Sikulas, 17.40–46; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 24–25; Justinas, 11.10.

163 *„Manote, kad aš nieko negaliu jums padaryti"*: Kurcijus, 4.2.5.

164 *Herodotas pasakoja*: Herodotas, 4.42.

164 *graikų abėcėlė*: Herodotas, 5.58.

164 *vyriausiąjį Jeruzalės kunigą*: Juozapas, *Žydų senovė*, 11.8.

170 *milžiniška jūros pabaisa*: Diodoras Sikulas, 17.41.

173 *Juozapas*: Juozapas, *Žydų senovė*, 11.8.

173 *didžiojo karaliaus pasiuntiniai*: Arianas, *Anabasis*, 2.25; Kurcijus, 4.5; Diodoras Sikulas, 17.48.

174 *Gaza*: Arianas, *Anabasis*, 2.25–27; Kurcijus, 4.6; Herodotas, 3.5.

176 *Kambisas*: Herodotas, 3.9–12.

V. EGIPTAS

177 *Epigrafas*: Herodotas, 2.35. Vertė J. Dumčius, V., 1988, p. 104.

177 *Herodoto raštų*: Herodotas, 2, 3.17–26, 4.181.

178 *Apis*: Herodotas, 3.27–29.

179 *Aleksandro laivynas*: Arianas, *Anabasis*, 3.1; Kurcijus, 4.7.

180 *Heliopolis*: Herodotas, 2.3; Strabonas, 17.27.

180 *Memfis*: Herodotas, 2.153, 3.27–28.

181 *kur karalius išvyko iš Memfio*: Arianas, *Anabasis*, 3.1; Kurcijus, 4.7–8.

183 *jam reikėjo naujo uosto*: Arianas, *Anabasis*, 3.1–2; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 26; Kurcijus, 4.8; Diodoras, 17.52; Justinas, 11.11; Strabonas, 17.1.6–8.

184 *„Kyšo salelė“*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 26, cituojama Homero *Odisėja,* 4.354–355. Vertė A. Dambrauskas, V., 1979.

184 *Aleksandrą vėl apėmė* pothos, *t. y. aistra*: Arianas, *Anabasis*, 3.1.

185 *Hegelochas*: Arianas, *Anabasis*, 3.2; Kurcijus, 4.5.

185 *dekretą Chijo gyventojams*: Todd #192.

186 *Siva*: Arianas, *Anabasis*, 3.3–4; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 26–27; Kurcijus, 4.7; Diodoras Sikulas, 17.49–51; Strabonas, 17.1.42–43.

187 *Pindaras pašlovino jį savo eilėmis*: Pindaras, *Pitijos*, 4.16; *Pitijų* scholijos, 9.53, 36 fragmentas.

191 *Saulės šaltinis*: Herodotas, 4.181.

192 *„O paidon“*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas,* 27.

193 *kaip teigia istorikas Arianas*: Arianas, *Anabasis*, 3.4.

194 *Ptolemajas*: Arianas, *Anabasis*, 3.4. Žr. taip pat Wood, 78–82 ir nuostabiai išsamius *Barrington Atlas of the Greek and Roman World* žemėlapius, 73–75.

195 *Grįžus į Memfį, Aleksandro laukė*: Arianas, *Anabasis*, 3.5; Kurcijus, 4.8; Strabonas, 7.1.43.

197 *Vienas dėkingas Egipto valdininkas, vardu Petosiris*: Kuhrt 2007, 1.460–461.

VI. MESOPOTAMIJA

199 *Epigrafas*: Babiloniečių astronomijos dienoraštis, 331 m. pr. Kr. (Kuhrt, 1.447).

199 *samariečiai*: Kurcijus, 4.8; Eusebijas, *Kronika*, 2.223, 229; Cross, „Papyri of the Fourth Century B. C. from Daliyeh".

200 *Tyras*: Arianas, *Anabasis*, 3.6; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 29; Kurcijus, 4.8.

203 *Darėjo žmona*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 30; Diodoras, 17.54; Kurcijus, 4.10; Justinas, 11.12.

204 *stovyklos sekėjai*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 31.

205 *makedonai pagaliau pasiekė Tapsaką*: Arianas, *Anabasis*, 3.7.

206 *didysis karalius keitė savo kariuomenės dislokacijos vietą*: Arianas, *Anabasis*, 3.7; Diodoras Sikulas, 17.53.

207 *Makedonai atkako prie Tigro*: Arianas, *Anabasis*, 3.7; Kurcijus, 4.9; Diodoras Sikulas, 17.55.

208 *atsitiko nepaprastas dalykas*: Arianas, *Anabasis*, 3.7; Kurcijus, 4.10; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 31.

208 *išlikusiame babiloniečių lentelės fragmente*: Kuhrt, 1.447.

209 *Aristonas*: Arianas, *Anabasis*, 3.7–8; Kurcijus, 4.9.

210 *kupranugaris*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 31.

210 *Aleksandras įsakė savo kariams*: Arianas, *Anabasis*, 2.9–11.

213 *„Ką, tu nežinai, kad mes jau nugalėjome?"*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 32.

213 *Darėjo kariuomenė*: Arianas, *Anabasis*, 3.11.

215 *Su savo raitininkų pajėgomis dešinėje rikiuotės pusėje jis pajudėjo*: Arianas, *Anabasis*, 3.13–15; Kurcijus, 4.12–16; Diodoras Sikulas, 17.57–61; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 33; Justinas, 11.14.

217 *Kaip užrašyta sulūžusioje babiloniečių lentelėje*: Kuhrt, 1.447.

218 *Graikijos gyventojai pasibaisėjo*: Diodoras Sikulas, 17.61; Kurcijus, 6.1; Justinas, 12.1.

220 *Ekbatana*: Arianas, *Anabasis*, 3.16; Diodoras Sikulas, 17.64; Kurcijus, 5.1; Polibijus, 10.27.

222 *bitumo telkinys*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 25; Kurcijus, 5.1; Herodotas, 8.179; Strabonas, 16.1.15.

222 *Biblijos istorija apie Nojų*: Pradžios knyga, 6.14.

223 *Aleksandras toliau žygiavo palei Tigrą į pietus*: Kurcijus, 5.1; Arianas, *Anabasis*, 3.16.

223 *Babilonas*: Herodotas, 1.179–200; Kurcijus, 5.1; Arianas, *Anabasis*, 3.16; Strabonas, 16.1.5; Diodoras Sikulas, 17.64.

226 *Hamurabis*: Pritchard, 163–180.

227 *Jis griežtai įsakė savo kariams*: Kuhrt, 1.447.

228 *sąrašą, kiek ir kokių produktų turi būti patiekta*: Polienas, 4.3.32.

229 *chaldėjai*: Strabonas, 16.1.6; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 57; Hesiodas, *Teogonija*. Babiloniečių epo apie pasaulio sukūrimą *Enuma Eliš* vertimų galima rasti daugelyje leidinių, tarp jų: Pritchard, 60–72.

231 *patriarchas Abraomas*: Pradžios knyga, 11–12.

232 *Gilgamešas*: lenteles su dantiraščiu parašytu *Gilgamešo epo* tekstu archeologai rado praėjusiame šimtmetyje. Vienas iš geriausių šiuolaikinių leidinių yra: Kovacs.

232 *Sūzai*: Kurcijus, 5.2; Diodoras Sikulas, 17.65–66; Arianas, *Anabasis*, 3.16; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 36; Allen, 65–72.

VII. PERSEPOLIS

237 *Epigrafas*: Christopher Marlowe, *Tamburlaine the Great Part I*.

237 *uksai*: Arianas, *Anabasis*, 3.16; Kurcijus, 5.3; Diodoras Sikulas, 17.67; Strabonas, 15.3.4.

239 *Persijos Vartai*: Arianas, *Anabasis*, 3.18; Kurcijus, 5.3–4; Diodoras Sikulas, 17.68: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 37.

243 *Dabar reikėjo skubėti kuo greičiau pasiekti sostinę*: Arianas, *Anabasis*, 3.18; Diodoras Sikulas, 17.69; Kurcijus, 5.5; Justinas, 11.14.

245 *Persepolis*: Diodoras Sikulas, 17.70–72; Kurcijus, 5.6–7; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 37–38; Arianas, *Anabasis*, 3.18; Justinas, 11.14; Allen, 72–81.

245 *Aš esu Darėjas*: Kuhrt, 2.488.

250 *Pasargados*: Strabonas, 15.3.7–8; Arianas, *Anabasis*, 6.29; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 69.

251 *Mirtingasai*: Arianas, *Anabasis*, 6.29; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 69.

254 *Taidė*: Diodoras Sikulas, 17.72; Kurcijus, 5.7; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 38; Arianas, *Anabasis*, 3.18; Strabonas, 15.3.6.

256 *prasidėjo žaidimas „pagauk karalių"*: Arianas, *Anabasis*, 3.19–21; Kurcijus, 5.8.

VIII. BAKTRIJA

263 *Epigrafas*: Arianas, *Anabasis*, 3.28.

264 *makedonų kariams*: Kurcijus, 6.2–3; Diodoras Sikulas, 17.74. Aleksandro kalbos savo kariams parafrazė yra pagrįsta Kurcijaus raštų ištrauka.

266 *Hirkanija*: Arianas, *Anabasis*, 3.23–25; Diodoras Sikulas, 17.75–77; Strabonas, 11.7.2; Kurcijus, 6.4–5; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 44–46; Herodotas, 1.203.

269 *Lisimachas*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 46.

270 *Satibarzanas*: Arianas, *Anabasis*, 3.25.

271 *ima elgtis kaip svetimšalis karalius*: Diodoras, 17.77; Plutarchas, *Aleksandras*, 45; Kurcijus, 6.6.

272 *Filotas*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 48–49; Arianas, 3.26–27; Kurcijus, 9.7.2; Diodoras, 17.79–83; Justinas, 12.5; Strabonas, 15.2.

273 *Drangiana*: Arianas, *Anabasis*, 3.28; Diodoras, 17.81–83; Kurcijus, 7.3.

282 *Chavako perėja*: Arianas, *Anabasis*, 3.28; Diodoras Sikulas, 17.83; Kurcijus, 7.3. Perėjos aprašymą pasiskolinau iš Lane Fox, 294–297 ir Wood, 138–147.

283 *Nusileidę nuo Chavako perėjos*: Arianas, *Anabasis*, 3.28–29; Kurcijus, 7.4–5; Diodoras Sikulas, 17.83.

284 *Arianas*: Arianas, *Anabasis*, 3.29.

285 *branchidai*: Kurcijus, 7.5.

285 *Sogdiana*: Arianas, *Anabasis*, 3.30–4.7; Kurcijus, 7.5–11.

295 *buvo ir gerų žinių*: Arianas, *Anabasis*, 4.7, 15; Kurcijus, 7.10.

296 *Aleksandras atnaujino savo karo žygį*: Arianas, *Anabasis*, 4.15–17; Kurcijus, 7.10, 8.1.

298 *Kleitas*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 50–52; Arianas, *Anabasis*, 4.8–9; Kurcijus, 8.1–2; Justinas, 12.6; Lukianas, *Rhetorum Praeceptor*, 5–6.

300 *Euripidas*: Euripidas, *Andromachė*, 693–700. Vertė H. Zabulis, V., 2009, p. 154.

302 *Po kurio laiko Spitamenui atėjo galas*: Kurcijus, 8.2–4; Arianas, *Anabasis*, 4.17–18.

302 *immodicus amor*: Kurcijus, 8.3.2.

305 *Sogdianos Uola*: Arianas, *Anabasis*, 4.18–21; Kurcijus, 7.11, 8.4.

IX. INDIJA

308 *Epigrafas*: Herodotas, 3.98. Vertė J. Dumčius, V., 1988, p. 131.

308 *trisdešimt tūkstančių iš visos imperijos surinktų jaunuolių*: Arianas, *Anabasis*, 7.6; Kurcijus, 8.5; Diodoras Sikulas, 17.108; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 71.

309 *proskynesis*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 53–55; Arianas, *Anabasis*, 4.10–14; Kurcijus, 8.5–8; Justinas, 12.7; Atėnajas, *Deipnosofistae*, 13.556b.

309 *Herodotas pasakoja*: Herodotas, 1.134.

310 *vienas gudrus Tėbų pasiuntinys*: Elianas, *Varia Historia*, 1.21.

310 keletas *spartiečių, lankydamiesi karaliaus rūmuose*: Herodotas, 7.136.

313 *Aleksandras su savo kariuomene paliko Baktriją*: Arianas, *Anabasis*, 4.22–5.4; Kurcijus, 8.9–12; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 57–58; Diodoras Sikulas, 17.85–86.

316 *Skilaksas*: Herodotas, 4.44.

317 *Herodotas*: Herodotas, 3.38, 98–106, 4.40.

318 *Aleksandras su savo kariuomene persikėlė per Indą*: Arianas, *Anabasis*, 5.3–8; Kurcijus, 8.12–13; Diodoras Sikulas, 17.86. Žr. taip pat Wheeler 1968, 102–122.

321 *Hidaspo lyguma*: Arianas, *Anabasis*, 5.8–19; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 60–61; Kurcijus, 8.13–14; Diodoras Sikulas, 17.87–89; Justinas, 12.8.

324 *„Kaip su karaliumi“*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 60; Arianas, *Anabasis*, 5.19.

324 *užims Rytų Indiją*: Arianas, *Anabasis*, 5.20–29; Diodoras Sikulas, 17.89–95; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 62; Kurcijus, 9.1–3.

327 *Prieš aštuonerius metus, pareiškė karalius*: kalba perfrazuota iš: Arianas, *Anabasis*, 26 ir Kurcijus, 9.2.

328 *dvylika aukštų aukurų*: Arianas, *Anabasis*, 5.29; Diodoras Sikulas, 17.95; Kurcijus, 9.3; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 62; Justinas, 12.8.

329 *Grįžtant prie Hidaspo*: Arianas, *Anabasis*, 5.29–6.3; Diodoras Sikulas, 17.95–96; Kurcijus, 9.3.

330 *kelionė*: Arianas, *Anabasis*, 6.4–20; Diodoras Sikulas, 17.96–104; Kurcijus, 9.3–9; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 63–66.

330 *jo senas draugas Aristobulas*: Lukianas, *Quomodo historia conscribenda sit*, 12.

331 *niekada nesimokė plaukti*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 58.

331 *kaip ir jo didvyris Achilas*: Homeras, *Iliada*, 21.

334 *„Aleksandrai, drąsiai veikti moka tik tikri vyrai“*: Arianas, *Anabasis*, 6.13.

334 *vietos religijomis*: Arianas, *Anabasis*, 6.7, 16, 7.1–2; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 64–65; Diodoras Sikulas, 17.102–103.

335 *Pasakojama*: Arianas, *Anabasis*, 7.1.

X. BABILONAS

339 *Epigrafas*: Arianas, *Anabasis*, 7.16.

340 *žygis per Gedrosijos dykumą*: Arianas, *Anabasis*, 6.21–26; Diodoras Sikulas, 17.104–105; Kurcijus, 9.10; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 66–67.

340 *aiškiai išdėstytas istoriko Ariano knygoje*: Arianas, *Anabasis*, 7.24.

343 *suteikė visiems kariams tiek jėgų, teigia Arianas*: Arianas, *Anabasis*, 7.26.

344 *Paskutinė kelionės iš Pauros į Persepolį atkarpa*: Arianas, *Anabasis*, 6.27–28, *Indica*, 34; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 67; Diodoras Sikulas, 17.106–108.

345 *Nearcho kelionės istorija*: Arianas, *Indica*, 19–43; Diodoras Sikulas, 17.106; Strabonas, 15.5–14.

353 *būsimų užkariavimų planais*: Arianas, *Anabasis*, 7.1, 16; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 68; Kurcijus, 10.1.

354 *pakartoti finikiečių kelionę, apie kurią jis skaitė Herodoto knygoje*: Herodotas, 4.42.

356 *satrapas Abulitas*: Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 68; Arianas, *Anabasis*, 7.4.

356 *Indijos išminčius Kalanas*: Arianas, *Anabasis*, 7.3; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 69; Diodoras Sikulas, 17.107.

357 *tą žiemą Sūzuose surengė masines vestuves*: Arianas, *Anabasis*, 7.4; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 70; Diodoras Sikulas, 17.108.

359 *Krizė pasiekė kritinį tašką*: Arianas, *Anabasis*, 7.7–12; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 71; Diodoras Sikulas, 17.109.

359 *bene aistringiausią kalbą savo gyvenime*: Perfrazuota iš: Arianas, *Anabasis*, 7.9–10.

361 *Olimpiados ir jo senstančio regento Antipatro*: Arianas, *Anabasis*, 7.12–13, 28; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 74–75.

362 *Ekbatana*: Arianas, *Anabasis*, 7.14, 23; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 72; Diodoras Sikulas, 17.110–115; Justinas, 12.12.

365 *kosai*: Arianas, *Anabasis*, 7.15, *Indica*, 40; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 72; Diodoras Sikulas, 17.111.

366 *Pagaliau priartėjusį prie Babilono sienų*: Arianas, *Anabasis*, 7.16–30; Diodoras Sikulas, 17.112–118; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 73–77; Justinas, 12.13–16.

366 *graikų dramaturgas Euripidas*: Arianas, *Anabasis*, 7.16.

XI. Į PASAULIO KRAŠTĄ

371 *Epigrafas*: Arianas, *Anabasis*, 7.30.

371 *pasklido gandai, kad karalius buvo nužudytas*: Arianas, *Anabasis*, 7.27; Diodoras Sikulas, 17.118; Plutarchas, *Aleksandro gyvenimas*, 77.

372 *Yra liūdna ir žavi istorija*: Arianas, *Anabasis*, 7.27.

372 *Aleksandro mirtis*: tai, kas vyko iš karto po Aleksandro mirties, su įprastu retoriniu užmoju geriausiai aprašė Kurcijus, 10.5–10.

378 *Korane jis vadinamas*: „Ola", 18.82–89.

378 *Biblijoje, Danieliaus knygoje*: Danieliaus knyga, 7.23.

381 *Italų poetas Dante*: *Inferno* Canto, 12.107.

381 *„girtą jauną galvažudį"*: Mary Beard „A Don's Life" (timesonline.typepad.com/dons_life/), 2009 m. liepos 3 d.

BIBLIOGRAFIJA

SENOVĖS ŠALTINIAI

Senovės šaltinių apie Aleksandro gyvenimą yra daug, bet jie kelia keblumų. Priešingai negu Julijus Cezaris, kuris pats parašė apie Galų karą ir kovą dėl Romos ir jo pasakojimas išliko, Aleksandras apie save neparašė jokių tekstų. Turime tik keletą jo potvarkių, iškaltų akmenyje, ir fragmentus iš saujelės galimai tikrų laiškų, kuriuos cituoja vėlesni autoriai. Dėl to tikslių pasakojimų apie Aleksandrą paieška labai panaši į istorinių Jėzaus ar Sokrato paieškas. Kaip ir šių dviejų garsių senovės asmenybių atveju, mūsų žinios apie Aleksandrą visiškai priklauso nuo įrašų, kuriuos paliko tie, kurie jį pažinojo, draugai ar priešai. Tačiau net ir tos Aleksandro biografijos, kurios parašytos jam gyvam esant ar netrukus po jo mirties, dingo iš Graikijos ir Romos bibliotekų vėlyvosios antikos laikais. Taigi mums lieka tik pasakojimai iš antrų lūpų, kuriuos romėnų laikais pateikė istorikai, turėję prieigą prie šių ankstyvesnių šaltinių.

Tačiau visa tai nereiškia, kad ieškoti istorinio Aleksandro yra beviltiška, anaiptol, tačiau turime aiškiai suprasti problemas, susijusias su šaltiniais. Net pasakojimai, parašyti žmonių, kurie pažinojo Aleksandrą ir su juo keliavo, turi tam tikrų ypatumų. Vieni amžininkai niekino Makedonijos karalių ir nepraleido progos apjuodinti jį kaip žmogžudį alkoholiką, troškusį amžinos garbės bet kokia kaina. Kiti vaizdavo jį kaip kilnios ir malonios sielos žmogų, teisingo valdovo idealą. Kaip ir visus šiuolaikinius istorikus, senovės biografus smarkiai veikė aplinkybės, kuriomis jie rašė, ir jų pačių išankstinės nuostatos.

Pirmasis apie Aleksandrą senovėje ėmė rašyti Kalistenis, Aristotelio sūnėnas, kilęs iš Olinto, Graikijos miesto, kurį sugriovė Aleksandro tėvas Filipas. Aleksandras patikėjo Kalisteniui lydėti jį žygyje ir siųsti į Graikiją pataikūniškus pranešimus apie jo didvyriškus žygdarbius. Kalistenis neabejotinai jautė didelę nuoskaudą Makedonijos karalių dinastijai už tai, kad jos atstovas sugriovė jo gimtąjį miestą, bet uoliai tarnavo Aleksandrui ir skleidė pataikūnišką propagandą, kol karalius jį nužudė. Jo pranešimai buvo plačiai pasiekiami, bent jau iš dalies, daugumai Aleksandro biografų.

Vienas iš svarbiausių pirmųjų Aleksandro biografų buvo jo vaikystės draugas Ptolemajas Lagidas, kuris vėliau tapo Egipto faraonu. Ptolemajas buvo šalia Aleksandro nuo pirmųjų žygių į Dunojaus pakrantę iki jo paskutinių dienų Babilone. Kaip visą gyvenimą jį lydėjęs bičiulis, žinojęs apie Aleksandro gyvenimą net asmenines detales, jis turbūt yra bene geriausias šaltinis – išskyrus tai, kad Ptolemajas buvo asmeniškai suinteresuotas vaizduoti savo draugą teigiamai. Kai vėlesniais metais Aleksandrijoje rašė savo prisiminimus, jam reikėjo didvyriško ir žavingo Aleksandro, kad sustiprintų savo paties, kaip jo perėmėjo ir Egipto valdovo, pripažinimą. Vis dėlto Ptolemajas nebuvo pataikūnas ir jo prisiminimai buvo svarbus detalių apie Aleksandro karinius užkariavimus šaltinis vėlesniems autoriams, ypač Arianui.

Kitas Aleksandro kelionės liudininkas buvo graikų inžinierius Aristobulas. Jis lydėjo Aleksandrą jo žygyje ir buvo atsakingas už gausius projektus, tokius kaip Kyro kapo atstatymas. Jis visada vaizduoja Aleksandrą taip teigiamai, kad dažnai kyla įtarimų, ar jo pasakojimas teisingas. Iš dalies jam galima atleisti už atminties šališkumą, nes, kai rašė savo istoriją, buvo įkopęs į devintą dešimtį. Daug pasakojimų apie Aleksandro galantiškumą, pavyzdžiui, apie jo gerą elgesį su moterimis Persijos karaliaus rūmuose, kyla iš Aristobulo rašinio. Jis nebuvo kareivis, bet labai domėjosi geografija ir gamtos mokslais, ir tai akivaizdžiai matyti iš Ariano ir Strabono pateiktų jo teksto skolinių.

Nearchas iš Kretos buvo dar vienas Aleksandro vaikystės draugas, kuris lydėjo jį per karo žygį. Jis yra esminis šaltinis vėlesniems autoriams, rašantiems apie Aleksandro karo žygį Indijoje, ir geriausias šaltinis rašantiems apie jo paties kelionę, per kurią jis vadovavo laivynui, grįžtančiam iš Indijos į Persiją.

Senovės laikais buvo ir kitų tiesioginių pasakojimų apie Aleksandro žygius, bet jų temos apsiriboja abejotinais anekdotais ir skandalingais gandais. Graikas

Onesikritas buvo filosofo kiniko Diogeno mokinys ir iš Indijos grįžtančio laivyno vairininkas. Jis parašė labai pataikūnišką pasakojimą apie Aleksandrą kaip karalių filosofą, o jo aprašymus apie Indiją ir brahmanus plačiai naudojo vėlesni istorikai. Charetas iš graikų Lesbo salos buvo Aleksandro rūmų valdytojas paskutiniais jo gyvenimo metais. Gandų kupini jo prisiminimai apie gyvenimą anapus sosto sudarė dešimt knygų, ir jas panaudojo keletas vėlesnių biografų, ypač jo aprašymus apie nesutarimus dėl proskinezės ir apie masines vedybas Sūzuose. Efipo, taip pat kilusio iš Olinto, pamfletas apėmė keletą sukrečiančių pasakojimų apie prabangą, juos citavo Atėnajas. Nieku kitu nepasižymėjęs Nikobulas rašė tokiu pačiu stiliumi. Medijus iš Tesalijos dažniausiai prisimenamas kaip pobūvio, per kurį pradėjo blogėti Aleksandro sveikata, šeimininkas. Vėliau jis parašė pataikūnišką pasakojimą apie Aleksandrą, turbūt norėdamas atremti kaltinimus nunuodijus karalių. Poliklitas, kitas tesalas, turbūt taip pat lydėjo Aleksandrą jo žygyje, nes pateikia išsamių geografijos duomenų, jų cituoja Strabonas. Kitų liudininkų, kurie rašė apie Aleksandro karo žygį, žinomi tik vardai arba trumpi darbų fragmentai.

Kitų tų laikų dokumentų, tokių kaip žygio dienoraščių, Aleksandro, makedonų valdovo, asmeninių užrašų ir laiškų, kuriuos dažnai cituoja Plutarchas, vertė geriausiu atveju yra abejotina. Kai kurie iš šių laiškų gal ir tikri, tačiau kiti yra sukurti vėliau, kaip ir tariami dienoraščiai bei, veikiausiai, užrašai.

Vieną pirmųjų pasakojimų apie Aleksandrą parašė ne jo žygių liudininkas, o žmogus, kuris buvo per jaunas dalyvauti žygyje į Aziją – Kleitarchas, graikų istoriko Dinono, parašiusio Persijos istoriją, pagarsėjusią sensacijų vaikymusi, sūnus. Jis tęsė šeimos tradiciją ir parašė veiksmo ir įtampos kupiną pasakojimą apie Aleksandro užkariavimus. Parašytas praėjus vos keleriems metams po karaliaus mirties, šis daugiatomis kūrinys buvo plačiai žinomas graikų ir romėnų pasaulyje. Rinkdamas medžiagą Atėnuose ir Aleksandrijoje Kleitarchas turėjo galimybę studijuoti oficialius pasakojimus apie žygį, bet jis turbūt rėmėsi ir žodine tradicija, kalbėjosi su grįžusiais veteranais, kad galėtų pažvelgti į mūšius ir kitus svarbius įvykius skirtingais rakursais.

Nė vienas iš šių pirmųjų šaltinių apie Aleksandro gyvenimą iki mūsų dienų neišliko. Turime tik vėlesnių istorikų darbus, kuriuose jie šiuos šaltinius panaudojo ir iš dalies perdavė jų informaciją mums. Viena grupė istorikų, mūsų laikais vadinama Vulgatos tradicija, kaip savo pirminį šaltinį naudojo Kleitarcho isto-

riją, bet papildė jo darbą kitų autorių informacija. Diodoras Sicilietis parašė keturiasdešimties tomų pasaulio iki savo laikų – pirmojo šimtmečio pr. Kr. – istoriją, kurioje vaizduoja Aleksandrą kaip pavyzdinį karalių. Artimas šiai tradicijai Diodoro amžininkas Trogas iš Galijos, kurio darbas išliko tik trečiąjį šimtmetį lotynų kalba rašiusio Justino santraukos pavidalu, dažniau smerkia Aleksandrą kaip kruviną tironą. Romėnų istorikas Kurcijus, veikiausiai rašęs Romos imperatoriaus Klaudijaus viešpatavimo laikotarpiu, irgi kritikuoja Aleksandrą savo labai gražbylingoje istorijoje, kupinoje išgalvotų kalbų.

Biografas Plutarchas taip pat buvo artimas Vulgatos tradicijai, bet skaitė ir daug kitų šaltinių. Jis gimė pirmojo mūsų eros šimtmečio viduryje Graikijoje, Chaironėjoje, toje pačioje vietoje, kur Aleksandro tėvas Filipas laimėjo savo lemiamą mūšį prieš graikus. Kaip pripažįsta pats, jis siekė parašyti ne istorinę biografiją, o veikiau moraliai pamokomą gyvenimo istoriją skaitytojams. Apskritai jis labai teigiamai vaizduoja Aleksandrą, bet būna ir kritiškas. Plutarchas išsaugojo vienintelį mums prieinamą išsamų pasakojimą apie Aleksandro vaikystę.

Tačiau garbingiausia vieta tarp Aleksandro biografų priklauso Arianui iš Bitinijos, gimusiam pirmojo mūsų eros šimtmečio pabaigoje. Jis buvo garsaus mokytojo stoiko Epikteto auklėtinis ir išsaugojo puikų moralinį savo mokytojo mokymą vadove *Enchiridion*. Tačiau Arianas nebuvo mokslininkas atsiskyrėlis. Jis ėjo aukštas pareigas, buvo Romos kariuomenės vadas ir dalyvavo mūšiuose Mažojoje Azijoje. Jo istorija apie Aleksandrą anaiptol ne be trūkumų, bet ji pateikia išsamų ir visapusį paveikslą nepaprasto žmogaus, kurį gadino labai žmogiškos ydos. Pirminiai Ariano šaltiniai buvo Ptolemajas ir Aristobulas.

Aleksandrą mini ir daugelis kitų senovės pasaulio graikų ir lotynų autorių. Strabonas dažnai apie jį kalba *Geografijoje*, o Atėnajas savo didžiųjų filosofų pietuose pateikia daug citatų iš neišlikusių autorių darbų. Ne graikų šaltiniai apie Aleksandrą kalba retai, bet kelios užuominos apie jį yra ir vietos gyventojų dokumentuose, tokiuose kaip babiloniečių astronominiai įrašai.

Išlikę Aleksandro laikų įrodymai yra apčiuopiamesni. Mes turime daug vertingų įrašų Graikijoje ir kitose vietose, kur užrašyti karaliaus išleisti potvarkiai ir pranešimai apie jo veiklą. Nuo Viduržemio jūros iki Indijos randama monetų, kurias Aleksandras kaldino finansiniais ir propagandiniais tikslais. Archeologija taip pat atskleidė žavių detalių apie Aleksandrą ir jo pasaulį. Ka-

sinėjimai Turkijoje, Irake, Irane, Afganistane ir, žinoma, stulbinami atradimai Makedonijos karalių kapuose Verginoje (Šiaurės Graikijoje) atgaivino Aleksandro pasaulį kaip niekas kita.

ŠIŲ LAIKŲ ŠALTINIAI

Jeigu turite noro pastudijuoti šių laikų literatūrą apie Aleksandrą, yra begalės jums pasiekiamų knygų ir straipsnių – bet įspėju, kad kiek yra rašančiųjų apie Aleksandrą, tiek yra ir Aleksandrų.

Politinės aplinkybės šiuolaikiniams mokslininkams darė ne mažesnę įtaką negu senovės autoriams. W. W. Tarno darbas, parašytas Britanijos imperijos silpnėjimo laikais, lieka svarbus, nors jo per daug teigiamam Aleksandro vertinimui dauguma nūdienos mokslininkų nepritaria. Naujausiuose darbuose apie Aleksandrą pateikiamas prieštaringesnis jo charakterio paveikslas, nors man teko skaityti ir keleto šiuolaikinių mokslininkų darbus, kuriuose jie rimtai abejoja jo kariniu genialumu.

Bendram susipažinimui aš labai rekomenduoju Paulo Cartledge'o *Alexander the Great*, nuostabiai lengvai skaitomų mokslinių straipsnių apie skirtingus Aleksandro gyvenimo tarpsnius rinkinį. Tarp Aleksandro biografijų labiausiai intriguojanti ir įžvalgi yra Robino Lane'o Foxo *Alexander the Great*. Greta Foxo knygos kiekvieno skaitytojo sąraše turėtų būti Peterio Greeno *Alexander of Macedon*, kurioje pateikiamas tamsesnis Aleksandro portretas. Jeigu norite pakeliauti sunkiu Aleksandro keliu iš Graikijos į Indiją ir atgal į Babiloną, derėtų perskaityti Michaelo Woodo *In the Footsteps of Alexander the Great*, pageidautina kartu žiūrint PBS vaizdo įrašą.

Iš labiau specializuotų studijų apie Aleksandrą rekomenduočiau tik keletą: Waldemaro Heckelio knygą *Who's Who in the Age of Alexander the Great*, naudingą tuo, kad padeda nesusipainioti tarp daugybės bendravardžių persų ir makedonų. Franko Holto darbai apie Aleksandrą Baktrijoje ir Indijoje yra puikūs vadovai po Rytų žygius, ypač jo *Into the Land of Bones: Alexander the Great in Afghanistan*. Neseniai išleista svarbi studija apie senovės Persiją, apimanti Amélie Kuhrt pirminių šaltinių rinkinį *The Persian Empire*, Pierre'o Briant'o

monumentalią studiją *From Cyrus to Alexander* ir Lindsay Alleno *The Persian Empire*. Norintiems sužinoti apie Aleksandro legendą po mirties patarčiau būtinai paskaityti Richardo Stonemano knygas.

Allen, Lindsay. *The Persian Empire.* Chicago: University of Chicago Press, 2005.

Andronicos, Manolis. *Vergina: The Royal Tombs.* Athens: Ekdotike Athenon, 1993.

Arnold-Biuchhi, Carmen. *Alexander's Coins and Alexander's Image.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Art Museums, 2006.

Ashley, James R. *The Macedonian Empire.* Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, 1998.

Borza, Eugene N. *In the Shadow of Olympus: The Emergence of Macedon.* Princeton: Princeton University Press, 1990.

Bosworth, A. B. *Alexander and the East: The Tragedy of Triumph.* Oxford: Clarendon Press, 1996.

_____ . *Conquest and Empire: The Reign of Alexander the Great.* Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

_____ . *A Historical Commentary on Arrian's History of Alexander*, 2 vols. Oxford: Clarendon Press, 1980, 1995.

Bosworth, A. B., and Baynham, E. J., eds. *Alexander the Great in Fact and Fiction.* Oxford: Oxford University Press, 2000.

Briant, Pierre. *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire.* Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2002.

Brosius, Maria. *The Persians.* New York: Routledge, 2006.

Carney, Elizabeth. *Olympias: Mother of Alexander the Great.* New York: Routledge, 2006.

Cartledge, Paul. *Alexander the Great.* New York: Vintage Books, 2004.

_____ . *The Spartans.* New York: Vintage Books, 2004.

_____ . *Thermopylae.* New York: Vintage Books, 2007.

Cohen, Ada. *The Alexander Mosaic: Stories of Victory and Defeat.* Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Cross, Frank Moore. "Papyri of the Fourth Century B.C. from Daliyeh" in Freedman, David Noel, and Greenfield, Jonas C., eds., *New Directions in Biblical Archaeology*, 41–62. New York: Doubleday, 1969.

Cunliffe, Barry. *Europe Between the Oceans: 9000 BC–AD 1000.* New Haven: Yale University Press, 2008.

Curtis, Vesta Sarkhosh. *Persian Myths.* Austin: University of Texas Press, 1993.

Dahmen, Karsten. *The Legend of Alexander the Great on Greek and Roman Coins.* New York: Routledge, 2007.

Engels, Donald W. *Alexander the Great and the Logistics of the Macedonian Army.* Berkeley: University of California Press, 1980.

Fildes, Alan, and Fletcher, Joann. *Alexander the Great: Son of the Gods.* Los Angeles: The J. Paul Getty Museum, 2002.

Fox, Robin Lane. *Alexander the Great.* New York: Penguin, 2004.

_____. *The Search for Alexander the Great.* Boston: Little, Brown and Company, 1980.

Green, Peter. *Alexander of Macedon, 356–323 B.C.: A Historical Biography.* Berkeley: University of California Press, 1991.

_____. *Alexander to Actium.* Berkeley: University of California Press, 1990.

Hamilton, J. R. *Plutarch: Alexander.* Oxford: Oxford University Press, 1969.

Hammond, N. G. L. *Alexander the Great: King, Commander and Statesman.* Bristol: The Bristol Classical Press, 1989.

_____. *The Macedonian State: The Origins, Institutions and History.* Oxford: Clarendon Press, 1989.

_____. *Sources for Alexander the Great.* Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

_____. *Three Historians of Alexander the Great.* Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Hanson, Victor Davis. *A War Like No Other.* New York: Random House, 2005.

Heckel, Waldemar. *The Conquests of Alexander the Great.* Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

_____. *Who's Who in the Age of Alexander the Great.* Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing, 2006.

Heckel, Waldemar, Tritle, Lawrence, and Wheatley, Pat, eds. *Alexander's Empire: Formulation to Decay.* Claremont, California: Regina Books, 2007.

Heisserer, A. J. *Alexander the Great and the Greeks: The Epigraphic Evidence.* Norman, Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1980.

Holland, Tom. *Persian Fire.* New York: Anchor Books, 2007.

Holt, Frank L. *Alexander the Great and Bactria.* New York: Brill, 1993.

_____ . *Alexander the Great and the Mystery of the Elephant Medallions.* Berkeley: University of California Press, 2003.

_____ . *Into the Land of Bones: Alexander the Great in Afghanistan.* Berkeley: University of California Press, 2005.

_____ . *Thundering Zeus: The Making of Hellenistic Bactria.* Berkeley: University of California Press, 1999.

Hyde, Walter Woodburn. *Ancient Greek Mariners.* New York: Oxford University Press, 1947.

Ivantchik, Askold, and Licheli, Vakhtang, eds. *Achaemenid Culture and Local Traditions in Anatolia, Southern Caucasus and Iran.* Leiden: Brill, 2007.

Kagan, Donald. *The Peloponnesian War.* New York: Penguin, 2004.

Kent, Roland G. *Old Persian.* New Haven: American Oriental Society, 1953.

Kovacs, Maureen. *The Epic of Gilgamesh.* Palo Alto, California: Stanford University Press, 1989.

Kuhrt, Amélie. *The Persian Empire: A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*, 2 vols. New York: Routledge, 2007.

Mossé, Claude. *Alexander: Destiny and Myth.* Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2004.

Olmstead, A. T. *History of the Persian Empire.* Chicago: University of Chicago Press, 1948.

Parker, Grant. *The Making of Roman India.* Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Pearson, Lionel. *The Lost Histories of Alexander the Great.* Philadelphia: American Philological Association, 1960.

Pollard, Justin, and Reid, Howard. *The Rise and Fall of Alexandria.* New York: Penguin, 2006.

Pritchard, James B., ed. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament.* Princeton: Princeton University Press, 1955.

Renault, Mary. *The Nature of Alexander.* New York: Pantheon Books, 1975.

Roisman, Joseph, ed. *Alexander the Great: Ancient and Modern Perspectives.* Lexington, Massachusetts: D. C. Heath and Company, 1995.

_____. *Brill's Companion to Alexander the Great.* Leiden: Brill, 2003.

Romm, James S. *The Edges of the World in Ancient Thought.* Princeton: Princeton University Press, 1992.

Romm, James S., ed. *Alexander the Great: Selections from Arrian, Diodorus, Plutarch, and Quintus Curtius.* Indianapolis: Hackett Publishing, 2005.

Ross, David. *The Works of Aristotle: Volume XII Selected Fragments.* Oxford: Clarendon Press, 1952.

Sedlar, Jean. *India and the Greek World.* Totowa, New Jersey: Rowman and Littlefield, 1980.

Spencer, Diana. *The Roman Alexander.* Exeter: University of Exeter Press, 2002.

Stark, Freya. *Alexander's Path.* Woodstock, New York: The Overlook Press, 1988.

Stevenson, Rosemary B. *Persica: Greek Writing about Persia in the Fourth Century BC.* Edinburgh: Scottish Academic Press, 1997.

Stoneman, Richard. *Alexander the Great.* New York: Routledge, 1997.

_____. *Alexander the Great: A Life in Legend.* New Haven: Yale University Press, 2008.

_____. *The Greek Alexander Romance.* New York: Penguin, 1991.

Strassler, Robert B., ed. *The Landmark Herodotus.* New York: Pantheon Books, 2007.

_____. *The Landmark Thucydides.* New York: Touchstone, 1998.

Talbert, Richard J. A., ed. *Barrington Atlas of the Greek and Roman World.* Princeton: Princeton University Press, 2000.

Tarn, W. W. *Alexander the Great: Volume II Sources and Studies.* Cambridge: Cambridge University Press, 1948.

_____. *The Greeks in Bactria and India.* Chicago: Ares Publishers, 1984.

Thomas, Carol G. *Alexander the Great in His World.* Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing, 2007.

Tod, Marcus N. *Greek Historical Inscriptions From the Sixth Century B. C. to the Death of Alexander the Great in 323 B. C.* Chicago: Ares Publishers, 1985.

Tuplin, Christopher, ed. *Persian Responses: Political and Cultural Interaction with(in) the Achaemenid Empire.* Swansea: The Classical Press of Wales, 2007.

Wheeler, Mortimer. *Flames Over Persepolis.* London: Weidenfeld and Nicolson, 1968.

Wood, Michael. *In the Footsteps of Alexander the Great.* Berkeley: University of California Press, 1997.

Woodard, Roger D., ed. *The Ancient Languages of Asia Minor.* Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

_____ . *The Ancient Languages of Mesopotamia, Egypt, and Aksum.* Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

_____ . *The Cambridge Encyclopedia of the World's Ancient Languages.* Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Worthington, Ian, ed. *Alexander the Great: Man and God.* Harlow, England: Pearson Education Limited, 2004.

_____ . *Alexander the Great: A Reader.* New York: Routledge, 2003.

_____ . *Philip II of Macedonia.* New Haven: Yale University Press, 2008.

Freeman, Philip

Fr-166 Aleksandras Makedonietis / Philip Freeman ; iš anglų kalbos vertė Vitalijus Šarkovas. – Vilnius : Tyto alba, 2012. – 422, [2] p. : žml.

Bibliogr.: p. 414–423

ISBN 978-9986-16-909-3

„Aleksandras Makedonietis“ – tai tarsi romanas papasakota įžymiojo karvedžio istorija, pasakojimas tiems, kurie apie didįjį karvedį nori sužinoti viską nuo pradžių iki galo – nuo paties gimimo iki paskutinio atodūsio. Garsusis Makedonijos valdovas – viena žymiausių ir reikšmingiausių pasaulio istorijos figūrų. Genialius jo karybos metodus studijavo ir iš jų mokėsi ir Hanibalas, ir Napoleonas, jie aktualūs ir dabar, praėjus dviem tūkstantmečiams. Aleksandras mirė sulaukęs vos trisdešimt trejų metų, tačiau jis spėjo sukurti imperiją, kurios teritorija plytėjo nuo Jonijos jūros iki Himalajų kalnų, užkariauti didžiules valstybes ir pats tapti legenda. Philipas Freemanas vaizdingai, išsamiai ir įtaigiai aprašo Aleksandrą Makedonietį ir kaip išskirtinę asmenybę, ir kaip genialų karvedį, stipriai paveikusį tolesnę pasaulio istoriją.

UDK 938(092)

Philip Freeman

ALEKSANDRAS MAKEDONIETIS

Iš anglų kalbos vertė *Vitalijus Šarkovas*

Viršelio dailininkė *Asta Puikienė*

Tiražas 3 000 egz.

SL 1686. 2012 07 27. 20,2 apsk. l. l.

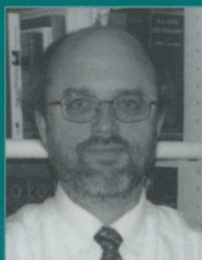
Išleido „Tyto alba“, J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius,

tel. 249 7598, info@tytoalba.lt

Spausdino Standartų spaustuvė,

S. Dariaus ir S. Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius

Sūnau, ieškok sau tinkamos karalystės –
Makedonija tau per maža!

Philip Freeman (Filipas Frimenas) – Liuterio koledžo Dekoroje (JAV, Ajovos valstija) Klasikinių kalbų katedros profesorius, mokslų daktaras, klasikinių bei keltų kalbų ir literatūros specialistas. Jis – aistringas senovės istorijos gerbėjas ir populiarintojas, septynių istorinių knygų autorius; 2009 m. lietuvių kalba išleista jo knyga apie Julijų Cezarį.

„Aleksandras Makedonietis" – tai tarsi romanas papasakota įžymiojo karvedžio istorija. Autorius sako: „Aš susižavėjau šiuo žmogumi, todėl negalėjau atsispirti galimybei pasinerti į senovės bei šiuolaikinius šaltinius apie jo gyvenimą, aplankyti jo kelionės vietas ir įsivaizduoti jį jojantį savo žirgu Bucefalu per Makedonijos lygumas ar žygiuojantį per Irano ir Afganistano dykumas bei kalnus. Tačiau svarbiausia mano paskata buvo noras parašyti pasakojamojo pobūdžio Aleksandro biografiją." Taigi tai pasakojimas tiems, kurie apie didįjį karvedį nori sužinoti viską nuo pradžių iki galo – nuo paties gimimo iki paskutinio atodūsio.

Garsusis Makedonijos valdovas – viena žymiausių ir reikšmingiausių pasaulio istorijos figūrų. Genialius jo karybos metodus studijavo ir iš jų mokėsi ir Hanibalas, ir Napoleonas, jie aktualūs ir dabar, praėjus dviem tūkstantmečiams. Aleksandras mirė sulaukęs vos trisdešimt trejų metų, tačiau jis spėjo perskrosti senovės istorijos dangų kaip kometa, sukurti imperiją, kurios teritorija plytėjo nuo Jonijos jūros iki Himalajų kalnų, užkariauti didžiules valstybes ir pats tapti legenda.

Philipas Freemanas vaizdingai, išsamiai ir įtaigiai aprašo Aleksandrą Makedonietį ir kaip išskirtinę asmenybę, ir kaip genialų karvedį, stipriai paveikusį tolesnę pasaulio istoriją.

ISBN 978-9986-16-909-3

www.tytoalba.lt